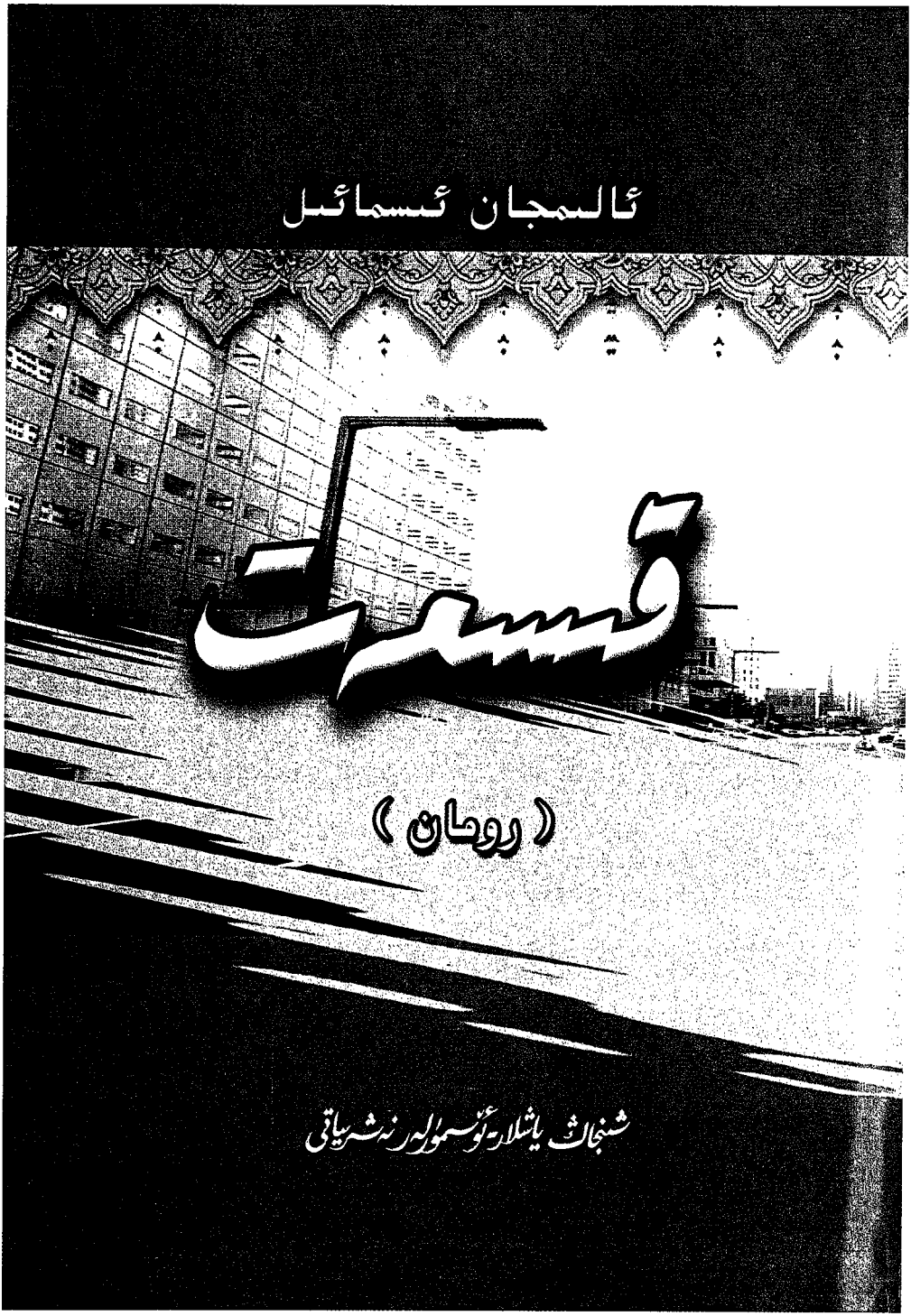
ئالمجان ئىسمائىل

قىسمەت

شىنجاڭ ياشلار-ئوسمۇرلار نەشرىياتى

ئالمجان ئىسمائىل

قىسمەت

(روھان)

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: نىجات مۇخلىس
مەسئۇل كوررېكتورى: دىلىيار تۇرسۇن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ

قىسمەت

(رومان)

ئاپتورى: ئالىمجان ئىسمائىل

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 2 ـ كوچا، 1 ـ قورۇ، پ: 830049)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ جىڭبەن باسما چەكلىك زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 14.375
2007 ـ يىل 3 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىل 3 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
ISBN978—7 — 5371 — 4699 — 9
سانى: 1—4060
باھاسى: 25.00 يۈەن
بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئۆزىتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

السجان عسائل

1

هەلىمە بىر خىل جىددىيلىك ، ئالاقزادىلىك ئىچىدە قورۇغا كىرىدى . مەجنۇنتاللار قويۇق سايە تاشلاپ تۇرغان ، گۈل - چېچەككە پۇركەنگەن جىمجىت ۋە ئازادە باشلىقلار قورۇسى بۇگۈن ئۇنىڭغا بۆلەكچە سۇرلۇك ، قانداقتۇر بىر خىل ۋەھىمىلىك تۇيۇلىدى . دەرۋازىدىكى قوراللىق ساقچىمۇ ئۇنى تەۋسۈۋېلىپ بېشىدىن - ئايىغىچە گۇمانلىق نەزەردە قاراپ چىقتى . ئۇنىڭ كىمنى ئىزدەيدىغانلىقىنى ، نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى يېپىدىن - يېڭىسىگچە سوراپ بولۇپ نەگىدۇر تېلېفون قىلغاندىن كېيىن ، ئاندىن ھەلىمەنى كىرىشكە رۇخسەت قىلدى . ھەلىمە ئىلگىرىمۇ نەچچە قېتىم بۇ قورۇغا كەلگەن ، لېكىن بۇنچىلىك قاتتىق توسۇپ كەتمىگەنىدى . ساقچىنىڭ بۇگۈنكى مۇئامىلىسى ئۇنىڭسىزمۇ دەككە - دۈككە ئىچىدە تۇرغان ھەلىمەنى تېخىمۇ بەتتەر جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى .

ھەلىمە «ئۇھ» دېدى - دە ، تونۇش ئاسفالت يول بىلەن قورۇنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ ماڭدى . قورۇ ئىچى جىمجىت ۋە سالقىن ئىدى . ئايرىم - ئايرىم سېلىنغان ، ئالدى تۆمۈر رىشاتكا بىلەن قورشالغان ھويلىلاردا ئادەم كۆرۈنمەيتتى ، پەقەت يول بويىدىكى قويۇق دەرەخلەردىكى قۇشقاچلارنىڭ ۋىچىرلىغان ئاۋازىلا بۇ ھەشەمەتلىك قورۇنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ تۇراتتى . قورۇنىڭ ئىچكىرىسىدە بىر يەردىن كاككۇكنىڭ ئۇزۇپ - ئۇزۇپ سايرىغان ئاۋازى ئاڭلانغانىدى ، ھەلىمەنىڭ يۈرىكى «جىغىدە» قىلىپ قالدى . ئۇنىڭ ئېسىگە «لىپ» قىلىپ ئۇزاقتا قالغان قىزلىق چاغلىرى كەلدى : ئۇ كاككۇكنىڭ ئاۋازىغا تولىمۇ خۇشتار ئىدى . شۇنى بىلگەندەكلا ھەر يىلى ئۇلارنىڭ بېغىغا كاككۇك كېلەتتى . ھەلىمە كاككۇك ئاۋازىنى ئاڭلىغان ھامان قىلىۋاتقان

ئىشىنى تاشلاپ باغقا كىرەتتى ۋە سائەت - سائەتلەپ ئۇنىڭ مۇڭلۇق سايرىشىغا قۇلاق سېلىپ شېرىن خىياللارغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى . كېيىن ئۇ ياسىن بىلەن توي قىلغاندىن كېيىنمۇ ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ كەينىدىكى ئەترەتنىڭ بېغىغا ھەر يىلى ئەتە-يازدا كاككۇك كېلەتتى . ھەلىمە بولسا ئۇنىڭ بىلەن ئۇنسىز مۇڭدىشاتتى...

ھەلىمە ئالدىدىن كېلىۋاتقان پىكاپنىڭ ئۈزۈپ - ئۈزۈپ بەرگەن سىگنالىدىن ئېسىگە كەلدى . ئۇ ھودۇققان ھالدا ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ ، يەر ئاستىدىن ماشىنىغا زەن سالدى . ماشىنا يېنىك ۋىشىلداپ ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى . «ياسىنىڭ ماشىنىسى ئەمەس ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى ئىچىدە ۋە يېنىك بىر نەپەس ئېلىپ قەدىمىنى تېزلەتتى . ئۇ ئازراق مېڭىپ ئوڭغا قايرىلدى ۋە يىراقتىنلا ئۈزۈم باراڭلىق ھويلىنى كۆردى . بۇ ئۇنىڭ قۇدىسى — ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى تۇردى ئوسمانىنىڭ ئۆيى ئىدى . تۇردى ئوسمان يېقىندا تۇيۇقسىزلا ئاغرىپ ئۈرۈمچىگە داۋالىنىشقا كەتكەن ئىدى . تۇنۇگۈن ھەلىمە ئوغلى ئەنۋەردىن ئۇنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ، بۈگۈن شۇ قۇدىسىنى يوقلاپ كېلىشى ئىدى . ئۇ ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى دېمىگەن بولسا بۇ قورۇغا دەسسىگۈسى پەقەتلا يوق ئىدى . ئۇ ئەتىگەندىن بۇيان نەچچە تەمشىلىپ نەچچە يالتايدى ، ئاخىرى ئوغ-لىنىڭ يۈزى چوڭ كەلدى .

ئىشىكنى خىزمەتچى قىز ئاچتى . ئۇ ھەلىمەنى كۆرۈپ قىز-غىن ئەھۋال سورىدى ۋە ئۇنى ساپالار بىلەن توشتۇرۇلغان مېھماز-خانىغا باشلاپ تۇرۇپ :

— مەن ئاتىكەم ئاچامنى چاقىراي ،— دېدى - دە ، ئىچكىرە-گە كىرىپ كەتتى .

خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئىچكەركى ئۆيدىن ئېغىر چايقىلىپ دەسسەپ قۇدىسى ئاتىكەم چىقتى . ئۇ ئۇيقۇدىن ئەمدى

ئويغانغان بولسا كېرەك ، قاپاقلىرى ئىششىپ كەتكەن ، گۆشلۈك يۈزىگە ياستۇقنىڭ ئىزى چىقىپ قالغانىدى . تۇردى ئوسمان بەلەن بەسلەشكەندەك تەڭ سەمرىۋاتقان بۇ ئايال ھەلىمەنىڭ كۆزىگە بۇگۈن سەل تارتىلىپ ، خالتىلىشىپ قالغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى . ئۇ ھەلىمە بىلەن ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا سالقىن سالاملاشتى .

— سىلىنى دەم ئالغۇزماي قويدۇممۇ نېمە ؟ — ھەلىمە ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ئۆزرە ئېيتتى ، — ئاخشام ئەنۋەردىن سىلەرنىڭ يېنىپ كەلگىنىڭلارنى ئاڭلاپ كۆرۈشۈپ كېلەي ، دەپ كەلگەنىدىم··· مەجەزلىرى يوقمۇ نېمە ؟

— قانداقى شېكەر ئۆرلەپ قالدىمىكىن ، ئەتىگەندىن بېشىم قېيىپ بوشىشىپلا قالدىم ، شۇڭا دورا ئىچىپ ياتقانىدىم ، — دېدى ئاتىكەم ئۇھ تارتىپ قويۇپ ، — ئىلاھىم تەن ساقلىقتىن ئايرىمىسۇن دېسىلە ، دۇنيادا ھەممە نېمە تېپىلىدىكەن ، سالامەتلىك تېپىلمايدىكەن ، ياش ۋاقتىمىزدا خۇدىمىزنى بىلمەي ئىشلەپتۇق ، ئۆزىمىزنى ئاياشنى بىلمەپتۇق ، مانا ئەمدى شۇنىڭ دەردىنى تارتقىلى تۇردۇق··· ۋاقتى كەلگەندە ئىشلىگەنلىرىڭىز خەقە ، تارتقان جاپايىڭىز ، ئارتۇقالغان كېسىلىڭىز ئۆزىڭىزگە بولىدىكەن···

ئاتىكەمنىڭ كۆرۈشە ـ كۆرۈشمەي قايناپ كېتىشىگە ھەلىمە ھەيران بولدى . «بۇ خېنىم ئەجەب بىر سۆزلەپ كەتتىيا ، تۇردى ئوسماننىڭ ۋالىي بولالمىغانلىقى ئوبدانلا ئېغىر كەلگەن ئوخشىمامدۇ بۇلارغا ؟ ! ھېلىمۇ شۇنچىلىك ئەمەلگە ئېرىشتى ، ئاتا ـ بوۋىسى كۆرمىگەن ھۆزۈر ـ ھالاۋەتنى كۆرۈۋاتىدۇ . مۇشۇ ئاتىكەممۇ تۇزۈككىنە ئوقۇمىغان نېمە ئىدى ، ئېرىنىڭ سايىسىدە ئۆسۈپ ئايالار بىرلەشمىسىگە مۇدىر بولدى . ھازىر ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن نى ـ نى بىلىملىك ئادەملەر ئادەتتىكى بىر خىزمەتنى تاپالماي ئىشسىز يۈرۈۋاتىدۇ . بۇلار بولسا تېخى شۇ مەنسەپكە رازى ئەمەس ، شۇڭا قارىغاندا ئەمەل ئۆسكەنسېرى قانا-

ئىگىمۇ مىجەزى يوق ئىكەن ، ئاۋارە قىلماي .

خىزمەتچى قىز ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك بېشىنى يېنىك چايقاپ قويۇپ ئاستا دېدى :

— يېڭى ۋالىي كەلگەندىن بۇيان تەڭلا كېسەل بولۇپ كەتتى-غۇ بۇلار ، نېمىنى تالىشىدىكىنىتاڭ ؟...

خىزمەتچى قىز شۇنداق دېگىنىچە تۇمشۇقى بىلەن ئۇدۇلدىكى ئۆينى ئىما قىلدى . قىزنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ هەلىمە چۆچۈگەندەك ئۇ كۆرسەتكەن ئۆيگە قاراپ قويدى . هەلىمەگە هېلىلا ئاشۇ ئۆي-دىن ئۇنىڭغا تونۇش ئادەم چىقىپ كېلىدىغاندەك ، هەلىمەنى كۆ-رۈپ : «سەن بۇ يەردە نېمىش قىلىسەن ؟ » دەپ ۋارقىرايدىغاندەك تۇيۇلۇپ ، ئەزايى - بەدىنى شۇركۈنۈپ كەتتى .

— ياسىن ۋالىي مۇشۇ ئۆيگە كۆچۈپ كەلدىمۇ ؟ — دەپ سورىدى هەلىمە ئەندىكسىپ تۇرۇپ .

— هەئە... سىلى ئۇ ئادەمنى تونۇملا ؟... خەقلەرنىڭ دېيىشچە ، ئۇ ئادەم ئەسلىي مۇشۇ يەرلىكمىشقۇ ؟

هەلىمە نېمە دېيىشىنى بىلمەي هودۇقۇپ قالدى - دە ، قىز بىلەن ئالدىراپ خوشلاشتى . ئۇ بۇ قارغىش تەگكۇر سۈرلۈك قورۇدىن تېزرەك چىقىپ كېتىشىنىلا ئويلايتتى . ئۇ ئۇزۇم باراڭ-نىڭ ئاستىدىن ئۆتۈپ يولغا چىقتى ۋە قارشىسىدىكى ئۆيگە چۆچۈ-گەندەك قاراپ قويدى . ئۇ ياسىنجان ئۆمەرنىڭ يېقىندا ۋىلايەتكە ۋالىي بولۇپ كەلگەنلىكىنى باشقىلاردىن ئاڭلىغان ، كۆڭلىدە : «ئۇنى مۇشۇ قورۇدىكى ئۆيلەرنىڭ بىرىگە كۆچۈپ كەلگەن-دۇ ؟ ! » دەپ پەرەز قىلغانىدى ، لېكىن ئۇنىڭ تۇردى ئوسمان بىلەن ئۇدۇل قوشنا بولغانلىقىنى بىلمەيتتى . «كۆزۈڭگە مىخ بولۇپ قادىلىپ تۇرىمەن دەپتۇ - دە ! هەي ، ياسىن ، نېمە دەپمۇ بۇ يەرگە كەلگەنسەن ، بىزنى تىنچقىنا ياشىغىلى قويساڭ بولماسمىدى ؟... » هەلىمە چىگىش خىياللارغا چۆمگەن هالدا ئۇ-دۇلدىكى ئۆيگە قاراپ قويدى . دېرىزىلەرگە رېشىلىيە ئىشلىگەن

ئاپئاق پەردە تارتىلغان ئۆي سۈكۈت ئىچىدە تۇراتتى . ھەلىمەگە ئاشۇ دېرىزىلەرنىڭ بىرىدە كىمدۇر بىرى ئۇنىڭدىن كۆز ئۈزمەي كۆزىتىپ تۇرغاندەك سېزىلىپ ۋۇجۇدىنى سوغۇق بىر تىترەك قاپلىدى . ئۇ خۇددى بۇ سۈرلۈك قورۇغا ئوغرىلىققا كىرىپ قالغان ئادەمدەك ھودۇقۇپ كەتتى ۋە يەرگە قارىغىنىچە قەدىمىنى تېزلەتتى .

ھەلىمە ئالدىدىن كەلگەن ماشىنىنىڭ سىگنالىدىن ئېسىگە كەلدى . سىرلىرى ۋالىلداپ تۇرغان قارا پىكاپ ئۇنىڭغا ئون قەدەمچە ئارىلىققا كېلىپ توختىدى - دە ، ماشىنىنىڭ كەينى ئىشىكىدىن ئاۋۋال پۈزۈر كىيىنگەن ، زىلۋا بويلۇق ئايال چۈشىتى . ھەلىمەنىڭ كۆزى ھەممىدىن بۇرۇن ئۇنىڭ پەرداز بىلەن پارقىراپ تۇرغان ئاق سېرىق يۈزىگە چۈشتى . ئۇنىڭ سوزۇنچاق كەلگەن يۈزى شۇنچىلىك سىلىق ، پارقىراق تۇراتتى . ئىنچىكە تېرىلگەن قاشلار ئاستىدىكى قوڭۇر كۆزلەر خۇددى ھەممىنى ياراتمىغاندەك بىزارلىق بىلەن تىكىلەتتى . ئۇنىڭ بۇدۇر قىلىنغان قوڭۇر چېچى ئىنچىكە بوينىنى ياپقان ، پەقەت ئۇ ياق - بۇ ياققا قارىغاندا بوينىدىكى ئالتۇن زەنجىرى كۈن نۇرىدا ۋالىلداپ چاقنايتتى . ئايال ماشىنىنىڭ ئالدىدا تېڭىرقاپ تۇرغان ھەلىمەگە بىپەرۋا قىياپەتتە قاراپ قويدى - دە ، بىر قەدەم چامداپ ئالدىدىكى شوپۇرغا ئېڭىشىپ بىرنېمىلەرنى دېگىلى تۇردى . ھەلىمەنىڭ قۇلىقىغا ئۇنىڭ چاڭىلدىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇردى . شۇ ئارىلىقتا پىكاپنىڭ ئوڭ تەرەپ ئىشىكى ئېچىلىپ ماشىنىدىن ھەلىمەگە تونۇش گەۋدە ئالدىرىماي چىقتى . ئۇستىگە قارا كۆك رەڭدە كاستۇم - شىم كىيىپ گالستۇك تاقىغان ، شالاڭ ئاق ئارىلىغان چېچىنى كەينىگە يانقۇزۇپ تارىغان بۇغداي ئۆڭ كىشىنى كۆرۈپ ھەلىمەنىڭ يۈرىكى جىغىلداپ كەتتى . ئۇ ھودۇققىنىدىن يا ئالدىغا مېڭىشنى ، يا كەينىگە يېنىشنى بىلەلمەي جايىدا تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى . ماشىنىدىن چۈشكەن ئادەمۇ ھەلىمەنى كۆرۈپ چۆچۈگەندە-

دەك تۇرۇپ كەتتى . ئۇنىڭ سەل چەكچەيگەن كۆزلىرى ھەيرانلىق ، شۇبھە بىلەن قېتىپ قالغاندى . ئۇ ئېھتىمال بۇ ئۇچرىشىشنى كۈتمىگەن بولسا كېرەك ، نېمە دېيىشنى بىلمەي چەكچەيگىنىچە تۇرۇۋەردى .

— ياسىنجان !

زىلۇا ئايالنىڭ ئەركىلەتكەندەك سوزۇپ چاقىرىشىدىن ھەر ئىككەيلەن چۆچۈپ قايرىلدى . ئەر ھودۇقۇشنى يوشۇرماقچى بولدىمۇ ، يۆتىلىپ قويۇپ ئۇنىڭغا بۇرۇلدى . ئايال ھەلىمەگە قاراپ قويۇپ :

— چۈشتىن كېيىن ئىشىڭىز يوقتۇ ؟— دەپ سورىدى .

— يوق ، نېمە بولدى ؟ — دېدى ئەر .

— ئەمىسە مەن شەۋكەت بىلەن دوختۇرغا بېرىپ كېلەي .

ئەر گەپ ـ سۆز قىلمىدى ، پەقەت تەرىنى تۇرۇپلا قويدى . ھەلىمە ئۇنىڭ كەڭ پېشانىسىدە پەيدا بولغان قورۇقلارنى ئېنىق كۆردى . تۇيۇقسىزلا ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئۇچراشتى . ھەلىمە ئۆزىگە تىكىلگەن كۆزلەردىن سوغۇق ، ھارغىن بىر تۇيغۇنى ھېس قىلىپ ، يۇرىكى ئەندىكىش بىلەن سېلىپ كەتتى . ئۇنىڭغا ئالدىدا تۇرغان بۇ ئادەم : «سەن بۇ يەردە نېمىش قىلىسەن ، يوقال ! » دەپ ۋارقىرايدىغاندەك ؛ ئاۋۇ كېلىشكەن زىلۇا ئايال بولسا : «سىز ھەلىمە ئوخشىمامسىز ، ئەجەب بۇ مەھەللىنى چۆرگىلەپ قاپسىزغۇ ، كونا ئوتلار باشقىدىن تۇتۇشۇۋاتقان ئوخشىمامدۇ ، خام خىيالىنى سۈرمەي ئاستا يولىڭىزغا كېتىۋېلىڭ !... » دەيدىغاندەك تۇيۇلۇپ دېمى سىقىلدى ، كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى . ئۇ شۇ ھالەتتە يەنە بىردەم تۇرسا ئۆزىنى يوقىتىپ يىقىلىپ چۈشىدىغاندەك ھېس قىلىپ پۈتۈن كۈچىنى يىغدى . ئۇنىڭ كاللىسىدا بىرلا سۆز تەكرارلىناتتى : «ھەلىمە ، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا كۈلكىگە قالما !... » ھەلىمە ئاخىرى ئۆزىنى قولغا ئالدى ۋە يەرگە قارىغانچە ئۆزىدىن كۆز ئۇزمەي تۇرغان سۈرلۈك ئادەمـ

ئىنكۈ يېنىدىن يانداپ ئۆتتى . ھەلىمە ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈۋاتقاندا ، بۇرنىغا ئۆزىگە تونۇش ۋە يېقىملىق بولغان بىر پۇراق ئۇرۇلغاندەك بولۇپ ، ۋۇجۇدى خۇددى توك سوققاندەك غۇژ ۇلداپ كەتتى ، پۈتلىرى بولسا تاش باغلىۋالغاندەك ئېغىرلاشتى . ئۇ ۋۇجۇدىدىكى پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ قەدەمىنى تېزلەتتى . ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالى بۇ قورۇدىن تېزرەك چىقىپ كېتىش ئىدى . ئۇ بەش - ئالتە قەدەم ئېلىشىغا كەينىدىن بايقى ئايالنىڭ :

— ياسىنجان ، نېمە ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ كەتتىڭىز ، يۇرۇڭ ئۆيگە !— دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلىدى .

ھەلىمە ئۆيگە قانداق كەلگىنىنى بىلمىدى . ئۇ ئادەمسىز ئۆيگە كىرىپ ساپاغا ئۆزىنى تاشلىغىنىچە «ئۇھ» تارتتى . پۈتۈن ئەزايى گويا بىرى ئۇرۇپ تاشلىۋەتكەندەك بوشىشىپ كەتتى . كاللىسى بولسا ھەرە ئۇۋۇسىدەك غۇڭۇلدايتتى . ئەلەم - ھەسرەت ، ئەنسىزلىك - ۋەھىمە گىرەلىشىپ كەتكەن ، كۆڭلىنى دەككە - دۈككىگە سالىدىغان بىر تۇيغۇ ئۇنىڭ يۈرەك - باغرىنى تىنماي تىلغاپ ، پىكىرلىرىنى چىگىشلەشتۇرەتتى . ئۇ ئۆزىنى بېسۋېلىشقا قانچە تىرىشىپ باقسىمۇ ، بۇگۈن يولۇققان ئىشلار — ئاتىكەمنىڭ سالقىن مۇئامىلىسى ، ياسىن (ھازىر ياسىنجان بولۇپتۇ)نىڭ ھەيرانلىق بىلەن غەلىتە قاراشلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ بىئارام قىلاتتى . تۇرۇپ - تۇرۇپلا غايىب بىر قول ئۇنىڭ نەق يۈرىكىگە قول سېلىپ مۇجۇۋاتقاندەك بولۇپ ، يۈرىكىنىڭ بىر يېرى كۆيۈشۈپ ئېچىشاتتى ، گېلىغا نېمىدۇر قاپلاشقاندەك بولۇپ نەپىسى بوغۇلاتتى . ئۇنىڭ كۆڭلى قانداقتۇر بىر پاراكەندىچىلىكنىڭ شەپىسىنى سەزگەندەك ھە دەپ ئاغاتتى . «ئەمدى مېنى يەنە قانداق تەقدىر - قىسمەتلەر كۈتۈپ تۇرغاندۇ ؟— دېدى ھەلىمە ئىچىدە ،— يارانقان ئىگەم ، سەندىن ئۆتۈنەي ، مەندەك ئاجىز بەندىگىنى ۋە ئوغلۇمنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن !... »

2

ھەلىمەنىڭ كۆڭۈل ئېكرانىدا يەنە شۇ سۈرلۈك ئادەم پەيدا بولدى . ئۇ ھەلىمەگە تىكىلگىنىچە ئۇنىڭدىن نېمىنىدۇر سورىماقچىدەك لەۋلىرىنى قىمىرلاتتىيۇ ، لېكىن زۇۋان سۈرمىدى . شۇ ئارىدا ھېلىقى ئايال ئۇنى چاقىرىپ قالدى . «ئۇ ماڭا نېمە دېمەكچى بولدىكىنا ، ئەنۋەرنى سورايتتىمىكىن ؟... — ھەلىمە ئۆزىچە پەرەز قىلدى ،— ئۇ ئوبدانلا ئۆزگىرىپتۇ ، بويىمۇ پاكارلاپ قالغاندەك تۇرىدىغۇ ، يا مېنىڭكى كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈنۈپ كەتتىمۇ - يا ! ئايالى ئۆزىدىن خېلى ياشمۇ نېمە ؟ خېلىلىكى بارەدەك قىلىدۇ... ياسىن مېنى تونۇغانمىدۇ ؟ تونۇمىغان بولسا ئۇنداق قاراپ كەتمەسسىدى . ماۋۇ تۇرقۇمنى كۆرۈپ نېمىدەپ قالدىكىن ؟... » ھەلىمەنى سوئاللار ئويغا سالاتتى . ئۇنى يىراقتا قالغان ، ھەلىمە ئۇچۇن تولىمۇ قەدىرلىك بولغان كۈنلەرگە ئېلىپ كېتەتتى . ئىنسان ھاياتىدىكى خاتىرىلەر ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ ، لېكىن ھەلىمەنىڭ قەلبىدە بولسا مۇشۇ ئادەمگە باغلىق خاتىرىلەر شۇ پېتى ساقلاقلىق ئىدى . ئۇ بۇلارنى يۇرىكىنىڭ ئەڭ پىنھان يېرىگە كۆمۈپ قويغان ، ئۇنى ھېچكىمگە تىنمايتتى . قايسىبىر دانىشمەن : «ئىنسان قەلبى دۇنيادىكى ھەممە خۇشاللىقنى ، گۇزەللىكنى ، شۇنداقلا پاسكىنىلىقنىمۇ ساقلايدىغان بىخەتەر جاي» دەپ توغرا ئېيتقان ئىكەن...

ھەلىمە بۇگۈن ئاشۇ سىرلىق خاتىرىنى قايتىدىن ۋاراقلىدى :

ئۇ ياسىن ئۆمەر بىلەن تۇنجى قېتىم ئۆگىنىش كۇرسىدا تونۇشتى . ھەلىمە كۇرسنى تۇگەتكەندىن كېيىن ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكە تەقسىم قىلىندى . ئۇ مەكتەپكە كېلىپ بىر ھەپتە ئۆتكەندە مەكتەپ مۇدىرى ئۇنى ئىشخانىسىغا چاقىردى :

— ئالدىمىزدا ناھىيە بويىچە يېزىلاردا گۇڭشې رەتلەش ھەرە-

كىتى بولىدىكەن ،— دېدى مۇدىر چۇشەندۈرۈپ ،— ناھىيىلىك ئىدارىلەردىن خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلىدىكەن ، مائارىپ بۆلۈمى بىزنىڭ مەكتەپتىن بىر ئادەم ئاجرىتىڭلار دەپ ئۇقتۇرۇش ئەۋەتىپتۇ ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ دەرسى بار ، بىز مۇزاكىرىلىشىپ سىزنى بەلگىلىدۇق ، ئەتە مائارىپ بۆلۈمىگە بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرسىڭىز بولىدۇ .

ھەلىمە جەمئىيەتكە قەدەم قويغان تۇنجى قەدىمىنىڭ بۇنداق باشلىنىشىنى كۈتمىگەنىدى . ئۇنىڭ ئىككىلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرگەن مۇدىر ئۇنىڭغا خىزمەت ئىشلىدى :

— بۇ سىز ئۈچۈن بىر چېنىقىش پۇرسىتى ، يۇقىرىنىڭ تەلىپى بۇ خىزمەت گۇرۇپپىسىغا سىياسىي جەھەتتە پاك كادىرلارنى بەلگىلەشنى ئېيتىپتۇ . مەكتەپ پارتىيە ياچېيكىسىمۇ قايتا - قايتا ئويلىنىپ سىزنى بېكىتتى ، بۇ سىزنىڭ كېيىنكى ئىستىقبالىڭىزغا پايدىلىق··· گۈڭشې رەتلەشنى قانداق ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا مەخسۇس ئۆگىنىش قىلىدىكەن···

ھەلىمەگە ماقۇل دېيىشتىن بۆلەك چارە قالمىدى . شۇنداقلا بۇ خىزمەتنىڭ ئۇنىڭ ھايات تەقدىرىنى بەلگىلەپ قويۇشىنى تېخىمۇ خىيالىغا كەلتۈرمىگەن ئىدى .

خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ئاجرىتىلغانلار ئارىسىدا ئايالار يوق دېيەرلىك ئىدى . ھەلىمەدەك ياش ، چىرايلىق قىزنىڭ پەيدا بولۇشى يىگىتلەرنىڭ ئىچىگە ئوت سېلىۋەتكەندەك بولدى . جۇرئەتلىكرەكلىرى ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئەگىپ ، چېكىپ باققىلى تۇرۇشتى . ھەلىمە بولسا خۇددى بۆرىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالغان قوزىدەك ئالاقزادە بولاتتى ، نېمە قىلىشىنى بىلمەيتتى . شۇنداق كۆڭلەردە ئۇنىڭ يېنىغا ئېگىز بويلۇق ، ئاق سېرىق يىگىت كەلدى .

— ئاڭلىسام سىزنى ئاۋاتلىق دەيدۇ ، قايسى مەھەللىدىن ؟— دەپ سورىدى ئۇ كۆلۈپ تۇرۇپ .

— چىلانباغدىن ، — ھەلىمە دەرھال جاۋاب بەردى ، — سىزمۇ ئاۋاتلىقمۇ ؟

— هەئە ... مەن تۇگمەنبېشىدىن...
— قوشنا مەھەللىدىن ئىكەنمىز ،— هەلىمە بىر مەھەللىلىك كىشى ئۇچراتقانلىقىدىن كۆڭلى ئەمىن تاپتى ،— سىز قايسى ئىشلەيسىز ؟
— مەن ناهىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىدە ، ئېتىم تۇردى ئوسمان...
— مېنىڭ ئىسمىم هەلىمە .
— مەكتەپتىغۇ دەيمەن ؟
— هەئە... سىفەتىنى تۇگىتىپ يېقىندىلا مەكتەپكە كەلگەنىدىم ، كېلىشىمگە بۇ خىزمەتكە بەلگىلەپ قويدى ، مەن يېزا خىزمىتىنى پەقەتلا قىلىپ باقمىغان...
— بۇنىڭدىن ئەنسىرىمەڭ ، — دېدى تۇردى ئوسمان ، — بىزلەر بولغاندىن كېيىن ئاستا - ئاستا ئۆگىنىسىز ، ئەگەر قورقىڭىز مەن رەھبەرلىككە دەي ، سىزنى بىزنىڭ پارتكوم گۇرۇپپىسىغا تەقسىم قىلسۇن ، بولامدۇ ؟
— مەيلى ، — دېدى هەلىمە خۇشال بولۇپ ، — راستىنىلا ئېيتسام ، يېزا خىزمىتىنىڭ هېچنىمىسىنى بىلمەيمەن .
— بۇ قېتىمقى خىزمەت ناهايىتى مۇهىم سىياسىي هەرىكەت ،— دېدى تۇردى ئوسمان ئۇنىڭغا ،— سىزگە ئوخشاش يېڭى خىزمەتكە قاتناشقانلار ئۇچۇن چېنىقىش پۇرسىتى ، شۇڭا باشقىلار بىلەن مۇناسىۋەتتە بەك دىققەت قىلمىسىڭىز بولمايدۇ .
تۇردى ئوسمانىنىڭ ئاخىرقى گېپى هەلىمەنى ئەندىكتۇرۇپ قويدى . كەچتە ئۆگىنىش ئايلاشقاندا تۇردى ئوسمان ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى .
— مەكتەپكە قايتامسىز ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .
— هەئە...
— يۇرۇڭ ، مەن سىزنى ئاپىرىپ قويايى ، — دېدى تۇردى ئوسمان .

ھەلىمە بۇ بىر مەھەللىلىكىنىڭ يېقىنچىلىقىدىن كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ ماقۇل بولدى . شۇ كۈندىن باشلاپ تۇردى ئوسمان ھەر كۈنى ھەلىمەنى ۋېلىسىپىتىنىڭ كەينىگە مىندۈرۈپ ئەكېلىدىغان ، ئۆگىنىش تۈگىگەندە ياتقىغا ئاپىرىپ قويىدىغان بولدى . بۇنى كۆرگەندىن كېيىن ھەلىمەنى ئەگىپ يۈرگەن يېگىتلەرنىڭمۇ ئايىغى يىغىلدى . ئۇلار ھاكىمنىڭ ئىنىسى بولغان تۇردى ئوسماننىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇشقا جۇرئەت قىلالمايتتى .

ئۆگىنىش تۈگەپ ، خىزمەت گۈرۈپپىسىنى گۈڭشېلارغا تەقسىم قىلدى . تۇردى ئوسمان دېگىنىنى قىلدى . ھەلىمەنىڭ ئىسمى تۇردى ئوسمان بار پارتكوم خىزمەت گۈرۈپپىسىدا ئېلان قىلىندى . بۇ گۈرۈپپا بولسا «داجەيچە ئولگىلىك گۈڭشي» بولغان «توغراق»قا چۈشتى . تۇردى ئوسمان ھەلىمەنى ئۆزى گۈرۈپپا باشلىقى بولغان قارىباغ دادۇيىدە ئېلىپ قالدى . بۇ دادۇيدە ئۇلاردىن باشقا تۆت كادىر بولۇپ ، شۇنىڭ ئىچىدە ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىغا كەلگىلى ئۇزۇن بولمىغان ياسىن ئۆمەرمۇ بار ئىدى . ھەلىمە بۇ ئوتتۇرا بوي ، بۇغداي ئۆڭ ، تۇرقىدىن ئېغىر ـ بېسىقلىقى چىقىپ تۇرىدىغان يىگىتنى ئۆگىنىشكە قاتناشقان تۇنجى كۈنىلا كۆرۈپ ، كۆڭلىنى يېقىملىق بىر تۈيغۇ ئىگەللىگەنىدى . ئۆگىنىش جەريانىدىمۇ ئۇلارنىڭ كۆزلىرى پات ـ پات ئۇچرىشىپ قالاتتى ـ دە ، گويا چاقماق چاققاندەك بولۇپ ، ھەلىمە ئۆزىچىلا قىزىرىپ كېتەتتى . ياسىن بولسا بىر نەرسە يازغان بولۇپ ئولتۇرۇۋالاتتى . ئادەم ئۇچۇن ئەڭ مەخپىي بولغان سىر — قايرىلىپ بىر قاراش بىلەن ، پىسخىكىدە بىر كۈلۈش بىلەن ، ھەتتا چاندۇرمايمەن دەپ قىلغان بىھۇدە ھەرىكەتلەر بىلەن ئاسانلا ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ . كۆز ۋە چىرايدىكى چاقناش — قەلبىنىڭ ئەينىكى... ياسىن بۇ قىزنىڭ قاراشلىرىدىن تاتلىق خىياللارغا مەپتۇن بولۇشقا باشلىغانىدى ، لېكىن بۇنداق بېقىشلار ئۇزۇن داۋام قىلمىدى . تۇردى ئوسمان ئارىغا كىرىشى

بىلەن ھەلىمە بەئەينى ھەيكەلگە ئايلاندى . ياسىن ئۇنى تۇردى ئوسمانىنىڭ ۋېلىسىپىتىدە كۆرگەندىن كېيىن ، ئۇمىدىنى ئۈزۈپ ، ئەلەم بىلەن ئىچىگە تىنىپلا قويدى .

ياسىن — تۇردى ئوسمانىنى ئوبدان بىلەتتى . ئۇ ھازىرغىچە بىرنەچچە قېتىم ئالىمەن دەپ ئويناپ بولۇپ تاشلىۋەتكەن . ئاكىسى ھاكىم بولغاچقا ، ھېچكىم ئۇنىڭغا گەپ قىلالمىغاندى . ناھىيىدە ھەممەيلەن ئۇنى «كەلگۈسىدە ناھىيىگە باشلىق بولىدۇ» دەيىشەتتى . بۇ دورەمۇ ئۇنى دادۇي خىزمەت گۇرۇپپىسىغا مەسئۇل قىلىپ بېكىتتى . ئۇ باشقىلارنى ئەتىرەتلەرگە تەقسىم قىلىپ ، ھەلىمەنى بولسا «كاتىپلىق قىلىدۇ» دەپ دادۇيدە ئېلىپ قالدى . ياسىن دادۇيگە ئانچە يىراق بولمىغان ئۇچىنچى ئەتىرەتكە چۈشتى . كۈنلەر ئالدىراش ، جىددىيلىك ئىچىدە ئۆتۈۋاتاتتى . بۇ تازا ئەتىيازلىق تېرىلغۇ مەزگىلى بولغاچقا ، خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە بىر قولدا ئىنقىلابنى ، يەنە بىر قولدا ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇش ، ئىنقىلابنى تۇتۇش ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش پۈتۈن خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئىدى .

ھەلىمەگە دادۇي ئىشخانىسىنىڭ بىرىنى ياتاق قىلىپ بەردى . يېنىدىكى ئۆيگە تۇردى ئوسمان ئورۇنلاشتى . ئۇلارنىڭ تامىقىنى ئېتىشكە ئالتۇنخان ئىسىملىك گۈڭشي ئەزاسىنى بەلگىلەپ بەردى . ئۇلار ھەلىمەنىڭ ياتقىنى ئاشخانا قىلىشتى . ئالتۇنخانىنىڭ ھەمراھ بولۇشى ھەلىمەنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلدى . ئۇ ئىشى بولمىغان چاغلاردا ئاشپەزگە يارەملىشىپ تاماق ئېتەتتى ، نان يېقىشاتتى . دەسلەپكى بىر ئاي ئالدىراشلىق بىلەن ئۆتتى . ھەلىمە ئاستا ـ ئاستا بۇ خىزمەتكىمۇ كۆنۈپ قالدى . ئۇ كۈندۈزلىرى تۇردى ئوسمانىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە يۇقىرىدىن كەلگەن تېلېفون ، ھۆججەتلەرنى ئېلىپ ، تۇردى ئوسمانغا يەتكۈزەتتى ؛ بەزىدە ئەتىرەتلەرگە بېرىپ «ئىنقىلابنى تۇتۇپ ، ئىشلەپ-

چىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» ئەھۋاللىرىنى ئىگىلەپ كېلەتتى. ئۇ ياسىن بىلەن كۆرۈشۈپ قالغاندا نېمىشقىدۇر ئوڭايسىزلىنىپ قالاتتى، يۈرىكىنىڭ بىر يېرى ئېچىشقاندەك بولۇپ هودۇقاتتى. ئۇنى بىرەر هەپتە كۆرمىسە قانداقتۇر سېغىنىش، هەسرەت گىرەلىشىپ كەتكەن سىرلىق بىر تۇيغۇ ئۇنىڭ قەلبىنى تىلغاپ ئازابلايتتى. ياسىن بولسا يېغىن دەپ چاقىرمىسا دادۇيگە كەلمەيتتى، كۆرۈشكەندىمۇ هەلىمە بىلەن قۇرۇقلا سالاملىشىپ قويۇپ ئارتۇق پاراڭ قىلمايتتى. ئۇنىڭ بۇ خىل پوزىتسىيىسى هەلىمەنى تېخىمۇ قىينايتتى. تۇردى ئوسمان بولسا بىكار بولۇپ قالسىلا ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى سۆزلەپ ماختىناتتى. هەلىمە بارغانچە ئۇنىڭ گەپلىرىدىن زېرىكىشكە باشلىدى.

بىر كۈنى كەچتە هەلىمە كىر يۇيماقچى بولۇپ تەمشىلىپ تۇرۇشىغا تۇردى ئوسمان ئۇنىڭ ياتقىغا كىرىپ كەلدى. تۇرقىدىن ئۇ نېمىگىدۇر خۇشال ئىدى.

— تاماق يېدىڭىزمۇ؟— دەپ سورىدى هەلىمە ئۇنى كۆرۈپ،— ئالتۇنخان ئاچام مانتا ئەتكەن، سىزگە ئېلىپ قويغاتتۇق.

— گۈڭشېدا تاماق يېدىم،— دېدى تۇردى ئوسمان هەلىمەنىڭ كارىۋىتىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ،— گۈڭشېنىڭ ئاشخانىسىدا پولۇ قىپتىكەن...

— ئوقۇر ئېگىز ئىكەن - دە؟

— هەلىمە،— دېدى ئۇ هاياجان بىلەن،— بۇگۈن مېنى تەبرىكلىسىڭىز بولىدۇ.

— نېمىگە؟— هەلىمە هەيران بولۇپ سورىدى.

— بۇگۈن مەن پارتىيىگە ئۆتتۈم، گۈڭشېغا شۇ ئىشقا چاقىرتىپتىكەن.

— شۇنداقمۇ، مۇبارەك بولسۇن.

— سىزمۇ پارتىيىگە ئىلتىماس يازسىڭىز بولمامدۇ؟— دېدى ئۇ ھەلىمەگە .

— مەنمۇ؟— ھەلىمە كۈلۈپ تۇرۇپ بېشىنى چايقىدى ،— مېنىڭ قانداق شەرتىم توشسۇن؟

— ئۇنداق قارىسىڭىز بولمايدۇ ، پارتىيىگە ماڭا ئوخشاش ، سىزگە ئوخشاش ئىلغار ياشلار كىرىشى كېرەك . ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ قېتىمقى خىزمەت سىزگە ياخشى چېنىقىش پۈرسىتى . بۇ جەريانىدا ئۆتىمەك ئاسان ، سىز ئىلتىماسىنى يېزىڭ ، قالغان ئىشلارنى مەن بولغاندىن كېيىن توغرىلايمىز...

ھەلىمە ئۇنىڭ ئەستايىدىل دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدى .

— پارتىيە ياچېيكىسى ماڭا يېڭى ۋەزىپە تاپشۇردى ،— دېدى تۇردى ئوسمان ھەلىمەنى قىزىقتۇرۇپ ،— مۇشۇ قېتىمقى خىزمەتتە ئىپادىسى ياخشى بولغانلارنى پارتىيىگە تونۇشتۇرىدىغان بولىدۇم . شۇڭا ئالدى بىلەن سىزگە دەۋاتىمەن...

تۇردى ئوسمان شۇنداق دېدى - دە ، ھەلىمەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ ھاياجاندىن تىترەۋاتقان مۇرىسىنى سىلاشقا باشلىدى ، ئاندىن ئۇنى تارتىپ كارىۋاتقا ئېلىپ كەلدى .

— تۇردى... ئۇنداق قىلماڭ ! — دېدى ھەلىمە ھوشىغا كېلىپ ۋە ئۇنىڭ قولىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ يۇلقۇندى .

تۇردى ئوسمان بولسا ئۇنى تېخىمۇ كۈچەپ قامالىلىدى ۋە بىلىدىن كۆتۈرگەنچە كارىۋاتقا باستى . ئۇ ھاسىرايتتى ، كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى . ھەلىمەنىڭ ۋۇجۇدىنى غەزەپ چىرمىدى . ئۇ پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ تۇردى ئوسمانىنىڭ مەيدىسىگە تەپكەنىدى ، بۇ كۈتمىگەن زەربىدىن ئوڭدىسىغا يىقىلدى . ئۇ ئورنىدىن ئۆزىنى ئوڭشاپ تۇرۇپ بولغۇچە ھەلىمە ئۆيدىن ئېتىلىپ چىقىپ چوڭ يولغا چۈشۈۋالدى . ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن ئالدىغا قاراپ يۈگۈرۈيتتى . ئۇ تۇردى ئوسمانىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتمىغانلىقىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىنلا قەدىمىنى ئاستىلىدى .

تىپ يېنىك تىن ئالدى . بۇ كېچە ئاي قاراڭغۇسى ئىدى . كۈندۈ-
زى ئىسسىق بولغىنى بىلەن كېچىسى سوغۇقنىڭ خېلى جېنى بار
ئىدى . يالاڭ كىيىم بىلەنلا چىققان ھەلىمە سوغۇقتىن تىترەشكە
باشلىدى . ئۇ ئەتراپىغا زەن سېلىپ ئۇچىنچى ئەترەتكە كېلىپ
قالغانلىقىنى ئىلغا قىلدى ـ دە ، ياسىنغا ېھرىپ ئەھۋالنى ئېيت-
ماقچى بولدى ، لېكىن تۇرۇپلا : «بۇ كېچىدە بارسام ئۇ نېمىدەپ
ئويلاپ قالىدۇ ؟ » دەپ بۇ نىيىتىدىن يانىدى . ئۇ شۇنداق گاڭگىراپ
تۇرغان چاغدا نېرىدا يالغۇز كېلىۋاتقان بىرىنىڭ قارىسىنى كۆ-
رۈپ كەينىگە يانماقچى بولۇپ تۇراتتى . تونۇش ئاۋاز ئۇنى چاقىر-
دى :

— ھەلىمە !...

ھەلىمە ياسىننىڭ ئۇنىنى تونۇپ ھودۇقۇپ قالدى . قولچە-
راغ كۆتۈرۈۋالغان ياسىن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ سورىدى :

— بۇ كېچىدە نېمە قىلىپ يۈرىسىز ؟— دېدى ئۇ ھەيران
بولۇپ ، — نەدىن كېلىشىڭىز ؟...

مۇزلاپ كەتكەچكىمۇ ھەلىمەنىڭ ئاغزى گەپكە كەلمەي قال-
دى . ياسىن ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ بىرەر كۆڭۈلسىزلىكىنى
سەزدى ـ دە :

— توڭلاپ كېتىپسىز ، يۈرۈڭ ، مېنىڭ ياتقىمغا
كىرەيلى ،— دېدى ۋە ئۆزى ئالدىغا چۈشۈپ باشلاپ ماڭدى .

مەش كۆيۈپ تۇرغان ئىسسىق ياتاقتا كىرگەندىن كېيىن
ھەلىمە ئۆزىگە كەلدى . ياسىن قىزىق چاي دەملەپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا
ئەكەلدى .

— قىزىق ، قىزىق ئىچىڭ ،— دېدى ئۇ چاي
قۇيۇپ ،— قورسىقىڭىز قانداق ؟

— قورسىقىم توق...

— بۇ كېچىدە نەگە ماڭغانتىڭىز ، نېمە ئىش بولدى ؟— دەپ
سورىدى ياسىن .

ھەلىمەنىڭ كۆز چاناقلىرىدا ياش ئەگىدى ، ئۇ ئېسەدە-
گىنىچە :

— تۇردى ئوسمان ئەسكى ئىكەن... ،— دېدى .
ياسىن بايا يولدا ھەلىمەنى كۆرگەندىلا شۇنداقراق گۇمان قىلغانىدى .
— بولدى ، ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋېلىڭ ،— دېدى ھەلىمەنىڭ يىغىسىغا كۆڭۈل ئېيتىپ ، — ئۇ سىزنى نېمىدەپ رەنجىتتى ؟
ھەلىمە ئېسىدەپ تۇرۇپ يۇز بەرگەن ئىشلارنى ياسىنغا ئېيتىپ بەردى .
— ئۆزى مەست ئەمەستۇ ؟— ياسىن ھەيران بولۇپ سورىدى .
— ياق ، چۈشتىن كېيىن گۈڭشېغا يىغىن دەپ كەتكەن . بۈگۈن تېخى پارتىيىگە ئۆتۈپتىكەن ، شۇنداق ئەسكى ئادەمنىمۇ پارتىيىگە ئالىدىكەن...
ياسىن ھەلىمەنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ :
— سىزگە بەك كۆڭلى بار ئوخشايدۇ ، — دېگەنىدى ، ھەلىمەنىڭ قاپىقى تۇرۇلدى .
— كۆڭلى بولسا تۇز يولىدا دېمەمدۇ ؟ — دېدى ئاچچىقى بىلەن ،— زادى ئىستىلى بۇزۇق نېمىكەن...
بۇ تاسادىپىي ئۇچرىشىش ياسىننى ھودۇقتۇرۇپ قويدى . نېمە بولمىسۇن ، بۇ ئىش ياسىننى خۇش قىلدى . «ھە ، تۇردىئا-خۇن ، نەچچە ۋاقىتتىن بەكمۇ كۆرەڭلەپ كەتكەنىدىڭ ، مانا كارامىتىڭ ئاشكارا بولدى ، ئەمدى ئىككى پۇتۇڭ بىر ئۆتۈككە تېقىلىدىغان بولدى ، ھەلىمەدىنمۇ ئايرىلىپ قالدىڭ ، بۇ قىزنىڭ كېچىدە مېنى ئىزدەپ كەلگىنىگە قارىغاندا ئەسلىدە ماڭا كۆڭلى بار ئىكەن - دە ! ئەجەب نەچچە ۋاقىتتىن سەزمەپتىمەن دېسە... »
ياسىن ئالدىراپ يەرگە قارىغىنىچە مۇڭلىنىپ ئولتۇرغان قىزغا قارىغىنىچە كۆڭلىدىن شۇلارنى ئۆتكۈزدى . ئۇ قىزنىڭ ئويىنى بىلمەكچى بولۇپ :
— ئەمدى قانداق قىلاي دەيسىز ؟— دەپ سورىدى .

قىز ئېغىر خۇرسىنغىنىچە بېشىنى چايقىدى :
— بىلمەيمەن ،— دېدى ئۇ ئارقىدىن ،— مەكتەپكە قايتىپ كېتەيمىكىن ، ئەمدى ئۇنىڭ قېشىدا تۇرمايمەن .
— كېتىمەن دېسىڭىز ئۆزىڭىز زېيان تارتىپ قالىسىز ،— دېدى ياسىن ، — سىز تۇردىنىڭ خۇيىنى بىلمەيسىز ، ئۇنىڭ قولىدىن ھەرقانداق شۇملۇق كېلىدىغان نېمە... ئەگەر سىز ھېچ-نىمىدىن - ھېچنىمە يوق كېتىمەن دېسىڭىز ئۇ مەسىلىنى سىزگە ئارتىپ قويۇشتىن يانمايدۇ ، خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ تۇزۇم - تەرتىپى ئېسىڭىزدە باردۇ ؟
— ئەمىسە قانداق قىلىمەن ؟— ھەلىمە ئەندىكىپ سورىدى .
— بۇ ئىشنى باشقا بىرەرى ئۇقمىغاندۇ ؟
— ياق ، سىزدىن بۆلەك ھېچكىمگە دېمىدىم .
— ئۇنداق بولسا ،— دېدى ياسىن جىددىي تەلەپپۇزدا ، — بۇنى ۋاقتىدا تەشكىلگە ئىنكاس قىلىش كېرەك .
— ھازىرلىمۇ ؟
— ھەئە... ھازىرلا گۇڭشې خىزمەت گۇرۇپپىسىغا بېرىش كېرەك .
— سىز بىللە بارامسىز ؟
— سىز ماقۇل كۆرسىڭىز باراي...
ياسىن ۋېلىسىپىتىنىڭ كەينىگە ھەلىمەنى مىندۇرۇپ ، گۇڭشې ئىشخانىسىغا كەلگەندە ئەلىياتقۇ مەزگىلى بولغانىدى . ياسىن ھەلىمەنى باشلاپ توپتوغرا خىزمەت ئەتىرىتىنىڭ باشلىقى — ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسىنىڭ قېشىغا كىردى . جۇ شۇجى ياتماقچى بولۇپ تۇرغانىكەن ، بۇلارنى كۆرۈپ جىددىي-لەشتى . ياسىن ھەلىمەنىڭ سۆزلىرىنى شۇجىغا تەرجىمە قىلىپ بەرگەندى ، ئۇنىڭ چىرايى تۇرۇلۇپ كەتتى .
— بۇ ئىشنى ئىككىڭلاردىن بۆلەك بىرى ئۇقتۇمۇ ؟— دېدى جۇ شۇجى بىردەم ئولتۇرۇپ كېتىپ .

— ياق ، هېچكىم بىلمەيدۇ .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى جۇ شۇجى خاتىرجەم بولۇپ ،— بۇنى باشقا هېچكىمگە دېمەڭلار ، بىز بۇنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىمىز . هەلىمە هازىرچە دادۇيگە بارماي گۇڭشېدا تۇرۇپ تۇرسۇن ، سىز ئۆز ئورنىڭىزغا قايتىۋېرىڭ !...

شۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ ، جۇ شۇجى «قارىباغ» دادۇيگە كېلىپ خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ يىغىنىنى ئاچتى .

— خىزمەتنىڭ ئېهتىياجى بويىچە كادىرلار تەڭشەلدى ،— دېدى ئۇ ئىشلەنگەن خىزمەتلەرنى بىرقۇر خۇلاسىلاپ ،— يولداش تۇردى ئوسمان «قىزىلبايراق» گۇڭشېسىنىڭ خىزمەت دۇيگە ئالماشتى ، ئۇنىڭ ئورنىغا يولداش ياسىن ئۆمەر «قارىباغ» خىزمەت گۇرۇپپىسىغا مەسئۇل بولىدۇ...

«هاكىم قانات ئاستىغا ئاپتۇ ـ دە ؟ !— دېدى ياسىن ئاچچىق كۈلۈپ ، — ناۋادا ئۇنىڭ ئورنىدا مەندەك بىرى بولغاندا ئاللىقاچان خىزمەتتىن هەيدەلگەن بولاتتى . شۇنىڭغا قارىغاندا ، هازىرقى كۈندە سېنى يۆلەيدىغان بىر ئارقا تىرىكىڭ بولۇشى كېرەككەن... »

قانداقلا بولمىسۇن ، ئۇ تۇردى ئوسماننى كۆزدىن نېرى قىلىدى . ئەمدى هەلىمە ئۇنىڭغا ئوڭچە قالدى . مۇشۇ باهانىدە خىزمىتىمۇ ئۆستى ، مۇشۇمۇ يېتەرلىك . يىغىندىن كېيىن جۇ شۇجى ئۇنى ئايرىم يېنىغا چاقىرىپ :

— تۇردى ئوسمانىڭ ساۋېقىنى ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇپ ، خىزمەتنى ياخشى ئىشلەڭ . بۇ قېتىمقى هەرىكەت سىزنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىڭىزنى بەلگىلەيدۇ ، بىزنىڭ ئۈمىدىمىز چوڭ ،— دېدى .

شۇنىڭدىن كېيىن ، ياسىن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خىزمەتكە بېرىلدى . هەلىمە بىلەن پەقەت خىزمەتكە ئائىت گەپلەرنىلا قىلىشاتتى . گويا هەلىمە ئۇنىڭ كۆڭلىدە يوقتەكلا ئىدى . «تۇردى

ئوسمانىنىڭ قىلغانلىرىنى ئۇ باشقىچە چۈشىنىپ قالدىمۇ - يا؟ مەن ئەجەب ئالدىراپلا ئۇنىڭغا دەپتىمەن» دەپمۇ ئويلىدى ئۇ تەتىلداپ. ئۇ ياسىنىنىڭ ئاشۇ بىر ئېغىز گەپنى دېيىشىنى كۈتەتتى ، لېكىن ياسىندىن ھېچبىر خەۋەر يوق ئىدى.

كۈز كېلىپ ، خىزمەت گۈرۈپپىسىنىڭ خىزمىتىمۇ ئاخىرلاشتى. خۇلاسە يىغىندا «قارىباغ» خىزمەت گۈرۈپپىسى گۈڭشي بويىچە ئىلغار بولۇپ باھالاندى. ئەتە ئۇلار ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتىپ كېتىدۇ. شۇنى ئويلاپ ھەلىمەنىڭ كۆڭلى غەمكىن بولۇپ قالدى. ياسىن تاماقتىن كېيىن ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى:

— جۇ شۇجى گەپ بار دەيدۇ ، مېنى بىردەم ساقلاپ تۇرامسىز ، بىللە قايتايلى ،— دېدى ئۇ.

ھەلىمەنىڭ قەلبىدە ئۈمىد چىرىغى يانغاندەك بولۇپ خۇشال بولدى. ئۇ گويا بۇگۈن تەقدىرى ھەل بولىدىغاندەك ، ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن زارىقىپ كۈتكەن سۆزىنى ئاڭلايدىغاندەك بولۇپ ھاياجانغا چۆمدى. يېرىم سائەتلەردىن كېيىن ياسىن جۇ شۇجىنىڭ يېنىدىن چىقتى. ئۇ نېمىگىدۇر خۇشال ئىدى.

— جۇ شۇجى نېمە دەيدۇ ؟— دەپ سورىدى ھەلىمە ئۇنىڭ كەيپىياتىغا قىزىقىپ.

— مېنى تەشكىلات بۆلۈمىگە يۆتكەيدىغان بوپتۇ. مېنىڭدىن «پىكرىڭ بارمۇ ؟» دەپ سورىدى.

— سىز نېمە دېدىڭىز ؟

— مەن ھەلىمەدىن سوراپ باقاي دېدىم.

ياسىن گەرچە چاقچاق قىلىپ دېگەن بولسىمۇ ، بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەلىمەنىڭ يۈرىكى ئوقچۇپ كەتتى. ئىللىق ، شېرىن بىر ئېقىم تومۇر - تومۇرلىرىغا تارقىلىپ ۋۇجۇدىنى جىغىلدىتىپ ئۆتتى ، يۈز - كۆزى ئوت ئالغاندەك قىزىرىپ كەتتى.

— ھەلىمە ،— دېدى ياسىن ھاياجان بىلەن ،— مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن ، ماڭا جاۋاب بېرىڭ !...

هەلىمە ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەيتتى ، ئۇنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولۇپ دەم ئالالماي قالدى...

ياسىن بۇ گەپلەرنى يولدىكى ئۆستەڭ بويىدا — سۆگەتنىڭ سايىسىدە ئولتۇرۇپ دېدى . ھەلىمەگە ياسىننىڭ قىزارغان چىراي قوشۇلۇپ پۈتۈن جاھان ئالتۇنغا ئايلىنىۋاتقاندەك ، گويا ئوت ئىچىدە تۇرۇۋاتقاندەك تۇيۇلدى . ئۇلار شۇ يەردە تۇنجى مۇھەببەتنىڭ لەززىتىگە غەرق بولۇپ ئۇزاق ئولتۇرۇشتى...

ياندۇرقى يىلى باھاردا ئۇلارنىڭ تويى بولدى . توي شۇنچە ئاددىي ئۆتسىمۇ ھەلىمەنىڭ كۆڭلى خۇشال ، قەلبى بەخت بىلەن يايراپ كەتكەنىدى . ئۇ ئارزۇ قىلغان تۇرمۇشقا ئېرىشكەن ، كەلگۈسى ھاياتىدىن تولىمۇ خاتىرجەم ئىدى . ياسىن بولسا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خىزمەتكە بېرىلگەن ئىدى . جۇ شۇجى ئۇنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى ، ھەتتا بىر قېتىم ئۆزىگە : «سېنى ئىتتىپاق كومىتېتىغا شۇجى قىلىشنى ئويلىشۋاتىمىز » دېگەنىدى .

لېكىن ، ياسىن بالدۇرلا خۇش بولۇپ كەتكەنىدى . شۇ ئاردا جۇ شۇجى باشقا ناھىيىگە يۆتكىلىپ كېتىپ ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆز ۋاقتىدا ھاكىم بىلەن بىللە ئىشلىگەن سۇڭ دېگەن ئادەم تەشكىلات خىزمىتىگە مەسئۇل شۇجى بولۇپ كەلدى . ئۇ كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا تۇردى ئوسمان تەشكىلات بۆلۈمىگە مۇئاۋىن بۇجاڭ بولۇپ ئۆسۈپ ، ياسىننىڭ بېشىغا كېلىپ ئولتۇردى . ياسىن بۇ ئۆزگىرىشكە ھەيران بولاتتى . ئۇ سۇڭ شۇجىغا تۇردى ئوسماننىڭ گۇڭشې رەتلەش خىزمىتى جەريانىدىكى ئىشلىرىنى ئىنكاس قىلغانىدى ، بۇ ئىنكاس ئۇنىڭغا بالا تېرىپ بەردى . تۇردى ئوسمان ئۇنى چاقىرىپ يۈزىدىن - يۈزىگە «چېقىمچى» دەپ تىللاپ تەكشۈرۈش ماتېرىيالى يازغۇزدى . ھەممە سورۇنلاردا ئۇنى سېستىشقا باشلىدى . بۇ ئەلەمگە چىدىمىغان ياسىن ئاخىرى يۆتكىلىش ئىلتىماسىنى يېزىپ تاپشۇردى . بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا تاشيول ئۇچاستىكىسىغا يۆتكەلگەنلىك ئۇقتۇرۇشى چۈشتى .

ئارقا ـ ئارقىدىن كەلگەن بۇ زەربە ياسىننى سارالىق قىلىپ قويايلا دېدى . ئەلەم ، خورلۇق ئۇنىڭ جان ـ جېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتـ تى . ئۇ ئۆزىگە قىلىنىۋاتقان بۇنداق مۇئامىلىنىڭ كىمنىڭ قولـ ىدىن كېلىۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلىپ تۇراتتىيۇ ، لېكىن ئۇنىڭغا قارشى كۈرەش قىلىشقا مادارى يوق ، ئامالسىز ئىدى . ئۇ پەقەت بۇ يەردىن كېتىشىنىلا ئويلايتتى . شۇنداق كۈنلەردە ئۇ خىزمەت بىلەن ئۇرۇمچىگە بېرىپ خېلى ئۇزۇن تۇرۇپ قالدى . ئۇرۇمچىـ ىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تۇيۇقسىزلا ئۆزگىرىپ ھەلىمەگە سوغۇق مۇئامىلە قىلىدىغان ، يوقىلاق ئىشلارنى باھانە قىلىپ جېدەل قىلىدىغان بولدى . ئاخىرى ئۇ ئوغلى ئەنۋەرنى يېتىم قىلىپ ھەلىمە بىلەن ئاجراشتى ۋە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كەتتى . ھەلىمە بۇ ئۆزگىرىشلەرنىڭ سىرىنى كېيىن ئۇقتى...

شۇ ئىشلارغا مانا توپتوغرا يىگىرمە يىل بولۇپتۇ . شۇنچە يىللاردىن كېيىن تەقدىر ئۇلارنى يەنە ئۇچراشتۇرۇپ قويدى . ئۇ ھازىر بۇرۇنقى ياسىن ئەمەس ، بەلكى ۋىلايەتنىڭ باش ۋالىيسى ، نېمە قىلىمەن دېسە گېپى ئۆتىدىغان ھوقۇق ئىگىسى . «ئاھ ، خۇدا !— دېدى ھەلىمە ھەسرەت بىلەن ، — ئەمدى بۇ ئىككى رەقىب نېمە ئۈيۇنلارنى ئوينا ؟ يەنە كېلىپ ، ئىككىسىنىڭ قارىمۇـ قارشى قوشنا بولۇپ ئولتۇرۇشقىنىنى دېسە ، بۇ ئىككىسى نېمە بولۇشسا مەيلىتىغۇ ، ئوتتۇرىدا ئەنۋەر بالامغا بىرەر پېشكەللىك كەلمىسىلا بولاتتىغۇ ؟... »

دالاننىڭ ئىشىكى غىچىرلاپ ئېچىلىپ ، ئۆيگە «موما ! » دەپ توۋلىغىنىچە نەۋرىسى كىرىپ ئۇنىڭ خىيالىلىرىنى چېچىۋەتتى .

— نېمە قاراڭغۇدا ئولتۇرۇپ كەتتىڭ ؟— نەۋرىسىنىڭ كەيـ ىنىدىن كىرگەن ئەنۋەر چىراغنى يانداۋرغاچ دېدى . ئوغلىنى كۆـ رۈپ ھەلىمەنىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى . «توۋا ! ئەنۋەر بارغانچە دادىسىغا ئوخشاپ كېتىۋاتىدىيا ؟ ئىلاھىم ، خۇيى تارتىپ قالمىسىلا بولاتتى... »

— بىردەم يېتىپ كۆزۈم ئىلىنىپ قاپتۇ ،— دېدى ھەلىمە ئۆز خىياللىرىدىن ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ، — گۈلشەن كەل-مەپتىغۇ ؟

— ئۇ بۇگۈن كېچىسى ئىشلەيدىكەن ، قېينىناتامنىڭ ئۆيىگە باردىكەمۇ ؟

— ھەئە··· ،— دېدى ھەلىمە ئالدىراپ . ئۇ گويا ئوغلى : « ‹دادامنى كۆردۈڭمۇ ؟ › دەپ سوراپ قالارمۇ ؟ » دېگەن ئەندىشە بىلەن ھودۇقۇپ كەتتى ، — تۇردى شۇجى ئۆيدە يوق ئىكەن ، ئاتىكەم بىلەن بىردەم ئەھۋاللىشىپ يېنىپ كەلدىم··· تاماق يېمىد-گەنسىلەر ، قوزام ، نېمە تاماق يېگۈڭ بار ؟— ھەلىمە نەۋرىسىنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ تۇرۇپ سورىدى .

— پولۇ···

— ماقۇل ، بالام··· مەن ھازىرلا ئېتىمەن ،— ھەلىمە شۇنـ-داق دېگىنىچە سىرتقا مېڭىپ بىرلۇپ : «ۋاي ، خۇدايىم ! » دېدى ـ دە ، ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى .

ئەتۈەر ئاپىسىنىڭ بۇگۈنكى ھالىتىنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ بولدى .

3

ئۇ سەھەرگە كىرىپ كەلگەندە ، سەھەردە ئولتۇرۇشقان ۋىلايەتنىڭ رەھبەرلىرى «گۈررىدە» ئورنىدىن تۇرۇپ چاۋاك بـ-لەن قارشى ئالدى . يېغىن باشقۇرغۇچى ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلـ-گەندەك قىلىپ باشلاپ ، سەھەرنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىكى ھۆرمەت-لىك ئورۇنغا ئېلىپ كەلدى . ياسىنجان ۋالىي جايلىشىپ ئولتۇـ-رۇپ بولغاندىن كېيىن ، ئۇ خۇشامەت بىلەن سورىدى :

— يېغىننى باشلىساق بولارمۇ ، ۋالىي ؟

ياسنجان ژالىي سائىتىگە قاراپ قويۇپ بېشىنى لىكشىتتى .
— يولداشلار !— دېدى پاينەكژاش يىغىن باشقۇرغۇچى مىكروفوننى قوپال بىر ھەرىكەتتە چېكىپ تۇرۇپ ،— ھازىر يىغىنىمىزنى باشلايمىز ، يىغىن باشلىنىشتىن بۇرۇن كۆپچىلىككە بۇ گۇنكى يىغىنغا قاتناشقان رەھبەرلەرنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمەن ،— ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپ ئۇستەلنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغان ژالىيغا خۇشامەت بىلەن قاراپ قويۇپ ئاۋازىنى كۆتۈردى ،— بۇگۇنكى يىغىنىمىزغا ژىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ، ژىلايەتلىك ژالىيىسى يولداش ياسنجان ژالىي خىزمىتىنىڭ ئالدىراشلىقىغا قارىماي ئالاھىدە كېلىپ قاتناشتى . كۆپچىلىك ، ياسنجان ژالىينى قىزغىن قارشى ئالايلى !...
زالدا گۈلدۈراس ئالقىش ياڭرىدى . ياسنجان ژالىي ئالدىرىماي ، سالاپەت بىلەن ئورنىدىن يېرىم كۆتۈرۈلۈپ ، بېشىنى بوشقىنە لىكشىتىپ قويدى . يىغىن باشقۇرغۇچى چاۋاكلار توختىغىدىن كېيىن ، سەھنىدىكى قالغانلارنى ئەمەل تەرتىپى بويىچە تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى . ھەربىر ئادەمنىڭ ئىتى ئاتالغاندا ، زالدا بىر قېتىم چاۋاك ياڭرايتتى . ئاخىرىغا بېرىپ كىشىلەرمۇ ھېرىپ قالدىمۇ ، چاۋاكلارمۇ شالاڭ ، ئېگىز - پەس چېلىنىشقا باشلىدى . بۇنى ئاز دەپ يىغىن باشقۇرغۇچى ئەمدى ئېزىپ كېتىپ خاتا تونۇشتۇرغىلى تۇردى . زالدا چاۋاكنىڭ ئورنىغا كۈلكە كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى . ياسنجان ژالىي بۇ ئۇزۇنغا سوزۇلغان تونۇشتۇرۇشتىن ئىچى پۈشتى . ئۇ تېخىچىلا تەرلەپ - پىشىپ ھاياجان بىلەن تونۇشتۇرۇۋاتقان يىغىن باشقۇرغۇچىغا ئاچچىقى بىلەن قاراپ قويدى . «مۇشۇ ئادەتنى ئۆزگەرتىش كېرەك ، — دېدى ئۇ ئىچىدە ، — مۇشۇنىڭغىلا يېرىم سائەتتىن كۆپ ۋاقىت كەتتى ، مەنغۇ بۇ يەرگە يېڭى كەلدىم ، بەزىلەر تونۇماسلىقى مۇمكىن ، قالغانلارنى كىم تونۇمايدۇ ؟ بۇنى دائىمىي ھەيئەتلەر يىغىنىدا دېسەم بولىدىكەن» . ئۇ سومكىسىدىن خاتىرە دەپتەرنى ئېلىپ

يېزىپ قويدى . شۇ ئارىدا ھەر خىل ئاپپاراتلارنى كۆتۈرۈشكەن مۇخبىرلار ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ ، ۋال - ۋۇل قىلىپ رەسىمگە تارتقىلى تۇردى . بۇ ، ياسىنجان ۋالىينىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ قويدى . ئۇ : «كۆرۈۋاتامسەن ؟» دېگەندەك ئۆزىدىن ئۇچ ئادەم نېرىدا ئولتۇرغان تۇردى ئوسمانغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قارىدى . تۇردى ئوسمان قاپىقىنى تۇرگەن ھالدا ئالدىدىكى ماتېرىيالدىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇراتتى . «چىدىمايۋاتسەنغۇ - ھە ! — ياسىنجان ۋالىي ئىچىدە دېدى ،— شۇ تاپتا ئىچكىنى مۇشۇك تاتىلاۋاتىدىغۇ دەيمەن ، بۇنداق بولۇشىنى ئويلىمىغان بول-غىيتتىڭ ، جاھاننىڭ ئىشلىرى مۇشۇنداق ، بۇرادەر . بىزمۇ بىر چاغلاردا سېنىڭ كۆرەڭلىشىڭگە ، خورلۇقىڭغا چىدىغان ، دەردىمىنى ئىچىمگە يۇتقان ، ھەتتا ئائىلەمنىمۇ ۋەيران قىلغانىدىم . كۆ-نىلار : (خەقتە قىلغىنىڭ خەقتە قالمايدۇ) دەپ بىكار ئېيتمىغان ، سەن بەلكىم مېنىڭ تۆپەڭگە كېلىپ ئولتۇرۇشۇمنى خىيال-لىڭغا كەلتۈرۈپمۇ باقمىغان بولغىيتتىڭ ؟ پەلەكنىڭ چاقى بەزىدە مۇشۇنداقمۇ چۆرگىلەپ قالىدۇ ، ئالدىرىما ، بۇرادەر ، ھېسابىنى كىتاب تېخى ئالدىمىزدا... »

مەدەنىيەت ساھەسىگە مەسئۇل مۇئاۋىن ۋالىي ئۆزۈندىن - ئۆزۈن بىر ماتېرىيالنى ئوقۇغىلى تۇرغانىدى ، ياسىنجان ۋالىينى بىردىن شېرىن بىر مۇگدەك باسقىلى تۇردى . نەدىن پەيدا بولدى-كىن ، تاپىنىدىن كىرگەن مەست قىلغۇچى ئىللىق بىر ئېقىم ئاستا - ئاستا پۈتۈن بەدىنىگە يېيىلىپ ئۇنى بوشاشتۇرماقتا ئىدى . «تۆۋەندە ئولتۇرغانلار سېزىپ قالمىغاندۇ - ھە ! — دەپ ئويلىدى ئۇ چۆچۈپ ۋە جايىدا قىمىرلاپ قويدى ،— ماۋۇ ئاداش نېمانچە ئەزمىسىنى ئېزىپ كەتتى ، ئەمدى بولدى قىلسىمۇ بولاتتى» . ئۇ بىزار بولغان قىياپەتتە دوكلاتچىغا قاراپ قويدى ، لېكىن مۇئاۋىن ۋالىي ماتېرىيالدىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئوقۇش بىلەن ئىدى . ئۇ خاتىرىسىگە «ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەتتىكى يىغىنىدا

يىغىن دوكلاتلىرى توغرىسىدىكى مەسلىنى قويۇش كېرەك» دەپ يېزىپ قويدى . ئۇ خاتىرىدىن بېشىنى كۆتۈرگەندە ، ئۇنىڭ ئالدىدا قولىدا چايدان كۆتۈرگەن ئاق يۈزلۈك ، زىلۋا بىر قىز ئەدەپ بىلەن پەيدا بولدى ۋە تولىمۇ سىلىق ھەركەت بىلەن ۋالىنىڭ ئالدىدىكى ئىستاكانغا چاي قۇيدى . قىزنىڭ ۋۇجۇدىدىن تارقالغان يېقىملىق پۇراق ياسىنجان ۋالىنىڭ نېرۋىسىنى غىدىقلاپ ، بايا-تىن ئۇنى قىيناۋاتقان مۇگدەشنى قاچۇردى . قىز بىر خىل قورۇ-نۇش ئىچىدە مىيىقىدا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ ، ئۇنىڭ ئالدىدىن كەتتى . ياسىنجان ۋالىنىڭ ئېسىگە ئۇرۇمچىدىكى بىر ئىش كېلىپ تېتىكلەشتى : ئۇ چاغدا ياسىنجان بىر باشقارمىنىڭ باشلە-قى ئىدى . ئىدارىنىڭ بىر مۇئاۋىن نازىرى بار ئىدى ، ئۇ قاچانلا يىغىنغا كىرسە ئولتۇرۇپ ئۇخلايتتى . بىر كۈنى ئىدارە بويىچە چوڭ يىغىن بولۇپ ، بۇ ئادەم ئادىتى بويىچە سەھىنىدە ئولتۇرۇپلا ئۇيقۇغا چۈشتى . تۆۋەندە ئولتۇرغانلار : «ئاباباسكام ئاخشام قاتـ-تىق ئىچىپ قويغان ئوخشايدۇ ـ دە !» دېيىشتى . شۇ ئاردا كۈتكۈچى ئايال كېلىپ ئۇنىڭ ئالدىدىكى ئىستاكانغا چاي قۇيۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويغاندى ، ئاباباس نازىر بېشىنى يېرىم كۆتۈرۈپ : «بىرى ئۆتۈپ كەتسۇن» دېگەندى ، ئالدىدىكى مىكروفون ئوچۇق ئىكەن ، بۇ گەپ پۈتۈن زالغا ئاڭلىنىپ كەتسە بولىدۇ ، تۆۋەندە-كىلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ پاراققىدە كۈلۈشتى ـ دە ، يىغىن تەرتىپى بۇزۇلۇپ كەتتى . بايا ئۇ ئادەم ئۆزىنى ھاراق سورۇنىدا دەپ چاغلاپ ، «بىر نۆۋەت ئۆتۈپ كەتسۇن» دېگەنىكەن . شۇ ئىشتىن كېيىن ئۇ ئادەمنىڭ ئۈستىدە رەڭگارەڭ لەتىپىلەر توقۇلۇپ كەتتى .

ياسىنجان ۋالىنىڭ ئېسىگە شۇ ۋەقە كېلىپ ئۆزىنى تېتىك تۇتتى ۋە سۇرلۇك بىر ھالەتتە تۆۋەندە ئولتۇرغانلارغا سەپسالدى . ئۇلارمۇ يېڭى ۋالىنى باھالىشىۋاتقاندەك ئۇنىڭدىن كۆز ئۈزمەي قارىشىپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ ھەربىر ھەركىتىگە زەن سېلىپ

ئۆزئارا پىچىرلىشىپ قويىاتتى . بەزى تونۇيدىغانلار ئۇنىڭغا قاراپ سالام قىلغاندەك بولۇشاتتى . بۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۇ كەلگەندىن بۇيان بىر - ئىككى قېتىمدىن سالام بېرىپ كەتتى ، كۆپىنچىسى تېخى قارىسىنى كۆرسەتمەيۋاتاتتى . «قېنى ، قاچانغىچە قاراپ باقىدىكەنسىلەر ، مەن كۆرۈپ باقاي ، بىلىمەن ، سىلەرنى تۇردى ئوسمان ئۆستۇرگەن ئادەملەر ، ئۇنىڭغا يۇز كېلەلمەيۋاتىسىلەر ، لېكىن ئەمەل دېگەن يۇز - خاتىرنى تونۇمايدۇ ، بۇ قانۇنىيەتنى چۈشەنمىگەنلەر زىيان تارتىدۇ... »

تۇيۇقسىز چېلىنغان چاۋاك ئۇنىڭ خىيالىنى ئۈزۈۋەتتى . يىغىن باشقۇرغۇچى ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ :

— ۋالدىي ، سىلىنىڭ يولىيورۇقلىرى بارمۇ ؟— دەپ سورىدى .

— يوق ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي سائىتىگە قاراپ قويۇپ . يىغىن باشقۇرغۇچى يىغىنىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى ئېلان قىلدى - دە ، ئالدىراپ ياسىنجان ۋالىينىڭ ئالدىغا كەلدى .

— ۋالىي ،— دېدى ئۇ خۇشامەت بىلەن ،— ھەرقايسىلىرىغا بىر ۋاخ تاماق ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغانىدۇق ، داخىل بولۇپ بەرگەن بولسىلا...

— رەھمەت ،— دېدى ئۇ ،— باشقىلار داخىل بولسۇن...

ئۇ شۇنداق دېدى - دە ، ھېچكىمگە قارىماستىن سەھىنىدىن چۈشۈپ كەتتى . سەھىنىدىكىلەر يېڭى ۋالىينىڭ بۇ ھەرىكىتىدىن ئۈڭايسىزلىق ھېس قىلىپ ، تېڭىرقاپ تۇرۇپ قېلىشتى . ياسىنجان ۋالىينىڭ بۇنداق قىلىشىدىمۇ سەۋەب بار ئىدى . ئۇ بۇ ۋىلايەتكە كېلەر چاغدا ئاقساقال ئۇنى ئالدىغا چاقىرىپ شۇنداق دېگەنىدى :

— سىز ئۆز يۇرتىڭىزغا ۋالىي بولۇپ كېتىۋاتىسىز ، مۇنداق ئىككى ئىشقا قاتتىق دىققەت قىلىڭ ، بىرى ، زىياپەت ، مېھمانداريلىققا ئاز بېرىڭ ، بىزنىڭ كۆپىنچە كادىرلىرىمىز شۇ ئىشتىن

خاتالىشىپ كېتىۋاتىدۇ ؛ يەنە بىرى ، تۆۋەندىكىلەر ئەكەلگەن سوۋغا ـ سالاملارغا كۆز قىرىڭىزنى سالماڭ !...

ئۇ ئاقساقالنىڭ شۇ گېپىنى ئېسىدە چىڭ تۇتۇپ ، پەقەت مەركەزدىن ياكى ئاپتونوم رايوندىن رەھبەرلەر كەلسە تاماقتا بىللە بولغاندىن باشقا ، ۋىلايەت ئۆزىنىڭ ئاچقان يېغىنلىرىنىڭ زىياپەتلىرىگە پەقەتلا قاتناشمايتتى . ئۇنىڭ بۇ ئادىتىگە كادىرلار ھەر خىل تەبىرلەرنى بېرىشتى . بەزىلەر : «يېڭى ۋالىي ئۆزىنى پاك كۆرسەتمەكچى بولۇپ شۇنداق قىلىۋاتىدۇ» دېسە ؛ يەنە بەزىلەر : «بىرەر ۋاخ تاماق يېگەنگە نېمە بولىدۇ ؟ يېڭى ۋالىينىڭ نەزىرى بەك ئۇستۇندەك قىلىدۇ ، بۇنداق قىلسا ئامما دىن ئايرىلىپ قالىدۇ» دېيىشتى . خەقلەر نېمە دېسۇن ، ياسىنجان ۋالىي ھازىرغىچە بۇ ئادىتىگە قاتتىق ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتاتتى . يەرلىك ئەمەلدارلار بولسا يېڭى ۋالىينىڭ نېمىنى خۇش كۆرىدىغانلىقىنى بىلىپ بولالماي ئاۋارە ئىدى .

ياسىنجان ۋالىي ماشىنىغا چىقىپ بولۇپ شوپۇردىن :

— چىمەنگۈل تېلېفون قىلدىمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— قىلدى ، — دېدى شوپۇر .

— نېمە دەيدۇ ؟

— «مەن ئىدارىدە ساقلاپ تۇرىمەن» دېدى .

شوپۇرنىڭ دېگىنىنى ئاڭلاپ ياسىنجان ۋالىي خۇرسىنىپ قويدى ـ دە ، شوپۇرغا «ماڭايلى» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى . «ئۆزۈمدىنمۇ كەتتى ،— دەپ ئويلىدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن ،— باشتىلا ئۇنى ماشىنىغا ئۆگەتمەيدىغان ئىشكەن ، مانا ئەمدى مەھكەملا چاپلاشتى ، خەقلەر مېنى نېمە دەۋاتىدىكىن ، تازا خوتۇنىدىن قورقىدىغان سايىمئا خۇنناڭ بىرىكەن دېمىسە بولاتتىغۇ ؟...» ئۇ بىر ـ ئىككى قېتىم چىمەنگۈلگە پۈرتىپ دەپمۇ كۆردى ، لېكىن چىمەنگۈل ئۇنى تويغۇزۇپ قويدى :

— سىزنىڭ شۇنچىلىك بولسىمۇ راھىتىڭىزنى كۆرىمەن دەپ

ئۇرۇمچىنى تاشلاپ كەلدىم ، نېمانچە ئېھتىيات قىلىپ كېتىسىز ، مۇشۇ تەختكە سىزنى كىم قويغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالماڭ ،— دېدى .

ياسىنجان ۋالىي چىمەنگۈلگە گېپىنى ئۆتكۈزەلمىگەندىن كې- يىن شوپۇرغا گەپ ئۆگەتكەندى ، لېكىن بۇمۇ ئاقمىدى . ئۇ رولدا ئولتۇرغان شوپۇرنىڭ گەجگىسىگە ئاچچىقى بىلەن هومى- يىپ قويدى . «ماۋۇ پايلاقچىمۇ گەپ ياساشنى بىلمەيدىغان دۆت چىقتى ، بولمىسا نەچچە دېدىم : ‹چىمەنگۈل تېلېفون بەرسە مېنى يىغىندا ، قاچان قايتىدۇ بىلمەيمەن دېگىن › ، دېدىم ، بۇمۇ چىمەن- گۈلنىڭ گېپىدىن چىقالمايدۇ ، تېخى مېنىڭ نەگە بېرىپ نەدە تۇرغىنىمنى ئۇنىڭغا يەتكۈزۈپ تۇرىدۇ··· ئەسلىدە بۇنى ئۇرۇمچە- دىن ئەكەلمىسەم بوپتىكەن··· » ياسىنجان ۋالىي ئالدىدا كېرىلىپ ئولتۇرغان شوپۇرنى ئىچىدە مىڭنى تىللىدى . شوپۇر بولسا ئۇنىڭ بىلەن قېرىشقاندەك ئالدىدىكى ئەينەككە قاراپ بىردەم گالستۇكە- نى تۇزەيتتى ، بىردەم بولسا چېچىنى سىلاپ قويىاتتى . ئۇنىڭدىن گۇپۇلدەپ ئەتىرنىڭ پۇرىقى كېلىۋاتاتتى . ياسىنجان ۋالىيغا بىرلا يارايدىغان يېرى ، ئۇ ماشىنىنى قىز بالىدەك پاكىز تۇتاتتى . ئۇزۇمۇ هەرقانداق ۋاقىتتا پاكىز ، رەتلىك يۇرەتتى . شۇڭلاشقىمۇ ئۇلار ۋىلايەتكە كېلەر چاغدا چىمەنگۈل :

— ئۇ يەردە قانداق بىرنېمىنى سىزگە شوپۇر قىلىپ بېرىدۇ ، كىم بىلىدۇ ، شوپۇر ئىشەنچلىك بولمىسا بېشىڭىزغا بالا تېپىپ بېرىدۇ ، شەۋكەت بىز بىلەنمۇ ئۇزلىشىپ قالدى ، مىجەز- مۇ ئوبدان ، ئاكامۇ شەۋكەتنى بىللە ئەكېتىڭلار دەۋاتىدۇ ،— دېدى .

چىمەنگۈل ئاخىرقى گەپنى بۇيرۇق قىلغاندەك ئۇزۇپ دېدى . ئۇمۇ ياسىنجانىڭ ئاكىسىنىڭ لەۋزىگە قارشى بىرنېمە دېيەلمەي- دىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى . شۇڭا ئۇ شەۋكەتنى تازا ياقتۇرۇپ كەتمىسىمۇ ئىلاجسىز ماقۇل بولدى . «بوپتۇ ، هازىرچە ماقۇل

دەپ تۇراي ، ئاقساقالنىڭمۇ پېنسىيىگە چىقىدىغان كۈنلىرى ئاز قالدى ، شۇنىڭدىن كېيىن سېنىڭ كەشىڭنىمۇ توغرىلاپ قويماق تەس ئەمەس ، بۇ نېمە قانداق بولۇپ ئاقساقالغا ياراپ قالدىكىنا ؟... » ياسىنجان ۋالىينىڭ كۆز ئالدىغا چىمەنگۈلىنىڭ نەۋرە ئاكىسى بولغان ئاقساقال كەلدى - دە ، شۇكلەپ كەتتى . ۋۇجۇدىغا مۇزدەك تىترەك ئولاشتى . ئۇ كۆزىنى يۇمغىنىچە خىيالغا كەتتى...

ياسىن تاشيول ئۇچاستىكىسىدا ئۇچ ئاينى بۇرۇقتۇرمىلىق بىلەن ئۆتكۈزدى . ئۇ ئىستىقبالىدىن ئۈمىدىنى بىراقلا ئۈزۈپ ، پۈتۈن ئەلىمىنى هاراقتىن ئېلىپ ، كۈندە دېگۈدەك ئۆيگە غەرق مەست بولۇپ كېلەتتى - دە :

— هەممىسى سېنىڭ كاساپىتىڭ ، سەن بولمىغان بولساڭ تۇردى ئوسمانمۇ ماڭا بۇنچىۋالا ئۆچ بولۇپ كەتمەيتتى ، — دەپ هەلىمەنى تىللايتتى . هەلىمە بولسا ئۇنىڭ تاپا - تەنىلىرىگە لام دەپ جاۋاب ياندۇرمايتتى ، پەقەت كېچىسى ياسىنغا تۈيدۇرماي يىغلاپ ئىچىنى بوشىتىۋالاتتى .

بىر كۈنى ئۇچاستىكا باشلىقى ئۇنى ئىشخانىغا چاقىرىپ ، ئۇرۇمچىدە ئېچىلماقچى بولغان تاشيول ئاسراش سېپىدىكى ئىلغارلىرى مۇكاپاتلاش يىغىنىغا بېرىشىنى ئېيتتى . ياسىن باشتا بىرەر سەۋەب كۆرسىتىپ بارماسلىقنى ئويلىدى ، لېكىن تۇرۇپلا : «ئۇرۇمچىنى كۆرمىگىلىمۇ ئۇزۇن يىللار بوپتۇ ، بىرنەچچە كۈن بولسىمۇ ئويناپ كەلمەيمەنمۇ ؟ ! » دېگەن يەرگە كېلىپ ماقۇل بولدى . ئۇ يىغىنغىمۇ تۇزۇك قاتناشماي كۈننى بازار ئايلىنىش بىلەن ئۆتكۈزەتتى ، مېهمانخانىغا تاماق ۋاقتىغا ئۇلگۈرۈپلا كېلەتتى . بىر كۈنى ئۇ ئادەتتى بويىچە كوچا ئايلىنىپ قايتماقچى بولۇپ ئاپتوبۇس ساقلاپ تۇراتتى . بىرى ئۇنىڭ كەينىدىن مۇرىسىنى ئاستا ئۇردى . ياسىن قايرىلىپ ئۆزىگە قاراپ هەجىيىپ تۇرغان

دوغلاق ، كۆزلىرى كىچىك ئادەمىنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ كەتتى .

— هوي ، ئەخەتمۇ سەن ؟— دېدى ياسىن ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ تۇرۇپ ،— قانداق ئەھۋالىڭ ؟ نەچچە كۈندىن بېرەر يۈرتلۇق تونۇشلار ئۈچراپ قالار ، دەپ كوچا ئايلىنىپ يۈرىمەن ، بىرىمۇ يولۇقمىغانىدى ، بۈگۈن سېنى بولسىمۇ كۆرۈپتىمەن···

ئەخەت بىلەن ياسىن بىر مەھەللىلىك بولۇپ ، ئۇلار ئوتتۇرا مەكتەپتە بىر سىنىپتا ئوقۇغانىدى . كېيىن ئەخەت سەنئەت مەكتەپكە ئوقۇشقا كەتتى ، ئوقۇشنى تۈگەتكەندىن كېيىن بولسا ئۇرۇمچىدە قالغانىدى . ئۇزۇن يىللار كۆرۈشمىگەن يۈرتلۇقلار خېلىمغىچە مۇڭداشتى . ياسىن ئۇنىڭغا بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردى .

— ئۇنداق يېرى بولسا بىر ئامال قىلىپ ئۇرۇمچىگە كېلىۋالساڭ بوپتىكەن ،— دېدى ئەخەت ئۇنىڭغا ،— باش ئۇچاستىكىدەكى باشلىقلار بىلەن تونۇشلۇقۇڭ قانداق ؟

— مەن بۇ ئىدارىغا يېڭى بولغاچقا ھېچكىمنى تونۇمايمەن دېگىنە .

— مۇنداق دە ،— ئەخەت بېشىنىڭ چايقاپ قويدى ،— ھازىر تونۇش بولمىسا بىكار دېگىنە ،— ئەخەت بولسا سائىتىگە قاراپ قويۇپ ئالدىرىدى ،— مۇنداق قىلايلى ، سەنمۇ ئوبدان ئۈچراپ قالدىڭ ، بۈگۈن كەچكە بىرقانچە مۇھىم مېھمانلارنى ئۆيگە چاقىرىپ قويغانىدىم ، ھەرقاچان ناخشا ـ مۇزىكىنىمۇ سېغىنىپ قالغانسەن ؟ ئارتىسلاردىنمۇ دەپ قويىدۇم ، كېلەمسەن ؟ بولمىسا ھازىر بىللە كېتەيلى···

ياسىنغا ناخشا ـ ساز ئاڭلىمىغىلىمۇ ئۇزۇن يىل بولغانىدى . شۇڭا ئۇ يۈرتداشىنىڭ تەكلىپىگە ماقۇل بولدى . لېكىن ، «يېغىنغا بىر كۆرۈنۈۋېتىپ باراي» دېدى . ئۇ ئارتىسلارنىڭ ئالدىغا شۇنداقلا بارغۇسى كەلمىدى . ئۇ ئەخەتتىن ئۆيىنىڭ ئادرېسىنى

ئېلىۋېلىپ ئۇدۇل ساتىراشخانىغا كىرىپ چېچىنى ياساتتى ، سا-
قال - بۇرۇتىنى ئالدۇردى ، ئاندىن ياتقىغا بېرىپ يېڭى كىيىم-
لىرىنى كىيدى . ئاندىن دېگەن ۋاقىتتا ئەخمەتنىڭ ئۆيىگە كەلدى .
ياسىن كېيىن بىلدىكى ، بۇگۇنكى مېھماندارچىلىق بىكار ئەمەس-
كەن ، ئاساسىي مېھمان — تەشكىلات بۆلۈمىگە يېڭىدىن تەيىنلەن-
گەن باشلىق ئىكەن . زىيادەتى ناھايىتى مول ئىدى . ئەخمەت
پات - پاتلا باشلىقنىڭ يېنىغا بېرىپ ، ئۆمەكنىڭ ئەھۋاللىرىنى
سۆزلەپ تۇراتتى ، كىملەرنىدۇر قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان دەپ
سۆكەتتى . ھاراق بىرنەچچە رومكىدىن ئايلانغاندىن كېيىن
ناخشا - ساز بولدى . مۇزىكانتلار مۇقامدىن چۈشكەنىدى ، باشلىق-
نىڭ تەرى تۇرۇلدى . ئۇ ئەخمەتنى چاقىرىپ بىرنېمىلەر دېگەن-
دى ، ئۇ مۇزىكانتلارنى توختىتىپ پەدىنى يەڭگۈشلىدى . سازەندە-
لەر شوخ ئۇسسۇل پەدىسىگە چالدى . ئەخمەت شۇ ئارىدا سورۇنغا
ئىككى ئايالنى باشلاپ كىردى . ئۇلارنىڭ بىرى پاكار بويلۇق ،
قونچاقتەك ئايال بولۇپ ، ئىككىنچىسى زىلۋا بويلۇق ، كۆزلىرى
ئويناپ تۇرىدىغان چىرايلىق چوكان ئىدى . زىلۋا چوكان تۆردە
ئولتۇرغان باشلىققا قاراپ ناز بىلەن كۈلۈپ قويدى - دە ، ئۆي
ئىگىسىنىڭ تارتىپ قويۇشى بىلەن ئۇسسۇلغا چۈشتى . ئۇ شۇنچە-
لىك لەززان ، نازاكەت بىلەن ئويناىدىكى ، ئۇزۇندىن بۇيان بۇنچە-
لىك ئۇسسۇلنى كۆرمىگەن ياسىن ئۇنىڭغا قاراپ ئاغزى ئېچىلىپلا
قالدى . بىر چاغدا ئۇنىڭ قېشىغا ئەخمەت كەلدى :

— قانداق ؟ — دېدى ئۇ ئايالنى شەرەت قىلىپ ، —
ئۇسسۇلچىنىڭ پەيزى بارمىكەن ؟ تونۇشتۇرۇپ قويايمۇ ؟ قورقما ،
بېشى بوش...

— يولدىشى يوقمۇ ؟

— ئاجرىشىپ كەتتى ، ئۇ ئاداش ھاراققا بېرىلىپ كەتتى ،
چىمەنگۈلمۇ زېرىكتى .

— ئىسمى چىمەنگۈلمۇ ؟

— هەئە ، بىلىپ بولۇپسەنا ، بۇرۇن تونۇشامتىڭ ؟
— ياق ، ھازىر ئۆزۈڭ دېدىڭغۇ ؟
— ھە ، راست ، مەن دېدىم - ھە ،— ئەخەت كۆلۈۋېتىپ تۆرنى شەرەت قىلدى ،— ئاۋۇ بۇجاڭ ئۇنىڭ نەۋرە ئاكىسى ئىكەن ، ھە ، راست... بۇ ئايال بىلەن تونۇشۇپ قويساڭ ئەسقېتىپ قالامدۇ تېخى ، ئەمما بوش تۇرساڭ سېنى سۇغا ئاپىرىپ سۇغارماي ئەكېلىدىغان چوكان جۇمۇ !...

ياسىنىڭ كۆڭلىدە ئۇمىد پەيدا بولدى . ئەمدى بۇ چوكان ئۇنىڭ كۆزىگە بۆلەكچە يېقىملىق كۆرۈنۈشكە باشلىدى . ئايالمۇ ياسىنىڭ كۆڭلىنى سەزگەندەك ئارىلاپ ئۇنىڭغا نازلىق بىر تەبەسسۇم بىلەن كۆز تاشلاپ قويياتتى . ئۇ ھەربىر قارىغاندا ياسىنىڭ ۋۇجۇدى شېرىن بىر تۇيغۇغا غەرق بولاتتى . شۇ تاپتا بۇ ئايال دۇنيادىكى ئەڭ چىرايلىق ، ئەڭ يېقىملىق بولۇپ كۆرۈنەتتى . شۇ ئاردا بۇجاڭغا تېلېفون كېلىپ قايتىدىغان بولدى . ئۇ چىمەنگۈلگە : «بىللە كېتەمسىز ؟» دېگەندى ، ئايال ناز بىلەن ئەركىلىدى :

— ئەخەتكام ئۇنىمايۋاتىدۇ ، ئۆيۈمگە ئۆزى ئاپىرىپ قويىدىغان بولدى ،— دېدى ئۇ ۋە ياسىنىغا «لاپ» قىلىپ قاراپ قويدى .

باشلىق كەتكەندىن كېيىن چىمەنگۈل تېخىمۇ ئېچىلىپ كەتتى . ئۇ ھەتتا ياسىنىمۇ ئۇسسۇلغا تارتتى . بۇگۈن ياسىن ھەممە خاپىلىقلارنى ، ھەلىمەنى ، ئۆيىنىمۇ ئۇنتۇدى . ئولتۇرۇش كەچ تۇگىدى . ئۆي ئىگىسى ياسىنىڭ قۇلىقىغا : «سەن تۇرۇپ تۇر !» دەپ قويۇپ قالغان مېھمانلارنى ئۇزىتىۋېتىپ كەلدى .

— ياسىن !— دېدى ئۇ كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ،— چىمەنگۈلنىڭ ئۆيى سېنىڭ يولۇڭدا ، سەنلا ئاپىرىپ قويۇپ كېتەمسەن - يا ؟

— بولىدۇ ،— دېدى ياسىن خۇش بولۇپ .

بۇنى ئاڭلاپ چىمەنگۇل كۆزىنى ئويناتقان ھالدا ياسىنغا قاراپ قويدى ـ دە ، ئەخەتكە :

— ئاغىنىڭىز ئادەم بوزەك قىلمايدىغاندۇ ؟— دەپ سورىدى .

— چىمەنگۇل ، سىزنى بوزەك قىلىدىغان ئادەمنىڭ بېشى ئونمۇ ؟ مەنمۇ ئاغىنەمگە ئىشەنگەچكە سىزگە ھەمراھ قىلىۋاتىمەن ، قانداق ـ ھە ، ياسىن ؟

— بىز سەھرالىقلار ئادەم بوزەك قىلىشنى بىلمەيمىز ،— ياسىننىڭ ئاغزىغا شۇ گەپ ئارانلا كەلدى .

تۇن قاراڭغۇلۇقى قاپلىغان تىنچ كوچا كىشىگە سېھىرلىك تۇيغۇ بېغىشلايتتى . ياسىن بۇگۇنكى تاسادىپىي ئۇچرىشىشتىن تېخى ئېسىگە كېلەلمىگەن بولۇپ ، ۋۇجۇدى بولسا ئېيتقۇسىز ھاياجانغا ، سارىسىمىگە تولغانىدى . ئۇ پات ـ پات كۆزىنىڭ قىرىدا يېنىدىكى كېلىشكەن ئايالغا قاراپ قويىاتتى ۋە : «بۇ چۇشۇمۇ ، ئوڭۇممۇ ؟» دەيتتى ئىچىدە . ئايالنىڭ شوخلۇق بىلەن كۈلۈشلىرى ، بىرئاز ھەيران بولغاندەك جىلمىيىپ بېقىشلىرى ، قوڭغۇراقتەك چاڭىلدىغان ئاۋازى ئاجايىپ يېقىملىق ۋە چىرايلىق ئىدى . ئايالنىڭ ۋۇجۇدىدىن تارقىلىۋاتقان ئادەمنى مەست قىلغۇچى شېرىن بىر پۇراق ئۇنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالاتتى . چىمەنگۇل گويا ئۇلار كونا تونۇشلاردەك توختىماي سۆزلەيتتى ، ئۆمەكتىكى قايسىبىر ئۇسسۇلچىنى مازاق قىلاتتى ، ياسىن ئىسمىنى ئاڭلىمىغان ناخشىچىلارنى دوراپ بېرەتتى ، ياسىنغا يول بىرىدىلا تۇگەپ قالغاندەك بىلىنىدى .

— ئۆيگىمۇ كېلىپ قاپتۇق ،— دېدى چىمەنگۇل كۆزلىرىنى ئويناتىپ تۇرۇپ ،— سىزگە رەھمەت... بۇگۇن تونۇشۇپ قالدۇق ، كەتكىچە ئۆيگە كېلىپ تۇرۇڭ ، يېغىنىڭىزنىڭ ۋاقتى باردۇ تېخى ؟

— ئەتە تۇگەيدۇ .

— بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ كەتمەمسىز ؟
— تۇرغۇدەك ئىشىمىمۇ يوق ، ئۇنىڭ ئۈستىگە...
— ئۆيدىكىلەرنى سېغىنىپ كەتتىم دەڭا ،— چىمەنگۈل قاشىلىرىنى ئۇچۇرۇپ كۈلدى ،— شۇڭا كۆزىڭىزگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيۋېتىپتۇ ـ دە ؟
ياسىن ھودۇقۇپ قالدى . ئۇنىڭغا بۇ كېلىشكەن ئايال شۇ گەپ بىلەن «سىزمۇ تايىنلىق ئىكەنسىزغۇ ! » دەۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ جىددىيلەشتى . ئۇ ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا :
— ئەگەر سىز تەكلىپ قىلىسىڭىز بولدى تۇراي ،— دېدى .
ياسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ چىمەنگۈل باشتا ئەجەبلەنگەندەك قاشلىرىنى سۈزۈپ كۈلدى . ئارقىدىن دەرھال ئۆزىنى ئوڭىنىتىپ تۇرۇپ :
— راست ـ ھە ؟— دەپ سورىدى .
— راست...
— ئەمىسە ئەتە كەچتە سىزنى ئۆيدە كۈتىمەن ، كېلەمسىز ؟
— تەكلىپ قىلىسىڭىز چوقۇم كېلىمەن .
— ئۆي ئەنە ،— چىمەنگۈل كوچىنىڭ بويىدىكى ئالدى تام بىلەن قورشالغان بىر قەۋەتلىك ئۆينى كۆرسەتتى ،— ئەمىسە مەن سىزنى ساقلايمەن...
ئادەم بالىسى شۇنداق نەرسە... ئۇ بىرەرىنى ياخشى كۆرۈپ قالدىمۇ ، بولدى ، ئۇنىڭ قولى بولۇپ قالىدۇ . ياسىنمۇ شۇنداق بولدى . چىمەنگۈل بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن ، ئۇ ئۇرۇمچىدە توپتوغرا ئون كۈن تۇرۇپ قالدى . چىمەنگۈل ئۇنى كۆرۈنمەس يېپ بىلەن ئۆزىگە مەھكەم چىرمىۋالدى . ياسىنىڭ بولسا ئۇنى ئۆزگىۋەك ماداري يوق ئىدى . ئۇ خىزمەتنى ، ئۆيىنى ، ھەلىمەنى — ھەممىنى ئۇنتۇدى . ناۋادا تەشكىلنى دېمىگەن بولسا ئۇ يەنە تۇرنۇەرگەن بولاتتى . ئاخىرى چىمەنگۈلگە كۆڭلىدىكىنى ئېيتتى :

— مەن قايتىپ بېرىپ خوتۇن بىلەن ئاجرىشىمەن ، ئاندىن بىز توي قىلايلى .

— ئايالىڭىز ئاجرىشىشقا ئۇنىمسىچۇ ؟

— ئۇنىسۇن ، ئۇنىمسۇن ئاجرىشىمەن ، مەن ئەمدى سىز-سىز ياشىيالمايمەن .

— مەن بىر گەپنى ئالدىن دەپ قويای ، — دېدى چىمەنگۇل ئەركىلەپ تۇرۇپ ، — مەن ھەرگىز سىزنىڭ يۇرتىڭىزغا بارمايمەن...

— مېنىڭمۇ ئۇ يۇرتتا بىر كۈن تۇرغۇم يوق ، لېكىن خىزمەتنى قانداق قىلىمەن ؟

— ئەگەر بىز توي قىلساق خىزمەت ئىشىڭىزنى مەن ھەل قىلىمەن .

— سىز قانداق ھەل قىلىسىز ؟

— ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ ، مەن ھەل قىلىمەن دېدىم-مۇ ، ھەل قىلىمەن .

ياسىنىڭ كۈتكىنىمۇ شۇ ئىدى . ئۇ چىمەنگۇلنىڭ ھەممە شەرتلىرىگە رازى بولدى . «چىمەنگۇل ماڭا ئامەت ئەكېلىدىغان-دەك تۇرىدۇ ، نېمىگە تارتىشىمەن ، ھەلىمەگىمۇ ؟ ئۇ ماڭۇ چىمەن-گۇلنىڭ ئالدىدا ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ ، ئۇ ماڭا نېمە قىلىپ بەردى ؟ ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىپ مېنى پالاكەت باستى . چىمەن-گۇل بولسا مېنى شۇ پالاكەتتىن قۇتۇلدۇرماقچى ، بولدى ، بالا-نىمۇ ھەلىمەگە بېرىمەن . ئۆيىنىمۇ ئالسۇن ، ئاشۇ تۇردى ئوسمان دېگەن چايانىڭ ئالدىدا خارلىنىپ يۈرگەندىن ئۇرۇمچىدە ئىشچى بولساممۇ مەيلى ، كىم بىلىدۇ ، مېنىڭ ئىستىقبالىم مۇشۇ چوڭ شەھەردە ئېچىلىپ قالامدۇ ؟... جەمئىيەت دېگەنىنىمۇ كۆردۇم ، بۇ كۈندە سېنى قولتۇقىڭدىن يۆلەپ تۇرىدىغان يۆلەنچۈكۈڭ بولمىسا بىكار ئىكەن . تۇردى ئوسمان شۇنچە خاتالىقنى ئۆتكۈزۈپمۇ يەنە ئۆسۈپ كەتتىغۇ ؟ چىمەنگۇل ئارقىلىق ئاكىسى بىلەن يېقىن بولۇ-

ۋالسام ئۆسۈپمۇ قبلىشىم مۇمكىن . جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ . ئامىتىمنى بىر سىناپ كۆرەيچۇ ؟... »

ياسىن ھەلىمەنىڭ يىغلاپ يالۋۇرۇشلىرىغا قارىماي ئۆينى بۇزدى ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇرۇمچىگە كېلىپ چىمەنگۈل بىلەن توي قىلدى . چىمەنگۈلمۇ ۋەدىسىدە تۇرۇپ ، نەۋرە ئاكىسىنىڭ قولى بىلەن ئۇنى يۆتكەپ كېلىپ ، كادىرلار نازارىتىگە ئورۇنلاشتۇر-دى . ياسىن ئۆز تەقدىرىنىڭ بۇنداق تېز ، كۆڭۈلدىكىدەك ھەل بولغانلىقىدىن بېشى ئاسمانغا يەتكەندەك بولدى . ئۇ ئاقساقالنىڭ غەمخورلۇقىغا يارىشا ساداقەت بىلەن خىزمىتىنى قىلدى ، ئۇنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقىپ تۇردى . ئاقساقالمۇ ئۇنىڭ سەمىمىيلىكىگە قول قويۇپ ئۆستۈردى . ئۇ باشتا باشقارمىغا ، ئالدىنقى يىلى بولسا نازارەتكە مۇئاۋىن نازىر بولدى . بۇ يىل بولسا ئاقساقالنىڭ تەۋسىيىسى بىلەن ۋىلايەتكە ۋالىي بولۇپ كەلدى . ياسىنجان ھايا-تىدىكى بۇ ئۆزگىرىشلەرنىڭ سەۋەبچىسى چىمەنگۈل ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى ۋە بۇ ئايالغا ئۆمۈرلۈك قەرزدار ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇمايتتى .

— سىز كىم ئىدىڭىز ؟— دېگەندى چىمەنگۈل بىر قېتىم گەپ تالىشىپ قالغاندا ،— تاشيولدا شىغىل تاسقاپ يۈرگەن نېمە ئىدىڭىز ، كىم سىزنى مۇشۇنچىلىك ئادەم قىلىپ قويغانلىقىنى ئۇنتۇپ قېلىۋاتامسىز ، يۈرىكىڭىزگە قولىڭىزنى سېلىپ تۇتۇپ بېقىڭ جۇمۇ ! چىمەنگۈلچۇ ۋاقتى كەلگەندە سىزنى ئاشۇ كەلگەن يېرىڭىزگە ئاپىرىپمۇ قويالايدۇ ، مېنى قىلمايدۇ دېمەڭ !...

شۇڭا شوپۇر چىمەنگۈلگە تېلېفون قىلدى . دېگەندەك ياسىن ۋالىي «ياق» دېيىلمەي ئەلەم بىلەن ئىچىگە تىنىپلا قويدى . «يەنە بىر مەزگىل سەۋر قىلاي ، يا ئۆمەككە بىر ماشىنا تەستىقلاپ بېرىپ قۇتۇلساممىكىن ، چىمەنگۈل ئۇنداق - مۇنداق ماشىنىنى يارىتامايدۇ تېخى ؟ مۇشۇ مەسلىھەتنى سېلىپ باقايچۇ... » ياسىن ۋالىي خىيالىغا كەلگەن بۇ پىكىردىن خۇش بولدى .

4

زورىخان موماىغا بۇ ئىككى ھەپتە بىر يىلدەك بىلىنىپ كەتتى .

دەسلەپ بىر - ئىككى كۈن ئۇ ئۆزىنى گويا پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ قالغاندەك سېزىپ ھاياجانلاندى . ئوغلىنىڭ كەڭتاشا ، چىرايلىق ياسالغان ئۆيىنى ، ئۆمرىدە كۆرۈپ باقمىغان ئېسىل ئۆي سايمانلىرىنى كۆرۈپ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى . «ئوغلۇمنىڭ بېشىغا دۆلەت قۇشى قونۇپتۇ ، — موماي كەڭ ، يۇمشاق كارىۋاتتا راھەتلىنىپ يېتىپ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى ، — ياسىن شۇنچە يىل ئۇرۇمچىدە بىكار يۈرمەپتۇ ، شۇنچە ۋالا جابدۇقلارنى ئايلىقىغا ئالغانمىدۇ ؟ ۋالىي بولغاندىن كېيىن ھۆكۈمەتمۇ بىكارغا بەرسە كېرەك ... رەھمەتلىك دادىسى ، ئوغلۇڭنىڭ مۇشۇ كۈنىنى كۆرەلمىدىڭلىدە ، بولمىسا قانچە خۇش بولاتتىڭلا ! ياسىن كىچىك چېغىدا مۇشۇ ئوغلۇم چوڭ بولسا كاتتا ئادەم بولىدۇ ، شۇڭا ئوقۇسۇن ، دەپ مەكتەپكە ئۆز قولۇڭلار بىلەن يېتىلەپ ئاپىراتتىڭلار ! توغرا دەپتىكەنسىلەر ، مانا پۈتۈن بىر يۇرتنى سورايدىغان ۋالىي بولدى ، ئەتە - ئۆگۈنگىچە يەنە نېمە بولىدۇ ، يارانقان ئىگەم بالامنى يامان كۆزلەردىن ساقلارسەن... » زورىخان موماي ھەر نامىزىدا ئوغلىغا ئاتاپ ئۆزۈندىن - ئۇزۇن دۇئا قىلىپ تۇردى .

قىزىقىش ، ھەۋەس بىلەن بىر ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى . موماينى ئەمدى يالغۇزلۇق ، زېرىكىشلىك باسقىلى تۇردى . ئۇ بۇ ئۆيدىكى لەرنىڭ تۇرمۇشىغا ھەيران بولاتتى . ئۇلار ئەتىگىنى ئالدىراپ چاينى چالا - بۇلا ئىچەتتى - دە ، ئىشقا مېڭىشاتتى . چۈشتە بىرى كەلسە بىرى كەلمەيتتى . ئاخشىمى بولسا ئۇلارنىڭ قايسى چاغدا كەلگىنىنى ئۇقۇپ بولمايتتى . ياسىن ۋالىي خىزمەت بىلەن ھېلى

ئۇرۇمچىگە ، ھېلى ناھىيىلەرگە كېتىپ نەچچە كۈندە بىر پەيدا بولاتتى . مومايى كەلگەندىن بۇيان چىمەنگۈل ئۆيدە تۇرمايدىغان بولۇۋالدى . ئۇ زورىخان مومايى يېتىپ قالغاندىلا كېلەتتى . كىچىك ئوغلى ئادىلجان ئۆيگە يېرىم كېچىدە پەيدا بولاتتى . زورىخان مومايى تولىراق ئۆيدىكى خىزمەتچى قىز بىلەن قالاتتى . ئۇ بولسا ئۆي تازىلاش ، كىر يۇيۇش ، تاماق ئېتىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ مومايغا ئاشمايتتى . گويا بۇ ئۆي بۇ ئائىلىدىكىلەر ئۈچۈن ئاخشىمى قونۇپ چىقىپ كېتىدىغان ياتاقتەكلا ئىدى . «توۋا ، بۇلارنىڭ كۈنى مۇشۇنداق ئۆتەمدىغاندۇ ؟ — زورىخان مومايى بارغانچە ھەيران بولۇشقا باشلىدى ، — شۇنداق كاتتا ئۆي ، ئۆيدە ھەممە نېمە تەل تۇرىدۇ ، تاماقنى ئېتىپ قويسا يەيدىغان ئادەمنىڭ تايىنى يوق ، قانداق ئۆي بولدى بۇ ؟... » مومايىنىڭ ئەھۋالىنى پەقەت ياسىنجاننىڭ چوڭ قىزى ئاسىيەلا سوراپ تۇراتتى . دوختۇرخانىدا ئىشلەيدىغان ئاسىيە خىزمەتتىن كەلگەندىن كېيىن ئۇدۇل مومايىنىڭ قېشىغا كىرىپ پاراڭلىشاتتى . بۇگۈنمۇ ئۇ كېچىلىك دېجۇرنىلىقنى تۇگىتىپ كېلىپ ئۆز خانىسىغا كىرمەستىن مومايى يېتىۋاتقان ئۆيگە كىردى .

— موما ، مەجەزىڭىز يوقمۇ نېمە ؟ — دەپ سورىدى ئۇ تۇگۈلۈپ ياتقان مومىسىغا يېقىن كېلىپ ،— نېمە بولدىڭىز ؟

— ھېچنېمە بولمىدىم ،— دېدى مومايى ئۆرە بولۇپ ، — بىكارچىلىقتا ياتقانىدىم ، رەناگۈلنى چۈشەپ قاپتىمەن دېسە ، توۋا...

— نەۋرىڭىزنى سېغىنىپ قاپسىزدە ، موما ؟

— ئۆيدە مەن بىلەن بىللە ياتاتتى ، مەن يوق ئاپىسىغا جاپا سېلىۋاتامدىكىن ؟

— رەناگۈلنى بىللە ئەكەلسىڭىزمۇ بوپتىكەن .

«ياللا ، چىمەنگۈل ئۇنى تۇرغۇزامدۇ ، شۇ تاپتا مەن ئاران پېتىۋاتسەن» زورىخان كۆڭلىدىن شۇلارنى ئۆتكۈزۈپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى ـ دە :

— ئوقۇۋاتىدۇ ئەمەسمۇ ، بولمىسا ئەكىلەتتىم ،— دېدى .
— زېرىكىپ قالدىڭىز ـ ھە ، موما ،— دېدى ئاسىيە موماي-
نىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ ،— بولمىسا مەن بىللە ياتاي···
— سىز ئىشلەۋاتقان ئادەم ،— دېدى موماي ،— دەم ئالمـ-
سىڭىز بولمايدۇ ، شۇنداق دېگىنىڭىزگە رەھمەت ، بالام .
— سىز بىلەن ئولتۇرسام ھاردۇقمىمۇ چىقىپ قالىدىكەن ،
بۇ ئۆينى سىزمۇ كۆرۈۋاتىسىز ، كۆچمەنچىدەكلا ياشايمىز ، دادام-
نىڭ بولسا خىزمىتى ئالدىراش ، ئۆيدە تۇرغان كۈنىدىن سىرتتا
يۈرگىنى جىق ، ئاپام بولسا دادامدىنمۇ ئالدىراش . ئىلگىرى ئۇ-
رۇمچىدىكى چاغدا ئاپام ئويۇن قويغىلى بىر چىقىپ كەتسە ئايلاپ
كۆرمەيتتۇق . دادام بىچارە بىزگە تاماق ئېتىپ قارايتتى . بەزىدە
دادامغا ئىچىم ئاغرىپ : «دادام ئۆيدە ئىشلەيدىغان ئايالنى ئالسىمۇ
بوپتىكەن» دەپ قالىمەن . شۇڭا كىچىكىمدە ئاپام سەنئەت مەكتە-
پىگە ئىمتىھان بېرەمسەن دېگەندە ، «ئارتىس سىزدەك بولىدىغان
بولسا ئوقۇماپتىمەن» دەپ دوختۇر بولغانىدىم .
— ياخشى كەسىپتە ئوقۇپسىز ، بالام .
— ئۆزۈمغۇ ياخشى كۆرىمەن ، لېكىن جاپاسى تولاراق···
— ساۋابلىق ئىش ، بالام ، كېسەلنىڭ دۇئاسىنى ئالغاندىن
ئۇلۇغ ئىش يوق ، ئادەم بالىسى ئاچ ـ توققا ، جاپا ـ مۇشەققەتكە
چىدايدۇ ، كېسەلگە ئامال يوق . سىلەر دېگەن ئۆلۈپ كېتىۋاتقان
ئادەمگە جان بېرىسىلەر ، ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇسىلەر ، ساۋابلىق
خىزمەت··· گۈلشەن قىزىمغىمۇ ھەمىشە شۇ گەپنى قىلىمەن ،
گۈلشەننى بىلىدىغانسىز ؟ ئۇمۇ دوختۇرخانىدا ئىشلەيدۇ .
— ھەئە ،— دېدى ئاسىيە ،— بىز بىر بۆلۈمدە .
موماي ئاسىيەگە قاراپ قويۇپ دېدى :
— كېلىنىڭ غەيرىتى ئەمەس ، مەجەزى سەل ئىتتىكـ-
رەك . باشلىقنىڭ قىزى ئەمەسمۇ ، سەل كىبىرى بار ، ئەنۋەرجان

ئوبدان بولغاچقىلا چانماي كېتىپ باردۇ ، ھەي ، تەقدىر دېگەن شۇنداق ئىكەن...

مومای خۇرسىنىپ قويدى . ئۇنىڭ قورۇقلار بىلەن تورلاش-قان يادائغۇ يۈزىدە ھەسرەت پەيدا بولدى . كۆزلىرى مۇڭ بىلەن قىسىلدى . يۈنى كۆرۈپ ئاسىيەنىڭ كۆڭلى يېرىم بولدى . «مو-مامغمۇ تەس ،— دەپ ئويلىدى مومايىنىڭ ھالىغا ئىچ ئاغرى-تىپ ،— بۇ ياقتا قارىسا ئوغلى ، ئۇ ياقتا قارىسا نەۋرىسى... مومامنىڭ دېيىشچە ، ئەنۋەركام ھازىرغىچە ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ يوقلاپ تۇرىدىكەن . مومامۇ ئۇنى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرىدىكەن ، لېكىن ئەنۋەركام دادامنى كەچۈرمەيدىغان ئوخشاي-دۇ . مانا بىز كېلىپ ھازىرغىچە بۇ ئۆيگە دەسسەپ قويمىدى ، مومامنىڭ مۇشۇ ئىشلارغا ئىچى پۇشىدۇ ھەرقاچان . دادامۇ ئۆز ۋاقتىدا نېمىدەپ ئوغلىنى تاشلاپ كەتكەن بولغىيتتى؟ بەلكىم ئاپام يول قويمىغان بولسا كېرەك... بۇنى ئاز دەپ ئەنۋەركام دادامنىڭ ئەڭ ئۆچ ئادىمىگە كۈيئوغۇل ئىكەن ، بۇلارنىڭ ئونتۇ-رىسىدا نېمە ئىشلار يۈز بېرەر؟... » بۇ سۇئاللاردىن ئاسىيەنىڭ كاللىسى ئايلىنىپ كەتتى . ئۇ ھەممىدىنمۇ ئاپىسىنىڭ مومايىنى رەنجىتىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەيتتى . شۇڭا مومايىنىڭ يېنىدىن نېرى بولمايتتى ، لېكىن ئۇ قانچە دىققەت قىلسىمۇ كۆڭۈلسىزلىك ئاخىرى يۈز بەردى .

بىر كۈنى ئۆيدىكىلەر ھەممىسى ئىشقا كېتىپ زورىخان مومای ئۆيدە يەنە يالغۇز قالدى . خىزمەتچى قىزمۇ كۆكتات ئەكە-رەي دەپ بازارغا چىقىپ كەتتى . ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرىپ ئىچى پۇشقان مومای ھاۋا يېگىلى ھويلىغا چىقتى . بۇگۈن كۈنمۇ شۇن-داق ياخشى ئىدى . ھويلىغا تېرىلغان گۈللەرنىڭ ئالدى ئېچىل-غان ، رەڭگارەڭ كېپىنەكلەر گۈللەر ئۈستىدە ئۇچۇپ يۈرەتتى . مومايىنىڭ ئېسىگە شۇ ھامان ئۆزىنىڭ ھويلىسى كەلدى . ئۇ ھەر كۈنى نەۋرىسى رەناگۈلنى مەكتەپكە ماڭغۇزۇۋەتكەندىن كېيىن

هويلىسدا گۈللەرنى ئوتايتتى ، سۇ قويۇتتى . ئاڭغىچە قوشنا ئاياللاردىن بىرەرى كىرىپ كېلەتتى . ئۇلار مومايغا مەھەللىدىكى يېڭىلىقلارنى يەتكۈزۈپ ، ئۇنىڭغا ھەمراھ بولاتتى . كۈنلەر شۇنداق كۆڭۈللۈك ، موماي بىردەمدۇ زېرىكمەيتتى . ئۇ بۇ ياققا كېلىشتىن ئاۋۋالمۇ قوشنىسى تۇخان كىرىپ ئۇزۇنغىچە پاراڭ قىلىشىپ ئولتۇردى .

— شۇنداق قىلىپ ياسىنجان ۋالىينىڭ ئۆيىگە بارمەن دەپ-سىلە ، — دەپ سورىدى قوشنىسى ،— بىز ، سىلى يوق زېرىكىپ قالىدىغان بولدۇق ـ دە !

— ياسىنجان : «بىزنىڭ يېنىمىزدىمۇ تۇرسا» دەپ ئۇنداماي‌ۋاتىدۇ ، بارمىسا ، كۆڭلىگە كېلىپ قالار .

— ۋالىيلارنىڭ ئۆيلىرىنى بەك كاتتا دەيدۇ ، ئۇ يەرگە بېرىپ سەھراغا كەلگىلىرى كەلمەي قالارمىكىن .

— ئۆڭكۈر بولسىمۇ ئۆز ئۆيۈڭ يەنە باشقا ، قېنى ، كۆرۈپ باقارمەن .

— كېلىنلىرىنى ئارتىس دەمدۇ ؟

— ئارتىسلارنىڭ باشلىقى .

— ياسىنجان ۋالىيدىن كىچىك ئوخشىمامدۇ ؟ ياشلا تۇرىدۇ .

— ياقەي ، كىچىكلىكىمۇ چاغلىق ،— دېدى مومايارات-مەغانەك ،— ئۇرۇمچىنىڭ ئاياللىرى ئۆينىڭ ئىشىنى قىلماي ئۆزىنى پەردازلاپلا يۈرگەچكە ياش كۆرۈنىدىكەن .

— شۇنداق ئوخشايدۇ ، ئۆتكەنده قاسىم مىرابنىڭ ئوغلىنىڭ تويىغا ئۇرۇمچىدىن ئاكىسى ئايالى بىلەن كەپتىكەن ، ھېلىقى ئايالمۇ ئەللىككە كىرىپتۇ دەيدۇ ، قارىسىلا ، قىرىققا كىرمىگەن-دەك تۇرىدۇ ، ئاڭلىساق ، ئۇرۇمچىنىڭ چوكانلىرى بىرى بالا تۇغمايدىكەن ؛ يەنە بىرى ، ئۆي ئىشلىرىنى ئەرلىرى قىلارمىش ، ياسىنجان ۋالىيغۇ ئاش ـ تاماق ئەتمەس ؟

— ئۆيده ئاش ـ تاماق ئېتىدىغان خىزمەتچىسى بار ئىكەن .

— شۇنداقمۇ ، ۋالىي بولغان ئادەم تاماق ئېتىپ يۈرسىمۇ سەنتۇ ؟... جىمى جاپانى يېزىدىكى خوتۇنلار تارتىدىكەنمىز ، خۇدا- يىم بەردى دەپ سانمايلا تۇغىدىكەنمىز ، ئۇلارنى چوڭ قىلغۇچە قېرىپ بىر يەرگە بارىدىكەنمىز... مانا كۆرۈڭلا ، ئون يىل بولدى ، ئوغۇللارنى ئۆيلەپلىڭىمىز ، ئەمدى ماڭۇ كەنجى ئوغۇل خوتۇن ئالىمەن دەپ قوپتى... ھە ، راست ، كېلەر يەكشەنبە چاي ئىچۈرمەكچى بولغان ، سىلى تۆپىدە تۇرۇپ بەرسىلە بولاتتى .

«بىچارە تۇخان قانداق قىلىڭاتىدىكىن ؟— زورىخان موماي گۈللۈكنى ئايلانغاچ خىيال قىلدى ، ئۇنىڭ بىردىنلا مەھەللىسىنى كۆرگۈسى كېلىپ قالدى ،— ياسىنجان بولغان بولسىمۇ مەسلە- ھەت سېلىپ باقسام بولاتتى ، قانداقلا بولمىسۇن ، قىيامەتلىك قوشنام ئەمەسمۇ ؟... رەناگۈلمۇ مەن يوق قانداق قىلىڭاتىدىكىن ، گۈللەرنى ئوت بېسىپ كەتكەنمىدۇ ؟... »

مومانىڭ كۆزى ئۇدۇل قورۇدىكى ئۇزۇم بارىڭىغا چۈشتى . باراڭنىڭ ئاستىدىكى ئورۇندۇقتا تۇردى ئوسمان قىزى گۈلشەن بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى . شۇ ئاردا ئۆيدىن بەش - ئالتە ياشلاردىكى ئوغۇل يۈگۈرۈپ چىقتى . «قەيسەرغۇ بۇ ؟ — زورىخان موماي ئەۋرىسىنى تونۇپ تۇرالماي قالدى ، — بۇ تۇرقىدا ئەنۋەر- جانمۇ كەلگەن ئوخشىمامدۇ ؟... ئۆتكەندە تۇردى شۇجىنى ئاغرىپ ئۇرۇمچىگە داۋالانغىلى كەتتى ، دەۋاتاتتى . يېنىپ كەپتۇ - دە ، بېرىپ كۆرۈشۈپ قويايچۇ ؟... » موماي ھويلىدىن چىقىپ باراڭ- لىق ھويلىغا قاراپ ماڭدى . تۇردى ئوسمان زورىخان مومانى كۆرۈپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ كۆرۈشتى . ئاڭغىچە قەيسەر يۈگۈرگىنىچە كېلىپ مومايغا ئۆزىنى ئاتتى .

— ئەنۋەرجانمۇ كەلدىمۇ ؟— موماي تىنچلىق سورىشىپ بول- غاندىن كېيىن گۈلشەندىن سورىدى .

— ياق ، ئۇ ئىشقا كەتتى ، — دېدى گۈلشەن ئۇدۇلدىكى قورۇغا ئاچچىقى بىلەن قاراپ قويۇپ ، — مەن دادامنىڭ ئوكۇل-

نى سېلىپ قويغىلى كەلگەنتىم .

تۇردى ئوسمان موماينى ئۆيگە تەكلىپ قىلغانىدى ، زورىخان موماي باراڭنىڭ ئاستى ھاۋالىق ، سالقىن ئىكەن ، دەپ ئۇنىمىدى . ئۇ ئۆز كۆڭلىدە : «ئۆيگە كىرسەم ئولتۇرۇپ قالىمەن ، چىمەنگۈل ئۇقسا خاپا بولىدۇ . ئۇنىڭدىن مۇشۇ يەردىلا بىرەيلى ئولتۇرۇپ يانىمەن» دەپ ئويلىغانىدى . ئۇ ئالدىرىغانچە قەيسەر ئۇنىڭ قۇچىقىدىن چۈشمەي گەپ سوراپ تۇرۇۋالدى ، ئۆزىنىڭ يەسلىدە يېگەن تاماقلىرىنى سۆزلەپ كەتتى . شۇ چاغدا بىر قارا پىكاپ ياسىنجان ۋالىينىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ توختاپ ، ماشىنىدىن سۆلەت بىلەن چىمەنگۈل چىقىپ كەلدى . ئۇ بىرنەرسىنى سەزگەندەك ، تۇردى ئوسمانىنىڭ ئۆيى تەرەپكە قارىدى ۋە زورىخان موماينى كۆرۈپ سەل تېڭىرقىغاندەك تۇرۇپ كېتىپ «شارتتىدە» بۇرۇلدى ـ دە ، كەينىگە قارىماستىن ئۆيگە كىرىپ كەتتى . ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتى زورىخان موماينىڭ يۈرىكىگە بىگىز سانجىغاندەك تەگدى . باراڭنىڭ ئاستىنى ئوڭايسىز جىمجىتلىق باستى . پەقەت گۈلشەنلا قاش ـ قاپىقىنى سۈزۈپ ياراتمىغان قىياپەتتە «ھې» دەپ قويدى .

زورىخان موماي ئەمدى ئارتۇقچە ئولتۇرالمىدى . ئۇنىڭغا چىمەنگۈل ھېلى ئۆيدىن چىقىپلا تىللاپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ ، كۆڭلى ئەنسىزلىككە چۈشتى . ئۇ تۇردى ئوسمانغا يەنە يوقلاپ كىرەرمەن دەپ خوش ئېيتىپ ياندى . ئۇ ئويلىغاندەك چىمەنگۈل ئىشىكتىلا ئۇنى سوراققا ئالدى :

— ئۆيدە جىم ئولتۇرماي نەدە يۈرۈيلا ؟ — چىمەنگۈل چىرايىدىن مۈز ياغدۇرۇپ سورىدى .

— تۇردى شۇجىنى ئاغرىپ قاپتۇ دېگەنتى ، ئەھۋال سوراپ قويای دەپ كىرگەنىدىم ، قەيسەرجانمۇ شۇ ئۆيدە ئىكەن...

— كىم ئۇ قەيسەرجان دېگەن ؟

— ئەنۋەرجاننىڭ ئوغلىچۇ ، ئىككى ھەپتە بولدى كۆرمىگەنىتىم...

— ماڭا قارىسىلا ،— دېدى چىمەنگۇل قېينانىسىنىڭ گېپىدىنى قوپاللىق بىلەن بۆلۈپ ،— ماۋۇ قورۇدىچۇ ، ساپلا ۋىلايەتنىڭ باشلىقلىرى ئولتۇرىدۇ . بۇ يەر سىلىنىڭ ئاۋۇ سەھرادىكى مەھەللىلىرى ئەمەس ، بۇ يەردە ئۆي ئارىلاپ پەتىلەيدىغان ئادەت يوق ، بىزنىڭ يۈزىمىزنى تۆكمەي ئۆيدە جىم ئولتۇرسىلا جۇمۇ !...

چىمەنگۇلنىڭ ئاخىرقى گېپى موماينىڭ زەردىسىگە تەگدى .

— مەنمۇ پەتىلەپ يۈرمىدىم ، — دېدى ئۇ خاپا بولۇپ ، — تۇردى شۇجى بىلەن قوشنا ئىكەنسىلەر ، ئەھۋال سوراپ قويدۇم .

— ھەرقاچان بىزنى تازا تىللاپ بەرگەندۇ ؟

— نېمىشقا تىللايدۇ ، ھېچ نەرسە دېمىدى .

— ئوبدان قىلدىلا ،— چىمەنگۇل ئاچچىقى بىلەن دىمىغىنى قاقتى ،— ئۇلار شۇنى كۈتۈپ تۇرغانتى ، ئۇلار ئەتىلىككىلا يا-سىنجان ۋالىينىڭ ئانىسى تۇردى شۇجىنى يوقلاپ كىردى ، دەپ پۈتۈن شەھەرگە جار سالىدۇ . ئۇلارغا ئوبدان دەسمايە تېپىپ بەردىلا .

— ۋاي ، خۇدايىم !— دېدى موماي تەڭلىك بولۇپ ،— سىلەرنىڭ بۇنچىلىك دۈشمەن بولۇشۇپ كەتكىنىڭلارنى نەدىن بىلەي ، بالام . قوشنا بولغاندىن كېيىن ئەھۋال سوراپ قويماي دەپتىمەن ، بوپتۇ ، بۇنىڭدىن كېيىن كىرمەي...

چىمەنگۇل موماينى بىرھازا دۆشكەللىگەندىن كېيىن ياتاق ئۆيىگە كىرىپ كەتتى . زورىخان موماي ئەتىگەندىلا يېگەن دەشنەمدىن كۆڭلى ئەسكى بولۇپ يىغا تۇتتى . ئىلگىرى ئۇ ئۇرۇمچىگە يوقلاپ بارغىنىدىمۇ چىمەنگۇل ئۇنى بۇرنى - قۇلىقىغچە تويغۇزۇپ كەتكۈزگەن . زورىخان موماي : «ئىككىنچى بوسۇغاڭغا دەسسىمەسمەن» دەپ قەسەم قىلىۋەتكەنىدى . ئوغلى ۋالىي بولۇپ كەلگەندىن كېيىن ، ئۇ : «ئوغلۇمنىڭ ئەمىلى ئۆستى ، ئەمدى چىمەنگۇلمۇ پەسكويغا چۈشكەندۇ ؟» دەپ ئويلىغانىدى . لېكىن ، موماي كەلگەندىن بۇيان شۇنى سەزدىكى ، چىمەنگۇل پەسكويغا

چۇشۇش بۇياقتا تۇرسۇن ، تېخىمۇ ھازازۇل بولۇپ كەتكەندەك تۇراتتى . «سۇت بىلەن كىرگەن خۇي ئۆزگەرمىگۈدەك . بىچارە ياسىن مۇشۇ خوتۇننىڭ پېشكەللىكىگە ئۇچراپ قالمىسا بولاتتى-غۇ ؟ بۇنىڭ قولىدىن ھەر بالالار كېلىدىغانىدەك تۇرىدۇ ... ھەلىمە بۇنىڭدىن مەك مەرتىۋە ياخشى ئىدى... »

زورىخان موماي ئاچچىق خىيالىلارغا بېرىلىپ ئولتۇرۇپ پېشىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدى . ئۇ تامدىكى سائەتكە قاراپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى - دە ، ھاجەتخانىدا تاھارەتنى ئېلىپ نامازغا ئولتۇردى . ئۇ ئەمدىلا سۇرىنى باشلىغانىدى ، دالاىدا چىمەنگۈلنىڭ زەردىلىك ئاۋازى ئاڭلاندى :

— قايسىڭلارنىڭ قىلغان ئىشى بۇ ؟ ھاجەتخانىنىڭ ئىچى كۆل بولۇپ كېتىپتۇغۇ ؟...

خىزمەتچى قىز چىقىپ بىرنېمىلەرنى دېدى بولغاي ، چىمەنگۈل تېخىمۇ بەك قاينىغىلى تۇردى :

— ۋاي ، خۇدايىم ! تاھارەتتىن تويدىغۇ كىشى ، بۇ خەقنىڭ دەستىدە ھاجەتخانىغا كىرىپ ئولتۇرغىلىمۇ بولمىغان... نامىزىنى ئاشۇ سەھراسىغا بارغاندا ئوقۇۋالسا بولىدۇ...

زورىخان مومانىڭ نامىزى بۇزۇلدى . كېلىنىنىڭ ھەربىر سۆزى ئۇنىڭ يۈرىكىگە يېڭنە بىلەن سانجىلغىلى تۇردى . ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئۆيگە ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى ، چىمەنگۈلنىڭ ئۇنى قوغلاۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . ئۇنى بىردىن يىغا تۇتتى . «بۇ-گۈنلا كېتىمەن ، ئىككىنچى دەسسىمەيمەن» دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە . شۇ ئارىدا ئاسىيە ئىشتىن قايتىپ كەلدى . ئۇ ئاپىسىنىڭ تۇرۇلگەن چىرايىنى كۆرۈپ سورىدى :

— نېمە ئىش بولدى ؟

خىزمەتچى قىز بولغان ئىشنى دەپ بەرگەندى ، ئاسىيە ئاپىسىنى جىملىدى :

— شۇنىڭغىمۇ مۇشۇنچىۋالا چېچىلغان بارمۇ ، ئاپا . مومام

ئاران بىر كەلگەندە كۆڭلىگە كەلمەمدۇ؟... سۇ تېشىپ كەتسە تازىلاپ قويساق بولىدىغۇ؟...

— جۇمەكمۇ بۇزۇلۇپ بوپتۇ.

— بۇزۇلغان بولسا تۈزىسەك بولىدۇ، مەن خوجىلىق بۆلۈمگە تېلېفون قىلاي، بولدى، سىز ئىشىڭىزغا كېتىۋېرىڭ، مەن جۆندەپ قويىمەن.

ئاسىيە ئاپىسىغا يالۋۇرۇپ يۇرۇپ ئىشقا ماڭدۇرۇۋېتىپ زوربخان مومانىڭ يېنىغا كىردى. مومانىڭ غەمكىن تۇرقىنى كۆرۈپ كۆڭۈل ئېيتتى:

— موما، ھەرگىز كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، ئاپامنىڭ خۇيى شۇ، يوقىلاڭ ئىشلارغا چېچىلىپ ئۆزىنى ئۇپراتىدۇ، بۇ ئاپام قاچانمۇ چوڭ بولىدىكىنتاڭ؟...

ئاسىيەنىڭ سۆزلىرى مومانىڭ دىلىنى يۇمشاتتى. ئاسىيەمۇ ئۇنىڭ كۆڭۈل غەشلىكىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن قىزىق - قىزىق گەپلەرنى قىلىپ بەردى. بىركەمدە ئۇ نېمىنىدۇر ئېسىگە ئېلىپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى:

— ۋاي، ئېسىم قۇرۇسۇن، مەن بۇگۈن سىزنى مۇنچىدا يۇيۇپ قويىمەن دېگەنىدىم، گەپ بىلەن ئولتۇرۇپلا كېتىپتىمەن، يۇرسىلە موما!...

— بولدىلا، بالام، — زوربخان موماي كۆڭلى تارتمىغاندەك بولدى، — ئۆيۈمگە بارغاندا يۇيۇنۇۋالارمەن، سىزمۇ ئىشلەپ كەلدىڭىز، ئارام ئېلىڭ.

— نېمە دېگىنىڭىز بۇ، موما! مېنى يات كۆرۈۋاتامسىز؟

— ياق، قىزىم... چىمەنگۈل يەنە خاپا بولۇپ كېتەرمىكىن؟

— ئوش، — ئاسىيە قولىنى سىلكىدى، — نېمىگە خاپا بولاتتى، مەن ھەممىنى جاي - جايىغا كەلتۈرۈپ قويىمەن، بۇگۈن ئۆيدە باشقا ئادەممۇ يوق...

ئۇ مومانىنى ئۇنىمىغىنىغا قويماي مۇنچىغا ئەكىرىپ يۇيۇپ

قويدى . ئىسسىق سۇ ، ئاسىيەنىڭ ئىللىق مۇئامىلىسى موماينىڭ كۆڭۈل غەشلىكىنى تارتىپ ، ھاردۇقىنى چىقاردى .

— رەھمەت ، قىزىم ،— دېدى موماي ، ئاسىيە ئۇنى كىيىندۈرۈپ ، ئالدىغا قىزىق چاي دەملەپ ئەكىرگەندە خۇش بولۇپ ،— خۇدايىم بەختىكىزنى بېرەر ، يەڭگىللەپ قالغاندەك بولدۇم···

—ياشانغاندا پات ـ پات يۇيۇنۇپ تۇرسا ، قان ئايلىنىش ياخشى بولۇپ ئادەم تېتىك بولۇپ قالىدۇ . بۇنىڭدىن كېيىن ئۇچ كۈندە بىر يۇيۇپ قويماي بولامدۇ ، موما ؟

— ماقۇل ، قىزىم···

موماي نەۋرىسىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن شۇنداق دېدى ، ئىچىدە بولسا «ئەتىلا ئۆز ئۆيۈمگە كېتىمەن» دېدى .

ياسىنجان ۋالىي كەچكە يېقىن ئۇرۇمچىدىن قايتىپ كەلدى . ئۆيدە بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەرنى ھېچكىممۇ تىنمىدى . ياسىنجان ۋالىي ئاپىسىنىڭ روھلۇق بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلى جايىغا چۈشتى . ئەتىسى چايدىن كېيىن ياسىنجان ۋالىيدىن بۆلەك ھەممىسى ئىشقا كەتكەندە ، موماي ئېغىز ئاچتى :

— بالام ، مەن كەلگىلىمۇ خېلى بوپتۇ··· ئەمدى ئۆيگە قايتايمىكىن ؟— دېدى .

— نېمە دەۋاتىلا ، ئانا ،— ياسىنجان ۋالىي ھەيران بولدى ،— كەلگىلى ئىككى ھەپتە بولماي كېتىمەن دېگەنلىرى قانداق گەپ ؟··· ئۆيدە بىرەرى رەنجىتىپ قويدىمۇ ـ يا ؟

— ياق ، ياق··· ،— موماي ئىتتىك بېشىنى چايقىدى ،— ئاخشام رەناگۈل چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ . مەن يوق ، ئاپىسىغا جاپا سېلىۋاتامدىكىن ؟

— ياۋاللا ، ئانا ، شۇ نەۋرىڭىزگە ھېچكىمنى تەڭ قىلمايلا ـ ھە ! بولمىسا مەن تېلېفون بېرىپ ئۇقۇپ باقاي···

— ياق ، ئاۋارە بولمىسىلا ، بالام··· سىلەر خىزمەتتىكى ئادەم ، بولۇپمۇ سىلىنىڭ خىزمەتلىرى بەك ئالدىراش ئىكەن ، مەن دەخلى قىلماي···

— سىلى نېمىگە دەخلى قىلىلا ، ھەرقاچان زېرىكىپ قالدى. لىغۇ دەيمەن...

— زېرىكىپمۇ قالمىدىم ، قولۇم ـ قوشنىلىرىمنىمۇ كۆر- گۈم كېلىپ قالدى . مەن بۇ ياقتا ماڭغاندا قوشنام تۇخان : «ئوغلۇمنىڭ تويىنى قىلىمەن ، سىلى تۆپىدە تۇرۇپ بەرمىسىلە بولمايدۇ» دەپ كەتكەن ، ھەرقاچان يولۇمغا قاراپ تۇرۇۋاتىدۇ...

— دوختۇرغا ئۆزۈمنى تەكشۈرتۈپ باقسام دېگەنتىلە ، بول- مىسا بۇگۈن مەن ئاپىراي...

— بولدى ، بالام ، سىلەرنى كۆرۈپ ياخشى بولۇپلا قالدىم ، ئاسىيە قىزىم تەكشۈرۈپ جىق دورىلارنى ئەكېلىپ بەردى ، ئاسىيە تولىمۇ ئوڭلۇق قىز بوپتۇ ، بىر يەرلىرى ئەنۋەرجاننى تارتىپتۇ...

ئاپىسىنىڭ ئەنۋەرنى تىلغا ئېلىشى ياسىن ۋالىينى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويدى . ئۇ قاچان بولمىسۇن ، ئاپىسىنىڭ مۇشۇ گەپنى تېشىدىغانلىقىنى پەملەپ بىئارام بولۇپ يۈرەتتى . ئۇ بۇ ۋىلايەتكە ۋالىي بولۇپ تەيىنلەنگەن ئۇقتۇرۇشنى كۆرگەندىمۇ بە- رىنچى بولۇپ ئەنۋەر ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ مومايىنى يوقلاپ تۇرىدىغانلىقىنى ، مومايىنىڭمۇ ئۇنى ياخشى كۆرە- دىغانلىقىدىن خەۋىرى بار ئىدى . كېيىن ئۇ ئەنۋەرنىڭ تۇردى ئوسمانىنىڭ قىزى بىلەن توي قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى : «مەن بىلەن قېرىشىپ قىلىۋاتىدۇ» دەپ ئويلىدى ئۇ . ئۇ ۋىلايەت- كە كەلگەندىن بۇيانمۇ كۆڭلىدىكى چوڭ ئەنسىزچىلىكمۇ شۇ ئەن- ۋەر ئىدى . ئۇ باشتا ئۇنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ سۆزلىشىشنى ئويلىدىيۇ ، لېكىن يەنە جۇرئەت قىلالمىدى . يەنە بىر تەرەپتىن چىمەنگۈلدىنمۇ ئەنسىرىدى . «مانا ، مومايى ئەنۋەرنىڭ گېپىنى دەۋاتىدۇ ، تۇرغان گەپ ، ئوچۇق دېمىگىنى بىلەن ئەنۋەر سېنىڭ

ئوغلۇڭ ، مۇشۇنداق يات ئادەمدەك يۇرۇڭبرەمسەن ؟ ، دەپ ئەيىب-
لەڭاتىدۇ . بۇ ئىشنى قانداق قىلسام بولار ؟... »

— ئەنۋەرجان بىلەن كۆرۈشتىلىمۇ ؟...

مومانىڭ تۇيۇقسىز سوئالى ياسىنجان ڭالىينى تەمتىرىتىپ قويدى .

— كۆرۈشكىدەك بىر پۇرسەت بولمايۋاتىدۇ ،— دېدى ئۇ ،— ئۆزلىرىمۇ كۆرۈپ تۇرۇپلا ، بىردەم ئارامچىلىق يوق ، بالا بولغاندىن كېيىن ئۆزى كېلىڭەرسە بولىدۇ .

— ئاڭڭال سىلى كۆرۈشسىلە توغرا بولار ، نېمە بولمىسۇن ، ئۆزلىرىنىڭ پۇشتى ، خۇدايىم ئۆمرىنى بەرسۇن ، ئەقىللىق ، بەلەن ئادەم بولدى ، — دېدى موماي خۇرسىنىپ .

ياسىنجان ڭالىي قانچە يالۇرۇپ تۇتسىمۇ زورىخان موماي ئۇنىماي ئۆز ئۆيىگە چىقىپ كەتتى .

5

ئاسىيەگە بۇ يېڭى شەھەر ھەممە تەرەپتىن يېقىپ قالدى . ئۇرۇمچىنىڭ ڭاراڭ - چۇرۇڭى ، قىستا - قىستاڭچىلىقىدىن يەتكۈچە بىزار بولغان ئاسىيەگە بۇ شەھەرنىڭ ئازادلىكى ، جىمجىت پاكىزلىقى گويا يىراق بىر سەھراغا كېلىپ قالغاندەك ئۇنىڭغا يېنىكلىك ، كۆڭۈللۈك تۇيۇلدى . ئۇ گەرچە ئۇرۇمچىدە تۇغۇلۇپ ئۆسسىمۇ بۇ چوڭ شەھەرنى ياخشى كۆرمەيتتى ، ھەمدىنمۇ ئۇ بۇ شەھەرنىڭ قىش پەسلىگە ئۆچ ئىدى . ئىس - تۈتەك ، مەينەتچىلىك ، قارا سوغۇق بولىدىغان ئۇزۇن قىشنى تولىمۇ زېرىكىش بىلەن ئۆتكۈزەتتى .

ئاسىيەنى بۇ شەھەردىن بىزار قىلغان باشقىمۇ سەۋەب بار ئىدى . ئۇ تېببىي ئىنستىتۇتنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن دادىسىنىڭ يول مېڭىشى بىلەن شەھەردىكى چوڭ بىر دوختۇرخانىغا ئورۇنلاشتى . باشتا ئۇ بۇ خىزمەت ئورنىدىن تولىمۇ رازى بولغانىدى . «چوڭ دوختۇرلار توپلاشقان بۇ يەردە كەسپىتە تېزلا ئۆسۈپ كېتىمەنغۇ» دەپ ئويلىغانىدى ، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىڭ بۇ ئارزۇسى سۇغا چىلاشتى . بىر يىلغىچە ئۇنىڭ كۈنى كېسەللەرگە دورا يۆتكەش ، مەسئۇل دوختۇرنىڭ بۇيرۇغان يۇگۇر - يېتىم ئىشلىرىنى قىلىش بىلەن ئۆتتى ، بىرەر قېتىممۇ ئوپېراتسىيە-لەرگە قاتنىشالمىدى . چۈنكى ئۇنىڭدىن نەچچە يىل بۇرۇن ئو-قۇش پۈتتۈرۈپ كەلگەنلەر ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆچىرەت كۈتۈپ تۇراتتى . بۇنى كۆرۈپ ئاسىيەنىڭ روھى چۈشۈپ كەتتى . ئۇ ئاخىرى بۇ چوڭ دوختۇرخانىدىن ئالمىشىپ كېتىش خىيالىغا كەلدى . دەل شۇ چاغدا دادىسى ياسىنجان ئۆمەر بۇ ۋىلايەتكە ۋالىي بولۇپ تەيىنلەندى . دادىسى بىلەن ئاپىسى : «ئاسىيەنى چوقۇم ئۇرۇمچىدە قالدىمەن دەيدىغۇ» دېگەن ئويدا ئۇنىڭدىن سورىغانىدى ، «سىلەر بىلەن كېتىمەن» دېدى ئاسىيە ئۇلارنى ھەيران قالدۇرۇپ .

ئاسىيەگە نېمىشقىدۇر ئىستىقبالى مۇشۇ چەت شەھەردە ئې-چىلىدىغاندەك تۇيۇلاتتى . ئۇ دادىسىنىڭ يوزى بىلەن ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا ئورۇنلاشتى . ئۇ ئىشقا چۈشۈپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بۆلۈم باشلىقى ئۇنى ئۆزىگە ياردەمچى قىلىپ ئوپېراتسىيىلەرگە ئېلىپ كىردى ، بەزى ئاددىيراق ئوپېراتسىيىلەرنى ئۇنىڭغا مۇس-تەقىل بەردى . ئۇزۇن ئۆتمەيلا چوڭ شەھەردىن كەلگەن بۇ دوخ-تۇرنىڭ نامى كىشىلەرنىڭ ئاغزىغا چىقىشقا باشلىدى . ئاسىيە ئۇچۇن ھايات ئەمدىلا باشلانغاندەك تۇيۇلاتتى .

بۆلۈمدە پەقەت بىرلا ئادەم ئۇنىڭغا سوغۇق مۇئامىلە قىلاتتى ، ھەتتا يوزىدىن - يوزىگە تەنە گەپلەرنى قىلىپ مەسخىرە قىلاتتى . ئۇ بولسىمۇ تۇردى ئوسمانىنىڭ قىزى گۈلشەن ئىدى .

ژىلايەتتىكى سېستىرالار مەكتىپىدە ئوقۇغان گۈلشەننىڭ بۇ بۆلۈمىدە ئىشلەۋاتقىنىغا يەتتە - سەككىز يىل بولۇپ قالغان ، ئاسىيە كېلىشتىن بۇرۇن بۆلۈمدە ھېچكىم ئۇنىڭغا ئېغىز يېرىپ گەپ قىلالمايدىغان ، دېگىنىنى قىلىدىغان ئەركە ئىدى . بۆلۈم باشلىقىدىن تارتىپ دوختۇرخانىنىڭ باشلىقلىرىغىچە ئۇنىڭدىن تەپ تارتاتتى ، خىزمەتتە خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويسىمۇ كۆرمىگەنگە سېلىپ گەپ قىلمايتتى . «تۇردى ئوسمان ۋالىي بولىدىكەن» دېگەن گەپ تارقالغاندىن كېيىن بۆلۈم باشلىقى ئۇنى تېخىمۇ ئەتىۋارلايدىغان بولدى ۋە ئۇنى دوختۇرلۇققا ئوقۇشقا ئەۋەتىدىغان بولۇپ ۋەدىمۇ بەرگەن ئىدى . قاچان ئاسىيە بۆلۈمگە كەلدى ، شۇنىڭدىن باشلاپ گۈلشەننىڭ بۆلۈمدىكى ئورنى بىردىن ئۆزگەردى . بۆلۈم باشلىقىمۇ گۈلشەننىڭ خاتالىقىنى تۇتۇۋېلىپ تەنقىد قىلىدىغان ، قىلغان ئىشىدىن قۇسۇر چىقىرىدىغان بولۇپ قالدى ، ئۇنىڭ «سىزنى دوختۇر قىلىمەن» دېگەن ۋەدىسىمۇ ئۆز ئايىغىدىن يوققا چىقتى . گۈلشەن تەلىيىنىڭ تەتۇرگە ئايلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنى پەقەت ئاسىيەدىن كۆرەتتى . «مېنىڭ پېشانەمگە ئۇنۇپ بۇ مەرەز نەدىن كەلدى ،— دەيتتى ئۇ ئەلەم بىلەن ،— ماۋۇ بۆلۈم باشلىقى دېگەن يۈزسىز خۇشامەتچىمۇ ئۇنىڭ بېقىنىدىن چىقمايدىغان بولدى ، بىلىمەن ، شۇ ئارقىلىق ياسىنجان ۋالىيغا ياخشى كۆرۈنمەكچى بۇ مايمۇن··· خەپ ، توختاپتۇر ! گۈلشەن ئۇنداق ئاسان بوزەك بولىدىغان ئادەم ئەمەس ، جاھان تېخى ئۇزۇن ، ئەتە - ئۆگۈن پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالماي قالىسىلەر··· »

گۈلشەننىڭ مىجەزى شۇنداق ئىدى : ئۇ بىرەرى بىلەن ئېتىشىپ قالدىمۇ ، بولدى ، ئۇنى داد دېگۈزمىگۈچە ئارام تاپمايتتى . شۇڭا دوختۇرخانىدىكىلەر ئۇنىڭغا ئوشۇق - تۇشۇك گەپ قىلىشتىن قورقاتتى . ئاسىيە كەلگەن كۈندىن تارتىپ گۈلشەننىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە دۇچ كەلدى . ئۇ ئاسىيەنىڭ قىلغان ھەربىر

ئىشىدىن قۇسۇر چىقىراتتى ، كىيگەن كىيىملىرىنى ، قىلغان پەردازلىرىنى زاڭلىق قىلاتتى . ئاسىيە ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلىپ باققانىدى ، لېكىن ئۇ رەڭ ئاچماي قويدى . ئاخىرى ئاسىيە ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ يۇرىدىغان بولدى .

بىر ھەپتە ئىلگىرى — ئاسىيە كېچىلىك دىجورنى كۇنى بۆلۈمگە جىددىي بىر كېسەل كەلدى . بىمار ئەللىك ياشلاردىكى تولىمۇ سېمىز ئايال بولۇپ ، ئۇ ئاغرىق ئازابىدا ۋايجانلايتتى . ئاسىيە ئۇنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ جىددىي خاراكتېرلىك سوقۇر ئۇچەي يالليۇغى ئىكەنلىكىنى ، ئەگەر دەرھال ئوپېراتسىيە قىلمىسا سوقۇر ئۇچەي يېرىلىپ كېتىش خەۋپى بارلىقىنى ئېنىقلاپ ، دەرھال ئوپېراتسىيىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ ئۆزى قىلدى . ئوپېراتسىيە ئوڭۇشلۇق بولغان بولسىمۇ ، لېكىن كېسەلنىڭ قان بېسىمى چۈشمەي تۇرۇۋالدى ، ئوپېراتسىيىگە بىر ھەپتە بولۇپ قالغان بولسىمۇ ، كەسكەن ئېغىزمۇ تۇتمايۋاتاتتى . ئايالنىڭ يولدىشى — قاپىقى يامان شوپۇر كىرگەنلا دوختۇر ، سېستىرالارغا دادلىغىلى تۇردى . بۇگۈن ئەتىگەن گۈلشەن ھەر كۇنلۇك داۋالىنىش ئىسچوتىنى كېسەللەرگە تارقىتىپ كېلىپ شوپۇرغا دېدى :

— سىلەرنىڭ داۋالىنىش پۇلۇڭلار تۇگەپتۇ ، ئامبۇلاتورىيىگە بېرىپ پۇل تۆلەپ كېلىڭ !

گۈلشەننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ شوپۇر قايناپ كەتتى :

— بەش مىڭ كوي تۇگەپتىمۇ ،— دېدى ئۇ ھۇرپىيىپ ،— نېمە قىلغانغا شۇنچىلا جىق پۇل ئالىدۇ ، بىز ئۆيدە پۇل باسمايمىز...

— ھەي ئاكا ، ماڭا نېمە ۋارقىرايسىز ؟— گۈلشەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى ،— گېپىڭىز بولسا مەسئۇل دوختۇرغا دېمەمسىز ؟

— قېنى ئۇ دوختۇر ؟ بۇگۈن زادى دېيىشىدىغان يېرى كەلدى ، شۇنچە پۇلنى ئېلىپ خوتۇننى يېرىم جان قىلىپ قويدى ، ئەمدى نەدىن پۇل تاپقۇدەكمەن ؟...

— ئىداريدىن ئەكەلمەمسىز ؟

— نەدىكى ئىداره ؟— شوپۇر قولىنى سىلكىدى ،— بۇنىڭ ئىدارىسى ۋەيران بولۇپ ئايلىقىنى بەرمىگىلىمۇ ئالته ئاي بولدى .

— شۇنداقمۇ ؟ — گۈلشەن ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتته قاشلىرىنى سۈزدى ، — بۇ ئەھۋالنى دوختۇرغا دېمىگەنمۇ ؟

— دېگەن . بىزنىڭ قولىمىز قىسقا ، بولسا ئازراق چىقىم قىلدۇرالا دېگەن...

گۈلشەن قولىدىكى داۋالاش ئىسچوتىغا سىنچىلاپ قاراپ بېشىنى چايقىدى :

— سىلەرگە بەك قىممەت ئوكۇللارنى يېزىۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ ؟ شۇنىڭ ئورنىغا ئەرزان ئوكۇللارمۇ بار ئىدى . سىلىنى لاۋبەن چاغلاپ قالغان ئوخشايدۇ .

— شۇنداقمۇ ؟— شوپۇر تېخىمۇ كۆپتى ،— مەنمۇ گۇمان قىلىۋاتاتتىم ، ماۋۇ يېنىمىزدىكى كارىۋاتتا ياتقان يىگىت ئۇچ مىڭ تۆت يۈز كوي بىلەن ساقىيىپ چىقىپ كەتتى ، ئوخشاش كېسەل .

— لېكىن دوختۇر ئوخشاشمايدۇ ـ ده ؟— گۈلشەن كۈلۈپ تۇرۇپ دېدى .

— مەن تېخى ئاسىيە دوختۇرنىڭ قولى يېنىك ، ئۇرۇمچىدىكى چوڭ دوختۇرخانىلاردا پىشىپ كەلگەن دېسە راست ئوخشايدۇ ، دەپتىمەن .

گۈلشەن ئىشىككە قاراپ قويۇپ ئاستا دېدى :

— نەده يۈرۈپ چوڭ دوختۇر بولىدۇ ، ئۇرۇمچىده ئوپېراتسىيە ئۆيىنىڭ ئىشىكىگىمۇ بارالماي يۈرۈپتىكەن ، بۇ يەرده دادىسى ۋالىي بولغاچقا ، بۆلۈمنىڭ باشلىقلىرى خۇشامەت قىلىپ ئوپېراتسىيىنى تۈنۈگۈنۈپ قويۇۋاتىدۇ .

— مەنمۇ شۇنداقمىكىن دېگەنىدىم ، بۇ گەپچىزە تازا چالا قاسساپنىڭ قولىغا چۈشۈپتىمىزده ؟... ئەمدى قانداق قىلارمىز ؟

— بوش تۇرسىلا دوختۇرلار ساتالمىغان ئوكۇل ، دورىلارنى يېزىۋېرىدۇ ، دوختۇرلارغا ئۇنىڭدىن نەپ تېگىدۇ ئەمەسمۇ ؟

— نېمە دېدىلە ؟

— ھازىرچۇ ، دوختۇرلار بىلەن دورا شىركەتلىرى كېلىشىۋالدى ، قانچە قىممەت ئوكۇل ، دورىلارنى ئىشلەتسە دوختۇرلارغا پىرسەنت ئايرىپ بېرىدۇ .

— مۇنداقمۇ ھۇنەرلەر بار دېسىلە ، بۇ گەپنى بالدۇرراق دەپ قويسىلا بولمامدۇ ؟

— ماۋۇ گەپنى مەن دېمىدىم جۇمۇسىلا ،— گۈلشەن ئىشكە كە يەنە قاراپ قويۇپ بېشىنى چايقىدى ،— سىلەرگە ئېچىم ئاغرىپ دەۋاتىمەن . ئاسىيە دوختۇر بىلەن تەڭ تۇرغىلى بولمايدۇ ، ئۇ دېگەن ياسىنجان ۋالىينىڭ قىزى دېسىلە .

— ۋالىينىڭ قىزى بولماي پادىشاھنىڭ قىزى بولسىمۇ نېمە چاتىقىم ،— شوپۇر غەزەپ بىلەن قولىنى شىلتىدى ، — نوچى بولسا بىزنى بوزەك قىلماي دادىسىغا ئوخشاش ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىنى بېسىقتۇرۇپ بولالمايۋاتقانلارنى شىلىسۇن...

گۈلشەن بۇ سەپرا شوپۇرنى يەنە بىردەم ئېچىتقاندىن كېيىن ئاستا چىقىپ كەتتى . ئۇ ئىشخانىغا كىرىپ ئاسىيەنىڭ كېلىشىنى ، يۈز بېرىدىغان جېدەلنى كۆز ئالدىغا كەلتۇرۇپ تاقەتسىزلەندى . ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرلەۋاتقان بىر شادلىق ئۇنى ساراسىمىگە سالاتتى . ئارىدىن چارەك سائەت ئۆتۈپ ئاسىيە بۆلۈمگە كىرىپ كەلدى . ئەتىگەنلىك دورا ـ ئوكۇل تارقىتىۋاتقان سېستىرا يىگىرمىنچى كارىۋاتتىكى كېسەلنىڭ ئۇنى ئىزدەۋاتقانلىقىنى دېگەندى ، ئاسىيە ئالدىراپ كېسەلنىڭ يېنىغا ماڭدى . گۈلشەن بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى . ئاسىيە كىرە ـ كىرمەي بۆلۈمدە شوپۇرنىڭ قوپال ، غەزەپلىك ئاۋازى ئاڭلاندى :

— سىلىنىڭ نەلىرى دوختۇر ؟ بىزنىزە يۇۋاش ، نېمە دېسەم ھە دەيدۇ دەپ ئويلاۋاتاملا ؟ بەش مىڭ كويىنى بېرىپ بولدۇق ،

قېنى ساقايتقانلىرى ؟ مانا تېخىچىلا ماڭالمايۋاتىدۇ ، مەنچۇ ، بىر يەرنىڭ ئامبىلى ئەمەس ، يېنىم ئاغرىماي پۇل تاپىدىغان ... قوللىرىدىن كەلمەيدىغان ئادەم باشتىلا قىلالمايمەن دېسىلە بولمامدۇ ؟...

ئاسىيە ئۇنىڭغا كېسەلنىڭ ئەھۋالىنى چۈشەندۈرسىمۇ شوپۇر ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىماي تېخىمۇ ئەزۋەيلەشكە باشلىدى :

— سىلەرچۇ ، كېسەلنى دەسمايە قىلىپ پۇل تاپقىلى تۇرۇپ- سىلە ،— دېدى شوپۇر قولىدىكى داۋالىنىش ئىسچوتىنى ئاسىيە- نىڭ ئالدىدا پۇلاڭلىتىپ ، — مېنى ئۇقمايدۇ دەۋاتاملا ، مانا بىزگە ساپلا قىممەت ئوكۇللارنى يېزىپلىغۇ ، بۇنىڭدىن قانچىلىك پايدا ئالدىلا ؟... مەن سىلىگە دەپ قويماي ، ئەگەر ماڭا خوتۇن ساقايماي- دىغان بولسا مېنىڭدىن كۆرىدىغانلىرى بار...

ياتاقتا قوشنا ياتاقتىكى كېسەللەر ، دوختۇر ، سېستىرالار توپلاشتى . شوپۇر بولسا تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ ئاسىيەنى ئېغىز ئا- چۇرماي قويدى . ئۇ ئەتراپتىكى ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئاڭ- لىمايتتى . گۈلشەن ئارقىدا تۇرۇپ ئاسىيەگە سەپسالدى . ئۇ خۇددى مۇئەللىمنىڭ ئالدىدا گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان ئوقۇغۇچە- دەك تىترەپ تۇراتتى ، چىرايى قورقۇنچلۇق تاتىرىپ كەتكەنىدى . «بەكمۇ تېرەڭگە پاتماي كەتكەنسەڭ ، قانداق ؟ بۇرنىڭغا يېدىڭمۇ ؟— گۈلشەن ئىچ - ئىچىدىن يايراپ كەتتى ،— توختاپ- تۇر تېخى ، كۆرىدىغانلىرىڭ ئالدىدا . ئۆزۈڭچە : ‹مەن دېگەن ۋالىينىڭ قىزى ، ھېچكىم ماڭا گەپ قىلالمايدۇ › دەپ ئويلىغاند- ىڭ ، مېنىڭ ئورنىمنى تالاشقاندىن كېيىن توي مانا ! بۇ دوخ- تۇرخانىدا مەن بار ئىكەنمەن ساڭا ئورۇن يوق . مەنچۇ ، سېنى كەلگەن يېرىڭگە كەتكۈزۈۋەتمەيدىغان بولسام قاراپ تۇر... »

بۆلۈم باشلىقى يېتىپ كەلمىگەن بولسا جېدەل ئۇلغىيىپ نەگە باراتتىكىن ، ئۇ ئاسىيەنى ئاجرىتىپ ئىشخانىغا ئەكىرىۋېتىپ كېلىپ ، شوپۇرغا بىرمۇنچە قاتتىق گەپ قىلىۋىدى ، ئۇمۇ پەس-

كويغا چۈشتى . بالنىستىنىڭ ئىچىنى سۈرلۈك كەيپىيات قاپلىدى . ھەممەيلەن بۇ جېدەلنى ئۆزلىرىچە مۇھاكىمە قىلاتتى . گۈلشەن بولسا ياتاق - ياتاققا كىرىپ شوپۇرنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ كېسەل-لەرگە يەل بېرەتتى . ئۇ بۇگۈنكى جېدەلدىن يايراپ كەتتى : «بۇ ئىش ئەتىلا پۈتۈن شەھەرگە تارقىلىدۇ . ئاسىيەنىڭ ئابرۇيىمۇ مۇشۇ جېدەل بىلەن بىر يەرگە بارىدۇ ، تۇرغانلا گەپ ، ئۇ چوقۇم ئىشلىمەيمەن دەپ يېتىۋالىدۇ ، ئاۋۇ يالاقچى ئەمدى قانداق قىلار-كىن ؟... » گۈلشەن ئاسىيەنىڭ كېيىنكى تەقدىرى ئۈستىدە ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلىپ باقتىيۇ ، لېكىن بىر باشقا چىقالمىدى . نېمە بولمىسۇن ، بۇگۈنكى ئىشتىن خۇمارى چىققاندەك بولۇپ ئۆيگە قايتتى .

ئاسىيە بولسا بۇگۈنكى كۈتمىگەن ئاھانەتتىن ئۆزىنى يوقا-تىپ قويايلا دېدى ، ئەلەم - ئازابتىن يۈرىكى سىقىلاتتى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كىشىلەرنىڭ سوغۇق نەزىرى ، گۈلشەننىڭ مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ تۇرۇشى كېلىۋېلىپ يىغا تۇتتى . شۇ تاپتا ئۇ ھېچكىمنى كۆرمەسلىكنى ، خالىي جايدا قانغۇچە يىغلىۋېلىشنى ئويلايتتى . بۆلۈم باشلىقى ئۇنىڭ كەيپىياتىنى سەزدىمۇ :

— بولدى ، بۇگۈن ئۆيگە كېتىپ ئارام ئېلىڭ ، دوختۇرخا-نىدا بۇنداق ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ . بۇ ئىشنى مەن ئۆزۈم بىر تەرەپ قىلىمەن . لېكىن بۇ ۋەقەنى ۋالىي ئۇقمىسۇن ! — دېدى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ .

ئاسىيە ئۆيگە قايتىپ كەلدى . ئۆيدە خىزمەتچى قىزدىن بۆلەك ھېچكىم يوق ئىدى . ئۇ خىزمەتچى قىزنىڭ سوئاللىق قارىشىغا : «مەجەزىم يوق ، بېشىم ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ» دېدى - دە ، ئۆزىنىڭ خانىسىغا كىرىپ ئىشكنى ئىچىدىن تاقىدى ۋە كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلاپ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى . ئۇ : «ئاۋازىم-نى ئۆيدىكىلەر ئاڭلاپ قالمىسۇن» دەپ ياستۇقنى يۈزىگە بېسى-ۋالدى . ئۇنىڭ يۈرىكى بىگىز سانجىغاندەك ئېچىشاتتى ، ئاچچىق

بىرنەرسە بوغۇزىغا قاپلىشاتتى . كۆز ئالدىغا ھېلىدىن - ھېلى گۈلشەننىڭ مەسخىرە يېغىپ تۇرغان چىرايى كېلىۋېلىپ ، ئىچىنى نېمىدۇر تاتىلايتتى .

ئاسىيە سىرتتىكى ماشىنا سىگنالىدىن ئېسىگە كەلدى ۋە تامدىكى سائەتكە قاراپ ئورنىدىن تۇردى . ئۆيدىكىلەرنىڭ چۈشۈمۈك تاماققا كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى . ئۇ ئالدىراپ تازىلىق ئۆيىگە كىرىپ يۈز - كۆزىنى يۇيدى ، ئاندىن پەرداز ئۇستىلىگە كېلىپ چۈۋۈلۈپ كەتكەن چېچىنى تارىدى ، يۈزىگە ماي سۈركىدى . ئۇ ئەينەكتىكى ئۆزىگە قاراپ تۇرغان سولغۇن چىرايىنى كۆرۈپ ھەسرەت بىلەن خۇرسىنىپ قويدى . ئەينەكتە ئىككى مەڭزىنىڭ ئۇستىخىنى بۆرتۈپ چىققان ، تار پېشانە ، ياپىلاق بۇرۇن قىز غەمكىن ھالدا قاراپ تۇراتتى . ئاسىيەنى پەقەت كۆزىلا خۇش قىلاتتى . ئۇزۇن كىرپىكلەر يېپىپ تۇرغان بىر جۈپ قوي كۆزلەر يۇلتۇزدەك چاقناپ تۇراتتى . ئۇ بەزىدە ئەينەك ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئۆز چىرايىدىن ئۆزى مەيۇسلىنىپ كېتەتتى . «مەن نېمە بولۇپ بۇنداق سەت تۇغۇلۇپ قالغاندىمەن ؟... » دەپ ئويلايتتى . چىمەنگۈل بولسا بۇ قىزىنى شۇ سەۋەبتىنمۇ ياخشى كۆرمەيتتى ، ئادەتتە ئۇنىڭغا چىرايىنىمۇ ئاچمايتتى . ئۆيدە ياسىنىجانلا ئۇنىڭ ھالىغا يېتەتتى . كىچىك چاغلىرىدا ئۇنى پات - پات باغچىلارغا ئاپىرىپ ئويناتىپ كېلەتتى . ئادىلجان تۇغۇلغاندىن كېيىن بولسا چىمەنگۈل ئۇنىڭغا تېخىمۇ قارىماس بولدى ، ئاپىسىغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشىشىدىغان ئادىلجان ئۆيىنىڭ ئەركىسى بولدى . ئاپىسىمۇ ، دادىسىمۇ ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولاتتى . ئۆيدىن كۆڭلى سۇ ئىچمىگەن ئاسىيە پۈتۈن زېھنىنى ئوقۇشقا قاراتتى . ئۇ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدا شەھەر بويىچە ئەڭ يۇقىرى نومۇر ئالدى ۋە ئارزۇسى بويىچە تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتقا كىردى . ئۇ ھايات يولىنى ئۇتۇقلۇق باشلىغان ۋە يېڭى خىزمىتىدىنمۇ رازى ئىدى . لېكىن ، بۇگۈن يۈز بەرگەن ئىش ئۇنى

ئۇمىدسىزلەندۇردى . ئۇنى ھەممىدىن بەكرەك ئازابلايدىغىنى گۇلشەن بىلەن بىر بۆلۈمدە ئىشلەپ قالغىنى ئىدى . ئۇ ئۆگەي ئاكىسى ئەنۋەرنىڭ دادىسىنى يامان كۆرىدىغانلىقىنى بىلەتتى . ئۆز ۋاقتىدا ئاپىسى ئۇلارنىڭ ئۆيىنى بۇزۇپ ، ئەنۋەرنى يېتىم قىلغان . ئەنۋەر بۇنىڭ ئۈچۈن دادىسىدىن ، ئۆگەي ئاپىسىدىن قانچىلىك ئۆچ ئالسا ھەقلىق ، لېكىن بۇنىڭدا ئاسىيەنىڭ نېمە گۇناھى بار ؟ گۇلشەن نېمىشقا ئۇنىڭغا ئۆچلۈك قىلىدۇ ؟ ئاپىسى بىلەن دادىسىنىڭ قىلغان گۇناھلىرى ئۈچۈن ئۇ بەدەل تۆلىشى كېرەكمۇ ؟... تەقدىر نېمىشقا ئادىل ئەمەس...

ئاسىيەنى بىر - بىرىدىن ئاچچىق خىياللار قىينايتتى . دالادا ئاپىسىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى . ئۇ خىزمەتچى قىز بىلەن بىرنەمىلەر دېيىشكەندىن كېيىن ، ئاسىيەنىڭ يېنىغا كىردى .

— ئىشتىن بالدۇرلا يېنىپ كەپسەنغۇ ؟— ئۇ ئاسىيەگە گۇمانلىق بىر قىياپەتتە قاراپ قويۇپ سورىدى ،— يىغلىغان ئوخشىمامسەن ، نېمە بولدى ؟

— ھېچنېمە بولمىدى ،— ئاسىيە ئوڭايسىزلىنىپ بېشىنى چايقىدى ،— بېشىم ئاغرىپ يېنىپ كەلدىم .

چىمەنزىگۇل قىزىنىڭ يالغان ئېيتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ بولدى .

— گۇلشەن بىلەن بىرنېمە دېيىشىپ قالدىڭلارمۇ ؟

— ياق...

— ئەمىسە نېمە بولدى ؟

ئاپىسىنىڭ كوچىلاپ سوراۋېرىشىدىن بىزار بولغان ئاسىيە ئاخىرى بولغان ئىشنى قىسقىلا دەپ بەردى .

— ئۇ خوتۇن نېمىشقا تېخىچىلا ساقايمىدى ،— دېدى چىمەنگۇل سەل جىددىيلىشىپ ،— ئوپېراتسىيىنى چاتاق قىلىپ قويمىغانسەن ؟

— ئوپېراتسىيىدىن ياخشى چىققان . لېكىن بۇ ئايالدا يوشۇ-

رۇن خاراكتېرلىك قەنت سېيىش كېسىلى بار ئىكەن ، شۇڭا ئەت تۈتمايۋاتىدۇ ...

— ئوپېراتسىيەدىن بۇرۇن تەكشۈرمىگەنمۇ ؟

— تەكشۈرگەن ، ئۇ چاغدا قەنت مادداسى تۆۋەن ئىدى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ كۈنى ئوپېراتسىيە قىلمىساق سوقۇر ئۇچەي يېرىلىپ كېتىش خەۋپى بار ئىدى .

بۇنى ئاڭلاپ چىمەنگۈل خۇرسىنىپ قويدى .

— ھازىرچۇ ، كىمگە ياخشىلىق قىلساڭ شۇنىڭدىن يامانلىق يانىدىغان بولۇپ قالدى ،— دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ ، — ئۆز ۋاقتىدا ئۇرۇمچىدە بىر ئوبدان ئىشلەۋاتقان ئورنىڭنى تاشلاپ ، بۇ يەرگە كېلىشكە ئالدىراپ كەتتىڭ ، كىچىك يەر دېگەن مىڭ قىلسىمۇ كىچىك ، ئادەملەرمۇ ئوخشاشمايدۇ ، كىم بىلىدۇ ، ئۇ كېسەلنى ئاۋۇ گۈلشەن دېگەن كۈشكۈرتۈۋاتامدۇ ؟...

— گۈلشەن بىلەن بۇنىڭ ئالاقىسى يوق ، ئاپا...

— سەن نەدىن بىلىسەن ؟— چىمەنگۈل ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلىدى ،— مەن ئۆز ۋاقتىدىلا : «گۈلشەن ئۇ يەردە بار ئىكەن ، ساڭا ئارامليق يوق» دېگەن ئىدىمغۇ ، ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئېنىق ، سەن بىلەن ئېتىشىش ئارقىلىق داداڭ بىلەن مەندىن ئۆچ ئالماقچى... بولمىسا ، شەھەرلىك دوختۇرخانىغا ئالمىشىپ كېتەمسەنىيا ، داداڭ دوختۇرخانىنىڭ باشلىقلىرى بىلەن سۆزلىشىپ باقسۇن .

— ياق ، ياق ، — ئاسىيە ئاپىسىغا يالۋۇردى ، — دادامغا ھەرگىز دېگۈچى بولماڭ ، ئۇنى ئاۋارە قىلغۇدەك ئىش يوق ، ئۇنىڭ ئۈستىگە شەھەرلىك دوختۇرخانىنىڭ شارائىتى ياخشى ئەمەس ، مەن ئۇ يەردە ئىشلىسەم ئوقۇغانلىرىمنى يەپ بولىمەن .

— مەن ساڭا شۇنى دەپ قويايى ، — دېدى چىمەنگۈل قىزىغا ئاچچىق ئارىلاش قاراپ قويۇپ ، — گۈلشەن بىلەن ئىككىڭلار غىزىلدىشىپ داداڭ ئىككىمىزگە كۆڭۈلسىزلىك تېپىپ بېرىدىغان

بولساڭ مېنىڭدىن كۆرىدىغىنىڭ بار جۇمۇ !... توۋا ، خەقلەر ئۇرۇمچىدەك يەرنى ئارزۇ قىلىپ قالالمايۋاتسا ، سەن شۇنداق ياخشى ئورۇننى تاشلاپ مۇشۇ يەرگە كەلدىڭ دېسە ، دۇنيادا سېنىڭدەك ئەخمەق يەنە بىر ئادەم بارمىكىنتاڭ ؟...

شۇ ئەسنادا خىزمەتچى قىز كىرىپ :

— ۋالىي تېلېفوندا سىلىنى چاقىرىۋاتىدۇ ،— دېدى چىمەنگۈلگە .

چىمەنگۈل ئاسىيەگە ئالىيىپ قويۇپ تېلېفون ئالغىلى چىقىپ كەتتى . ئاپىسىنىڭ ئاخىرقى گېپى ئاسىيەنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ يېرىم قىلدى . «ئاپام قانداق ئانا ئىكەنكىنتاڭ ؟ !— دەپ ئويلىدى ئۇ يىغلىغۇسى كېلىپ ،— مېنى خۇددى ئۆگەيدەكلا كۆرىدىغۇ ؟ ئۇنداق ئادەم مېنى نېمىدەپ تۇغقان بولغىيتتى ؟... » ئاسىيە ئويلىغانسېرى يۈرىكى تۇز سەپكەندەك ئېچىشتى . ئۇ بۇ ئۆيدە ئۆزىنىڭ ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتى . ئۇ ئەسلىدە ئۇرۇمچىدە قالغانمۇ بولاتتى ، لېكىن كېيىنكى كۈندە يۇز بەرگەن بىر ئىشتىن ئۇ بۇ شەھەردىن قەتئىي كېتىش ، بولسا بۇ شەھەرنى مەڭگۈ كۆرمەسلىك نىيىتىگە كەلگەنىدى . بۇ سىرنى ئۆيدىكىلەردىن ھېچكىم بىلمەيتتى...

ئاسىيە تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتتۈرۈپ چىققاندا يېشى يىگىرمە بەشكە ئولىشىپ قالغانىدى . ئۇزۇن يىللىق ئوقۇش ، سۈرلۈك ئىمتىھانلاردىن ئازاد بولغان ئاسىيە ئۆزىنى خۇددى بىر كەڭ بوشلۇققا چىقىپ قالغاندەك ، يەلكىسىدىكى ئېغىر بىر يۈكنى قۇتۇلغاندەك ئەركىن ، يېنىك ھېس قىلدى . ئۇ ئەمدى بۇرۇنقىدەك دەرسكە ئالدىرىمايتتى ، قېلىن ـ قېلىن كىتابلارنى يادلاپ ئولتۇرمايتتى . ئەمدى ئۇنىڭ كاللىسىغا ئاجايىپ شېرىن ، كىشىنى مەست قىلغۇچى خىياللار پات ـ پات كېلىدىغان ، ئەينەك ئالدىدا ئۆز چىرايىغا ئۆزاقتىن ـ ئۆزاق قارايدىغان بولۇپ قالدى . كوچىلاردا كېتىۋاتقاندىمۇ ناۋادا بىرەر ئەر كىشى تىكىلىپ قاراپ

قويسا يۇرىكى سالىدىغان ، ئۇزۇن كېچىلەرنى غايىۋى بىر سېغىنىش ، ئۈمىد ـ ئارزۇلار بىلەن سىردىشىپ ئۆتكۈزىدىغان بولۇپ قالدى . كونىلارنىڭ : «كېچىكىپ قوزغالغان مۇھەببەت تۈيۈقسىز چىققان قۇيۇندەك دەھشەتلىك بولىدۇ » دېگىنى راست ئوخشايدۇ . ئاسىيەنىڭ ۋۇجۇدىنى ئەسىر قىلىۋالغان تەلۋە ھېسسىيات ئۇنى ئەس ـ ھوشىدىن ئازدۇرماقتا ئىدى . ئۇ تەقەززا قىلىۋاتقان شۇ كۈننىڭ تېزرەك كېلىشىنى ، ئۇنى بۇ شەردىن ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇشنى زارىقىپ كۈتۈشكە باشلىدى .

ئۇ كۈتكەن كۈن ئاخىرى كەلدى . بىر كۈنى ئاسىيە ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتقىلى ئاپتوبۇس بېكىتىگە كەلدى . بېكەتتە ئادەملەر جىق ئىدى . شۇ ئاردا بىر ئاپتوبۇس كەلگەندى ، كىشىلەر «دۇرربدە» ئىشىككە قىستىلىشتى . ئاسىيەمۇ توپنىڭ ئارىسىغا سىقىلىپ كىرگەندى ، كەينىدىن بىرى ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىۋالغان سومكىسىنى تارتىپ ئېلىۋالدى . ئاسىيە مىڭ تەسىلىكتە توپتىن ئاجراپ چىقىپ ئەتراپقا قارىدى ۋە سومكىسىنى يالاڭ ئاياغ بىر بالىنىڭ ئەپقېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى . بۇ تاسادىپىيلىقتىن ئېسىنى يوقىتىپ قويغان ئاسىيە يا ۋاراقىراشنى ، يا ئۇنى قوغلاشنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدى . ھېلىقى ئوغرى كوچىدىكى كىشىلەر قاينىمىغا كىرىپ كۆزدىن يىتتى . ئاسىيەنى بىردىن يىغا تۇتتى . ئۇنىڭغا ھەممىدىن ئەلەم قىلغىنى سومكىسىدىكى ئالغىلى بىر ئاي بولغان يانفونى بولدى . قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن ، بىر چاغدا ئۇنىڭ ئالدىغا ئېگىز بويلۇق ، تەقى ـ تۇرقى كېلىشكەن بىر يىگىت كەلدى .

— بۇ سومكا سىزنىكىغۇ دەيمەن ؟— دېدى يىگىت سومكىنى كۆرسىتىپ .

ئاسىيە يىگىتكىمۇ قارىماستىن ، سومكىسىنى قولىغا ئېلىپ ئىچىنى ئاچتى . خۇداغا شۈكۈر ، تېلېفونىمۇ ، باشقا نەرسىلىرىمۇ جايىدا تۇراتتى . ئاسىيەنىڭ يۇرىكى جايىغا چۈشۈپ شۇندىلا يەنە

گەتكە سەپسالدى . ئۇنىڭ ئالدىدا يارىشىملىق قىسقا بۇرۇت قويغان ، ئاق يۇزلۇك يىگىت كۇلۇمسىرەپ تۇراتتى .

— رەھمەت ، سىزگە... ،— دېدى ئاسىيە ھودۇققىنىچە . ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا يېقىملىق بىر ھارارەت تارقالغاندەك بولدى .

— نەرسىلىرىڭىز ساقمىكەن ؟ — يىگىت مۇلايىم بىر تەلەپپۇزدا سورىدى .

— ساقكەن... ،— ئاسىيە سومكىسىغا قاراپ قويۇپ ئىتتىك جاۋاب بەردى ،— ماۋۇ يانفوننى تېخى يېقىندىلا ئالغانىدىم...

— ئاز نەرسە ئەمەسكەن ، — يىگىت تېلېفونغا قاراپ قويۇپ بېشىنى لىڭشىتتى ،— بۇ جەللىگۇر ئىككى مىڭ كويىنى قويۇپتىكەن... يېقىندىن بۇيان مۇشۇ كوچىدا مۇشۇنداق ئوغرى ، بۇلاڭچىلار پەيدا بولۇپ قالدى . كۇپكۇندۇزدىلا خەقنى بۇلايدۇ... ئۆيىڭىز نەدە ئىدى ؟

— دوستلۇق كوچىسىدا...

— ئۇنداقتا يولىمىز بىر ئىكەن ،— يىگىت خۇش بولغاندەك جىلمىيىپ قويدى ،— ئۆزىڭىز دوختۇرخانىدا ئىشلەيسىزغۇ دەيمەن ؟

ئاسىيە سەل ھەيران بولدى .

— سىز قانداق بىلىسىز ؟

— سىز بايا يېنىمدىن ئۆتكەن چاغدا بۇرنۇمغا دورىنىڭ پۇرىقى كەلگەنىدى .

— شۇنداقمۇ ؟

— سىلەرنىڭ ئۆزۈڭلارغا بىلىنمىسە كېرەك... ماۋۇ ئاپتوبۇس بوش ، ئازادە ئىكەن ، چىقايلىمۇ ؟

ئۇلار ئاپتوبۇسنىڭ كەينىدىكى ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى . ئاسىيە بۇگۈن يۇز بەرگەن بۇ تاسادىپىي ئىشلاردىن تېخىچە ئېسىنى يىغىۋالالمايۋاتاتتى . ئۇ ئۆزىنى توختىتىپ يىگىتكە سەپسالدى . ئۇنىڭ پېشانىسى كەڭ ، يۇزى سەل سوزۇنچاقراق

بولۇپ ، ۋۇجۇدىدىن بىر خىل ساغلاملىق ، پاكىزلىق چىقىپ تۇراتتى . «تەقدىر ماڭا بۇيرۇغان يېگىت مۇشۇ بولۇپ قالمىغىيتتى ؟... ئاسىيە ۋۇجۇدىنى ۋەسۋەسىگە سېلىۋاتقان هاياجانلىق تۇيغۇ ئىلكىدە خىيالغا چۆكتى ،— تۇرقىدىن ئۆيلەنمىگەن يېگىتتەك قىلىدۇ ، نېمە خىزمەت قىلىدىغاندۇ ؟... ئوقۇتقۇچى ، مۇخبىر ، سودىگەرمىدۇ - يا ؟... نېمىش قىلسىمۇ ئوڭلۇق يېگىت ئىكەن ، تېلېفونىنى يېتتۈرۈپ قويغان بولسام ئاپامدىن تۆگىمەس دەشنەم ئاڭلار ئىدىم... يېگىتنىڭ ئۆيىمۇ بىز تەرەپتە ئىكەن ، ئەجەب نەچچە ۋاقىتتىن كۆرمەپتىكەنمەن دېسە ؟... »

يېگىت ئاسىيەنى ئۆيىنىڭ ئالدىغىچە ئۇزىتىپ كەلدى .

— تونۇشۇپ قالدۇق ،— دېدى يېگىت خوشلىشىپ تۇرۇپ ،— كۆرۈشۈپ تۇرارمىز . سىزنىڭ تېلېفون نومۇرىڭىزنى يېزىۋالسام بولامدۇ ؟

— بولىدۇ ،— ئاسىيە دەرهال تېلېفون نومۇرىنى ئېيتىپ بەردى .

— مەن سىزگە تېلېفون قىلمەن ، — دېدى يېگىت ئۇنىڭغا مەنىلىك قاراپ قويۇپ .

ئاسىيە ئۆيگە كىرىپمۇ تىنچلىنالمىدى . بۇگۈنكى ئۇچرىشىش ئۇنى باشقا بىر ئالەمگە باشلاپ كىرگەندەك بولدى . ئۇ هازىرغىچىلىك هاياتىدا هېچقاچان بۇنداق ئارامسىزلىق ، ۋەسۋەسە بىلەن يۈرىكىنىڭ ئاستىن - ئۈستۈن بولغانلىقىنى بېشىدىن كەچۈرمىگەنىدى . كىشىنى بىهوش قىلىۋېتىدىغان بۇ خىل شادلىقنى ، يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە يالقۇنجىۋاتقان نامەلۇم ئوتنى هېس قىلىپ ، قەلبى چەكسىز بىر راهەت تۇيغۇسىدا تەۋرىنەتتى . ئۇ ئەمدى يېگىتنىڭ تېلېفون بېرىشىنى ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى سەۋرسىزلىك بىلەن كۈتۈشكە باشلىدى .

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ يېگىت ئۇنىڭغا تېلېفون قىلدى . ئۇلار كۈزنىڭ سالقىن ئاخشىمىنى باغچىنىڭ خىلۋەت بۇلۇڭىدىكى

ئور ۇندۇقتا سىردىشىپ ئۆتكۈزدى . ئاسىيە ئەمدى ئېنىق بىلدى ، يىگىتنىڭ ئىسمى مەردان بولۇپ ، ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ قانۇن كەسىپىنى ئوقۇپ چىقىپ ھازىر قانداقتۇر بىر ئادۇوكاتلار ئورنىدا ئادۇوكات بولۇپ ئىشلەۋېتىپتۇ . ھازىرغىچە بەش - ئالتە دېلونى مۇستەقىل ئىشلەپتۇ . ئۇنىڭ كەلگۈسىدە چەت ئەلگە چىقىم بىلىم ئاشۇرۇش ، دوكتورلۇقتا ئوقۇش ئارزۇسى بار ئىكەن . ئاسىيە بۇنى ئاڭلاپ ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولدى . «مەردانىڭ ھەقىقەتەن يولى بار يىگىتتەك قىلىدۇ ، ئۇ ئاۋۇال چەت ئەلگە چىقسا ، ئارقىدىن مەنمۇ چىقىپ ئوقۇسام كۆڭلۈمدىكىدەك ئىش بولاتتى ، ئاپامنىڭ تاپا - تەنىلىرىدىنمۇ قۇتۇلاتتىم... » دەيتتى ئىچىدە ۋە بۇ كۈنلەرنىڭ تېزرەك كېلىشىنى ئارزۇ قىلاتتى .

ئۇلار كۈن ئارىلاپ دېگۈدەك كۆرۈشەتتى . نۆۋەتتىكى ئۇچرىشىشتا مەردان ئۇنى خىلۋەت بىر كوچىدىكى چاققانغىنا بىر رېستورانىنىڭ ئايرىمخانىسىغا باشلاپ ئەكىردى . رېستوراندا ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى .

— سىز قانداق ئىكەنسىز ؟— دېدى مەردان ئاسىيەگە چۈشەندۈرۈپ ،— مېنىڭ ۋاراڭ - چۈرۈڭ بىلەن تازا خۇشۇم يوق ، ھازىرقى رېستورانلاردا ئادەم خاتىرجەم پاراڭلاشقىلى بولمايدۇ ، شۇڭا ئەل - ئاغىنىلەرنىڭ توي - تۆكۈنىگە بارساممۇ بىردەمدىلا ئولتۇرۇپ كېتىمەن .

— مېجەزىمىز ئوخشاش ئىكەن...

— سىزمۇ تىنچلىقنى خالايدىكەنسىز - دە !— مەردان يايراپ كەتتى ،— مەنمۇ شۇنداقتۇ دەپ ئويلىغانىدىم... ھە ، راست ، بۈگۈن ياپونىيەدىكى ئاكام تېلېفون قىلىپتۇ ،— دېدى ئۇ ھاياجان بىلەن ،— «مەكتەپنى ئۇقۇشۇپ قويدۇم ، پات ئارىدا چاقىرىق قەغىزىنى ئەۋەتىمەن» دەيدۇ . مەنلا بېرىۋالسام ، سىزنىڭ ئىشىڭىز ئاسان...

ئاسىيە خۇشاللىقىدا مەردان مېۋە شەربىتى دەپ تۇتقان ئىـ

چىملىكنى ناز قىلماي ئىچىۋەردى . بىركەمدە ئۇ بېشىنىڭ قېيىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . ھەممە نەرسە غۇۋا ، تۇمان ئىچىدە ئۇزۇپ يۈرگەندەك ئىدى . ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە ئىشلار بولغانلىقىنى ئۇ زادىلا ئۇقمىدى . تاڭغا يېقىن ئۇ باشقا بىر ئۆيدە قىپيالىڭاچ ھالىتىدە ھوشىغا كەلدى . ئۆيدە ئۆزى يالغۇز ئىدى . ئىچى تېشىغا ئۆرۈلگەن سومكىسى يەردە ياتاتتى . ئۇ باشتا بۇ ھالەتتىن خۇددىنى يوقىتىپ قېتىپلا قالدى . بىردەمدىن كېيىن ئېسىگە كېلىپ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى...

ئاسىيە ئالمان ـ تالمان كىيىملىرىنى كىيىپ سىرتقا چىقىتى . ئاللىقاچان تاڭ ئاتقان ، كوچىدا ئادەملەر شالاڭ ئىدى . ئۇنىڭغا گويا كەينىدىن بىرى كېلىپ «نەگە بارىسەن؟» دەپ تۇتۇۋالغاندەك ، ئۇدۇل ساقچىخانىغا ئېلىپ بارىدىغاندەك تۇيۇلۇپ قورقۇنچ باستى . ئۇ تېز ـ تېز مېڭىپ باشقا كوچىغا قايرىلدى . ئۇنىڭ ۋۇجۇدى غەزەپتىن تىترەيتتى ، پۈت ـ قولى بوشىشىپ ھېلىلا يىقىلىپ چۈشىدىغاندەك تۇيۇلاتتى . گويا تومۇرلىرىدىكى قان توختاپ قالغاندەك پۈتۈن ئەزايى مۇزلاپ كېتىۋاتاتتى . ئۇ شۇ تاپتا ئادەمسىز خالىي بىر جاينى تېپىپ ، پۈخادىن چىققۇچە يىغلاشنىلا ئويلايتتى . ئۇ بۇگۈن بىساتىدىكى ھەممە نېمىدىن — قىزلىقىدىنمۇ ، قىممەت باھالىق يانفونىدىنمۇ شۇنداق ئاسانلا ئايرىلىپ قالغىنىغا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى .

بىرنەچچە كۈنگىچە ئاسىيە ئىلىشىپ قالغاندەك گاراڭ بولۇپ يۈردى . چىمەنگۈلنىڭ تېلېفون توغرىسىدىكى سورىقىغا «بۇلاڭچىغا ئۇچراپ قالدىم» دەپلا تۇرۇۋالدى . ئاپىسى نەچچە كۈنگىچە ئۇنى تىللىدى . ئاسىيە ئۇچۇن ئەمدى نېمە بولسىمۇ بەربىر ئىدى . ھايات ئەمدى ئۇنىڭغا قاراڭغۇ جاڭگال بولۇپ تۇيۇلاتتى . بىر ـ ئىككى ھەپتە ئۆتۈپ ، كۆڭلى سەل ئارامىغا چۈشكەندىن كېيىن ، ئۇ مەردانىنى سۈرۈشتۇرۇپ كۆردى . نەتىجىدە شەھەردە مەردان ئىسىملىك ئادۇوكات يوق بولۇپ چىقتى . ئۇ شۇ چاغدىلا

ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى ، تۇنجى مۇھەببىتىنىڭ پاجىئە بىلەن ئاخىرلاشقىنىنى ئەلەم بىلەن بىلدى ـ دە ، يۈرىكى مۇز بولۇپ توڭلىدى . ئۇنىڭغا ئادەملەر ، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭغا تولغان بۇ شەھەر كۈندىن ـ كۈنگە سەت كۆرۈنۈشكە باشلىدى ، خىزمەتتىنمۇ سوۋۇدى .

دەل شۇنداق كۈنلەردە دادىسى بۇ ۋىلايەتكە ۋالىي بولۇپ تەيىنلەندى . ئاسىيە ئۆزىگە تۇغمەس يۈرەك يارىسى ھەدىيە قىلغان بۇ شەھەردىن يىراق كېتىش ئۈچۈن ، دادىسى بىلەن ئاپىسىنى ھەيران قالدۇرۇپ ، ئۆزىنىڭمۇ ئۇلار بىلەن بىللە كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى . ئۇ ھاياتىنى يېڭىدىن باشلاشنى ، ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىشنى ئويلىغانىدى . ئۇ پەرەز قىلغاندەك ، بۇ كىچىك شەھەردىكى ھاياتى كۆڭۈللۈك باشلانغان ئىدى . خىزمەتتىكى ئۇتۇقلار ئۇنى ئۇمىدلەندۈرگەن ئىدى . لېكىن ، بۇگۈنكى جېدەل ، گۈلشەننىڭ سوغۇق مۇئامىلىسى ، ئىككى ئائىلە ئوتتۇرىسىدىكى سىرلىق ئاداۋەتلەر ئۇنىڭ كۆڭلىگە يېڭى غەم ـ ئەندىشىنى سالدى .

6

قايسر ھاجىم بانكا باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىدىن خاپا بولۇپ يېنىپ چىقتى . «يۈزسىز كاززاپ ، مېنىڭ كوي خەجلەپ مېھمان قىلغىنىم ئەگە كەتتى ، قۇرۇق يولغا سالدىيا ، ئىسىت ، پۇلۇم !...— ئۇ بىنادىن چىقىۋېتىپ زەردە بىلەن يەرگە تۈكۈردى ، — بۇ نېمىلەرنىڭ نەپسىمۇ يوغىناپ كەتكىلى تۇردى . قىرىق ـ ئەللىك مىڭنى كۆرمىسە مانا مۇشۇنداق چىرايىنى ئاچمايدۇ ، ئەسلىدە ئىشلەيدىغان يەر بانكا ئىكەن... ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك ؟... مۇشۇنداق كېتىۋەرسەم بىرەر يىلغا بارماي دەسمايىنى تۈگىتىپ بولىمەن... شىركەتنى تارقىتىۋېتىپ باشقا

بىر ئوقەتنى قىلىدىغان ئىشمىكىن؟... لېكىن ھەممىگە پۇل كېرەك... تۆپىدە بىرەر يۆلەنچۈكۈك بولمىسا ئىش قىلماق تەس ئىكەن بۇ كۈندە... نۇرمان دېگەن قانجۇقنى ئالمىغان بولساممۇ تۇردى ئوسمانىنىڭ ئادەملىرى بۇنچىۋالا چەتكە قېقىپ كەتمىگەن بولاتتى. يېڭى ژالىينى ئۇنىڭغا ئۆچ دەيدۇ، شۇ ياق بىلەن تونۇشۇشنىڭ يولىنى تاپسام بولاتتى...»

— ھاجىم، خىيال بېسىپ قاپتۇغۇ؟ قايىلاپ ماڭىلى دەيمەن...

قايىر ھاجىم تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ ئالدىدا شەھەردە خېلى نامى بار «قىزىلگۈل» رېستورانىنىڭ خوجايىنى ئەمەتجان كۈلۈپ تۇراتتى. ئۆزىدىن خېلىلا كىچىك بولسىمۇ ئۇلپەتچىلىكنى تەڭ قىلىشىدىغان بۇ ئاغىنىسى بىلەن قايىر ھاجىم كۆڭۈلسىزلا سالاملاشتى.

— چوڭ بىر سودىنىڭ پىلانىنى تۈزۈپ كېلىۋېتىپتۇق - دە!— دېدى ئەمەتجان ئۇنىڭ ئېچىشقان يېرىگە تۇز سېپىپ،— يېقىندىن بۇيان بىز تەرەپكە قەدەم باسمىغانلىرىدا گەپ بار ئىكەندە... پايدىنى ئانچە - مۇنچە خەجلەپ تۇرلى دەيمەن، بىزمۇ سىلىدەك باينىڭ سايىسىدە كۈن كۆرەيلى دەيمەن...

— ئەمەتجان، نەدىكى سودا دەيسىلە،— دېدى قايىر ھاجىم ئۇھ تارتىپ قويۇپ،— بىزگە ئوخشاش ئىگە - چاقىسى يوق ئوقەتچىنىڭ كۈنى تەس بولۇپ قالدى. بىلگەن بولسام، ئۆز ۋاقتىدا سىلىدەك بىرەر رېستۇران بىلەن ھەپىلەشسەم بوپتىكەن دۇق...

— خۇدايا توۋا دېسىلە، ھاجىم. رېستورانىنىڭ پارچە پۇلىغا قانائەت قىلىدىغان ئادەممۇ سىلى؟ ئاقىدىغان گەپنى قىلسىلا!

— ئەمەتجان،— دېدى قايىر ھاجىم بېشىنى چايقاپ،— بولدى، بۇ گەپنى قىلىشمايلى! راست گەپنى قىلسام، يانچۇق

قۇرۇقدىلىپ كەتتى ، بانكىلاردا بىرەر تونۇشلار باردۇ ؟ ياردەم قىلمامىلا ؟

— قەرز پۇل ئالاي دەملا ؟

— شۇنىڭ غېمى...

ئەمەتجان قايسر ھاجىمنىڭ پىشىقلىقىنى بىلگەچكە دەرھال ماقۇل دېمەستىن ئۇنى قىلتاققا دەسستىشنىڭ كويىغا چۈشتى :

— ھازىر بانكىدىكىلەرمۇ رېستورانغا دەسسىمەيدىغان بولۇ-ۋالدى ، دېسىلە . سىلىگە ئوخشاش چوڭ بايلار يانچۇقىغىلا سېلىپ يامان ئۆگىتىپ قويۇۋاتىدۇ ،— دېدى ئەمەتجان ،— مەنمۇ رېستورانىنى يېڭىلاي دېگەن ، تېخى سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا بارماقچىدىم .

— خۇدايا توۋا دېسىلە ، ئەمەتجان . مەندىن پۇل سورىسىلا ئۆلۈكتىن جان سورىغاندەك بولىدۇ... ،— قايسر ھاجىم ماڭماقچى بولۇپ قوزغالغانىدى ، ئەمەتجان ئۇنى توختىتىۋالدى .

— سىلى يېڭى كەلگەن ياسىنجان ۋالىينى تونۇمامىلا ،— دېدى ئۇ ،— ئاڭلىسام ئۇ ياقنى «بوستان»لىق دەيدىغۇ ؟

— تونۇشمايدىكەنمىز ، سىلى قانداقراق ؟

— مەنمۇ ئۇ ئادەمنى تونۇمايمەن ، بىزنىڭ رېستورانغىمۇ كېلىپمۇ باقمىدى ،— دېدى ئەمەتجان ۋە دەرھال كۆڭلىگە بىر پىلان كىرىپ قوشۇپ قويدى ، — ئۇ ياقنىڭ ساقچىدىكى ئوغلى بىلەن تونۇشۇپ قالدۇق .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ قايسر ھاجىم تېتىكلەشتى .

— ئوغلى دېدىلىمۇ ؟— دېدى ئۇ ياندۇرۇپ ،— ساقچىدا ئىشلەمدىكەن ؟

— ھەئە...

— ئەمەتجان ،— دېدى ئۇ خۇشامەت بىلەن ھىجىيىپ ،— سىلىدىن خۇش بولاي ، شۇ يېگىت بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويمامىلا ؟

— بولىدۇ ، قاچانلىققا ؟

— بۇگۈنلا ئولتۇرايلى ، ھەممە چىقىم مەندىن ،— دېدى قايىر ھاجىم مەيدىسىگە ئۇرۇپ ،— ئۇ يېگىت قانداق ئويۇنغا ئامراقكەن ؟

— ھەر قېتىم رەڭلىك ئولتۇرۇپ كېتىدۇ .

— مال باردۇ ؟

— ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىلا...

قايىر ھاجىم بۇ رېستورانىنىڭ كونا خېرىدارلىرىنىڭ بىرى ئىدى . رېستورانىنىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدىكى بىرىنچى نومۇرلۇق ئايرىمخانىدا ئۇ نۇرغۇن سودىلارنى پۈتۈشكەن ، تالاي خېنىملار بىلەن شېرىن كېچىلەرنى ئۆتكۈزگەنىدى . ئەمەتجانمۇ ئادەتتە پىخسىق ھاجىمنىڭ خېنىملارنى كۆرگەندە مەردلىشىپ پۇلىنى ئايەماي خەجلەيدىغىنىنى ئوبدان بىلەتتى ، شۇڭا ئۇ بۇ سودىگەرنى قولدىن چىقىرىپ قويغۇسى كەلمىدى . «ئاۋۇ ئادىلجان دېگەنمۇ تازا ئويۇن قېپى نېمە ئىكەن ،— ئەمەتجان ئىچىدە ئويلىدى ،— ئۇنىڭغا قىزلا بولسىلا بولىدىكەن ، نەچچە قېتىم بولدى ، ئەل - ئاغىنىلىرى قىزلارنى باشلاپ كېلىپ ، يەپ - ئىچىپ ، بىر تىيىن تۆلىمەي كېتىۋاتىدۇ ، بۇمۇ ياخشى بولدى ، ماۋۇ سودىگەرنى تونۇشتۇرۇپ قويسام مەنمۇ زىياندىن قۇتۇلىمەن... »

— مۇنداق بولسۇن ، ھاجىم ،— دېدى ئەمەتجان تۇرۇپ كېتىپ ،— مەن شۇ تاپتا ساقچى ئىدارىسىغا ئىش بىلەن ماڭغان ، بېرىپ ئادىلجان بىلەن كۆرۈشۈپ باقاي ، ئەگەر ۋاقتى بولسا سىلىگە تېلېفون قىلاي ، بولامدۇ ؟

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، ئەمىسە مەن ساقلاپ تۇرىمەن جۇمۇسىلا !

ئەمەتجان ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئادىلجانغا تېلېفون بەردى .

— ھازىر قوللىرى بىكارمۇ قانداق ؟ — دېدى ئەمەتجان ئادىلجان دەرۋازا ئالدىغا چىققاندىن كېيىن . ئادىلجان ئۇنىڭ ئوي-

ئاپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ ھەممىنى چۈشەندى .
— ياق . قانداق ، ئوينايمىزمۇ ؟
— بىر سودىگەر ئاغىنەم ھېلى رېستورانغا كەلمەكچى ئىدى ، بىللە ئولتۇرۇشۇپ بېرەمدىكىن دېگەنىدىم .
— رەڭلىك ئويۇندۇ ؟
— ياۋاللا ، ئادىلجان ، ئاخشاملا رەڭلىك ئوينىغانتىلا ، قاندەمدۇقمۇ ؟
— قىزلار بولمىغان ئويۇننىڭ پەيزى بولامدۇ ؟
— ئۇمۇ بولۇپ قالار ، — دېدى ئەمەتجان ئۇنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويۇپ ، — بۇگۈنكىسى شەھەردىكى چوڭ بىر لاۋبەننىڭ زىياپىتى ، ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ قويسىلا زىيىنى يوق…
ئادىلجان ئويلىنىپ قالدى : «بۇ شەھەرگە كېلىپ چوڭراق بايلار بىلەن تونۇشۇپ باقماپتىمەن ، ئەمەتجان دېگەندەك تونۇشۇپ قويسام ماڭا نېمە زىيىنى بار ، ئۆيدىكىلەرمۇ ئەمدى : ‹كادىر بولدۇڭ ، ئۆزۈڭنىڭ ئايلىقىنى خەجلە › ، دەپ پۇلدىنمۇ قىسقىلى تۇردى . كىم بىلىدۇ ، بۇ بايدىن نەپ تېگىپ قالامدۇ ؟ بوپتۇ ، كۆرۈپ باقمايمەنمۇ ؟ ئۇ بەلكىم مەن ئارقىلىق دادامغا يېقىنلاشماقچىدۇ ؟ نېمە قىلسا قىلمامدۇ ، ماڭا نەپ بەرسىلا بولدى… »
ئادىلجان شۇلارنى ئويلاپ ئەمەتجاننىڭ تەكلىپىگە ماقۇل بولدى .
— ئۇ لاۋبەننىڭ ئېتى كىم ؟— ئادىلجان سورىدى .
— قايسر ھاجىم…
— ھاجىم ؟— ئادىلجان ياراتمىغاندەك تەرىنى تۇردى ،— ئۇ ھاجىملىرى ماڭا ئىماندىن دەرس ئۆتەمس ـ ھە ؟
— خاتىرجەم بولسىلا ، بارغاندا كۆرىلا …
ئادىلجاننىڭ كۆز ئالدىغا شۇ ھامان ئۇزۇن پەشمەت چاپان كىيگەن ، ساقال قويغان ئادەم كەلگەنىدى . لېكىن رېستوراندا ئادىلجاننىڭ ئالدىغا ئۇستىگە قىممەت باھالىق كاستۇم ـ شىم كىيىپ ، بوينىغا گالستۇك تاقىغان ، ساقال ـ بۇرۇتىنى پاكىز

قىردۇرغان ئوتتۇرا ياش ئادەم چىقتى . ئۇ ئادىلجاننى تولىمۇ قىزغىن ، سىپايە سۆزلەر بىلەن قارشى ئالدى :

— بىزنىڭ بۇ يۇرتقا كۆنۈپ قېلىۋاتامىلا ؟— دېدى ئۇ سالامـلىشىپ بولۇپ ،— چوڭ شەھەرنىڭ ئادەملىرى بۇ يەرگە كۆنمىكى تەسرەك ، بىر ھېسابتا بۇ يەرلەر سەھرا— دە··· ئۇرۇمچىنىڭ رېستورانلىرى ، مەيخانىلىرى قالتىس ـ دە . ھەر قېتىم ئۇرۇمچىگە بارسام قايتقۇم كەلمەي قالىدۇ···

«خېلى كۆزى ئېچىلىپ قالغان بايۇەچچىمۇ نېمە ؟ مەيخانىنىڭ گېپىنى قىلىۋاتىدىغۇ ؟— ھاجىمنىڭ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي دەۋاتقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئادىلجان ئىچىدە ئۇنىڭغا باھا بەردى ،— تۇرقىغا قارىغاندا ، ھەممە ئويۇنلارنى ئويناپ كۆرگەن نېمىدەك قىلىدۇ ، ھەرقاچان ئۇرۇمچىدىمۇ ئېلىپ قويغان خوتۇنى بار بۇنىڭ ، ھازىر دۆلەتنىڭ راھىتىنى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش بايلار كۆرۈۋاتىدىغۇ ، توختاپ تۇر ، سەنلا ياشىما ، بىزمۇ تەڭكۆرەيلى··· »

قايىر ھاجىم ئادىلجاننىڭ خىيالغا چۆكۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئۆزىرە ئېيتتى :

— بۇگۈن خالىي مۇڭدىشايلى ، دەپ باشقىلارنىمۇ چاقىرمىدىم ، خۇدايىم بۇيرۇسا ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق خىزمەتلىرى بولسا بىز تەييار ، يا بۇنداق ئولتۇرساق زېرىكىپ قالالىمۇ ـ يا ؟

— ياق ، ياق ، مۇشۇمۇ بولدى ،— دېدى ئادىلجان ئەمەتجانغا قاراپ قويۇپ .

— ئەمەتجان سىلىنىڭ جىق تەرىپلىرىنى قىلىپ بەرگەندى ، شۇڭا ئاۋۇال بىر دىدارلىشايلى ، دەپ لايىقلىرىدا بولمىسىمۇ مۇشۇ داستىخانغا ئاۋارە قىلىپ چاقىردىم . بۇگۈن كېلىپ بەرگەنلىرىگە قەۋەتلا خۇش بولدۇم . قېنى ، مەن خۇش بولاي ، ماۋۇ تاتىملاردىن ئالغاچ ئولتۇرسىلا !

ئادىلجاننىڭ بىر ئادىتى بار ئىدى . ئۇ زىياپەتلەردە تاماقتىن ئىلگىرى ئىككى رومكا ئىچىۋالمىسا ئىشتىهاسى پەقەت ئېچىلمايتى . شۇڭا ئۇ ئەمەتجانغا سوئال نەزىرىدە قاراپ قويغانىدى ، ئۇ دەرهال چۈشىنىپ قايىر هاجىمنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى . هاجىم ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ئۆزرە ئېيتتى :

— ئەپۇ قىلىسىلا ، سەۋەنلىك مەندە ، — دېدى ئۇ ئالدىراپ ۋە مۇلازىمنى چاقىرىپ پىچىرلىغانىدى ، ئۇ چىقىپ كېتىپ پەتنۇستا ئالىي دەرىجىلىك بىر بوتۇلكا ئاق هاراق بىلەن بىر بوتۇلكا قىزىل هاراقنى كۆتۈرۈپ هاجىمنىڭ ئالدىغا قويدى . هاجىم ئىككى رومكىغا ئاق هاراقنى ، يەنە بىر رومكىغا قىزىل هاراقنى قۇيۇپ ، مېهمانلارنىڭ ئالدىغا هۆرمەت بىلەن قويدى :

— بۇگۈن مەن تولىمۇ خۇشال بولدۇم ،— دېدى قايىر هاجىم قىزىل هاراق بار رومكىنى قولىغا ئېلىپ ،— ئادىلجان لەۋزىمنى ياندۇرماي كېلىپ بەردى ، خۇدايىم بۇيرۇسا ، بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ قويۇق ئارىلىشىپ ئۆتەرمىز . ئەسلىدە ئادىلجاننى بالدۇرراق ئىزدەيدىغان ، ئەهۋال سورايدىغان يولىمىز بار ئىدى ، لېكىن بۇ يۇرتنىڭ ئادەملىرى ئۇرۇمچىلىكلەرگە ئوخشاشمايدۇ ، يوق يەردىن گەپ تېپىشقا ئامراق . هە ، مانا ، ياسىنجان ۋالىي كېلە ـ كەلمەي بالىسىنى مېهمان قىلدى ، بۇنىڭ مەقسىتى بار ، دەپ پىتىنە توقۇيدىغانلار ئاز ئەمەس . بىزغۇ مەيلى ، بۇنداق پىتىنە ـ پاساتقا كۆنۈپ كەتتۇق . لېكىن ياسىنجان ۋالىينىڭ شەنىگە ياخشى بولمايدۇ ، دەپ شۇڭا سىلىنى ۋاقتىدا ئىزدىيەلمەدۇق . كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا... خوش ،— هاجىم ئورنىدىن تۇرۇپ ئادىلجاننىڭ ئالدىغا كەلدى ، — مېنىڭ قارىسىلا ، هاجى دېگەن قالپىقىم بار ئىدى ، لېكىن بۇگۈن ئادىلجاننىڭ هۆرمىتى ئۈچۈن قالپاقنى ئېلىۋېتىپ تۇرمىز ، ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا !...

— قانداق ، هاجىمنىڭ پەيزى بارمىكەن ؟ — ئەمەتجان ئادىلجانغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويدى .

— پەيزى بار ئىكەن ،— دېدى ئۇ ماقۇللاپ .
— ئاڭلىق ھاجىمدە...
ماختاشلاردىن يايرىغان قايسى ھاجىم رومكىلارغا يەنە ھاراق قۇيدى .
— مېنىڭ تۇنۇقان يولۇم شۇ ،— دېدى ئۇ ئىككىنچى رومكىنى كۆتۈرۈۋېتىپ ،— «ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە» دېگەن گەپ بار ، بىزنىڭ قىلىدىغان ئىشىمىز سودا بولغاندىن كېيىن ھەر خىل ئادەملەر بىلەن مۇئامىلە قىلىدىكەنمىز ، شۇلارغا ئۆز لايىقىدا ماسلاشمىساق بولمايدۇ ، مەسىلەن ، سىلەرنىڭ قېشىڭلاردا ئىچمەيتتىم دېسەم كەيپىڭلارغا تەسىرى بولىدۇ ، پارىڭىمىزمۇ قىزمايدۇ ، شۇنداق ئەمەسمۇ ؟... ھاجىملارنىڭ ئارىسىغا كىرگەندە بولسا سوپى بولۇۋالمىز ، مېنى مانا ئەمەتجان ئوبدان بىلىدۇ . مەن بەزىلەرگە ئوخشاش مۇتەئەسسىپ ھاجىلاردىن ئەمەس... قېنى ، يەنە بىرنى كۆتۈرۈۋېتىمىزمۇ ؟
ئادىلجانغا بۇ ئادەم بارغانچە ياراپ قالدى .
— شاراب دېگەننىڭمۇ ئۆزىگە يارىشا پايدىسى بار ،— دېدى قايسى ھاجىم توختىماي سۆزلەپ ، ئەمدى ئۇنىڭ مايلاپ قويغانەك سىلىق يۈزى قىزىرىپ كۆپۈپ چىقتى ، — مەسىلەنگە دېسەك ، ئادەم خۇش بولغاندا ئىچكەندە خۇشاللىققا خۇشاللىق قوشىدۇ ، خاپىلىق تارتقان چېغىمىزدا ئىچىپ قويساق دەرد ـ پىغاننى تارقىتىدۇ . بۇ ئوقەت نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان ئادەملەرگە ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتىدۇ . بۇنداق دېسەم مېنى ساختا ھاجىكەن دەپ قالمىسىلا ، ھەر ئىش ئۆزىنىڭ يولى بىلەن ، شۇنداقمۇ ؟...
«ياشاشنى بىلىدىغان ئادەمدەك قىلىدۇ ،— ئادىلجان ئۇنىڭ خۇشخۇي چىرايىغا قاراپ ئولتۇرۇپ ئويلىدى ،— ھازىر دۇنيانىڭ راھىتىنى مۇشۇنداق ئوغرىلار كۆرۈۋاتىدۇ ، بۇنىمۇ يايرىتىۋاتقان ھارامدىن تېپىۋاتقان پۇلىغۇ ، بۇنىڭغا (ھە ، دەپ قويۇپ پۇلىنى خەجلىمەيمەنمۇ ؟... »

رومكىلار بىرقانچه نۆۋەت ئايلانغاندىن كېيىن قايىر ھاجىم گەپنى يۆتكىدى :

— ياسىنجان ژالىيىنىڭ بۇ ژىلايەتكە كەلگىنى قالتىس بەلەن ئىش بولدى ،— دېدى ئۇ ئادىلجانغا قاراپ قويۇپ ،— يۇقىرىدىكى تەشكىلىنىڭمۇ كۆزى بار ئىكەن ، نەچچە ژاقىتتىن بۇيان بۇ ژىلايەتنى ئاۋاتلىق دېۋانىلەر سوراپ كەتتى ئەمەسمۇ ؟ بۇ ئاۋاتلىقلارنى سىلى تازا بىلىپ كەتمەيلا ، ئۇلار ئەزەل ـ ئەزەلدىن دېۋانچىلىك بىلەن كۈن كەچۈرگەن كۆزى كىچىك خەق . مانا مۇشۇ ئەمەتجان ئىسمىك دادىسىنى ئالساق ژىلايەتتىكى ئەڭ كونا ، بىر ئۆمۈر قانۇندىلا ئىشلىگەن ئادەم ، ئەسلىدە سوتقا يۈەنجاڭ قىلسا بولىدىغان كادىر ، لېكىن ئۇ ياقمۇ ئاۋاتلىق بولمىغاچقىلا ئادەتتىكى كادىرلىقتىن ئۆسەلمەي پېنسىيىگە چىقىپ كەتتى . ھەممىنى قىلىۋاتقىنى ئاۋۇ تۇردى ئوسمان دېگەن كاززاپ ، ھېلىمۇ تەشكىل بىلىدىكەن ، ئۇنى ژالىي قىلىپ قويىدى .

— سىلى قايىسى مەھەللىدىن ؟— ئادىلجان قىزىقىپ سورىدى .

— مەن ياسىنجان ژالىي بىلەن بىر يېزىلىق...

— ئۇنداقتا دادام بىلەن تونۇشىدىكەنلىدە ؟

— ياسىنجان ژالىي بۇ يەردە ئىشلىگەن چاغلاردا بىز تېخى بالا ئىدۇق ، كېيىن ئۇ ئادەم ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كېتىپ قالىدى ، ئىنىسى بىلەن تونۇشلۇقىمىز بار ، باردى ـ كەلدى قىلىپ تۇرىمىز ،— قايىر ھاجىم يالغاندىنلا دېدى ،— ياسىنجان ژالىي كەلگەندىن كېيىن ئەسلىدە بىزنىڭ سالام بېرىپ كېلىدىغان يولىمىز بار ئىدى ، لېكىن بەزى ئادەملەرگە گەپ تېپىپ بەرمەيلى ، دەپ ئۆزۈمنى تارتتىم...

— خەقنىڭ گېپىدىن قورقۇپ جان توشامدۇ ؟ — ئادىلجان قولىنى سىلكىدى ، — دادامغىمۇ سىلىدەك قوللاپ بېرىدىغان ئادەملەر كېرەك .

— شۇنداق ، شۇنداق ، ياسىنجان ۋالىينى قوللىمامدىغان .
— بولدى ، ئەتە ئۆيگە بارسىلا ، دادامغا سىلىنى تونۇشتۇ-رۇپ قويماي...
قايسر هاجىم ئۆز قولىقىغا ئىشەنمەي قالدى : «بۇ بالا راست دەۋاتامدۇ ؟ ۋالىينى ئۆزى باشقۇرىدىغاندەكلا گەپلەرنى قىلىپ كېتىۋاتىدىغۇ ، قارىغاندا بۇ يىگىت ئۆيىنىڭ ئەركىتايىدەك قىلى-دۇ ، بۇنى چىڭ تۇتسام بولغۇدەك... »
— ۋالىينىڭ ۋاقتى ئالدىراش ، ئۇ ئادەمگە دەخلى قىلىپ قويارمىزمۇ ؟
ئادىلجان نېمىدۇر ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ :
— هە ، راست ، دادام ئەتىگەن ناهىيىلەرگە بارىدىغان گەپنى قىلىۋاتاتتى ، مۇنداق قىلايلى ، سىلى ماڭا تېلېفون نومۇرلىرىنى بەرسىلە ، مەن دادامنىڭ ئۆيدە بار چېغىدا سىلىگە خەۋەر قىلاي ، بولامدۇ ؟— دېدى .
— بولىدۇ ، بولىدۇ ،— قايسر هاجىم خۇشاللىقىدا ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ قويۇن يانچۇقىدىن ئۆزىنىڭ ئىسىم ـ شەرىپى بېسىلغان كارتۇچكىنى ئېلىپ ئادىلجانغا سۇندى .
— سىلىگە جاپا سېلىپ قويىدىغان بولدۇم ،— دېدى ئۇ خۇشامەت بىلەن ،— بۇگۈن داستىخىنىمىز تولىمۇ ئاددىي بولۇپ قالدى ، كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا . خۇدايىم بۇيرۇسا ، كېيىنچە كۆڭۈللىرىنى ئېلىۋالارمىز ، زېرىكسىڭ قالسىلا ئېلېفون قىلسىلا ، پېقىر خىزمەتلىرىگە تەييار...
بىرەر سائەت ئۆتە ـ ئۆتمەي ئۇلار كونا قەدىناسلاردەك بولۇپ كەتتى . قايسر هاجىمغىمۇ ۋالىينىڭ بۇ بايۇەچچىسى ياراپ قالدى . «ئويۇن ـ تاماشا دېسە جېنىنى بېرىدىغان نېمىدەك قىلىدۇ ، بۇنىڭ جاجىسى ماۋۇ بوتۇلكا ، گېلىغا قويۇپ بەرسەم خېلى ئىشلارنى قىلىشتىن يانمايدىغان تەلۇە ئىكەن . بۇمۇ ياخشى بول-دى ، ساقچىدا ئىشەنچلىك ئادىمىمدىن بىرى بولدى . ئەڭ مۇھىـ-

مى ، بۇ ئارقىلىق ياسىنجان ۋالىي بىلەن تونۇشۇۋالسام بولدى . تۇرقىدىن قارىغاندا دادىسىغا گەپ يېگۈزەلەيدىغاندەك تۇرىدۇ . ئۆزىنىڭ قولىدىنمۇ ئىش كېلىدىغان نېمىدەك قىلىدۇ... ھە ، راست ، نەچچەيلەن ھەرەمگە چىقىدىغان پاسپورتنىڭ گېپىنى قىلـ غانتى ، شۇنى دەپ باقمايمەنمۇ ؟... »

شۇ ئارىدا ئەمەتجاننى بىر مۇلازىم قىز چاقىرىپ چىقىپ كەتتى . ئۇلار خالىي قالغاندا قايىر ھاجىم ئېغىز ئاچتى :

— ئادىلجان ، ئۆزلىرىنى قايسى بۆلۈمدىن سورايمىز ؟

— رازۇبدكا ئەترىتىدە...

— مۇنداق دېسىلە ،— قايىر ھاجىم ئىككىلەنگەندەك تۇرۇپ كەتتى .

— بىرەر ئىش بارمىدى ؟— ئادىلجان كوچىلاپ سورىدى .

— ھېلىقى چەت ئەلگە چىقىدىغان پاسپورتنى سىلىنىڭ بۆلۈمدە ئىشلىمەيدۇ ـ ھە ؟

— پاسپورت لازىممىدى ؟

— ماڭمىغۇ لازىم ئەمەس ، پاسپورتۇم بار . ماۋۇ ھەرەمگە بارىمىز دېگەنلەردىن نەچچىسى ماڭا سىلى يولىنى بىلىلا ، بىزگە ھەل قىلىپ بەرگەن بولسىلا ، دەپ خىجىل قىلىپ كېتىۋاتىدۇ . «ياق» دەي دېسەم خۇدا يولىدىكى ساۋابلىق ئىش ئىكەن قارىسىلا...

«مۇشۇ سودىنىمۇ قىلىدىكەنسەنده ؟— ھاجىمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئادىلجان مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى ،— بۇگۈن نەق قولۇمغا چۈشتۈڭ ـ ده ! بۇمۇ بولدى ، پاسپورت دېگەننى پۈتۈرمەك تەس ئەمەس ، جاجىسى پۇل... نەچچە ۋاقىتتىن نېمىدەپ مۇشۇ سودا كاللامغا كەلمىگەن بولغىيتتى ؟... » ئادىلجان خۇشاللىقتىن يايـ راپ كەتتى . لېكىن ئۇ چاندۇرماستىن :

— پاسپورت بېجىرىشنىڭ رەسمىيىتى ھازىر بەك چىڭ بولۇپ كەتتى ،— دېدى ئۇ ،— ئۇنىڭ ئۈستىگە ، بۇ مېنىڭ قو-

لۇمدىكى ئىش ئەمەس ، باشقىلارغا يالۇرىدىغان گەپ ، ئۆزلىرىمۇ بىلىلا ، ھازىر قۇرۇق گەپ قۇلاققا خۇشياقمايدۇ .

— ئەلۋەتتە ، ئەلۋەتتە ،— دېدى قايسىر ھاجىم جانلىنىپ ،— مەنمۇ ئۇلارغا ئەھۋالنى دېدىم . ئۇلار بازار نەرخىدىن بەرىشكە رازى ، بۇ ئىشتا ھەرگىزمۇ سىلىنى خىجالەت قىلمىدىغان ئىش بولمايدۇ...

— قانچە پاسپورت كېرەك ؟

— دەۋاتقانلارغۇ تولا... دەرۋەقە ، سىلىگىمۇ ئاسان ئەمەس ، بولسا بۇدا بەشنى ھەل قىلغىلى بولسا...

— بەشنى ؟

— سەل جىق بولۇپ كەتتىمۇ ؟

— بىر قېتىمدا ئۇنچىۋالا جىق پاسپورتنى بېجىرمەك تەس ،— دېدى ئادىلجان سەل ئويلىنىپ تۇرۇۋېتىپ ،— مۇنداق قىلايلى ، سىلىمۇ ماڭا تۇنجى قېتىم ئىچىۋاتىلا ، ياق دېيىشكە تىلىم بارمايۋاتىدۇ . ھازىرچە ئۇچنى ھەل قىلىشقا ۋەدە قىلاي ، قالغىنىنى يەنە بىر دورەمدە ھەل قىلارمىز ، قانداق ؟

— بولىدۇ ، بولىدۇ ،— قايسىر ھاجىم قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ رەھمەت ئېيتتى ،— مېنىزە بىر خىجالەتچىلىكتىن چىقىرىدىغان بولدىلا ، ھە ، راست ، بۇنىڭ نەرخىنى ؟...

— ئۆتكەندە دادامنىڭ يېراق بىر تۇغقىنى يالۇرۇپ تۇرۇۋېلىپ ، ئاخىرى ھەل قىلىپ بەرگەنىدىم ،— دېدى ئادىلجان يالغاندىلا توقۇپ ، — ئالدى - كەينى بولۇپ ئون مىڭ بىلەن پۇتتىغۇ...

— ئون مىڭ دېسىلە ؟— قايسىر ھاجىم بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ كەتتى . ئۇ بايانتىن ئىچىدە ھېساب قىلىپ : «ئادىلجاننى جىق دېسە بەش مىڭنى دەيدىغۇ ، شۇنىڭدا قالغان بەش مىڭنى ماڭا تەۋە بولىدۇ» دەپ ئايرىپ بولغانىدى . ئۇنىڭ بۇ ھېسابىنى ئادىلجان بۇزۇۋەتتى . «بوپتۇ ،— دېدى ھاجىم ئاخىرى ،— ئۇ خەققە

هازىر پاسپورت ھەل قىلماق چىڭ بولۇپ كېتىپتۇ ، ئون بەش مىڭ بىلەن ئاران پۈتتۈردۈم دېمەيمەنمۇ ، بۇ ئەخمەق مۇسۇلمانلار ھەرەمگە بارىدىغانلا ئىش بولسا ئۆي ـ بىساتىنى سېتىپ بولسىمۇ ماڭىدۇ... ئەگەر بۇ سودا قاملىشىپ قالسا ، مۇشۇنىمۇ قىلغاچ تۇرمايمەنمۇ ، ماڭا ھەر تەرەپتىن پايدا... »

— ئەمىسە كېلىشتۇق ،— دېدى قايىر ھاجىم بېشىنى سىلىكىپ ،— سىلىنى ئاۋارە قىلىپ قويىدىغان بولدۇم ، خۇدا بۇيرۇسا ...

— توختاپ تۇرسىلا ، ھاجىم ،— دېدى ئادىلجان ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ ،— ئاۋۋال بىر ئىشنى كېلىشىۋالايلى ، مەن بايا دېگەندەك پاسپورت بېجىرىدىغانلارغا قۇرۇقتىن ـ قۇرۇق ئېغىز ئاچقىلى بولمايدۇ دېسىلە ، ئاۋۋال ئۇلارغا ئازراق بىرنېمە بېرىش كېرەك...

— سىلىچە قانچە بەرسەك بولار ؟

— ئاۋال يېرىم پۇلنى بەرسۇن ، قالغىنىنى پاسپورت پۈتكەندە تۆلىسە بولار .

— بولىدۇ ، بولىدۇ... مەن ئەتىلا جۆنەپ ئەكېلىمەن...

— ئاندىن يەنە بىر گەپ ،— دېدى ئادىلجان ھاجىمغا يېقىن ئېڭىشىپ ،— بۇ ئىشنى بىر سىلى ، بىر مەن بىلىمەن جۇمۇسىلا .

— خاتىرجەم بولسىلا ،— دېدى قايىر ھاجىم قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ ،— پېقىرنىڭ ئاغزىدىن جان چىقسا چىقىدۇكى ، زۇۋان چىقمايدۇ...

قايىر ھاجىم ئادىلجان بىلەن ئۇچرىشىشتىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقاندەك خۇش بولدى . ئۇ خېلىدىن بۇيان ئامەتنىڭ قاچقىنىدىن خاپا ئىدى . نەچچە يىلدىن بۇيان ، ئۇ روزى ۋالىيغا تاغدەك ئىشىنىپ پېشىنى تۇتقانىدى ، لېكىن ئۇنىڭدىن قايىر ھاجىمغا تۇزۇك مەنپەئەت يۇقمىدى . قۇرۇق ۋەدىنى كېكەرگىچە بېرىپ ،

ئاخىرى ئۇنى داغدا قويۇپ كەتتى . شۇ تۇپەيلى ئۇ تۇردى ئوسمانغا تېخىمۇ سەت كۆرۈنۈپ قالدى . تۇردى ئوسمانىنىڭ ئادەملىرى ئۇنى ھەر قەدەمدە پۇتلاپ ، زىيانغا دەسسىتىپلا كەلدى . ئاخىرى ئۇ بۇ قارغىش تەگكۈر شەھەردىن بېشىنى ئېلىپ كېتىدىغان يەرگىمۇ كېلىپ قالغانىدى . ئىنسان ھاياتىدىكى ياخشى كۈنلەرمۇ ، يامان كۈنلەرمۇ تەڭشىلىپ تۇرىدىكەن . ئۇنىڭ ئاھ ـ زارى يارانقان ئىگىسىگە يەتتىمۇ قانداق ، ۋىلايەتكە ئۇنىڭ مەھەللىلىكى ۋالىي بولۇپ كەلدى . بۇگۈن مانا ئۇنىڭ ئوغلى بىلەن ئەسرا بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ . ئەمەلدارلار بىلەن خېلى ئارىلىشىپ تەجرىبىلىك بولۇپ قالغان قايسر ھاجىم بۇ تۇنجى ئۇچرىشىشتىن قەۋەتلا مەمنۇن بولدى . «ياسىنجان ۋالىي بۇرۇنقى روزى ۋالىيغا ئوخشاش-ماىدۇ ، بۇ ئادەم تۇردى ئوسمانىنىڭ كونا رەقىبى ، ئۇنىڭ پىشىنى تۇتسام زىيان تارتمايمەن··· ماۋۇ يىگىت ئەجەب ئاسانلا ئىنىدەككە كەلدى دېسە ، بولدى ، بۇگۈن بۇرنىدىن چىققۇچە بىر مېھمان قىلاي»··· ئۇ شۇلارنى ئويلاپ چىقىپ ئەمەتجانىنى يېنىغا چاقىردى :

— داستىخان غوردىگۈل بىلەن قالمىغاندۇ ـ ھە ، ئەمەتجان ،— دېدى ئۇ ، — ئادىلجانىنىڭ مەجەزىنى سىلى بىلىلا ، كۆڭلى يەنە نېمە تارتىدۇ ، دېسىلە ؟ !

— مېنىڭچە ، يېمەك ـ ئىچمەك بولدى ، ئەمدى كەم نەرسە ھېلىقى··· ،— دېدى ئەمەتجان كۆزىنى مەنىلىك قىسىپ .

— سىلىنىڭ تونۇش مالىرى باردۇ ؟

— بارلىقىغۇ بار ، لېكىن مۇنداقلىرىنى ئادىلجانىنىڭ ئالدىغا ئەكىرگىلى بولمايدۇ ـ دە ، سەرخىللىرىنىڭ باھاسى ئۆزرەك ···

— قانچە بولسىمۇ مەيلى ، چاقىرسىلا !— دېدى قايسر ھاجىم ۋە قويۇن يانچۇقىدىن تىترەپ تۇرۇپ يۈز كويلۇق پۇلدىن نەچچىنى سۇغۇرۇپ ئالدى···

قايسر هاجىم يېرىم كېچه بولغاندا ئۆيىگه ياندى . ئۇ «قىزىل-گۈل» رېستورانىدىن چىققاندا مەستلىكى تامامەن يېشىلگەنىدى . ئۇ قويۇن يانچۇقىدىكى ئېشىپ قالغان پۇللىرىنى ئېلىپ ساناپ كۆردى . «سەككىز يۈز كوي كېتىپتۇ ، — دېدى ئۇ ئىچى ئېچىشقان هالدا ، — ئەمەتجان دېگەن بۇ تۇلكه بۇگۈن بىر قويۇۋالىدى - ده ... بوپتۇ ، بۇ زىياننى ئاۋۇ پاسپورتلاردىن ئۇندۇرۇۋالىمەن ، هەممىدىن ئادىلجان بىلەن تونۇشۇۋالغىنىم بەلەن بولدى... »

قايسر هاجىمنىڭ «لاۋېەن» بولۇپ ئاتىلىشى ئاسانغا توختىمىدى . ئىنسانغا ئامەت كەلسىمۇ بىرەەملىك ئىش ئىكەن . تېخى ئون نەچچه يىل بۇرۇن ئۇ قۇرۇلۇش شىركىتىدە ئەتىدىن كەچكىچه كېسەك ، لاي بىلەن هەپىلىشىدىغان قايسر تامچى ئىدى . ئۇنى مەهەللىسىدىكىلەردىن بۇلەك هېچكىمۇ تونۇمايتتى . كىچىكىدىن ئاتا كەسپى تامچىلىق بىلەن ئۆتكەن بۇ ئادەم هۆكۈمەت بازارنى قويۇپ بەرگەندىن كېيىن ، ئىچىگه جىن كىرىپ سودا قىلماقچى بولدى . ئۇ يېزىلىق سودا كوپېراتىپىدا مۇدىر بولۇپ ئىشلەيدىغان نەۋرە ئاكىسى بىلەن سۆزلەشتى :

— ئۆرۈك قېقىدىن تۆت تونىنا بەرسىلە ، — دېدى ئۇ ، — ئۇرۇمچى بىلەن سۆزلىشىپ قويدۇم ، پايدىسىغا تەڭ شېرىك بولىمىز .

ئامباردىكى قاقلارنى بىر تەرەپ قىلالمايۋاتقان مۇدىرغا قايىرىنىڭ تەكلىپى مايەك ياقتى . ئۇ بىر ماشىنا قاقنى نېسىگه بەردى . قايىرىنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ ، قاقنىڭ بازىرى چىقىپ تەڭدە - تەڭ پايدا كۆردى . ئۇ ئۇرۇمچىدە ئىچكىرىدىكى بىر كونسېرۋا ئىشلەيدىغان زاۋۇتنىڭ مال سېتىۋالىدىغان ئادىمى بىلەن تونۇشۇۋالدى . ئۇ هاجىم بىلەن قانچىلىك قاق بولسا ئۇنىڭغا ئۆتكۈزىدىغان بولۇپ كېلىشتى . ئىشلىرى ئوڭغا تارتقان قايىر يېزا - يېزىلاردىن قاق يىغىپ ئۇرۇمچىگه توشۇيدىغان بولدى .

باشقىلار كۆزىنى ئېچىپ سودىغا كىرىشكۈچە ، ئۇ مىليوننى سانايدىغان بايدىن بولۇپ قالدى . ئىلگىرى قاۋاقتىن بېرى كەلمەيدىغان ، «قايىر توك» دېمىسە ھېچكىم تونۇمايدىغان بۇ ئادەم بەش يىل ئىلگىرى ھەرەمگە بېرىپ كەلگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ «توك» دېگەن لەقىمىنىڭ ئورنىغا «ھاجىم» دېگەن ھۆرمەتلىك ئىسىم ئالماشتى . قايىر ھاجىم ئاۋۋال ھاراقنى تاشلىدى ، ئارقىدىن ئۆزىگە نامرات كۈنلەردە ھەمراھ بولغان يېزىلىق ئايالىنى قويۇۋېتىپ ، نۆرمانىنى ئالدى . قايىر ھاجىمغا قارىغاندا جىقراق ئوقۇغان ، سودىدا پىشقان بۇ ئايال ھاجىمنىڭ ئىشلىرىنى تېخىمۇ يۇرۇشتۇرۇۋەتتى .

ئۇچ يىل ئاۋۋال نۆرمان ئۇنىڭغا يېڭى مەسلىھەتنى بەردى :

— قاق ـ جىگدىنىڭ سودىسىنى ئەمدى تاشلىسىلا بولامدىكىن ؟ — دېدى ئۇ .

— ئۇ سودىنى قىلمىسام نېمىش قىلىمەن ؟

— باشقا يېڭىراق بىر ئىشنى تۇتۇپ باقسىلا دەيمەن .

دەرۋەقە ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، قۇرۇق مېۋە سودىسى قىلىدىغانلار كۆپىيىپ ، قايىر ھاجىمغا مال ئاشمايدىغان بولدى . ئۇنى ئاز دېپ ئىچكىرىدىكى كونسېرۋا زاۋۇتىنىڭ ئادەملىرى ئۆزلىرى كېلىپ باغۋەنلەر بىلەن توختام تۈزۈشۈپلا مالنى يۆتكەپ كېتىدىغان ئىشنى چىقىرىۋالدى . شۇڭا ھاجىمنىڭمۇ بېشى قېتىپ يۇرەتتى . ئۇ نۆرمانىنىڭ مەسلىھىتىگە قىزىقتى :

— يېڭىراق قانداق سودا بار ؟

— ئاڭلىسام ، سىلى بۇرۇن قۇرۇلۇش شىركىتىدە ئىشلەپتىكەنلىغۇ ؟

— ھەۥۥ قانداق ؟

— ھازىر ئۇلارنىڭ ھال ـ كۈنى قانداق ؟

— كۈنى چاتاق ، ئاڭلىسام نەچچە ئاي بوپتۇ ئىشچىلارنىڭ ئايلىقىنىمۇ بېرەلمەيۋاتىدۇ دەيدۇ .

— سىلى ئاشۇ قۇرۇلۇش شىركىتىنى كۆتۈرە ئالمامىلا ؟
بۇ گەپنى ئاڭلاپ قايىر ھاجىم كۈلۈۋەتتى .
— كۆتۈرەم بولۇپ يىقىلاي دېگەن شىركەتنى ئېلىپ نېمە قىلىمەن ؟ — دېدى ھاجىم قولىنى سىلكىپ ،— قىمپىزىل زىياد-نى سېتىۋالمەنمۇ ؟
— سىلى ئالسىلا زىيان بولمايدۇ ، — دېدى نۇرىمان چۈشەد-دۇرۇپ ، — ھازىر دىققەت قىلدىلىمۇ ، خەقلەر ئۆيى - زېمىن سېلىشقا ، ئۆي ياساشقا يۇرۇش قىلىۋاتىدۇ . ئەتە - ئۆگۈن بۇنىڭ بازىرى تازا چىقىدۇ . سىلى قانداقلا بولمىسۇن ، قۇرۇلۇشنىڭ تىلىنى بىلىلا ، مۇشۇ تاپتا شىركەتنى ئالىمەن دېسىلا ماشىنا - ئۈسكۈنىلەرنى ئەرزانلا ئېلىۋالغىلى بولىدۇ .
— ئىشچىلىرىنچۇ ، ئۇلارنى نەگە ئاپىرىمەن ؟
— كارغا يارايدىغان ئۈستىلارنى ئالىلا ، قالغانلىرىنى جد-نىڭنى باق دەيلا .
قايىر ھاجىم ئويلىنىپ قالدى .
— قۇرۇلۇش دېگەنگە ئاز دەسمايە كەتمەيدۇ ، — دېدى ئۇ دېلىغۇل بولۇپ ،— ئۇنى ئېلىپ قويۇپ پۇتۇن دەسمايىدىن ئايرد-لىپ ئولتۇرارمىزمىكىن ؟
— ھەرقانداق ئىشقا تەۋەككۇل قىلماي بولمايدۇ ، مەيلى ، كۆزلىرى يەتمىسە بىلگەن سودىلىرىنى قىلىۋەرسىلە . كېيىن «ۋاي ، ئىسىت !» دەپ قالمىدىغان ئىش بولمىسۇن دەيمىنا...
قايىر ھاجىم بىرنەچچە كۈنگىچە نۇرىمانىڭ دېگەنلىرىنى ئويلىدى . قۇرۇلۇش شىركىتىدىكىلەر بىلەن پاراڭلاشتى . ھەمد-مىنى بىرمۇبىر ھېسابلاپ كۆرۈپ باقتى . باشتا قورققان بۇ ئىشقا ئۇ بارغانچە قىزىقىپ ، ئاخىرى قەتئىي نىيەتكە كېلىپ شىركەتنى كۆتۈرە ئالدى . ئۇ يىلى تەلىيىگە قۇرۇلۇشمۇ جىق چىقىپ بەر-دى . نۇرىمان توغرا ئېيتقان ئىكەن . بۇ ئوقەتتىڭ پايدىسى قاق - جىگدە سودىسىنى نەچچە قاتلىۋەتتى . دەسمايە كۆپەيگەنسې-رى قايىر ھاجىم چوڭ - چوڭ قۇرۇلۇشلارغا قورقماي خېرىدار

بولىدىغان بولدى . ئۇنىڭ مىللىي ئۇسلۇبتا ياسىغان قۇرۇلۇشلىرىنىڭ داڭقى چىقىپ ، خېرىدارلار ئۆزلىرى ئالدىغا ئىزدەپ كېلىدىغان بولدى . قايسى ھاجىم بۇ ئوقەتنى قىلىش جەريانىدا شۇنى ئېنىق ھېس قىلدىكى ، بۇ ئىشتىن ياخشى پايدا ئېلىش ئۈچۈن ھوقۇقدارلار بىلەن يېقىن ئۆتۈش ، ئۇلارغا نەپنى بېرىپ تۇرۇشى كېرەك ئىكەن . نەچچە ۋاقىتتىن تۇردى ئوسمان ئۇنى يېقىن يولاتمىدى ، قېرىشقاندەك ئۇنىڭ بىر تۇغقىنىمۇ قۇرۇلۇش شىركىتى قۇرۇپ ، قايسى ھاجىمنىڭ نېسىۋىسىنى تارتىپ كەتكىلى تۇردى . قايسى ھاجىمنىڭ كۇنى تەس بولۇپ قالغانىدى . بۇگۈنكى ئۈچرىشىش ئۇنىڭغا ئۈمىد بېغىشلىدى ، ھەتتا ۋالىينىڭ ئوغلى بىلەن شېرىك سودىمۇ قىلىشىدىغان بولدى . بۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك پۇل خەجلىسە ئەرزىيدۇ··· قايسى ھاجىم تىجارەت بىلەن ئۆتكەن ھاياتىدىن شۇنداق بىر ھەقىقەتنى بىلىۋالدى — پۇلنى پۇل تاپىدۇ ، پۇل خەجلەشنى بىلگەن ئادەم پۇل تاپالايدۇ ···

نۇرىمان بۇرۇنقىدەكلا ھاجىمنى خۇش چىراي قارشى ئالدى :

— بۇگۈن پەيزىلىرى بارغۇ ؟ — دېدى ئۇ ، — ھاراق ئىچىپلا ـ ھە ؟

— بۇگۈن ئىچىدىغان يېرى بولۇپ قالدى .

— چوكانلار بىلەن ئولتۇرۇپ قالمىغانلا ؟

قايسى ھاجىم نۇرىمانىنىڭ مەڭزىنى چىمداپ قويدى :

— «توخۇ داڭگال چۈشەيدۇ ، ئۆچكە جاڭگال» دەپ بىكار دېمەپتىكەنده ؟— دېدى بېشىنى چايقاپ ، — شۇنىڭدىن بۆلەك خىيال يوقمۇ ؟

— چېقىشىپ دەپ قويدۇم ،— نۇرىمان ئىنچىكە قاشلىرىنى سۈزۈپ ئەركىلىدى ،— بىرەر سودىنىڭ ئېپى بولغان ئوخشىمامدۇ ؟ قانداق سودا ؟

قايسى ھاجىم ئۇنىڭغا بۇگۈنكى ئادىلجان بىلەن بولغان ئۇچرىشىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى . ئۇ سودا ئىشلىرىدا پەقەت نۇرىمانغىلا مەسلىھەت سالاتتى ، كۆپ چاغلاردا نۇرىمانىنىڭ بەرگەن

مەسلىھەتى توغرا بولۇپ چىقاتتى . شۇڭا ئۇ ئەمدىكى يولنى قانداق بېسىش توغرۇلۇق نۇرمانىنىڭ پىكرىنى ئېلىپ باقماقچى بولدى .

— ئادىلجان دادىسى بىلەن كۆرۈشتۇرەي دېدىمۇ ؟

— ھەئە ، دادىسى كەلگەندە تېلېفون قىلىدىغان بولدى .

— ھىم ،— دېدى نۇرمان ئويلىنىپ ،— مېنىڭچە ، كۆرۈشۈشكە بەك ئالدىراپ كەتمىسىلە بولارمىكىن ؟

— قانداق دەيسىلە ؟

— ئاڭلىسام ، يېڭى ۋالىينىڭ ئايالىنى خېلىلىكى بار خېنىم دەيدۇ ، ئۇنىڭ نەۋرە ئاكىسى ئاپتونوم رايوندا چوڭ ئەمەلدارمىش ... ياسىنجان ۋالىينى ئۆستۇرگەنمۇ شۇ ياق ئىكەن...

— بۇ گەپچە ، ۋالىينىڭ تىزگىنى خوتۇنىنىڭ قولىدا ئىكەن - دە ؟

— ھازىرقى باشلىقلارنىڭ تولىسىنى خوتۇنى باشقۇرىدىغان ئىش مودا بولۇپ قاپتۇغۇ ، بىزلا ئىكەنمىزغۇ غوجامنىڭ كۆزىگە قاراپ تىترەپ تۇرىدىغان...

— ھاي - ھاي ، بىزمۇ چاغلىق ،— دېدى قايىر ھاجىم بېشىنى چايقاپ ،— ئۇنداقتا ئاۋۇال بۇ خېنىمنى ئىندەككە كەلتۈرۈش كېرەك ئىكەندە ، سىلىچە قانداق قىلساق بولار ؟ يا بىر چاي قىلىپ چاقىرامسىلە - يا ؟

— ھېچنىمىدىن - ھېچنىمە يوق چاقىرساق ئۇ ياق باشقىچە ئويلاپ قالمىسۇن يەنە ؟ ئۇرۇمچىنىڭ خېنىملىرى بەك قائىدە - يوسۇن سۈرۈشتۇرىدۇ ، ھەرقاچان ، شۇ تاپتا باشلىقلارنىڭ خوتۇنلىرى ئۆچىرەت بولۇپ بىزگىمۇ نۆۋەت تېگمىشى ناتايىن...

ئۇلار قانداق قىلىش ھەققىدە خېلى بىر چاغقىچە مەسلىھەت قىلىشتى .

7

تۇردى ئوسمانىنىڭ ئائىلىسىدە ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئىزچىل داۋاملىشىپ كەلگەن بىر ئادەت بار ئىدى . يەنى ھەر يەكشەن-

به كۈنى ئەتىگەندە ، ھېيت ـ بايراملارنىڭ بىرىنچى كۈنى ھەممە بالىلار ، نەۋرىلەر چوڭ ئۆيگە يىغىلىشى ، ئائىلە يىغىنىغا قاتنىشىشى كېرەك . بۇ تۈزۈمگە ھەرقانداق سەۋەب كۆرسىتىپ قاتناشماسلىققا بولمايتتى . تۈردى ئوسمان بۇ ئادەتنى «ئائىلىمىزنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسى» دەپ ئۇنى ئۇرۇق ـ تۇغقان ، ئەل ـ ئاغىنىلىرىگىمۇ تەشۋىق قىلىپ تۇراتتى .

بۇ يىلقى روزا ھېيتىمۇ شۇ ئادەت بىلەن باشلاندى . ئەتىگەن سائەت ئونغىچە بۇ ئائىلىنىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئەزالىرى چوڭ ئۆيگە جەم بولدى . نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان جىمجىت تۇرۇۋاتقان ئۆي بۈگۈن قايناق بازارغا ئايلاندى . تۈردى ئوسمان ئادەتتى بويىچە يوقلىمىنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن ، ئاۋۋال ھەممە نەۋرىلەرگە ئوخشاش قىلىپ ئون يۈەندىن ھېيتلىق پۇل تارقاتتى . بۇنى كۆرۈپ تۇرغان گۈلشەن قېشىدىكى ئاكىسىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى :

— يېقىندىلا مائاش ئۆسكەنتى ، دادامنىڭ ئۆلچىمى يەنە بۇرۇنقىدەكلا بولدىغۇ ؟

— مائاش ئۆسكەن بىلەن دادامنىڭ ئەمىلى ئۆسمەي قالدى ـ دە ! ئەگەر باش ۋالىي بولغان بولسا ھېيتلىق چوقۇم ئۆسەتتى .

— بۇ گەپچە ، ھېيتلىق ئون كويدا توختاپتۇ دېگىنە ؟

— شۇنداق ئوخشايدۇ ، تېخى مۇشۇ ئۆلچەمدىن چۈشۈپ كەتمىسە خۇش بولساق بولىدۇ .

گۈلشەن ئىتتىك ئاكىسىغا قارىدى :

— دادامنىڭ خىزمىتى توغرىسىدا بىرەر گەپ ـ سۆز ئاڭلىدىڭمۇ نېمە ؟

— ھازىرچىغۇ گەپ سۆز يوق ،— دېدى ئۇ تۇمشۇقى بىلەن ئۇدۇلدىكى ياسىنجان ۋالىينىڭ ئۆيىنى ئىما قىلىپ تۇرۇپ ،— يېڭى ۋالىي دادامنى جىم قويماسمىكىن دەيمەن ، قايسى كۈنى

بىرىدىن دادامنى سىياسىي كېڭەشكە چىقارغۇدەك دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قالدىم .

— نېمە دەيدىغانسەن ، راست شۇنداق بولارمۇ ؟

— بىرنېمە دەپ بولمايدۇ ، ئۇ ياق كونا ھېسابنى قىلماي قويمايدۇ ،— دېدى ئۇ خۇرسىنىپ قويۇپ ،— ھە ، راست ، ئەنۋەر دادىسىنىڭ ئۆيىگە كېلىۋاتامدۇ ؟

— كەلگىنىنىمۇ ئۇقمىدىم ،— دېدى گۈلشەن ،— بىر قېتىم نېمە دەيدىكىن دەپ دادىڭىزنىڭكىگە بېرىپ كەلمەيلىمۇ ، دېسەم تېرىكىپلا كەتتى . ئىككىنچى مەنمۇ گەپ قىلمىدىم .

— شۇنداقمۇ ؟... قېنى كۆرۈپ باقمىزغۇ...

ئاتكەم كىرىپ تاماقنىڭ تەييار بولغانلىقىنى خەۋەر قىلغاندىدى ، ھەممەيلەن مېھمانخانا ئۆيگە يىغىلىپ ئۇزۇن ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشتى . تۇردى ئوسمان ئادەتتى بويىچە ئۈستەلنىڭ تۆرىدىكى ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇردى . ئۇ گويا ھۆكۈمەتنىڭ يىغىنىنى باشقۇرىدىغان قىياپەتتە ھەممەيلەنگە سالاپەت بىلەن قاراپ ، گېلىنى قىرىپ قويغاندىن كېيىن :

— قېنى ، تاماققا بېقىڭلار ! — دېدى .

شۇ گەپتىن كېيىن ھەممەيلەنگە جان كىرگەندەك بولۇپ تاماققا قول سوزۇشتى . بۈگۈن تۇردى ئوسماننىڭ ئىشتىھاسى تاماق تارتمىدى . ئۇنىڭ كاللىسىنى بىر - بىرىدىن كۆڭۈلسىز خىياللار چىلغاپ بىئارام قىلاتتى . تۇرۇپ - تۇرۇپ ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۇھ تارتىپ قوياتتى . ئۇنىڭ كەيپىياتى بالىلىرىغىمۇ تەسىر قىلدى بولغاي ، ھەممىسى تاماقتىن بالدۇرلا قول تارتتى . ئاتكەم قانچە زورلاپ باقسىمۇ تاماق ئېشىپ قالدى . بىرەر پىيالە چاي ئىچكەندىن كېيىن داستىخان يىغىلدى . ئەمدى ئۆينىڭ ئىچىنى سۈرلۈك جىمجىتلىق باستى . ھەممەيلەن تۆرده خىيال بىلەن قاپقىنى تۇرۇپ ئولتۇرغان تۇردى ئوسماننىڭ بىرىنبىمە دېيىشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى . ئەنۋەرنىڭ ئوغلى بوۋىسىغا

قاراپ قويۇپ ئەنۋەردىن سورىدى :

— دادا ، بۇۋام بۇگۈن يەنە مەجلىس ئاچامدۇ ؟

ئەنۋەر ئوغلىنى «جىم تۇر !» دەپ سىلكىپ قويدى . ئەۋرىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان تۇردى ئوسمان خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىنى ئوڭشىدى .

— ھەممىڭلار ئالدىراۋاتقاندەك قىلىسىلەر ، ئەمسە يىغىننى ئاچساقمۇ ئاچايلى ،— دېدى ئۇ گېلىنى قىرىپ قويۇپ ،— نەچچە ھەپتە بولدى ، مەنمۇ ئاغرىپ ئۆرۈمچىگە كېتىپ قېلىپ ئائىلە يىغىنىنى ئاچالمىدۇق ، ئارىلىقمۇ ئۇزىراپ كەتتى ، شۇڭا سىلەرنىڭ ئەھۋالىڭلارنىمۇ دېگەندەك ئۇقۇپ كېتەلمىدىم . يېقىندىن ئاڭلىسام ، ئەيساجانلار ئۆيىنى ياسىماقچى دەيدۇ ، شۇنداقمۇ ؟— تۇردى ئوسمان ياندا ئولتۇرغان چوڭ ئوغلىغا قايرىلدى .

چىراي تۇرقى ئاپىسى ئاتىكەمگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان ئەيساجان ئايالىغا قاراپ قويۇپ جاۋاب بەردى :

— ئۆينىڭ سۇۋاقلىرى چۈشۈپ كونىراپ كەتتى··· قوشنىلار ھەممىسى ياساۋاتىدۇ ، بىزمۇ···

— خەقلەرنى دوراپ قىلماقچىمىز دەڭلا ،— تۇردى ئوسمان ئوغلىنىڭ سۆزىنى قوپاللىق بىلەن بۆلدى ،— مەن سىلەرگە داۋاملىق دەپ كېلىۋاتىمەن ، ھەرگىز خەقلەرنى دوراپ ئىش قىلماسلىق كېرەك دەپ··· ئۆيۈڭلارنى تېخى ئۇچ يىلىنىڭ ئالدىدا بىرمۇنچە پۇل خەجلەپ ياسىدىڭلار ، بىر ئوبدانلا تۇرىدىغۇ ، بىز سىلەردەك چاغلىرىمىزدا بىر ئېغىزلىق ئۆيدە ئولتۇرغان ، ئۆينى بېزەش دېگەننى خىيالىمىزغىمۇ كەلتۈرمەيتتۇق···

ئەيساجاننىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئورۇق ، چېچىنى لەمپە چىقىرىپ كۆپتۈرۈۋالغان قارامتۇل چوكان تەرىنى تۇرۇپ غۇدۇرىدى :

— يەنە ئۆتمۈشنى ئەسلەش باشلاندى ، ھەممە ئادەمنى ئۆزىدەك چاغلايدىكەن ، ئۇ دېگەن قايسى زامان ؟···

ئەيسا جان «جىم تۇر !» دېگەندەك ئايالىنى نوقۇپ قويدى .
— بىزنىڭ پىكرىمىز ،— دېدى تۇردى ئوسمان سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ ، — خەقلەرنى دوراپ ئۆي ياساشنى قىلماڭلار ، بۇنىڭ تەسىرى ياخشى بولمايدۇ . بىز ھەر كۈنى ھەشەمەتچىلىك ، ئىسراپچىلىققا قارشى تۇرايلى ، دەپ تەشۋىق قىلمۇاتىمىز . ئۆزىمىز قوپۇپ ئۇنىڭغا رىئايە قىلمىساق خەقلەر نېمە دەيدۇ ؟ بۇ ياخشى بولمايدۇ...
تۇردى ئوسمان «گەپ تۇگىدى» دېگەن مەنىدە ئوغلى بىلەن كېلىنىگە قاراپ قويدى ـ دە ، ئالدىدىكى خاتىرىنى ۋاراقلاپ بىر بەتكە ئۇزاق قارىۋەتكەندىن كېيىن گېلىنى يەنە بىر قېرىۋېتىپ بېشىنى كۆتۇردى :
— خوش ، مەخەتجان ،— دېدى ئۇ ئىككىنچى ئوغلىغا قاراپ ،— ئاڭلىساق ، سىلەرنى مېھمان چاقىرماقچى دەيدىغۇ ، شۇنداق خىيال بارمۇ ؟
دادىسىدەك بويلۇق ، سەل دۇمچەكرەك كەلگەن مەخەتجان چۆچۈگەندەك مىدىرلاپ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان دۇپدۇگىلەك ، سېرىق ئايالىغا قاراپ قويۇپ ئالدىراپ جاۋاب بەردى :
— «يېڭى ئۆيگە كۆچۈپسەن» دەپ ئەل ـ ئاغىنىلەر كېلىمىز دېگەندى ، شۇڭا بىراقلا چاقىرۇالايلى دېگەندۇق...
— ئەمدى ئۆي كۆچسىمۇ چاي بېرىدىغان پەدە چىقتىمۇ ؟ — تۇردى ئوسمان ئاچچىقى بىلەن ئۇستەلنى چېكىپ قويدى ،— مەن سىلەرگە ھەر دائىم دەپ كېلىۋاتىمەن ، سىلەر ئادەتتىكى ئادەمىنىڭ بالىۋاقىسى ئەمەس ، ھەرقانداق ئىشنى قىلىدىغان ۋاقىتتا ئاۋۇال بىزلەرنى ئويلىشىڭلار كېرەك . مەن بولسام ۋىلايەتنىڭ بىر رەھبىرى ، ئاناڭلارمۇ ئادەتتىكى كادىر ئەمەس ، ئەتە ـ ئۆگۈن جەمئىيەتتە تۇردى شۇجىنىڭ بالىسى ئۆي چېيى قىلىپتۇ دېسە تەسىرى ياخشى بولامدۇ ؟ سىلەر تېخى باشقىلارغا ئۈلگە بولىدىغان يەردە بۇنداق ھەشەمەتچىلىكنى قىلساڭلار خەقلەر نېمە

قىلمايدۇ ؟... جەمئىيەتتە كىشىلەر ھەممىدىن ئاۋۋال بىزلەرنى كۆرىدۇ ، بىزنىڭ ئۇستىمىزدە گەپ قىلىدۇ ، ھېلىمۇ بۇ ئىشتىن بىز ۋاقتىدا خەۋەر تېپىپتۇق . مېنىڭچە ، بۇ چاينى ئۆتكۈزۈشكە قەتئىي بولمايدۇ... ئەگەر پۇلۇڭلار تېشىپ كېتىۋاتقان بولسا بىزگە بېرىڭلار !...

تۇردى ئوسمان مۇھىم بىر ئىشنى تاماملىغاندەك يەنە گېلىنى قىردى . بۇ ئۇنىڭ گەپنى يۆتكەش بەلگىسى ئىدى . ئۆي ئىچىنى كۆڭۈلسىز جىمجىتلىق باستى . ھەممەيلەن ئەمدى نۆۋەت ئەنۋەر بىلەن گۈلشەنگە كەلدىغۇ دېگەندەك يەر ئاستىدىن ئۇلارغا قاراپ قويدى .

— بۈگۈن سىلەرگە قايتا تەكتلەپ قويىدىغىنىم ،— دېدى تۇردى ئوسمان خاتىرىسىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ،— جەمئىيەتنىڭ ئېقىمغا قارىغۇلارچە ئەگىشىپ كەتكىلى بولمايدۇ . توغرا ، ھازىر تۇرمۇش ياخشىلاندى ، ئايلىقمۇ ئۆستى ، لېكىن پۇل بارغۇ دەپ مودا قوغلاشساق ئاسانلا خاتالىشىپ كېتىمىز . بولۇپمۇ سىلەر باشقىلارغا ئوخشىمايسىلەر ، ھەرقانداق ۋاقىتتا ئۆزۈڭلارغا تەلەپنى قاتتىق قويۇپ تۇرۇشۇڭلار كېرەك... ھازىر جەمئىيەت ناھايىتى مۇرەككەپ بولۇپ كەتتى . ئىسلاھات ، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشنى بەزىلەر خاتا چۈشىنىپ ، ھەممىنى ئۆزگەرتىمىز دەۋاتىدۇ . بۇ توغرا ئەمەس ، بەزىلەر ئاددىي ـ ساددا ، جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىش ئادىتىنى چۆرۈپ تاشلاپ ھەشەمەتچىلىككە بېرىلىپ كەتتى . ھە دېسە باي بولۇشنى تەرغىپ قىلىۋاتىدۇ ، بايلىق دېگەنمىچۇ ، چېغىدا بولمىسا ئادەمنى كاردىن چىقىرىدۇ . سىلەرمۇ كۆرۈۋاتىسىلەر ، ئىسلاھاتتىن كېيىن بەزىلەر پۇل تېپىپ باي بولغانتى ، بىزنىڭ شەھىرىمىزدىمۇ خېلى كاتتا بايلار چىققانتى ، ئاخىرى نېمە بولدى ؟... بەزىلەر قىمارغا بېرىلىپ ۋەيران بولدى ، بەزىلەر ئاق تاماكا چېكىپ ئاخىرى جەھەننەمگە كەتتى ، پۇل ، بايلىقنىڭ پايدىسى شۇ بولدى . شۇڭا ھازىر ھەرقانداق بىر ئىشنى

قىلغاندا ئەتراپلىق ئويلىمىساق بولمايدۇ ، مەن بايا دېگەندەك سىلەر ئادەتتىكى ئادەمنىڭ بالىۋاقىسى ئەمەس ، بۇنى ئېسىڭلار-دىن چىقىرىپ قويماڭلار !...

تامدىكى سائەتنىڭ جاراڭلىشى تۇردى ئوسماننىڭ نۇتقىنى ئۈزۈۋەتتى . ئۇ سائەتكە ئاچچىقى بىلەن قاراپ قويۇپ گېپىنى خۇلاسىلىدى :

— بۇگۈن ھېيت بولغاچقا مەجلىسنى مۇشۇ يەرگىچە ئاچايلى ، يىغىنىنىڭ داۋامىنى كېلەر يەكشەنبە ئاچىمىز... ،— تۇردى ئوسمان ئادىتى بويىچە گېلىنى كۈچ بىلەن قىرىپ قويۇپ ئالدىدىكى خاتىرىنى ياپتى . باياتىن يىغىنىنىڭ تۈگىشىنى كۈتۈپ ئاران ئولتۇرغان نەۋرىلەر چۈرقىراشقىنىچە سىرتقا يۈگۈردى . ئەيسا-جاننىڭ ئايالى دالانغا چىقىقاندىن كېيىن مەخەتجاننىڭ ئايالىغا پىچىرلىدى :

— ھېلىمۇ ئايال كىشى بولۇپ قالماپتىكەن بۇ ئەسمەتخان ،— دېدى ئۇ كۆزى بىلەن كەينىنى ئىما قىلىپ ،— پوق ـ سۈيدۈكنىڭ ھەممىسىگە ئارىلىشىپمۇ ئىچى پۈشمىدى .

— شۇنى دېمەملا ؟— دېدى دۈگىلەك چوكان كالپۇكىنى پۈرۈشتۇرۈپ ،— قۇرۇق نەزىرىينى بىزگىلا سۆزلىگەن ، ئۆزى بولسا نەچچە يەرگە زېمىن سېلىپ بولدى ، گۆرىگە ئەكىتەمدىكىن ئۇنى ؟

— يۇقىرىدىكىلەرمۇ بىلىپ قالغان چېغى ، ۋالىيلىقنىمۇ بەرمەي قويدى ، شۇڭا كېسەل بولۇپ كەتمىدىمۇ بۇ قىزىل پاچاق .

— قېينانىمىزنىڭ جېنىغا ۋاي جۇمۇ ، شۇنچە يىل ئۇنىڭ بىلەن قانداقمۇ چىداپ ئۆتكەندۇ دەيمەن .

— شۇنى دېسىلە... ھە ، راست ، بۇگۈن ئەجەب ئەنۋەر بىلەن گۈلشەنگە تېگىپ قويمىدىيا ، گۈلشەن دېگەن ئۆتكەندە تۇغۇلغان كۈننى شۇنداق كاتتا ئۆتكۈزدىغۇ ؟

— ئۇلار بىلەن بىز ئوخشىمايمىز ـ دە ! ئەنۋەرنىڭ دادىسى

دېگەن ۋالىي ، بۇ قاقۋاش بۇنى ھېسابقا ئالىدۇ ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇمۇ گۈلشەن دېگەن ھازاز ۋلدىن قورقىدۇ .

— دەشنەم ئاڭلايدىغان بىزلا ئىكەنمىز - دە !... مۇشۇ ئەسمەتخانغا كېلىن بولغان ئۆزىمىزگىمۇ ئاز...

تۇردى ئوسمان بالىلارغا خوشمۇ دېمىدى ، پەقەت ئەنۋەرگە قول ئىشارىتى قىلىپ :

— سىلەر سەل تۇرۇپ تۇرامسىلەر ، — دېدى .

ئەنۋەر قېينىاتىسىنىڭ بايىاتىن گەپ قىلمىغانلىقىدىن كۆڭلى-گە گۇمان چۈشكەنىدى . ئۇلار ئايرىم قالغاندا تۇردى ئوسمان گۈلشەنگە «سىز چىقىپ كېتىڭ» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى .

— ھەلىمەنىڭ تېنى ساقتۇ ؟— ئۇ كۆيئوغلى بىلەن خالىي قالغاندىن كېيىن سورىدى .

— ئانام ياخشى...

— ھېيتلىق تەييارلىقنى قىلدىمۇ ؟

— قىلدى ، تۇنۇگۈن گۈلشەن ئىككىمىز بىرنەرسىلەرنى ئاپىرىپ بەردۇق .

— ئوبدان قىپسىلەر... مەن تېخى ھېيتلىقنى قانداق قىلغاز-دۇ دەپ تۇراتتىم... ،— ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزە ئالدىغا كەلدى - دە ، بىردەم ئۇدۇلدىكى ھويلىغا قاراپ تۇرۇپ كېتىپ ،— دادىڭىزنىڭ ئۆيىگىمۇ ھېيىت پەتىسى قىلدىڭلار-مۇ ؟— دەپ سورىدى .

ئەنۋەر قېينىاتىسىنىڭ قاچان بولمىسۇن ، مۇشۇنداق سوئالنى سورايدىغانلىقىنى تۇيۇپ يۈرەتتى . شۇڭا ، ئۇ بۇ ئادەمنىڭ كۆڭلى-نى خاتىرجەم قىلىپ قويماقچى بولدى .

— مەن ئىسمىنى بىلسەم دادام يوق ئىكەن ،— دېدى ئۇ ،— مېنىڭ دادامۇ ئانام ئۆزى...

تۇردى ئوسمان كۆيئوغلىدىن بۇنداق جاۋابنى كۈتمىگەن بول-سا كېرەك ، ئۇ تېڭىرقىغان ، سەل ھەيران بولغان ھالدا تۇرۇپ كەتتى .

— ياسىنجان ۋالدى قانداقلا بولمىسۇن سىزنىڭ دادىڭىز ،— دېدى ئۇ بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن نەسىھەت تەلەپپۇزىدا ، — ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز قوشنا بولۇپ قالدۇق ، ھېلى كىرىپ قويمىساڭلار سىلەردىن ئەمەس ، مەندىن كۆرىدۇ . بۇ ياخشى بولماسمىكىن ؟

«بۇ ئادەم ئۆز بېشىنىڭ غېمىنى يەۋېتىپتۇ - دە !» دېدى ئەنۋەر ئىچىدە .

— دادا ،— دېدى ئەنۋەر ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ،— مەن كىچىك بالا ئەمەس ، بىز بۇ توغرۇلۇق سۆزلەشمەيلى .

تۇردى ئوسمان بۇ كۈيئوغلىنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلەتتى ۋە ئۇنىڭدىن سەل تەپ تارتاتتى . شۇڭا ئۇ يەنە نەسىھەت قىلىشنى ئارتۇقچە كۆرۈپ :

— بوپتۇ ، بوپتۇ ، ئەمدى سىزگە كېيىنچە بىرەر ئاۋارىچىلىك بولمىسۇن دەيمەنغۇ ، بوپتۇ ، ھەلىمەنىڭ قېشىغا بېرىڭلار . ھەرقاچان ، سىلەرنىڭ يولۇڭلارغا قاراپ تۇردىغاندۇ ؟ — دېدى .

بالىلار ، نەۋرىلەر ئۆزاپ كېتىشتى . ھېيت خۇشاللىقىمۇ گويا ئۇلار بىلەن كەتكەندەك ئۆي ئىچى جىمجىت بولۇپ قالدى . جاراڭلاپ تۇرغان ئۆيلەردىن ئەمدى كىشىنىڭ ئىچىنى سىقىدىغان بىر خىل سوغۇقلىق چىقىپ تۇراتتى . ئۆيدە پەقەت ئاتىكەمنىڭ ئېغىر - ئېغىر چامداپ پۇشۇلداپ مېڭىشلىرى ، قاچا - قۇچىلارنى جاراڭلىتىپ يىغىشتۇرغان ئاۋازىلا ئاڭلىناتتى . تۇردى ئوسمان تامدىكى سائەتكە قاراپ قويدى . سائەتنىڭ تىلى بىرنى كۆرسىتىپ تۇراتتى . بۇرۇنقى چاغلار بولسا بۇ كەمگىچە ئىدارە ، جەمئىيەتنىڭ باشلىقلىرى ئىشكىتە ئۆچىرەت بولۇپ كېتىشەتتى . تۇردى ئوسمانلار ھەر ھېيىتتا پەتىچىلەر ئۇچۇن ئىككى ئۆينى راسلايتتى . بۆلۈم باشلىقلىرى بىلەن ئادەتتىكى كادىرلارغا كىچىكرەك بىر ئۆينى ، باشقارما دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارغا بولسا چوڭ

مېهمانخانىنى تەييارلايتتى . بۇ دورەمۇ تەييارلىق شۇنداق بولغا-
نىدى . لېكىن ، مانا ھازىرغىچە بالىلاردىن بۆلەك بىرەر ئادەمۇ
ھېيتلاپ كەلمىدى ، گويا ئۇنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئىدى . تۇردى
ئوسمان دېرىزىدىن ئۇدۇلدىكى قورۇغا قارىدى . قورۇنىڭ ئالدى-
دىكى يولدا ئىككى كىچىك ماشىنا تۇراتتى . «بۇلار كىمنىڭ
ماشىنىسى بولدى ؟ » تۇردى ئوسمان شۇنداق ئويلاپ تۇرۇشىغا
ئۆيدىن يۇز - كۆزلىرى پوكاندەك قىزارغان ئىككى - ئۈچ ئادەم
خوش ئېيتىپ چىقىپ كەلدى . تۇردى ئوسمان ئالدىدىكى پاكار ،
چوقۇر ئادەمنى تونۇدى . «تۇرسۇن بۇجاڭ ئىكەنغۇ ، — دېدى ئۇ
تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن بۇجاڭىنى تونۇپ ،— كەينىدىكى
تۇرغۇن شىياڭجاڭ ئوخشىمامدۇ ؟... سەمەت خاڭجاڭمۇ كەپتۇ -
دە ؟... » ئۇلار ماشىنىلارنىڭ يېنىغا كېلىپ بىردەم گەپ قىلى-
شىپ تۇرۇشتى . بانكا باشلىقى سەمەت — تۇردى ئوسمانىنىڭ ئۆيى
تەرەپكە قاراپ قويۇپ بىرنېمىلەرنى دېگەنىدى ، تۇرسۇن بۇجاڭ
قولىنى سىلكىپ قويۇپ ماشىنىغا كىرىپ كەتتى . ئارقىدىن قال-
غانلارمۇ ماشىنىلارغا چىقىپ مېڭىپ كېتىشتى . «نائەھلىي تۇز-
كورلار ،— تۇردى ئوسمان ئۇلارنىڭ كەينىدىن غەزەپ بىلەن
تىللىدى ،— نەچچە زامانىدىن ئىنتىلىك بوسۇغامنى ئايلىنىپ كې-
تىشمەيتتىڭ ، سىلەرنى ئۆيدىن ھەيدەپمۇ چىقارغىلى بولمايتتى ،
ئەمدى تونۇماس بولۇپ كېتىشۇاتقىنىنى بۇ يۇزسىزلەرنىڭ . ئاۋۇ
تۇرسۇن دېگەن چوقۇرنى جاڭگالدىكى دېھقانچىلىق مەيدانىدىن
ئەكىلىپ قويغان ئادەم مەن ئىدىم . ئەجەب قىلدى - ھە ، سەن
كاززاپنى... توختاپ تۇر ! جاھان تېخى ئۇزۇن ، ئەتە - ئۆگۈن
ئالدىمغا ئىنتىلىك ئۆمىلەپ كېلىشىسەن تېخى... »

تۇردى ئوسمانىڭ مېڭىسىنىڭ بىر يېرىگە نېمىدۇر سانجىل-
غاندەك بولۇپ بېشى «پىرردە» قايدى . بىردىن ئۇنىڭ بېشى
چىڭقىلىپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى . يەر تەۋرىگەندەك ، ئۆينىڭ
تاملىرى چايقىلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ تەڭپۇڭلۇقىنى يوقىتىپ قوي-

دى ، پۇت ـ قولى بوشۇشپ ئېسىنى يوقىتىپ قويدى . ئۇ يېنىدىكى ئورۇندۇققا قانداق ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى كېيىنمۇ ئېسىگە ئالالمىدى . ئۇ پەقەت ئىككى قولىدا ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىنى چىڭ تۇتۇۋالدى . ئۇ پەقەت بېشىنىڭ بىر يېرىدە قانداق-تۇر بىر ئاچچىق سانجىقنى ، مېڭىسىنىڭ ھېلىلا پارتلاپ كېتىدىغاندەك چىڭقىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى . «ياق ، ياق ! » دەيتتى ئۇ ۋە ئاتىكەمنى چاقىرماقچى بولۇپ كۆچىنەتتى ، لېكىن نېمىشقىدۇر تىلى كالۋالاشقاندەك بولۇپ گەپكە كەلمەيتتى . شۇ ئارىدا مېھمانخانا ئۆيگە ئاتىكەم كىرىپ قالدى ۋە ئېرىنىڭ قان دىدارى قالمىغان رەڭگىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى :

— نېمە بولدىلا ؟ — ئاتىكەم ئىتتىك كېلىپ ئۇنىڭ بېشىنى يۆلىدى ۋە تۇردى ئوسمانىنىڭ ئىما ـ ئىشارىتى بىلەن دورىسىنى ئەكېلىپ ئىچكۈزدى . ئارىدىن بىرنەچچە سېكۇنت ئۆتۈپ تۇردى ئوسمان ئېسىگە كېلىپ ئۇلۇغ بىر تىندى :

— ئەجەب قورقاتتىلا ،— دېدى ئاتىكەم ئېرىنىڭ دۈمبىسىنى سىلاپ تۇرۇپ ،— ئەتىگەندىن بالىلارغا گەپ قىلىمەن دەپ ھېرىپ قالغان ئوخشايلا ، بۈگۈن مەجلىسنى ئاچمايدىغانمۇ گەپ ئىكەن...

«سەن كالۋا نېمىنى بىلىسەن ؟... ،— تۇردى ئوسمان ياراتمىغاندەك ئايالىغا قاراپ ئالىيىپ قويدى ، — ماڭا مۇشۇ كېسەلنى تېپىپ بەرگەنلەر بالىلار ئەمەس ، ماۋۇ ئۇدۇل ھويلىدىكى دۈشمەنىم ، ئۇ مېنىڭ يولۇمنى توسۇپ تۇرۇۋاتىدۇ ، ئۇنى كۆزدىن يوقاتمىغۇچە ماڭا ياخشى كۈن يوق... »

— يۈرسىلە ، ئاۋۇ ئۆيگە چىقىپ بىردەم يېتىپ ئارام ئالسىلا ،— ئاتىكەم شۇنداق دەپ ، ئۇنى يۆلەپ ياندىكى ياتاق ئۆيگە ئېلىپ چىقتى .

دورا تەسىر قىلىدىمۇ ، تۇردى ئوسمانىنىڭ بېشىنىڭ ئاغرىقى ئاستا ـ ئاستا قويۇپ بەردى ، پۇت ـ قولىغىمۇ جان كىرگەندەك

بولۇپ يېنىك نەپەس ئالدى . ئەمدى ئۇنىڭ كاللىسىغا غەمكىن ئويلار كىرىۋېلىپ كۆڭلى يېرىم بولدى . مانا مۇشۇ كېسەل يېقىندىن بۇيان ئۇنى پات - پات چۆچۈتۈپ ، قانداقتۇر بىر ۋەھىمىدىن بېشارەت بېرىدىغان بولۇۋالدى . ئۇ شۇ ياشقىچە بىرەر قېتىم قاتتىق ئاغرىپ دوختۇرخانىدا يېتىپ باقمىغان ، ئۆزىنىڭ سالامەتلىكىدىن تولىمۇ رازى ئىدى . ئىنقىلاب جەريانىدىمۇ ئەلەم كۆرەشلىرىگە قاتناشتى ، تاياق - توقماقنىمۇ يېدى ، لېكىن ئاغرىپ يېتىپ قالمىدى ، ئۇنىڭدىن كېيىن بولسا ئۇنىڭ ئالتۇن دەۋرى باشلاندى . ئاكىسىنىڭ ئورنىنى بېسىپ ھاكىم بولدى ، شەھەر باشلىقى بولدى ، ۋىلايەتكە مۇئاۋىن ۋالىي ، مۇئاۋىن شۇجى بولدى . ئوسمانلارنىڭ جامائىتى ۋىلايەتنى سورايدىغان بولدى . تۇردى ئوسمان ئۇچۇن ئاخىرقى پەللە — ۋالىيلىق ئورۇن قالغاندى . ھەممە ئادەم : «بۇ ئورۇننى چوقۇم ئۇ ئىگىلەيدۇ» دېيىشىپ تۇرغاندا ئويلىمىغان يەردىن ياسىنجان كېلىپ ئىگىلىۋالدى ، باشقا بىرى بولسىمۇ بىر گەپ ئىدى . كونا رەقىبىنىڭ بېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇشى ئۇنىڭغا تولىمۇ ئېغىر كەلدى . بۇ دەردنى ئاز دەپ يېقىندىن بۇيان ماۋۇ نىجىس كېسەل پەيدا بولۇپ ، پات - پات ۋەھىمە سالىدىغان بولۇۋالدى . «مېنىڭ ئۆسۈپ يەتكەن يېرىم مۇشۇ بولدىمۇ ؟— دېدى ئۇ ئەلەم - ھەسرەت بىلەن ،— ياسىن دېگەن كىم ؟ مەن دېگەن كىم ؟... مەن ھاكىم بولۇپ ، بىر ناھىيىنى چۆرۈپ يۈرگەن ۋاقتىمدا ئۇ ئادەتتىكى بىر كادىر ئىدى . بۇگۈنگە كېلىپ مېنىڭ ئالدىمغا ئۆتۈپ كەتتىيا ، يۇقىرىدا ئۇنى يۆلەيدىغانلار بار ئىكەن ، ئەجەب نەچچە ۋاقىتتىن شۇنىڭغا دىققەت قىلماپتىكەنمەن دېسە . ئۇ چوقۇم كونا ئۆچىنى ئالغىلى كەلدى ، قېنى كۆرۈپ باقاي ، تۇردى ئوسمان سېنىڭ ئالدىڭدا يىقىلىپ باقمىغان ، ئوسمانلار جامائىتىنىڭ يىلتىزى بوش ئەمەس ، ساڭا تېتىيالايدۇ... بىرىنچى قەدەمنى قانداق بېسىش كېرەك ؟ ماۋۇ ئەنۋەر دېگەن نېمىدىن پايدىلىناي دېسەم بۇ بالا گەپنى

ئۇزۇۋەتتى ، ئۇنىڭ دادىسىغا تېخىچىلا ئاچچىقى بار ئوخشايدۇ ، لېكىن ياسىن قانداقلا بولمىسۇن ئۇنىڭ ئۆز دادىسى ، ئۇنىڭ ئوستىگە ۋالىي ، ئەنۋەر ھەرقانچە ئاچچىق قىلغان بىلەن بۇنى ھېسابقا ئالمىدۇ ، ئەمەل ، ھوقۇق دېگەن كىملەرنى يۇمشاتمىغان ؟ ئەڭ ياخشىسى ، ئەنۋەرنى بىلەپ ئۇنىڭغا قارشى قويۇش كېرەك··· »

دالاندا ئاتىكەمنىڭ بىرەيلەن بىلەن سالاملاشقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ ، بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ يېنىغا ئېغىر چايقىلىپ ئاتكەم كىردى :

— ھاشىم شىجاڭ كەپتۇ ، — دېدى ئۇ خۇشخۇي ھىجىيىپ ،— مېھمانخانىغا باشلاپ قويدۇم ، چىقالاملا ياكى مۇشۇ ئۆيگىلا كىرسۇنمۇ ؟

ھاشىمنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ تۇردى ئوسمانىنىڭ ۋۇجۇدىغا جان كىرگەندەك بولۇپ ئورنىدىن تۇردى ۋە ئاتىكەمگە چىقىدىغان ئىشارەتنى قىلدى . شەھەر باشلىقى ھاشىم بىلەن ئاتىكەم بىر نەۋرە بولۇپ ، ئۇزۇن يىل تۇردى ئوسمانىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن ، ئۇ ئۆز قولى بىلەن ئۆستۇرگەن ئادەم ئىدى . ئۇنىڭ ھەممىدىن بۇرۇن ھېيتلاپ كېلىشى تۇردى ئوسمانىنىڭ غېرىبلىق باسقان كۆڭلىنى ئازراق بولسىمۇ كۆتۈرۈپ قويدى .

ئوتتۇرا بوي ، ياپىلاق يۈز ، قىسىق كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان ھاشىمنىڭ خەقلەرنىڭ ئارىسىدا «يەل تاپان» دېگەن لەقىمى بار ئىدى . ئۇ ھەرقانداق ئىشتا چاققانلىقى بىلەنمۇ ئوسمانلار جامائىتىنىڭ ئىچىدە ھەممىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ شەھەر باشلىقى بولۇپ كەتكەنىدى . ھاشىم ئىشكىتە تۇردى ئوسمانىنى كۆرۈپ چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن تۇردى :

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ،— دېدى ئۇ تۇردى ئوسمانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېگىلىپ تۇرۇپ ،— ئەھۋاللىرى قانداق ؟ چىرايلىرى شۇنداق ئوبدان بولۇپ قاپتۇ··· يېقىندىن بۇيان تۆۋەنگە بارمىدىغان

ئىشلار جىقلاپ كېتىپ سىلىنى يوقلاپمۇ كېلەلمىدىم...
«سەن يەل تاپان كىملەرنى يوقلاپ تۇرۇۋاتسەن ، خۇدا بىلىدۇ ، مېنى سىياسىي كېڭەشكە چىققۇدەك دېگەننى سەنمۇ ئاڭ-لىمىدىك ، شۇڭا قاراڭنى كۆرسەتمەي قاراپ بېقىۋاتسەن ، كىم بىلىدۇ ، بايانتىن ماڭۇ ئۇدۇلدىكى هويلىغا كىرىپ چىقتىڭمۇ تېخى ؟»... تۇردى ئوسمان ئىچىدە شۇلارنى ئويلىسىمۇ ، لېكىن چاندۇرماي سالىمىغا جاۋاب قايتۇردى .
— ئۇرۇمچىدىن كەلگەندىن بۇيان دەم ئېلىپ تۇرغانتىم ، قوزغاپمۇ باقمىدى ، — تۇردى ئوسمان چاي كۆتۈرۈپ كىرگەن ئاتىكەمگە مەنىلىك قاراپ قويۇپ دېدى ،— ئويلاپ باقسام ، نەچچە ۋاقىتتىن چارچاپ كېتىپتىمەن...
— شۇنداق ، شۇنداق ،— شەھەر باشلىقى هاشىم ئۇنى قۇۋۇ-ۋەتلىدى ،— هاردۇق يەتكەندۇ... هازىرچۇ ، دوختۇرلار سانجىق تۇرۇپ قالسىمۇ راك دەيدىغان بولۇۋالدى... چىرايلىرىمۇ شۇنداق ئوبدان بولۇپ قاپتۇ...
تۇردى ئوسمان ئۇنىڭ كېسەل هەققىدە ئەزمىلەپ كېتىشى-دىن ئېهتىيات قىلىپ گەپنى يۆتكىدى :
— هە ، شەھەردە نېمە يېڭىلىقلار بار ؟
— شەھەردە دەملا ؟ — هاشىم سەل تۇرۇپ كېتىپ بېشى بىلەن ياسىنجان ۋالىينىڭ ئۆيىنى ئىشارەت قىلىپ دېدى ، — يېڭى ۋالىي كېلە ـ كەلمەي شەھەرگە قول تىققىلى تۇردىغۇ ؟
— قانداق ؟
— «بوستان»دىكى تۇرغۇننى شەھەرگە مۇئاۋىن شۇجى قى-لىدىغان بوپتۇ...
— كىم دەيدۇ ؟
— تەشكىلات بۆلۈمىدىكى تۇرسۇن بۇجاڭ ئۆز ئاغزى بىلەن دېدى ، سىلىنىڭ خەۋەرلىرى يوقمۇ ؟
تۇردى ئوسماننىڭ بېشى يەنە زىڭىلداپ كەتتى ، لېكىن ئۇ

ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ كۆڭۈلشىمىگەن قىياپەت بىلەن :

— تۇرغۇننى مۇئاۋىن شۇجى قىلىش خېلى بۇرۇنلا بار گەپ ئىدى ،— دېدى ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ ،— تۇرغۇن شياڭجاڭ «بوستان» دا ئۇزۇن ئىشلەپ كەتتى ، يۆتكەيدىغان ۋاقتىمۇ بولغان ، بۇنىڭ ياسىنجان ۋالىي بىلەن ئالاقىسى يوق...

— قانداقلا بولمىسۇن ، ئۇلار ئىككىسى بىر مەھەللىلىك ، ھازىردىنلا شەھەردە «تۇرغۇن شەھەر باشلىقى بولىدىكەن» دېگەن گەپ چىقتى .

— شۇنداقمۇ ؟

— ھەئە ، بەزىلەر شەھەرنى نەچچە زاماندىن ئاۋاتلىقلار سوغىدىغان ، ئەمدى بوستانلىقلار سورايدىغان ئوخشايدۇ ، دەپ يۇرگۈدەك .

— ھازىر گەپلا بولسا دەيدىغان بوپتۇ ـ دە !— دېدى تۇردى ئوسمان ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ ،— مۇشۇمۇ گەپمۇ ؟ بۇ توغرا بولماپتۇ ، سىلەر بۇنداق پرىنسىپسىز گەپلەرنىڭ چىقىشىغا يول قويمىساڭلار بولىدۇ ، يىغىنلاردا تەنقىد قىلىڭلار... بىز خەقنى قاچان ئادەم بولمىزكىنتاڭ ، ھەرقانداق بىر ئىش بولسا يۇرتۇاز-لىق قىلىپلا تۇرىمىز...

تۇردى ئوسمان يۇرتۇازلىقنىڭ زىيىنى ھەققىدە قاينام سۆز-لەشكە باشلىدى . شەھەر باشلىقى ھاشىم ھەيران بولغان ، ئەجەب-لەنگەن ھالدا تىڭشاپ ئولتۇردى . كۆڭلىدە بولسا بۇ كونا باشلىقنىڭ نېمىنى كۆزلەپ دەۋاتقانلىقىنى قىياس قىلىپ ئاۋارە ئىدى . «بۇ ئادەم ياسىنجان ۋالىيغا ياخشى كۆرۈنمەكچىمۇ قانداق ؟ بۇرۇن بوستانلىقلارنىڭ گېپىنى چىقسا تەتۈر قارىۋالىدىغان ئادەم ئىدى . ئۆز ۋاقتىدا تۇرغۇننى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقلىقىغا نامزات قىلغاندا ، بىرىنچى بولۇپ مۇشۇ ئادەم قارشى چىقىپ قالدۇرۇۋەتكەنىدى . بۇگۈن ئەجەب سەكسەن گرادۇس ئۆزگىرىپ قاپتۇ ـ يا ! بۇ ئادەم زادى نېمە قىلماقچى ؟... »

شۇ ئارىدا تۇردى ئوسماننىڭ يېزىدىكى تۇغقانلىرى كېلىپ

گەپنى ئۇزدى . تۇردى ئوسمان هاشمنى دالانغىچە ئۇزىتىپ چە-
قىپ چەتكە تارتتى .
— بىزنىڭ كۆيئوغۇل ئەنۋەر قانداقراق ؟— دېدى ئۇ تۇيۇق-
سىزلا .
— بانكىدىكىلەرنىڭ هەممىسىلا ماختايدۇ ،— دېدى هاشىم
ئالدىراپ .
— ئۇمۇ بانكىدا ئىشلەۋاتقىلى خېلى بولۇپ قالدى... ئۇنىڭ
دادىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلىدىغانسىلە ؟
— خەۋىرىم بار .
— ياسىنجان ۋالىي ئەنۋەر توغرۇلۇق گەپ - سۆز قىلدىمۇ ؟
— ياق... قانداق ئىش ئىدى ؟
— هاشىم شىجاڭ ،— دېدى ئۇ ياراتمىغاندەك بېشىنى چاي-
قاپ ،— سىلىنى خېلى هوشيار ئادەم دېسەم ، نېمە بولدۇڭلا ،
يەنە قانداق ئىش دەپ سوراۋاتىسىلەرغۇ ؟... ۋالىينىڭ كۆڭلىنى
چۈشەنمەمسىلە ؟
— چۈشەندىم ، چۈشەندىم ،— دېدى شەھەر باشلىقى هاشىم
باشلىقىنىڭ مەقسىتىنى هېس قىلىپ ،— مەنغۇ ئويلىغان ، بۇ-
گۈنمۇ شۇ توغرۇلۇق سىلىنىڭ مەسلىھەتلىرىنى ئالاي ، دەپ كەل-
گەنىدىم... ئەنۋەرجانغۇ كەسىپتىمۇ هەممىنىڭ ئالدىدا دەيدۇ ،
ئۆستۇرسەك بولىدۇ...
— هەر هالدا بۇ ئىشنى تولا سوزماي قىلىۋەتكىنىگلار ياخ-
شى ، — دېدى تۇردى ئوسمان ،— نەچچە ۋاقىتتىن ماڭا كۆيئو-
غۇل بولغاچقا باشقىلار خاتا چۈشىنىپ قالمىسۇن ، دەپ گەپ
قىلمىغان... مەن ماۋۇ گەپنى سىلىگە كۆيۈنۈپ دەۋاتىمەن...
تۇردى ئوسمان شۇ گەپنى دېدى - دە ، خوش ئېيتتى .
هاشىم بولسا خوجايىنىنىڭ ئاخىرقى گەپلىرىدىن گاڭگىراپ قال-
دى . «بۇ ئادەمنى كېسەل سەل ئېلىپ قويۇۋاتامدۇ نېمە ؟...
قارىغاندا ، بۇمۇ ئۆز بېشىنىڭ غېمىنى قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ ،
بۇنىڭدىمۇ ئىشەنچ قالمىدى . مەن يېڭى ۋالىينىڭ ئۆيىگە هېيتلاپ
قويسام بولىدىغان ئوخشايدۇ جۇمۇ !... » ئۇ شۇلارنى كۆڭلىدىن
ئۆتكۈزۈپ ئۇدۇلدىكى قورۇغا قاراپ ماڭدى .

8

ئۇلار شۇنداق ئاسانلا تونۇشۇپ قالدى . شەھەرلىك پارتكومغا مۇئاۋىن شۇجى بولۇپ ئۆسكەن تۇرغۇنلىك ئايالى خەلچەم «ھېيت چېيى» دېگەن نام بىلەن چىمەنگۇل قاتارلىق ژىلايەت ، شەھەردىكى باشلىقلارنىڭ ئايالىرىنى مېھمانغا ئېيتتى . ئۇ چىمەنگۇلنىڭ ناخشا ـ ئۇسسۇلغا ئامراقلىقىنى بىلىپ نۇرىمانىنمۇ چاقىرىپ قويدى .

— بۇگۈن ھۇنەرلىرىنى كۆرسىتىپ قىزىتىپ بەرسىلە ، خېنىم ،— دېدى ئۇ نۇرىمان كەلگەندە...

تاماق تارتىلىپ يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن خەلچەم ئوتتۇرىغا چىقتى :

— بۇگۈن ھەرقايسىلىرىنى ئېچىلىپ ، كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇسۇن ، دەپ شەھىرىمىزنىڭ بۇلبۇلىنى تەكلىپ قىلغانىدىم ،— دېدى ئۇ نۇرىمانىنى كۆرسىتىپ ،— ئەمدى مېھمانلارغا نۇرىمان خانىم بىرەدەم پەيزى قىلىپ بەرسە دەيمەن ، چىمەنگۇل خانىم ، شۇنداق قىلساق بولامدۇ ؟

— ئاڭلايلى ، ئاڭلايلى ،— دېدى چىمەنگۇل نۇرىمانغا قاراپ قويۇپ ،— يەيدىغانىنى يېدۇق ، ئەمدى ئۇنى ناخشا ـ ئۇسسۇل بىلەن سىڭدۈرمىسەك ئېشىمىز ئارتىپ ئاغرىپ قالمايلى... ،— ئۇ شۇنداق دېگىنىچە يېنىدا ئولتۇرغان ئاتىكەمگە قاراپ قويدى .

ئاتىكەمگە چىمەنگۇلنىڭ گېپىنى تىك كەلدىمۇ ياكى نۇرىمانىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغۇسى كەلمىدىمۇ ، شۇئان قوپۇپ ماڭدى . ئۇ خەلچەمگە : «تۇردى ئوسمانلىنىڭ مىجەزى يوق» دەپ خەلچەم قانچە يالۋۇرۇپ تۇتسىمۇ ئۇنىماي قايتىپ كەتتى . ئۇنىڭ كەتكىنىنى كۆرۈپ چىمەنگۇل ئاچچىق كۈلۈپلا قويدى .

ئاتىكەمنىڭ يامانلىغاندەك كېتىشى بىلەن سوۋۇپ قالغان

ئولتۇرۇشنى نۇرىماننىڭ دۇتار بىلەن ئېيتقان ناخشىسى قىزىتتى. ۋەتتى. ئۇ خۇددى پىشقان ئارتىسلاردەك خۇلق چىقىرىپ، شۇ كۈنلەردە ئەڭ مودا بولغان بىر يۇرۇش ناخشىلارنى ئۇلاپ ئېيتتى:

يېڭى ئېرىققا سۇ كەلدى،
كونا ئېرىققا سۇ نەدە؟
قىز بالىلار سامان نەرخى،
تۇل خوتۇنغا ئەر نەدە؟

دېگەن بېيىتنى ئېيتىۋېدى، چىمەنگۈل هاياجىنىنى باسالماستىن چاۋاك چېلىۋەتتى. ناخشىنىڭ چىمەنگۈلگە يارىغانلىقىدىن ئىلهام-لانغان نۇرىمان دۇتارنى يېڭى - يېڭى پەدىلەرگە يۆتكىدى.

بۇ يەردە بۇنچىلىك دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىدىغانلارنىڭ بارلىقىدىن هەيران بولغان چىمەنگۈل خەلچەمنى شەرەت قىلىپ يېنىغا چاقىردى:

— بۇ چوكان كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى نۇرىماننى كۆرسىتىپ.

— نۇرىماننى دەملا؟— دېدى خەلچەم خۇش بولۇپ، — سودىگەر ئايال، «بوستان» شىركىتىنىڭ خوجايىنى قايسەر هاجىمنى ئاڭلىغان بولغىيدىلىمىكىن، شۇ ياقنىڭ ئايالى... قانداق ناخشىسى بولامدىكەن؟

— خېلى پەيزى بار ئىكەن... نەچچە ۋاقىتتىن ئەجەب چاقىرىماپسىلە؟

— راست گەپنى دېسەم، هەممەيلەن ئاتىكەم مۇدىردىن ئېھتىيات قىلىپ چاقىرالمايدۇ، بايا تىنمۇ كۆردىلە، نۇرىماننى كۆرۇپلا كەتتى...

— بۇ ئىككىسى ئۇرۇشۇپ قالغانمىدى؟

— شۇنداقراق بىر يېرى بار،— دېدى خەلچەم سىرلىق

كۆلۈپ قويۇپ . چىمەنگۈلمۇ چۈشەنگەندەك قاش ـ كۆزىنى سۈزۈپ قويدى ـ دە :

— سودىگەر دېدىلمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— ھەئە... تۆت كوچىدا دۇكىنى بار... ساپلا ئاياللارنىڭ كىيىمىنى ساتىدۇ .

— كىيىملىرى قانداقراق ؟

— ئاياللارنىڭ ھەممىسى شۇنىڭدىن ئالىدۇ ، تولىسى چەتئەللىك مالىلىرىنى ئەكېلىپ ساتىدۇ . بىر كۈنى مەن سىلىنى باشلاپ باراي ، كۆرۈپ باقسىلا...

— ئۈستىگە كىيىۋالغان كوپتا ـ يوپكىسى چىرايلىق ئەكەن ، — دېدى چىمەنگۈل .

— يېڭى ئەكەلگەن مال ئوخشايدۇ... بۇ يەردە ھېچكىمنىڭ ئۈستىدە يوق...

چىمەنگۈلگە نۈرىماننىڭ ئېيتقان ناخشىسىمۇ ، كىيگەن كىيىمىمۇ يېقىپ قالدى . «تۈرقىدىن قارىغاندا خېلى يۇرت كۆرگەن ئايالدەك قىلىدۇ ، چىرايىمۇ تونۇشتەكلا ، ئۇرۇمچىدە كۆرگەندەكلا قىلىمەن... سودىگەر بولسىمۇ ئۆزىنى تۈتۈشنى بىلىدىكەن ، ماڭۇ باداك قورساق تۇلۇملارغا پەقەت ئوخشاشمايدىكەن ، — چىمەنگۈل يېنىدىكى داستىخاندىن قول ئۈزمەي ئۇنى ـ بۇنى يەپ ئولتۇرۇشقان ئايالىلارغا ياراتمىغاندەك قاراپ قويدى ، — مۇشۇلارمۇ ئايال ـ ھە ! مەن ئېرى بولۇپ قالغان بولسام ئاللىقاچان كۆڭلۈسىز بولۇپ ئۆيدىن ھەيدەپ چىقاتتىم ، تۈرغان ـ پۈتكىنى چوشقىغۇ ؟... »

ناخشا ئاخىرلاشقاندىن كېيىن چىمەنگۈل «بىر دەم ھاۋا يەيلى » دەپ ھويلىغا چىقتى . ئۇزۇم باراكلىق ھويلا شۇنداق سالقىن ئىدى . چىمەنگۈلنىڭ كەينىدىنلا چىققان ئۆي ئىگىسى ئۆزى بىلەن بىللە نۈرىماننى باشلاپ چىقىپ چىمەنگۈلگە تونۇشتۇردى .

— ناخشىغا پەيزىلىرى بار ئىكەن ،— دېدى چىمەنگۈل ئۇ-

نىڭغا يېنىدىن ئورۇن كۆرسىتىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى ،— سەنئەت مەكتەپتە ئوقۇغان ئوخشىماملا ؟

— ياقەي ،— دېدى نۇرىمان كۈلۈپ ، — ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن ئۆگەنگەن ، ئەسلىدە سەنئەتچى بولۇش ئارزۇيۇم بار ئىدى ، پىشانەمگە يېزىلمىغان ئىكەن ، ئارمىنىمغا يېتەلمىدىم ، ئاخىرى سودىگەر بولۇپ ئولتۇردۇق···

— مەكتەپتە ئوقۇماي تۇرۇپ شۇنچىلىك چالىدىكەنلا ، بولىدى ، سەنئەت مەكتەپتە نەچچە يىل ئوقۇغانلارمۇ سىلىچىلىك ئېيتالمايدۇ··· مەن سىلىنى ئۇرۇمچىدە كۆرگەندەكلا قىلىمەن ، ئۇرۇمچىدە تۇرغانمۇ ؟

— ئون نەچچە يىل ئىلگىرى بىر مەزگىل تۇرغان··· ئۆمەكتىكى سائادەتنى تونۇيدىغانلا ؟

— سېرىق سائادەتنىمۇ ؟ — چىمەنگۈل نېمىنىدۇر ئېسىگە ئالغاندەك بولدى ،— نېمىشقا تونۇمايمەن···

— شۇنىڭ يېنىغا ئارىلاپ باراتتىم···

چىمەنگۈل ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ گەپنى يۆتكىدى :

— خەلچەم سىلىنىڭ كىيىم ـ كېچەك دۇكىنى بار دەيدىغۇ ؟

— ھەئە ،— دېدى نۇرىمان ، — بىكار ئولتۇرغۇچە دەپ دۇكام ئېچىپ قويغان . نەچچە كۈندىن ئۇرۇمچىگە مالغا بېرىپ تېخى ئاخشام كەلدىم .

— يېڭى كىيىملەر ئەكەلدىلىمۇ ؟ — دېدى چىمەنگۈل ئالدىراپ ، — ماۋۇ ئۇستىلىرىدىكى كوپتا چەتنىڭغۇ دەيمەن ؟

— كورىيىنىڭ ، بۇدا ئەكەلدىم··· باشقا پاسونلىرىمۇ بار···

— كۆرۈپ باقساق بولغۇدەك ،— دېدى چىمەنگۈل كوپتىنى تۇتۇپ كۆرۈپ ، — مەن ئەتە باراي ، باشقىلارغا بېرىۋەتمەي تۇرسىلا···

— بولىدۇ ، بولىدۇ···

ئۆي ئىگىسى خەلچەم كېلىپ يېڭى تاماقنىڭ تەييار بولۇپ

قالغانلىقىنى دەپ ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلغانىدى ، چىمەنگۇل :
— ئەمدى تاماقنى نەگە يەيمىز ؟— دېدى .
— ئۇنداق دېمىسىلە ، چىمەنگۇل ،— دېدى ئۇ يالۇۇ-رۇپ ،— يەنە ئىككى تامىقىم بار .
— توۋا دېسىلە ، خەلىچەم ،— چىمەنگۇل بېشىنى سىلكىپ ،— بىزغۇ مەيلى ، ئاۋۇ ئۆيدىكى چوكانلار ئېتىلىپ كېتىدۇ جۇمۇ !...
چىمەنگۇلنىڭ گەپلىرى نۇرمانغا يېقىپلا قالدى . ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن چىمەنگۇل ھەممەيلەننى ھەيران قالدۇرۇپ نۇرمانىنى ئۆزىنىڭ يېنىغا — بايا تىن ئاتىكەم ئولتۇرغان ئورۇنغا ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزدى . ئۇلارنىڭ تونۇشۇشى ئەنە شۇنداق تېزلا بولدى . چىمەنگۇل بۇگۈن بۇ شەھەرگە كېلىپ دىتىغا يارىغۇدەك بىر ئايالنى ئۇچراتقانلىقىغا خۇشال ئىدى . «ناخشا ـ سازغىمۇ پەيزى بار ئىكەن ، چىراي دېسە چىرايىمۇ بار ئىكەن ، — دەپ ئويلىدى ئۇ نۇرمانغا كۆز قىرىدا قاراپ قويۇپ ،— ئەڭ مۇھىمى ، كىيىم ـ كېچەك سودىسى قىلىدىكەن ، بۇنىڭدىن كېيىن كىيىمـدىن غەم قىلمايدىغان بولدۇم . ئېرىنىمۇ چوڭ لاۋبەن دەيدۇ ، ئارىلىشىپ ئۆتسەك پايدىسى تېگەر... » كىچىكىدىن ئويۇن ـ تاماشا ئىچىدە چوڭ بولغان ، چوڭ بولغاندىن كېيىنمۇ ئارتىسلىقـنى كەسىپ قىلغان چىمەنگۇل ئۇچۇن ئويۇن ـ تاماشا ئۇنىڭ ھاياتى ئىدى . ئۇ ھازىرغىچە شۇنىڭدىن ئايرىلماي ياشاپ كەلدى . ئۇ بۇ شەھەرگە كېلىدىغان چاغدا «قانداقراق يەردۇ ؟ » دەپ ئەنسىرىگەن ، كۆڭلىگە يارىغۇدەك ، ئارىلاشقۇدەك دوستلاردىن غەم يېگەنىدى . تىنچ كۇنلەرنى خالىمايتتى ، ئۇ ھەر كۇنى ئەينەكتىكى ئۆزىنىڭ قىياپىتىگە قاراپ كۆڭلى يېرىم بولاتتى . ئۇنىڭ ئالدىدا كۆزىنىڭ ئەتراپىدا ئىنچىكە سىزىقـلار پەيدا بولغان ، چاچلىرى شالاڭ ، سولغۇن چىراي ئايال تۇرـغاندەك كۆرۇنەتتى . ئۇ بوشاپ خالىتىلىشىپ كېتىۋاتقان كۆكسىنى

ئەلەم بىلەن چىمداپ قويۇتتى . ئۇ بۇ بايۇشات كۆنلەرنىڭ ئۆزىگە تولىمۇ كېچىكىپ كەلگەنلىكىگە ، كۆنلەرنىڭ تۇرغۇن سۈدەك مەنىسىز ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىغا ھەسرەت چېكەتتى . لېكىن ، چىمەنگۈل ئۇمىدۋار ئايال ئىدى . ئۇ ئۆزىنى كۈتۈشنى ، چىرايلىق يۇرۇشنى بىلىدۇ . ھازىر مانا ئۇنىڭغا ھېچ نەرسە كەم ئەمەس ، پەقەت نۇرمانغا ئوخشاش ئويۇن ـ تاماشىغا ئامراق ، خوشاللىقىغا ھەمدەم بولۇپ كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان دوست كېرەك . شۇڭا ئۇ بۈگۈن نۇرمانىنى ئۇچراتقىنىغا ئىچ ـ ئىچىدىن خۇش بولدى .

نۇرمان بولسا ئۇنىڭدىن بەتتەر خۇشال ئىدى . خەلچەم ئۇنىڭغا : «ئەتىكى چايغا يېڭى ۋالىينىڭ ئايالىمۇ كېلىدۇ» دېگەندە سەل ھودۇقۇپ قالدى . «قانداقراق ئايالدۇ ؟ ئاڭلىسام ئارتىس دەيدۇ ، ئۇنىڭ ئالدىدا چاندۇرۇپ قويارمەنمۇ ؟...» لېكىن ، ئۇ چىمەنگۈلنى كۆرۈپلا كۆڭلى جايىغا چۈشتى . «بۇ ئۇرۇمچىدىكى سائادەتنىڭ دوستى شۇغۇ ، ياسىنجان ۋالىي قاچانلاردا بۇ چوكانىنى ئېلىۋالغان بولغىيتتى ؟» نۇرمان خېلىغىچە ئۇنىڭدىن كۆز ئۇزمەي ئولتۇردى . ئۇنىڭ ئېسىگە دوستى سائادەتنىڭ ئۆيىدە بولغان بىر ئولتۇرۇش كەلدى . بۇ نۇرمانىنىڭ ئۇرۇمچىگە يېڭى بارغان چاغلىرى بولۇپ ، ئۇ «چولپان» دېگەن كىچىك بىر رېستورانىدا ناخشا ئېيتاتتى . سائادەت بولسا ئىسكىرىپكا چالاتتى . ئۇلار شۇ رېستورانىدا تونۇشۇپ ، يېقىن سىرداشلاردىن بولۇپ قالغانىدى . بىر كۈنى سائادەت ئۆز نومۇرىنى ئورۇنلاپ بولۇپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى :

— كەچتە باشقا ئىشىڭىز بارمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— ياق ، قانداق ؟

— ھېلى ئەكىبەر تېلېفون قىپتۇ ، ئۆيىڭىزدە بىردەم ئولتۇرايلى دەيدۇ .

— ئۇ ياق كەلسە مەن نېمىش قىلىمەن .

— بىر ئاغىنەمنى باشلاپ بارىمەن ، دوستلىرىڭىزدىن بىرنى

چاقىرىڭ ، دېگەنىدى . ئەكبەرنىڭ دېيىشىچە ، ئىچكىرىدە ئوقەت قىلىۋاتقان لاۋبەنمىش...

«لاۋبەن» دېگەننى ئاڭلاپ نۇرىمان قىزىپ دەرھال ماقۇل بولدى . سائادەت دېگەندەك ئەكبەر پۇزۇر كىيىنگەن ، چىراي تۇرقى قاملاشقان بىر يىگىتنى باشلاپ كەلدى . نۇرىمان ئۇنىڭ گەپلىرىدىنلا خېلى چوڭ سودىنى قىلىدىغان پۇلدار يىگىت ئىكەنلىكىنى سېزىپ بولدى . سائادەت بىلەن نۇرىمان بىرى چاي تەييارلىسا ، بىرى قورۇما قورۇپ بىرەمدە ئۇستەلنى توشتۇردى . ئەكبەر ئىچىملىكلەرنى ئالغاچ كەلگەن ئىكەن . ئۇلار ئەمدى ئولتۇرۇشنى باشلاپ تۇرۇشىغا ئىشىك چېكىلىپ ، ئۆيگە مۇشۇ چىمەنگۇل كىرىپ كەلدى .

— ۋىيەي ، مېھمان بار ئىكەنغۇ ؟— دېدى ئۇ ئىشكىتە ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ تۇرۇپ ،— بىئەپ ۋاقتىدا كىرىپتىمەن... مەن...

— كەل ، كەل ،— دېدى سائادەت چاندۇرماي ،— سەنمۇ مېھمان...

چىمەنگۇل ئەكبەرنى تونۇيدىغان بولسا كېرەك ، ئۇنىڭ بىلەن خۇشخۇي كۇلۇپ سالاملاشتى . نۇرىمان ئۇنىڭ «لاۋبەن» يىگىتكە لاپ ـ لاپ قىلىپ جىلۋە بىلەن كۆز تاشلىغانلىقىنى سېزىپ ئۇلگۇردى . مېھمان يىگىتمۇ ئۇنىڭ ئويناپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ جىلمىيىپ قويغان ئىدى . چىمەنگۇل ئارتۇقچە تۇزۇت قىلماستىن ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇردى . سائادەت باشقىلارغا ئۇنى تونۇشتۇردى :

— ئۆمەكتە ئۇسسۇلچى ، ئىسمى چىمەنگۇل...

«لاۋبەن» مېھمان بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېخىمۇ جانلاندى . ئۇ بايىاتىن نۇرىمان بىلەن ئانچە ـ مۇنچە پاراڭ قىلىشۋاتقاندى . چىمەنگۇلنى كۆرۈپ ، ئۇ نۇرىماننى ئۇنتۇپ ، چىمەنگۇل بىلەن بولۇپ كەتتى . چىمەنگۇلمۇ ناز ـ كەرەشمە بىلەن ئۇنى ئۆزىگە

تارتىشقا باشلىدى . رومىكىلار ئۇچ - تۆت ئايلانغاندىن كېيىن يۇز - كۆزى خورازنىڭ تاجسىمىدەك قىزارغان «لاۋبەن» مېھماننىڭ تىلى چىقتى :

— چىمەنگۈل بىر پەدە ئۇسسۇل ئويناپ بەرگەن بولسىكەن ؟ — دېدى ئۇ .

— بۇگۈن سىلەرنىڭ كېلىشىڭلاردىن خەۋىرىم يوق ، دۇتار تېپىپ قويماپتىمەن . بولمىسا ، نۇرىمان ناخشا ئېيتىپ بېرەتتى ،— دېدى سائادەت نۇرىمانىنى كۆرسىتىپ .

— دۇتار بولمىسا ئۇنئالغۇ باردۇ ؟— دېدى مېھمان .

— بار ، بار ،— دېدى سائادەت ۋە چىمەنگۈلگە مەنىلىك قاراپ قويۇپ ئۇنئالغۇنى قويدى ،— قېنى ، چىمەنگۈل ، تەلەپنى ئورۇندىپ بېرەرسەن ؟

چىمەنگۈل ئارتۇقچە تۇزۇت قىلماستىنلا ئوتتۇرىغا چۈشتى . بىرنەچچە رومكا ئىچىپ قىزىۋالغان چىمەنگۈل پۇتۇن ھۇنىرىنى ئىشقا سېلىپ ئاجايىپ بىر ناز بىلەن ئويناشقا باشلىدى . ئۇ ئەرلەرنىڭ ئالدىغا كەلگەندە قاش - كۆزىنى ئوينىتىپ جىلۋە قىلاتتى . ئۇنىڭدىن كۆز ئۇزمەي ھاياجاندا ئولتۇرغان «لاۋبەن» مېھمان ئۆزىنى باسالماستىن چىمەنگۈلنىڭ تارتىشىنى كۈتمەستىنلا ئوتتۇرىغا چۈشتى . ئۇنىڭمۇ ئۇسسۇلغا خېلى پەيزى بار ئىكەن . ئۇلار ئىككىسى خۇددى سەھنىدىكى بىر جۈپ ئۇسسۇلچىلاردەك بىر - بىرىگە بېقىشىپ ئويناپ كەتتى . ئۇلار ئىككىنچى قېتىم ئۇسسۇلغا چۈشكەندە نۇرىمان قوپۇپ ماڭدى .

— مەن قايتاي ،— دېدى ئۇ كەينىدىن چىققان سائادەتكە .

— ۋىيەي ، سەت بولدى ،— دېدى سائادەت ئوڭايسىزلىنىپ ،— ماۋۇ چىمەن دېگەن نېمە نەدىن كىردى··· يا ئۆزىنى سوراپ چىقىپ كەتمىدى···

— ئۇياق مېھمانىنى ئېلىپ كېتىدىغاندەك قىلىدۇ ،— دېدى نۇرىمان كۈلۈپ ···

نۇرىمان شۇنىڭدىن كېيىن سائادەتنىڭكىگە بارمىدى . چىمەن-گۈلنىمۇ كۆرمىگەنىدى . مانا يىگىرمە يىلدىن كېيىن ئۇنى بۇ يەردە كۆرۈپ ، ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى . «جىقمۇ ئۆزگىرىپ كەتمەپتۇ ، ئارتىس بولغاچقا يەنە ئىسكەتىنى ساقلاپ تۇرۇپتۇ . توۋا ، ياسىنجان ۋالىيغا قاچانلاردا تېگىۋالغان بولغىيتتى ؟... بۇ خوتۇننىڭ قولىدىنغۇ ھەرقانداق ئىش كېلىدۇ . ئەجەب ئوبدان بولدى ، ئاۋۇ تۇردى ئوسمان بىلەن ئاتىكەم دېگەن كالۋاغا مۇشۇ ئۆزىلا تېتىيدۇ ، ئەمدى بۇلارنىڭ تاماشىسىنى كۆرىدىكەنمەن ، بۇ ئايالنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك . مەن كۈتكەن كۈنلەرمۇ ئاخىر كەپتۇ... »

نۇرىماننى بۇ شەھەردە بىلىدىغانلار كۆپ ئەمەس ئىدى . ئۇ ئەسلىدە ئاتىكەمگە شىرەم تۇغقان بولۇپ ، ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا دادىسى بىلەن ئاپىسى كەينى - كەينىدىن تۈيۈقسىز ئاغرىپ ئۆلۈپ كېتىپ ، نۇرىمان قارا يېتىم بولۇپ قالىدۇ . ئىگە - چاقىسىز قالغان نۇرىمان ئوقۇشنىمۇ داۋاملاشتۇرالمايدۇ . شۇنداق يۈرگەن كۈنلەردە ئاتىكەم ئۇنى ئۆيدە بالىسىغا قاراپ ئۆي ئىشلىرىنى قىلىشقا ئەكېلىۋالىدۇ . نۇرىمان ئاپىسىغا تارتقان چىرايلىق قىز ئىدى . قىز بالا ئۇچۇن چىرايلىق دۇشمەن بولىدىغانلىقى راست ئىكەن . ئۇنىڭغا خېلى يىگىتلەرنىڭ كۆزى چۈشۈشكە باشلىدى ، ئەلچىلەرمۇ كىردى . لېكىن ، تۇردى ئوسمان كەلگەنلەرنى قۇرۇق ياندۇرۇۋەردى . ئۇ :

— قىز بالا خىزمىتى بولمىسا كېيىنچە ئەرنىڭ قولىدا خارلىنىپ قالىدۇ . ئاۋۋال بىر مۇڭاپىق خىزمەتكە ئورۇنلاشسۇن ، ئاندىن كېيىن توي قىلسىمۇ كېچىكمەيدۇ ،— دەپ توختىتىپ قويايتتى . لېكىن ، تۇردى ئوسمان ئۇنىڭ خىزمىتىنى كېچىكتۈرۈۋەردى .

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، ئاتىكەم ئۇرۇمچىگە ئايالىلار بىرلەشمىسىنىڭ قۇرۇلتىيىغا ماڭدى . ئۇ كېتىپ ئىككىنچى كۈنى

كېچىسى تۇردى ئوسمان نۇرىمان يانقان ئۆيگە كىردى ۋە ئۇنىڭ يىغلاپ يالۋۇرۇشىغا قارىماي نومۇسىغا تەگدى . شۇ كۈندىن تارتىپ تۇردى ئوسمان پات - پاتلا ئۇنىڭ يېنىغا كىرىپ تۇرىدىغان بولدى . ئۇ ھەر قېتىم : «ياخشىراق بىر ئورۇننى ئوقۇشۇۋاتقىن ، ئازراق تەخىر قىلىڭ» دەيتتى . كۈنلەر بولسا ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى ... دۇنيادا ئېچىلمايدىغان سىر يوققۇ ؟... تۇردى ئوسمان بىلەن نۇرىمانىڭ ئىشى بىر كۈنلەرگە كېلىپ ئاتىكەمىنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالدى . ئۇ تۇردى ئوسمان سىرتقا خىزمەتكە كەتكەن چاغدا نۇرىمانىنى ئۆيگە سولىۋېلىپ ئۇرۇپ ، ھەممىنى ئىقرار قىلغۇزدى - دە : «ئىككىنچى بۇ ئۆيگە دەسسىگۈچى بولما !» دەپ ئۆيدىن ھەيدەپ چىقاردى . ئىپپەت - نومۇسىدىن ، قارانچۇقىدىن ئايرىلغان نۇرىمان كوچىدىلا قالدى . ئاتىكەم ئېرىنى بۇ رەسۋاچىلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن خەقلەرگە : «نۇرىمان ئاتا - ئانا تەربىيىسىنى كۆرمەي يولدىن چىقىپ كېتىپتۇ ، كوچىدىكى لۇكچەكلەرنى ئۆيگە ئەكىرىپ ياتتى» دېگەن گەپنى تارقاتتى . بۇ ئاھانەت ، تۆھمەتكە چىدىمىغان نۇرىمان يۇرتىنى تاشلاپ ئۇرۇمچىگە كەتتى . ھاياتلىق بورانلىرى ئۇنى ھەر سەنەلەرگە دەسسەتتى . ئۇ قىلمىغان ئىشلار قالمىدى . دوختۇرخانىدا تازىلىق ئىشچىسى بولدى ، مېھمانخانىدا كۈتكۈچى بولدى ، رېستوراندا ناشتا ئېيتتى . شۇنداق يۇرگەن چاغلاردا ، ئۇ رېستوراندا بىر يۇرتلۇقى قايىر ھاجىم بىلەن تونۇشۇپ قالدى . قايىر ھاجىم سودا بىلەن پات - پات ئۇرۇمچىگە كېلەتتى ۋە نۇرىمان بىلەن نەچچە كۈن بىللە بولاتتى . بىر مەزگىل ئارىلاشقاندىن كېيىن ھاجىم ئۇنى كۆرمىسە تۇرالمايدىغان يەرگە كېلىپ ، ئاخىرى سەھرالىق ئايالىنى قويۇۋېتىپ نۇرىمانىنى نىكاھىغا ئالدى . ئۇ نۇرىمانىنى يۇرتقا ياندۇرۇپ كېلىپ ، ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە شەھەرنىڭ كۆزىدىن بىر دۇكان ئېچىپ بەردى . يۇرت كۆرۈپ كۆزى پىشقان نۇرىمان دۇكانىنى ئايالارنىڭ مودىلىق كىيىملىرى بىلەن

تولدۇردى . ئۇزۇنغا قالماي ئۇنىڭ دۇكىنىنىڭ نامى ھەممە ئايال-لارنىڭ ئاغزىغا چىقتى...

چاي ئاخىرلىشىپ ئۇزاپ چىققاندا ، چىمەنگۇل نۇرىمانىنى توختىتىپ قالدى .

— بىردەم تۇرۇپ تۇرسىلا ،— دېدى ئۇ ،— ھېلى ماشىنا كېلىدۇ ، بىللە كېتەيلى...

مېھمانلار چىمەنگۇلنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ بىر - بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ قويۇشتى . نۇرىمان بولسا بۇ ئىلتىپاتتىن يايراپ كەتتى .

— ئاتىكەم مۇدىر بىلەن تونۇشاملا ؟ — ماشىنىغا چىققاندىن كېيىن چىمەنگۇل نۇرىماندىن سورىدى .

نۇرىمان «نېمە دېسەم بولار ؟» دېگەندەك بىردەم تۇرۇپ كېتىپ چاندۇرمىغانغا سېلىپ :

— تونۇشمىز ، — دېدى .

— بايات-تىن سىلىنى كۆرۈپلا كېتىپ قالدىيا ، سىلىدىن رەنجىپ قالغانمۇ نېمە ؟

— مەنمۇ ئۇقمىدىم ،— دېدى نۇرىمان ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ ،— مەن يا ئۇنىڭ مۇدىرلىقىنى تالاشمىغانتىم...

— مەنمۇ بۇ چوكانىنىڭ مىجەزىنى ئۇقالماي قالدىم ، يا ئىسسىقىنى ، يا سوغۇقىنى بىلگىلى بولمايدىغانلا نېمە ئىكەنغۇ ؟...

— قورسىقىدا ئۇماچىنىڭ تايىنى يوق ، ئۆزىچە تېخى ئادەم يارىتمايدۇ . ئۇچۇ ، تۇردى شۇجىنىڭ يۈزى بىلەنلا ئۆسۈپ قالغان نېمە ، شۇنىڭ ئۈچۈن مۇدىرى بولغىنىغا توۋا دېگۈم كېلىدۇ...

— شۇنى دېمەملا ؟— دېدى چىمەنگۇل ئاغزىنى قىسىپ ،— خەق ئادەم ئېتىپ چاقىرسا قىلغان قىلىقىنىڭ سەتلىكىنى...

— ئۇچۇ ، ماڭمۇ ئۇنچىلىك قىلىپ كەتمەيتتى ،— دېدى

نۇرمان ،— سىلى كېلىشتىن ئاۋۋال تۆرنىڭ ئىگىسى شۇياق ئىدى ، ھازىر پەگاھقا چۈشۈپ قالغىنىغا چىدىماي كېتىپ قالدى .

— شۇنداقمۇ ؟ — چىمەنگۈلنىڭ قاشلىرى يىمىرىلدى ،— تۆرگە ياراشسا بولار .

نۇرمان ئۇنىڭ ئوت ئالغانلىقىنى تۇيۇپ :

— ھازىر ئۇ تۆرنىلا ئەمەس ، خېلى جىق ئىشلاردا سىلىدىن خاپا ئوخشايدۇ ، — دېدى .

— قانداق دەيلا ؟

— قايسى كۈنى بىر چايدا يېقىن بىرىگە : «چىمەنگۈل مېنى كۆرەلمەيدۇ ، ھازىر كېلە ـ كەلمەيلا ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ خىزمىتىگە قول تىققىلى تۇردى . ئۇنىڭ مەقسىتى مېنىڭ ئورنۇمنى ئېلىش ئوخشايدۇ» دەپ دادلاپ بېرىپتۇ .

— شۇنداق دەپتۇمۇ ؟ — چىمەنگۈلنىڭ كالپۇكلىرى تىترەپ كەتتى ، — مەن ئۇنىڭ ئابرۇيىنى قىلىپ گەپ قىلمىسام ، تېخى مەندىن يامانلاپ يۈرۈپتۇ ـ دە ؟

— نېمە ئىش بولغانتى ؟

— بىزنىڭ ئۆمەكتە مەلىكە دېگەن ئارتىسنىڭ ئېرى ئايالـ دىن چېنىپ باشقا بىر ئايالنى ئېلىۋاپتۇ ، مەلىكە مېنىڭ قېشىمغا نەچچە قېتىم يىغلاپ كىردى . مەن ئۇنىڭغا : «بۇنداق ئائىلە ئىشىغا مەن ئارىلىشىپ يۈرمەي ، ئاياللار جەمئىيىتى ئاياللارنىڭ ھوقۇقىنى قوغدايدىغان ئورۇن ، ھالىڭنى شۇلارغا بېرىپ دەڭ» دەپ ئەۋەتتىم . كېيىن مەلىكە يىغلاپ كەپتۇ ، نېمە بولدى دېسەم ، «ئاياللار جەمئىيىتىگە بارمىسام بوپتىكەن ، ئاتىكەم مۇدىرغا ھالـ لىمنى ئېيتسام ماڭا ئىچ ئاغرىتىش بۇياقتا تۇرسۇن ، بىر تاغا تۆھمەتنى ئارتىپ تىللاپ چىقىرىۋەتتى» دەيدۇ . كېيىن ئۇقساق ، ئېرىنىڭ كېيىن ئالغان خوتۇنى تۇردى ئوسمانىنىڭ تۇغقىنى ئىكەن ... مەن تېخى بۇ ئىشلارنى بىرىگە تىنمىدىم...

— سىلى بىلمەيلا ، — دېدى نۇرمان ئۇنى قۇۋۋەتلەپ ،—

بۇ ئاتىكەمنىڭ ئىچى بەك تار خوتۇن ، سىلى ھەرقاچان قوشنىغۇ دەيمەن ، ھەر ھالدا ئېھتىيات قىلسىلا ...

چىمەنگۈل ئاچچىقى بىلەن دىمىغىنى قاقتى :

— ئۇچۇ ، مەن بىلەن ئۇزەكتىگە سوقۇشتۇرىمەن دېگۈچە ئۇ-مىچىنى ئىچسە بولىدۇ ، نېمە يېتىم قوۋۇرغامنى ئېگىدۇ...

نۇرىمان بۇگۈن شۇنى ھېس قىلدىكى ، چىمەنگۈل قەھرىمۇ ، زەھىرىمۇ بار ئايال ئىكەن . قارىغاندا ئۇ ، ۋالىيغىمۇ گېپىنى ئۆتكۈزىدىغاندەك ئىدى . «بۇ ئايالنى چىڭ تۇتسام بولغۇدەك ، مەندىن كەتسە لاتا - پۇتا كېتىدۇ ، كىيىملەردىن نېمە خالىسا شۇنى بېرەي ، مەن مۇشۇنىڭ قولى ئارقىلىق تۇردى ئوسمان بىلەن ئاتىكەمدىن ئۆچۈمنى ئالمايمەنمۇ ؟... »

نۇرىمان بۇگۈنكى چايدىن تولىمۇ خۇشال قايتتى .

9

ياسىنجان ۋالىي ئىشخانىسىگە كىردى - دە ، تېلېفوننى ئېلىپ كاتىپىنى چاقىردى .

— خوش ، بۇگۈن قانداق ئىشلار بار ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ئادىتى بويىچە .

— چۈشتىن ئاۋۋال ۋىلايەت بويىچە پىلانلىق تۇغۇت خىزمەت يىغىنى ئېچىلماقچى ، — دېدى ئۇ قولىدىكى خاتىرىسىنى ۋاراقلاپ تۇرۇپ ، — سىلىنى يىغىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتناشىپ بەرسە دەپ نەچچە قېتىم تېلېفون قىلدى... چۈشتىن كېيىن سۇ ئىشلار يىغىنى بار ، كەچتە بىخەتەرلىك ئىشلەپچىقىرىشى بويىچە تېلېفون يىغىنى ئۆتكۈزۈلىدىكەن...

ياسىنجان ۋالىي خۇشياقمىغاندەك تەرىنى تۇردى . ئۇنىڭ كۈنلىرى مانا مۇشۇنداق تۇگىمەس يىغىنلارغا قاتناشىش ، يىغىن سەھىنىسىدە نەچچە سائەتلەپ بىكار ئولتۇرۇش بىلەن ئۆتۈۋاتاتتى .

بۇ ئىشلارنى ئويلىسىلا ئۇنىڭ ئىچى پۇشاتتى . مانا بۇ يەرگە ژالىي بولۇپ كەلگىلىمۇ يېرىم يىلدىن ئاشتى . لېكىن ئۇ ئۆزىنى كۆر-سەتكۈدەك ، كىشىلەرنىڭ ئاغزىغا چىققۇدەك بىرەر چوڭ ئىشنى قىلالمىدى ، كۈنلىرى ئەرزىمەس ئىشلار بىلەن ئۆتۈۋاتقاندەك ئە-دى . ئىشنى نېمىدىن باشلاش كېرەك ؟... بۇ سوئال ئۇنى كېچە - كۈندۈز ئارام تاپقۇزمايتتى . ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندىن بۇيان شۇنى ھېس قىلىپ يەتتىكى ، ژىلايەتتە تۇردى ئوسمانىنىڭ تەسىرى خېلى كۈچلۈك ئىكەن ، نۇرغۇن ئىدارە ، ئورۇنلارنىڭ ئاساسىي ھوقۇقىنى ئۇنىڭ ئورۇق - تۇغقان ، يېقىنلىرى تۇتۇپ تۇرۇۋې-تىپتۇ . ئۇلار ياسىنجان ژالىيغا پەقەت ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا ھىجە-يىپ قويۇپ ، ئىچىدىكى سىرلىرىنى بەرمەيۋاتاتتى . بەزىلەر بولسا ئوچۇقتىن - ئوچۇق قىر كۆرسىتەتتى ، ياسىنجان ژالىينىڭ تەستىقلىرىنى رەت قىلىۋېتەتتى . شەھەرلىك پارتكومغا تۇرغۇنىنى مۇئا-ژىن شۇجى قىلىپ ئۆستۈرىدىغان گەپ چىققاندا ، ئۇ ھەممە ياقتا قاتىراپ تۇرغۇنىنىڭ ئۇستىدە توقۇمىغان گەپنى قالمىدى . ھەر ھالدا لى شۇجى ياسىنجان ژالىينىڭ پىكرىنى قوللىغاچقا ، تۇر-غۇن مۇئاۋىن شۇجى بولۇپ بېكىتىلدى . لېكىن ، ئۇ ئەنۋەرنى بانكا باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈشتە بولسا چىڭ تۇردى . «بۇنىڭ غەر-زى زادى نېمە ؟ ماڭا خۇشامەت قىلىۋاتقىنىمۇ ياكى قىلتاق قۇرۇ-ۋاتامدۇ ؟ ئەنۋەرنى مەن كەلمەستە ئۆستۈرمەي ، ئەمدى ئالدىراپلا بانكىغا باشلىق قىپتۇ ، بۇنىڭدا بىر ئويۇن بارمۇ نېمە ؟... »

ياسىنجان ئۇزۇن يىللار ئەمەلدارلار قاتلىمىغا ئارىلىشىپ يۈرگەچكىمۇ ، ئۇلارنىڭ مىجەز - خۇلقىنى ئوبدان بىلەتتى . بەزە-لەر بار : ئۇلار پەقەت سېنىڭدىن نەپ ئۇندۇرۇش ، ئەمەل ئىلىش ئۈچۈنلا ئالدىڭدا قۇرتتەك ئۆمىلەيدۇ ، مەقسىتىگە يەتكەندىن كې-يىن بولسا سېنى خۇددى ئەزەلدىن كۆرمىگەندەك قىياپەتتە يۈزە-نى ئۆرۈپ ، سېنىڭدىن چوڭراق ھوقۇقدارنىڭ بوسۇغىسىنى يالاي-

دۇ ، بۇنداقلار ئۆمۈرۈايەت قانائەت قىلمايدۇ ، ئۇلارنىڭ يېقىن ئادەمىمۇ بولمايدۇ ؛ يەنە بەزىلەر بار : ئۇلار سېنىڭ قىلغان ياخشىلىقىڭنى قەرز دەپ بىلىپ ساڭا سادىقلىق بىلەن خىزمەت قىلىدۇ . جاپانمۇ ، راھەتنىمۇ تەڭ كۆرىدۇ . بۇنداق ئادەملەر ھازىر بارغانچە ئازلاپ كېتىۋاتىدۇ... ماۋۇ ھاشىمچۇ ؟ بۇنىڭ يۈرىكىنى بىلىپ بولمايدۇ ، بۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلغان ياخشى...

— ئۇ يىغىنلارغا شۇ ساھەگە مەسئۇل مۇئاۋىن ژالىيلار قاتناشسۇن ،— دېدى ئۇ سەل ئويلىنىپ ،— سىز ھازىر تۇرغۇن شۇجىغا تېلېفون بېرىڭ ، ھازىرلا مېنىڭ يېنىمغا كەلسۇن !

ئارىدىن يېرىم سائەت ئۆتمەي تۇرغۇنىڭ ئېگىز بەستى ۋالىنىڭ ئىشخانىسىدا پەيدا بولدى . ياسىنجان ژالىي كىچىكىدىن بىر مەھەللىدە بىللە چوڭ بولغان ، ئوتتۇرا مەكتەپتىمۇ بىر سىنىپتا ئوقۇغان بۇ دوستىنى ئەڭ يېقىن كۆرەتتى . تۇرغۇنمۇ ئىلگىرى ھەر قېتىم ئۇرۇمچىگە بېرىپ قالسا ياسىنجاننى يوقلىماي قويمايتتى . شۇڭا ، ئۇ بۇ يەرگە ژالىي بولۇپ كەلگەندىن كېيىن تۇنجى قىلغان ئىشى تۇرغۇننى شەھەرگە مۇئاۋىن شۇجى قىلىپ ئۆستۈردى .

— ئىشلار قانداقراق ؟ — ياسىنجان ژالىي تۇرغۇننى تەكلىپ قىلغاچ سورىدى .

— قەدىر ئەھۋال ، يىغىندىن باش كۆتۈرمەي كېتىۋاتىمىز . قارىسىلا... ئەتىگەندىن بۇيانمۇ بىر يىغىنغا كىرىپ چىقتىم .

— شۇڭا ، «گومىنداڭنىڭ بېجى تولا ، گۇڭسەنداڭنىڭ يىغىنى تولا» دېگەن گەپ بىكار چىقمىغان ـ دە . يىغىننى ئاز ئاچايلى دېگەنچە بۇ يىغىنلار كۆپىيىپ كېتىۋاتامدۇ ، شۇڭا بىرەر يېزىغا بېرىپ تۇرۇپ كېلەي دەيمەن .

— يېزىغا ؟ — تۇرغۇن ھەيران بولۇپ سورىدى .

— تۇنۇگۈن پارتكوم يىغىن ئېچىپ ۋىلايەت مەسئۇللىرىنى

بىردىن ئەڭ نامرات يېزىنى ھۆددىگە ئېلىپ ، نۇقتىدا تۇرۇپ ئىشلەشنى ئورۇنلاشتۇردى . «قايسى يېزىغا بارسام بولار ؟» دەپ سىلىنى چاقىرىشىم .

— شەھەرنىڭ يېزىلىرىدىنمۇ ؟

— ھەئە... شەھەردىكى ئەڭ نامرات دېگەن يېزىنى دەپ بېقىڭلار ؟

— نامراتلىقتا «توغراق»نىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان يېزا يوق ، لېكىن ئۇ يەردە جاپا تارتىپ قالالمىكەن ... شارائىتى بەكلا ناچار... ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ يېزىنىڭ باشلىقى ھاشىم شىجاڭنىڭ توغقىنى...

— كىم دېگەن ؟

— تۇراپ دېگەن... شەھەردە ئۇنى تۇراپ توكۇر دېمەسە بىلمەيدۇ .

— تۇراپ توكۇر ؟— ياسىنجان ۋالىي ھەيران بولدى ، — راست توكۇرمۇ ؟

— ھەئە... ئۇنى كىم دېسىلە ھاشىم شىجاڭنىڭ ئىنىسى بولىدۇ . ئۇ ئەسلىدە قۇشخانىدا ئىشلەيدىغان قارا ئىشچى ئىدى . مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا جۇسادۇي بولۇپ قىلمىغان ئىشى قالمىغان نېمە ئىدى . ئىنقىلابتىن كېيىن ھاشىم شىجاڭ تەشكىلات بۆلۈمىگە بۇجاڭ بولۇپ تۇرغان چاغدا ئۇنى ئىشچىلىقتىن كادىر قىلىپ ، بازار باشقۇرۇش ئىدارىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى . شەھەردىكى ھەممە تىجارەتچىلەر تۇراپ دېسە زار قاقشايتتى ، ئاخىرى بىر قاسساپ ئۇنىڭ زۇلۇمىغا چىدىماي پۇتىغا پىچاق سىلىۋېتىپ توكۇر قىلىپ قويۇپتۇ . ھاشىم بۇجاڭ شەھەر باشلىقى بولغاندىن كېيىن تۇراپنى ئۆستۇرۇپ توغراققا يېزا باشلىقى قىلىپ ئەۋەتتى . شەھەردىكى تىجارەتچىلەر ئۇنىڭدىن قۇتۇلغىنىغا خۇش بولىدى ، لېكىن توغراقنىڭ دېھقانلىرى بۆرىگە تۇتۇلدى ، ئۇ بارغاندىن بۇيان توغراق تېخىمۇ بەتتەر نامراتلىشىپ كەتتى .

— مۇنداق دەڭلا ،— ياسىنجان ۋالىي چۇشەنگەندەك دىمىغىنى قىقىپ قويدى .

— بۇ توكۇرنىڭ ھىيلىسى تولا نېمە ، سىلىگە ئاۋارىچىلىك تېپىپ بېرەمدىكىن ؟

— قېنى ، كۆرۈپ باقمايمىزمۇ ؟— دېدى ياسىنجان ۋالىي . ئىچىدە بولسا شۇ يېزىغا بېرىشنى قارارلاشتۇردى .

ئەتىسى ياسىنجان ۋالىي ھېچكىمنىمۇ ئالماستىن ئۆزى «توغراق» يېزىسىغا يول ئالدى . ئۇ تۇرغۇن شۇجىنىڭ يېزىدىكى لەرگە خەۋەر قىلىپ قويماي دېگىنىنى رەت قىلدى .

— ئۇ يېزىنىڭ يولىنى بىلىمەن ، — دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ ، — ئۇلارنى ئاۋارە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق...

ياسىنجان ۋالىي بۇ يېزىنى ئوبدان بىلىدۇ . ئارىدا ئۇزۇن يىللار ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ ، ئۇنىڭ ئېسىگە پات - پاتلا مۇشۇ يېزىنىڭ توپىلىق يوللىرى ، ھەلىمە بىلەن ياشلىقتىكى تۇنجى مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى سۈرگەن شېرىن كۈنلەر ، ئاق كۆڭۈل ، ساددا دېھقانلار كېلەتتى - دە ، كۆڭلى بىئارام بولۇپ قالاتتى . مانا ، ئىككى قاسىنقى قويۇق تېرەكلىك تار يېزا يولى . تېرەكلەر يوغىناپ قېرىپ كېتىپتۇ ، بەزىلىرى قۇرۇپ ، قۇرۇپ قاقشال بولغان شاخلار داردىيىپ تۇرىدۇ . ئۇ مۇشۇ يولدا ھەلىمەنى ئۇيلىسىپتىنىڭ كەينىگە مىندۈرۈپ تالاي قېتىم ماڭغان . ئۇ چاغلاردا بۇ يولنىڭ ئەسكىلىكىمۇ ، ئۇزۇنلۇقىمۇ پەقەتلا بىلىنمەيتتى ، مانا ، ئۇنىڭ خاتىرىسىدىن زادىلا چىقمايدىغان ، ھەر قېتىم ئەسلىسە يۈرىكى ئاچچىق بولىدىغان كۆۋرۈك — ئۇ ھەلىمە بىلەن بازارغا ياكى گۈڭشىغا بېرىپ يېنىشىدا توختاپ ئارام ئالىدىغان يەر ، ئىلگىرى ئۇ ياغاچ كۆۋرۈك ئىدى . ھازىر ئۇنىڭ ئورنىغا سېمونتتىن سالاسۇن چىقىرىپ يېڭى كۆۋرۈك چۇشۇپتۇ . ئېرىق بويىدىكى سۆگەتلەر ھازىر يوغىناپ ئۇنىڭ شاخلىرى ئېرىقنىڭ ئۈستىنى بېسىۋاپتۇ . ئېرىقنىڭ ئىككى تەرىپى تۇز كەتكەن ئې-

تىزلىق بولۇپ ، ئادەم بېلىگە كېلىدىغان قوناقلار خۇددى يېشىل دېڭىزدەك چايقىلىپ تۇراتتى . ياسىنجان ژالىي كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ ماشىنىنى توختاتتى .

— تاماكا چېكىۋالاي ،— دېدى ئۇ شوپۇرنىڭ سوئاللىق قارىشىغا .

— ياسىنجانكا ، قالتىس يېزىنى تاللاپسىز - دە ؟— دېدى شوپۇر توپىغا مىلەنگەن ماشىنىغا قاراپ بېشىنى چايقاپ ، — قارىغاندا ، بۇ يېزىغا باشلىقلارمۇ ئېزىپ - تېزىپ چىقىپ قويماي-دىغان ئوخشايدۇ .

— قانداق دەيسەن ؟

— باشلىقلار چىقىپ تۇرسا يولمۇ بۇنچىۋالا رەسۋا بولۇپ كەتمەسىدى .

— ئۆز ۋاقتىدا بۇ يول شۇنداق چىرايلىق ئىدى ، — دېدى ياسىنجان ژالىي خۇرسىنىپ قويۇپ ، — بۇ يېزىمۇ ۋىلايەت بويىچە «داجەيچە قىزىل بايراقدار» يېزا ئىدى .

— قارىغاندا ، داجەي زىيان قىپتۇ - دە ؟

ياسىنجان ژالىي گەپ قىلمىدى . ئىچىدە بولسا ، قاتناش ئىدارىسى بىلەن سۆزلىشىپ ، بۇ يولنى بۇ يىلقى پىلانغا كىرگۈزۈ-سە بولغۇدەك دېدى . ئۇ كۆۋرۈكتىن چۈشۈپ ، سۆگەت سايە تاشلاپ تۇرغان ئېرىق بويىغا كەلدى . مانا ، بىر چاغلاردا ھەلىمە ئىككىسى يانمۇيان ئولتۇرىدىغان چىملىق . يولدىن ئۆتكەن - كەتكەنلەر بۇ يەردە ئولتۇرغانلارنى كۆرەلمەيتتى . ھازىر سۆگەتلەر يوغىناپ يېيىلىپ تېخىمۇ كۆرۈنمەس قىلىۋەتكەن ئىدى . ياسىن-جان ژالىي تاماكىنىڭ قالدۇقلىرى چېچىلىپ يانقان چىملىققا قارىغىنىچە خىيالغا پاتتى . ئۇنىڭ ئېسىگە شۇ ھامان ئۆزىنىڭ ئاشۇ چاغدا كۆڭلىدىكى گېپىنى ھەلىمەگە دېيەلمەي كەينى - كەينىدىن تاماكىنى يۆگەپ چەككەنلىكى كېلىپ «ئۇھ» تارتىپ قويدى ، يۈرىكى ئېچىشقاندەك بولۇپ ، ئىتتىك سۆگەت تۇۋىدىن

چىقىپ ئېتىز قىرىغا چىقتى . تومۇز ئاپتىپىغا بەرداشلىق بېرەلمەي يوپۇرماقلىرى سالپايغان قوناقلار سۇكۈت ئىچىدە تۇرغاندەك ، ئېتىزلىقتىن ئادەمنىڭ دېمىنى سىققۇدەك بىر ھاۋا ئادەمنىڭ يۈزىگە ئۇراتتى . ئۇنىڭ كۆزى ئېچىق بېشىدا توپىغا چاپلىشىپ سولىشىپ يانقان ئىككى تۇپ قوناق مايىسىغا چۈشۈپ ، شۇ ھامان قۇلاق تۈۋىدە : «قاراڭە ، ياسىن ! ئىككى تۇپ قوناقنىڭ جېنىغا زامىن بولدۇق ، مۇشۇنىڭ قىساسىنى تارتىپ قالمىساق بولاتتىغۇ ؟ » دېگەن ھەلىمەنىڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى .

ياسىنجان ۋالىينىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ ، گېلىغا ئاچچىق بىر نەرسە قاپلاشقاندەك بولدى . ئۇ ئىتتىك يانچۇقىدىن تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى ـ دە ، تولدۇرۇپ ـ تولدۇرۇپ ئىچىگە تارتتى : «ھەلىمە توغرا ئېيتقانىكەن ، مەن شۇ چاغدا قوناقلارنىڭ جېنىغا زامىن بولۇپلا قالماستىن ، ھەلىمەنىڭ بەختىگىمۇ زامىن بولۇپ ، ئۇنى بىر ئۆمۈر ھەسرەتتە قويدۇم . مېنى كەچۈرگىن ، ھەلىمە ! مەن شۇ چاغدا سېنى قان يىغلىتىپ تاشلاپ كەتمىگەن بولسام مۇشۇ كۈنگە ، ماۋۇ ئەمەلگە ئېرىشەلمەيتتىم ، ئاشۇ تۇردى ئوسمان دېگەنلەرنىڭ قول ئاستىدا ئىتتەك خارلىنىپ يۈرەتتىم . ھايات دېگەن شۇنداق ئىكەن ، كونىلار : ‹جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتكىلى بولماس › دەپ بىكار ئېيتمىغان ئىكەن . سەن بىلمەيسەن ، مەن مۇشۇ ئورۇنغا چىقىش ئۈچۈن ھەممە جاپا ، خورلۇقلارغا چىدىدىم . توغرا كەلگەندە ، ۋىجدانىمنىمۇ قايرىپ قويدۇم . ھاياتنىڭ قانۇنىيىتى شۇنداق ئىكەن ، بىر ئادەمنىڭ بەخت ـ سائادىتى يەنە بىرىنىڭ پاجىئەسىنىڭ بەدىلىگە كېلىدىكەن ، ماڭىمۇ باشقا ئامال بولمىدى··· »

يېقىنلا يەردە ئېشەكنىڭ تۇيۇقسىز ھاڭرىشى ياسىنجان ۋالىينى ئازابلىق خىيالدىن سەگىتتى . ئۇ قولىدىكى كۆيۈپ بولاي دېگەن تاماكىسىنى قاتتىق بىر شوراپ يەرگە تاشلىدى ـ دە ، كەينىگە ياندى . «بۇگۈن ماڭا نېمە بولدى ؟— دېدى ئۇ ئۆزىنى

جىملەپ ، — ئۆتكەن ئىشلار كەتتى ، بەربىر ئورنىغا كەلمەيدۇ . ئۇنىڭدىن كۆرە ، ئۇلارغا قولۇمدىن كېلىدىغان ياردەمنى قىلسام بولىدىغۇ ، شۇنداق قىلسام ئۇلارمۇ مېنى كەچۈرەر ، ئاۋۇال ئەنۋەر بىلەن بىر كۆرۈشسەم بولاتتى ، توۋا ، ئۇمۇ خۇددى مەن بىلەن قېرىشقاندەك تۇردى ئوسمانغا كۆيۈنۈل بولۇۋالغىنىنى كۆرمەمدىغان··· »

ئىلايەت ۋالىيسىنىڭ خەۋىرىمۇ قىلىپ قويماستىن تۈيۇقسىزلا كېلىشى تۇغراق يېزىسىنىڭ كادىرلىرىنى ئۆرە - تۆپە قىلىۋەتتى . ئۇلار تەرەپ - تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ يېزىنىڭ باشلىقلىرىنى چاقىرغىلى تۇردى . بىر ئاش پىشىم ۋاقىتتىن كېيىن ئىشخانىغا ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى ئوتتۇرا بوي ، قارامتۇل يىگىت ئالدىراپ كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ ئۇستۈبشى توپا - چاڭغا مىلەنگەنىدى .

— بۇ ياق يېزىنىڭ مۇئاۋىنى باشلىقى ئىزىزجان بولىدۇ ،— دەپ تونۇشتۇردى يېزىنىڭ كاتىپى ئۇنى . ئاندىن ئىزىزجانغا ياسىنجان ۋالىينى تونۇشتۇردى .

ياسىنجان ۋالىيغا يېزىنىڭ بۇ باشلىقىنىڭ چىرايى تونۇشتەكلا سېزىلدىيۇ ، لېكىن «بىركىمگە ئوخشاتقان ئوخشايمەن» دېدى - دە ، بىرەر قۇر ئەھۋال سورىغاندىن كېيىن :

— تۇراپ شياڭجاڭ يوقمۇ ؟— دەپ سورىدى .

ئىزىزجان ئىتتىك كاتىپقا قاراپ قويۇپ جاۋاب بەردى :

— ئۇ ئادەم شەھەرگە يىغىنغا كىرىپ كەتكەنىدى··· بىز ھېلىغىچە خەۋەر قىلايلى···

— ياق ، بولدى ، ھاجىتى يوق ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي ، ئۇ تۇراپنىڭ يېزىدا بولمىغانلىقىغا بىر ھېسابتا خۇش بولدى ،— مەن بۇ يەردە نەچچە كۈن بار ، كۆرۈشۈۋالىمىز···

چۈشتىن كېيىن ئۇ يېزا باشلىقى ئىزىزجان بىلەن كەنتلەرنى ئارىلاپ ئەھۋال بىلەن تونۇشتى . ئىزىزجان ئۇنىڭغا يېزىنىڭ

پۇتۇن ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى .

— توغراق ئەسلىدە مېۋە ماكانى ئىدى ،— دېدى ئۇ ،— بولۇپمۇ بۇ يەرنىڭ ئۆرۈكى داڭلىق ئىدى . لېكىن بىز توغراقنىڭ مۇشۇ ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرالمىدۇق .

— نېمىشقا ؟ سەۋەب نېمە ؟

— 70 ـ يىللاردا داجەيدىن ئۆگىنىمىز دەپ نۇرغۇن باغۋا-رانلارنى بۇزۇپ ئېتىزلىققا ئايلاندۇرۇۋەتتۇق ، كېيىنچە سىياسەت ئوڭشىلىپ دېھقانلار باغلارنى يېڭىۋاشتىن يېتىشتۇرۇپ تۇرۇشدى-غا ، يۇقىرىدىن «توغراق يېزىسىنى پاختا تېرىپ باي قىلىمىز» دەپ باغلارنى يەنە بۇزدۇق ، سىلىمۇ كۆرگەنلا ، بىزنىڭ بۇ يېزا تاغ باغرىغا جايلاشقان ، كېۋەز ئۆستۈرۈشكە پەقەتلا ماس كەلمەي-دۇ ، دېھقانلار كېۋەز تېرىشقا قارشى ، لېكىن يۇقىرىدىن ۋەزىپە قىلغاندىن كېيىن ئامال يوق دېھقانلارنى مەجبۇرىي تېرىتىۋاتـ-مىز ، لېكىن ھوسۇلىنىڭ تايىنى يوق...

— بۇ ئەھۋالنى يۇقىرىغا ئىنكاس قىلمىدىڭلارمۇ ؟

— شەھەر باشلىقلىرىمۇ بىلىدۇ ، ھاشىم شىجاڭ ئۆتكەن كۈزدە كېلىپ پاختىنىڭ ھوسۇلىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كەتتى . لېكىن بۇ يىل كېۋەز ۋەزىپىسىنى ئۆتكەن يىلدىكىدىن ئاشۇرۇپ چۈشۈردى .

ياسىنجان ۋالىي چۈشەنگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى .

— سىز توغراقلىقـمۇ ؟— ياسىنجان ۋالىي توساتتىنلا سورىدى .

— ھەئە ، قارىباغ كەنتىدىن...

— قارىباغدىن ؟— ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭغا قايرىلدى ،— كىمنىڭ بالىسى ؟

— سەلەي مىرابنىڭ ئوغلى .

— ھوي ، ماڭا قارا ، سەن قايسى ئوغلى ؟

— مەن ئىككىنچىسى...

— داداڭ ، ئاناڭ تىنچلىقمۇ ؟

— ئانام ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا قازا قىلىپ كەتتى ، دادام تىنچلىق ، ئاخشام دادامغا سىلىنىڭ كەلگەنلىكلىرىنى دېگەنتىم ، بەك خۇش بولۇپ كەتتى . دادام پات ـ پات سىلىنىڭ گەپلىرىنى قىلىپ بېرەتتى .

— سەلەيكام تېخى هايات دېگىن ! ئۆي ئاۋۇالقى يەردىمۇ ؟

— هەئە... دادام كۆچكىلى زادى ئۇنىمايدۇ .

— ئەمىسە بىزنى ئۆيگە باشلا ، سەلەيكامغا سالام بېرىپ كېلەيلى...

سەلەي مىراب ياسىنجان ۋالىينىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي قوي سويدى .

— سىلىدەك ئەزىز مېهمانغا ئاتاپ قويغان قوي بۇ ،— دېدى سەلەي مىراب خۇش بولۇپ ،— ئەسلىدە سىلىگە تۆگە سويساقمۇ ئەرزىيتتى ، كۆرۈپ تۇرۇپلا ، قولىمىز سەل قىسقا بولۇپ قالدى ، ئەيىبكە بۇيرۇمايلا...

سەلەي مىرابنىڭ ئۆيى هېيت بولغاندەك تەنتەنىگە چۆمدى .

— ئاخشام ئېزىزجان سىلىنىڭ كەلگەنلىكلىرىنى دېگەندى ، بىر تۇرۇپ ئىشىنىمەن ، بىر تۇرۇپ ئىشەنمىدىم . ۋالىي توغراقتەك نامرات يېزىدا نېمە قىلىدىغاندۇ ، دېدىم . هەر هالدا ئۆزلىرى تۇرغان يەرنى ئۇنتۇماپلا ، بىرنەچچە كۈن تۇرالا ؟

— تۇرىمەن ، مەن مۇشۇ يېزىنى كۆتۈرە ئالدىم .

— شۇنداقمۇ ؟— سەلەي مىراب هەيران بولدى ،— ئۆز ۋاقتىدىمۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى بىلەن كېلىپ گۇڭشېنى خېلى ئىزغا سېلىپ كەتكەن ئىدىلا ، توغراق دېسە پۈتۈن ۋىلايەت بىلەتتى ، ماۋۇ نەچچە يىلدىن بۇيان كۆز تەگدىمۇ نېمە ؟ يىلدىن ـ يىلغا كەينى قاشقا دەسسىگىلى تۇردۇق . هەي ، دەپكەلسەك گەپ تولا جۇمۇسىلا ! ...

تاماق ئۈستىدە سەلەي مىراب تۇيۇقسىزلا :

— هەلىمە خانىم تىنچلىقتۇ ؟ بىللە چىققان بولسىمۇ بوپتۇ-كەن ؟— دەپ سوراپ قالدى . ياسىنجان ۋالىي بىردەم نېمە دېيىشىنى بىلمەي تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى . ۋالىينىڭ ئوڭايسىزلىنىپ قالغانلىقىنى سېزىپ قالغان ئېزىزجان گەپنى دەرھال يېزىنىڭ ئەھۋالىغا يۆتكىۋەتتى .

سەلەي مىراب بىلەن مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ئېزىزجانىنىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرىدىن ياسىنجان ۋالىي شۇنى ھېس قىلدىكى ، توغراق يېزىسىدىكى تۆپ مەسىلە رەھبەرلىكتە ئىكەن . تۇراپ بۇ يەرگە يېزا باشلىقى بولۇپ كەلگەندىن كېيىن ، يېزا ، كەنتلەرنىڭ باشلىقلىرىنى پۈتۈنلەي ئالماشتۇرۇپ ، ئۆزىنىڭ يېقىن ئادەملىرىنى قويۇپتۇ . ئۇلار دېھقانلارنىڭ پىكرىنى ئەمەس ، بەلكى تۇراپنىڭ دېگىنىنى قىلاتتى . يۇقىرىدىن ھەر يىلى بېرىۋاتقان يارىدەم ، قۇتقۇزۇش مەبلىغىنىڭ نەگە كېتىۋاتقانلىقىنى تۇراپتىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيتتى .

— ئىقتىسادنى تۇراپ شىياڭجاڭ ئۆزى تۇتىدۇ ، — دېدى ئېزىزجان ۋالىينىڭ سوئالىغا ،— بىر كويلۇق ھۆججەت بولسىمۇ شۇ ئادەم ئۆزى تەستىقلايدۇ...

ئەتىسى ئەتىگەندە ، ياسىنجان ۋالىي ئىشخانىغا كەلگەن ئېزىزجاندىن :

— تۇراپ شىياڭجاڭ كەلدىمۇ ؟— دەپ سورىدى .

ئېزىزجان ئوڭايسىزلىنىپ تۇرۇپ كېتىپ :

— سىلىگە راست گەپنى قىلسام ، شىياڭجاڭ يىغىنغا بارمىدى ،— دېدى .

— ئەمىسە نەدە ؟

— يېزىنىڭ كادىرلىرىنى باشلاپ ئىلىغا ئېكسكۇرسىيە قىلغىلى كەتكەنىدى...

— ئېكسكۇرسىيە ؟

— سىلىنىڭ خەۋەرلىرى بارمىكىن ، شەھەردىن ھەر يىلى

يېزا كادىرلىرىنى قوشنا ۋىلايەتلەرگە ئېكسكۇرسىيە ، ئۆگىنىشكە تەشكىللەپ ئەۋەتىدۇ ، توغراقمۇ ھەر يىلى كادىرلارنى ئايلاندۇ-رۇپ كېلىۋاتىدۇ . بۇ يىل تۇراپ شياڭجاڭ ئۆزى باش بولۇپ كەتكەنىدى .

— نېمىشقا بالدۇرلا شۇنداق دېمىدىڭ ؟

— ئەمدى قارىسىلا ، تۇراپ شياڭجاڭنىڭ مىجەزى چۈسراق ئادەم . «بۇ ئىشنى بىرىگە دېمەڭلار ! » دېگەن .

— قانچە ئادەم كەتتى ؟

— ئوتتۇزغا يېقىن بار .

— سېنى ئېلىپ ماڭماپتۇغۇ ؟

— مېنى يېزىغا قاراپ تۇر ، دەپ قويۇپ كەتتى .

— مۇنداق ئىش دەڭلا ، — ياسىنجان ۋالىي ئاچچىقى بىلەن دىمىغىنى قاقتى . «دېھقان قورسىقىنى تويغۇزالماي ھەلەكچىلىك-تە ، بۇ غوجاملار دېھقانلىنىڭ نېسىۋىسىنى قايرىۋېلىپ تاماشا قى-لىدۇ ، ياخشى گەپ ئىكەن ، بۇنى چوقۇم ئېنىقلاش كې-رەك !... » ياسىنجان ۋالىي يېنىدىن ئايرىمايدىغان خاتىرىسىنى ئېلىپ يېزىپ قويدى . شۇ ئەسنادا ئىشخانىغا يۇز - كۆزىنى قاپقارا كۆيە باسقان ئوتتۇرا ياش ئادەم ئېتىلىپ كىردى . ئۇ هودۇقلىنىدىن ئاغزى گەپكە كەلمەيتتى .

— تۇراپ شياڭجاڭ !... ، — دېدى ئۇ ئۆڭ ئىچىدىكىلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ ، — تۇراپ شياڭجاڭ يوقمۇ ؟...

— قادىراخۇن ، نېمە بولدۇڭلا ؟ — ئېزىزجان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ سورىدى .

— ئېزىزجان شياڭجاڭ بولمىدى... چاتاق بولدى...

— نېمە بولدى ، ئالدىرىماي دەڭلا !

— چاتاق بولدى ... ، — دەيتتى ئۇ شۇ گەپنى تەكرار-لاپ ، — خاڭ... خاڭ پارتلاپ كەتتى...

— نېمە ؟— ئېزىزجان چۆچۈپ سورىدى ، — خاڭ پارتلاپ

كەتتى؟ ئىچىدە ئادەم بارمىدى؟

— بار ئىدى... ئون نەچچە ئادەم تېگىدە قالدى... بىر ئامال قىلسىلا...

ئىشچىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ياسىنجان ژالىي ئېزىنزجاندىن سورىدى:

— نېمە گەپ؟

— يېزىنىڭ ئاچىقان كۆمۈر كانىدا ۋەقە يۈز بېرىپتۇ... ژالىي، قانداق قىلىمىز؟

— نېمىگە قاراپ تۇرىمىز،— دېدى ياسىنجان ژالىي ئىتتىك قوپۇپ،— دەرھال خاڭغا بارايلى!

ياسىنجان ژالىي باشچىلىقىدىكى يېزىنىڭ كادىرلىرى تاغ باغرىدىكى كۆمۈر خاڭغا كەلگەندە، خاڭنىڭ ئاغزىدا بىرمۇنچە ئىشچىلار قىيا - چىيا قىلىشىپ ئۇ ياق - بۇ ياققا يۈگۈرۈشۈپ يۈرەتتى. ئۇلار كېلىۋاتقان پىكاپنى كۆرۈپ جىم بولۇشتى.

ياسىنجان ژالىي ماشىنىدىن چۈشۈپلا سورىدى:

— بۇ يەرنىڭ مەسئۇلى كىم؟

كىشىلەر ئارىسىدىن ئېگىز بويلۇق، قارامتۇل ئادەم ئالدىغا چىقتى.

— خاڭنىڭ باشلىقى تۇراپ شياڭجاڭ بىلەن يىغىنغا كەتكەن،— دېدى ئۇ تىترىگىنىچە،— مېنى قاراپ تۇرغىن دېگەنىدى...

— قۇدۇقنىڭ ئىچىدە قانچە ئادەم بار؟

— ئون بەش ئادەم...

— خاڭ پارتلىغىلى قانچە ۋاقىت بولدى؟

— بىر سائەتتىن ئاشتى.

— قۇدۇققا چۈشكىلى بولامدۇ؟

— چۈشكىلى بولمايدۇ... گاز توشۇپ كەتتى...

ياسىنجان ژالىي يانفونىنى ئېلىپ، بۇ ۋەقەنى لى شۇجىغا

مەلۇم قىلدى . ئۇ لى شۇجىدىن دەرھال قۇتقۇزۇش خادىملىرىنى ئەۋەتىشنى ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردىن تېخنىك خادىملارنىڭ دەرھال كېلىشىنى تەلەپ قىلدى . ئۇ تۇرغۇنغىمۇ ۋەقەنى خەۋەر قىلدى . ئاردىدىن بىر سائەت ئۆتمەي قۇتقۇزۇش خادىملىرى ، تېخنىكا نازارەت ئىدارىسىنىڭ مەسئۇللىرى ئارقا - ئارقىدىن يېتىپ كېلىشتى . ھەممىنىڭ كەينىدە شەھەر باشلىقى ھاشىم پەيدا بولدى . ئۇ قۇدۇق بېشىدا تۇرغان ۋالىينى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كەتتى .

— تۇراپ قېنى ؟ — دېدى ئۇ ئېزىزجانغا ، — دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرىپ كېلىڭلار !... ئەستەغپۇرۇللا ،— دېدى ئۇ يا-سىنجان ۋالىينىڭ يېنىغا كېلىپ ،— مەن بۇلارغا بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىڭلار ، دەپ ھەر يىغىندا دەپ كەلدىم . قۇلاقتا تۇتمايدۇ...

ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭ گېپىگە زەن قىلماستىن قۇتقۇزۇش خادىملىرىغا ئۆزى ئىگەللىگەن ئەھۋالنى تونۇشتۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ بار ئامال بىلەن ئىشچىلارنى قۇتقۇزۇپ چىقىشىنى تاپىلىدى . شۇ ئاردىدا بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان دېھقانلار ۋە تېلېۋىزىيە ، گېزىتخانا-نىڭ مۇخبىرلىرى كەينى - كەينىدىن يېتىپ كەلدى . قۇدۇق ئاغزى سۇرلۇك تۇسكە كىردى . ھەممەيلەن ئۇمىد ، تەقەززالىق بىلەن قۇدۇققا كۆز تاشلاپ تۇراتتى . ياسىنجان ۋالىي شۇ ئاردىدا يېتىپ كەلگەن تېخنىكا نازارەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنى ئالدىغا چاقىردى :

— سىلەر بۇ خاڭنى تەكشۈرگەنمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— بىز ئۆتكەن يىلى تەكشۈرۈپ ، ئىشلەپچىقىرىشتا «لايا-قەتسىز» دەپ پېچەتلىگەن ئىدۇق .

— ئەمىسە كىم رۇخسەت قىلدى ؟

— بۇنى بىلمەيدىكەنمىز .

— سىلەر قايتا تەكشۈرمەكچىلارمۇ ؟

— بىز بۇ خاتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەنلىكىدىن خەۋىرىمىز يوق .

ۋالىي مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ئېزىزجاننى ئالدىغا چاقىردى :

— بۇ خاتىنى ئېچىشنى كىم تەستىقلىدى ، سېنىڭ خەۋىرىڭ بارمۇ ؟

— تۇراپ شياتجاڭ يىغىندا : «يۇقىرىدىن رۇخسەت قىلدى» دېدى . باشقىنى ئۇقمايدىكەنمەن .

— ھاشىم شىجاڭ ، سىلىنىڭ خەۋىرلىرى بارمۇ ؟

— يوق ، يوق ، بۇنداق دوكلاتنىمۇ كۆرمىدىم ، بۇنى تەكشۈرۈپ تۇرمىغان سەۋەنلىك بىزدە...

— سەۋەنلىك ؟ — ياسىنجان ۋالىينىڭ چىرايى غەزەپ بىلەن تۇرۇلدى ، — بۇ سەۋەنلىك ئەمەس جىنايەت ، كىشىلەرنىڭ ھاياتى بىلەن ئويناشقانلىق . بىز بۇ ۋەقەنى ئېنىقلايمىز...

ۋالىينىڭ ئاخىرقى گېپى شەھەر باشلىقى ھاشىمنىڭ يۈرىكىگە نەشتەردەك سانجىلىپ پۈتۈن ئەزايىغا تىترەك ئولاشتى . ئۇ نېمە قىلىشىنى بىلمەي مەڭدەپ تۇرۇپلا قالدى . قۇنقۇزۇش خادىملىرى بىر - ئىككى سائەت ھەپىلىشىپ قۇدۇق ئاستىدىن بىرنەچچە ئادەمنى ئاچىقتى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ھوشسىز ھالەتتە ئىدى . ئۇلار شۇ ھامان ماشىنىدا دوختۇرخانىغا ماڭغۇزۇلدى . ئەڭ ئاخىرى تۆت ئادەمنىڭ ئۆلۈكى چىقتى ، قۇدۇق بېشىنى ئېچىنىشلىق يىغا - زار قاپلىدى...

قۇنقۇزۇش ئىشى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ، ياسىنجان ۋالىي مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ مەسئۇللىرىنى يىغىپ يېزىدا يىغىن ئاچتى :

— قارىباغ كۆمۈر كانىدا يۈز بەرگەن قانلىق ۋەقە بىزگە ناھايىتى ئاچچىق بىر ساۋاق بولدى . تۆت ئادەم قازا قىلدى ، ئىككى ئادەمنىڭ ئەھۋالى ئېغىر... بىزنىڭ بەزى كادىرلىرىمىز ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى ، پۇل تېپىشنى ھەممىنىڭ ئالدىغا قويۇپ

خەلقنىڭ ھايات ـ ماماتى بىلەن كارى بولمىغان ، ئېغىر دەرىجىدە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغان ، بىزگە بۇنداق كادىرنىڭ كېرىكى يوق... مەن لى شۇجى بىلەن مەسلىھەتلەشتىم ، ۋىلايەتلىك پارتكوم بۇ ۋەقەگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ ، مەخسۇس تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلدى ، ئاپتونوم رايوندىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردىنمۇ ئادەملەر كەلدى . بىز بۇ ۋەقەدىكى مەسئۇلىيەتنى چوقۇم ئېنىقلاپ ، ئاممىا رازى بولغۇدەك بىر تەرەپ قىلىمىز . مەن لى شۇجىغا : «بۇ مەسىلىنى ئېنىقلاپ چىقمىغۇچە قارىباغدىن كەتمەيمەن ! » دېگەنىدىم ، ئۇ ئادەمىمۇ قوشۇلدى . بىزنىڭ مەقسىتىمىز مۇشۇ ئاچچىق ساۋاق ئارقىلىق بۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇنداق پاجىئەنىڭ يۈز بەرمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش...

*　　*

تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى قارىباغ كۆمۈر كانىنىڭ مەسلىسىنى ئۇزۇنغا قالمايلا ئېنىقلاپ چىقتى . تۇراپ ھەممە مەسئۇلىيەتنى ئۇزۇنغا ئېلىپ تۇرۇۋالدى . تەكشۈرۈش جەريانىدا شەھەر باشلىقى ھاشىم قاتارلىق شەھەردىكى بىر تۇركۇم رەھبىرىي كادىرلارنىڭ بۇ كانغا پاي قوشۇپ ئالغان پايلىرى پاش بولدى . تۇراپنىڭ خاتىدىن بۆلەك يېزىغا بېرىلگەن قۇتقۇزۇش سوممىسىغا خىيانەت قىلغان مەسلىلىرىمۇ چۈۋۈلۈپ چىقىپ ، ئاخىرى قانۇن بويىچە قولغا ئېلىندى . مۇشۇ ئىش مۇناسىۋىتى بىلەن ۋىلايەتلىك پارتكوم شەھەرنىڭ رەھبەرلىك قاتلىمىنى زور كۆلەمدە تەكشىدى . ھاشىم شەھەر باشلىقلىقىدىن قالدۇرۇلۇپ ، ئۇنىڭ ئورنىغا تۇرغۇن مۇۋاققەت شەھەر باشلىقى بولدى . ئېزىزجان توغراق يېزىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ بېكىتىلدى .

— توغراقنىڭ ئەمدىكى تەقدىرى ساڭا باغلىق ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭ بىلەن ئايرىم سۆزلىشىپ ،— يۈرەكلىك

ئىشلە ، ياردەم كېرەك بولسا ئۈدۈل مېنى ئىزدە !...
ياسىنجان ۋالىينى ھەممىدىن خۇش قىلغىنى ئاقساقالنىڭ تېلېفونى بولدى :
— توغراق يېزىسىدا قىلغان ئىشلىرىڭىزنى گېزىتتىن كۆر-دۈم ،— دېدى ئۇ مەمنۇنىيەت تەلەپپۇزىدا ، — ياخشى ئىشلارنى قىلىپسىز ، مۇشۇنداق ئەمەلىي ئىشلارنى قىلىش كېرەك . بايا-تىن سىلەرنىڭ لى شۇجى بىلەنمۇ سۆزلەشتىم ، ئۇ سىزدىن رازى ئىكەن ، بولۇپمۇ بۇ قېتىمقى كۆمۈر كان ۋەقەسىدە سىزنىڭ ئۇسۇلۇڭ مەسىلىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلغىنىڭىزنى ماختىدى...
«توغراق» يېزىسىدا يۈز بەرگەن كۆمۈر كان ۋەقەسى پۈتۈن ۋىلايەتنى تەۋرىتىۋەتتى . يەنە بىر تەرەپتىن ياسىنجان ۋالىينىڭ نام - شۆھرىتى پۈتۈن ۋىلايەتكە پۈر كەتتى . ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدا مۇشۇ پاراڭ ئىدى . نەچچە ۋاقىتتىن ئۇنىڭغا قىر كۆرسىتىپ كېلىۋاتقانلارمۇ بىردىنلا توقسان گرادۇس ئۆزگىرىپ ، ئۇ-نىڭ ئالدىغا كەلگىلى تۇردى . ۋەزىيەت بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەت-تى . «قېنى ، ئەمدى كۆرۈپ باقاي ، — ياسىنجان ۋالىي تۇردى ئۇسمانىنىڭ سۆكۈت ئىچىدە جىمجىت تۇرغان ئۆيىگە دېرىزىدىن قارىغىنىچە خىتاب قىلدى ، — ئەمدى قانداق قىلىسەن ؟ سەن ئۆزۈڭچە بۇ يۇرتنى مەنلا سورايمەن ، سەن بۇ يەردە ھېچقانداق ئىش قىلالمايسەن ، دەپ ئويلىغانتىڭ . چوتنى خاتا سوقۇپ قوي-دۇڭ ، بۇرادەر . مەنچۇ ، سەن ئۆز ۋاقتىدا تاشيول ئۇچاستىكىسى-غا ئاپىرىپ قويغان ياسىنجان ئەمەس ، مېنى ئۇرۇمچىدە يىگىرمە يىل ىكار يۈردى دەمسەن ؟ مەن ھوقۇقنى قانداق تۇتۇشنى ، سەندەكلەرنى قانداق جايلاشنى ئوبدان ئۆگەندىم . ماۋۇ تېخى بىس-مىللاسى ، مەن سېنىڭ يىلتىزىڭنى بىر - بىردىن چاناپ قۇرۇتۇ-ۋېتىمەن ، سېنىڭ ئۆز ۋاقتىدا قىلغانلىرىڭ تېخى يۈرىكىمدە ، مەن شۇ ئەنتىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلدىم . ئەڭ ياخشىسى ،

چىرايلىقچە مېنىڭ پۈتۈمگا يېقىل ! گۈناھىڭنى تىلە ! ئۇنىڭغا ئۇنىمىساڭ ئۆز گۈناھىڭ ئۆزۈڭگە . مەن بۇ يەردە بىر كۈن ۋالىي بولۇپ تۇرىدىكەنمەن ساڭا كۈن يوق ، سېنىڭ دەۋرىڭ تۈگىدى . ئەمدى بۇ يەرنىڭ خوجايىنى مەن··· »

10

چىمەنگۈل خەلچەمنىڭ چېيىدا نۇرىمان بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن ، بۇ سودىگەر ئايال ئۇنىڭغا يېقىپ قالدى ـ دە ، ئەتىسىلا كىيىملىرىنى كۆرۈپ باققۇسى كېلىپ ، ئۇنىڭ دۇكىنىغا كەلدى . نۇرىمان ئۇنى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە دۇكاننىڭ ئىچىدىكى ئايرىم ئۆيگە باشلاپ كىرىپ ، ئەكەلگەن كىيىملىرىنى بىرمۇ ـ بىر كۆرسەتتى . چىمەنگۈلگە ھاۋا رەڭ كوپتا ـ يوپكا يارىدى .

— مەنمۇ مۇشۇ يارىشامدىكىن دېگەنىدىم ،— دېدى نۇرىمان ئۇنىڭغا كىيىمنى كىيگۈزۈپ تۇرۇپ ،— نېمە دېگەنبىلەن ئۇرۇمـ چىنىڭ چوكانلىرى بۆلەكـچە··· بۇ يەردىـكى ئاياللارغا قانـچە جالدىر ـ جۇلدۇر گۈللىرى جىق بولسا شۇنى ياخشى كۆرىدۇ···

چىمەنگۈل كىيىمنىڭ باھاسىنى سورىغانىدى ، ئۇ :

— تونۇشقىنىمىزنىڭ خاتىرىسى بولۇپ قالسۇن ، — دەپ باھاسىنى دېگىلى زادى ئۇنىمىدى .

شۇنىڭدىن كېيىن ، چىمەنگۈل كۈن ئارىلاپلا نۇرىمانغا تېلېـفون قىلىپ سۆزلىشىدىغان ، بىكار بولسىلا ئۇنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ كۆرۈپ كېلىدىغان بولدى . ئۆتكەن ھەپتە نۇرىمان مال ئەكېلىدىغان بولۇپ ئۇرۇمچىگە كېتىپ نەچچە كۈن يوق بولۇۋۇـدى ، چىمەنگۈل زېرىكىپ بىر بولدى . بۈگۈن ئەتىگەن چىمەنگۈل ئىدارىغا كېلىپ تۇرۇشىغا نۇرىمان تېلېفون قىلىپ ئاخشام يېنىپ كەلگەنلىكىنى دېگەنىدى ، چىمەنگۈل ئولتۇرالمايلا قالدى .

— يېڭى مال ئەكەلدىلىمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ئالدىراپ .

— ئەكەلدىم ، كېلىپ كۆرۈپ باقاملا ؟

چىمەنگۈل قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ نۇرىماننىڭ يېنىغا ماڭدى . بۇلار خۇددى ئۇزۇن يىللار كۆرۈشمىگەن قەدىناس دوستلاردەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى .

— بۇ دورەم ئەجەب ئۇزۇن تۇرۇپ كەتتىلىغۇ ؟ — دېدى چىمەنگۈل نۇرىماننىڭ پەرداز بىلەن پارقىراپ كەتكەن يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ تۇرۇپ .

— ئىچكىرىدىن مال كەلمەي ساقلاپ قالدىم .

— مال كەلمەيمۇ ياكى كونا تونۇشلار قويۇۋەتمەي قالدىمۇ ؟ نۇرىمان قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ كۈلدى .

— نەدىكى تونۇشلار دەيلا ، — دېدى نۇرىمان قىزىرىپ ، — ھازىر ئۇرۇمچىنىڭ ئەرلىرى يېگىرمىسە ياشلىق قىزلارنى ياقلايدىغان بولۇۋاپتۇ ، مەن قارىسام يەنىلا ئۆزىمىزنىڭ يۈرتىمىز تۇزۇكتەك قىلىدۇ .

— ئۇنداقتا ھاجىمنىمۇ ئۇرۇمچىلەرگە ئازراق ئەۋەتسىلە بولغۇدەك ـ دە ؟

— ھازىر بىر خۇداغا تاپشۇرماقتىن بۆلەك چارە يوق دېسىلە ، — دېدى نۇرىمان بېشىنى چايقاپ ، — بۇ كۈندە سودىگەرلەر يانچۇقىغا تۆت تەڭگە كىرسە ئىككى تەڭگىسىنى خېنىملارغا خەجلەيدۇ ، باشلىقلار بولسا ئىشىكنى ھەل قىلىپ بېرىمەن ، دەپ ئالدايدۇ . توۋا دەيمەن ، ھازىرقى باشلىقلارغىمۇ ھەيران قېلىۋاتىمەن ، ئەمىلى يوق چاغدا شۇنداق يۇۋاش ، يەردىن ئۈستۈن قارىماي يۇرىدۇ ، شۇنداقلا ئەمەلگە ئولتۇرغاندىن كېيىن خۇيى چىقىپ قىلى تۇرىدىكەن . ئۇلار بىرىنچى بولۇپ قورساق سالىدىكەن ، ئىككىنچى قەدەمدە ئاياللارغا كۆز تاشلىغىلى تۇرىدىكەن . ياسىنجان ۋالمىيدەك ئۆزىنى تۇتۇۋالغان باشلىقلار ئاز جۇمۇ ، سىلىنىڭىزە تەلەيلىرى بار چوكان جۇمۇ !...

نۇرىماننىڭ ئاخىرقى گېپى چىمەنگۈلنىڭ كۆڭلىنى خاتىرە

جەم قىلدى . دەرۋەقە ئۇ ياسىنجانىنى ئۇزۇن يىل سىناپ كۆردى . هازىرغىچە بىرەر گۇمانلىق ئىشلار كۆزىگە چېلىقمىدى . لېكىن ، بۇ شەھەرگە كەلگەندىن بۇيان ئۆزىگە بۇرۇنقىدەك يېقىنچىلىق قىلمايدىغان بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە ئەنسىزلىك بار ئىدى . «ئاۋۇ ھەلىمەك بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرۇۋاتامدۇ - يا ! ئۇ نېمىمۇ بۇنى ساقلىغاندەك ھېلىغىچە ئەرگە تەگمەي ئولتۇرۇپتۇ . بۇنىڭدا بىر گەپ بار... ئاپىسى دېگەن جاڭمۇ شۇ كېلىنىنى ياخشى كۆرىدۇ . هازىرغىچە ئانا - بالا بولۇشۇپ يۈرۈشۈپتۇ . بەلكىم ئەنۋەر بىلەنمۇ تېپىشۋالدىمىكىن ؟... بۇنىڭغا دىققەت قىلمىسام بولمايدۇ... »

چىمەنگۈلنىڭ ئۆزىنى تىڭشاپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ نۇرىمان گەپنى يۆتكىدى :

— ئەتىگەندە نەدىكى يوق گەپنى قىلىشىپ كەتتۇق - هە ،— دېدى ئۇ كۈلۈپ ،— ئۇ ئىشلارغا باش قاتۇرۇپ كەتسەك قېرىپ كېتىمىز . هازىرچۇ ، بىر كۈن بولسىمۇ ئويناپ - كۈلۈپ خۇشال ئۆتكەنگە يەتمەيدۇ ، ئوش... ،— دېدى ئۇ قولىنى سىلكىپ ،— يۈرسىلە ، ئەكەلگەن كىيىملىرىمنى كۆرۈپ باقسىلا .

— بۇ نەنىڭ پوپايكىلىرى ؟ — چىمەنگۈل ئۇ كۆرسەتكەن رەڭگارەڭ پوپايكىلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ سورىدى .

— تۈركىيىنىڭ ، ئۇرۇمچىدىمۇ تېخى هېچبىر دۇكانغا چىقمىدى .

كىيىم چىمەنگۈلگە قۇيۇپ قۇيغاندەك خوپ كەلدى . ئۇ ئەيىنەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنى كۆرۈپ يايراپ كەتتى .

— سىلىگە چوقۇم يارىشىدۇ دېگەنتىم . دېگىنىمدەك كەلدى ، رەڭگىمۇ تازا ماسلاشتى ،— دېدى نۇرىمان ئۇنىڭغا هەۋەس بىلەن قاراپ .

— بۇنى بىرەرىگە ساتمىغانلا ؟

— سىلىگە ئاتاپ ئەكەلگەن كىيىمنى نېمىدەپ باشقىسىغا

ساتىمەن؟ بۇنىڭدىن مۇشۇ ئىككى تاللا ، بىرىنى ئۆزۈمگە ئېلىپ قويدۇم .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ چىمەنگۈلنىڭ كۆڭلى تىندى .

— نۇرىمان ،— دېدى ئۇ ئەينەكنىڭ ئالدىدا ئۇ ياق - بۇ ياققا ئايلىنىپ ، — بۇنىڭ باھاسى قانداق بولدى؟

— ئوش... نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىلا؟ — دېدى نۇرىمان خاپا بولغاندەك ، — بۇ دېگەن مېنىڭ كۆڭلۈم .

— بۇنداق قىلىۋەرسىلە مېنى خىجىل قىلىپ قويۇلا .

— ئۇنداق دېمىسلە ئىككىمىز دوست بولالماي قالىمىز ، كۆڭلۈمنى ياندۇرمىسىلا .

— سىلىنىڭ كۆڭلىڭىزنى قاچان ئېلىپ بولارمەن ، خېنىم ،— دېدى چىمەنگۈل خىجالەت بولغان قىياپەتتە ، — مېنى بەك قەرزدار قىلىۋېتىپ بارىلا .

چىمەنگۈل ئاغزىدا شۇنداق دەپ قويغىنى بىلەن نۇرىماننىڭ پۈل ئالمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى . نۇرىماننىڭ كۆڭلىدە بولىسا باشقىمۇ ھېساب بار ئىدى : «چىمەنگۈل بۇ كىيىمنى ئەتىلا بىرەر توي ياكى چايغا كىيىپ بېرىپ ، شەھەردىكى پۈتۈن ئاياللار-نىڭ ئىچىگە ئوت يېقىۋېتىدۇ . ئۇلار چىمەنگۈلنى دوراش ئۈچۈن ئۇنىڭ دۇكىنىغا يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ ، نۇرىمان ئۇنىڭغا نەچچە باراۋەر باھا قوشۇپ ساتسىمۇ ئېلىشىدۇ . ئەڭ مۇھىمى ، نۇرىمان مۇشۇ لاتىلار ئارقىلىق ياسىنجان ژالىيەدەك چوڭ يۆلەنچۈككە ئىگە بولۇۋالىدۇ ، بۇ ھەرقانداق پايدىدىنمۇ مۇھىم... ئەمدى نۇرىماننى ھېچكىممۇ بوزەك قىلالمايدۇ . ئۇ ياسىنجان ژالىي بىلەن تۇردى ئوسمانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەتنى بىلىدۇ . يەنىڭى ژالىي كېلە - كەلمەيلا تۇردى ئوسمانلىنىڭ ئادەملىرىنى تەپكىلى تۇردى . ھاشىمدەك مەيدىسىگە مۇشتلاپ يۈرگەن نوچىنىمۇ شەھەر باشلىقى-لىقىدىن ئېلىۋەتتى . قارىغاندا خېلى ئىش قىلىدىغاندەك قىلىدۇ . ماۋۇ چىمەنگۈلمۇ ئاتىكەم دېگەن كالىغا تېتىغۇدەك . بۇنىڭغا

«هه ، دەپ قويۇپ ، مۇشۇلارنىڭ قولى بىلەن تۇردى ئوسمانلاردىن ئۆچۈمنى ئالمايمەنمۇ ، هازىر جاھاننىڭ يولى مۇشۇنداق بولىدىغۇ ؟»...

— ئۆتكەندە ئۆمەكتىكى بىرقانچە ئارتىسلار دۇكانغا كەلگەنىدى ،— دېدى نۇرىمان ئۇنى ماختاشقا ئۆتۈپ ،— ھەممىسى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سىلىنىڭ گەپلىرىنى قىلىشىپ كەتتى .

— نېمە دەيدۇ ؟— چىمەنگۈل دىققەت بولۇپ سورىدى .

— نېمە دەيتتى ، «سەنئەت ئۆمەك تارىخىدا بۇنداق باشلىققا ئېرىشىپ باقمىغان ، خۇدايىم بىزگە يەتكۈزۈپتۇ ، بىزدىن يۆتكەپ كەتمىسە بولاتتى» دېيىشتى... هە ، راست ، ئۆمەككە بىنا سالىدىغان بولدى دېيىشىدىغۇ ، راستمۇ ؟

— ھەئە... نەچچە ۋاقىتتىن ۋىلايەتنىڭ باشلىقلىرى سەنئەت ئۆمەكنى تاشلاپلىۋەتكەن ئىكەندۇق ، بىچارىلەرنىڭ ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيلىرىگە قاراپ ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلىدۇ . قۇرۇق گەپنى قىلغان بىلەن بىكار ، ئاۋۋال مۇشۇلارنىڭ ئۆيى مەسىلىسىنى ھەل قىلاي ، دەپ ياسىنجاننى باشلاپ بېرىپ كۆرسەتتىم . قايسى كۈنى ۋىلايەتتىن بىنانىڭ پۇلىنى تەستىقلاپ چۈشۈرۈپتۇ...

— ئارتىسلار بىكار ماختىماپتىكەن ـ دە ؟ — دېدى نۇرىمان ،— باشلىق دېگەنغۇ ئەسلىدە شۇنداق بولسا بولىدۇ .

— ياسىنجانغا ئوچۇق دېدىم . «بىنانىڭ پۇلىنى تەستىقلاپ بەرمىسەڭلا ئۆمەك باشلىقلىقىنى ئېلىڭلار ، قىلمايمەن» دېدىم .

— يامان چوكان ئىكەنلا... ،— دېدى نۇرىمان ، — ئاشۇ تۇردى ئوسمانىنىڭ ئاتىكەمىمۇ ئۆزىنى باشلىق دەپ كېرىلىپ يۈرىدۇ ، قولىدىن پوقنى ئىككى قىلىش كەلمەيدۇ ، ئەسلىدە ئايالار بىرلەشمىسىگە سىلى مۇدىر بولىدىغان يەردە...

— ئالدىرىمىسىلا ، مەن ئۇنىڭدىن مۇدىرلىقىنى تارتىۋالمىسام قاراپ تۇرسىلا...

نۇرىماننىڭ ئېسىگە نېمىدۇر كەلگەندەك بولۇپ سورىدى :

— ئاتىكەملەرنىڭ چېيىغا قاتنىشىۋاتامىلا ؟

— يېڭى كەلگەندە بىر - ئىككى قاتار قاتناشقانىدىم ،— دېدى چىمەنگۈل ياراتمىغاندەك قىلىپ ، — قارىسام ، ئېپىم كېلىشمەيدىكەن ، يېقىندىن بارمىدىم .

— ھەرقاچان ، غەيۋەتتىن بۆلەك گەپ يوقتۇ ؟

— شۇ ئىكەن ، ھەي راست ، ئۆزىمىز ئايرىم چاي ئوينىمايلىمۇ ؟

نۇرىمانمۇ شۇنى دېمەكچى ئىدى ، چىمەنگۈلنىڭمۇ ئېغىز ئاچقىنىنى كۆرۈپ يايراپ كەتتى .

— ئاياللاردىن بىرقانچىسى ماڭا دېگەنتى ، مەن تېخى سىلىنى چاي بىلەن خۇشى بارمۇ ، يوق ؟ سوراپ باقاي ، دەپ قويغان .

— قانداقراق ئاياللار ؟

— خېلى پەيزى بار خوتۇنلار ، ئاۋۇ ئاتىكەمنىڭ باداڭ قورساقلىرىغا ئوخشاشمايدۇ ، بۇدا مەن چاي ئۆتكۈزۈپ چاقىراي ، سىلى كۆرۈپ باقسىلا ، چوقۇم سىلىنىڭ دىتلىرىغا يارايدۇ .

— ماقۇل ، شۇنداق قىلايلى ،— چىمەنگۈل سائىتىگە قاراپ قويۇپ ئالدىرىدى ،— مەن ماڭاي ، نۇرىمان . قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ ئادەملىرى كەلمەكچىدى .

— قۇرۇلۇشنى باشلىۋەتتىمۇ ؟

— ياق تېخى··· نەچچە كۈندىن بۇيان شۇنىڭ ھەلەكچىلىكىدە دېسىلە ، بۇ قۇرۇلۇش شىركىتىدىكىلەرمۇ قويمىچى بولۇپ كېتىپتۇ ، پۇلنى يەتمەيدۇ دەپلا تۇرىدۇ .

— ھازىر ئۇ خەقلەرگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ ، ئۇلار سىلىنىڭ ۋالىنىڭ خانىمى ئىكەنلىكلىرىنى بىلىپ شۇنداق دەۋاتقان گەپ . «يەتمەيدۇ دەپبەرسەك پۇلنى ھەل قىلالايدۇ» دەيدىغاندۇ ؟

— شۇنداق ئوخشايدۇ .

— بىزنىڭ ھاجىم بىلەن سۆزلىشىپ باقسىلا بولمامدۇ ؟

چىمەنگۈل بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇشال بولۇپ كەتتى .

— هه ، راست ، هاجىمنىڭمۇ قۇرۇلۇش شىركىتى بار - هه ! نەچچە كۈندىن نېمىدەپ ئېسىمگە كەلمىگەندۇ ؟ هاجىم ئۆزى باردۇ ؟

— بار... ئۇمۇ باشقىلاردىن ئاڭلىغان چېغى ، ئاخشام تېخى : «چىمەنگۈل — قويمىچى شىركەتلەرگە ئۇچراپ قالمىغىيتتى» دەۋاتاتتى .

— ئەجەب ئوبدان دېدىلا ، خېنىم ، هاجىمغا دېسىلە ، مەن بىلەن بىر كۆرۈشسۇن...

نۇرىمان چۈشتىلا بۇ خەۋەرنى قايسىر هاجىمغا يەتكۈزدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ هاجىمنىڭ خۇشاللىقتىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەندەك بولدى .

— ياسىنجان ۋالىيىنىڭ ئۆيىگە ئەمدى پەتە قىلىساق بولىدۇ ،— دېدى نۇرىمان .

— قاچان بارىمىز ؟

— بۈگۈن كەچتىلا بارايلى ، تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇش كېرەك ،— دېدى نۇرىمان ۋە تۇرۇپ كېتىپ سورىدى ،— بىر چاغدا بىر ئالتۇن سائەتنىڭ گېپىنى قىلىۋاتاتتىلا ، شۇ باردۇ ؟

— بار ، ئۇنى سوراپ قالدىڭلارغۇ ؟ — دېدى هاجىم چۈشەنمەي .

— ۋالىينىڭ ئۆيىگە تۇنجى كىرگەندە قۇرۇق قول كىرسەك نېمە دەيدۇ ؟ سىلى دېگەن يوغان بىر شىركەتنىڭ خوجايىنى ، نام - ئاتاققا لايىق ئىش قىلساق بولار ؟

— سائەتنىغۇ ۋالىيغا قويارمىز ، ئايالىغچۇ ؟

— ئۇنىڭغا بۇدا ئۇرۇمچىدىن بىر ئالتۇن زەنجىر ئالغاچ كەلگەن ، ئەسلىدە ئۆزۈم تاقارمەن دېگەن . بوپتۇ ، شۇ ياقتا بېرەي...

— ئەقلىڭلار بار خوتۇن جۇمۇ ، — قايسىر هاجىم نۇرىمانىنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويدى ، — ئەگەر مۇشۇ قۇرۇلۇشنى قولغا

كەلتۇرۇۋالسام ئىشمىز ئوڭغا تارتاتتى ، سىلىگىمۇ پىكاپتىن بىرنى ئېلىپ بېرەتتىم .

— ئەمىسە مۇشۇ گەپلىرىدە تۇرسىلا جۇمۇ !

— گېپىم گەپ...

چىمەنگۈل ئۇلارنى خۇددى كونا قەدىناسلاردەك قىزغىن قارشى ئالدى ۋە ياتاق ئۆيدە تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرغان ۋالىينى باشلاپ چىقىپ مېھمانلارنى ئالاھىدە تونۇشتۇردى .

— ھاجىم سىزنىڭ مەھەللىلىكىمىز ئىكەن ، — دەپ ئالاھىدە قىستۇرۇپ قويدى .

ياسىنجان ۋالىي ھاجىمغا قىزىقسىنىپ قاراپ سورىدى :

— سىلى قايسى مەھەللىدىن ؟

— لەنگەردىن .

— قوشنا ئىكەنمىزغۇ ؟ — دېدى ياسىنجان ۋالىي ، — لەنگەردە بىزنىڭ تۇغقانلار بار .

— قاسىمكاملار بىلەن بىز قوشنا ، ئۇرۇق ـ تۇغقاندەك ئۆتۈشمىز...

— سىلى شىركەتنى قۇرغىلى قانچە يىل بولدى ؟

— ھېسابتا بەش ـ ئالتە يىل بولۇپ قالدى ، — دېدى قايسر ھاجىم چۈشەندۈرۈپ ، — مەن ئەسلىدە قۇرۇلۇش شىركەتتە ئىشلىگەن . كېيىن شىركەتنىڭ ئىشلىرى ئاقماي قالغاندىن كېيىن چىقىپ سودا بىلەن بولۇپ ئاز ـ تولا پۇل تاپتىم . مېمارچىلىق بىزنىڭ ئاتا كەسپىمىز ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارمۇ شۇ ھۈنەرنى تاشلىۋەتمەسلىكنى مەسلىھەت بەردى . شۇنىڭ بىلەن ۋەيران بولغان قۇرۇلۇش شىركىتىنى كۆتۈرە ئېلىپ بىر شىركەت قۇرغانىدىم ، لېكىن نەچچە ۋاقىتتىن ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى تازا قوللىماي قويدى .

— قانچىلىك ئىشچى ـ خىزمەتچىڭلار بار ؟

— ئىككى يۈزگە يېقىن...

— قەۋەتلىك بىنالارنىمۇ سېلىپ باقتىڭلارمۇ ؟

— سالىمىز ، ئۆتكەن يىلى قاتناش ئىدارىسىنىڭ ئىككى يۈرۈش ئائىلىلىكلەر بىناسىنى ئالغان ، مۇددەتتىن ئىلگىرى پۈتتۈرۈپ ئۆتكۈزۈپ بەردۇق . «بوستان» يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئىشخانا بىناسىنى كۆردىلىمىكىن ؟

— كۆردۈم .

— شۇنىمۇ بىزنىڭ شىركەت سالغان .

— مىللىي پاسوندا ئىكەن .

— بىزنىڭ تېخنىكىلىرىمىز مىللىي پاسوننى كۆپرەك ئىشلەتىدۇ ، قۇرۇلۇش نازارىتىدىن كەلگەن رەھبەرلەرمۇ بىزنىڭ سالغان قۇرۇلۇشلىرىمىزنى ئالاھىدە ماختىدى . شۇنىسى ، سىلى ئۇقمايلا ، نەچچە ۋاقىتتىن بۇ يەردە «بوستان»لىقلارغا كۈن يوقلا بولۇپ كەتتى ، مەنمۇ شىركەتنى تارقىتىۋېتىدىغان يەرگە كېلىپ قالغانىدىم...

ياسىنجان ۋالىي چۈشەنگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى .

— مىللىي مېمارچىلىقنى تەرەققىي قىلدۇرۇش نىيىتىڭلار ياخشى ئىكەن ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي سەل تۇرۇۋېلىپ ، — مېنىڭ مۇشۇ كۈندە سېلىنىۋاتقان بىنالارغا قاراپ ئىچىم پۈشىدۇ . قارىساڭ ، ھەممىسىلا قېلىپتا قۇيغاندەكلا بىر خىل ، سەرەڭگە قېپىدەكلا . بىنالار ھەر خىل بولۇشى كېرەك ـ دە . ئالدىنقى يىلى مەن ئېكسكۇرسىيە بىلەن ياۋروپادىكى بىرقانچە دۆلەتلەرگە باردىم . ماڭا بەك تەسىر قىلغىنى ئۇلارنىڭ بىنالىرى بولدى ، بىر بىنا يەنە بىر بىناغا ئوخشاشمايدۇ ، نەقىشلىرىمۇ شۇنداق چىرايلىق . بىزنىڭمۇ مىللىي پاسوندىكى نەقىشلىرىمىز بارغۇ ، نېمىشقا شۇلارنى ئىشلەتمەيمىز ، مىللىي رايوننىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بولۇش كېرەك ـ دە . قانداق دېدىم ؟

— ناۋاتتەك گەپ قىلدىلا ، ۋالىي ، — دېدى قايىر ھاجىم خۇشامەت بىلەن ئورنىدىن قوپۇپ تۇرۇپ ،— نەچچە ۋاقىتتىن مانا

سىلىدەك گەپ قىلىدىغان ئادەم يوق ، زەردىگۆش بولۇپ كەتتۇق ئەمەسمۇ ؟

ياسىنجان ۋالىي نېمىندۇر ئېسىگە ئالغاندەك بولۇپ ، نۇرد-مان بىلەن نېرىقى ئۆيگە چىقىپ كەتكەن چىمەنگۈلنى چاقىردى :

— سىلەرنىڭ ئائىلىلىكلەر بىناسىنى ھاجىمنىڭ شىركىتد-گە بەرسەڭلا بولمامدۇ ؟ — دېدى ئۇ بۇيرۇق قىلغاندەك .

— پىلانلاش ئىدارىسى بىز ئورۇنلاشتۇرمىز دەپ چات كې-رىۋېلىپ كېتىۋاتامدۇ ، بۇ خەقنىڭ رەسمىيىتىنىڭ جىقلىقى ، ... سىز بىرنېمە دېسىڭىز بولىدىغان ئوخشايدۇ .

— ئەتە مەن ئۆزۈم سۆزلىشەي ، ئەتىگەندە ئېسىمگە سېلىپ قويۇڭلا ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي قايىر ھاجىمغا قاراپ ، — ئەمىسە ، ھاجىم ھۇنەرلىرىنى بىر كۆرسەتسىلە ، سىلىگە ئالدىن دەپ قويايلى ، بۇ ئارتىس خەققە بىرنېمە ياراتماق تەس ، ئاشۇلارنى رازى قىلسىلا بولىدۇ .

— خاتىرجەم بولسىلا ، ۋالىي ، چوڭ گەپ ئەمەس ، بىنا پۈتكەندە كۆرۈپ باقسىلا ، — دېدى قايىر ھاجىم خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي .

— كونكرېت ئىشلارنى چىمەنگۈل بىلەن سۆزلىشەر-سىلە ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي ئورنىدىن تۇرۇپ ،— بىر مەھەل-لىلىك ئىكەنمىز ، ئىش - كۆشلار بولسا تارتىنماي كېلىڭلار... مېنىڭ ئازراق ئىشىم بار ئىدى ، چىقاي ، — دېدى .

— رەھمەت ، ۋالىي ،— دېدى قايىر ھاجىم ئېگىلىپ تۇرۇپ .

نۇرمان قايىر ھاجىمغا «قايىتايلى» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى .

— بىنانىڭ ئىشلىرىنى ئەتە ئىدارىغا كەلسىلە سۆزلىشەيلى ،— دېدى چىمەنگۈل ئۇلارنىڭ قوزغىلىشقا تەمشەل-گىنىنى سېزىپ ، — بىزنىڭ ئوشۇق پۇلىمىز يوق ، بولسا ئەر-زانراق قىلىپ بېرەلا .

— خاتىرجەم بولسىلا ، بىز كېلىشىپ قالىمىز ، — دېدى قايسر ھاجىم ۋە نۇرىمانغا «سوۋغاتلارنى قويمامسەن» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى .

— بىز بۇگۈن قۇرۇقلا كېلىپ قالدۇق ،— دېدى نۇرىمان ۋە نەرسىلەرنى ئۈستەلگە قويۇپ تۇرۇپ ،— بۇغۇ ، ھەرقايسىلىرىنىڭ لايىقلىرىدا ئەمەس ، ئەمدى ئاز كۆرمەي ...

— ۋاي ، نېمە قىلىۋاتىلا ؟ — دېدى چىمەنگۈل نەرسىلەرگە ئىنتىسىك كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ ،— ئۆزۈڭلار كېلىۋەرسەڭلا بولاتتى ئەمەسمۇ ؟

— قۇرۇلۇشنىڭ كۆڭلى ئايرىم ، — دېدى قايسر ھاجىم ئېھتىيات بىلەن . چىمەنگۈلمۇ شۇنداق دېگەندەك مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى .

قايسر ھاجىم بىلەن نۇرىمان كەتتى . چىمەنگۈل ئۇلارنى ئىشىككىچە ئۇزىتىپ قويۇپ مېھمانخانىغا كىرىپ سوۋغاتلارنى قولىغا ئېلىپ كۆردى . ئۇنىڭغا ئالتۇن زەنجىرنىڭ مېدالىئونى بەك ياراپ كەتتى . ئۇ زەنجىرنى بوينىغا تاقاپ ئەينەكنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئۇنىڭ ئېسىگە ھاجىمنىڭ «قۇرۇلۇشنىڭ كۆڭلى ئايرىم» دېگەن گېپى كېلىپ يايراپ كەتتى : «مانا ھوقۇق دېگەننىڭ ھالاۋىتى ، ئۆز ۋاقتىدا بىز ئادەتتىكى ئادەم چېغىمىزدا كىم بىر نەرسە ئەكېلەتتى ؟... ناۋادا مېنىڭ قولۇمدا ياسىنجانىنىڭ ھوقۇقى بولىدىغان بولسا ئىككى يىلغا قالماي مىليونېر بولۇپ كېتەتتىم ، ھېلىمۇ بولسا شۇنىڭ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىش كېرەك . ئەمەل دېگەن خۇددى قىمارۋازنىڭ يانچۇقىدىكى پۇلغا ئوخشاش نېمە ، ئۇ بۇگۈن سېنىڭ يانچۇقىڭدا تۇرغىنى بىلەن ئەتە تەلىيى كەلگەن باشقا بىرىنىڭ يانچۇقىغا كىرىپ كېتىۋېرىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئۇ قولۇڭدىكى چاغدا ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشنى بىل ، ئۆزۈڭنى چىڭدا ، ئۇ قولدىن كەتكەندىن كېيىن ‹ۋاي ، ئىسىت ! › دەپ ھەسرەت چېكىش ئۆتۈپ كەتكەن ئەخمەق ، نادانىنىڭ ئىشى» ...شۇڭا چىمەنگۈل ۋىلايەتكە كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا سەنئەت

ئۆمەكنى تەۋسىيە قىلغاندا ، ئۇ گەپ - سۆز قىلمايلا ماقۇل دېدىيۇ ، لېكىن بىر شەرتنى قويدى :

— بوپتۇ ، ئۆمەككە باراي ، — دېدى ياسىنجان ۋالىيغا ، — لېكىن مەن باش تۆەنجاك بولىمەن .

چىمەنگۈلنىك ئۆز پىلانى بار ئىدى : «ھازىر ياسىنجان بۇ يەرگە يېتكى كەلدى . ئۇمۇ باشقىلارنىك ئالدىدا خىجالەت بولمەسۇن . شۇڭا كىچىكرەك بولسىمۇ ئۆمەكتە ئىشلەپ تۇراي . مانا ، بىسمىللا دېمەي بىر قۇرۇلۇشنى تۇتتۇم . بۇ ھاجىم قانچىلىك بېرەر ؟ بۇنى باشقىلاردىن ئۇقۇشۇپ بېقىش كېرەك . نۇرىمان تېخى ماڭا ئاتىكەمنىك ئورنىنى سايە قىلىۋاتىدۇ ، ئاياللار بىر-لەشمىسىگە ئوخشاش سۇپرىسى قۇرۇق ئىدارىدە نېمە قىلىمەن ؟ ئۇ يەردە ئاشۇ ئاتىكەمدەك ئەخمەقلار ئىشلىسە بولىدۇ ، مەن كېيىنچە پۇلى بار بىر ئىدارىنى قولۇمغا ئالىمەن··· »

شۇ ئارىدا ئۆيگە ئوغلى ئادىلجان كىرىپ كەلدى . ئۇ ئۇستەل-دىكى ئالتۇن سائەتنى كۆرۈپ قولىغا ئالدى :

— كىملەر كەلدى ؟ — دېدى ئۇ سائەتنى ئايلاندۇرۇپ كۆرۈپ .

— «بوستان» شىركىتىنىك خوجايىنى كەلگەنتى شۇ ، داداڭغا دەپ ئەكەپتۇ .

— قايسر ھاجىمۇ ؟— دېدى ئادىلجان سائەتنى قولىغا تاقاپ بېقىپ ،— دادام بۇ سائەتنىك قەدرىنى بىلمەيدۇ ، بولدى ، مەنلا تاقاي···

چىمەنگۈل بۇ ئەركە ئوغلىغا گەپ - سۆز قىلمىدى .

11

زورىخان مومايى تاڭنى تەستە ئاتقۇزدى . ئۇ بېشىنى كۆتۈر-سىلا ئۆيى چۆرگىلىگەندەك بولۇپ ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشاتتى . بېشى گويا تاش ئېسىپ قويغاندەك ئېغىر ئىدى . ئۇ «بامدات نامىزىنى قازا قىلمايى» دەپ قانچە كۈچەپ باقسىمۇ ئورنىدىن

تۇرالمىدى . «رىزقىم توشۇپ قالدىمۇ نېمە ؟— دەپ ئويلىدى ئۇ ئەندىكىپ تۇرۇپ ،— بۇگۈن ئەجەب بىرقىسما بولۇپ قېلىۋا-تىمىنا ! بۇنداق ئاغرىپ يېتىپ قېلىشىمنى بىلگەن بولسام قاسىم-جانلارنى ماڭدۇرماس ئىكەنمەن . ئەمدى قانداق قىلارمەن ؟... قوشنىلاردىن بىرەرىمۇ كىرىپ سالمىدى ؟... » ئۇزۇم باراڭلىق چوڭ هويلىدا تىكەندەك يالغۇز قالغان زورىخان مومانىنى ۋەھىمە باستى . قاسىمجان تۇنۇگۈن كۆڭلى تۇيغاندەك : «تويغا گۈلخان بالىلار بىلەن بېرىپ كەلسۇن ، مەن بارماي » دېسە ، مومايى ئۇنى-ماي : «قېينىكاڭنىڭ تۇنجى قىلىۋاتقان مەرىكىسى ، مەنمۇ بارمى-سام ، سەنمۇ بارمىسالڭ بىزنى ياراتمىدى دەپ كۆڭلىگە كېلىدۇ » دەپ زورلاپ يولغا سالغانىدى . مانا كېسەلمۇ ئۇنىڭ يالغۇز قېلى-شىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك تۇيۇقسىز باسسا بولىدۇ . «قېرىنىشقاندەك ئەتىگەندىن قوشنىلارنىڭ بىرەرىمۇ كىرمەيۋاتقىنىنى دېسە ، يا-سىنجان بالام خەۋەر تاپقان بولسا ئۇچۇپ كېلەر ئىدى ... » مومايى-نى بىردىن ۋەھىمە باستى .

مومانىنىڭ قۇلىقىغا بىرى دەرۋازىنى قېقىۋاتقاندەك ئاڭلى-نىپ ، ۋۇجۇدىغا جان كىرگەندەك بولدى . لېكىن ئۇ قانچە كۈ-چەپ باقسىمۇ ئورنىدىن قوپالمىدى . دەرۋازا كەينى ـ كەينىدىن قاتتىق قېقىلدى . «قوشنىلاردىن بىرەرىدۇر هەرقاچان ، تامدىن ئارتىلىپ چۈشكەن بولسىمۇ ؟... » مومايى قۇلاق سالدى . ئۇنىڭ قۇلىقىغا تونۇش بىر ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بولدىيۇ ، لېكىن كىم ئىكەنلىكىنى ئىلغا قىلالمىدى . دەرۋازا يەنە بىر قېتىم ئەنسىز قېقىلدى ـ دە ، جىمىپ قالدى . «كېتىپ قالدىمۇ نېمە ؟ كىم بولغىيتتى ؟... » مومايى شۇ خىياللار بىلەن ئەندىكىپ تۇرۇشىغا ئۆزىنىڭ ئىشكى ئېچىلىپ ، تونۇش ئاۋاز ئۇنى چاقىردى :

— چوڭ ئانا !...

مومايى نەۋرىسى ئەنۋەرنىڭ ئۇننىنى تونۇپ بېشىنى كۆتۈردى :

— جېنىم بالام... سەن كەلدىڭمۇ ؟ — دېدى ئۇ ئۇمچىيىپ .

ئۇنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆز چاناقلىرىدا لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدى .

— چوڭ ئانا ، نېمە بولدىڭىز ، مىجەزىڭىز يوقمۇ ؟

— بىلمەيمەن ، بالام ، ئەتىگەندىن بېشىم قېيىپلا تۇرىدۇ ، مىدىرلىغۇدەك ھالىم يوق ، سىلەرنى كۆرەلمەي قالارمەنمۇ ، دەپ قورققان ئىدىم .

— قاسىمجان ئاكىلار نەگە كەتتى ؟

— قېينىكىسى توختاخۇن ئوغلىنى ئۆيلەيدىغان بولۇپ تويغا چىللىغان ئىدى ، بالىلىرىنى ئەكەتكەنىدى . بۇنداق تۇيۇقسىز ئاغرىپ قېلىشىمنى نەدىن بىلەي...

ئەنۋەر موماينىڭ قورۇق باسقان پېشانىسىنى تۇتۇپ چۆچۈپ كەتتى :

— چوڭ ئانا ، قىزىۋېتىپسىز ، دەرھال دوختۇرغا بارايلى .

— بىرەدەم ياتسام ئوڭشىلىپ قالارمەن ، بالام .

— ياق ، دوختۇرغا بارمىساق بولمايدۇ .

ئەنۋەر موماينىڭ «ياق» دېگىنىگە قويماي ھاپاش قىلىپ تالاغا ئېلىپ چىقتى . دەرۋازا ئالدىدا پىكاپ ئۇنى ساقلاپ تۇراتتى . ئۇ موماينى ئاۋايلاپ ماشىنىغا ئولتۇرغۇزۇپ شوپۇرغا :

— شەھەرگە قايتايلى ، — دېدى .

ئەنۋەر موماينى يۆلەپ ئولتۇردى .

— ئۆيدە يالغۇز قالغان ئادەم بىزنىڭ ئۆيگە يېنىپ كىرسىڭىز بولمامتى ؟ — ئەنۋەر رەنجىگەندەك دېدى ،— ھېلىمۇ مەن كېلىپ قاپتىمەن ، بولمىسا...

— مېنى يوقلاش قانداق ئېسىڭگە كېلىپ قالغاندۇ ، بالام ؟

— قوشنىلىرىڭ يېزىسىغا خىزمەت بىلەن ماڭغان ، يولدىن ئۆتكەچ سىزنى يوقلاپ ئۆتەي دەپ كىرىشىم ئىدى...

— رەھمەت ، بالام...

زورىخان موماي ئەنۋەرنى بۆلەكچە ياخشى كۆرەتتى . ئۆز

ژاقتىدا ئوغلى ياسىنجان ھەلىمە بىلەن ئاجرىشىپ ئۇرۇمچىگە ماڭغان چاغدا ئۇ يەتتە ياشقا كىرىپ قالغانىدى . زورىخان موماي دادىسىز قالغان نەۋرىسىنى باغرىغا بېسىپ : «جېنىم بالام ، دادىڭنى شەيتان ئازدۇردى ، سېنى قارا يېتىم قىلىپ قويدى ، — دېدى يىغلاپ تۇرۇپ ، — مەن ئۇنىڭغا بەرگەن سۈتۈمگە رازى ئەمەسمەن... ئانا ـ بالا ئىككىڭلارغا قىلغان بۇ ۋاپاسىزلىقىڭنى دەردىنى بىر كۈن بولمىسا بىر كۈنى تارتىپ قالىدۇ . خۇدايىمنىڭ ئارغامچىسى ئۇزۇن ، كىشىگە قىلغان كىشىدە قالمايدۇ ، ئۇ سېنى بالام دەپ تونۇمىغان بولسا مانا مەن نەۋرەم ، دەپ بىلىمەن . مېنىڭ بىلەن تۇر ، بالام !... » ھەلىمەمۇ قېينانىسىنى ياخشى كۆرەتتى . شۇڭا ئۇ ئەنۋەرنى موماينىڭ توسۇمىدى . ئەنۋەر ئىككى ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا چوڭ بولدى . ئۇ مومىسىنى كۈن ئارىلاپ دېگۈدەك يوقلاپ تۇراتتى . موماينىڭ ئەنۋەرنى كۆرگۈسى كەلسە ھەلىمەنىڭ ئۆيىگە كېلىپ نەچچە كۈن تۇرۇپ كېتەتتى . ياسىنجان ۋىلايەتكە ۋالىي بولۇپ كەلگەندىن بۇيان ، ئۇ ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ ھەلىمەنىڭ ئۆيىگە ئانچە كەلمەس بولدى . لېكىن ئەنۋەر موماينى يوقلاشنى تاشلىمىغانىدى .

دوختۇر تەكشۈرۈپ كۆرۈپ موماينى دەرھال بالىنىستقا ئالىدى . ئەنۋەر شۇ ئارىدا ئۆيگە بېرىپ ئىككى مىڭ يۈەننى ئېلىپ ياتاق رەسمىيىتىنى ئۆتەپ كىردى .

— دوختۇر نېمە دەيدۇ ، بالام ؟ — ئەنۋەر كىرگەندە سورىدى موماي .

— «ئۆپكىگە سوغۇق ئۆتۈپتۇ ، بىرنەچچە كۈن ئوكۇل سېلىپ دورا يېسە ساقىيىپ كېتىدۇ» دەيدۇ ، ھېلىمۇ ۋاقتىدا كەپتىمىز .

موماي يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ ياغلىقىغا چىگىلگەن تۈگۈچنى ئالدى .

— ياتاققا پۇل ئالىدىغاندۇ ، بالام ؟ — دېدى ئۇ ياغلىقىنى

يېشىپ تۇرۇپ ، — ماۋۇ پۇل يېتەرمۇ ، بالام ؟

— نېمە قىلىۋاتىسىز ، چوڭ ئانا ،— ئەنۋەر كۇلگىنىچە مومىسىنىڭ قولىنى ئىتتەردى ،— يانچۇققا سېلىپ قويۇڭ ، بىز تۇرساق پۇلدىن نېمە غەم قىلىسىز ؟

— شۇنداق بولسىمۇ سېنىڭ بىر ئۆيۈڭ تۇرسا... ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يىل ئۆي ئالىمىز دەۋاتاتىسىز...

— مەن بانكىدا ئىشلەۋاتسام پۇلدىن قىسىلچىلىقىمىز يوق ، چوڭ ئانا ، — ئەنۋەر مومىسىغا چاقچاق قىلدى .

— خۇدايىم ساقلىسۇن ، بالام . ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىغا تەگكۈچى بولما !

— چېقىشىپ دەپ قويىدۇم ، خاتىرجەم بولۇڭ ، چوڭ ئانا...

سېستىرا قىز كىرىپ زورىخان مومايغا ئاسما ئوكۇل سالدى . كېچىدىن تۇزۇك ئۇخلىمىغان مومايىنىڭ كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى . ئەنۋەر ئۇنىڭ يېنىدا بىردەم ئولتۇرۇپ تاماكا چەككىلى كارىدورغا چىقىشىغا ، نېرىدىن كېلىۋاتقان ئۆگەي سىڭلىسى ئاسىيەنى كۆرۈپ كۆرمەسكە سېلىپ قايرىلىپ ماڭغانىدى ، ئاڭغىچە ئاسىيە ئۇنى چاقىردى :

— ئەنۋەركا ، بۇ ياقتا كەپسىزغۇ ؟ — دېدى ئاسىيە تىنچلىق سوراپ ، — كېسەل يوقلاپ كەلگەنتىڭىزمۇ ؟

ئەنۋەر باشتا ئۇنىڭغا راست گەپنى دېمەسلىكنى ئويلىدى ، لېكىن يەنە نېمىشقىدۇر نىيىتىدىن يېنىپ :

— چوڭ ئانامنى بالىنىستقا ئەكەلگەن ، — دېدى .

— كىمنى ؟ — ياندۇرۇپ سورىدى ئاسىيە ،— زورىخان مومامنىمۇ ؟

— ھەئە...

— نېمە دەيدىغانسىز ؟ — ئاسىيەنىڭ چىرايى جىددىيلەشتى ، — نېمە بوپتۇ ، دوختۇر نېمە دەيدۇ ؟

— ئۆپكىگە سوغۇق ئۆتۈپ يالىلۇغلىنىپتۇ .
— ۋاي ، خۇدايىم ! نېمىشقا ماڭا دېمىدىڭىز ؟ ھازىر ئەھۋالى قانداق ؟
— ھازىر بىرئاز ياخشى ، قىزىتمىسىمۇ سەل چۈشتى... ،— ئەنۋەر بىردەم تۇرۇۋېلىپ سورىدى ،— دادىڭىز بارمۇ ؟
— دادام تېخى تۇنۇگۈن ئۇرۇمچىگە يېغىنغا كەتكەنىدى .
ئەنۋەر يېنىك تىن ئالدى . ئۇ دادىسىغا قانداق خەۋەر قىلىشىنى بىلمەي تۇراتتى . ئۇنىڭ يېغىنغا كەتكىنىگە بىر ھېسابتا خۇش بولدى . ئاسىيە بولسا ئۇنىڭ دادىسىنى سورىغانلىقىنى باشقىچە چۈشەندى .
— قايسى ئۆيدە ياتتى ؟ — دەپ سورىدى ئاسىيە .
— ئون ئىككىنچى كارىۋات .
— سىز نەگە ماڭغانتىڭىز ؟
— مەن ئۆيگە بېرىپ كۆرپە ـ ياستۇق ئەكېلەي دېگەن ، گۈلشەننى ساقلاۋاتىمەن .
— گۈلشەن بۈگۈن دەم ئالدىغۇ دەيمەن .
— ھەئە ، ئۇ چوڭ ئۆيگە كەتكەنىدى ، ھازىر تېلېفون قىلىدىم .
— ئۇنداق بولسا ئەنۋەركا ، سىز ئۆيگە بېرىۋېرىڭ ، مومامغا مەن قاراپ تۇرىمەن .
— ياق ، ياق بولدى ، سىز ئىشلەۋاتقان تۇرسىڭىز ؟
— مەن ئىشتىن چۈشتۈم ، رىزۋان دوختۇرغا بىر ئىشنى دېگىلى كىرگەنىدىم ، ھە ، راست ، مومامنىڭ مەسئۇل دوختۇرى كىم ئىكەن ؟
— رىزۋان دوختۇر ئۆزى .
— ئۇنداق بولسا تېخىمۇ ياخشى بوپتۇ ، مەن رىزۋاندىن مومامنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ باقاي ، سىز بېرىۋېرىڭ ، ئاكا !
ئاسىيەنىڭ ئاخىرقى گېپى ئەنۋەرگە شۇنچىلىك يېقىملىق

ئاڭلاندىكى ، ئەنۋەر ھودۇقۇپ قانداق قىلىشنى بىلمەي قالدى . ئەنۋەر ھەيران ئىدى ، ئۇ ئۆزىنى قانچە قاچۇرغانسېرى ئاسىيە ئۇنىڭغا شۇنچىلىك يېقىنچىلىق قىلاتتى . ئۇ بۇ قىزنىڭ ئۆزىگە بۇنداق مۇئامىلە قىلىشىنىڭ سىرىنى پەقەتلا چۈشەنمەيتتى . «ئۆيدىكىلەر بەلكىم مۇشۇنى ئىشقا سېلىۋاتامدۇ نېمە ؟ دادام كىشىلەرنىڭ سۆز - چۆچەك قىلىشىدىن ئېھتىيات قىلىپ مۇشۇ قىز ئارقىلىق مېنى يۇمشاتماقچى بولسا كېرەك . ئۇنداق ئاسان ئىش يوق ، شۇنچە يىللاردىن بۇيان ئاپام بىچارە ئاز دەرد تارتتى-مۇ ؟... مېنى بوينى قىسىلىپ قالمىسۇن ، دەپ ياشلىقىنى قۇربان قىلدى . بۇنىڭ سەۋەبچىسى كىم ؟ ئەمدى بۇگۈنگە كەلگەندە گويا ھېچبىر گۇناھ ئۆتكۈزمىگەندەك يۇرىدىغان ئىش يوق ، بۇلار بىكارغا ئاۋارە بولۇۋاتىدۇ... ئەمما بۇ قىزنىڭ مۇئامىلىسى باشقىلارغا ئوخشاشمايدىغاندەكلا قىلىدۇ ، ئۆتكەندە چوڭ ئانامۇ بۇ قىزنى ماختاپ كەلدى . قارىسام ئۆزىنىڭمۇ پەقەتلا كىبىرسى يوق ئىكەن ، ئەگەر بۇ قىزنىڭ ئورنىدا باشقا بىرى بولسا ، ‹مەن دېگەن ژالىيىنىڭ قىزى › دەپ دادىسىنىڭ ئەمىلىنى پەش قىلىپ دوختۇرخانىنى بېشىغا كىيگەن بولاتتى . گۈلشەننىمۇ دوختۇرخانىدا تۇرغۇسىز قىلىۋېتەتتى ، ئۇ ھازىرغىچە گۈلشەننىڭ بىر ئېغىز يامان گېپىنى قىلىپ باقمىدى ، بۇ زادى قانداق قىز ؟ »... ئەنۋەر ئۆيگە كەلگىچە مۇشۇنداق چىگىش خىيالىلار بىلەن قايمۇقۇپ كەتتى .

ئۇچ كۈن بولغاندا زورىخان مومايىنىڭ كېسىلى سەللىمازا ياخشى بولۇپ تاماققا كىرىشتى . ئەنۋەر كۈندە ئىككى قاتار كېلىپ ئۇنى يوقلايتتى ، تاماق ئەكېلەتتى . ئۇ ھەر قېتىم كەلگەندە مومايىنىڭ قېشىدا ئاسىيە بىلەن ئۇچرىشىپ قالاتتى . ئۇ بۇگۈن چۈشتىمۇ ئىشتىن يېنىپ كوچىدىكى ئاشخانىدىن بىر قاچا پولۇنى ئەكىرىشىگە مومايىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئاسىيەنى كۆردى . ئۇ قوشۇقتا مومايغا تاماق يېگۈزۈۋاتاتتى . ئۇ ئەنۋەرنى كۆرۈپ خۇش-

خۇي تىنچلىق سوراشتى .

— كېلىڭ ، ئەنۋەركا ،— دېدى ئىللىق كۈلۈپ ،— قاراڭ ، مومام بۇگۈن ياخشىلا بولۇپ قاپتۇ .

— راست دەيسىز ، چىرايىغمۇ قان يۈگۈرۈپ قاپتۇ .

— سىلەر بېقىپ ساقايتىۋاتىسىلەرغۇ ،— مومای راھەتلەنىپ كۈلدى ،— نېمە ئۈچۈن ئاۋارە بولۇپ تاماق كۆتۈرۈپ يۈرگەنسەن ، بالام . ئاسىيە قىزىم تاماق قىلىپ كەپتىكەن ، شۇنى يەۋاتاتتىم ، نېمە ئەكەلدىڭ ؟

— پولۇ ئەكەلگەنتىم .

— ئاسىيە شويلا ئېتىپ ئەكەپتىكەن ، شۇنداق تېتىدى ... سەن بەلكىم ئىشتىنلا كەلگەنسەن ، مەيەردە ئولتۇرۇپ ئازراق تاماق يېگىن .

— مەن تاماق يەپ كەلدىم .

— ئاكا ، — دېدى ئاسىيە ئەركىلەپ تۇرۇپ ،— بۇنىڭدىن كېيىن كېلىشۋالايلى ، ئەتىگىنى بىلەن چۈشتە تاماقنى مەن ئەكېلەي ، سىز كەچتە ئەكېلىڭ بولامدۇ ؟

— سىزمۇ ئىشلەۋاتقان تۇرسىڭىز ، يېتىشىپ بولالامسىز ؟

— يېتىشىمەن ، ئۆيدە تاماق ئېتىدىغان ئادەم بار ئەمەسمۇ ، ماڭا پەقەتلا ئېغىر كەلمەيدۇ ، سىز بەك ئاۋارە بولۇپ كېتىدىكەنسىز ،— ئاسىيە سائىتىگە قاراپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى ،— ئەمىسە مەن بۆلۈمگە چىقىپ باقاي ، چۈشتىن كېيىن قىلىدىغان بىر ئۇپىراتسىيە بار ئىدى .

— ماقۇل ، بالام ، ئىشىڭىزغا چىقىۋېرىڭ ، — مومای بېشىنى لىڭشىتتى .

ئاسىيە زورىخان مومايىنى سۆيۈپ قويۇپ ماڭدى . مومای ئۇ تاكى ئىشىكتىن چىقىپ كەتكۈچە كەينىدىن قاراپ تۇردى .

— ئاسىيە بىر ئوخلۇق قىز بوپتۇ ،— دېدى مومای خۇرسىنىپ قويۇپ ،— سېنىمۇ ئاكام دەپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ .

توۋا ، «ساردىن نار توربلەر» دەپ ئاپىسىغا زادىلا ئوخشاشمايدۇ دېسە .

— ئاپىسى سىزنى يوقلاپ كەلدىمۇ ؟

— تۇنۇگۈن بىر تۇتام گۈلنى كۆتۈرۈپ كەپتۇ ، تىنچقىنا كېلىپ كەتسە نېمە دەي ، مۇشۇ يەردە دوختۇرلارنى سوراق قىلىپ بىر قىلدى ، ھېلىمۇ ئاسىيە قىز كىرىپ قېلىپ ئاچىقىپ كەتتى .

— نېمىگە جېدەل قىلىدۇ ؟

— بىردەم ياخشى ئوكۇلنى سالماپسىلەر دەيدۇ ، بىردەم يوتقان ـ كۆرپىنى يەڭگۈشلىمەپسىلەر دەيدۇ ، دوختۇرخانىنى ئۆرە ـ تۆپە قىلىۋەتكىلى قىل قالدى .

— سىزگە كۆڭۈل بۆلۈپ كەتكەن يېرى ئىكەندە ؟

— ۋاي قۇرۇپ كەتسۇن ،— مومای ئاچچىقى بىلەن قولىنى سىلكىدى ،— ھە ، راست ، گۈلشەننىڭ دادىسى قانداقراق بولۇپ قالدى ؟

— ھازىر بىرئاز ياخشى .

— مۇشۇ كۈندە باشلىق بولماقمۇ تەس ئوخشايدۇ ، بالام . ئاشۇ ئادەممۇ ئىلگىرى گۈسمۇستەك ساق ئىدى ، دۆلەت دېسە بار ، بالىلىرىمۇ بىر ئوبدان ئورۇنلاردا ئىشلەۋاتىدۇ ، يەنە نېمە يېتىشمەيدىكىنتاڭ ؟ خۇدايىم ھەممە ئادەمنىڭ رىزقىنى ئۆزىگە تۇشلۇق يارانقان ، شۇنىڭغا شۈكۈر ـ قانائەت قىلسا بولىدۇ ئە-مەسمۇ ، بۇ دۇنيانىڭ تالاشقۇدەك نېمىسى بار ؟ جېنىم بالام ، مەندىن نەسىھەت ، سەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى جېدەلگە ھەر-گىز ئارىلاشقۇچى بولما !...

— چوڭ ئانا ، نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىسىز ، مېنىڭ ئۇلار بىلەن نېمە كارىم ؟

— مەن قارىسام گۈلشەن ئاسىيەنى بەك ئۆچ كۆرىدىكەن ، ئۇنداق قىلسا بولامدۇ ؟ ئاسىيە قىزدا نېمە گۇناھ ؟ گۈلشەنگە چىرايلىق تەربىيە قىل ! ئاسىيە قانداقلا بولمىسۇن ، مېنىڭ

نەۋرەم . ئۇنداق قىلمىسۇن بولامدۇ ؟
— گۈلشەن نېمە دەيدۇ ؟
— ماڭمۇ بىرنېمە دېمىدى ، لېكىن باشقا دوختۇرلاردىن ئاڭلاپ قالدىم .
ئەنۋەر مومىسىنىڭ ئاسىيەنى قەۋەتلا ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى سېزىپ ئوڭايسىزلىنىپ قالدى . ئۇ گۈلشەننىڭ ئاسىيەنى ئۆلگۈدەك ياماق كۆرىدىغانلىقىنى بىلەتتى . ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك ئاسىيەنىڭ ئۈستىدە بىرەر گەپنى تېپىپ كېلەتتى . تېخى تۈنۈگۈنلا ئۇ يېڭى بىر گەپنى كۆتۈرۈپ كەلدى :
— ئاسىيەنىڭ بۇگۈن قىلغان ئىشىنى دېمەيسىز ،— دېدى ئۇ قىز ـ قىنىغا پاتماي ئالدىراپ ، — توۋا دېسە بولمىدۇ .
— نېمە بولدى ؟
— بۇگۈن چۈشتىن بۇرۇن ئۇ بىر ئاشقازان ئۆسمىسى ئوپېراتسىيىسىنى قىلغانىدى ، ئوپېراتسىيىدىن كېيىن كېسەلـ
نىڭ ئېرى بۆلۈمدىكىلەرنى ئاشخانىدا مېھمان قىلماقچى بولۇپ بىر ئۈستەلنى تەييار قىلىپ قويۇپتىكەن ، ئاسىيە قەتئىي بارغىلى ئۇنماي قويدى جۇمۇ !
— قالغىنىڭلار بارغانسىلەر ؟
— بارمايچۇ ، بۇ دېگەن دوختۇرخانىدىكى ئادەتتىكى بىر ئىش تۇرسا ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تەييار قىلىپ قويغان تاماقنى يېمىسەك ئىسراپ بولمامدۇ ؟
— كېسەلنىڭ يولدىشى سودىگەر ئوخشىمامدۇ ؟
— ياق ، دېھقان ئىكەن . ئاخىرىدا قاراپ تۇرسام ، ئۇ ئادەم ئېشىپ قالغان تاماقلارنى خالتىلارغا قاچىلاپ ئۆيىگە ئەكەتتى ، «بۇنى نېمە قىلىلا » دېسەم ، «بالىلىرىم نەچچە كۈن بولدى تاماقسىز قالدى » دەيدۇ .
— ئاشۇ بىچارە دېھقانىنىڭ تامىقى گېلىڭلاردىن قانداقمۇ ئۆتكەندۇ ؟— ئەنۋەر گۈلشەنگە قاراپ بېشىنى چايقىدى ، —

دېمىسمۇ ، سىلەر يامان بىر ئادەتنى ئۆگىنىۋالدىڭلار . ئاسىيە-نىڭ قىلغىنىمۇ توغرا بوپتۇ ، «ئاشۇ كەمبەغەل دېھقانىنى قاقشاتماىلى» دەپتۇ...

ئەنۋەرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ گۈلشەننىڭ چىرايى ئۆڭدى .

— ئەجەب بۇگۈن ئاسىيەنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ كەتتىڭىزا ، يېڭىلىققۇ بۇ ؟ — دېدى ئۇ تەرىنى تۇرۇپ ، — ئۇلار ئانا ـ بالا ئىككىڭلارنى تاشلىۋەتمىگەن بولسا قانچىلىك قىلاتتىڭىز ؟

— گۈلشەن ، گەپنى ئۇ ياققا ئېلىپ كەتمەڭ ، مەن باشقا گەپنى قىلىۋاتىمەن .

— كۆڭلىڭىزدىكى گەپنى دەۋاتىسىز ، مەنمۇ بىلىپ بولىدۇم ، ئەمدى تۇغقانلىرىڭىزنى تاپاي دەۋاتىسىزغۇ ؟

— گۈلشەن ، بولدى قىلىڭ !

— ئاسىيەگە بەك كۆيۈنىسىڭىزچۇ ، ئاغىنىلىرىڭىزدىن بىرەرىگە تونۇشتۇرۇپ قويمامسىز . ئۇرۇمچىدە ئەر چىقماي كەپتىكەن ، بۇ يەردە ۋالىينىڭ قىزى دەپ بىرەرى ئېلىپ قالار .

— ئاغزىڭنى يۇم !...

ئەنۋەر غەزەپتىن تىترەپ كەتتى . ئۇ گۈلشەننى بۇنچىۋالا قىتمۇرلۇق قىلىپ كېتىدۇ ، دەپ ئويلىمىغانىدى . «مومام توغرا ئېيتىدۇ ، ئاسىيەدە نېمە گۇناھ ؟ دادىسىنىڭ قىلغان ۋاپاسىزلىقى ئۈچۈن ئۇ بەدەل تۆلىمەسلىكى كېرەك ـ دە ! گۈلشەن بۇنى نېمىشقا چۈشەنمەيدۇ ؟... »

گۈلشەن ئەنۋەرنىڭ غەزەپ بىلەن ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلاپ بىر نەچچە سېكۇنت تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى . ئۇ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىگەندەك دەمالىلققا ئېسىگە كېلەلمىدى . چۈنكى ، ئۇلار توي قىلىپ ھازىرغىچە ئەنۋەر گۈلشەنگە قاتتىقراق گەپمۇ قىلىپ باقمىغانىدى . ئۆيدە گۈلشەننىڭ دېگىنى دېگەن ، قىلغىنى قىلغان ئىدى . «دادىسى ۋالىي بولۇپ كەلگەندىن بۇيان بۇنىڭمۇ خورىكى ئۆسۈپ قالغىلى تۇردىغۇ ؟— گۈلشەن ئېسىگە كېلىپ تىترەپ

كەتتى ،— ھەممىنى قىلىۋاتقان ئاۋۇ ئاسىيە دېگەن پاناق ، خەپ توختاپتۇر ، سىلەرگە بوزەك بولىدىغان گۈلشەن يوق··· »

— ئەجەب ۋارقىرايسىزغۇ ؟— گۈلشەن ئۇنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى ، — تىتاك تومۇرىڭىزغا تېگمىپ كەتتىمۇ ؟ ئاغزىمنى يۇممىسام نېمە قىلماقچىسىز ، ھوي ، ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان ۋېجدانسىز !

«چاك ! » قىلىپ تەگكەن كاچاتتىن گۈلشەن سەنتۇرۇلۇپ كەتتى . كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىغاندەك بۇلۇپ بېشى ئايلاندى . ئۇ ئېسىنى يىغىۋېلىپ يىغلاپ سالدى :

— سەن تېخى مېنى ئۇرغۇدەك بولدۇڭمۇ ؟— دېدى دېۋەيلەپ كېلىپ ،— ئۇرە يەنە ، ھوي يېتىم ئوغلاق !··· ياخشىلىققا ياندۇرغىنىڭ مۇشۇمۇ تۇزكور !··· ھەي ، سېنى كىم ئادەم قىلىپ قويدى ؟ كىم سېنى خاڭجاك قىلىپ ئۆستۈردى ، بىلەمسەن ؟ سېنىڭ داداك ئەمەس ، مېنىڭ دادام قىلدى . ئەمدى بۇگۈنگە كېلىپ يۈزۈڭنى ئۆرۈۋاتامسەن نائەھلىي ، قارا يۈز ! ئىسىت ، ئىسىت !···

گۈلشەن بەئەينى ساراڭدەك قولىغا چىققان نەرسىنى يەرگە ئاتاتتى ، ئاغزىغا كەلگەن گەپ بىلەن تىللايتتى . ئاخىرى ئۇ «تۇغقانلىرىڭ بىلەن ئۆڭ تۇت ! » دەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى . ئەنۋەر ئۇنى توسۇمىدى . ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە گۈلشەننىڭ بايات-تىن دېگەن زەھەردەك ئاھانىتى جاراڭلايتتى . ئۇ گۈلشەننى بۇنچىۋالا ئۆكتەملىك قىلىدۇ ، دەپ ئويلىمىغانىدى . ئۆز ۋاقتىدا ئاپىسى-مۇ ، مومىسىمۇ ئۇنىڭ گۈلشەن بىلەن توي قىلىشىغا قوشۇلمىغا-نىدى . «ئېگىز يەرگە قول سوزۇپ قويدۇڭ ، بالام . باشلىق دېگەننىڭ بالىلىرىنىڭ ھالى چوڭ بولىدۇ ، بىز دېگەن ئادەتتىكى بىر ئادەم ، ئەتە ـ ئۆگۈن كۆڭۈل ئاغرىقى تارتىپ قالمىساڭ بولاتتى ؟ » دېيىشكەنىدى . لېكىن ، ئۇ گۈلشەننىڭ شېرىن سۆز-لىرىگە ، ھەر يەكشەنبە ياتقىغا كېلىپ كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇپ

بىرىدىغانلىقىغا قاراپ ئۇنىڭغا ئىشەنگەن ، ئاپىسىنىڭ يالۋۇرۇش-لىرىغا قارىماي توي قىلغانىدى . «ئاپام بىلەن مومامنىڭ دېگەنلە-رى راست چىقىپ قالدىمۇ نېمە ؟ مەن مۇھەببەتكە ئارتۇقچە ئىشە-نىپ كېتىپتىمەن ، گۈلشەننىڭ ئۆز ۋاقتىدا دېگەن گەپلىرى ، بەرگەن ۋەدىلىرى نەگە كەتتى ؟ ھازىر ۋىجدان ، ئادەمگەرچىلىك ، ئىنساپ دېگەنلەر راستىنلا پۇل ، مەنسەپ بىلەن ئۆلچىنىدىغان بولۇپ كەتتىمۇ ؟... »

ئەنۋەر چۆلدەرەپ قالغان ئۆيدە ئەلەملىك خىياللارغا چۆكۈپ ئۇزاق ئولتۇردى . ئۇنىڭغا بۇ دۇنيادىكى ھەممە نەرسە ئۆز ئىزدە-دىن چىقىپ كەتكەندەك ، تۇرمۇشىمۇ ۋەيران بولۇشقا قاراپ ماڭ-غاندەك تۇيۇلدى . «ھەممىگە سەۋەبچى بولۇۋاتقان ئاشۇ دادام ، ئۇ بۇ يەرگە ۋالىي بولۇپ كەلمىگەن بولسىمۇ بۇ پاراكەندىچىلىكلەر يۈز بەرمەس ئىدى . ئۇنىڭغا ئەمەل ئالغۇدەك بۆلەك بىر جاي تېپىلماي قالغانمىدۇ ؟ مەن شۇنچە يىللار يېتىمچىلىكتە ئازاب چەكتىم ، جاپانى يەتكۈچە تارتتىم ، شۇ كۈلپەتلەر ماڭا يېتەتتىغۇ ، ئەمدى ماڭا بۇ نېمە تارتقۇلۇق ؟... »

تامدىكى سائەتنىڭ ئەنسىز ئۇرۇلۇشى ئەنۋەرنىڭ ئاچچىق خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى . ئۇ سائەتكە قاراپ قويۇپ ئالدىراپ ئور-نىدىن تۇردى . «چوڭ ئانام مېنى تاماق ئەكېلىدۇ ، دەپ كۆزى تېشىلىپ كەتتى ـ دە ، ئەستا... » ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە ، تاماق قاچىسىنى ئېلىپ كوچىغا چىقتى . ئۇ دوختۇرخانىنىڭ ئالدىدىكى تونۇش ئاشخانىدىن بىر قاچا چۆچۈرىنى ئېلىپ بالىنىستقا كىرىپ ھەيران بولدى . مومىسىنىڭ كارىۋىتى بوش تۇراتتى . ئۇ خاتا كىرىپ قالدىمۇ ، دەپ تۇرۇشىغا ياندىكى كارىۋاتتا كېسەلگە قاراۋاتقان بۇرۇتلۇق ئادەم ئۇن قاتتى :

— چوڭ ئانىلىرىنى كادىرلار ياتىدىغان ياتاققا يۆتكەپ چى-قىپ كەتتى ،— دېدى ئۇ ئەدەپ بىلەن ، — سىلى ياسىنجان ۋالىينىڭ ئوغلى ئىكەنلا ـ ھە ؟

— كىم يۆتكىدى ؟
— دادىلىرى كەلدى .
ئەنۋەر ھەممىنى چۈشەندى ـ دە ، يېنىپ چىقىپ ئۇدۇلدىكى ئۇچ قەۋەتلىك بىناغا كىردى . بۇ يەر شۇنچىلىك جىمجىت ، ئازادە ئىدى . دوختۇر ، سېستىرالارمۇ پۈتۈنلەي ئۇچىدا دەسسەپ مېڭىشاتتى . گويا بۇ يەردە كېسەللەر يوقتەك تىنچ ئىدى . ئەنۋەر مومىسىنىڭ قايسى ياتاقتا يۆتكەلگەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن سېستىرالار ئىشخانىسىغا كىردى . سارغۇچ چېچىنى دولقۇنلىتىپ بۇدۇر قىلىپ ، كالپۇكىنى قىپقىزىل بويىۋالغان زىلۋا قىز كۆكۈچ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ تۇرۇپ ئەنۋەرگە جاۋاب بەردى :
— ياسىنجان ۋالىيىنىڭ ئاپىسىمۇ ؟ — قىز ياندۇرۇپ سورىدى ، — بەشىنچى ئۆيدە ، سىز ياسىنجان ۋالىيىنىڭ ئوغلى بولامسىز ؟ — قىز تەبەسسۇم بىلەن ئەنۋەرنىڭ كۆزىگە قاراپ سورىدى .
— ياق ، — دېدى ئەنۋەر ، — مومايى مېنىڭ چوڭ ئانام بولىدۇ .
سېستىرا قىز ئەنۋەرنىڭ گېپىنى چۈشىنەلمەي تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى . ئەنۋەر باشقا گەپ قىلماستىنلا «بەشىنچى» دەپ نومۇر چاپلانغان ئۆيگە كىردى . بۇ ئۆيدە بىرلا كارىۋات بولۇپ ، ئۆينىڭ قالغان يېرىگە قاتار سافالار قويۇلغانىدى . دېرىزە تەرەپكە قاراپ ياتقان زورىخان مومايى ئىشىكنىڭ تاراقشىغىنىنى ئاڭلاپ يېنىغا ئۆرۈلدى ۋە ئەنۋەرنى كۆرۈپ ئۆرە بولدى .
— كەلدىڭمۇ ، بالام ، — دېدى مومايى خۇش بولۇپ ، — ھازىر تېخى سېنى خىيال قىلىپ ياتاتتىم ، ھەرقاچان ئەنۋەر مېنى تاپالمايى يۈرىدىغۇ دەپ تۇراتتىم .
— نېمە بۇ يەرگە چىقىۋالدىڭىز ؟
— داداڭ ئىنىڭ ئىشى بولمامدۇ ، — دېدى مومايى خۇرسىنىپ ، — ئاخشام ئۇرۇمچىدىن كەپتىكەن ، چۈشتە كېلىپ ،

«سېنى نېمىدەپ بۇ يەردە يانقۇزۇپ قويدى؟ بولماپتۇ» دەپ ئۇنماي مۇشۇ ئۆيگە ئاچىقىپ قويدى. ئاۋۇ ياتقىم خويمۇ ئوبدان، پاراڭلىشىدىغان ئادەملەر بار ئىدى...

— تاماق يېمىگەنسىز؟

— قورسىقىم ئاچمىدى، چۈشتە ئاسىيە قىز تاماق ئەكېلىپ زورلاپ جىق يېگۈزگەنىدى، سەن نېمە ئەكەلدىڭ، بالام؟

— چۆچۈرە ئەتكۈزۈپ كەلدىم.

— بوپتۇ، بىر پىيالە سۈيىدىن ئىچىپ باقاي...

زورىخان موماي چۆچۈرىنى ئىچىپ بولۇپ تۈرۈشىغا ئىشكىتە ياسىنجان ۋالىي پەيدا بولدى. ئۇ ئاپىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئەنۋەرنى كۆرۈپ سەل ھەيران بولغاندەك بولدىيۇ، لېكىن شۇ ھامان ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئۇنىڭغا باشتىن - ئاياغ قاراۋېتىپ ئۇن قاتتى:

— ئەنۋەر ئوخشىمامسەن؟ سېنىمۇ كۆرگىلى بولىدىكەنا؟ — دېدى ئۇ كىنايە ئارىلاش دىمىغىنى قېقىپ تۈرۈپ.

ئەنۋەر گەپ - سۆز قىلمىدى، بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپمۇ قويمىدى. ئۇنىڭ مۇئامىلىسىدىن ئوڭايسىزلانغان ياسىنجان ۋالىي يۇمشاپ سورىدى:

— نەدە ئىشلەۋاتىسەن؟

— يېزا ئىگىلىك بانكىسىدا...، — ئەنۋەر دادىسىغا قارىماستىن جاۋاب بەردى.

زورىخان موماي ئاتا - بالا ئىككىسىگە ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ گويا ھەممە ئىشقا ئۆزى ئەيىبلىكتەك ئۇلارغا يېلىنىش، ئىلتىجا بىلەن باقاتتى. ئەنۋەرنىڭ جاۋابىدىن كېيىن ئاربىغا كىشىنىڭ يۈرىكىنى سىققۇدەك جىمجىتلىق چۈشتى. ئاخىرى ئەنۋەر ئورنىدىن تۇردى:

— چوڭ ئانا، مەن قايتاي، — دېدى ئۇ مومايغا قاراپ، — ئەتە كېلىمەن...

ئۇ شۇنداق دېدى - دە، دادىسىغا قاراپمۇ قويماستىن ئىشىك

كه ماڭدى . كاربدورغا چىققاندا ، ئۇ كەينىدىن چاقىرغان ئاۋازنى ئاڭلاپ بۇرۇلدى . ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭغا قاراپ ، سالماق قەدەملەر بىلەن يېقىنلاشتى :

— خوش دەپ قويايمۇ دېمەيسەنغۇ ؟ — ياسىنجان ۋالىي ئاچچىق ئارىلاش تەلەپپۇزدا سورىدى ، — مېنىڭدىن شۇنچىۋالا بىزار بولۇپ كەتتىڭمۇ ؟

ئەنۋەر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا تىكىلدى :

— سىزمۇ ئۆز ۋاقتىدا ماڭا خوش دېمەي كەتكەنتىڭىزغۇ ؟— دېدى ئۇ .

— بۇ گەپچە ، مېنى دادا دەپمۇ تونۇمايدىكەنسەن ـ دە ؟

— سىزمۇ مېنى بالام دەپباققانمۇ ؟

ئەنۋەرنىڭ نەشتەردەك ئاچچىق جاۋابلىرى ۋالىينى تەمتىرەتتىپ قويدى . ئۇ ئەنۋەرنى «ئۆزىگە بۇنچىلىك مۇئامىلە قىلمايدىغۇ ، ھامان ئالدىمغا كېلىدۇ» دەپ ئويلىغانىدى ، شۇڭا ئۇ دەمالىقتا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى .

— ئۇنچىلىكمۇ دەپ كەتمە ، قارا ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي يالۋۇرغان قىياپەتتە ، — سەن نۇرغۇن ئىشلارنى چۈشەنمەيسەن ، ئۆز ۋاقتىدا...

— بولدى ، بۇ گەپلەرنى دېيىشمەيلى ، — ئەنۋەر ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ، — مەن بۇرۇن كىچىك ئىدىم ، نۇرغۇن ئىشلارنى چۈشەنمەيتتىم . ھازىر مەن كىچىك بالا ئەمەس ، بىر ئائىلىنىڭ ئىگىسى بولدۇم . بۇرۇن بىلمىگەن ئىشلار ھازىر ماڭا ئېنىق... سىز بىلەن مېنىڭ ئارىمىزدىكى مۇناسىۋەت يېگىرمە يىلنىڭ ئالدىدا ئۈزۈلۈپ بولغان . ئەڭ ياخشىسى ، ھەرقايسىمىز ئۆز يولىمىزدا ماڭايلى...

ئەنۋەر شۇنداق دېدى ـ دە ، قايرىلىپ ماڭدى . ئوغلىنىڭ گېپىدىن مەڭدەپ قالغان ياسىنجان ۋالىي نېمە قىلىشنى بىلمەي ئەنۋەرنىڭ قارىسى يېتكىچە قاراپ تۇردى .

12

ئادىلجان قايسر ھاجىمنىڭ ئالىدىغا ئوچ دانە پاسپورتنى قويدى .

— ھازىرچە مۇشۇ نەچچىسى ھەل بولدى ، قالغىنى بىر ھەپتىدىن كېيىن پۇتىدۇ ، — دېدى ئۇ ھاجىمغا قاراپ .

قايسر ھاجىم پاسپورتلارنى قولىغا ئېلىپ بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىقتى .

— پاسپورتتا چاتاق يوق ، ئىشەنمەيۋاتاملا ؟ — ئادىلجان بولسا ھاجىمنىڭ ئىنچىكىلەپ قاراپ كەتكىنىدىن بىزار بولۇپ سورىدى .

— ياق ، ياق ، سىلىگە ئىشەنمەيدىغان ئىش بولامدۇ ، — دېدى ئۇ ھىجىيىپ ، — رەھمەت سىلىگە ، چوڭ بىر ساۋابنى ئالدىلا مانا ... نەچچە كۈندىن بۇيان ئۇ خەقلەر ئۆيگە تولا كىرىپ بېشىمنى ئوچاق قىلىۋەتتى دېسىلە . «ياق» دەي دېسەم قىزىل يۇزلۇك ، ئادەم يۇز كېلەلمىگەن ، ماڭمۇ بىر جاپا ئىش بولدى .

«ياق دەپ كەتكىنىنى ماۋۇ كاززاپنىڭ ، — ئادىلجان ئالدىدىكى سېمىزلىكتىن ئېتىلىپ كېتەي دەپ قالغان دوغلاق ئادەمگە يىرگەنگەندەك قاراپ قويدى ،— سىلىنىڭ يانچۇقىڭىزغىمۇ لوق - لوق چۇشۇۋاتقاندۇ ؟ ... ھەرەمگە بېرىش ئۇچۇن كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي قېلىۋاتقان نادان ئادەملەرنىڭ بىر ئۆمۈر يېمەي - ئىچمەي يىغقان پۇللىرىنى مۇشۇنداق كاززاپلار سىيرىۋاتىدۇ . ھازىر خەقلەرگە نېمە بالا تەگدىكىنىتاڭ ، ھاجى بولىدىغان مودا پەيدا بولدىغۇ ، بوپتۇ ، بىر ھېسابتا بۇمۇ ياخشى بولدى ، مېنىڭ يانچۇقىممۇ قورۇق تۇرمايدىغان بولدى ، باشقىسى بىلەن نېمە كارىم ؟... »

— يەنە پاسپورت دەۋاتقانلار بارمۇ ؟ — ئادىلجان بولسا

«هاجىمنى نېمە دەيدىكىن» دەپ سورىدى .

— بولمامدىغان ، ئادىلجان ، مەنغۇ ئۇلارغا دەۋاتىمەن . «بۇ سىلەر ئويلىغاندەك ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس ، خەقلەرنى خىجالەت قىلمايلى» دېسەمۇ ئۇنىمايدۇ . ئەگەرچەندە سىلىگە ئاۋارىچىلىك بولمىسا...

— ئاۋۋال ئۆتكەندە دېگەنلەرنىڭ پاسپورتىنى پۈتۈرەيلى ، ئاڭغىچە يەنە يىغىپ تۇرالا...

— ئوبدان ، ئوبدان ... تولا ساۋابلىق ئىشنى قىلىۋاتىلا جۇمۇسىلا ...

— سىلىنىڭ لەۋزىلىرىنى ياندۇرغىلى بولمىدى ـ دە . بولمىسا ، ماڭا نېمە ئاۋارىچىلىك .

— شۇنداق ، شۇنداق . خۇدايىم بۇيرۇسا ، سىلىنىمۇ رازى قىلارمىز ، — قايسر ھاجىم ئادىلجاننىڭ سوئاللىق قارىشىدىن ئېسىگە كېلىپ ئالمان ـ تالمان قول سومكىسىنى ئېچىپ ئىچىدىن بىر باغلام پۇلنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى ،— ماۋۇ ئون مىڭ كوي ، بۇگۈنچە ئېلىپ تۇرسىلا ، قالغان يېگىرمە مىڭنى ئەتە يەتكۈزۈپ بېرىمەن .

— گېپىمىز گەپ ئەمىسە ، ھاجىم ؟

— سىلىگە يالغان سۆزلىگىلى قانداق تىل بارىدۇ ، ئەتە ئۆيگىلا يەتكۈزۈپ بېرىمەن ، بولامدۇ ؟

— ئۆيگىمۇ بېرىپ يۈرمىسىلە ، ئەتە چۈشتە مۇشۇ يەردە كۆرۈشەيلى .

— ماقۇل ، ماقۇل ، — قايسر ھاجىم چۈشەنگەندەك بېشىنى لىڭشىتتى ، — ئەمىسە مەن سىلىگە پۈتلىكاشاڭ بولماي ، بېرىپ ھاجىچىلارنى خۇش قىلىپ قويايي...

ئادىلجان مەيلى دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتتى . قايسر ھاجىم كەينى ـ كەينىدىن خوش ئېيتىپ ، كەينىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى . ئادىلجان يالغۇز قالغاندىن كېيىن يانچۇقىدىن ھېلىقى

هاجىم بەرگەن بىر باغلام پۇلنى ئېلىپ ئالدىرىماي ساناپ چىقتى ، ساق ئون مىڭ ئىكەن . ئۇ تاراقلاپ تۇرغان پېچەت پۇللارغا ھەۋەس بىلەن قارىغىنىچە خىيالغا كەتتى . «يولى بار ئادەمگە پۇل تاپماق نېمىدېگەن ئاسان ، مانا ھېچنىمىدىن ـ ھېچنىمە يوق ئون مىڭ كوي كەلدى . ئاۋۇ پاسپورت بېجىرگەن ئاداشقا ئۈچ مىڭنى بېرىپ قويسام بولدى ، قالغان يەتتە مىڭ پېقىرنىڭ . ئۇنىڭ بىلەن نەچچە ئاي كەڭتاشا ئويناپمەن . ماۋۇ پوق قورساق ھاجىمنى چىڭ تۇتسام بولغۇدەك . ئۇ ھازىر دادامنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ كويىغا چۈشتى ، بوپتۇ ، ئۇنىڭدىنمۇ ئېپىنى تېپىپ قايرىمايمەنمۇ ؟... ھازىر ساۋابمۇ پۇلغا يارايدىغان بولۇپ كەتتى دېسە . جاھان نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ ؟ كادىرلار ئەمەل تەمەسىدە ، پۇقرالار ھاجى بولۇش كويىدا . بوپتۇ ، قايىر ھاجىم دېگەن ساۋابنى ئېلىۋېرەي ، ماڭا پۇل بىلەن قىزلار بولسىلا بولدى... »

ئادىلجان يۈز كويلۇق پۇلدىن بەشنى سۈغۈرۈپ پورتمىنىغا سالدى ـ دە ، قالغان پۇلنى قويۇن يانچۇقىغا جايلاشتۇرۇپ بولۇپ يانفوننى ئالدى .

— ھە ، ئېلىشاتمۇ سەن ؟— دېدى ئۇ دوستىغا تېلېفون بېرىپ ، — نېمە قىلىۋاتىسەن ؟ تېخى ئىشخانىدىمۇ ؟ بولدى قويە ، خىزمەتكە تويمايدىغان نېمە ئىكەنسەن ، دەم ئېلىشنىمۇ بىلىش كېرەك ـ دە ... ھە ، كېلەمسەن ؟ ھەي ، قارا ، ھېلىقى قايسى كۈنى بىللە ئولتۇرغان قىزنىڭ ئېتى نېمە ئىدى ؟... ھە ، شۇنى دوستى بىلەن باشلاپ كەلمەمسەن ؟ خاتىرجەم بول ، بۈگۈن مېھماندارچىلىق مەندىن . مەن «قىزىلگۈل رېستوران»دا ساقلاپ تۇرىمەن جۈمۇ !

ئادىلجان تېلېفوننى قويۇپ ، يانچۇقىدىن تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى . «ھايات دېگەن شۇ ، — ئادىلجان ئاغزى ـ بۇرنىدىن چىقىۋاتقان تاماكىنىڭ ھالقا ـ ھالقا ئىسىغا قارىغىنىچە خىيال قىلدى ،— ھاياتنىڭ پەيزى مۇشۇ ، بەزى ئاغىنىلەرگە ھەيرانمەن .

ئەتىگەندىن كەچكىچە خىزمەت ، ئۆي ، بالا ، دەپلا پالاقلاپ يۇرگەن ئەخمەقلەر . مۇشۇ كۈندە ئۆي تۈتۈپ نېمە قىلىدۇ ؟ بىر كۈن بولسىمۇ ئەركىن بولۇپ ، كۆڭلۈڭ خالىغان قىزلار بىلەن ئويناڭ ! ئالساڭ ئۇنىڭدىن ئوشۇق راھەت بارمۇ ؟... مەن ئۆمۈرۋايەت ئۆيلەنمەيمەن... »

ئېلىشات بىردەمدە توزدەك ياسانغان ئىككى قىزنى باشلاپ كەلدى . ئۇ ئۇستەلدە تۇرغان «براندى» مارىكىلىق ھاراقنى كۆرۈپ :

— بۇگۈن پەيزىڭ بارغۇ ، ئاداش ،— دېدى يايراپ ، — كۈن قاياقتىن چىقىپ قالدى ؟

— پۇل دېگەننى مۇشۇنداق چىرايلىق قىزلارغا خەجلىمەي نېمە قىلىمىز ،— دېدى ئادىلجان كېرىلگىنىچە ،— ھېلىغۇ پۇل ئىكەن ، شۇ تاپتا رەنا يۇرىكىڭنى سۇغۇرۇپ بەر دېسىمۇ مەن تەييار ، — ئۇ شۇنداق دېگىنىچە يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغان ئاق يۇزلۇك ، زىلۋا قىزغا كۆزىنى قىسىپ قويدى .

— پونى ئازراق ئاتسىڭىز بولارمىكىن ؟— رەنا ئىسىملىك قىز قاشلىرىنى سۇزۇپ ، بېشىنى چايقىدى ، — يۇرىكىڭىز نەچچە سىزنىڭ ؟...

— قانچىكەن ، ئۆزىڭىز قول سېلىپ ساناپ بېقىڭا !

— مەن قارىسام يۇرىكىڭىزنى ئاللىقاچان باشقىلارغا بېرىپ بولغاندەك تۇرىسىز...

— كىمگە بېرىپتىمەن ؟

— دىلارەگە بەرگەنسىز ؟

— ئۇنداق نېمىگە بېرىدىغان ئەرزان يۇرەك يوق ، — ئادىلجان مەسخىرە بىلەن بېشىنى چايقىدى ،— يۇرەك دېگەننىمۇ يۇرەكنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلالايدىغان قىزلارغا بېرىمىز .

— دىلارە ئالالمىدىمۇ ؟

— قىز بالا دېگەندە چىراي بولسىلا ھېساب ئەمەسكەن ، —

ئادىلجان قولىنى سىلكىدى ، — بولدى ، ئۇنىڭ گېپىنى قىلىپ پەيزىمىزنى قاچۇرمايلى ،— ئۇ ئۇستەلدىكى تاماق تىزىملىكى يېزىلغان دەپتەرنى رەناغا سۇندى ، — قېنى ، كۆڭلۈڭلار تارتقان ، ياخشى كۆرىدىغان قورۇما ، تاماقلاردىن بۇيرۇڭلار ! كونىلار : «ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماشا» دەپتەكەن ، بۇگۈن قانغۇدەك ئېچىلىپ ئولتۇرايلى !...

ئادىلجان قىزلار كەلگۈچە نەچچە رومكا ئىچىۋالغاچقا كەيپى چاغ ئىدى . ئۇ قىزلارغا زورلاپ تۇرۇپ ئۇچ رومكىدىن ئىچكۈزدۈرۈۋەتتى . ھايال ئۆتمەي ئۇلارنىڭ كەيپىمۇ كۆتۈرۈلدى . ئادىلجان بۇلۇڭدىكى ئۇنئالغۇنى قويۇپ ، رەنا ئىسىملىك قىزنى تانسىغا تارتتى .

— سەنمۇ ئويناۋۇي ، — ئادىلجان يېنىدىكى يۇمىلاق قىزغا ھەدەپ بىرنېمىلەرنى دەۋاتقان ئېلىشاتنى توۋلىدى ، — كەچكىچە گەپ قىلىپ ھارمايدىغان نېمە ئىكەنسەن ، تولا گەپ قىلىۋەرسەڭ قىزلار كۆڭۈلسىز بولۇپ قالىدۇ .

— مەن قەلبىمنى چۈشەندۈرۈۋاتىمەن .

— قەلب دېگەننى مانا مۇنداق ھەربىكەت بىلەن چۈشەندۈرىمەمسەن ؟ — ئادىلجان شۇنداق دېدى ـ دە ، رەنانى ئۆزىگە تارتىپ مەڭزىگە سۆيۈپ قويدى .

— ياشاپ كەت ، ئاداش ،— ئېلىشاتمۇ ئىلھاملىنىپ ئورنىدىن تۇردى .

چىراغلار گۈڭگا يېنىپ تۇرغان خاس بۆلۈمدە ئىككى جۈپ لەرزان چېلىنىۋاتقان يېقىملىق مۇزىكىغا تەڭكەش بولۇپ ، بىر ـ بىرىگە چاپلىشىپ تانسا ئوينىماقتا ئىدى . ئادىلجان ۋۇجۇدىدىن يېقىملىق ئەتىر گۈپۈلدەپ پۇراپ تۇرغان رەنانىڭ زىلۋا بېلىنى قامالالاپ تۇتۇپ ، ئۇنىڭ يۈزىگە يۈزىنى ياقتىنىچە قۇلىقىغا پىچىرلىماقتا ئىدى .

— رەنا ، قايسى كۈنى سىزنى كۆرگەندىن بۇيان راستىتىمنى ئېيتسام ، كېچىسى ئۇخلىيالمايدىغان بولۇپ قالدىم . سىزدە باشقا

ھەرقانداق قىزلاردا يوق بىر سېھرىي كۈچ بار ئىكەن .
— دىلارەدە يوقمۇ ؟
— قويۇڭە ئۇنى ، تۇرغان - پۇتكىنى مۇز...
— بىز تېخى يېقىندا «توي ئوينايمىز» دەپ يۈرۈۋاتساق باشقىلا گەپنى قىلىسىزغۇ ؟
— توي ؟ !... ،— ئادىلجان دىمىغىنى قاققىنىچە كۈلدى ، — رەنا ، سىز تۇرغاندا ئۇنداق موردىنى نېمە قىلىمەن ؟ مەن سىزگە راست گەپنى دەيمۇ ؟
— نېمە گەپ ؟
— بىز ئايرىلىپ كەتتۇق .
— راستمۇ ؟... دىلارەگە ئۇۋال قىپسىز...
— بۇنىڭ سەۋەبچىسى سىز رەنا...
— مەن نېمە قىلدىم ؟
— سىزنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇ كۆزۈمگە جىن كۆرۈنىدە-غان بولدى ، — دېدى ئادىلجان رەنانى ئۆزىگە تېخىمۇ يېقىن تارتىپ .
قىزلار ئۇچۇن شۇنچىلىك ماختاشنىڭ ئۆزى يېتەرلىك . ئادىلجان بولسا بۇنداق گەپلەرگە ئۇستا ئىدى . ئادىلجاننىڭ گەپ-لىرىنى ئاڭلىغانچە قىزنىڭ ۋۇجۇدى بارغانچە ئېرىپ بوشاشقا باشلىدى . قانداقتۇر يۈرەكنى كۆيدۈرگۈچى تەلۈە بىر تۇيغۇ ئۇ-نىڭ تومۇر - تومۇرلىرىغا تارقىلىپ ھوشسىزلاندۇرماقتا ئىدى . ئادىلجان بولسا ئۇنىڭ ھاياجاندىن ئوت بولۇپ يانغان لەۋلىرىنى ئاچ كۆزلۈك بىلەن شورايتتى . ئىشكىنىڭ تۈيۈقسىز جالداقلا-شىپ ئېچىلىشىدىن ئۆيدىكىلەر چۆچۈپ كەتتى . ئىشكىتە كۆزلە-رى غەزەپتىن چەكچەيگەن دىلارەنى كۆرۈپ ھەممەيلەن بىر مىنۇت-چە نېمە قىلارىنى بىلەلمەي ئادىلجانغا قاراشتى . ئۇنئالغۇدىن بىر ئايالنىڭ ھەسرەت بىلەن ئېيتىۋاتقان ناخشىسىلا تىمتاسلىقىنى بۇزۇپ تۇراتتى :

ئەجەب بىلمەپتىمەن باشتا ،
بۇ دەردكە قالارمىنى...

ئادىلجان قۇچىقىدىكى رەنانى قويۇۋېتىپ دىلارەنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئۆي ئىچىنى كىشىنىڭ تېنىنى شۇركۈندۈرىدىغان سۈر-لۇك جىمجىتلىق باسقان ئىدى . ئادىلجان ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئال-دىرمای سورىدى :

— ئاپئاق قىز ، بىركىمنى ئىزدەمتىڭىز ؟

قىز «غال - غال» تىترىگىنىچە ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرغىنىچە گەپ قىلالمايتتى .

— بۇ ئۆيگە خاتا كىرىپ قالدىڭىزمۇ قانداق ؟ — ئادىلجان قىزغا قاراپ مەسخىرە بىلەن تىكىلىپ دېدى ،— ئىزدىگەن ئادەم-ىڭىزنى دەڭا ، مەن تېپىشىپ بېرەي...

— ئادىلجان ،— قىز ئاخىرى زۇۋانغا كەلدى ، — ماڭا نېمىشقا يالغان گەپ قىلىسىز ؟ مەن سىزنى بىر سائەت بولدى ساقلاۋاتقىلى ، يۈرۈڭ ، سىزگە گېپىم بار .

— نېمە ، ماڭا دەيدىغان گېپىڭىز بارمىدى ؟ — ئادىلجان ھەيران بولغان قىياپەتتە ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ قويۇپ سورىدى ، — لېكىن كۆرۈپ تۇرۇپسىز ، مەن ھازىر بىكار ئەمەس - دە !...

قىز ئۇنىڭغا يالۋۇرغاندەك تەلمۈردى .

— يۈرۈڭ ، ئادىلجان ، تالاغا چىقايلى .

— گېپىڭىز بولسا مۇشۇ يەردىلا دەڭ .

— تالاغا چىقمىسىڭىز مەن كەتمەيمەن .

ئادىلجاننىڭ رەڭگى ئۆڭۈپ كېلىپ توختىدى . ئۇ ئۆزىنى تەستە تۇتۇۋېلىپ قىزلارغا قاراپ چاندۇرماستىن :

— ساقچى بولغاندىن كېيىن خەلقنىڭ دەرد - ئەھۋالىغا يەتمىسەك بولمايدىكەن ، ئەيىبكە بۇيرۇمايسىلەر ، سىلەر خاتىر-

جەم ئولتۇرۇپ تۇرۇشلار ، مەن ماۋۇ قىزنىڭ نېمە دەردى بارلىقىنى ئاڭلاپ كۆرەي... ،— دېدى .

ئۇلار چىراغلار غۇۋا يورۇپ تۇرغان كوچىغا چىقتى . كوچىدا ئادەملەر شالاڭ ئىدى . رېستوراندىكى ئالىيېشىل چىراغلار بىر ئۆچۈپ ، بىر يېنىپ ، خۇددى ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە كۆز قىسىپ چاقىرىۋاتقاندەك ئىدى . ئادىلجان قىزنى قويۇق دەرەخلىك قاراڭغۇ بىر يەرگە باشلاپ كېلىپ توختىدى :

— ھە ، گېپىڭنى قىل ، نېمە دەيسەن ؟ — دېدى ئۇ قوپال ئاۋازدا .

— ئادىلجان ! — دېدى قىز تىترىگىنىچە ،— مېنىڭ بويۇمدا قاپتۇ ، قانداق قىلىمەن ؟

— نېمە ؟... بويىڭدا قالسا مەن قانداق قىلىمەن ؟

— قانداق قىلىمەن دەيسىزغۇ ، ئۆزىڭىز توي قىلىمىز دېگەنتىڭىزغۇ ؟

— مەن ئەدە شۇنداق دېدىم ، دەلىل ـ ئىسپاتىڭ بارمۇ ؟... مەن ھېچكىمگە ۋەدە بېرىپ باقمىغان ، باشقىلاردىن تاپقان بالاڭنى ماڭا ئارتماقچىمۇ ؟

— ئادىلجان ، نېمانداق يۈزسىزلىك قىلىسىز ؟

— كىم يۈزسىز ؟ — ئادىلجان قىزغا دېۋەيلەپ كەلدى ، — يۈزسىز دېگەن سەن بىلەمسەن ؟ تولا ۋالاقشىماي كۆزۈمدىن يوقال !

— ھوي ۋىجدانسىز ، بۇزۇق !

— نېمە دېدىڭ ؟— ئادىلجان قىزنى شاپىلاق بىلەن بىرنى سالدى ،— يەنە بىر دېگىنە ؟

— بۇزۇق ، ئىپلاس !...

ئادىلجاننىڭ كۆزىگە قان قۇيۇلدى . ئۇ بىر مۇشت ئۇرۇپ قىزنى يەرگە يىقىتتى ـ دە ، ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە تېپىۋەردى . قىز باشتا چىقىراپ پەريات سالدى ، ئۇستى ـ ئۇستىگە تېگىۋاتقان

تاياقتىن ئاخىرىدا ئۇنىمۇ چىقماي قالدى . ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزى قانغا بويالدى . كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ـ ئىككەيلەن ئۇنى ئاجراتماقچى بولۇپ يېقىن كەلگەندى ، ئادىلجان ئۇلارغا تاپانچىسىنى ئېلىپ تەڭلىدى :

— يولۇڭغا مېڭىش ، بولمىسا ئېتىپ تاشلايمەن !— دەپ دېۋەيلىگەندى ، ئۇلار ئالدى ـ كەينىگە قارىماي كېتىشتى .

ئادىلجان دىلارەنى چالا ئۆلۈك قىلىپ ئۇرۇپ بولۇپ ئۇنى كوچىدا تاشلاپ قويدى ـ دە ، گويا ھېچنىمە كۆرمىگەندەك رېستو-رانغا قايتىپ كىردى...

ئەتىسى چىمەنگۈل ئىدارىغا كېلىپ تۇرۇشىغا ئىشخانىغا ئې-گىز بويلۇق ، بەستلىك بىر يىگىت كىرىپ كەلدى :

— مەن دىلارەنىڭ ئاكىسى بولىمەن ، — دېدى ئۇ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ ، — ئوغلىڭىز ئادىلجان ئاخشام سىڭلىمنى ئۇرۇپ چالا ئۆلۈك قىلىپ قويۇپ كېتىپتۇ .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ چىمەنگۈل چۆچۈپ كەتتى :

— نېمە دەيسىدىغانسىز ؟ دىلارە ئۆزى نەدە ؟— دېدى ئۇ ئالدىراپ .

— دوختۇرخانىدا ، دوختۇرلارنىڭ دېيىشىچە ئىككى قوۋۇر-غىسى سۇنۇپتۇ .

— ئادىلجان ئاخشام ئۆيدە تۇرسا ، نەدە يۈرۈپ دىلارەنى ئۇرىدۇ ؟

— ئادىلجاننى رېستورانىدا كۆرگەنلەر بار ، سىلى دىلارەنىڭ باشلىقى . ئەگەر دىلارەنىڭ ھاياتىغا ئىگە بولمىسلا مەن ھازىرلا ساقچىغا بېرىپ مەلۇم قىلىمەن ، ئادىلجان بىلەن ئۆزۈم سۆزلە-شىمەن !

چىمەنگۈل يىگىتنىڭ تۇرۇلگەن بەستىگە قاراپ شۇ ھامان يۇمشىدى :

— توختاڭ ، ئۇكام... ،— دېدى ئۇ جىددىيلىشىپ ،—

ئادىلجان ئاخشام ئۆيگە ئىچىپ كەپتىكەن ، بەلكىم مەستچىلىكتە گەپ تەرگىشىپ قېلىشتىمىكىن ؟... دىلارەنى مەن ئۆز قىزىمدەك ياخشى كۆرىمەن ، ھەرقانچە ئىش بولسىمۇ چىرايلىق دېيىشەيلى ، سىزنىڭ تەلىپىڭىزنى ئۇقۇپ باقسام...

— بىزنىڭ ئۆيدىكىلەرنىڭ باشقا تەلىپى يوق ، نەچچە ۋاقىت-تىن ئادىلجان دىلارەنى ئالىمەن دەپ ئارىلىشىپ يۈرگەنلىكىنى ھەممە بىلىدۇ . ئەگەر ئادىلجان ئۆزىنىڭ ۋەدىسىدە تۇرسا گېپىمىز يوق ، ئۇنداق بولمىسا قانۇنغا دەۋايىمىز بار . ۋالىينىڭ ئوغلىمەن دەپ خالىغانچە ئادەم بوزەك قىلىمەن دېمىسۇن !...

چىمەنگۈل ئۇنىڭ ئەلپازىدىن راستتىنلا چۆچۈدى .

— ماڭا قاراڭ ، — دېدى چىمەنگۈل ھېسداشلىق قىلغان تەلەپپۇزدا ،— ئەمدى بولىدىغان ئىش بوپتۇ ، بىزمۇ ئادىلجانغا ئوبدان تەربىيە قىلايلى ، بۇ ئىشنى داۋراڭ قىلساق دىلارەگىمۇ ياخشى ئەمەس ، دىلارەنىڭ دوختۇرخانىدا داۋالانغان چىقىمىنى ئۆمەك كۆتۈرىدۇ ، بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭلار ، بىز ئەسلىدە دىلارەنى سەنئەت ئىنستىتۇتىغا بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتمەكچى بو-لۇۋاتقانتۇق ، ئەگەر بۇ گەپ سىرتقا يېيىلىپ كەتسە باشقا ئارتىس-لار ئۆكتە قوپىدۇ ، بىكار دىلارە زىيان تارتىدۇ ،— چىمەنگۈل خىيالىغا كېلىپ قالغان شۇ گەپتىن ئۆزى خۇش بولۇپ كەتتى ،— دىلارە ساقايغاندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ توي ئىشىنى مەسلىھەت قىلىشساق قانداق ؟

چىمەنگۈلنىڭ گەپلىرى يېگىتنى قايىل قىلدى .

— بوپتۇ ،— دېدى ئۇ بوشاپ ، — لېكىن ئادىلجانغا دەپ قويسىلا ، ئەمدى يەنە قول تەگكۈزىدىغان بولسا ياخشى ئىش چىقمايدۇ .

— خاتىرجەم بولۇڭ ، بىز دادىسى بىلەن ئوبدان تەربىيە قىلايلى .

يېگىتنى ئۆزىتىۋېتىپ چىمەنگۈل يېنىڭ تىن ئالدى . ئۇ

مەدەنىيەت ئىدارىسىدىكى يىغىنىنىمۇ قايىرىپ قويۇپ ئۈدۈل دوختۇرخانىغا باردى . چىمەنگۈل ئاۋۋال ئاسىيەنى تېپىپ دىلارەنىڭ ئەھۋالىنى سوردى :

— ھازىر ئېنىقلىغان ئەھۋالغا قارىغاندا ، ئىككى تال قوۋۇرغىسى سۇنۇپتۇ ،— دېدى ئاسىيە ئۈنىڭغا ،— يۈزىدىمۇ يېرىلغان يەرلەر بار··· ھەممىدىن يامىنى قىزىنىڭ بويىدا بار ئىكەندۇق ، تاياق زەربىسىدە بويىدىن ئاجراپ كېتىپتۇ ، قان كۆپ كېتىپتۇ .

— خەتەرلىك ئەمەستۇ ؟

— ھازىر قان توختىدى ، ئەگەر سەل كېچىككەن بولسا قانسىراپ ئۆلۈپ كېتەر ئىكەندۇق ، ئادىلجاننىڭ نېمە قىلغىنى بۇ ؟··· ھازىرغىچە دوختۇرخانىغا كېلىپمۇ قويمىدى···

چىمەنگۈل ھەسرەت بىلەن ئىچىگە تىندى .

— گۈلشەن ئۇقتۇمۇ ؟

— ئۇقماي قالامدۇ···

— دىلارە ساقىيىپ كېتەر ـ ھە ؟ مېيىپ بولۇپ قالماس ؟···

— ساقىيىشى ساقىيىدۇ ، لېكىن خېلى يېتىپ قالىدۇ···

— قانچە چىقىم كەتسە مەيلى ، ساقايتىدىغانلىقىنى ئامالىنى قىلايلى··· سەن ئاۋۇ گۈلشەنگە كۆز ـ قۇلاق بولغىن ، يەنە دىلارەگە گەپ ئۆگەتمىسۇن !

— دادام ئۇقتۇمۇ ؟

— ياق ، دادالىق بۇگۈن ئەتىگەن ناھىيىگە كەتكەنىدى ، بۇ ئىشنى ئۇقمىسۇن··· مەن دىلارەنىڭ يېنىغا كىرىپ چىقاي···

چىمەنگۈل دىلارەنىڭ يېنىدا خېلى ئۇزۇن ئولتۇردى . سەلىق گەپلەر بىلەن كۆڭلىنى ياسىدى . ئۇ قىزغا نۇرغۇن ۋەدىلەرنى بېرىپ ئاخىرى ئۇنى ئۇرغان ئادىلجان ئەمەس ، بەلكى تونۇمايدىغان بىر مەست يىگىت دەيدىغانغا ماقۇل كەلتۈردى . دىلارەمۇ ئادىلجان ئۆزى بىلەن توي قىلىدىغانلا بولسا ، بۇ ئىشنى باشقا

هېچكىمگە تىنمايدىغان بولۇپ ۋەدە بەردى .

چىمەنگۈل دوختۇرخانىدىن گويا يەلكىسىدىن تاغنى ئېلىۋەتكەندەك يېنىكلەپ قايتىپ چىقتى . ئۇ سائىتىگە قاراپ قويدى - دە ، ئادىلجانغا تېلېفون بېرىپ ، «چۈشتە ئۆيگە كەلگىن» دەپ تاپىلىدى . ئەتىگەندىن بۇيانقى جىددىيچىلىك ئۇنى يەتكىچە چارچاتقاندى . شۇ تاپتا قەدەم ئالغۇدەكمۇ ھالى قالمىغاندى ، لېكىن قانداقلا بولمىسۇن ، چوڭ بىر پالاكەتنىڭ ئالدىنى ئالغانلىقىدىن كۆڭلى جايىغا چۈشۈپ ھارغىنلىقىمۇ بىلىنمىدى . چىمەنگۈلنىڭ بۇ ئامراق ئوغلىنىڭ دەردىنى تارتىۋاتقىنى بۇ بىرلا قېتىم ئەمەس . ئاسىيەنىڭ دادىسىنى تارتىپ تۇغۇلۇپ قالغانلىقىدىن كۆڭلى يېرىم بولغان چىمەنگۈل — ئوغلى ئادىلجانىنىڭ ئۆزىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغانلىقىنى كۆرۈپ بېشى ئاسمانغا يەتكەندەك خۇش بولغان . ئۇ نېمە دېسە شۇنى تەل قىلىپ بېرىپ چوڭ قىلغانىدى . ئادىلجان چىرايىدىلا ئەمەس ، مىجەز - خۇلقىمۇ ئاپىسىنى كىيىپلا چىقتى . ئويۇن دېسە ھەممىنى ئۇنتۇيدىغان بۇ بالا مەكتەپ ھاياتىنى تولىمۇ تەستە ئاخىرلاشتۇردى . نەچچە قېتىم ساۋاقداشلىرىنى ئۆرۈپ مەكتەپتىن قوغلىنىشقىمۇ ئاز - ئاز قالغاندا ئوقۇشىمۇ تۇگىدى . تېخى بۇ شەھەرگە كېلىشىنىڭ ئالدىدا قىز تالىشىپ بىرەيلەننىڭ بېشىنى يېرىۋېتىپ تۇرمىگە كىرگىلى قىل قېلىپ ، ئاخىرى ئاقساقال ئۆزى ئارىلىشىپ ، جازادىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغانىدى . مانا ئاردىدىن يىل ئۆتمەي ئۇ ئۆگەنگەن خۇيىنى يەنە كۆرسەتتى . چىمەنگۈل شۇلارنى ئويلاپ كۆڭلى بىسەرەمجان بولدى . ياخشى يېرى ، ياسىنجانىنىڭ يوق بولغىنى بولدى . ئۇ ئېرى كەلگۈچە بۇ ئىشنى بۇس چىقارماي جىمىقتۇرۇۋەتمەكچى بولدى .

چۈش قايرىلغاندا ئادىلجان ئۆيگە گويا ھېچ ئىش قىلمىغاندەك خۇشخۇي ئىسقىرتىپ كىرىپ كەلدى . چىمەنگۈل ئۇنى ياتاق ئۆيگە باشلاپ كىرىپ سورىدى :

— دىلارەنى نېمە قىلدىڭ؟
— ھېچنىمە قىلمىدىم، — ئادىلجان پەرۋاسىزلا جاۋاب بەردى، — نېمە بولدى؟
چىمەنگۈل ئۇنىڭغا ئەتىگەندىن بۇيانقى ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى.
— ئۇنى شۇنداقمۇ ئۇرغان بارمۇ؟ — دېدى ئۇ ئاچچىقلاپ، — ئەگەر ئۆلۈپ قالغان بولسا قانداق قىلاتتىڭ؟
— ئاسانلا قۇتۇلاتتىم ئۇ رودۇيايدىن.
— نېمە دەيدىغانسەن؟ — چىمەنگۈل ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ كەتتى، — قاتىل بولۇپ تۇرمىدە ياتاتتىڭ، بىلەمسەن؟!... سېنىڭ ئۆزۈڭ بىلەنلا كەتمەيدۇ، بىزنىمۇ تۇگەشتۇرەتتىڭ. ئەمدى سېنى ئۆيلەپ قويمىساق بولمىدى، دىلارەنى ئالامسەن؟
— ۋاي - ۋۇي، — ئادىلجان بىزار بولغاندەك تەرىنى تۇردى، — مەن سىلەرگە خوتۇن ئالىمەن دېدىمۇ؟ نېماندىق تۇگىمەيدىغان گەپ بۇ! بەك توي قىلغۇڭلار كېلىپ كەتسە ئاسىيە ھەدەمنى ئەرگە بېرىڭلار!
— ئاسىيەگە يىگىت چىقسا ھازىرلا قىلىۋېتەتتۇق، سېنىڭ ئەل - ئاغىنىلىرىڭدىن بىرەرىنى تونۇشتۇرساڭمۇ بوپتىكەن، بىرەر ئۆيلەنگەن بولسىمۇ مەيلىدى...
— ئاسىيە ھەدەم نېمە دەيدۇ؟
— نېمە دەيتتى، ھېچ نەرسە دېمەيدۇ، يىگىتنى چىقىممۇ قىلغۇزمايتتۇق...
— مەن قارىسام، ھازىر ئاۋۇ ئەنۋەر بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇشۇپ كېتىۋاتقاندەك قىلىدىغۇ؟ ئەنۋەر ئۇنىڭغا يىگىت تونۇشتۇرۇۋاتقاندۇ؟
— شۇنداقمۇ؟ — چىمەنگۈلنىڭ چىرايى ئۆڭدى، — ئەگەر شۇلارنى تاپقان بولسا ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىپلىۋېتەرمەن... گۈلشەننى يامان ئۆچ دەۋاتاتتىغۇ؟
— ئەنۋەر گەپكە كىرگۈزگەندۇ؟!— ئادىلجان قولىنى سىلە-

كىدى ، — ئۆزۈڭلاردىمۇ بار ، ئۇنى ئۇرۇمچىدىن ئەكەلمەيدىغان گەپ ئىدى .

— ئۆزى بارىمەن دەپ تۇرۇۋالدى ئەمەسمۇ ! داداڭمۇ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ ئەكىتەيلى ، دەپ تۇرۇۋالدى...

«دادام ئۇنى نېمانچە ياخشى كۆرىدىغاندۇ ؟ چىرايلىغىراق بولسا قانداق قىلار بولغىيتتى ؟... مېنى ئۆيلەن دەيدۇ ، ئايال كىشى ئاپامدەك بولسا ئۆيلىنىپ نېمە قىلىمەن ؟ ئۇنىڭدىن بىر كۈن بولسىمۇ ئويناپ كۈلۈپ يۈرمەيمەنمۇ ؟ ھازىرقى قىزلارغا ئىشىنىپ بولامدۇ ، بۈگۈن ماڭا ۋەدە بەرسە ، ئەتە بىرەر پۇلى بار يىگىت چاقىرسا كېتىۋېرىدۇ . ئۇنداقلارنى جىق كۆرۈۋاتىمەن- غۇ ؟... دىلارەنى ئالارمىشىمەن ، بېشىم ئىششىپ قالمىدى مېنىڭ ، ئۇنىڭ تەمى تۇگەپ بولدى ، تىزىملىكتىن ئاللىقاچان ئۆچۈرۈل- دى ، لېكىن ھازىرچە ‹ھە› دەپلا تۇراي... »

چىمەنگۈل ئوغلىغا ئۇزاق ـ ئۇزاق گەپ قىلدى ، يالۋۇردى . ئادىلجان ھەممىگە ماقۇل بولدى ، شۇ تاپتىلا دوختۇرخانىغا بېرىپ دىلارەنى يوقلايدىغان بولدى . ئۇ ئۆيىدىن چىققاندىن كېيىن «ئۇھ» دېدى ـ دە ، قەيسەرگە تېلېفون قىلىۋىدى ، ئۇ بىرنەچچە ئاغىنىلىرى بىلەن رېستورانىدا ئولتۇرۇۋاتقانلىقىنى دېدى . ئادىل- جانىڭ ئىچىگە ئوت تۇتاشقاندەك بولدى . ئۇ كوچىغا چىققاندىن كېيىن دوختۇرخانىغا ئەمەس ، بەلكى قەيسەر دېگەن رېستورانغا قاراپ يول ئالدى .

13

ھەلىمە تاڭغا يېقىن چۈش كۆردى . چۈشىدە : ئۇ ئەتىگەنكى ئىككى سائەتتىلىك دەرسىنى ئۆتۈپ بولۇپ ئۆيگە كەلسە قورۇنىڭ ئىشىكى ئوچۇق تۇرغۇدەك . «ئەتىگەن ئىشىكنى تاقىماي كەتكەن ئوخشايمەن ـ دە ! » دەپ ئالدىراپ قورۇغا كىرسە ھويلىدىكى سۇپىدا ياسىنجان بىلەن ئوغلى ئەنۋەر شۇنداق قىزغىن گەپ

قىلىشىپ ئولتۇرغۇدەك . ئەنۋەر ئىشكتە داك قېتىپ تۇرۇپ قالغان ئاپىسىغا : «ئانا ، دادام مېنى چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقام-سەن ؟ ساڭا ئاتاپ بىر سان ھەل قىلىپ قويدۇم ، دەيدۇ . سەن قارشى تۇرمايدىغانسەن ؟ » دېگۈدەك . ئارقىدىن ياسىنجان ھەلىمە-گە : «ئەنۋەر چەت ئەلدە ئوقۇسۇنمىكىن ، ھازىر بىلىم ئەسقاتىدى-غان زامان بولۇۋاتىدۇ ، مېنىك قولۇمدا ھوقۇقنىك بارىدا چىقىپ ئوقۇۋالسۇن دېدىم ، قارشى تۇرماسسەن ؟ »··· دېگۈدەك . ھەلىمە بۇ ئىككىسىنىك گېپىنى ئاڭلاپ ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بوپتۇ . ئۇ ياسىنجانىنىك ئالدىغا دېۋىلەپ كېلىپ : «بالىنى ئوقۇتىدىغان ئادەم ئەچچە زاماندىن ئەدە قالغان ، مەن مىك جاپالار بىلەن چوك قىلغان ، ئەمدى تەييارغا ئىگە بولماقچىمۇ ، مېنى ئۇنىڭدىن ئايرى-ۋەتمەكچىمۇ ، ئەمدى مۇشۇ شۇملۇقنى ئويلاپ تاپتىڭىزمۇ ؟ مەن سىزگە دەپ قويايى ، ئەنۋەرنى يېنىمدىن ھېچنەگە ئەۋەتمەيمەن ، سىزمۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى ئىزدىگۈچى بولماك !··· » دېگۈ-دەك . بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەنۋەر : «ئانا ، ئۆتكەن ئىشلارنى تەرگە-گەننىك ئېمە پايدىسى ؟ دادامنىك نىيىتىنى چۈشەنگىن ، مەن چەت ئەلگە چىقىپ بىلىم ئىگىلىسەم ئىستىقبالىم ئېچىلىدۇ ، ھازىر چەت ئەلدە ئوقۇغانلار ئەتىۋارلىنىۋاتىدۇ ، دادامغا ئوخشاش چوك باشلىق بولىمەن ، بولمىسا ھازىر ماڭا ئوخشاش تېخنىكوم پۈتتۈر-گەنلەرگە چوك ئەمەل تەگمەيدۇ ، ھازىرقى جاھاندا ئەمەل ، ھوقۇ-قۇك بولمىسا كۆن كۆرەلمەيسەن ، قېينىناتامنىك ئالدىدىمۇ ئابرۇ-يۇم بولمايدۇ··· » دېگۈدەك··· ئوغلىنىك گېپىنى ئاڭلاپ ھەلىمە-نىك كۆڭلى ئەسكى بولۇپ يىغلاپ تاشلاپتۇ : «توۋا ، ماۋۇ ئەنۋەر-گە نېمە بولغاندۇ ؟ دادىسىنىك مەجەزىنى تارتىپلا قاپتۇغۇ ، نەچچە زاماندىن نېمىشقا ئۇقماي يۈرگەندىمەن ، نېمە دېگەنبىلەن قان بىر بولسا ھامان تارتىپ كېتىدىكەن ـ دە ، ئەمدى قانداق قىلارمەن ؟ مېنىك بىر ئۆمۈر ئىشەنگەن يۆلەنچۈكۈم بۇ كۈنگە كەلگەندە مېنى يالغۇز تاشلاپ كېتەرمۇ ؟ بار دۇنيادا بىر تال ئوغلۇمدىن ئايرىلسام

ماڭا بۇ دۇنيادا ياشىغانىنىڭ نېمە مەنىسى قالىدۇ؟... خەپ، ياسىنجان! ... سىز ماڭا يەنە مۇشۇ كۈلپەتنى سالغىلى بۇ شەھەر-گە كەلدىڭىزمۇ؟ مەن نېمانچە شور پىشانە؟...» ھەلىمە پەريات سېلىپ يىغلاش بىلەن ئويغىنىپ كەتتى...

ھەلىمە بايانتىن كۆرگەنلىرىنىڭ چۈش ئىكەنلىكىنى بىلىپ يېنىك ئۇھ تارتتى، لېكىن خېلىغىچە كۆرگەن چۈشى كۆز ئالدى-دىن نېرى بولماي پەرىشان بولۇپ ياتتى. ئۇ چۈشتە تاماق ئېتىۋې-تىپمۇ خىيالىغا يەنە چۈشىدىكى ئىشلار كېلىۋالدى. «سەھەردە كۆرگەن چۈش راستقا ئايلىنىدۇ، دەيدۇ. ئەنۋەر راستتىنلا مې-نىڭدىن يوشۇرۇن دادىسى بىلەن كۆرۈشۈپ يۈرگەنمىدۇ؟... ئۇ چوڭ ئانىسىغا بەك ئامراق، ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلايدۇ. چوڭ ئانىسى: ‹داداڭنى ئىزدەپ قويغىن، ساڭا ھازىر پايدىسى تېگە-دۇ›، دېسە يۈمشاپ قالدىمىكىن؟ ئەگەر شۇنداق ئىشلار بولسا قانداق قىلارمەن؟... نېمە دېگەنبىلەن ئۆز دادىسى ئەمەسمۇ؟...» ھەلىمە بىر - بىرىدىن ۋەھىمىلىك خىياللار بىلەن قايمۇقۇپ قولى ئىشقىمۇ بارمىدى. ئاخىرى تاقەت قىلالماي ئەنۋەرگە تېلې-فون قىلىپ، چۈشتە ئۆيگە كېلىپ تاماق يەپ كېتىشىنى ئېيتتى. ئەنۋەرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ كۆڭلى سەل جايىغا چۈشتى.

ئۇ تاماقنى تەييار قىلىپ تۇرۇشىغا ئەنۋەر كىرىپ كەلدى. ھەلىمە ئۇنىڭغا ئۇزاق قاراپ، ئەتىگەندىن كۆڭلىنى پاراكەندە قىلغان ئۆزگىرىشنى بايقىيالمىدى.

— قەيسەرجاننى ئالغاچ كەلسەڭ بولماتتى؟ — دېدى ھەلىمە خاتىرجەم بولۇپ، — ئۇ لەڭمەنگە بەك ئامراق ئىدى.

— ئۇنى ئاپىسى چوڭ ئۆيگە ئەكەتكەنىدى، — دېدى ئەنۋەر.

— نېمە، گۈلشەن بۇگۈن ئىشلىمىگەنمىدى؟

— مىجەزى يوق، دەم ئېلىۋاتقان...

— ئۇنداق يېرى بولسا مۇشۇ يەرگە باشلاپلا كەلمەي.

— سېنى ئاۋارە قىلىپ نېمە قىلىمىز، دېسەممۇ بەرىبىر كەلمەيدۇ...

ھەلىمە ئوغلىنىڭ كەيپىياتىدىن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرەر كۆڭۈلسىزلىك بولغانلىقىنى سېزىپ بولدى . «شۇڭا چۈشلىرىم بۇزۇلغان ئىكەندە ؟ نېمە ئىش بولغاندۇ ؟ ياسىنجاننىڭ سەۋەبىدىن بىرنېمە دېيىشىپ قالغانمىدۇ ؟ بىلسەم ـ بىلمىسەم شۇنىڭ كاسا-پىتى... » ھەلىمەنىڭ كۆڭلى ساراسىمگە چۈشتى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ تاماق يەۋېلىشىنى كۈتۈپ گەپ ـ سۆز قىلمىدى .

— گۈلشەن بىلەن بىرنېمە دېيىشىپ قالدىڭلارمۇ ؟— دەپ سورىدى ئەنۋەر تاماقتىن بېشىنى كۆتۈرگەن چاغدا .

— سەن نەدىن ئاڭلىدىڭ ؟ — ئەنۋەر ئىتتىنىڭ ئانىسىغا قارىدى ، — گۈلشەن دادلاپ بەرگەن ئوخشىمامدۇ ؟

— گۈلشەن گەپ قىلمىدى ، ئەتىگەن چۈشۈمگە كىرىپ قاپتىكەنسىلەر ،— دېدى ھەلىمە ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ،— نېمە بولدۇڭلار ؟

— ئانا ، بولدى سورىمىغىنا ، تايىنى يوق ئىش...

— نېمە ئىش بولسىمۇ مەن ئۇقاي ، بالام . مەندىن يوشۇرۇپ نېمە قىلىسەن ؟

ھەلىمە : «داداڭنىڭ سەۋەبىدىنمۇ ؟ » دېمەكچىدى ، لېكىن تىلىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن شۇ گەپنى چىقىرالمىدى .

ئەنۋەر ئاخىرى گۈلشەن بىلەن بولغان جېدەلنى ئەينەن ئېيىتىپ بەردى . ھەلىمە بۇلارنىڭ ئۇرۇشۇشىغا ياسىنجاننىڭ ئالاقىسى يوقلۇقىنى بىلىپ كۆڭلى ئىزىغا چۈشتى .

— ئۆز ۋاقتىدا ساڭا نېمە دېگەنىدىم ، بالام ،— دېدى ھەلىمە ئوغلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ،— باشلىقنىڭ قىزىنى ئالمىغىن ، كېيىن جاپا تارتىپ قالىسەن دېمىدىممۇ ؟ ئۇلار سېنىڭ بىلەن بىزنى ھامان ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرۈشمەيدۇ . مانا دېگىنىمدەك بولدىمۇ ؟... سەنمۇ ئۇ ئاسىيە دېگەن بىلەن نېمە گەپ قىلىشىپ يۈرەتتىڭ ؟...

— ئانا ، ئاسىيە ياخشى قىز ئىكەن ، چوڭ ئانام ئاغرىپ

بالنستتا یاتقان چاغدا شۇنداق یاخشی قاربدی .

— سەن ئۇنداق دېگەنبىلەن گۈلشەن باشقىچە چۈشىنىدۇ ، هازىر ئۇلار سېنى ئۆزلىرىدىن يوز ئۆرۈۋاتىدۇ ، دەپ قاراۋاتقان گەپ ، سەن بىلمەيسەن ، بالام . تۇردى شۇجى بىلەن داداڭ دېگەن كونا رەقىبلەر ، ئۆز ۋاقتىدا بىر - بىرى بىلەن تېپىشىپ ، ئاخىرى داداڭ بۇ يۇرتتىن كېتىپ تىنچىغانىدى . هۆكۈمەتمۇ قېرىشقاندەك بۇ ئىككىسىنى يەنە بىر يەرگە ئەكېلىپ قويغىنىنى كۆرمەمدىغان ؟ تۇردى شۇجى شۇ تاپتا داداڭدىن زەربە يېسە هەممىدىن ئاۋۋال سېنىڭدىن كۆرىدۇ ، گۈلشەن ئەنە ئوچۇق دەپتۇغۇ ؟...

— نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىسەن ، ئانا ،— ئەنۋەر بېشىنى چايقىدى ،— ئۇنچىۋالا ئەنسىرەپ كەتكۈدەك ئىش يوق ، مەنمۇ كىچىك بالا ئەمەسقۇ ، قانداق قىلىشنى ئوبدان بىلىمەن .

— گۈلشەننى قانداق قىلىمىز ؟ مەن بېرىپ باقايمۇ - يا ؟

— ياق ، سەن ئارىلاشما ، ئۆزى كېلىدۇ .

— يامانلىغان ئايالنىڭ ئۆزى كەلگىنى نەدە بار ؟... ئازراق قائىدىسىنى قىلمىساق بولمايدۇ ، بالام .

— ئانا ، ماقۇل دېگىنە ،— ئەنۋەرنىڭ چىرايى جىددىي تۇس ئالدى ،— سېنىڭ دېگىنىڭمۇ توغرا ، گۈلشەننىڭ دادىسى چوڭ باشلىق ، ئۇ دادىسىنىڭ ئەمىلىنى پەش قىلىۋاتىدۇ ، بوپتۇ ، ئۇ پەش قىلىۋەرسۇن ، لېكىن بىزمۇ ئۆزىمىزگە تۇشلۇق ئادەم ، ئەگەر بىزنى تەڭ كۆرمىگەن بولسا بوپتۇ ، شۇ ئەمەل بىلەن كۆڭلىنى خۇش قىلىپ ئۆتسۇن ، مەن ئۆز ۋاقتىدا گۈلشەنگە هەممە گەپنى ئوچۇق دېگەن ، مەن ئۇنىڭ ئالدىدا هېچقانداق گۇناھ قىلمىدىم ، لېكىن ئۇ مېنى هاقارەت قىلدى ، ئەگەر مەن ئۇنىڭ ئالدىغا تۆۋە قىلىپ بارسام بىزنى تېخىمۇ پەس كۆرمەمدۇ ؟...

— لېكىن ، بالام ، سەن قول سېلىپ قويۇپسەن ئەمەسمۇ ؟

— ئۇنى ئۇرغىنىم خاتا ، بۇنىڭ ئۈچۈن ۋاقتى كەلگەندە

كەچۈرۈم سورايمەن ، ئەمما ئۇنىڭغا سەۋەبچى بولغان گۈلشەن ئۆزى .

— شۇنداقمۇ دەيسەن ، بالام ، ئۇلار قانداقلا بولمىسۇن چوڭ ئادەملەر ، قەيسەرجاننىڭ يۈزىنى قىلىپ بولسىمۇ ئالدىغا بېرىپ قويايلى .

— ئاتا ، سەن خاتىرجەم بولغىنا ، بۇ ئىشنى ئۆزۈم ھەل قىلىمەن .

— بالام ، كونىلار : «ئويناشمىغىن ئەرباب بىلەن» دەپ بەكار ئېيتىپمىغان ، ساڭا بىرەر پېشكەللىكنى تېپىپ بېرەمدىكىن ، دەيمەن .

— ناھايىتى مەندىن ئالسا خاڭجاڭلىقنى ئالىدۇ ، لېكىن ، ئاتا ، مەن ساڭا دەپ قويايى ، مەن سېنى ھەرگىز ئۇلارنىڭ ئالدىدا بويۇن ئەگدۈرمەيمەن...

ئەنۋەر خىزمەتكە ئالدىراپ كەتتى . ھەلىمە ئوغلىنىڭ ئاخىرقى گېپىدىن كۆڭلى تاغدەك ئۆسۈپ قالدى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ مەجەزىنى ئوبدان بىلىدۇ . ئۇ دېگىنىنى قىلىدۇ . شۇڭا تۇردى ئوسمان دەك ئادەمىمۇ ھازىرغىچە ئۇنىڭغا قاتتىق ـ يىرىك گەپ قىلىپ باقمىدى . كىچىك دېمەستىن بەزى ئىشلاردا ئۇنىڭدىن مەسلىھەت سورايتتى . ھەلىمە بايانىن ئوغلىدىن : «داداڭنى كۆردۈڭمۇ ؟» دەپ سوراي دېدىيۇ ، لېكىن ئەنۋەرنىڭ باشقىچە چۈشىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن گەپنى يۇتۇۋەتتى . ئۇ ئوغلىنىڭ ئالدىدا ئەزەلدىن ياسىنجاننىڭ گېپىنى قىلمايتتى . ياسىنجان ۋىلايەتكە ۋالىي بولۇپ كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ كۆڭلىگە : «ئەنۋەر ئەمدى دادىسىغا قانداق قىلار ؟» دېگەن ئەندىشە كىرىۋالدى ۋە ئەنۋەرگە بىلدۈرمەي كۆزىتىپ يۈردى . لېكىن ، ئۇ ئوغلىنىڭ دادىسى بىلەن كۆرۈشكەنلىكىنى ئۇقمىدى . «ياسىنجان قىزى ئاسىيەنى ئوتتۇرىغا سېلىۋاتامدۇ ـ يا ؟ ھەممىسىلا ئاشۇ قىزنى ماختىشىدۇ ، بۇ قىزنىڭ نېمە كارامىتى باردۇ ؟

ئۇنىڭ بىلەن ئايرىم بىر پاراڭلىشىپ كۆرسەم بولامدىكىن ؟... »

ھەلىمە بىر - بىردىدىن چىگىش خىيالىلار ، جاۋابسىز سوئاللار بىلەن قايمۇقۇپ ئولتۇرۇپ كەتتى . سوئاللار شۇنچىلىك كۆپ ، شۇنچىلىك قالايمىقان ئىدى . ھەلىمە ئۆزىنى گويا يولمۇ يوق قاراڭغۇ بىر جاڭگالغا كىرىپ قالغاندەك ، قانداقتۇر سۇرلۇك بىر كۆلەڭگە باش ئۇستىدە ئەگىپ ، ئۆزىنىڭ ۋەھىمىلىك سايە-سىنى ئۇنىڭ يولىغا تاشلاۋاتقاندەك ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلغىلى بولماي-دىغاندەك تۇيۇلاتتى . ئۇنىڭ كۆز ئالدى غۇۋا ، بەكمۇ غۇۋا ئىدى...

قورۇدا كىمدۇر بىرىنىڭ يۆتەلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە بىر-دەمدىن كېيىن دالانىڭ ئىشىكى بوشقىنا چېكىلدى . «كىمدۇ بۇ ؟— ھەلىمە خىيالىلارنى نېرى قىلىپ ئورنىدىن تۇردى ،— چۈشتىن كېيىن مەكتەپتە يىغىن بار دەۋاتاتتى ، شۇنىڭغا چاقىرىپ كىردىمۇ - يا ؟... » ھەلىمە ئىشىك ئالدىغا كەلدى ۋە چاچلىرىنى بىرقۇر تۈزەشتۈرۈپ بولۇپ ئىشىكنى ئاچتى .

ئۇ ئىشىكنى ئاچتىيۇ ، داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى ، گويا چاقماق چېقىلىپ ئاسمان ئۆرۈلۈپ كەتكەندەك چۆچۈپ كەتتى . ئىشىكتە ئۇ كۈتمىگەن مېھمان — ياسىنجان ژالىي تۇراتتى . ھەلىمە بۇ تاسادىپىيلىقتىن ئۆزىنى يوقىتىپ نېمە قىلارىنى بىل-مەي قېتىپلا قالدى . ئۇنىڭغا كۆز ئالدىدىكى ھەممە نەرسە ، ئالەمنۇ غۇۋالىشىۋاتقاندەك تۇيۇلدى . ياسىنجان ژالىينىڭ كۆزلە-رى ئۇنىڭغا تىكىلگەنىدى . ئۇنىڭ بۇ قارىشىدا سۈسقىنا بىر كۈلكە ، ئىلتىجالىق بار ئىدى . ئۇنىڭ ساڭگىلاشقا باشلىغان ئې-غىر قاپاقلىرى لىپىلدەپ كەتتى .

— ھەلىمە ، ياخشى تۇردىڭىزمۇ ؟...

ياسىنجان ئۈن قاتتى . ھەلىمە بولسا بۇ تاسادىپىيلىقتىن تېخىچىلا ئېسىگە كېلەلمىگەنىدى . ئۇ گەپ قىلماقچى بولۇپ تە-شەلدىيۇ ، لېكىن گويا يۈرىكى ئاغزىغا قاپلىشىپ قالغاندەك بو-لۇپ ئۈنى چىقمىدى .

— ئۆيگە كىرسەم بولامدۇ ؟
ھەلىمە شۇ چاغدىلا ئېسىگە كېلىپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى ـ
دە :
— كىرىڭ... ،— دېدى ئارانلا...
ياسىنجان ژالىي بوشقىنا يۆتىلىپ قويۇپ سالماق قەدەم بە-
لەن ئىچكىرىگە قاراپ ماڭدى . شۇ ھامان ئۆي ئىچىگە ھەلىمەگە
تونۇش ژە يېقىملىق بولغان بىر ھىد تارقالغاندەك بولدى . ياسىن-
جان ژالىي مېھمانخانىغا كىرىپ سافاغا كېلىپ ئولتۇردى . ھەلە-
مە بولسا تېخىچىلا دالاندا تەمتىرەپ يۈرەتتى ، ئۇنىڭ پۈت ـ قولى
تىترەيتتى ، ھودۇقمىنىدىن ئاشخانىدىكى ئورۇندۇقنى ئۆرۈۋەت-
تى . «ۋاي ، خۇدايىم ! نېمە بولۇۋاتىمەن ،— دەيتتى ئۇ پىرقە-
راپ ،— ئۇ نېمىدەپ كەلگەندۇ ؟... بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ ؟... » ئۇ
ئۆزىنى تەستە بېسىۋېلىپ مېھمانخانىغا كىردى ژە ئىشىك تۇۋىدە-
كى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا
«جۇغدە» بىر شېرىن تىترەك ئولىشىپ ، يۈزلىرى ئوت كەتە-
كەندەك قىزىرىپ كەتكەنىدى .
— ھەلىمە ، قانداق تۇرۇۋاتىسىز ؟ — ياسىنجان سەل خە-
رىلدىغان ئاۋازدا سورىدى .
— ياخشى... ،— ھەلىمە بېشىنى كۆتۈرمەستىن دېدى .
— مېنىڭ كېلىشىمنى ئويلىمىغان بولغىيتتىڭىز ـ ھە ؟
ھەلىمە گەپ ـ سۆز قىلمىدى . ئۇ ھەدەپ بارماقلىرىدا
كويتىسىنىڭ پېشىنى مىجىقلايتتى .
— ھەلىمە ، — دېدى ياسىنجان سەل تۇرۇۋېلىپ ،—
تۇرمۇشتا ئويلىمىغان ئىشلار بولىدىكەن ، ئۆتكەن ئىشلار كەتتى ،
مەن ئانا ـ بالا ئىككىڭلارنىڭ ئالدىدا قەرزدارمەن ، ماڭىمۇ شۇ
چاغدا ئامال يوق ئىدى . مەن بۇ يەردە تۇرغان بولسام
قېقىندى ـ سوقۇندى بولۇپ ، بەزى ئادەملەرنىڭ تېپىكىنى يەپ
يۈرگەن بولاتتىم ، شۇڭا ئامالسىز سىلەرنى تاشلاپ كەتتىم . تەق-

دىرىمىز شۇنداق ئىكەن... بىلمەن ، سىز بۇ يىگىرمە يىل مابەي-
نىدە جىق جاپا ـ مۇشەققەتنى تارتتىڭىز ، ئەنۋەرنى بېقىپ چوڭ
قىلدىڭىز ، ئۇنى ئاز دەپ ئانامنىڭ ھالىدىنمۇ خەۋەر ئېلىپ تۇ-
رۇپسىز ، بۇنىڭ ئۈچۈن مەن سىزگە نېمە دەپ رەھمەت ئېيتى-
شىمنى بىلمەيۋاتىمەن... مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا قەرزدارمەن...

ھەلىمەگە ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتكەندەك بىلىندى ، تۇ-
يۇقسىزلا بىر كۆيدۇرگۈچى ئېغىم ئۇنىڭ تاپىنىدىن كىرىپ ۋۇ-
جۇدىنى جىغىلدىتىپ ئۆتتى ، كۆز چاناقلىرى ئېچىشىپ نەملەش-
تى . ئۇ ئۆزىنى زورىغا بېسىپ يەرگە قارىۋالدى . ئۆي ئىچىنى
جىمجىتلىق باستى . شۇ تاپتىكى بۇ سۈكۈت شۇنچىلىك زىلزىلە-
لىك ، شۇنچىلىك ئېغىر ئىدى . ئۇنىڭدىن چوڭقۇر ئۆكۈنۈشلەر ،
ھېسابسىز ئەپسۇسلىنىشلار ، چەكسىز پۇشايمانلار تۆكۈلۈپ
تۇرغاندەك ئىدى .

— تەقدىر شۇنداق ئىكەن... ،— ھەلىمە ئاخىرى ئۇن قاتـ-
تى . ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنچىلىك ئاجىز ، زەئىپ چىقتى . ھەلىمە-
نىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ياسىنجان ۋالىينىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپقاندەك
بولۇپ ، يېنىك تىن ئالدى .

— قايسى كۈنى ئەنۋەرنى كۆرۈپ قالدىم ،— دېدى ياسىنجان
ۋالىي ئەمدى سەل جانلىنىپ ،— دوختۇرخانىغا ئانامنى يوقلاپ
كەپتىكەن...

— ئۇ چوڭ ئانىسىنى بەك ياخشى كۆرىدۇ .

— ئانامۇ ئۇنى ئاغزىدىن پەقەت چۈشۈرمەيدۇ .

— ئەنۋەر سىزگە گەپ قىلدىمۇ ؟

ياسىنجان ۋالىي پۈشۈلدىغىنىچە بېشىنى چايقىدى :

— ماڭا قارىمايلا قويدى ، قارىغاندا ماڭا خېلى ئاچچىقى
بارەدەك قىلىدۇ .

— مەجەزى سىزنى تارتتى...

ياسىنجان ۋالىي «لەپ» قىلىپ ھەلىمەگە قارىدى ، ئۇنىڭغا

ھەلىمە شۇ بىر ئېغىز گەپ بىلەن كۆڭۈل سىرىنى ئىپادە قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى .

— ھەلىمە ، مەن بىر ئىشقا ھەيران بولدۇم ، — دېدى ئۇ گەپنى يۆتكەپ ، — تۇردى ئوسمانىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى مەن دېمىسەممۇ ئوبدان بىلىسىز . شۇنداق تۇرۇقلۇق ، ئەنۋەرنى ئۇنىڭغا كۆيئوغۇل قىلىشقا يۈرىكىڭىز قانداق چىدىدى ؟

— ماڭا نېمە ئامال ؟— ھەلىمە ئەلەم بىلەن خۇرسىنىدى ،— ئەنۋەرگە نەچچە كۈن يالۋۇردۇم ، يالغان بولسا ئانامدىن سوراپ بېقىڭ ، ھەتتا تويۇڭغا قاتناشمايمەن ، دەپ باقتىم . لېكىن ئۇ ئىككىسىنى زادىلا ئايرىيالمىدىم ، بۇمۇ تەقدىر ئىكەن···

— ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى قانداغىراق ؟

— ئىككىسى شۇنداق ئوبدان كېتىۋاتىدۇ ،— دېدى ھەلىمە ۋە ياسىنجان ۋالىينى بىرەر گەپ ـ سۆز ئاڭلاپ قالدىمۇ ، دېگەندەك ئىتتىك قاراپ قويدى . لېكىن ياسىنجان ۋالىي باشقا گەپ قىلماستىن يانچۇقىدىن تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى . ئوتتۇرىغا جىمجىتلىق چۈشتى . ھەلىمە ئەمدى ئۆزىنى توختىتىۋالغاندى . ئۇ يەر ئاستىدىن ياسىنجان ۋالىيغا سەپسالدى . ئۇنىڭ كۆزىگە ئۇدۇلدا ئولتۇرغان ئادەمنىڭ چاچلىرى شالاڭلىشىپ ، پېشانىسى تېخىمۇ كېڭىيىپ كەتكەندەك ، بۇرۇنقى چاقناپ تۇرىدىغان كۆزلىرى يوقاپ ، ئۇنىڭ ئورنىنى ھارغىن ، سۈرلۈك كۆزلەر ئىگىلىگەندەك ، يۈزلىرىمۇ بوشاپ ساڭگىلاپ قالغاندەك كۆرۈندى . ئۇنىڭ تاماكا تۇتقان قولى بوشقىنا تىترەپ تۇراتتى . «ئۇنىڭغىمۇ قېرىلىق يېتىپ قاپتۇ··· » دېدى ھەلىمە ئىچىدە .

— ھەلىمە ،— دېدى بىركەمدە ياسىنجان ۋالىي تاماكىنى ئۆچۈرۈپ تۇرۇپ ،— ئۆتكەن ئىشلارنى تەرگەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ، تەقدىر شۇنداق ئىكەن . مەن ئەسلىدە بۇ يۇرتقا يېنىپ كېلەرمەن دەپ ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم ، تەشكىلنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئىكەن ، بويسۇنماي بولمىدى ، ئامالسىز كەل-

دىم . مېنىڭ خىيالىمدا : «مۇشۇ پۇرسەتتە ئەنۋەرگە ئاتىدارچىلىقنى يەتكۈزسەم ، بۇرۇنقى سەۋەنلىكىمنىڭ ئورنىنى تولدۇرسام» دېگەن نىيىتىم بار ئىدى . شۇڭا كەلگەندىن بۇيان ئەنۋەرنى ئىككى قېتىم چاقىرتقانىدىم ، لېكىن كەلمىدى . قايسى كۈنى دوختۇرخانىدا كۆرۈپ گەپ قىلسام ناھايىتى قوپال تەگدى ، ئۇنىڭ بۇ قىلىقى ماڭا ئېغىر كەلدى . قانداقلا بولمىسۇن ، مەن ئۇنىڭ دادىسى ئەمەسمۇ ، ماڭا ئۇنچىلا قىلمىسا بولاتتى . سىزمۇ بىلمىسىز ، مەن ھازىر ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس ، جىق ئادەملەرنىڭ كۆزى ھازىر مەندە . ئۇ بۇنداق تەتۈرلۈك قىلسا جەمئىيەتتە بىر-مۇنچە سۆز - چۆچەك بولىدىكەن . بۇنىڭ تەسىرىمۇ ياخشى بولماي-دۇ ، مەن شەھەردىكىلەردىن ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ باقتىم ، خىزمەتتە ياخشى ئىكەن ، ئىناۋىتىمۇ بار ئىكەن ، مېنىڭ تەكلىپىم بىلەن خاتىجاڭ بولدى... ئۇ پەقەت مېنى «دادا» دەپ قويسا مەن ئۇنىڭ نېمە تەلىپى بولسا ئورۇنداپ بېرىشكە تەييار... شۇڭا سىز ئۇنىڭغا گەپ قىلىسىڭىز ، بولامدۇ ؟...

ھەلىمە بېشىنى كۆتۈرۈپ ئالدىدىكى ئادەمنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى . بۇ كۆزلەر شۇنچە سەمىمىي ، غۇبارسىز ئىدى . ئۇنىڭ ھارغىن ، مۇڭ ئۆرلەپ تۇرغان كۆزلىرى سۈكۈت ئىچىدە ئىلتىجا بىلەن ھەلىمەگە تىكىلگەنىدى .

— ئەنۋەرگە مەنمۇ گەپ قىلىۋاتىمەن ، — دېدى ئۇ خۇرسىنىپ قويۇپ ، — لېكىن ، مەن بايا دېگەندەك ئۇنىڭ مىجەزى شۇنداق ، ئۆز دېگىنىدىن ئاسان يانمايدۇ . مېنىڭچە ، سىزمۇ ئالدىراپ كەتمىسىڭىز بوپتىكەن ، يىگىرمە يىللىق دەرد - ئەلەمنى بىر - ئىككى ئېغىز سۆز يۇيۇۋەتمەك تەسقۇ ؟ ! ئاستا - ئاستا ئېرىپ قالار...

ھەلىمەنىڭ گېپىنى تىك كەلدىمۇ ، ياسىنجان ۋالىي ئوڭايسىزلانغاندەك مىدىرلاپ قويدى . ئارىنى يەنە سۈكۈت باستى . ياسىنجان ۋالىي ئۆي ئىچىگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ سورىدى :

— بۇ ئۆيلەر يامانمۇ كونىراپ كېتىپتۇ ، مەكتەپ يېڭى ئۆي سالمىغان ئوخشايدۇ ـ ھە ؟

— نەچچە يىلدىن ئوقۇتۇش بىناسى سالىمىز ، دەپ ئوقۇنقۇچىلارنىڭ ئۆيلىرىگە ئېشىنالمىدى ، ئەمدى شۇنىڭ يولىغا مېڭىۋاتىمىز ، دەپ يۈرىدىغۇ ؟

— بۇ ئۆيدە ئولتۇرۇۋاتقىلى ئۆزۇن بولدىمۇ ؟

— ئون بەش يىل بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن...

— ئۇنداقتا ، بۇ ئۆيلەرنىڭ ئۆمرىمۇ توشۇپ قاپتۇ ، ئەگەر ماقۇل دېسىڭىز مەن ھۆكۈمەتنىڭ ئۆيىدىن ھەل قىلىپ بېرەي...

— ياق ، ياق... ،— ھەلىمە چۆچۈگەندەك بېشىنى چايقىدى ، — مەن يالغۇز جان بولغاندىن كېيىن مۇشۇ ئۆيىمۇ يېتىدۇ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەكتەپنىڭ ئىچىدە ، كىرىپ ـ چىقىشقىمۇ قولايلىق .

— ماڭا تېخىچىلا ئاچچىقىڭىز بار ئىكەنده ـ ھە ؟

— ياق ، نېمە ئاچچىقىم بولسۇن... تەقدىر شۇنداق ئىكەن...

ياسىنجان ۋالىي بىردەم تۇرۇپ كېتىپ سورىدى :

— ھەلىمە ، نېمىشقا ھازىرغىچە تۇرمۇشلۇق بولمىدىڭىز ؟

— مەن تۇرمۇشلۇق بولۇپ كۆرۈپ بولغان ، — دېدى ئۇ چەتكە قارىغىنىچە ، — يەنە قوشلاپ دەرد تارتقۇم كەلمىدى . مېنىڭ كۆڭلۈم ئاللىقاچان ئۆلۈپ بولغان...

ياسىنجان ۋالىي ئوڭايسىزلىنىپ قالدى . ئەمدى پاراڭنى تۇغىگەن ئىدى . ئۇ سائىتىگە قاراپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى .

— ماقۇل ، ھەلىمە ،— دېدى ئۇ ئۇھ تارتىپ قويۇپ ،— چۈشتىن كېيىن يەغىن بار ئىدى ، مەن قايتاي...

— قورۇقلا چىقىدىغان بولدىڭىز...

— مېنى كەچۈرۈڭ ، ھەلىمە ،— دېدى ئۇ ئوڭايسىزلانغان-

دەك بولۇپ ،— ئانا ـ بالا ئىككىسىگلارنىڭ ئالدىدا گۇناھكار-
مەن···

— بولدى ، بۇ گەپلەرنى دېمەڭ ، ئۆتكەن ئىشلار كەتتى···

— سىزگە رەھمەت !···

ياسىنجان ژالىي شۇنداق دېدى ـ دە ، سالماق مېڭىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى . ھەلىمە دېرىزە ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭ قارىسى يىتكىچە قاراپ تۇردى . ھەلىمە شۇ چاغدىلا «ئۇھ» دېدى ، ئۇ ھېلىلا يۇز بەرگەن ئىشلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ يۈرىكى داۋالىغۇپ كەتتى ، پۈت ـ قولىدا جان قالمىغاندەك بوشىشىپلا كەتتى . «توۋا ، ئەتىگەن كۆرگەن چۈشۈم راستقا چىقتى دېسە ؟ ! مېنىڭ ماۋۇ تۇرقۇمنى كۆرۈپ نېمىدەپ قالغاندۇ ؟ نېمە دېسە دېمەمدۇ ؟ ماڭا نېمىتى ؟··· ئۇنىڭغا نېمىلەرنى دەپ كەتتىم ؟··· ئۇنى كۆرۈپ ئەجەب بوشاپ كەتتىمما ؟ ئالدىمغا كەلگەن چاغدا يۈرىكىمدىكى ھەممە دەردلىرىمنى چىقىرىۋالسام بولمامتى ؟ يىگىرمە يىلدىن بۇيان نېمە كۈنلەرنى كۆرمىدىم ، يۈرىكىم قان ـ زەردەب بولۇپ كەتكەن ئىدىغۇ ؟ ئۇنىڭ قىلغانلىرى ئۈچۈن يۈزىگە تۈكۈرۈپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقساممۇ ئەنتىم چىقمايتتىغۇ ؟ توۋا ، مەن بالام ئەنۋەرچىلىك بولالمىدىم ، ئۇنىڭ ئالدىدا بوشاڭلىق قىلدىم ، ‹مېنى كەچۈرگىن › دېگەن بىر ئېغىز گەپىگە ئېرىپ كەتتىم ، مېنىڭ بىر ئۆمۈر تارتقان كۈلپەتلىرىمگە بەرگەن جاۋابى شۇ بولدى ـ ھە ؟··· مېنىڭ ياشلىقىم ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىم قېنى ؟··· ھەممىسى ئاشۇ ژاپاسىز ئادەمنىڭ كاساپىتىدىن بەربات بولدى ، بۇنىڭ ھېسابى يوقمۇ ؟··· لېكىن مەن نېمە قىلالايمەن ؟ مىڭ تىللاپ ـ قارغىسامۇ ئۆتكەن ئىشلار ئورنىغا كېلەمتى··· بۇ جاھاندا بىر ئادەمنىڭ بەختى يەنە بىرىنىڭ پاجىئەسى ئۈستىگە قۇرۇلىدىكەن ، بوپتۇ ، ئاشۇ بولسىمۇ بەختلىك بولسۇن ، مېنىڭ پېشانەمگە يېزىلغىنى مۇشۇ تۇرمۇش ئىكەن ، مۇشۇنىڭغىمۇ شۈكۈر··· »

ئىشىك تاراقلاپ ئېچىلىپ ئۆيگە قوشنىسى خالىدە ھودۇققان ھالدا كىردى . تۇرقىدىن پەۋقۇلئادده بىر خەۋەرنى ئاڭلاپ كىر-گەندەك ئىدى . مەكتەپ مۇدىرى جاپپارنىڭ ئايالى بولغان خالىدە ھەلىمەنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى ئىدى...

— ئۆيۈڭگە كىم كەلدى ؟ — خالىدە ئالدىراپ سورىدى .

— نېمە بولدى ؟

— راست گېپىڭنى قىلە ، ھېلى يولدا بىرىنى كۆرۈپ قال-دىمغۇ ؟

— كىمنى كۆردۈڭ ؟

— بوش خوتۇن ئەمەسكەنسەن جۇمۇ سەن ، — خالىدە ئۇنى نوقۇپ قويدى ،— ئۇ نېمىدەپ كەپتۇ ؟...

ھەلىمە دوستىدىن يوشۇرۇشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بە-لىپ ، ياسىنجان بىلەن بولغان گەپلەرنى قىسقىچە ئېيتىپ بەردى .

— سېنىڭدىن ئەپۇ سوراپ كەپتۇ ـ دە ؟... تازا دېسەڭ بولمامتى ، مەن بولغان بولسام تىللاپ قوغلاپ چىقىراتتىم ، شۇنىڭغا قارىغاندا يەنە بىر يەرلىرىڭ تارتىشىدىغان ئوخشايدۇ ـ دە...

— نەدىكى يوق گەپنى قىلمىغىنا...

— «ئات ئايلىنىپ ئوقۇرنى تاپىدۇ » دېگەن گەپ بار ، كىم بىلىدۇ ، سىنى مۇنداق چېكىپ باققىلى كەلدىمۇ ؟

— تۇزۇك گەپ قىلغىنا ، ئاداش...

— ھازىرقى ئەرلەرنى ھېچ نەرسە دەپ بولمايدۇ جۇمۇ ! ئاڭلىسام ، ئاۋۇ ئارتىس خوتۇننى بەك ھازاۋۇل دەيدۇ ، ئۇنى تويغۇزدىمۇ كىم بىلىدۇ ، شۇنداق بولۇپ قالغان بولسا ۋالىينىڭ خانىمى بولۇپ قېرىغان چېغىڭدا راھەت كۆرەتتىڭ .

— ھەي ، خالىدە ، بىكار تىللىۋەتمەي جۇمۇ !

— مەن سېنىڭ ئورنىڭدا بولغان بولسام ئۇلارنىڭ ئۆيىنى بۇزاتتىم ، راست ، ئۆز ۋاقتىدا ئۇمۇ سېنىڭ ئۆيۈڭنى بۇزغاندى-

كىن سەن بۇزساڭ نېمە بوپتۇ ؟ ئۆتنە ئالەم دېگەن شۇ... ھازىرقى كۇندىچۇ ، بوش تۇرساڭ زىيان تارتىدىغان جاھان ، بۇدا كەلسە مېنى چاقىرغىنا ، تومۇرىنى بىر تۇتۇپ باقاي...

— ماقۇل ، گېپىڭ تۇگىدىمۇ ؟

— ۋىيەي ، ماۋۇ يۇزسىزنى ، ژالىينى كۆرۈپ ھال پەيدا بولغىلى تۇردىمۇ نېمە ؟

— مۇشۇ گەپنى يەنە دەيدىغان بولساڭ ئاغزىمنى بۇزمەن .

— ماقۇل خېنىم ، ماقۇل ، — خالىدە ئۇنى ئەركىلىتىپ دېدى ، — ئۆينىڭ گېپىنى قىلدى دېدىڭمۇ ، سەن نېمە دېدىڭ ؟

— مەن نېمە دەيتتىم ، رەھمەت ، ئاۋارە بولماڭ دېدىم .

— ھەي ، ئەخمەق ، مەكتەپكە بىنا سالىدىغان پۇل ھەل قىلىپ بېرىڭ دېسەڭ بولمامدۇ ؟ جاپپار بىچارە نەچچە يىل بولدى ھەل قىلالماي يۈرىدۇ ، ژالىيلار ئۇچۇن ئاغزىنىڭ يېلى ، سېنىڭ باھانەڭدە بىنا ئۆيگە ئېرىشىپ قالاتتۇق ئەمەسمۇ ؟

— قويغىنا ، ئاداش ، مۇشۇ ئۆيلىرىمىزمۇ بىر ئوبدانغۇ ، ئۇنى ئاۋارە قىلىپ نېمە قىلىمىز ؟

— يەنە شۇنى ئاياۋاتىسەن ـ ھە ؟... توۋا ، مەن سېنىڭدەك ئەخمەق خوتۇننى كۆرمەپتىكەنمەن ، مۇشۇنداق ئولتۇر !— خالىدە ئۇنى يەنە بىردەم ئەيىبلەپ بولۇپ چىقىپ كەتتى .

ھەلىمە ئويلىنىپ قالدى : «خالىدە دېگەندەك مەكتەپنىڭ ئائىلىلىكلەر بىناسىغا ياردەم قىلىڭ دېسەم بولماسمىدى ، لېكىن ئايالى ئۇقۇپ قالسا ئۇنىڭغا بىرمۇنچە خاپىچىلىق تېرىپ بېرەر ، ... بۇدا كۆرسەم دەپ باقايمىكىن ؟... »

ھەلىمەنىڭ كاللىسى بۇگۇنكى يولۇققان ئىشلاردىن ئىلىشىپ كەتتى .

14

يېقىندىن بۇيان يۇز بەرگەن ئىشلار قايسر ھاجىمنى زىيادە خۇش قىلىۋەتتى . ئۇ ياسىنجان ژالىينىڭ بىر ئېغىز گېپى بىلەن

سەنئەت ئۆمەكنىڭ ئىككى مىليونلۇق قۇرۇلۇشىنى قولغا كەل-
تۈردى . ئەلۋەتتە ، بۇنىڭ رەھمىتى ئۇچۇن ئۇ چىمەنگۈلنىڭ
ئالدىغا نەق يۈز مىڭ يۈەننى قويدى . قايسر ھاجىم ھېسابلاپ
كۆردى . ئۇ ھەممە چىقىملارنى قوشقاندىمۇ بۇ قۇرۇلۇشتىن ئۇچ
يۈز مىڭ يۈەن نەق پايدا كۆرىدىكەن... ئادىلجان بىلەن قىلىۋاتقان
پاسپورت سودىسىمۇ ياخشى يۈرۈشۈۋاتىدۇ . ئۇ بىر تىيىن دەسمايە
سالماستىنلا ، ئىككى ئايدىن بۇيان قىرىق مىڭ يۈەن كىرىم
قىلدى . ھاجىم ئۇچۇن ھەممىدىن مۇھىم بولغىنى ياسىنجان
ۋالىينىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن قويۇق مۇناسىۋەت ئورنىتىۋال-
غانلىقى بولدى . ئۇنىڭ ئۇچۇن بۇ ھەرقانداق پايدىدىنمۇ قىممەت-
لىك ئىدى . «ياسىنجان ۋالي ۋىلايەتتىكى ئەڭ چوڭ ھوقۇقدار ،
ئۇ كېلە ـ كەلمەيلا تۈردى ئوسمانىنىڭ ئادەملىرىنى يىقىتقىلى
تۈردى . قارىغاندا ، قولىدىن خېلى ئىش كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ ،
ھازىرقى كۈندە ھوقۇق ھەممىنى ھەل قىلىدۇ ، ھوقۇق دېگەن
ۋاقتى كەلگەندە سېنى بايلىق بىلەن كۆمۈۋېتەلەيدۇ ، ئەگەر ئۇنىڭ
بىلەن قارشىلىشىپ قويساڭ سېنى بىر كۈندىلا ۋەيران قىلىۋېتە-
لەيدۇ . نەچچە يىللاردىن تۈردى ئوسمان ماڭا نېمە كۈنلەرنى
كۆرسەتمىدى ، ئۇنىڭ دەستىدە يۈرتنى تاشلاپ كەتكۈدەك يەرگە
كەلدىم ، ئاھ ـ زارىم ياراتقان ئىگىسىگە يەتكەن چېغى ، بۇ يەرگە
ئۇنىڭ كۈشەندىسى بولغان ماۋۇ ئادەمنىڭ ۋالي بولۇپ كەلگىنى-
نى دېمەمدىغان . مۇشۇ ئادەمنىلا ئۆزۈمگە باغلىۋالسام پۇل ، پايدا
دېگەن ئۆز ئايىغى بىلەن كېلىۋېرىدۇ ، يولۇم ئېچىلىدۇ . شۇنىسى
بۇ ئادەم باشقا باشلىقلاردەك ئاياللارغا ئۆزىنى ئۇرۇپ كەتمەيدىكەن
... ياكى ئاۋۇ ئارتىس خوتۇندىن قورقامدىكىن ؟... لېكىن ئاياغا
قىزىقمىغان بىلەن پۇلىنىغۇ ياق دېمەيدۇ ، مەن قارىسام چىمەنگۈل-
نىڭ نەپسى ھەممىدىن يامانەك قىلىدۇ ، ئۇنى بىزنىڭ نۇرىمان
توغرىلايدۇ ، ھازىرمۇ ئوتتۇرىغا قىل سىغمايدىغان دوستلاردىن
بولۇشۇپ كېتىۋاتىدۇ ، بۇمۇ كەلگەن يېرى . چىمەنگۈل بىلەن

ئادىلجاننى مەھكەم باغلىۋالساق ۋالىيمۇ نەگە بارىدۇ ؟... »
قايسى ھاجىم شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ نۇرمانغا مەسلىھەت سالدى :
— ۋالىينىڭ ئۆيىگە پەتمۇ قىلدۇق ، ئەمدى بىر چاقىرىۋالساق بولار ،— دېدى ئۇ ،— ئاڭلىساڭ باشقىلار نەچچە قاتاردىن چاقىرىشىپتۇ ، بىزنى نېمانداق بىلىشى يوق ئادەملەر ، دەپ قالمىسۇن...
— مەنمۇ شۇنى دەي دەۋاتاتتىم ،— دېدى نۇرمان ماقۇللاپ ،— چىمەنگۈلمۇ قايسى كۈنى پۈرتىپ دەۋالدى...
— نېمە دەيدۇ ؟
— «خەقلەر سىلەرنىڭ ئۆينى بەك كاتتا دەيدۇ ، كۆرەرمىز » دەيدۇ .
— بۇ گەپچە ، ئۆيگە چاقىرساق بولىدىكەن ـ دە ؟
— شۇنداق قىلىمىز ـ دە ! چىمەنگۈلنىڭ دېيىشىچە ، ياسىنجان ۋالىينىڭ رېستوران بىلەن خۇشى يوقمىش...
— مەنمۇ شۇنداق دەپ ئاڭلىغان ، ئۇنداقتا ئۇلارنى يالغۇزلا چاقىرغىلى بولماس ، باشلىقلاردىن بىرقانچىسىنى قوشۇپ قويساق بولار ؟
— ۋالىي بەك ئېھتىياتچان ئادەمدەك قىلىدۇ ، — دېدى نۇرمان ،— ئەگەر خۇشى يوق ئادەملەرنى چاقىرىپ قويساق رەنجىپ قالامدىكىن دەيمەن .
— ئۇنداقتا چىمەنگۈلدىن سوراپ باقامسىلىيا ؟
— چىمەنگۈل ئىككى گەپنىڭ بىرىدە تۇرغۇن شىجاڭنىڭ تەرىپىنى قىلىدۇ ، مېنىڭچە باشقىلارنى قويۇپ شۇلارنى ئەر ـ خوتۇن ئېيتىپ قويايلى .
تۇرغۇننىڭ ئېيتىنى ئاڭلاپ قايسى ھاجىمنىڭ يۈرىكى ھەرە چاقىقاندەك چىمىلداپ كەتتى . «نېمە دەيدىكىن دېسەم ، يەنە شۇنى دەۋاتقىنىنى ... تۇرغۇننى بىر كۈن كۆرمىسەڭ چىدىمايسەنغۇ سەن

بۇزۇق ،— قايسر هاجىم ئىچىدە نۇرمانىنى مىڭنى تىللىدىيۇ ، لېكىن ‹ياق ، دېيىشكە جۈرئەت قىلالمىدى ،— بوپتۇ ، ۋالىينى باغلىۋالغۇچە ماقۇل دەپ تۇراي ، سېنىڭ بىلەن خۇدايىم بۇيرۇسا ھېسابىنى كېيىنچە قىلىشۋالارمىز··· »

— مەن قارىسامۇ ، ۋالىي تۇرغۇن شىجاڭ بىلەن يېقىن ئىكەن ،— دېدى ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ، — ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر مەھەللىلىك··· نېمە تاماق قىلساق بولار ؟ ۋالىي نېمىنى ياخشى كۆرىدىغاندۇ ؟

— چىمەنگۈل بىزنىڭ ئۇ ئادەم نارىنغا ئامراق ، ئىككى كۈننىڭ بىرىدە نارىن ئېتىكلار دەپ تويغۇزۇۋېتىدۇ ، دەۋاتاتتى . بىرىنچى تاماققا شۇنى قىلساق بولامدىكىن ؟

— ئۇنداق بولسا قادىر مەنجاڭنى ئەكېلەي ، نارىن دېگەندىن گۈل چىقىرىۋېتىدۇ ،···

ئەتىسىدىن باشلاپ قايسر هاجىمنىڭ ئۆيىدە مېھماننىڭ ھا-زىرلىقى باشلىنىپ كەتتى . نۇرمان بىرقانچە تونۇش ئايالالارنى چاقىرىپ كېلىپ ئۆينىڭ ھەممە نېمىلىرىنى يۇيۇپ دەزمال سال-غۇزدى ، گىلەملەرنى قاقتۇردى . دېرىزىگە تارتقان كونا پەردىلەر-نى ئېلىۋېتىپ ئورنىغا دۆكىنىدىكى تۇركىيىنىڭ ئېسىل پەردىلە-رىنى ئەكېلىپ ئاستۇردى . ئۆي يېڭى بىر ئىسكەتكە كىردى . مېھمان كېلىدىغان كۈنى هويلا ـ ئارامدىن تارتىپ چوڭ كوچىغە-چە يولنى سۇپۇرگۈزۈپ سۇ چاچقۇزدى . نۇرمان ھەممە ئىشلارنى ئۆزى تۆپىدە تۇرۇپ تەكشۈرۈپ يولىورۇق بېرىپ تۇراتتى . چۈش بولاي دېگەندە كوچىنىڭ ئاغزىغا تۇرغۇزۇپ قويغان كىچىك ئوغلى يۇگۈرگىنىچە كېلىپ خەۋەر قىلدى :

— كېلىۋاتىدۇ ،— دېدى ئۇ هاسىرىغىنىچە .

قايسر هاجىم بىلەن نۇرمان بۇنى ئاڭلاپ كوچىغا قاراپ يۇگۈردى . دېگەندەك ، تېرەكلەر سايە تاشلاپ تۇرغان تار يولدا ۋالىلداپ كۆز چاقنىتىپ بىر قارا پىكاپ لەرزان چايقىلىپ كېلە-

ۋاتاتتى ، ئۇنى كۆرۈپ قايسر ھاجىمنىڭ يۈرىكى ھاياجاندىن ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولدى . بۇگۈن قايسر ھاجىمنىڭ ئۆيىگە كېلىدىغان مېھمانىنى كۆرگىلى قولۇم ـ قوشنىلارمۇ خېلى يىغىلغاندى . قايسر ھاجىم ئۇلارغا قاراپ : «قاراڭلار ، مېنىڭ ئۆيۈمگە قانداق ئادەم كېلىۋاتىدۇ ، كۆرۈپ قويۇڭلار !» دېگەندەك مەغرۇرلۇق بىلەن كېرىلىپ قويدى . دەرۋەقە ، ئۇ مۇشۇ كۈننى كۈتكىلى ئۇزاق بولدى . ئۇز ۋاقتىدا بۇرۇنقى ۋالىينىمۇ مېھمانغا چاقىرىپ باقتى ، لېكىن ئۇ ھاجىمنىڭ ئۆيىگە دەسسىمەي قويدى . ھاجىمغا تۇزۈككىنە نەپمۇ بەرمەي كەتتى .بۇگۈن بولسا يېڭى ۋالىي ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىۋاتىدۇ ، ئامەت ، ئىستىقبال كېلىۋاتىدۇ ، شۇڭا ئۇ خۇش بولماي كىم خۇش بولسۇن···

ماشىنا دەرۋازىغا يېقىن كېلىپ توختىدى . قايسر ھاجىم يۈگۈرگەندەك بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى :

— ھارمىغايلا ، ۋالىي ،— دېدى ئۇ ئېگىلىپ تۇرۇپ ۋە قولىنى ئۇزىتىپ بولۇپ چۆچۈپ كەينىگە داجىدى . ئىشىكتىن ۋالىي ئەمەس ، بەلكى توزدەك ياسانغان چىمەنگۈل چىقىۋاتاتتى . ھاجىمنىڭ بۇرنىغا ئەتىرنىڭ ئۆتكۈر پۇرىقى «گۈپپىدە» ئۇرۇلۇپ ، بېشى «پىررىدە» قايغاندەك بولدى ۋە نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى . ئاڭغىچە نۇرمان يېتىپ كېلىپ چىمەنگۈل بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى . ئۇنىڭ كەينىدىن ۋالىينىڭ يوغان بېشى ئىشىكتە كۆرۈندى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۈم ، ۋالىي··· ،— قايسر ھاجىم سېمىز-لىكىگە باقماي چاققان ھەرىكەت بىلەن كېلىپ ۋالىينىڭ قولتۇقىدىن يۆلىدى ،— قەدەملىرىگە ھەشقاللا··· يوللىرىمىز ئەسكىرەك ، ئاۋارىچىلىك تارتىپ قاللىلىمىكىن ؟···

— ياق ، ياق··· ،— ياسىنجان ۋالىي ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ دېدى ،— ئۆيۈڭلار ھاۋالىق يەردە ئىكەن··· شۇنىسى يول كونا پېتى ئىكەن···

— هەر يىلى قۇرۇلتايدا پىكىر قىلىمىز ، لېكىن شەھەرنىڭ ئىلگىرىكى باشلىقلىرى بۇ مەھەللىگە كۆڭۈل بۆلمەيلا كەلدى ، يول ياساشقا بەرگەن پۇللار «ئاۋات»قىلا ئېقىۋاتىدۇ ، «ئاۋات» قا بېرىپ باقتىلىمىكىن ، ئەتىرەتلەرگىچە ئاسفالت يول بولۇپ كەتتى...

ياسىنجان ۋالىي ھاجىمنىڭ گېپىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى .

— «بوستان»لىقلار ئەمدى سىلىگە ئۈمىد باغلاۋاتىدۇ ،— دېدى قايىر ھاجىم تېخىمۇ قىزىشىپ ،— خۇدايىم بۇيرۇسا...

— ھاجىم ،— نۇرمان ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى ، — ۋالىي بۇگۈن يولنى تەكشۈرگىلى چىقمىدى ، نەدىكى گەپنى قىلماي ۋالىينى ئۆيگە باشلىسىلا !...

— ئەپۇ قىلىسىلا ، ۋالىي ،— قايىر ھاجىم ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ئېگىلدى ،— قېنى ، ئۆيگە كىرىلى !...

قايىر ھاجىم ۋالىينىڭ ئوڭ يېنىدا ئۇششاق چامداپ ئۆيگە ماڭدى . دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپىدە بۇلارغا قىزىقىش ، ھەۋەس بىلەن قارىشىپ تۇرغان قولۇم ـ قوشنىلارغا : «قاراڭلار ، مەن كىم بىلەن قاتار كېلىۋاتىمەن ، قايىر ھاجىمنى تونۇپ قويۇڭلار» دېگەندەك ئەتراپقا مەغرۇرلۇق بىلەن قاراپ ـ قاراپ قويۇاتتى . قورۇغا كىرىپ ۋالىي ھەيران بولدى . دەرۋازىدىن تارتىپ ئۆينىڭ بوسۇغىسىغچە قىپقىزىل پایانداز سېلىنغانىدى . ياسىنجان ۋالىي پایانداز ئۈستىدە كېتىۋېتىپ ئۆزىنى سەھرادىكى مېھماندارچىلىققا ئەمەس ، بەلكى كاتتا مۇراسىمغا ماڭغاندەك ھېس قىلدى .

قايىر ھاجىم مېھمانلارنى يۇمشاق سافالار بىلەن تولغان ئازادە مېھمانخانىغا باشلاپ كىرىپ تۆردىن ئورۇن كۆرسەتتى .

— بۇگۈن ئۆزلىرىنى ئازادە ئولتۇرۇپ كەتسۇن دەپ باشقىلارنىمۇ چاقىرمىدۇق ،— دېدى ئۇ تۆۋەندىدە قول باغلاپ تۇرۇپ ، — پەقەت تۇرغۇن شىجاڭنى ئېيتىپ قويدۇم ، بوپتۇمۇ ؟

— تۇرغۇن شجاڭ كەلمەپتىغۇ ؟

— ئالدىلىرىدا تېلېفون قىپتىكەن ، «بىر يىغىن بوپقالدى ، بېشىمنى تىقىپ قويۇپلا بارىمەن» دېدى... كېلىپمۇ قالغان ئوخشايدۇ ،— دېدى قايىر ھاجىم ماشىنا ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئالدىراپ سىرتقا ماڭدى .

ھايال ئۆتمەي شەھەر باشلىقى تۇرغۇن ئايالى خەلچەم بىلەن كىرىپ كەلدى . چىمەنگۈل كۆرۈشۈش ئارىلىقىدا تۇرغۇن بىلەن نۇرىمانىڭ تۇيدۇرماي بىر - بىرىگە مەنىلىك بېقىشىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇلگۈردى . چاي ئىچىش جەريانىدىمۇ چىمەنگۈلنىڭ كۆزى ئۆينىڭ نەقىشلىرى ، دېرىزىگە تارتىلغان پەردىلەر ، تامنى بىر ئالغان ئەينەك ئىشكاپتىكى كۆزنى چاقنىتىپ تۇرغان لوڭقا ، خرۇستال بۇيۇملاردا بولدى . ئۇ ئارىلاپ ياسىنجانغا ئۇنى - بۇنى كۆرسىتىپ پىچىرلاپ قويۇاتتى . چاي بىرەر قۇر ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن ، چىمەنگۈل تاقەت قىلالماستىن دېدى :

— ھاجىم ، ياسىنجان ئۆيلەرنى كۆرۈپ باقساق بولارمۇ دەۋاتىدۇ ؟

شۇ گەپنى كۈتۈپ تۇرغان قايىر ھاجىم يايراپ كەتتى .

— مەرھەمەت ، مەرھەمەت... ،— دېدى ئۇ ئېگىلىپ تۇرۇپ ، — شۇنىسى ، بۇ ئۆينى ئۆز ۋاقتىدا ئالدىراپلا سېلىپ قويغان ، ۋالىيغا كۆرسەتكۈدەك يېرى يوقتى .

— ھاجىم مال - دۇنيانى ۋالىي كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەۋاتامدۇ نېمە ، نۇرىمان ؟— تۇرغۇن شۇنداق دەپ نۇرىمانغا قاراپ كۆز قىسىپ قويدى .

— ھاجىمنىڭ نېمە مال - دۇنياسى بولسۇن ؟ — دېدى نۇرىمان ناز بىلەن كۈلۈپ ، — ھازىر بۇ ئۆيلەردىن چاشقان يامانلاپ چىقىدۇ .

— نۇرىمان راست دەيدۇ ،— دېدى ھاجىم دەرھال ،— قۇرۇق تام دېسىلە ، شۇنىسى ئازراق ھۇنەرنى چىقىرىپ قويدۇق...

— شەھەردە سىلىنىڭكىدەك ئۆي ھېچكىمدە يوق ،— شەھەر باشلىقى تۇرغۇن ئۇنى ماختاپ قويدى ،— ئۆيۈڭ بارمۇ دېسە بار دېگۈدەك ئۆيلىرى بار جۇمۇ !

ماختاشلاردىن بايراپ كەتكەن قايسر ھاجىم مېھمانلارغا ئۆيلىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى . ھەربىر ئۆينىڭ لايىھىلىنىشى ، ئۆلچىمى ، ئۇنىڭغا ئىشلەتكەن ماتېرىيالنىڭ ئالاھىدىلىكى توغرىسىدا تەپسىلىي سۆزلەپ ماڭدى .

— باشتىكى خىيالىمدا ئۆينى ئىككى قەۋەت قىلىپ سالماقچى بولىغان ،— دېدى ئۇ ئۆيلەرنى ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن ،— ئۇ چاغدا قولىمىز سەل قىسقا بولۇپ قالدى ، ھازىر شۇنداق سالمىغانلىقىمغا پۇشايمان قىلىۋاتىمەن...

— ھاجىم مۇشۇ ئۆيگە قانچە كەتتى ؟— چىمەنگۈل ئالدىراپ سورىدى .

— ئۇنى ئىنچىكىلەپ ھېساب قىلىپ باقمىدۇق ، ئالدى - كەينى بولۇپ تۆت يۈز مىڭ بىلەن پۈتكەن بولدىغۇ .

— ھاجىم يەرگە پۈل خەجلىمىدى ،— دەپ شەھەر باشلىقى تۇرغۇن گەپ قىستۇردى ،— ماتېرىياللارنىمۇ سېلىۋاتقان قۇرۇلۇشلاردىن قايرىيدۇ ، شۇڭا ئەرزان توختىدى - دە . ئەگەر بىز سالساق ھەرگىز ئۇ پۈلغا پۈتمەيدۇ ، شۇنداقمۇ ھاجىم ؟

— ھەرقايسىلىرى ئۆي سالىدىغان ئىش بولسا ، بولدى ، قولىمىز كۆكسىمىزدە . بۇنىڭدىن كاتتا قىلىپ سېلىپ بېرەتتۇق .

ھەممەيلەن شۇ ھامان ياسىنجان ۋالىيغا قارىدى . بايانتىن ھاجىمنىڭ ئۆيىنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختاۋاتقان چىمەنگۈل ئېغىز ئاشتى :

— ياسىنجان ، بىرنېمە دەڭا ؟

ياسىنجان ۋالىي گويا بۇ گەپلەر ئۆزىگە مۇناسىۋەتسىزدەك :

— بىزنىڭ ھۆكۈمەت بەرگەن ئۆيۈمىز تۇرسا ، يەنە زېمىن

قىلىپ نېمە قىلىمسىز؟— دېدى بېشىنى چايقاپ .

— ئۇ دېگەن ھۆكۈمەتنىڭ ئۆيى ، — چىمەنگۈل تەرىنى تۈردى ،— ئۇنىڭ ئۈستىگە باش پاتسا پۈت پاتمايدىغان كاتەكتەك ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرىمسىزمۇ ؟

— چىمەنگۈل خانىم توغرا دەيدۇ ،— قايسر ھاجىم دەرھال ئۇنى قۇۋۇەتلىدى ،— زېمىن دېگەن ئالتۇن قوزۇق دېسىلە ، سەلى دېگەن مۇشۇ يەرلىك . شۇڭا ئۆزلىرىنىڭ تۇنقان زېمىنلىرى بولمىسا ناملىرىغىمۇ لايىق ئەمەس ، ۋىلايەتتە جىقلىرىنىڭ سېلەۋالغان زېمىنلىرى بار .

— تۈردى ئوسمانىنىڭ بارمۇ ؟

— بولمامدىغان ، ئاۋاتتا كاتتا زېمىنى بار ، ئاڭلىسام گۈلباغدىمۇ بىر ئۆيى بار دەيدۇ .

— ئالدىنقى يىلى «بوستان»دىنمۇ ئۆيلۈك يەر بەرسەڭلار دەپ چىققانىدى ، لېكىن بىز بەرگەن يەرنى ياراتماي قويدى ،— دېدى شەھەر باشلىقى تۇرغۇن .

— نېمىدەپ ياراتمىدى ؟

— «شەھەرگە يېراق ئىكەن» دېدى . شۇ ئىش توغرۇلۇقمۇ ماڭا قاتتىق پىكرى بار تۈردى شۇجىنىڭ...

ياسىنجان ۋالىي چۈشەنگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى .

— ھازىر ،— دېدى ئۇ ،— پارتىيە كادىرلارنىڭ يېزىلاردىن يەر ئېلىپ زېمىن سېلىشىنى قاتتىق چەكلەۋاتىدۇ .

— سىز ئۆي سالىسىڭىز سىياسەتكە خىلاپ ھېچقانداق يېرى يوق ، — دېدى چىمەنگۈل ئېرىنىڭ گېپىنى ياراتماي ، — ھاجىم دېگەندەك سىز مۇشۇ مەھەللىلىك ، ئۆز ۋاقتىدا «بوستان»دا ئىشلىگەن ، شۇنداقمۇ ، تۇرغۇن شىجاڭ ؟

— توغرا... ،— دېدى شەھەر باشلىقى تۇرغۇن ،— سىلىنىڭ پرىنسىپقا تامامەن چۈشىدۇ ، ئەگەر ئۆي سالمىدىغان نىيەت بولسا نەدىن دېسىلە ھەل قىلىپ بېرەيلى...

«سەن ھېيلىگەرنىڭمۇ خىيالىڭنى بىلىپ بولدۇم ،— قايسر ھاجىم شەھەر باشلىقى تۇرغۇنىڭ چىمەنگۈلنى قىزغىن قوللاپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئۆزىچە مەنە بەردى ،— ھەرقاچان ، ۋالىينىڭ باھانىسىدا ئۆزۈڭگىمۇ زىمىنلىق ھەل قىلاي دەۋاتسەنغۇ ؟ زىمىنىغا تويمايدىغان تۇلكە... بوپتۇ ، ماڭمۇ ئوقەت چىقىپ قالمىغان ئوخشايدۇ ، ماڭمۇ يەر تېگىپ قالسا ئەجەب ئەمەس... » قايسر ھاجىم مېھماندارچىلىق تۇگىگۈچە ئۆينىڭ گېپىنى قىلىپ ئولارنى قىزىتتى...

كەچتە ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن چىمەنگۈل ئۆينىڭ گېپىنى يەنە تەشتى :

— ھازىرچۇ قاراڭ ، ئېپى بار خەقلەر ئۆزىنى غەلىگىلى تۇردى ، — دېدى ئۇ ، — بۇگۈن ھاجىمنىڭ ئۆيىنى ئۆزىڭىز كۆردىڭىز ، ئۇنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ بۇ ئۆيىمىز نېمە ؟ ئادەمنىڭ نومۇسى كېلىپ قالمىدىكەن ، ۋالىي دېسە ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىغا چىقىسىز ، ئولتۇرغان ئۆيىڭىز ماۋۇ... قولىڭىزدا ھوقۇقنىڭ بارىدا قىلىۋالغىنىڭىز قالىدۇ . بۇ ۋالىيلىق سىزگە مەڭگۈلۈك ئەمەس ـ دە ! ئەتە ـ ئۆگۈن پېنسىيىگە چىقىرىۋەتسە كىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ سارغىيىسىز ؟

— پېنسىيەگە چىقساممۇ ئۆيدىن كۆچۈرۈۋەتمەيدۇ .

— بالىلارنى ئويلىمامسىز ؟ شۇلارغا بولسىمۇ قىلىپ قويساق ئوشۇقلۇق قىلمايدۇ ئەمەسمۇ ؟... قاراڭە ، تۇردى ئوسمان جېنىدا ئىككى يەردە زىمىن قىلىپ-تۇغۇ ؟... سىز نېمانچە ئېھتىيات قىلىسىز ؟

— ئېھتىيات قىلمىساق بولمايدۇ ، — دېدى ۋالىي ېپشىنى چايقاپ ،— بىز بۇ يەرگە كەلگىلى ئۇزۇن بولمىدى ، ھازىر ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى بىزدە ، بۇنداق چاغدا ئاسانلا گەپ چىقىدۇ .

— سىز نېمىدىن قورقىسىز ؟ تۇرغۇن شىجاڭمۇ دېدىغۇ ، سىز ئۆيلۈك يەر تەلەپ قىلسىڭىز سىياسەتكە تامامەن ئۇيغۇ-

غۇن ،... بولدى ، ئەگەر سىز ئېھتىيات قىلسىڭىز ئارىلاشمايلا ، مەن قىلاي ...

چىمەنگۈلنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلىدىغان ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭ ئارىلىشىپ بىرەر كۆڭۈلسىزلىك تېپىپ ببرىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى .

— ياق ، ياق ! سىز ئارىلاشمايلا ، — دېدى ئۇ ئالدىراپ ،— بۇنىڭغا بەك ئالدىراپ كەتمەيلى... سىز ئۇقمايسىز ، چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش ھەققىدە مەركەزنىڭ يېڭى ھۆججىتى كەلدى .

— ۋاي - ۋۇي ... ئەللىك يىلدىن بۇيان ئۇنداق ھۆججەتلەر - دىن نەچچە مىڭى چىقتى ، قايسىبىرى ئەمەلگە ئاشتى ؟ ... ھۆججەت دېگەن چىقىپ تۇرىدۇ ، ئۇنىڭغا «ھە» دەپلا قويىدىغان گەپ...

— شۇنداقتىمۇ ئېھتىيات قىلمىساق بولمايدۇ...

— ئېھتىيات قىلىدىغان ئىش بولسا ، ماۋۇ ئۇدۇلدىكى قوشنىمىزدىن قىلساق بولىدۇ...

— ئۇنىڭغا نېمە بولدى ؟ — ياسىنجان ۋالىي ئايالىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئۇقالماي سورىدى .

— سىز سەزمەيۋاتىسىز ، ھازىر بۇلار رەسمىي پايلاقچى بولدى . بىزنىڭ ئۆيگە كىم كىرىدۇ ، كىم چىقىدۇ ، نېمىلەرنى ئەكېلىۋاتىدۇ ، شۇلارنى مارىلاپلا ئولتۇرۇۋاتىدۇ . ئۆز ۋاقتىدىمۇ قادىر ۋالىيغا شۇنداق قىلىپ كۆن بەرمەپتىكەن ، ھازىر ئەمدى بىز بىلەن قالدى ، شۇڭا بۇلارنىڭ كۆزىدىن يىراق ئولتۇرساق قۇلىقىمىز تىنچ بولاتتى دەيمەن .

چىمەنگۈلنىڭ ئاخىرقى گېپى ياسىنجان ۋالىينى ئويغا سېلىپ قويدى : «دەرۋەقە ، بۇ تۇردى ئوسمان دېگەننىڭ قولىدىن ھەرقانداق شۇملۇق كېلىدىغان نېمە ، شۇ تاپتىمۇ كېسەلمەن دەپ يېتىۋېلىپ نېمە سۈيىقەستلەرنى پىلانلاۋاتىدۇ ، كىم بىلىدۇ ، بۇ-

نىڭدىن ئېھتىيات قىلمىسام بولمايدۇ... ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەلىمە بۇ ئۆيگە پات - پات كېلىپ تۇرىدىكەن ، چىمەنگۈل بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى بىر كۆڭۈل ئاغرىقى تاپىدۇ . ئۇ چاغدا مېنىڭ يۈزۈمگىمۇ سەت... چىمەنگۈل دېگەندەك ژالىيلىق ئەمەل ماڭا قانچىلىك ھەمراھ بولىدۇ ؟ ئەتە - ئۆگۈن سېنى يۆتكىدۈق دېسە ، ياق دېگىلى بولامدۇ ؟ قولۇمدا مۇشۇنداق ھوقۇقىنىڭ بارىدا زېمىن قىلىۋالمايمەنمۇ ؟ كېيىن : ‹ژاي ، ئىسىت ! ... › دەپ قالىدىغان ئىش بولمىسۇن... »

ئېرىنىڭ چىرايىدىن كۆڭلىدە نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى سېزىپ بولىدىغان چىمەنگۈل ئۇنى تېخىمۇ ئېرىتىشنىڭ كويىغا چۈشتى .

— بايا قايىر ھاجىم سىزگە ئوچۇق دېيەلمىدى ، كېيىن ماڭا دەيدۇ . «ئەگەر ئۆي سالىدىغان ئىش بولسا ، سىلەرنى بىر تىيىن چىقىم قىلدۇرماي سېلىپ بېرىمەن» دەيدۇ .

— ھاجىم ئەجەب مەرد بولۇپ كېتىپتۇغۇ ؟

— بەزىمۇ سەنئەت ئۆمەكنىڭ چوڭ بىر قۇرۇلۇشىنى بەردۇق - دە . شۇنىڭ رەھمىتىنى يەتكۈزمەكچى بولسا كېرەك .

— سودىگەر دېگەنلەر بىر تىيىننى بىكارغا خەجلىمەيدۇ ، ئۇ بەلكىم چوڭراق بىر نەپنى كۆزلەپ دەۋاتىدۇ .

— مەيلى ئەمەسمۇ ؟... ئالسا بىزنىڭ يانچۇقىمىزدىكى پۇلنى ئالمايدۇ ، ناھايىتى ئۇنىڭغا بىرەر قۇرۇلۇشنى تەستىقلاپ بەرسەڭمۇ بولدى ، ئۇ قىلمىسىمۇ بەربىر باشقا بىرى قىلىدۇ...

چىمەنگۈل ئاخىرى ياسىنجان ژالىينى قايىل قىلدى .

— بۇ ئىشنى تۇرغۇن شىجاڭدىن بۆلەك ھېچكىم ئۇقمەسۇن ،— دېدى ژالىي .

چىمەنگۈل شۇ ھامان شەھەر باشلىقى تۇرغۇنغا تېلېفون قىلدى :

— ھاجىمنىڭ ئۆيىنى كۆرۈپ ژالىي قەزىپ قاپتۇ - دە ،— دېدى تۇرغۇن كۈلۈپ ،— ياخشى بوپتۇ ، سىلىنىڭ كۆڭۈل-

لىرىگە پۈكۈپ قويغان يەر بارمۇ؟ ۋالدىنىڭ ئۆز مەھەللە-سىدىن...

— ئۇ سەھرادا نېمە بار؟ — چىمەنگۈل ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى، — شەھەردىن يىراق بولسا بولمايدۇ.

— ھازىر شەھەر ئىچىدە يەر پەقەتلا قالمىدى،— تۇرغۇن سەل تۇرۇۋېلىپ دېدى،— 3 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ يېنىدا ئازراق يەر بار ئىدى، ئاز كېلەرمىكىن؟

— كېڭەيتكىلى بولمامدۇ؟

— مەكتەپنىڭغۇ يېرى بار، قېنى... ئاۋۇال كۆرۈپ بېقىش-سىلا، ياراپ قالسا بىر گەپ بولار...

چىمەنگۈل ئارقىدىن نۇرىمانغا تېلېفون قىلدى:

— نارىن ئەجەب ئوخشاپتۇ، خېنىم،— دېدى ئۇ خۇش بولۇپ، — قاراپ تۇرسام تۇرغۇن شىجاڭ تۆت پىيالە يەۋەتتى، ئۇ ياق سىلىنىڭ ئەتكەن نارىنلىرىغا بەك ئامراقكەن جۇمۇ! سىلىمۇ بوش چوكان ئەمەس ئىكەنلا؟ ... — ئاندىن ئۇ ۋالىي بىلەن بولۇنغان گەپنى دەپ بەردى.

— ياخشى ئىش بوپتۇ، — دېدى نۇرىمان ئاڭلاپ،— ھاجىم بىلەن بىزمۇ شۇنداق دېيىشكەن، مۇشۇ ئوبدان پۇرسەت ... كېيىن «ۋاي، ئىسسىت» دەپ قالمىغان گەپ... ئۆينى ھاجىم ھەرقايسىلىرىغا يارىغۇدەك سېلىپ بېرىدۇ، بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇشسىلا...

ئۇلار تېلېفوندا ئۇزاق سۆزلەشتى. نۇرىمان تېلېفونىنى قو-يۇپ ھاجىمنى چاقىردى:

— ۋالىي ئىندەككە كەلدى، — دېدى ئۇ ھاجىمغا قاراپ.

15

تۇردى ئوسمان قىزى گۈلشەننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولدى.

— راست ئۇردىمۇ؟ — دېدى ئۇ تىترەپ تۇرۇپ .
— يۇزۇمگە بىر شاپىلاق سالدى...
قىزنىڭ يېنىدا تۇرغان ئاتىكەم گەپكە ئارىلاشتى :
— ئەنۋەر دېگەن يېتىم ئوغلاققىمۇ ھال كىرىپ قالغىلى تۇردى ، ئۇ نېمىسگە يوغانچىلىق قىلىدۇ؟ ھەرقاچان ، دادام ۋاللي دەپ قىلىۋاتقان ئىشى بولمامدۇ؟... ھېلىقىتىن بۇنداق قىلسا ئەتە ـ ئۆگۈن ئىش بار ئوخشايدۇ...
تۇردى ئوسمانىڭ كاللىسىغىمۇ شۇ ئوي كەلدى . «ئۇنى يوغىنىتىۋاتقان ماۋۇ ياسىن دېگەن نېمە ، بۇ تۇرقىدا دادا ـ بالا ئىككىسى تېپىشىۋالغان ئوخشايدۇ ، بولمىسا گۈلشەننىڭ سىزىقىدىن چىقمايدىغان ئۇ نېمە ، ئادەم ئۇرغۇدەك بولۇپ كېتەمدۇ؟ ياسىن ئەنۋەرگە گەپ ئۆگىتىۋاتامدۇ ـ يا؟ ئاتىكەم دېگەندەك ھېلىقىتىن بۇنداق قىلسا ئەتە ـ ئۆگۈن مېنىمۇ پوش دېمەيدىغان ئوخشايدۇ... » ئۇ شۇ ئاچچىقىدا ئەنۋەرگە تېلېفون بەرمەكچى بولۇپ تەمشىلىپ يەنە توختاپ قالدى . «ھازىرلا تېلېفون بەرسەم كېلىشمۇ ناتايىن ، بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتسۇن ، ئاڭغىچە ئۆزىمۇ پۇشايمان قىلىپ تۆۋە قىلىپ كېلەمدۇ ، شۇ چاغدا سۆزلەشسەكمۇ كېچىكمەيدۇ... » تۇردى ئوسمان شۇ قارارغا كېلىپ توختاپ قالدى .
— ئەنۋەر ھازىر بۇرۇنقى ئەنۋەر ئەمەس ،— دېدى ئۇ بىردەم ئولتۇرۇپ كېتىپ ،— بىرنەچچە كۈن ئۆتسۇن ، ئاندىن قاراپ باقايلى... مەن بىردەم دەم ئالاي ،— دېدى ـ دە ، ياتاق ئۆيگە كىرىپ كەتتى . دادىسىنىڭ بۇنداق ھالىتىنى كۆرۈپ باقمىغان گۈلشەن ھەيران بولۇپ ئاپىسىغا قاراپ قويدى .
تۇردى ئوسمان يېتىپمۇ تىنچلىنالمىدى . بېشى چىڭقىلىپ ، مېڭىسىنىڭ بىر يېرى زىڭىلداپ ئاغرىغىلى تۇردى . ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ھېچ نەرسىنى ئويلىماي دەپ يېتىپ باقتى ، لېكىن يېقىندىن بۇيان ئارقا ـ ئارقىدىن يۈز بېرىۋاتقان ئىشلار كۆز ئالدىغا

كېلىۋېلىپ يەنە بىئارام قىلىشقا باشلىدى . ئۇ ئەلەم بىلەن شۇنى ھېس قىلىشقا باشلىدىكى ، ياسىنجان كېلە ـ كەلمەيلا ئۇ شۇنچە يىل ئەجىر قىلىپ بەرپا قىلغان قورغانىنىڭ ئۇلىنى بۇزۇشقا باشلىدى . ئاۋۇال ئۇ شەھەر باشلىقى ھاشىمنى يېقىتتى . كۆمۈر كان ۋەقەسىنى باھانە قىلىپ چوڭ تازىلاش ئېلىپ بېرىپ ، ئۇنىڭ يېقىنلىرىغا زەربە بەردى . ئۇ لى شۇجىنى قولغا كەلتۈرۈۋالدى ، لى شۇجى ھازىرچە ھەممە ئىشلاردا ئۇنى قوللىغىلى تۇردى . تۇنۇگۈنكى دائىمىي ھەيئەتلەر يىغىنىدا ياسىن «ئاۋات» يېزىسىنى ئېچىۋېتىلگەن رايون قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، «ئاۋات»نىڭ شارائىتى باشقا يېزىلارغا قارىغاندا ھەر جەھەتتىن ياب كېلىدىكەن . «ئەجەبا ، ‹بوستان›نى تىلغا ئالمايدىكىنا ، ئۇنىڭ مەقسىتى شۇ ئارقىلىق ئۆچ ئېلىش ئەمەسمۇ ؟ لى شۇجىمۇ ئۇنىڭ پىكرىنى قوللاۋاتىدۇ ، ‹ئاۋات› تىكىلەر بۇ قارارنى تېخى ئۇقمىدى . ئەگەر بۇ قارار يولغا قويۇلسا ‹ئاۋات›تىكى پۇتۇن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم يەر ـ زېمىنلىرىدىن ئايرىلىدۇ ، مېنىڭ سالغان ئۆيلىرىمۇ چېقىلىدۇ ، مەن يېزىلىقلىرىمغا نېمە دەيمەن ؟ ... ياق ، بۇنىڭ ئامالىنى قىلىش كېرەك ، سۈكۈت قىلىۋەرسەم ، ئۇ بارغانچە بېشىمغا مىنىدىغاندەك قىلىدۇ... »

تۇردى ئوسماننى بىر ـ بىرىدىن ئازابلىق ، كۆڭۈلسىز خىيالىلار بېسىۋالدى . ئۇ ھازىرغىچە ئۆزىنىڭ ھايات سەپىرىدىن مەمنۇن بولۇپ كەلگەنىدى . ئۇ ھاياتىنىڭ سىرلىق يوللىرىدىن خەتەرسىز ئۆتۈپ ، ئارزۇ قىلغان ھەممە نېمىگە ئېرىشىپ كەلگەنىدى ، پەقەت مۇشۇ ۋاقىيلىق ئورۇنلا قالغانىدى . ئۇ بۇ تەختكە چىقىش ئۈچۈنمۇ خېلى ئەجىر قىلىپ ، يۇقىرىدىكى تېگىشلىك ئادەملەرنىمۇ رازى قىلىپ ۋەدىسىنىمۇ ئالغانىدى . لېكىن ، ئاخىرىدا ئويلىمىغان يەردىن ھەممە ئىش ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ بۇ ئورۇن ياسىنجانغا تەئەللۇق بولۇپ قالدى . تۇردى ئوسمان دەسلەپ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىدى . ئۇ يۇقىرىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئادەملەرگە تېلېفون قىلغانىدى ، ئۇلارمۇ بۇ

ئۆزگىرىشنىڭ قانداق يۈز بەرگەنلىكىنى ئۇقالماي قالغانلىقىدىن ئۆيىتىشىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياسىغان بولدى . «ياسىنجان ئۇ يەردە جىق بولسا بىر يىل تۇرغۇدەك ، ئۇنى يەنە ئاپىتونوم رايونغا قايتۇرۇپ كېلىدۇ ، ئازراق تەخىر قىلسىلا ! » دېدى ئۇلارنىڭ بىرى . لېكىن ، مانا ياسىن كەلگىلىمۇ بىر يىلدىن ئاشتى ، ئۇنىڭ كېتىدىغىنىدىن شەپسىمۇ يوق ، تېخى بارغانچە يىلتىز تارتقىلى تۇردى . «كازىزاپلار ، — تۇردى ئوسمان ئەلەم بىلەن ئىچىدە تىللىدى ، — شۇنچىۋالا پۇل ، سوۋغاتلارنىڭ كۆزى ئوچۇقلا كەتتى . ھازىر مېنى ئۇنتۇپ قېلىشتى . ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك ؟... تەقدىرگە تەن بېرىش كېرەكمۇ ؟ ياق ، تۇردى ئوسمان ئۆمرىدە رەقىبلىرىدىن يېڭىلگەن ئادەم ئەمەس ، ھايات دېمەك كۈرەش ، ئېلىشىش دېمەكتۇر . ئۇ ياسىن بىلەن يېگىرمە يىل ئاۋۇال ئېلىشقان ۋە ئۇنى شەھەردىن قوغلىۋەتكەنىدى . قىسمەت ئۇلارنى يەنە بىر قېتىم ئۇچراشتۇرۇۋاتىدۇ . تۇردى ئوسمان ئۇنى يەنە قوغلىۋېتىدۇ ، بۇنىڭ ئۈچۈن پەم - پاراسەت بىلەن ئىش قىلىش كېرەك... »

نېرىقى ئۆيدىن گۈلشەننىڭ نېمىنىدۇر دەپ ئېسەدەپ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى . «ئەنۋەرنى قانداق قىلىش كېرەك ؟... ئۇ راستتىنلا دادىسىنى تېپىۋالغانمىدۇ ؟... ھازىرغىچىغۇ ياسىنجاڭنىڭ ئۆيىگە كەلگىنىنى كۆرمىدى . بەلكىم ئاۋۇ ھازاۋۇل خوتۇنىدىن ئېھتىيات قىلىپ سىرتلاردا كۆرۈشۈپ يۈرەمدىكىن ؟ چوقۇم شۇنداق ، بولمىسا ئەنۋەرگە بۇنچىلىك ھال كىرىپ كەتمەيتتى... ئاۋۇ ھەلىمە دېگەن خوتۇنمۇ كېلىپ قويمىدى دېسە ! ؟ ... ئەنۋەرنىڭ قىلغانلىرى ئۇچۇن گۈلشەنگە كۆڭۈل ئېيتىپ قويىدىغان يولى بارغۇ... تۇردى ئوسمان ئەمدى ئاشۇ بىرنېمىلەر كۆزگە ئىلمىغۇدەك ھالغا چۈشۈپ قالدىمۇ ؟... » تۇردى ئوسمانىنىڭ ئېسىگە بىردىن ھەلىمە بىلەن بولغان ئىشلار كېلىپ چۈتىن يەۋالغاندەك بولدى...

ياسىنجان ھەلىمەنى زار يىغلىتىپ ئۇرۇمچىگە كەتكەندىن

كېيىن ، ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتۈپ بىر كۈنى كەچتە تۇردى ئوسمان تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلدى . كۈتمىگەن مېھماننى كۆرۈپ ھەلىمە نېمە قىلارىنى بىلمەي تەمتىرەپ قالدى .

— قانداقراق تۇرۇۋاتىلا ؟— تۇردى ئوسمان ئاچچىق كۈلۈپ تۇرۇپ سورىدى . ھەلىمەنىڭ قۇلىقىغا ئۇنىڭ سوئالى مەسخىرە قىلغاندەك ئاڭلىنىپ كەتتى .

— ياخشى...

— شۇنداق قىلىپ ياسىننى يولغا سېلىپ قويدىلا ؟

ھەلىمە گەپ - سۆز قىلماي يەرگە قارىۋالدى .

— ياسىنغا بەك ئىشىنىپ كېتىۋاتاتىلا ، مانا قانداق بولدى ؟ ئەسكى چاپاننى چۆرىگەندەك تاشلاپ كەتتى ، بالىسىنىڭمۇ يۈزىنى قىلمىدى . بۇرۇن ئايال كىشىنىڭ ئەقلى قىسقا دېسە چىدىمىتىم ، سىلىنىڭ ئاشۇ ھىيلىگەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتكەنلىرىگە قاراپ راست ئوخشايدۇ ، دەپ قالدىم . ئۇنىڭ نەرىگىمۇ ئاشىق بولۇپ قالغان بولغىيتتىلا ؟

— تۇردى جۇرنى ! — دېدى ھەلىمە تىترەپ تۇرۇپ ، — بۇ گەپنى قىلمىسىلا...

— سىلىگە ئىچىم ئاغرىپ دەۋاتىمەن ، — دېدى تۇردى ئوسمان ھەلىمەنىڭ كۆڭۈل يارىسىغا تەگكەنلىكىدىن خۇش بولۇپ ،— ئۆز ۋاقتىدا سىلى مېنى خاتا چۈشىنىپ قالدىلا ، ئەسلىدە ياسىنىنىڭ مەقسىتى مېنىڭدىن خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى لىقىنى ئېلىش ئىدى ، سىلى بولسا ئۇنىڭ دېپىغا ئۇسسۇل ئويناپ كەتتىلا ، مانا ئەمدى بىلگەنلا ؟

تۇردى ئوسمانىنىڭ گەپلىرى ھەلىمەنىڭ قەلب يارىسىنى تاتىلىغاندەك بولۇپ بىئارام قىلدى . ئۇ يىغلۇۋېتىشتىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ ئولتۇراتتى .

— ھەلىمە ! — دېدى تۇردى ئوسمان ئۇنىڭغا يېقىن سۇرۇلۇپ ،— كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلمىسىلا ، ياسىن ۋىجدانسىزلىق

قىلىپ يۈز ئۆرۈگەن بىلەن بىزنىڭ كۆڭلىمىزدە سىلى بار ، ياش ۋاقتىتىكى چۈشكەن ئوت تېخى ئۆچمىدى ، — تۇردى ئوسمان شۇنداق دېگىنىچە ھەلىمەنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى . بۇ تاسادىپىيلىقتىن چۆچۈپ كەتكەن ھەلىمە دەماللىققا نېمە قىلىشىنى بىلمەي تېڭىرقاپ قالدى . ئۇنىڭ بۇرنىغا ھاراقنىڭ پۇرىقى «گۇپپىدە» ئۇرۇلۇپ ئېسىگە كەلگەندەك بولدى .

— ئۇنداق قىلمىسىلا تۇردى مۇدىر !— ھەلىمە ئىككى قولى بىلەن ئۇنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ تۇرۇپ دېدى ، — سىلىنىڭ ئايالىرى بار ، ئاتىكەم ئۇقسا سەت بولىدۇ .

— ئۇنىڭ گېپىنى قىلمىسىلا ، ئەگەر سىلى ماقۇل دېسىلە ، ئەتىلا ئۇنىڭ خېتىنى بېرىۋېتىمەن ، راست...

— ياق ، ياق... مېنى تىنچ قويسىلا...

— ماقۇل دېسىلە دەيمەن ، — تۇردى ئوسمان ئۇنى تارتىپ كارىۋاتقا باسماقچى بولغاندى ، ھەلىمە ئۇنىڭ قولىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ يۈگۈرۈپ بارغانچە ئىشىكنى ئۇلۇغ ئېچىۋەتتى :

— ئۆيدىن چىقىپ كەتسىلە ، — دېدى ئۇ تىترەپ تۇرۇپ ،— بولمىسا قوشنىلارنى چاقىرىمەن...

تۇردى ئوسمان بىر مىنۇتچە تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى . ئۇ ھەلىمەنى بۇنداق تەتۇرلۇك قىلىدۇ ، دەپ ئويلىمىغاندى . ئۇ بىردەم پۇشۇلداپ ئولتۇردى - دە ، گەپ - سۆز قىلماستىن ئۆيدىن چىقىپ كەتتى . شۇنىڭدىن كېيىن ، ئۇ ھەلىمەدىن ئۈمىدىنى پۈتۈنلەي ئۈزۈۋەتتى . ئاردىدىن ئون نەچچە يىل ئۆتۈپ تەقدىر ئۇلارنى قۇدا قىلىپ قويسا بولىدۇ . تۇردى ئوسمان ئايالىدىن قىزى گۈلشەننىڭ ئەنۋەر بىلەن يۇرۇشۇاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئىمانى ئۆچتى :

— قىزىڭغا دېگىن !— دېدى ئۇ تېرىكىپ ،— جاھاندا ئادەم تېپىلماي ئاشۇ يېتىم ئوغلاقنى تېپىپتۇمۇ ؟ ئۇ بىزنىڭ لايىقىمىز ئەمەس .

ئاتىكەم قىزى بىلەن نەچچە قاتار سۆزلەشتى ، چىرايلىقمۇ دېدى ، تىللاپمۇ دېدى ، ئەمما گۈلشەن پەقەت گەپ يېمەي قويدى .

— ئەگەر سىلەر قوشۇلمىساڭلار ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن ،— دېدى ئۇ ئاخىرى .

كىچىكىدىن «بىر تال قىز» دەپ ئەتىۋارلاپ دېگىنىنى قىلىپ بېرىپ چوڭ قىلغان قىزىنىڭ ئۆزلىرىنى خەلقئالەم ئالدىدا رەسۋا قىلىۋېتىشىدىن ئەنسىرىگەن تۇردى ئوسمان ئاخىرى ئىلاج-سىز ماقۇل بولدى . ئەمما تېوي بولغان كۈنى بالدىستىقا كىرىپ يېتىۋالدى .

تۇردى ئوسمان قىزى تاكى بالىلىق بولغۇچە ئۇنىڭغا چىراي ئاچمىدى . ئەنۋەر ئۆيگە كەلسىمۇ گەپ قىلمايتتى . تۇرمۇش ھەمىمگە كۆندۈرىدىكەن . كۈنلەر ئۆتكەنسېرى بۇ خاپىلىقلارمۇ خۇددى تاڭ ئالدىدىكى تۇمانەك ئۆزلۈكىدىنلا تارقىلىپ كەتتى . تەقدىرگە تەن بەردى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ، دېتى بار يىگىت ئىكەنلىكىگە كۆزى يېتىپ ياخشى كۆرۈپ قالدى . كېيىنچە ئۇ ئائىلىدىكى ئىشلار توغرىسىدا ئۆز بالىلىرىغا ئەمەس ، بەلكى ئەنۋەرگە مەسلىھەت سالىدىغان ، ئۇنىڭ پىكرىنى ئالىدىغان بولدى . ھەلىمە بىلەنمۇ گويا ئارىدا ھېچبىر ئىش يۈز بەرمىگەندەك مۇئامىلە قىلىپ كېلىۋاتاتتى . ھەممە ئىش ياسىنجانىنىڭ بۇ يەرگە ۋالىي بولۇپ كېلىشى بىلەن بۇزۇلدى...

بىر كېچە ئويلانغان تۇردى ئوسمان ئەتىسى كەچتە ئۆزى ئەنۋەرگە تېلېفون قىلدى . ئۇ ھېچ نەرسە ئۇقمىغان كىشى بولۇپ ، مەسلىھەت قىلىدىغان بىر ئىش بارلىقىنى ئېيتىپ : «ئۆيگە كېلىڭ» دېدى ، ئاندىن ئاتىكەمگە «ئوبدانراق تاماق ئېتىڭلار» دەپ بۇيرۇدى . ئاتىكەمنىڭ «كىم كېلىدۇ ؟» دەپ سورىغىنىغا مۇھىم مېھمان دەپلا قويدى . تۇردى ئوسمان ئەمدى كۆيئوغلىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈشكە باشلىدى . «كەلمەي قويارمۇ ؟» دەيتتى تۇرۇپلا ئۆز ـ ئۆزىگە ئەنۋەرنىڭ تېلېفوندا بەرگەن سۆس

جاۋابىنى ئەسلەپ ۋە ئىچىدە ئۇنىڭغا دەيدىغان گەپلىرىنى تەييار-لايتتى . قاراڭغۇ چۈشكەن چاغدا دالانىڭ ئىشكى چېكىلدى . خىزمەتچى قىز ئىشكىنى ئېچىپ كىرىۋاتقان ئەنۋەرنى كۆرۈپ هودۇقۇپ قالدى . ئەنۋەرنىڭ ئۇنىنى ئاڭلاپ تۇردى ئوسمان ئىتتەك دالانغا چىقتى .

— كەلدىڭىزمۇ ؟— دېدى ئۇ ئەنۋەرنىڭ سالىمىغا ئوچۇق چىراي سالام قايتۇرۇپ ،— ئۆيگە كىرىڭ ،— دېدى ۋە ياندىكى ئۆيگە بويۇنداپ نەۋرىسىنى توۋلىدى ،— قەيسەر ، قېنى سەن ، داداڭ كەلدى .

شۇ هامان نېرىقى ئۆيدىن قەيسەر يۈگۈرۈپ چىقىپ ئەنۋەرگە كېلىپ ئېسىلدى . شۇ ئارىدا گۈلشەن ئىشكىتە پەيدا بولۇپ :

— قەيسەر ، بۇ ياققا ئۆت !— دەپ ۋارقىرىدى .

گۈلشەننىڭ قەهرىلىك چىرايىنى كۆرۈپ قەيسەر ئۇمچەيگەنىتى ، بۇنى كۆرگەن تۇردى ئوسمان قىزىغا ۋارقىرىدى :

— گۈلشەن ، نېمە قىلىق بۇ ؟ قەيسەر نېمە گۇناھ قىلدى ؟...

دادىسىنىڭ بۇنداق غەزەپلىنىشىنى كۈتمىگەن گۈلشەن نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى . ئاشخانا ئۆيدە تاماققا قارىشىۋاتقان ئاتىكەمۇ ئېرىنىڭ تۇرقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى .

— تاماق تەييار بولدىمۇ ؟ — دېدى تۇردى ئوسمان ئاتىكەمنى كۆرۈپ .

هېچنىمىنى ئۇقالمىغان ئاتىكەم ئوپۇل - توپۇل :

— هەئە... ،— دېدى .

— تەييار بولسا ئەكېلىڭلار !— دېدى ئۇ قوپال ئاۋازدا ، — هەممىڭلار داستىخانغا كېلىڭلار !

تاماق ئۇن - تىنسىز يېيىلدى . گۈلشەن نېمە ئىش بۇ دېگەندەك يەر ئاستىدىن دادىسىنىڭ تۇرۇلگەن چىرايىغا قاراپ قويانتتى . تۇردى ئوسمان بولسا پات - پاتلا ئەنۋەرگە :

— سىز ئىشتىنلا كەلگەنسىز ، چوڭ - چوڭ ئېلىڭ ،— دەپ قويياتتى ۋە ئەنۋەرنىڭ قۇچىقىدىن چۈشمەي ئولتۇرغان نەۋرىسىگە ، — داداڭ تاماق يەۋالسۇن ، مېنىڭ قېشىمغا كەل ، — دەيتتى . ئەمما قەيسەر دادىسىغا تېخىمۇ بەك چاپلىشىپ يەسلىدىكى ئىشلارنى سۆزلەپ هارمايتتى . ئاتىكەم بولسا ئېرىنىڭ بۇگۈنكى كەيپىياتىنى چۈشىنەلمەي ئاۋارە ئىدى ۋە پات - پات قىزى گۈلشەنگە قاراپ قوياتتى . ئاخىرى تاماقمۇ يېيىلىپ بولدى ، خىز-مەتچى قىز قاچا - قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇپ چىقىپ كەتتى . ئۆي ئىچىدە پەقەت قەيسەرنىڭ چاڭىلداپ سۆزلىگەن تۇگىمەس هېكايە-سىدىن بۆلەك ئاۋاز ئاڭلانمايتتى . هەممە ئادەم تۇردى ئوسمانىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتۈپ سۈكۈتتە ئولتۇراتتى .

ئاخىرى تۇردى ئوسمان ئادىتى بويىچە گېلىنى قىرىپ قويۇپ گەپ قىلدى :

— قەيسەرجان ، — دېدى ئۇ نەۋرىسىگە قاراپ ، — داداڭ بىلەن ئۆيگە كېتەمسىلەر ؟

— هەئە... ،— دېدى بالا خۇشال بولۇپ .

— هۇي يۈزسىز ، دەۋاتقان گېپىنى قارا ؟ ! — گۈلشەن ئوغلىغا غەزەپ بىلەن هومايدى .

— گۈلشەن !...

دادىسىنىڭ ۋارقىرىشىنى ئاڭلاپ گۈلشەن چۆچۈپ كەتتى .

— نارەسىدە بالىغا شۇنداق سەت گەپ قىلغان بارمۇ ؟ — تۇردى ئوسمان تىترەپ تۇرۇپ دېدى ، — ئۆزىنىڭ ئۆيىگە كېتە-مەن دېگەنمۇ يامانمۇ ؟ بۇ گېپىڭىز پەقەتلا قاملاشمىدى جۇمۇ !

دادىسىنىڭ ئەنۋەرنىڭ ئالدىدا دۆشكەلەپ كېتىشى گۈلشەنگە ئېغىر كەلدى . ئۇ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ قوپقاندى ، تۇردى ئوسمان ئۇنىڭغا قەهرى بىلەن بۇيرۇق قىلدى :

— ئولتۇرۇڭ ، نەگە بارىسىز ؟ !...

گۈلشەن دادىسىغا ھەيران بولۇپ قاراپ قويۇپ جايىدا ئولتۇردى .

— ئاڭلىسام ، ئەنۋەر بىلەن خاپىلىشىپ قاپسىلەر ،— دېدى تۇردى ئوسمان جىددىي بىر قىياپەتتە ،— بىر ئۆي دېگەندە چېقىل - چۇقۇل دېگەنلەر بولۇپ تۇرىدۇ ، ھەممىڭلەر «سىلى» ، «ئۆزلىرى» بىلەنلا ئۆتكىلى بولمايدۇ ، تۇرمۇشتا ئۆزئارا بىر - بىرىگە يول قويغاندىلا ئۇرۇش - جېدەلدىن ساقلانغىلى بولىدۇ ، مەنمۇ سەندىن قالمايمەن دەپ تەڭ تۇرساق جېدەل چىقىدىغان گەپ . مەن جېدەلنىڭ سەۋەبىنى ئۇقۇپ باقتىم ، تۇتامىغا چىققۇدەك ئىش ئەمەسكەن ، مېنىڭچە گۇناھ بىزنىڭ گۈلشەندە ئىكەن...

— دادا !... ،— گۈلشەن ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى ،— نېمە دەۋاتىلا ؟ گۇناھ — تاياقنى يېگەن مەندە بولامدۇ ؟

— تاياقنى نېمىشقا يېدىڭىز ؟

— بىكاردىن - بىكارغا ئۇردى .

— ئۇنداق ئەمەستۇ ؟... ،— تۇردى ئوسمان بېشىنى چايقىدى ،— ئەگەر ئەنۋەر سىزنىڭ سىڭلىڭىزنىڭ يامان گېپىنى قىلسا ، سىزنىڭ ئاچچىقىڭىز كېلەمدۇ ، كەلمەمدۇ ؟ ئاسىيە سىزگە نېمىشقا پۇتلاشتى ؟ ... ياكى سىلەرنىڭ تۇرمۇشۇڭلارغا ئارىلاشتىمۇ ؟

— ئارىلىشىدىغان نېمە ھەققى بار ئىكەن ؟ — گۈلشەن ياراتمىغاندەك ئاغزىنى پۇرۇشتۇردى .

— ئارىلاشسىمۇ ئامالىڭىز يوق... ئۇرۇق - تۇغقانىڭ باشقىلارغا ئوخشاشمايدىغان يېرى شۇ... مېنىڭچە ، ئاسىيە خېلى ئاڭلىق ، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان قىزدەك قىلىدۇ . سىز ھېچنېمىدىن - ھېچنىمە يوق ئۇنى يامان كۆرمەي ھۆرمەت قىلىشىڭىز كېرەك... ئەنۋەر ! — تۇردى ئوسمان يەرگە قاراپ ئولتۇرغان ئەنۋەرگە قايرىلدى ، — گۈلشەننىڭ يېنىكلىكىنى كەچۈرۈڭ ، بىز

تەربىيىنى ياخشى قىلماپتۇق ، بۇنىڭدىن كېيىن بىزمۇ ئە-سىھەت قىلمىمىز .

قېينىتىسىدىن تىل ـ ئاھانەت ئاڭلايمەنغۇ ، دەپ كەلگەن ئەنۋەر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي ئولتۇراتتى . «بۇ ئادەم چىن يۈرىكىدىن دەۋاتامدىغاندۇ ؟ » دەيتتى ئۇ دېلىغۇل بولۇپ .

— دادا ،— دېدى ئۇ تۇردى ئوسمانىڭ گەپلىرىدىن ئوڭايسىزلىنىپ ،— گۇناھىنىڭ ھەممىسى گۇلشەنىدە ئەمەس ، مەن ئېغىرلىق قىلالمىدىم ، قول سالغىنىم پۈتۈنلەي خاتا ، ئاچچىقىمدا ئۆزۈمنى ئۇقماي قالدىم··· مەن ھەرقايسىلىرىنىڭ ئالدىدا ۋەدە بېرىمەن ، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئىش ئىككىنچى تەكرارلانمايدۇ .

بايا تىن «جىممىدە» ئولتۇرغان ئاتىكەم گەپ قىلماقچى بولۇپ مىدىرلىغاندى ، لېكىن ئېرىنىڭ ئالىيىشىنى كۆرۈپ جىملا بولدى . ئۇ ئېرىنىڭ ئەنۋەر تەرەپكە ئۆتۈپ گەپ قىلغانلىقىغا چۈشىنەلمەي ئولتۇراتتى .

گۇلشەن بولسا تېخىمۇ ھەيران ئىدى .

— خوش ، ئەنۋەرمۇ ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى تونىدى ،— دېدى تۇردى ئوسمان گۇلشەنگە قاراپ ،— ئەمدى بۇ ئىشنى بولدى قىلىڭلار ، چىرايلىق كېتىپ ئۆيلىرىڭلارنى تۇتۇڭلار ··· مەن سىلەرگە دەپ قويماي ، سىلەر ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ بالىۋاقىسى ئەمەس ، بۇنداق جېدەل ـ ماجىرا قىلىپ يۈرسەڭلار باشقىلارغا ياخشى تەسىرى بولمايدۇ ، بۇ ئىشنى ياسىنجان ۋالىي ئۇقمىغاندۇ ؟— تۇردى ئوسمان ئەنۋەردىن سورىدى .

— ئۇقمايدۇ .

— ئۇقمىغىنى ياخشى بوپتۇ ، ئەمىسە ئۆيۈڭلەرگە كېتىڭلار !

— دادا ، ئاپا ،— دېدى ئەنۋەر ئورنىدىن تۇرۇپ ،— ھەرقايسىلىرىنى بىسەرەمجان قىلىپ قويدۇق ، كەچۈرۈڭلار !

— هېچقىسى يوق ، — دېدى تۇردى ئوسمان ، — بىزمۇ يات ئادەملەر ئەمەس ، گۈلشەن ، قوپۇڭ !

— مەن كەتمەيمەن ! — گۈلشەن تەتۈر قاراپ تۇرۇپ دېدى .

— تەتۈرلۈك قىلماڭ ، — دېدى تۇردى ئوسمان ، — ئەنۋەر ئالدىڭىزغا كەلگەندىن كېيىن چىرايلىق كېتىڭ !

— مېنى ئۆيدىن قوغلاۋاتامسىلەر ؟ بۇ ئۆيدىن كەتسەملا بولامدۇ ؟

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز ؟

— گۈناھكار مەن بولغاندىن كېيىن بۇ ئۆيدە نېمە قىلىمەن ؟

— بارمايدىغان ھەددىڭىز ئەمەس ، — تۇردى ئوسمانىنىڭ چىرايى قورقۇنچلۇق تۇرۇلدى ،— قانداق گەپ بۇ ؟ ئەنۋەر بىر چىرايلىق ئالدىڭىزغا كېلىپ كەچۈرۈم سورىغاندىن كېيىن بولدى ئەمەسمۇ ، ئېيتىپ قويماي ، مەن سىزنى بېقىپ چوڭ قىلغان ، سىزگە گېپىم ئۆتمەمدۇ ؟ بۇ نېمىدېگەن تەتۈرلۈك ؟

— دادا ، — دېدى ئەنۋەر ئەنسىرەپ ، — خاپا بولمىسىلا ، گۈلشەن سەل ئاچچىقى يانغاندا بارسۇن .

— ياق ، — دېدى تۇردى ئوسمان ، — بۇگۈن كېتىدۇ .

گۈلشەن يارەدەم سوراپ ئاپىسىغا قارىدى . لېكىن ئاتىكەم ئېرىنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ ئاستا بېشىنى چايقىدى . گۈلشەن ئىلاجسىز ئورنىدىن تۇردى . ئەنۋەر قەيسەرنى كۆتۈرگىنىچە ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى . تۇردى ئوسمان بىلەن ئاتىكەم ئۇلارنى ھويلىغىچە ئۇزىتىپ قويدى .

— گۈلشەنگە ئەجەب قاتتىق تېگىپ كەتتىلا ؟— دېدى ئاتىكەم ئۇلار ئۆيگە يېتىپ كىرگەندىن كېيىن ،— تاياق يېگىنى ئاز كەلگەندەك ھەممە گۈناھنى بىچارە قىزىمغا ئارتىپ قويدىلا ، ئەنۋەر ئەمدى ئۇنىڭ بېشىغا مىنىدىغان بولدى .

— ئۇنداق قىلمايدۇ .

— ئەنۋەرنىڭمۇ يۈرىكىگە تەگكۈدەك گەپ قىلىپ قويسىلا

بولمامتى ، ئۇنىڭغا نېمە يوغانچىلىق ؟
— ئۇنىڭغا گەپ قىلىدىغانغا ۋاقىت بار ، ھازىر ئەمەس... سىلىمچۇ ، گۈلشەنگە ئوبدانراق گەپ قىلىڭلا ، ئەنۋەردەك يىگىتىنى ئۆلۈسىمۇ تاپالمايدۇ...
تۇردى ئوسمان شۇنداق دېدى ـ دە ، دەم ئالغىلى ياتاق ئۆيگە كىرىپ كەتتى . ئاتىكەم بولسا بۇگۈن يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ ئوق ـ تەتۇرىنى ئۇقالماي گاڭگىراپ ئولتۇرۇپ كەتتى .

16

چىمەنگۈل شەھەر باشلىقى تۇرغۇننىڭ يېتەكلىشى بىلەن ئىككى ئۆيلۈك يەر كۆردى . ئاخىرى 3 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ يېرى دىتىغا ياردى ، ئەتىسى ئۇ ۋالىينى باشلاپ كېلىپ كۆرسەتتى .
— مۇشۇ يەر بولىدىكەن ، — دېدى ئۇ چۈشەندۈرۈپ ، — شەھەرنىڭمۇ ئوتتۇرىسى ، ئالدى باغچە . قاراڭ ، يېنىدا ساقچىخانا بار ئىكەن ، ئوغرى ـ بۇلاڭچىمۇ كېلەلمەيدۇ ، سىزچە قانداق ؟
ياسىنجان ۋالىي دەرھال جاۋاب بەرمىدى . يەر ئۇنىڭغىمۇ يارىغاندى ، ئىدارىغىمۇ يىراق ئەمەس ، مۇھىتىمۇ تىنچ ، ھەممە تەرەپتىن قۇلايلىق كۆردى . لېكىن ، ئۇنىڭ كۆڭلىگە بىر ئەندىشە كىرىۋالدى . «بۇ يەرگە كەلسەك ھەلىمە بىلەن قوشنا بولۇپ قالىمىزغۇ ، ئۇنىڭدىن يىراقراق تۇرغىنىم ياخشى ئىدى . چىمەنگۈل ھەدىسە ئۇنىڭ بىلەن جېدەل قىلىپ باش ئاغرىقى تېپىپ بەرمەسمۇ ؟ چىمەنگۈل ھەلىمەنىڭ مۇشۇ مەكتەپتە ئولتۇرىدىغىنىنى بىلمەمدىغاندۇ ؟ ياكى ئەتەيگە مۇشۇ يەردە ئولتۇرماقچىمۇ ـ يا ؟... ئۇنىڭ ئۇستىگە مەكتەپنىڭ يېرىنى ئىگىلىۋالدى دەپ گەپ ـ سۆز چىقىپ قالارمۇ ؟... » شۇلارنى ئويلاپ ۋالىي ئىككىلىنىپ قالدى .

— گەپ قىلىڭ؟! — ئېرىنىڭ جىمىپ كەتكەنلىكىدىن ئىچى پۇشقان چىمەنگۈل چىرايىنى تۇرۇپ سورىدى.

— مەكتەپنىڭ پىكرى چىقىپ قالارمۇ؟

— بۇ تەرىپىدىن خاتىرجەم بولسىلا،— شۇ گەپنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرغان شەھەر باشلىقى تۇرغۇن مەيدىسىگە ئۇردى،— مەكتەپنىڭ بىزنىڭ ئالدىمىزدا نېرى - بېرى دەيدىغان يولى يوق ... «بوستان» — مەكتەپ ئۇچۇن شۇنچە جىق يەرنى بەردى. ئەمدى بىرەر مو يەرگە چۈپەيلىك قىلسا قېنى كۆرەرمىز... بۇ تەرىپىنى ۋالىي مەن ئۆزۈم توغرىلايمەن، سىلى خاتىرجەم بولسىلا...

ياسىنجان ۋالىيغا ماقۇل دېيىشتىن باشقا يول قالمىدى.

— مەكتەپنىڭ مەسئۇللىرىغا ئوبدانراق خىزمەت ئىشلەڭلا،— دېدى ئۇ ئاخىرى شەھەر باشلىقىغا،— مېنىڭ ئوششاق گەپ بىلەن خۇشۇم يوق...

— خاتىرجەم بولسىلا، ۋالىي،— دېدى شەھەر باشلىقى تۇرغۇن،— سىلى بۇ مەكتەپكە ئاز ئىش قىلىپ بەرمىدىلا، ھېچقانداق گەپ چىقمايدۇ...

ئەتىسى شەھەر باشلىقى تۇرغۇن 3 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى جاپپارنى ئىشخانىسىغا چاقىرتتى. ئۇ جاپپار كەلگىچە ئۇنىڭ بىلەن قانداق سۆزلىشىشنى، ئۇنىڭغا نېمە دېيىشنى كۆڭلىدىن بىرمۇبىر ئۆتكۈزۈپ تەييارلىق قىلىۋالدى. «ئاخىرى ئالدىمغا كەلدىڭ - ده،— دېدى ئۇ يۈمشاق ئايلانما ئورۇندۇقتا تاماكىنى ھۆزۈرلىنىپ چېكىپ ئولتۇرۇپ،— بىر چاغلاردا بىزلەرنى ئەجەب كۆزۈڭگە ئىلماي كەتكەنمىدىڭ... ‹كۆزگە ئىلمىغان پۇتقا چوماق›، دېگەن مانا مۇشۇ. قېنى، بۇگۈن نېمە دەيسەنكىن، بىر كۆرۈپ باقاي. ئەجەبمۇ جايىدا قولۇمغا چۈشتۇڭغۇ؟...»

بۇنىڭدىن تۆت يىل ئاۋۋال جاپپار تۇرغۇننىڭ كۆڭلىدىن زادى چىقمايدىغان بىر ئىشنى قىلغانىدى. ئۇ چاغدا تۇرغۇن

«بوستان» يېزىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ ، قولىدا ھوقۇقلىنىڭ تايىنى يوق چاغلار ئىدى . دەل شۇ يىلى ئۇنىڭ دارىلمۇئەللىمىدە ئوقۇۋاتقان ئوغلى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ قالدى . تۇرغۇن ئۇيان مېڭىپ ، بۇيان مېڭىپ ، ئاخىرى ئوبدان بىر داستىخان قىلىپ جاپپارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ، ئوغلىنى مەكتەپكە ئېلىشنى ئىلتىماس قىلدى :

— مەكتەپتە سىياسەت ئوقۇتقۇچىسىغا ئېھتىياج يوق . شۇ تاپتىمۇ ئىككى مۇئەللىمگە ئىش يوق ، مەكتەپتە يۈگۈر - يېتىم ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ ،— دېگەنىدى جاپپار ئوچۇقلا ۋە تۇرغۇنىڭ داستىخىنىنى قولىغا تۇنقۇزۇپ قايتۇرۇۋەتكەن ئىدى . ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇ جاپپارنى نەچچە قاتار ئىزدەپ كەلدى ، لېكىن جاپپار باشتا دېگەن گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى ، ئاخىرى ئوغلىنى يېزىنىڭ مەكتىپىگە ئورۇنلاشتۇرغانىدى . مانا تۆت يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئاشۇ قوپال ، كۆرەڭ مەكتەپ مۇددىرى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىۋاتىدۇ...

ئىشىكنى چېكىپ ئەدەپ بىلەن كىرگەن جاپپارنى كۆرۈپ شەھەر باشلىقى تۇرغۇن ئۇنىڭغا سالقىنلا قاراپ قويدى . ئۇ ئۆزىگە سۇرلۇك تۇس بەرگەن بىر قىياپەتتە ئالدىدىكى قانداقتۇر بىر ھۆججەتنى ئوقۇش بىلەن ئولتۇرۇۋەردى . شەھەر باشلىقىنىڭ بۇ خىل مۇئامىلىسىدىن ئوڭايسىزلانغان جاپپار ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلدۈرۈپ يېنىك بىر يۆتىلىپ قويىۋىدى ، تۇرغۇن شۇ چاغدىلا ھۆججەتتىن بېشىنى كۆتۈردى .

— ھە ، كەلدىڭلىمۇ ؟ — دېدى ئۇ قاپىقىنى ئاچماستىن ۋە ياندىكى ساپانى ئىشارەت قىلىپ ، — ئولتۇرىلى ، — دەپ قويدى .

شەھەر باشلىقىنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسى جاپپارنىڭ كۆڭلىگە تىك كەلگەن بولسىمۇ چاندۇرماستىن سورىدى :

— چاقىرتىپتىكەنلا ،— دېدى ئۇ سىپايىلىك بىلەن ،— شۇنىڭغا كەلگەنتىم...

— چاقىرمىساق سايىلىرىنىمۇ كۆرگىلى بولمايدىكەن ،— شەھەر باشلىقى تۇرغۇن دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ زاڭلىق ئارىلاش كۈلدى ، — ئالدىڭلارغا بارايلى دېسەك شۇنىڭغا يېتىشىپ بولالمايۋاتىمىز...

شەھەر باشلىقىنىڭ تەنە گېپى جاپپارنىڭ يۈرىكىگە بىگىز بولۇپ سانجىلدى . ئۇنىڭ ئېسىگە شۇ ھامان تۆت يىل ئىلگىرىكى ئىشلار كېلىپ ئوڭايسىزلاندى .

— سەۋەنلىك بىزدە شەھەر باشلىقى... ئەسلىدە...

— خوش ،— دېدى شەھەر باشلىقى تۇرغۇن سائىتىگە قاراپ قويۇپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ،— ئەھۋالىڭلار قانداغىراق ، مەكتەپنىڭ ئىچى تىنچتۇ ؟

— مەكتەپنىڭ ئىشلىرىغۇ يامان ئەمەس كېتىۋاتىدۇ ، ھازىرقى چوڭ قىيىنچىلىقىمىز ئوقۇتۇش بىناسى بولۇپ قالدى . بىز بۇ ھەقتە ماڭارىپ ئىدارىسىغا دوكلات يازغانتۇق ، بەلكىم خەۋەرلىرى باردۇ ؟

— نېمە دوكلات ؟

— ئوقۇتۇش بىناسى يېرىم - يارتا بولۇپ تۇرۇۋاتقىلى ئىككى يىل بولدى ، يۇقىرىدىن ھەر يىلى ئازراقلا بىرنېمە بېرىپ قويىدۇ ، ئۇنىڭ بىلەن قۇرۇلۇش پۈتمەيدۇ... بۇ يىل تولۇق بېرىۋەتكەن بولسا بىزمۇ بىناغا چىقىۋالغان بولساق...

— بۇنىڭدىن خەۋىرىم بار ، ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ پۈلىنى تەستىقلاپ بەردۇق...

— رەھمەت ، شەھەر باشلىقى... ئۇنىڭدىن باشقا...

— خوش ، يەنە نېمە ھالىڭلار بار ؟

— ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئولتۇراق ئۆيىمۇ بىر قىيىنچىلىق بولىدى . نۇرغۇن ئوقۇتقۇچىلار ئۆي يوق ، سىرتلاردا ئىجارىگە ئۆي ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتىدۇ . مەكتەپنىڭ ئۆيلىرى بولسا كونىراپ ئولتۇرغۇسىز بولۇپ كەتتى . شەھەرگە بىرنەچچە يىل بولدى ، دوكـ

لاتنى يېزىۋاتىمىز ، لېكىن «ئەنە ـ مانا» دەپ ھازىرغىچە ھەل بولمىدى . شۇڭا ئوقۇتقۇچىلارمۇ تازا خاتىرجەم ئەمەس...

— بىنا سالغۇدەك يېرىڭلار بارمۇ ؟

— بار ، ھېلىمۇ بىرمۇنچە يېرىمىز يولغا چىقىپ كەتتى ، ھازىر ئائىلىلىك بىنا سالساق دەپ ئايرىپ قويغان يېرىمىز بار .

— نەچچە بىنا چۈشىدۇ ؟

— ئوتتۇز ئائىلىلىكتىن بولسا ئىككى بىنا سالغىلى بولىدۇ .

— ئىككى بىناغا دوكلات يازغانمۇ ؟

— ھەئە...

— پىلان بەكلا چوڭ بولۇپ كېتىپتۇ ، مۇدىر ؟

— بۇ يىل بىر بىنا ھەل بولغان بولسىمۇ مەيلىدى...

— مەكتەپنىڭ ئەھۋالىدىن مېنىڭمۇ خەۋرىم بار... ،— دېدى تۇرغۇن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ ،— سىلەر بىزگە دېمىگەن بىلەن بىز يەنە سىلەرنىڭ غېمىڭلارنى يەپ تۇرۇۋاتىمىز... مەن ھەتتا سىلەرنىڭ مەكتەپنىڭ ئەھۋالىنى ياسىنجان ۋالىيغا ئىككى قېتىم مەخسۇس دوكلات قىلدىم . ئۇ ئادەمۇ ناھايىتى كۆڭۈل بۆلۈپ يولىيورۇق بەردى .

— رەھمەت ، شەھەر باشلىقى...

— قۇرۇق رەھمەتنى بەك بىلمىسىلەر ـ ھە ؟

— مەكتەپنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزلىرى بىلىلا ، شەھەر باشلىقى ... بۇ مەكتەپنىڭ تارىخى بەك ئۇزۇن بولغان بىلەن نەچچە يىللار-دىن رەھبەرلىك كۆڭۈل بۆلمەي تاشلىنىپ كەتتى . ئەمدى ئۇمىدىمىز سىلىدە...

— مېنىڭچە بولسىغۇ ، مەكتەپنى پۈتۈنلەي يېڭىلاپ بەرگۈم بار . لېكىن بەش قولنى ئېغىزغا بىراقلا تىققىلى بولمايدۇ ـ دە . شەھەردە بۇ بىرلا مەكتەپ ئەمەس... ھازىرچە بىر بىناغا دوكلات يېزىپ تۇرساڭلا قانداق بولاركىن...

تۇرغۇن شەھەر باشلىقىنىڭ كۆڭلىدىمۇ ھېساب بار ئىدى . ياسىنجان ۋالىي قايسى كۈنى مەكتەپنى كۆزدىن كەچۈرگەن چاغ- دىلا ، ئەگەر مەكتەپ ئۆيلۈك يەرنى رازى بولۇپ بەرسە بىرەر بىنالىق پۇلنى ھەل قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى شەھەر باشلىقى تۇر- غۇنغا دېگەنىدى . ھازىر ئۇ بۇنى ئۆزىنىڭ تۆھپىسى قىلىپ كۆر- سەتمەكچى ئىدى .

— مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇشلىرىغا ياسىنجان ۋالىي بىۋاستە ئارىلاشتى ،— دېدى شەھەر باشلىقى تۇرغۇن قايتا تەكىتلەپ ، — مەن : «سىلىمۇ ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇغان ، غەمخور- لۇق قىلىپ قويسىلا » دەپ مەكتەپنى كۆرسەتكىلى ئېلىپ باردىم ، ئوقۇتۇش بىناسىنىمۇ شۇ ئادەم شۇ يەردىلا تەستىق سېلىپ ھەل قىلدى .

— بۇ ئىشلاردىن بىزنىڭ خەۋىرىمىز يوق ئىكەن ،— دېدى جاپپار خۇش بولۇپ ،— مەن تېخى ئۇ ئادەمنى ئىزدىمەكچى بولۇپ تۇراتتىم .

— نېمىگە ئىزدىمەكچى ؟— تۇرغۇن شەھەر باشلىقى دىققەت بولۇپ سورىدى .

— كېلەر يىلى «مەكتەپ قۇرۇلغانلىقىنىڭ 50 يىلى » بولـ- دىكەن ، بىز مۇزاكىرىلىشىپ خاتىرىلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزمەك- چى بولغان ، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇپ چىققاڭ- لارنى تەكلىپ قىلايلى دېگەن··· سىلىمۇ بار··· بۇ توغرۇلۇق ئايرىم بىر دوكلات يازماقچى···

— بۇ ئىشنى كېيىنچە ئايرىم مۇزاكىرە قىلايلى ،— دېدى جاپپارنىڭ يەنە پۇل تەلەپ قىلىشىدىن ئەنسىرىگەن شەھەر باشلىقى تۇرغۇن ،— ھازىرچە ، ماۋۇ ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ چالىسىنى پۈت- تۈرۈۋېلىڭلار ، ئاندىن ئائىلىلىك بىنانىڭ تەييارلىقىنى ئىشلەپ تۇرساڭلار بولىدۇ···

— بولىدۇ ، شەھەر باشلىقى···

— ئائىلىلىك بىنا سالىماقچى بولغان يېرىڭلار قانچىلىك يەر؟— شەھەر باشلىقى تۇرغۇن تۇيۇقسىز سورىدى .

— تۆت مو ئەتراپىدا كېلەرمىكىن؟...

— مۇنداق ئىش ،— دېدى شەھەر باشلىقى تۇرغۇن ئۇنىڭغا قاراپ ،— بايا مەن دېدىم ، سىلىنىڭ مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇشىغا ياسىنجان ژالىي بەك كۆچ چىقاردى . بولمىسا ، بۇ يىلمۇ يوق گەپ ئىدى . ئۇ ئادەم بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مەكتەپكە ياردەم قىلىپ تۇرىمەن دېدى .

— ژالىيغا كۆپ رەھمەت...

— لېكىن ئۇ ئادەمنىڭ سىلىگە بىر ھاجىتى چۈشۈۋاتىدۇ...

جاپپار نېمە ئىش دېگەندەك شەھەر باشلىقىغا قارىدى .

— ژىلايەتنىڭ باشلىقلىرىغا ھازىر ئۆي يېتىشمەيۋېتىپتۇ ، بەزىلەرنىڭ ئۆيى دەرىجىسىگە لايىق ئەمەس ، مەسىلەن ، ياسىنجان ژالىي مۇئاۋىن ژالىيلار بىلەن ئوخشاش ئۆيدە ئولتۇرۇۋاتىدۇ . بۇ توغرا ئەمەس ـ دە . شۇڭا ژىلايەت بىزدىن ئازراق يەر تەلەپ قىلغانىدى ، بىز مۇزاكىرىلىشىپ مەكتەپنىڭ يېرىدىن ئىككى مو يەرنى بېرىشنى لايىق تاپتۇق . بۇنىڭغا پىكرىڭلار يوقتۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جاپپارنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ كەتتى .

— تۇرغۇن شىجاڭ ،— دېدى ئۇ نېمە دېيىشنى بىلمەي هودۇقۇپ ، — سىلىنىڭمۇ خەۋەرلىرى بار ، مەكتەپنىڭ بىرمۇنچە يېرى يولغا چىقىپ كەتتى . قايسى يىلى ساقچىخانا قۇرىمىز دەپ نەچچە مو يەرنى ئېلىۋالدى ، مەكتەپكە قالغىنى مۇشۇ كىچىككىنە يەر ئىدى ، بۇنى ئائىلىلىك بىنا سالارمىز دەپ پىلانلاپ قويغان ، بۇنى بېرىۋەتسەك پەقەتلا يەر قالمايدۇ...

— ئائىلىلىك بىنا ئۈچۈن باشقا يەردىن يەر ھەل قىلىپ بەرسەك بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مەكتەپنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇشى شەرت ئەمەسقۇ؟

— باشقا ئورۇندىن يەر ئېلىشقا بىرەر ئىقتىسادىمۇ يوقمۇ؟

— بىز بولغاندىن كېيىن ئىقتىسادىمۇ ئۆز يولىدا ھەل بولىدۇ ، بۇنىڭدىن غەم قىلىپ كەتمىسەڭلىمۇ بولىدۇ ، بۇ يىلقى قۇرۇلۇشقىمۇ پۇلنى بىز ھەل قىلدۇققۇ؟

جاپپار قانداق جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي ئىككىلەندى .

— بۇ ئىشقا مەن بىرنېمە دېيەلمىگۈدەكمەن ، — دېدى ئۇ ئاخىرى ،— مەن قايتىپ بارغاندىن كېيىن مەكتەپتىكىلەر بىلەن مۇزاكىرىلىشىپ بىرنېمە دەي...

— جاپپار مۇدىر ،— شەھەر باشلىقى تۇرغۇن ياراتمىغاندەك دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ دېدى ،— بىلىشىمچە ، خېلى كەسكىن ئادەم ئىدىڭلا ، بۇگۈن ئەجەب مۇزاكىرىنىڭ گېپىنى قىلىپ كەتتىڭلارغۇ؟

— تۇرغۇن شىجاڭ ، بۇ ئاددىي ئىش ئەمەستە ، بۇنىڭغا مەن ھۆددە قىلالمايمەن .

— مەن سىلىگە بىر گەپنى ئەسكەرتىپ قويای ، جاپپار مۇدىر !— دېدى تۇرغۇن قوپال تەلەپپۇزدا ، — يەر باشقۇرۇش ھوقۇقى ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتتە بولىدۇ . ئۆز ۋاقتىدا مەكتەپ- كە يەرنى شەھەرلىك ھۆكۈمەت بەرگەن ، ئۇنى لازىم بولغاندا قايتۇرۇۋېلىشمۇ شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ قولىدىن كېلىدۇ . بۇ پرىنسىپ ئېسىڭلاردىن چىقىپ قالمىسۇن !...

شەھەر باشلىقىنىڭ تەئەددى يىغىپ تۇرغان ئاخىرقى گېپى جاپپارنىڭ يۈرىكىگە نەشتەر بولۇپ تەگدى . «بۇرۇنقى ئۆچۈكنى ئالماقچى بولۇۋاتىسەنغۇ؟... يەرنى قايتۇرۇۋالارمىش ، قولۇڭدىن كەلسە شۇنداق بىر قىلىپ باققىنا كۆرەي ، ھۆكۈمەتنى يالغۇز سەن سورىماسسەن ، سېنىمۇ باشقۇرالايدىغانلار باردۇ؟... توۋا ، بۇلار ئاغزىدا مائارىپنى ئۇنداق قوللايمىز ، بۇنداق يارىدەم قىلمىمز دەيدۇ ، ئەمەلىيەتتە مەكتەپلەرنىلا بوزەك قىلغان... مەن مەكتەپتە

مۇدىرلا بولىدىكەنمەن ، بىر غېرىچ يەرنىمۇ بەرمەيمەن... قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن !... »

جاپپار شەھەر باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىدىن چىقىۋېتىپ شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى . ئۇ مەكتەپكە يېنىپ كېلىپلا ئىشخانىسىغا مەكتەپنىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممە مەسئۇللىرىنى يىغىپ ، بايانىن شەھەر باشلىقى بىلەن بولغان پاراڭنى قىسقىچە يەتكۈزدى . ئۇنىڭ سۆزى تۈگمەي ، قالغانلار قاياپ كەتتى .

— بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى ؟— دېدى خوجىلىققا مەسئۇل مۇئاۋىن مۇدىر تېرىكىپ ،— مەكتەپ موللا بوزەكمىكەن ، ۋالىلارغا باشقا يەردىن يەر ئالسۇن ، ئىككى مو يەر نېمىگە يېتىدۇ ؟

— ماۋۇ باغچىنىڭ ئىچىدىن كېسىپ بەرسە بولىدۇ ، ھاۋا-سىمۇ ياخشى .

— بۇنداق قىلغۇچە مەكتەپنى تاقاپلىۋەتسە بولمامدۇ ؟ !

— ئاغىنىلەر ، بۇ گەپچە ئائىلىلىك بىنانىمۇ سېلىپ بولغان ئوخشايمىز جۇمۇ ؟

— قانداق ؟

— يەرنى بەرمىسەك بىناغا پۇلمۇ بەرمەيدۇ ، ئۇلارنىڭ باھا-نىسى ئاسان ، «مالىيىدە قىزىل رەقەم كۆرۈلدى ، كېلەر يىلى ئويلىشايلى» دەيدۇ ، پۇتتى...

يىغىنىڭ ئايىغى شىكايەتكە ئايلىنىپ كەتتى . بۇ گەپلەرگە پەقەت بىرەيلەنلا ئارىلاشماي ئولتۇراتتى ، ياغاق يۈز ، ئاق سېرىق كەلگەن ، سول كۆزى قىسىقراق بۇ ئادەم مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى سېتىۋالدى ئىدى . ھەرقانداق ھەرىكەت بولسا ئاكتىپ بولۇپ نامى چىققان بۇ ئادەمنى «سېتىۋالدى ھەرىكەت» دەپ ئاتايتتى . ياسىنجان بۇ يەرگە ۋالىي بولۇپ كەلگەندىن بۇيان ، ئۇ ھەممە يەردە «ياسىنجان ۋالىي بىلەن تۇغقان بولىمىز» دەپ

سۆزلەپ يۈرەتتى . ئۇ بۇگۈنكى يىغىندىن تازا خۇشال بولدى . «جاپالارنى يېقىندىغان پۈرسەت ئەمدى كەلدى ،— دېدى ئۇ ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ ،— نەچچە ۋاقىتتىن مېنى ئەجەب كۆزۈڭگە ئىلماي كەتكەنىدىڭ ، ئەمدى سېتىۋالدىنىڭ كارامىتىنى كۆرىسەن ، ۋالىي سەن ئاچقان بۇ يىغىننى ئاڭلىسا ئىشىڭ پۈتىدۇ··· » ئۇ يىغىندا بولۇنغان گەپلەرنى كۆڭلىگە ئەستايىدىل خاتىرىلىدى ۋە كەچتە ئۇدۇل ياسىنجان ۋالىينىڭ ئۆيىگە كېلىپ ، يىغىندا بولۇنغان گەپلەرنى زىر - زەۋىرىگىچە ۋالىيغا يەتكۈزدى .

— ھەممىنى قىلىۋاتقان ئاشۇ جاپپار دېگەن نېمە ،— دېدى ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا ،— مەكتەپتە شۇنىڭ دېگىنى دېگەن ، قىلغىنى قىلغان ، باشقىلارنىڭ پىكرىنى قىلچە ئاڭلىمايدۇ ، بولمىسا بەزىلەر ئوبدان گەپ قىلدى .

— نېمە دېدى ؟

— ئۇلار ھۆكۈمەت مەكتەپكە جىق غەمخورلۇق قىلدى ، ئوقۇتۇش بىناسىنى پۈتتۈرۈپ بېرەيلى دەپتۇ ، ئائىلىلىك بىناغا مۇ پۇل ھەل قىلىپ بېرەيلى دەپتۇ ، بولدى ئەمەسمۇ ، ئازراق يەرنى دەپ ئىلگىرى ھەل قىلىپ بەرگەن ئىشلارغا كۆز يۇمساق توغرا بولماس ، يەرنى بېرەيلى دېيىشكەنىدى ، لېكىن جاپپار ئۆزىنىڭ گېپىدە چىڭ تۇرۇپ : «ئەگەر مۇشۇ يەرنى ئالمىدىغان بولسا مەركەزگىچە ئەرز قىلىمەن ، قولىدىن كەلسە مېنى مۇدىرلىقتىن ئېلىۋەتسۇن » دېدى .

— شۇنداق دېدىمۇ ؟ — ياسىنجان ۋالىينىڭ چىرايى تۇرۇلدى .

— ھەئە ، نەق شۇنداق دېدى···

— بۇ جاپپار دېگەن نەلىك ؟

— «ئاۋات »لىق . تۇردى شۇجىنىڭ چاپىنىنى كۆتۈرۈپ يۇرۇپ ئۆسكەن نەرسە ، بولمىسا مەكتەپتە پەقەتلا ئىناۋەتى يوق···

— بۇ تۇردى ئوسمانىڭ ئادەملىرى سۇۋەرەك قۇرتتەك ھەممە يەرگە يامراپ كېتىپتىكەنغۇ ، قېنى ، بۇ سولتەكنىڭ نوچىلىقىنى كۆرۈپ باقاي ، مەركەزگىچە ئەرز قىلارمىش ، ھەرقاچان تۇردى ئوسمان كۈشكۈرتۈڭانداۋ ؟ قېنى ، ئەرز قىلغىنىڭنى كۆرۈپ باقاي··· » ياسىنجان ژالىي ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرلەۋاتقان غەزىپىنى زورغا بېسىپ ئاچچىق كۈلۈپلا قويدى . ژالىينىڭ چىرايىدىن ھېچ نەرسىنى چۈشىنەلمىگەن سېتىۋالدى : «جاپپارنىڭ يەنە قانداق ئىشلىرىنى دەي ؟ » دەپ ئويلىنىپ قالدى . بىردىن ئۇنىڭ ئېسىگە ئالدىنقى يىلى مائارىپ نازارىتىدىن كەلگەن تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەرگە بەرگەن زىياپەت كەلدى . سېتىۋالدى مەكتەپتىكى ياش ئايال ئوقۇتقۇچىلارنى ئۇلارنى كۈتۈشكە ئورۇنلاشتۇرغانىدى ، جاپپار بۇ ئىشنى ئاڭلاپ سېتىۋالدىنى چەتكە تارتىپ :

— سېتىۋالدى مۇدىر ، مۇنداقمۇ ھۇنەرلىرى بار ئىكەنا ، سىلىنىڭ باشلىرى يۇمشاق بولغىنى بىلەن بىزنىڭ بېشىمىز مەلىقلىمايدۇ جۇمۇ ، — دېگەنىدى . جاپپارنىڭ شۇ گەپلىرى ئۇنىڭ ھازىرغىچە ئېسىدىن چىقمايتتى ، ھازىر شۇ ئېسىگە كېلىپ يايراپ كەتتى :

— جاپپارنىڭ ئىستىلىمۇ چاتاق ئادەم ،— دېدى ئۇ ،— مەكتەپتە ئۇنىڭ ئۇستىدە گەپ جىق···

ئۆيگە چىمەنگۈل كىرىپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى :

— مەكتەپتىكىلەر ئۇۋۇسى بۇزۇلغان ھەرىلەردەك قاينىشىپلا كېتىپتۇ ـ ھە ،— دېدى ئۇ قاپاقلىرىنى سۇزۇپ ،— شۇنچە خەق يەرلەرنى ئىگىلەپ ئۆي سالسا ھېچكىمنىڭ بىر ئېغىز گېپى يوق ، ئەجەب بىز بىر ئۆيلۈك يەر دەپ قويساق تۆت پۇتى ئۆرە بولۇپ كېتىشىپتۇغۇ ؟

— سىز نەدىن ئاڭلىدىڭىز ؟— ياسىنجان ژالىي ھەيران بولۇپ سورىدى .

— گۈلسۈمنىڭ چېيىغا مەكتەپتىن بىرنەچچە مايماقلار كەپ-
تىكەن ، شۇلار دېيىشىۋاتىدۇ : «توۋا ، ياسىنجاننىڭ بىر ئۆيلۈك
يەرچىلىكمۇ يۈزى يوقمىدۇ ؟ »

— ئۇلارنى قۇترىتىۋاتقانلار بار ،— دېدى سېتىۋالدى . ئۇ-
نىڭغا باشقىدىن جان كىردى ، — بولمىسا ، ياسىنجىنكام دېگەن
مۇشۇ يەرلىك ، ئۆز ۋاقتىدا دۆلەتكىمۇ يەر ـ زېمىن ئۆتكۈزگەن ،
پرىنسىپ بويىچە يەر بېرىش كېرەك . لېكىن بەزىلەر مۇشۇنى
باھانە قىلىپ ئاممىنى قۇترىتىۋاتىدۇ...

— شۇنداق ،— چىمەنگۈل ئاچچىقى بىلەن دىمىغىنى
قاقتى ،— بەزىلەر بىزنى قوشنا بولۇپ كەتمىسۇن دەۋاتىدۇ...

— راست دەيلا ،— سېتىۋالدى ئۇنى قۇۋۋەتلىدى ، —
ھەممىنى قىلىۋاتقان ئاۋۇ جاپپار دېگەن نېمە .

— جاپپارغىمۇ يەل بېرىپ سەكرىتىۋاتقانلار باردۇ ؟...
شۇڭىمىچۇ ، ھازىرغىچە ئەر چىقماي ئولتۇرۇپتۇ ،— چىمەنگۈل
غەزەپ بىلەن بوينىنى قاقتى . شۇ تاپتا ئۇ كىمگىدۇر ئېتىلىپ
بېرىپ دەسسەپ ـ چەيلەيدىغاندەك ئىدى . ئۇنىڭ كىمنى دەۋاتقا-
لىقىنى ئەمدى چۈشەنگەن سېتىۋالدى چۆچۈپ كەتتى .

— شۇنداق ، شۇنداق ،— دېدى ئۇ چىمەنگۈلنىڭ ئەلپازىدىن
قورقۇپ ،— جاپپارنى دەيدىگە سېلىۋاتقانلارمۇ يوق ئەمەس ، لې-
كىن جاپپار قانداقلا بولمىسۇن مەسئۇل كادىر ـ دە . ئۇ تەشكىل
تەرەپتە تۇرۇشى كېرەك ئەمەسمۇ ؟...

— شۇنداق دېيىشكىنىگە شۇ يەرنى ئالغىنىمىز ئالغانغۇ ،—
دېدى چىمەنگۈل ئاچچىقى بىلەن ،— قېنى ، بىزنى نېمە قىلالايدە-
كىن ، كۆرۈپ باقاي . بەزىلەرنىڭ كۆزىگە مىخ بولۇپ ئولتۇرۇ-
مىزغۇ... شۇنداق ھە ، ياسىنجان ؟...

ياسىنجان ۋالىي ئويلىنىپ قالدى . ئۇ بۇ ئىشنىڭ بۇنچىۋالا
غۇۋغا قوزغاپ كېتىشىنى پەرەز قىلمىغان ، ئەكسىچە مەكتەپ
مەسئۇللىرى : «سىلىگە لازىم بولسا بېرەيلى ، دەپ ئالدىمغا كې-

لىدۇ » دەپ ئويلىغانىدى . ئۇ بۇنىمۇ تۇردى ئوسماندىن كۆردى . «بۇمۇ ئاشۇ ئاداشنىڭ ئوينىاۋاتقان ئويۇنى ، بولمىسا جاپپار دېگەن ئادەتتىكى مەكتەپنىڭ مۇدىرى نېمىسىگە ئۇنىڭغا ياق دېيەلەيدۇ ، بۇنىڭ كەينىدە چوقۇم تۇردى ئوسمان بار ، ئەگەر مەن : ‹مەكتەپ-نىڭ پىكرى بولسا بولدى ئالماي ، دېسەم ئاشۇ كاززاپنىڭ ئالدىدا تەسلىم بولغان بولىمەن ، گېپىم ئۆتمەيدىغان بولىدۇ . بۇ تۇرقىدا چىمەنگۈلمۇ ئۇنىمايدىغاندەك تۇرىدۇ ، تۇردى ئوسمانغا ئۆزۈمنى يەنە بىر كۆرسىتىپ قويسام بولىدىغان ئوخشايدۇ··· » ياسىنجان ۋالىي شۇلارنى ئويلاپ بېشىنى كۆتۈردى :

— مەن ئەسلىدە ئۆزۈم ئوقۇغان مەكتەپكە ياخشى ئىش قىلىپ بېرەي دېگەن ،— دېدى ئۇ سېتىۋالدىغا قاراپ ،— نەچچە ۋاقىتتىن مەكتەپنىڭ ھالى بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولماپتى-كەن ، ئەسلىدە بۇ يىلمۇ مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇشى شەھەرنىڭ ئاسا-سىي قۇرۇلۇش پىلانىغا كىرگۈزۈلمەپتىكەن ، مەن مۇناسىۋەتلىك ئادەملەرگە خىزمەت ئىشلەپ ، ۋىلايەتنىڭ مالىيىسىدىن ھەل قى-لىپ بەرگەنىدىم ، شۇنچىۋالا ئىشنى قىلىپ بەرسەم رەھمىتى شۇ ئىكەن ـ دە ؟···

— شۇنى دېمەملا ؟— سېتىۋالىدى دەرھال گەپ قىس-تۇردى ،— بولمىسا ، مەن بۇگۈنكى يىغىندا ئوچۇق دېدىم : «ئا-غىنىلەر بۇنداقمۇ قىلىپ كەتمەيلى ، ئەتە ـ ئۆگۈن بېشىمىزغا كۈن چۈشكەندە يەنە شۇ رەھبەرلەر ئەسقاتىدۇ ، ھېلىمۇ ھازىرغىچە كىم مەكتەپكە مۇشۇنچىلىك ئىشنى قىلىپ بەردى» دېدىم .

— بۇ كۈندىچۇ ، كىمگە ياخشىلىق قىلساڭ شۇنىڭدىن ياماڭ-لىق يانىدىغان زامان بوپتۇ ، — دېدى چىمەنگۈل تەرىنى تۇرۇپ ،— سەئىدەت ئۆمەكمۇ ئەللىك يىلدىن بۇيان بىرەر بىناغا ئېرىشەلمەي ئەسكىلىكتە ئولتۇرۇپ كەپتىكەن ، مەن ياسىنجانغا يالۋۇرۇپ يۈرۇپ پۇل ھەل قىلىپ بىنا سېلىپ بەرسەم ، يەنە شۇنىڭغا رازى بولۇشمىدى .

— ئۇلار نېمە دەيدۇ؟

— ئۆينىڭ سۈپىتى ياخشى ئەمەسكەنيۇ ، ئۇ يېرى ئانداق ، بۇ يېرى مۇنداق دەپ يۇرۇشۇپتۇ . ھازىرچۇ ، خەققە ياخشىلىق قىلىمەن ، دېگەن ئادەم ئەخمەق ئىكەن ،— ئۇ ياسىنجان ژالىيغا قاراپ قويدى ،— ياسىنجان ، شۇ دېگىنىگە مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇشىنى پىلاندىن قالدۇرۇپلىۋېتىڭا !...

— پىلاننى بۇزساق ياخشى بولمايدۇ ،— دېدى ياسىنجان ژالىي سەل تۇرۇۋېلىپ ،— پىكىر دېگەن بولۇپ تۇرىدۇ ، ئۇلار ھازىرچە چۈشەنمىسە كېيىنچە بىلىپ قالىدۇ ، مەن ئۇنداق نامەرد ئادەم ئەمەس ، — ئۇ سېتىۋالدىغا قايرىلىپ دېدى ، — مەكتەپتە يەنە قانداق گەپ - سۆزلەر بولىدۇ . بىزنى خەۋەرلەندۇرۇپ تۇراسلەر جۇمۇ ، مۇدىرنىڭ ئىسمىنى جاپپار دېدىڭلىمۇ؟

— ھە ،... ھەممىنى قىلىۋاتقان شۇ...

ياسىنجان ژالىي چۈشەنگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى . سېتىۋالدى جاپپارنىڭ ئۈستىدە يەنە بىر دەم قاينىاپ بولۇپ كەتتى . ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن چىمەنگۈل :

— ئۆيلۈك يەرنى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدى .

— يەرنى ئالىمىز ،— دېدى ژالىي ئۇرنىدىن تۇرۇپ ،— لېكىن ئازراق تەخىر قىلساق بولغۇدەك .

— نېمىشقا؟

— ۋاقتى كەلگەندە كۆرىسىز...

ياسىنجان ژالىي شۇنداق دېدى - دە ، كۈتۈپخانىسىغا كىرىپ شەھەر باشلىقى تۇرغۇنغا تېلېفون قىلدى :

— 3 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ جاپپار دەپ مۇدىرى بارمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ پەرۋاسىز بىر قىياپەتتە ، ئاندىن تۇرغۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئالدىرىماي دېدى ،— ئۇنىڭ ئۈستىدە بىزگە يامان جىق پىكىرلەر كېلىپ كەتتىغۇ... ھە ، بۇنداق دېيىشىم ، بۇ مەكتەپنىڭ تارىخى ئۇزۇن ، شەھەردىكى نۇقتىلىق

مەكتەپلەرنىڭ بىرى . ئۇقۇشۇمچە ، مەكتەپنىڭ رەھبەرلىك بەنزى-سىدە ئىتتىپاقسىزلىق ئىغىر ئىكەن ، ئۇ جاپپار دېگەننى بەك مەزھەپچى دەيدىغۇ ؟

تۇرغۇن بولسا ۋالىينىڭ دېگەنلىرىنىڭ ئۇرانىنى چۈشىنىپ بولدى - دە ، جاپپارنى تازا يامانلاپ بەردى .

— ئۇنداق بولسا بۇ ئادەمنىڭ ئىشىنى ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلىۋەتسەڭلا بولغۇدەك ،— دېدى ۋالىي ئالدىرىماي ، — كېيىن مەسىلە چوڭىيىپ كەتكەندە ئۆزۈڭلەرگىمۇ ئوشۇقچە ئاۋارىچىلىك تېپىۋالمىسلەر . ئاڭلىسام ، جاپپار بۇ مەكتەپتە ئىشلەۋاتقىنىغىمۇ ئۇزۇن بوپتۇ . بىر كادىر بىر ئورۇندا ئۇزۇن ۋاقىت ئىشلەپ كەتسىمۇ ياخشى بولمايدۇ ، ئاسانلا مەزھەپ پەيدا بولىدۇ ، ئۇنى باشقا بىر ئورۇنغا ئويلىشىپ باقساڭلار بوپتىكەن...

تۇرغۇن — ۋالىينىڭ جاپپارنى يۆتكىۋېتىش مۇددىئاسىنى ئۇقۇپ خۇشال بولدى ۋە ئۇنى يۆتكەيدىغان مەكتەپلەرنىڭ نامزاتىنى ئېيتىپ بەردى .

— نەگە دېدىڭلا ؟ — دېدى ياسىنجان ۋالىي 10 - ئوتتۇرا مەكتەپ دېگەننى ئاڭلاپ ،— يېڭىدىن قۇرۇلغان مەكتەپمۇ ؟... ھىم ، بۇمۇ بولغۇدەك . تەييارنى باشقۇرۇشنى بىلمىگەندىن كېيىن ، ئۆزى تەر ئاققۇزۇپ يېڭىنى بەرپا قىلىپ باقسۇن... بۇ ئىشنى سوزماي دەرھال بىر تەرەپ قىلىۋېتىڭلار ، نەتىجىسىنى ماڭا خەۋەر قىلىۋېتەرسىلەر . جاپپارنىڭ ئورنىغا ئويلاشقىنىڭلار بارمۇ ؟... سېتىۋالدى قانداق ؟... ئۇمۇ مۇئاۋىنلىقتا تۇرۇۋەرمەسۇن !...

ياسىنجان ۋالىي تېلېفوننى قويۇپ ، ئادىتى بويىچە تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى . «مېنىڭ بىلەن ئېيتىشساڭ مۇشۇ كۈننى كۆرىسەن ،— دېدى ئۇ تاماكىنى ھۇزۇر بىلەن پۈۋلەپ تۇرۇپ ،— قېنى ، قولۇڭدىن كەلسە ئەرز قىل ، ئەرز قىلساڭ بۇ ئورۇندىنمۇ ئايرىلىسەن ، مەن ھوقۇق دېگەننىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويايى... »

17

بۇگۈن تۈردى ئوسمانىڭ خىيالىغا تۈغۈلۈپ ئۆسكەن مەھەل-لىسى كىرىۋالدى . ئۇ ياقلارغا ئۆتۈپ باقمىغىلى ئىككى يىلدەك بولۇپ قالغانلىقىنى ئويلاپ چىقىپ كەلمەكچى بولدى . ئىلگىرى ئاتا - ئانىلىرى ھايات چېغىدا پات - پات باراتتى . توّت يىلنىڭ ئالدىدا ئۇلار كەينى - كەينىدىن ئۆلۈپ كەتتى . بىر تۇغقان قېرىنداشلىرى بولسا ئۇنىڭ سايىسىدە كادىر بولۇپ شەھەرگە يېنىپ كىرىشتى . ئۇ يەردە قالغانلار بولسا شىرەم تۇغقانلار ئىدى . بۇرۇن ئۇ «ئاۋات»نىڭ ھەممە ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈپ ئارىلىشىپ تۇراتتى ، يېزىنىڭ يوللىرىنى ئاسفالت قىلىپ بەردى ، دوختۇرخانا ، مەكتەپلەرنى يېڭىدىن سېلىپ بەردى ، «ئاۋات»تىن خېلى كادىرلارنى ئۆز قولى بىلەن ئۆستۈردى . شۇ غەمخورلۇقلار-نىڭ بەدىلىگە «ئاۋات»لىقلار ئۇنىڭغا ئىككى يەرگە كاتتا قىلىپ زېمىن سېلىپ بەردى . لېكىن ، بۇ ئىشلار شەھەردە بىرمۇنچە گەپ - سۆزلەرگە سەۋەبچى بولدى . بەزىلەرنىڭ سورۇنلاردا ئاشكارا قىلىپ : «ئىلىخودىن سادىر چىققان ، ئاۋاتتىن كادىر چىقىدۇ» دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلاپ قالغاندىن كېيىن ئېھتىيات قىلىپ قالدى . ياسىنجان ۋالىي بولۇپ كەلگەندىن كېيىن ، ئۇ «ئاۋات» تىكىلەر بىلەن بېرىش - كېلىشنى توختاتتى ، توي - تۆكۈنلەرگە چاقىرىپ كەلسىمۇ ئاغرىقنى باھانە قىلىپ چىقماي قويدى .

ئاخشام «ئاۋات»نىڭ يېزا باشلىقى سەمەت ئۇنى يوقلاپ كەلدى . ئۇ تۈردى ئوسمانغا نەۋرە تۇغقان كېلەتتى .

— «ئاۋات»لىقلاردىن رەنجىپ قالدىلىمۇ نېمە ؟ — دېدى ئۇ ھال - ئەھۋال سوراپ بولغاندىن كېيىن ، — بىز تەرەپكە ئاياغ باسماس بولۇپ كەتتىلا... مەھەللىدىكى ھەممەيلەن «تۈردى شۇجى بىزنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ نېمە ؟» دېيىشىۋاتىدۇ . شۇ تاپتا ئۆرۈك تازا مەي بولۇپ كەتتى ، سىلىگە ئاتاپ بىر تۇپ ئاق

كىشمىشنى قول تەگكۈزمەي ساقلاپ قويدۇم ، ئۈندىاق قىلماي بالا - چاقىلارنى ئېلىپ كەلسىلە...

تۇردى ئوسمان مېۋىلەرنىڭ ئىچىدە ئۆرۈككە قەۋەتلا ئامراق ئىدى . ئۇ «ئاۋات»نىڭ كىشمىش ئۆرۈكىنى باشقا ھېچ يەرنىڭكىدىگە تەڭ قىلمايتتى . سەمەتنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ ئاغزىغا سېرىقسۇ كەلدى .

— سىلى دېگەن بىز ئاۋاتلىقلارنىڭ باشپاناھىمىز ،— دېدى سەمەت ئۇنىڭ چىرايىنىڭ ئېچىلىپ قالغانلىقىنى تۇيۇپ ، — نەچچە ۋاقىتتىن سىلى بولغاچقا بىزمۇ خاتىرجەم تۇرۇپ كەلدۇق ، ئاۋاتلىقلار سىلىنىڭ غەمخورلۇقلىرىنى ئىككى ئالەم ئۇنتۇمايدۇ . ئاڭلىساق ، يېقىندىن بۇيان بەزىلەر سىلىنى كۆرەلمەي كولاۋاتقاندەك... ئەمما ، مەن سىلىگە دېسەم ئاۋاتلىقلار ھەرقانداق ئىش بولسىمۇ سىلى تەرەپتە تۇرىدۇ ، سىلىنى جان تىكىپ قوغدايدۇ...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇردى ئوسماننىڭ كاللىسىغا بىر ئوي كەلدى ۋە سەمەتكە باردىغانغا ماقۇل بولدى . بۇگۈن يەكشەنبە ، ھاۋامۇ شۇنداق ياخشى ئىدى . تۇردى ئوسمان ئاتىكەمنى ئېلىپ «ئاۋات»قا يول ئالدى . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان شەھەر بارغانچە چوڭىيىپ ، «ئاۋات»مۇ شەھەرگە تۇتۇشۇپ كېتەي دەپ قالغاندەك . ئىلگىرىكى ئۇنىڭغا تونۇشلۇق بولغان كۆجۈم - كۆجۈم باغلار ، ئېتىزلىقلار تۇگەپ ، ئۇلارنىڭ ئورنىدا قەۋەت - قەۋەت بىنالار قەد كۆتۈرگەنىدى . تۇردى ئوسمانىنىڭ كۆزىگە بۇرۇن باغ - مېۋىلىرى بىلەن مەشھۇر بولغان بۇ مەھەللە قۇرۇپ ، يالىڭاچلىنىپ تونۇغۇسىز ، يات بىر مەھەللىگە ئايلىنىپ قالغاندەك تۇيۇلدى . بۇ مەنزىرە ئۇنىڭ ئېسىگە يېقىندا پارتكومدا ئۆتكۈزۈلگەن يىغىننى سالدى . يىغىندا شەھەردە ئېچىۋېتىلگەن رايون قۇرۇش مەسىلىسى مۇزاكىرە قىلىنىپ ، ياسىنجان ۋالىي «ئاۋات» يېزىسىنى ئېچىۋېتىلگەن رايون قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويغان

دى . تۇردى ئوسمان «بوستان» يېزىسىنى كۆرسەتتى . لېكىن ، پارتكوم شۇجىسى ياسىنجان ۋالىينىڭ پىكرىنى قوللاپ تۇرۇۋالـ غاچقا ، ئاخىرى «ئاۋات» — ئېـچىۋېتىلـگەن رايـون بولۇپ بېكىتىلدى .

تۇردى ئوسمان شۇلارنى ئەسلەپ ئەلەم بىلەن خۇرسىنىپ قويدى . «يەنە نەچچە يىللاردىن كېيىن مۇشۇ باغلار ، ماۋۇ مەھەلـ لىلەر ئىز ـ دېرەكسىز يوقىلىدۇ ، ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز قان ـ تەر تۆكۈپ بەرپا قىلغان مۇشۇ جەننەت ۋەيران بولىدۇ ، ‹ئاۋات› لىقلار سەرسان ـ سەرگەردان بولىدۇ . ئۇلار شۇ تاپتا ۋىلايەتتە مېنى بار ، بىزنى قوغدايدۇ ، دەپ خاتىرجەم يۈرۈۋاتىدۇ ، لېكىن ھازىر مېنىڭ قولۇمدىن نېمە كېلىدۇ ؟ ياسىن دېگەن كاززاپنىڭ ئۇستاتلىقىنى كۆرمەمدىغان ، ئۇنىڭ مەھەللىسى بولغان ‹بوسـ تان ›مۇ شەھەرگە يېقىن ، قاتناشمۇ قولايلىق ، لېكىن ئۇ بوستانـ نى تىلغا ئېلىپ قويمىدى . ئۇنىڭ مەقسىتى مەندىن ئۆچ ئېلىش ، مېنىڭ يىلتىزىمنى قىرقىپ يوق قىلىش··· قېنى ، قانچىلىك قىلىپ باقىدىكەنسەن ، كۆرۈپ باقاي ، تۇردى ئوسماننى بوش چاغلاۋاتىسەن ، تېخى كۆرۈشۈپ قالىمىز··· »

يېزا باشلىقى سەمەتنىڭ ئۆيى «ئاۋات»نىڭ ئەڭ باغلىق مەھەللىسى بولغان چاربېاغ كەنتىدە ئىدى . بىر ـ بىرىگە تۇتاش باغلار بىر چاغلاردا تۇردى ئوسمان دائىم كېلىپ مېھمان بولۇپ كېتىدىغان يەرلەر ئىدى . ئۇ ئاپتونوم رايوندىن ۋە قوشنا ۋىلايەتـ لەردىن يۈز ـ ئابرۇيلۇق مېھمانلار كېلىپ قالسىمۇ مۇشۇ باغلارـ غا باشلاپ چىقىپ ئۇزىتاتتى . سەمەتنىڭ ئۆيى بولسا شۇنداق مېھمانلارنى كۈتۈۋالىدىغان كۆڭۈلدىكىدەك ئۆي ئىدى . كۆزنى قاماشتۇرىدىغان نەقىشلەر بىلەن بېزەلگەن پېشايۋانلىق كەڭ ـ كەڭ ئۆيلەر ، ئۈزۈم باراڭلىق ئازادە ھويلا شۇنچىلىك تىنچ ۋە ئارامبەخش ئىدى . بۇگۈن «تـۇردى ئـوسماننى چىقىدۇ» دەپ ھويلا ـ ئارام ، كوچىلارمۇ پاكىز سۈپۈرۈلۈپ ، سۇ سېپىلگەنـ

دى . بۇلارنى كۆرۈپ تۇردى ئوسمانناڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى .

— بۇ يىل ئۈزۈم تازا بوپتۇمۇ نېمە ؟ — تۇردى ئوسمان هويلىدىكى باراڭغا كۆز يۈگۈرتۈپ سورىدى .

— ئۈزۈمغۇ بەلەن بولغانتى ، — دېدى سەمەت قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپ ،— شۇنىسى ، بۇنىڭغىمۇ ئېغىز تېگەلمەيمىزمۇ نېمە ، شۇجى ؟

تۇردى ئوسمان ئىتتىك ئۈنىڭغا قاراپ قويدىيۇ ، لېكىن گەپ قىلمىدى . تۇردى ئوسماندىن ئېنىق جاۋاب ئالالمىغان يېزا باشلىقى سەمەت قايتىلاپ سورىدى :

— يېڭى گەپلەر چىققىلى تۇردىغۇ ، شۇجى ؟

— نېمە يېڭى گەپ ؟ — تۇردى ئوسمان ئۇقمىغان بولۇپ سورىدى .

— ئېچىۋېتىلگەن رايوننىڭ گېپى چىقتىغۇ ؟... تۇنۇگۈن شەھەردە يىغىن ئېچىپ ئۇقتۇردى ،— سەمەتنىڭ قارامتۇل چىرايى بىردىن بۇزۇلۇپ كۆكىرىشكە باشلىدى ، — بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى ، تۇردى شۇجى . ئەمدى بالايىئاپەت بولسا «ئاۋات» قا كەلگىلى تۇردىغۇ ، ئۇ ئېچىۋېتىلگەن رايون دېگەننى باشقا يەرگە قۇرسا بولمامدىكەن ؟ شەھەرنىڭ ئەتراپىدا بىرلا «ئاۋات» يېزىسى ئەمەسقۇ ؟ «بوستان»غا نېمىشقا قۇرمايدۇ ، ئاۋۇ ياقتا «ھەرەمباغ»مۇ تۇرۇپتۇ... ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزدىن بىر ئېغىز پىكىر ئېلىپ باقمايلا قارار قىلىدىكەنا ، ۋىلايەتتىكىلەرنىڭ كۆزىگە «ئاۋات» زادى نېمە كۆرۈنۈپ قېلىۋاتىدۇ ؟

— سىلەرنىڭ پىكرىڭلا بار ئوخشىمامدۇ ؟— تۇردى ئوسمان ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ دېدى .

— پىكرىمىز بولمايچۇ ؟ — سەمەت تېخىمۇ بەك قاينىغىلى تۇردى ،— ئاۋاتنى مانا سىلى ئوبدان بىلىلا ، بۇ يەر باغۋارانلىرى ، مېۋىلىرى بىلەن داڭلىق ، شەھەرنى مېۋە بىلەن تەمىنلەپ

كېلىۋاتقان يەر . گۈڭشې ۋاقتىدا ئاشلىق بازىسى قىلىمىز دەپ باغلارنى قومۇرۇپ يوق قىلدۇق ، كېيىن سىياسەت ئوڭشىلىپ يېڭىۋاشتىن باغ قىلدۇق . دېھقانلارنىڭ ھال ـ كۈنىمۇ ياخشىلاندى . ئەڭ مۇھىمى ، سىلىنىڭ غەمخورلۇقلىرى بىلەن يوللىرىمىزنى ياسىۋالدۇق ، بىرمۇنچە قۇرۇلۇشلارنى قىلىۋالدۇق . «ئاۋات» شەھەر بويىچە ھاللىق يېزا بولۇپ باش كۆتۈرگەن چاغدا ئەمدى قويۇپ خەقلەرنى يەر ـ زېمىن ئايرىپ كۆچ دېسە كىم رازى بولىدۇ ؟...

تۇردى ئوسمانىنىڭ چىققىنىدىن خەۋەر تاپقان مەھەللىنىڭ ئاقساقاللىرى ، كەنتلەرنىڭ باشلىقلىرىمۇ سەمەتنىڭ ئۆيىگە يىغىلىشتى . ئۇلار تەرەپ ـ تەرەپتىن قاياشقىلى ـ تۇردى .

— تۇردى شۇجى ! — دېدى ۋېجىك ، ئاقساقال بوۋاي يۆتىلىپ قويۇپ . ئۇ ئىلگىرى ئۇزۇن يىل دادۇيجاڭ بولغان ئادەم ئىدى ، — مەن تازا ئۇقالماي قالدىم ، ھېلىقى رايوننى قۇرسا نېمىش قىلىدىكەن ، يەنە دېھقانچىلىق قىلامدۇ ياكى باشقا بىر ئىش قىلامدۇ ؟

— زاۋۇتلارنى سالىدۇ ، ئولتۇراق ئۆيلەرنى سالىدۇ...

— ئۇنداقتا بىز نېمىش قىلىمىز ، زاۋۇتقا ئىشچى بولامدۇق ؟

— ئىشچى بولالايدىغانلار ئىشچى بولىدۇ ، سودىگەرچىلىك قىلىمىز دېگەندەرگە تىجارەت كىنىشكىسى ھەل قىلىپ بېرىدۇ ، — دېدى تۇردى ئوسمان چۈشەندۈرۈپ ، — «ياق ، ئاتا كەسپىمىز بولغان دېھقانچىلىقنى قىلىمىز» دېگەندەرگە يەر كۆرسىتىپ بېرىدۇ .

— نەدىن يەر بېرىدىكەن ؟

— نەدىن بېرەتتى ، مۇسا ئاكا ، — دېدى سەمەت ئاچچىقى بىلەن ، — ئاۋۇ «ئاياغ توغراق»تىكى جاڭگالدىن بېرىدىكەن .

— «ئاياغ توغراق» ؟ — بوۋاينىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى-

دی ، — ئۇ يەردە سۇ بولمسا نېمە بىلەن دېھقانچىلىق قىلىدۇ ؟
— سۇ بولمسا ئۆستەڭ چېپىپ سۇ ئەكېلىلا ، قۇدۇق كولايلا .
— ئۇنداق يېرى بولسا بىزنى ئاۋارە قىلغۇچە ئاشۇ زاۋۇتلىرىنى «ئاياغ توغراق»قىلا قۇرسا بولمىدىمۇ ؟
— قىزىق گەپ قىلىدىكەنلا ، مۇسا ئاكا ، — دېدى ئوتتۇرا ياش ، دوغلاق ئادەم . ئۇ چىلانباغ كەنتىنىڭ باشلىقى ئىدى ، — ئۇ جاڭگالغا بىنا سالسا كىم بېرىپ ئولتۇرىدۇ ؟ «ماۋۇ ھەممە نېمىسى تەييار ، شەھەرنىڭ بېقىنىدىكى يەردە ئولتۇرىمىز » دېگەن پىلان بولمامدۇ ؟
— زاۋۇت دېگەننى مەھەللىگە يېقىن ئەكېلىدىغان نېمە ئەمەسكەن ،— دېدى ياشراق بىرەيلەن گەپ قىستۇرۇپ ، — بىلەمسىلەر ، ئۆز ۋاقتىدا سېمونت زاۋۇتىنى جىگدىلىككە قۇرۇۋىدى ، ئاقىۋەت نېمە بولدى ، ئەتراپتىكى باغلار ، ئېرىقلار قۇرۇپ كەتتى ، بۇنىڭ زىيىنىنى ھازىرغىچە تارتىۋاتىمىز .
— راست ، راست··· ئاۋۇ قارا ئۆستەڭگىمۇ رەخت توقۇيدىغان زاۋۇت قۇرۇپتىكەن ، ئۆستەڭنىڭ سۇيىنى كاردىن چىقىرىپ-تۇ . ئۆتكەندە ھەسەن كۆتەكنىڭ نەزىرىدە جىمى ئادەم شۇنىڭ گېپىنى قىلىشىپ يۇقىرىغا ئەرز قىلمىز دېيىشۋاتىدۇ .
— تۇنۇگۈن «بوستان»لىق قايسر ھاجىم چىقىپتۇ ، — دېدى يېزا باشلىقى سەمەت بولسا تۇردى ئوسمانغا قاراپ قويۇپ ، — ھە ، چىقىپ قاپلىغۇ دېسەم ، «مۇشۇ مەھەللىدىن يەر ئالايمىكىن» دەيدۇ . سىلىنىڭ خەۋىرلىرى بارمۇ ؟
— قايسر ھاجىم ؟ — تۇردى ئوسمان ھەيران بولۇپ قايتىلاپ سورىدى ، — ئۇ نېمە قىلىدىكەن ؟
— گېپىگە قارىغاندا ، يەر ئېلىپ تاۋار ئۆي سالغۇدەك . قارىسام ، گېپى بەك چوڭ .

— توۋا ، ئاشۇ ئوغرىنىڭ ھاي ـ ھاي بولۇپ كېتىۋاتقىنىنى دېمەمدىغان ،— مۇسا بوۋاي بېشىنى چايقىدى ،— مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا بوستانلىقلار ئوغرىدىن ـ ئوغرىغا سېلىپ كوچىدا سازايى قىلغان نېمىتى...

— ئۆزى ئۇنداق دېمەيدۇ ، مەن مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ناھەق ئازار يېگەن دەپ يۈرمەمدۇ ؟ !

— پوقنى يەيدۇ ،— دېدى ئېگىز بىرەيلەن ،— مەن شۇ يىللىرى بوستاندا ئىشلىگەن ، ئۇ دېگەن ئەترەتنىڭ ئامبىرىدىن ئون تاغار بۇغدايىنى ئوغرىلاپ ماڭغاندا بىزنىڭ مىنبىڭلار تۆتۈڭال-غان... ھېلىمۇ تۇغقىنى گۇڭشېنىڭ كادىرى بولغاچقا تۇرمىدىن قۇتۇلۇپ قالدى . ئۇنىڭ گېپىنى مەندىن سوراڭلا ؟ !...

— ھازىر ئاشۇنداق ئوغرى ـ قىمارۋازلار ھاجىم بولۇپ كەتكىلى تۇردى ـ يا ، خۇدايىمۇ پۇلى بولسا ئىلغىماي قوبۇل قىلىۋېرىدىغان بولۇپ كەتتىمۇ نېمە ؟

— يىگىرمە مىڭ كوي پۇلۇڭلا بولسا سىلىمۇ ھاجىم بولۇپ كېلىسىلە .

— مەنغۇ ھاجىم بولارمەن ، ئۆيدىكى ئىككى ئوغۇلنى نېمە بىلەن ئۆيلەيمەن ؟ ھاجىمنىڭ ئوغلى دەپ خەق قىزىنى بىكارغا بەرمەيدۇ .

— بولدى ، بولدى ، ھاجىمنىڭ گېپىنى قويۇڭلا ، — يېزا باشلىقى سەمەت ئۇلارنى تەرتىپكە چاقىردى ،— مۇھىم گەپنى قىلىشايلى ، ماۋۇ ھەممەيلەننىڭ تەقدىرىگە تاقىشىدىغان گەپ ، ئەگەر ئاپتونوم رايون ۋىلايەتنىڭ پىلانىنى تەستىقلىسا دەسلەپكى قەدەمدە چىلانباغ كەنتى پۈتۈنلەي ئېلىنىدۇ ، كەنتتىكى ئۇچ يۈز نەچچە ئائىلە كۆچۈش كېرەك . ھەرقايسىمىز يەر ، ماكاندىن ئايرىلىمىز ، بۇنىڭغا رازىمۇ سىلەر ؟ بۇگۈن بۇ يەرگە تۇردى شۇجى كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ ، نېمە گەپ بولسا شۇجىنىڭ ئالدىدا دېسەك بولىدۇ ، ئەتە ـ ئۆگۈن ماڭا قاقشاپ بەرگىنىڭلار بىلەن مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ...

تۇردى ئوسمان ئەتراپتىكىلەرگە كۆز يۈگۈرتتى . مۇشۇ ئول-تۇرغان توپا چىراي ئادەملەر ئۇنىڭ يۆلەنچۈكلىرى ، ئۇ بۇلارنىڭ ئاتا - ئانا ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن تارتىپ ياخشى بىلىدۇ . بۇ ئادەملەر ئۇنى دائىم يوقلاپ ، تاپقان - تەرگىننىنى كۆتۈرۈپ باردىغانلار . مۇشۇلار تۇردى ئوسمانىنى بېشىدا كۆتۈرۈپ ئۆستۈر-گەنلەر . ئۇلار تۇردى ئوسمانغا خۇداغا ئىشەنگەندەك ئېتىقاد قىلى-دىغانلار... ئۆز ۋاقتىدا تۇردى ئوسمان «ئۆي سالاتتىم» دېگەندە ئۇلار ئەڭ ياخشى جايدىن يەر بەردى ، ئۇنى بىر تېپىن پۇل خەجلەتمەي كاتتا ئۆيلەرنى سېلىپ بەردى ، ھازىر مانا ئۇنىڭ ئاشۇ ئۆيلىرىگىمۇ ئاپەت كېلىۋاتىدۇ . ئەلۋەتتە ، تۇردى ئوسمان بۇنىڭغا قاراپ تۇرمايدۇ ، ئۇ بۇ ئادەملەرنى قوزغاپ ئەقىل كۆرسىتىپ قويسىلا بولىدۇ... تۇردى ئوسمان شۇلارنى ئويلاپ سورىدى :

— سىلەرنىڭ تەلىپىڭلار نېمە ؟...

ئولتۇرغانلاردىن زۇۋان چىقمىدى . ئۇلار يەر ئاستى-دىن بىر - بىرىگە قارىشىپ قويىاتتى .

— زۇۋان سۆرمەيسىلەرغۇ ؟— بۇنىڭدىن ئىچى پۇشقان يېزا باشلىقى سەمەت ئاچچىق ئارىلاش دېدى ،— يەر - زېمىننى بېرىش-كە رازى ئوخشىمامسىلەر ؟ تۇردى شۇجى سىلەردىن سوراۋاتىدۇ .

دېھقان مانا مۇشۇنداق خەق . ئۇلار ھەممە ئىشقا پەقەت ماقۇل دەپلا ئۆگەنگەن ، شۇنداق بولغاچقىمۇ ھەممە ئادەم ئۇلارنى بوزەك قىلىشقا ئامراق ، ئاخىرى «چىلانباغ» كەنتىنىڭ باشلىقى بېشىنى كۆتۈردى .

— گەپنىڭ ئوچۇقىنى قىلساق ،— دېدى ئۇ تۇردى ئوسمانغا قاراپ ، — بىز يەرنى بېرىشكە قوشۇلمايمىز ، بىز ھۆكۈمەتنىڭ ئېچىۋېتىلگەن رايونىنى قۇرۇش پىلانىغا قارشى ئەمەسمىز ، قۇر-سۇن ، لېكىن دېھقانلارنى ۋەيران قىلمىسۇن . شەھەرنىڭ تۆپىسە-دىكى سايلىق بىكار تۇرۇپتۇ ، شۇ يەرگە قۇرسا بولىدۇ .

— ئۇ يەرگە سۇ چىقمايدۇ - دە ؟— كىمدۇر بىرى ئۇن قاتتى .

— قۇدۇق قازسا سۇ چىقىدۇ .
— ئۇنىڭ ئۈچۈن پۇل كېتىدۇ ، بىر قۇدۇق ئۈچۈن···
— پۇل خەجلىمەي پايدا ئالىدىغان ئىش نەدە بار ئىكەن ؟
— ھە ، بولدى ، بولدى ،— يېزا باشلىقى سەمەت ئۇلارنى يەنە تەرتىپكە چاقىردى ، — ئەمىسە ، ھەممەيلەننىڭ پىكرى ئوخشاشقۇ دەيمەن ، شۇنداقمۇ ؟
— شۇنداق··· ،— تەرەپ ـ تەرەپتىن ئۇنى قوللاپ ئۇن قېتىشتى .
يېزا باشلىقى سەمەت مەمنۇن بولغان قىياپەتتە تۇردى ئوسمانغا قارىدى . ئۆيدىكىلەر ئەمدى تۇردى ئوسماننىڭ پوزىتسىيە بىلدۈرۈشىنى كۈتۈۋاتاتتى . تۇردى ئوسمان ئادەتتى بويىچە گېلىنى قىرىپ قويۇپ سۆز باشلىدى :
— ۋىلايەتلىك پارتكوم ئېچىۋېتىلگەن رايونىي قۇرۇش مەسلىسىنى مۇزاكىرە قىلغان چاغدا ، مەن ئۆزۈمنىڭ پىكرىنى ئوچۇق دېگەن . مەركەزنىڭ تەلىپىمۇ تەرەققىيات رايونلىرىنى قۇرۇش جەريانىدا دېھقانلارنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان سېلىشقا قەتئىي بولمايدۇ ، دەپ قايتا ـ قايتا تەكىتلەۋاتىدۇ . سىياسەت ناھايىتى ئېنىق ، لېكىن ھازىر ئايرىم رەھبەرلەرنىڭ كاللىسى قىزىپ كېتىپ خىيالىغا كەلگەن ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ ، بىزگە ئاش ـ نان بېرىۋاتقان دېھقانلارنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلمەيۋاتىدۇ ، بۇ ناھايىتى خەتەرلىك ، بۇنىڭ زىيىنى كېيىنچە كۆرۈلىدۇ . مېنىڭچە ، سىلەرنىڭ تەلىپىڭلار خاتا ئەمەس . «ئاۋات» — شەھەرنىڭ كۆزى . «ئاۋات»نىڭ باغلىرى پۈتۈن شەھەرنى مېۋە بىلەن تەمىنلەۋاتىدۇ ، ھەتتا قوشنا ۋىلايەت ، شەھەرلەرنىڭمۇ ئېھتىياجىدىن چىقىۋاتىدۇ . مېنىڭچە ، بۇ باغلارنى قوغداش ، بولسا تېخىمۇ كېڭەيتىپ تەرەققىي قىلدۇرۇش كېرەك . مەن سىلەرنىڭ پىكرىڭلارنى پارتكومغا يەتكۈزىمەن···
— تۇردى شۇجىمۇ بىزنى قوللىدى ،— دېدى يېزا باشلىقى

سەمەت دەرھال ،— تۇردى شۇجى ئىلگىرىمۇ ھەرقانداق ئىشتا ئاۋاتنى قوللاپ ، غەمخورلۇق قىلىپ كەلگەن ، بۇنىڭ ئۈچۈن تۇردى شۇجىدىن چەكسىز مىننەتدارمىز . لېكىن بىز تۇردى شۇجىنى خىجالەت قىلىۋەرسەكمۇ ئەپلەشمەيدۇ ، بىزمۇ يۇقىرىغا ئۆزىمىزنىڭ پىكرىنى دېسەك بولىدۇ ، قانداق دېدىم ؟

— بولىدۇ ، يېزا نامىدىن ئەرز يازايلى .

— گەپ قىلماي ئولتۇرۇۋېرسەك بىزنى رازىكەن دېمىسۇن !

— ھوي مۆمىن ، گەپ قىلمامسەن ؟ ياكى سودىگەر بولغۇڭ بارمۇ - يا ؟

— ھۆكۈمەت بىزنىڭ گېپىمىزنى ئاڭلارمۇ ؟— دېدى مۆمىن دېگەن ئادەم بېشىنى چايقاپ ،— بېشىمىزغا بالا تېرىۋالمىساق بولاتتىغۇ ؟

— ھەي ، ئاداش ، «ئىتتىن قورققان ئابدال بولماپتۇ» دەيدۇ ، بېشىمىزغا كەلگەننى كۆرەرمىز...

يېزا باشلىقى سەمەت ئورنىدىن تۇردى .

— ئەمىسە گېپىمىز گەپ جۇمۇ !— دېدى ئۇ ئەتراپتىكىلەرگە قاراپ ،— بىز «ئاۋات» يېزىسىدىكى پۇتۇن دېھقانلار نامىدىن ۋىلايەتلىك پارتكومغا ، ئاپتونوم رايونغا ئەرز سۇنىمىز ، كېيىن مەن ئۇقمايتتىم دېسەك بولمايدۇ - ھە ؟...

— مەن بىر گەپنى دەپ قوياي ،— تۇردى ئوسمان يېزا باشلىقى سەمەتنىڭ گېپىنى بۆلدى ،— ھەممە ئادەمنىڭ يۇقىرىغا تەلەپ ، ئەرز يېزىش ھوقۇقى بولىدۇ ، لېكىن ماۋۇ ئىشقا مېنى چېتىۋالماڭلار ، مەن سىلەرنىڭ ئەرزىڭلاردىن خەۋەرسىز...

— تۇردى شۇجى توغرا دەيدۇ ،— يېزا باشلىقى سەمەت دەرھال گەپ قىستۇردى ،— بۇ ئادەم ھەرقايسىمىزنىڭ غېمىنى يەپ بۇگۈن ئالايىتەن ئاۋاتقا چىقتى . شۇجىغا گەپ كەلتۈرۈپ قويىدىغان ئىشنى قىلساق تۈزكورلۇق قىلغان بولىمىز ، كىمدە - كىم تۇردى شۇجىنىڭ گېپىنى قىلسا ئۆزى جاۋاب قىلىدۇ...

سەمەتنىڭ ئۆيىدە بولۇنغان گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇردى ئوسماڭ-نىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى . «قارىباغ» كۆمۈر كان ۋەقەسى-دىن كېيىن ئارقا - ئارقىدىن تەگكەن زەربىلەردىن ئۇ تەمتىرەپ قالغان ، كۈنلىرى بولسا بىر - بىرىدىن ئاچچىق خىيال سۈرۈش ، ئۇمىدسىزلىك بىلەن ئۆتۈۋاتاتتى ، قان بېسىمىمۇ ھېلىدىن - ھېلى ئۆرلەپ ۋەھىمە سالاتتى . ھايات گويا بارغانچە مەنىسىزلى-شىپ ، كەلگۈسى گويا قاراڭغۇ جاڭگالدەك تۇيۇلۇپ روھى چۈ-شۈپ كەتكەنىدى . بۇگۈنكى سۆھبەت ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈردى . يۈرىكىدە ئۈمىد پەيدا بولدى... «ياسىن ، سەن بەكمۇ كۆرەڭلەپ كەتكەنسەڭ ، ئاۋات لىقلارنىڭ ئەرزى ئاپتونوم رايونغا بارسا ئۇلار چوقۇم بۇنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋە-تىدۇ ، ئۇ چاغدا ئىش باشقىچە بولىدۇ ، ئەتە - ئۆگۈنگىچە جاپپار-نىمۇ ھەرىكەتلەندۈرۈپ مەكتەپنىڭ يېرىنى ئىگىلەپ ئۆي سېلىۋات-قىنىڭ توغرىسىدا ئەرز يازدۇرىمەن ، يەنە بىرمۇنچە ئىشلار بار ... سەن بۇرادەر ، بەك بالدۇر خۇش بولۇپ كېتىۋاتىسەن ، تۇردى ئوسماننىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتماق سەن ئويلىغاندەك ئاسان ئە-مەس ، سېنى يەقىتقىنىم يەقىتقان... »

شۇ ئارىدا يېزا باشلىقى سەمەتنىڭ ئايالى كىرىپ گۆشىنىڭ پىشقانلىقىنى خەۋەر قىلدى . ساھىبخانا بۇگۈن تۇردى ئوسمانغا ئاتاپ قوي سويغانىدى ، يېزا باشلىقى سەمەت چىقىپ كېتىپ يوغان لېگەنده تىتىلىپ پىشقان گۆشنى كۆتۈرۈپ كىرىپ تۇردى شۇجىنىڭ ئالدىغا قويدى . تۇردى ئوسمان گۆشنى كۆرۈپ سەمەت-كە قاراپ :

— سەمەت ، بۇ گۆشنى قۇرۇقلا يەيمىزمۇ ، بۇنداق يېسەك سىڭدۈرەلمەيمىز جۇمۇسلا ؟ — دېدى .

يېزا باشلىقى سەمەت خوجايىنىنىڭ گېپىنى چۈشىنىپ يا-راپ كەتتى .

— بار ، بار ، شۇجى ،— دېدى ئۇ چاققانلىق بىلەن ئىچكەركى

ئۆيگه كىرىپ كېتىپ پەتنۇستا بوتۇلكىلارنى قاتار تىزىپ كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇستەلگه قويدى ۋه يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ رومكىلارغا هاراق قۇيدى . ئۇ لىق بىر رومكا هاراقنى تۇردى ئوسمانغا تۇتۇپ تۇراتتى ، ياندىكى ئۆيدىن ئاتكەم چىقىپ :

— سەمەت شياڭجاڭ ، تۇردى ئاكىلىرىغا بەرمىسىله ، دوختۇر قەتئىي چەكلىگەن جۇمۇسلا ، — دېدى .

— هاي ، هاي ،— دېدى تۇردى ئوسمان ئايالىغا قاراپ ،— ئۆيده باشقۇرغىنىڭلارمۇ يېتەر ، بۈگۈن بىزگه ئارىلاشماي تۇرۇڭلا !

— ئۇنداق دېگەنلىرى بىلەن ئاغرىپ قالسىلا قانداق بولىدۇ ؟

— «ئاۋات»نىڭ هارىقى تۇردى شۇجىغا پايدا قىلىدۇ ،— دېدى يېزا باشلىقى سەمەت خوشامەت بىلەن ،— بۈگۈن شۇجىنىڭ كەيپىنى بۇزمىسىلا ، خانىم . تۇردى شۇجى مۇشۇ بىر رومكىغا ئېغىز تېگىپ بەرسىلا بولدى...

ئاتكەمنىڭ قارشىلىقىمۇ بىكار بولدى . تۇردى ئوسمان بىر رومكا بىلەن توختاپ قالمىدى . ئىچكەنسېرى ئۇنىڭ ئاق سېرىق يۈزى شەلپەردەك قىزىرىپ گېپىمۇ كۆپەيدى :

— ياسىن دېگەن كىم ئۇ ؟— دېدى ئۇ خېلى كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇستەلنى مۇشتلاپ تۇرۇپ ، — مەن ناهىيىگه هاكىم بولغان چاغدا ئۇ تاشيولنىڭ ئادەتتىكى كادىرى ئىدى ، هەتتا گۇجاڭمۇ ئەمەس ئىدى . ئۇ خوتۇنىنىڭ يۈزى بىلەن ئۆستى ، سىلەر بىلمەيسىلەر ، ئۇنىڭ قېينىاكىسى كىم ، بىلەمسىلەر ؟... بولدى ، بۇ ئىشلارنى ئۇقمايلا قويۇڭلار... شۇ ياقنىڭ يۆلىشى بىلەن ۋالىي بولدى ، تېخى ماڭا قىر كۆرسىتىۋاتىدۇ ، ئالدىرىماي تۇرسۇن ، ئۇنىڭدەك قۇرۇق سۆلەت ۋالىيلارنىڭ نەچچىسىنى يولغا سېلىپ قويغان بىز...

ئاتكەمنىڭ يالۇرۇشى بىلەن تۇردى ئوسمان قاراڭغۇ چۈشكەنده قايتىشقا ئاران ئۇنىدى . ئۇزۇندىن بۇيان هاراق ـ شارابنى

پەرھىز تۇتۇپ كېلىۋاتقان ئېرىنىڭ بۇگۈنكى قىلمىقىغا ئاتىكەم چۈشىنەلمەي ئاۋارە ئىدى . ھايات دېگەن شۇنداق ، ئادەملەر بىر - بىرىنى مەڭگۈ بىلىپ بولمايدىغان سىرلىق مەخلۇق . سەن بىر ئۆمۈر بىللە ياشاپمۇ ئۇنىڭ قەلب سىرلىرىنى بىلىپ كېتەل-مەيسەن ، ھازىرغىچە بۇ سىرنى ھېچكىممۇ يېشەلمىگىنى يوق...

تۇردى ئوسمان ئۆيىگە كېلىپ كارىۋاتقا ئۆزىنى تاشلىدى - دە ، خورەك تارتىپ ئۇخلاپ كەتتى . ئاتىكەم بىردەم ئۇنىڭ بېشىدا تىكشاپ ئولتۇردى . ئاخىرى كۆڭلى تىنچىپ ئۇمۇ ئۇيقۇغا تۇتۇش قىلدى . تۇردى ئوسمان يېرىم كېچە بولغاندا ئويغىنىپ كەتتى ، بېشى چىڭقىلىپ لوقۇلدايتتى ، گېلىغا نېمىدۇر قاپلاشقاندەك بولۇپ دېمى سىقىلاتتى . ئۇ ئورنىدىن تۇراي دېسىمۇ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ مىدىرلىيالمىدى . ئۇنى بىردىن قورقۇنچ باستى - دە ، يېنىدا ئۆيىنى بېشىغا كىيىپ خورەك تارتىپ ئۇخلاۋاتقان ئاتىكەمنى نوقۇپ ئويغاتتى .

— نېمە بولدىلا ؟ — ئاتىكەم چۆچۈپ سورىدى .

— بېشىم ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ ،— دېدى تۇردى ئوسمان تەستە .

— مەن دېمىدىمۇ ، بۇگۈن ئۆزلىرىنى تۇيماي قالدىلا ... ئەمدى قانداق قىلىمىز ، دوختۇرغا بېرىپ باقامىلا ؟

— شۇپۇرغا تېلېفون قىلىڭلا !— دېدى تۇردى ئوسمان ھا-سىراپ تۇرۇپ .

تۇردى ئوسمان يەنە بالىنىستقا كىرىپ قالدى .

18

چىمەنگۈل بىلەن نۇرىمان بارغانچە يېقىن دوستلاردىن بولۇ-شۇپ قالدى . چىمەنگۈلگە بۇ شەھەردە دېتىغا ياققان ئايالمۇ شۇ بولدى . چىراي دېسە چىرايىمۇ بار ، ناخشا - سازغىمۇ پەيزى بار

بۇ چوكان قاتناشقان مېھماندارچىلىق — چايلار ئالايىتەنلا قىزىيتتى . ئەڭ مۇھىمى ، نۇرىمان ئۇنى ئەڭ ئېسىل ، مودىلىق كىيىملەر بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇۋاتاتتى . بۇ ئۇلارنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇرۇۋەتتى . ئۇلار كۈن ئارىلاپلا بىر - بىرىنى كۆرمىسە چىداشمايدىغان بولۇشتى .

بىر ھەپتە ئىلگىرى نۇرىمان «يېڭى مال ئەكېلىمەن» دەپ ئۇرۇمچىگە كەتكەنىدى . ئۇ يوق بولۇپدى ، چىمەنگۈل زېرىكىپ بىر بولدى . نۇرىمان قاتناشمىغان چايلاردا پەقەت ئولتۇرغۇسى كەلمەي يېرىمدا قايتىپ كەتتى . ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ بىر يېرى يېرىم ئىدى . ئارىلىقتا نۇرىمانغا نەچچە قېتىم تېلېفون بېرىپ تېزرەك يېنىپ كېلىشىنى ئېيتتى . بۇگۈن ئەتىگەن ئۇ ئىداربغا كېلىپ تۇرۇشىغا نۇرىمان تېلېفون قىلىپ قايتىپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلغانىدى ، چىمەنگۈل گويا يېقىن تۇغقىنى كەلگەندەك خۇش بولۇپ كەتتى .

— نەدە سىلى ؟ — چىمەنگۈل ئالدىراپ سورىدى .

— دۇكاندا ، كېلەملا ؟

— ھازىر بارىمەن ،— دېدى چىمەنگۈل خۇشال بولۇپ ۋە مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقىغا : «مەدەنىيەت ئىدارىسىغا يىغىنغا بارىمەن» دەپ قويۇپ ئۇدۇل نۇرىماننىڭ يېنىغا ماڭدى . ئۇلار ئۇزۇن يىل كۆرۈشمىگەن قەدىناسلاردەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى .

— ياڭاللا ، ئۇرۇمچىگە پېتىپلا كەتتىلىغۇ ، يوللىرىغا قاراپ كۆزلەر تېشىلىپ كېتەي دېدى ، — چىمەنگۈل ئۇنىڭغا يۇزىنى يېقىپ تۇرۇپ دېدى . ئۇنىڭ كۆزىگە نۇرىمان تېخىمۇ ياشىرىپ قالغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى .

— ئىچكىرىدىن مال كەلمەي ساقلاپ كەتتىم ، ئۆزۈمۇ زېرىكىپ ئۆلەي دېدىم .

— مالنى ساقلىدىلىمۇ ياكى كونا تونۇشلار ئۈچراپ قويۇۋەتمىدىمۇ ، راست گەپنى قىلسىلا ؟...

— خۇدايا توۋا دېسىلە... ،— نۇرىمان «ۋىللىدە» قىزاردى .
— كۆزلىرى ھەممىنى دەپ قويۇۋاتىدۇ جۇمۇ ، مودىلارمۇ يېڭىلىنىپ قاپتۇغۇ ؟ — چىمەنگۈل ئۇنىڭ چېچىنى ئىما قىلدى .
— بوپتۇمۇ ؟ — دېدى نۇرىمان چېچىنى سىلكىپ تۇرۇپ ، — ھازىر ئۇرۇمچىدە مۇشۇ پاسون مودا ئىكەن .
— يارىشىپتۇ... مىدالىيۇنمۇ قالتىسقۇ ؟ بۇ تۇرقىدا خېلى كاتتا بايۋەچچە بىلەن تونۇشۇپ قالغان ئوخشىمايمزمۇ ؟...
نۇرىمان كۆزلىرىنى ئوينىتىپ كۈلدى .
— ئۇرۇمچىنىڭ ئويۇن - تاماشىسىنى دېسە بۇ شەھەرگە يېنىپ كەلگۈسى كەلمەي قالىدىكەن ،— دېدى ئۇ ئۇھ تارتىپ قويۇپ ،— سىلى تېلېفون قىلمىغان بولسىلىرى يەنە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ كېلەتتىم .
— ھە ، بار ئويۇننى سىلى ئويناپ ، مەنزە مۇشۇ يەردىكى باداڭ قورساق خوتۇنلار بىلەن غەيۋەت قىلىشىپ ئولتۇرسام بولاتتىكەن - دە ؟ — چىمەنگۈل قېيىدىغاندەك بولۇپ نۇرىمانىنىڭ مەڭزىنى چىمدىپ قويدى ، — ئۇرۇمچىدە چايلارغىمۇ بارغانلا ؟
— ئۇرۇمچىنىڭ چايلىرى قالتىس بولۇپ كېتىپتۇ دېسىلە ؟
— شۇنداقمۇ ؟
— بۇدا بىللە بېرىپ كۆرۈپ باقالا ، ۋالىي رۇخسەت قىلارمۇ ؟
— ۋايىيەي ، ئۇنىڭدىن غەم قىلمىسىلا ... بۇدا نېمە ئەكەلدىلە ؟
نۇرىمان شۇ چاغدىلا ئېسىگە كېلىپ ، ئۇنىڭغا ئاتاپ ئەكەلگەن كىيىملەرنى ئېلىپ كۆرسەتتى .
— ماۋۇ كورىيىنىڭ يېڭى كەلگەن كوپتا - يوپكىسى ئىكەن ، ئۇرۇمچىدىمۇ تېخى بازارغا چىقمىدى ، — دېدى نۇرىمان خالتىنى ئېچىپ ، — سىلىگە مۇشۇ رەڭنى تاللىدىم ، بوپتۇمۇ ؟
كىيىمنى ئېچىپ كۆرۈپ چىمەنگۈلنىڭ كۆزلىرى ئويناپ كەتتى .

— كىيىپ كۆرۈپ باقسىلا ، مېنىڭچە دەل كېلىدۇ .
چىمەنگۈل كىيىمنى كىيىپ ، ئەينەكنىڭ ئالدىغا كەلدى .
— نەقىلا مېنىڭ كىيىمىم ئىكەن ، كۆزلىرى بار چوكان جۈمۇ سىلى ، رەڭگىمۇ بولدى ، هە ، ئۆزلىرىگىمۇ ئالغانلا ؟
— مەن باشقا رەڭنى تاللىدىم .
— ساتىدىغانغا ئەكەلمىگەنلا ؟
— ساتىدىغىنىم بۇنىڭغا ئوخشاشمايدۇ .
— سەلىمەنىڭ ئەتىكى چېيىغا پار قىلىپ كىيىپ بارايلى .
— مەنمۇ شۇنىڭغا ئالدىراپ كەلدىم ئەمەسمۇ .
— بولمىسىزە ، ئۈرۈمچىدە قىشلاپ قالىدىكەنلىدە ، خېنىم ، پەيزىلىرى بارغۇ ؟
— ئۇنى بىر دېمىسىلە ،— دېدى نۇرىمان لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ ،— هاياتىنىڭ پەيزىنى شۇلار سۈرۈۋېتىپتۇ جۈمۇ ! مېنىڭ بىر ـ ئىككى دوستلىرىم بار ئىدى ، هازىر ئۇلار چايلىرىنى نەدە ئويناۋېتىپتۇ دېمەملا ، گۇاڭجۇ ، شياڭگاڭلارغا بېرىپ ساياهەت قىلغاچ ئويناپ كەپتۇ .
— شياڭگاڭغا بېرىپ چاي ئۆتكۈزۈپ كېلىدىكەن دەملا ؟
— هەئە ... بەزىزە ، زامانىدىن بېكلا ئارقىدا قالغىلى تۇرۇپتۇق .
— ئۇلار شۇنچىۋالا باي خوتۇنلارمۇ ؟
— بەزىلىرى سودىگەرلەر ، بەزىلىرى خىزمەتچىلەر .
— خىزمەتچىلەرنىڭمۇ شياڭگاڭنى ئايلىنىپ كەلگۈدەك پۇل-لىرى بارمىكەن ؟
نۇرىمان مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى . ئۇ بۇگۈن چىمەنگۈلنى چېكىپ باقماقچى بولۇپ دېگەنىدى ، چىمەنگۈل رەسمىيلا قىزىدى .
— چىمەنگۈل ، — دېدى نۇرىمان ، — هازىر پۇل تېپىشنىڭ يوللىرى جىق بولۇپ كېتىپتۇ ، مەنمۇ باشتا ئاڭلاپ تازا ئىشەنمە-

گەندىم ، بۇ خوتۇنلار بىر - ئىككى مىڭ كوي ئايلىقى بىلەن قانداق ئويناپدىغاندۇ دېگەنىدىم ، كېيىن زەن قويۇپ ئۇقۇپ باقسام ئۇلار ئەرلىرىنىڭ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ پۇل تاپىدىكەن . بىر دوستۇمنىڭ ئېرى دېھقانچىلىق سايمانلىرى ئىدارىسىدە باشلىق ئىكەن ، ئۇ ئېرىنىڭ ئىدارىسىدىن ئەرزان ئېلىپ ، تۆۋەندىكىلەر- گە نەچچە ھەسسە قىممەت ساتىدىكەن . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، يېقىندا قىلغان بىر سودىدىن ئۇچ يۈز مىڭ كوي پايدا قالدى دەيدۇ .

— ئۇچ يۈز مىڭ ؟ !... ،— چىمەنگۈلنىڭ كۆزلىرى چەك- چىيىپ كەتتى .

— ھەئە... خەقلەر پۇل دېگەننى ئاشۇنداق تاپىدىكەن ، ئۇلار- غا سېلىشتۇرغاندا سىلىنىڭ ئەرلىرىنىڭ ھوقۇقى چوڭ - دە ! ۋىلايەتتە قەيەرگە قولىنى سوزسا يېتىدۇ ، نېمە قىلسەن دېسە قىلالايدۇ ، ئەگەر مەن سىلىنىڭ ئورۇنلىرىدا بولغان بولسام بىكار ياتمايتتىم...

— لېكىن ، سىلى ياسىنجاننى بىلمەيلا ،— دېدى چىمەنگۈل بېشىنى چايقاپ ،— بەك ئېھتىياتچان ، قورقۇپ تىترەپلا تۇرىدۇ...

— ھوقۇق دېگەن بىر ئامەت ، — دېدى نۇرمان ، — ئۇ قولدىكى چاغدا پايدىلانمىسا بىكارلا نەرسە . بۇ ئامەت قۇشى بىر ئادەمنىڭ بېشىدا مەڭگۇ تۇرمايدۇ ، بىزنىڭ جىق باشلىقلىرىمىز ئۇنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ ، ئامەت قۇشى ئۇچۇپ كەتكەندىن كېيىن پۇشايمان قىلىشىدۇ .

— راست دەيلا... ،— نۇرمانىنىڭ سۆزلىرى چىمەنگۈلنى ئوبدانلا تەسىرلەندۈرگەن ئىدى ،— ياسىنجانغىمۇ بۇ ۋالىيلىق ئاسانغا كەلمىدى ، بىزمۇ ئاز چىقىم تارتمىدۇق ... لېكىن بىزنىڭ ئۇ ئادەم قىيىزىلدىن ، ئۆزۈمگە بولسۇن دېگەننى پەقەت بىلمەي- دۇ .

— بوپتۇ ، ۋالىي ئۆزى قىلمىسۇن ، چۈنكى ھازىر ئۇ ئادەمگە

تىكىلىپ تۇرغان كۆزلەر ئاز ئەمەس ، ئاۋۇ تۇردى شۇجى دېگەنلەر ماڭىشىپ تۇرىدۇ . دەققەت قىلمىسا ، ئۇلارنىڭ قولىدىن ھەر بىالا كېلىدىغان نېمىلەر... بۇ ئىشنى سىلى قىلسىلا بولىدۇ ئەمەسمۇ ؟...

— مەنمۇ ؟ — چىمەنگۈل كۈلۈپ كەتتى ، — مەن ئۆمرۈمدە سودا دېگەننى قىلىپ باقمىغان ئادەم ، زىيان تارتىپ ئولتۇرارمەن .

— سىلى سودا قىلسىلىمۇ ياراشمايدۇ ، — دېدى نۇرىمان چۈشەندۈرۈپ ، — سودىنى بىز قىلىمىز ، سىلى پەقەت ۋالىيغا بەزى نەرسىلەرنى تەستىقلىتىپ بەرسىلە بولىدۇ ،قالدى ئىشلارغا سىلىنى ئاۋارە قىلمايمىز .

چىمەنگۈل ئويلىنىپ قالدى : «نۇرىمان دېگەندەك ياسىنجاڭ ئىڭ ۋالىي بولۇشى ئۈلارغا كەلگەن بىر ئامەت ، پۈرسەت . ئۇ-رۇمچىدىكى چاغدا ياسىنجان مۇئاۋىنلىقتىن ئاشالمىدى ، باشقار-مىغا مۇئاۋىن باشلىق بولدى ، نازارەتكىمۇ مۇئاۋىن نازىر بولدى . مۇئاۋىننىڭ قولىدا ئىقتىسادىي ھوقۇق بولمىغاچقا ، بۇ ئەمەللەر-دىن تۈزۈكرەك نەپ كۆرمىدى ، ئۇنىڭ ئالدىغا ھاجەتمەن بولۇپ كېلىدىغانلارمۇ ئاز ئىدى . ھازىرقى ئورنى بولسا پۈتۈنلەي ئوخ-شاشمايدۇ ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ بىرىنچى قولى . ئۇنىڭ قولىدا ئىقتىسادىي ھوقۇقمۇ ، ئادەم ھوقۇقمۇ بار . نۇرىمان دېگەندەك بۇ ھوقۇق ئۇنىڭ قولىدا قانچىلىك تۇرىدۇ ، ئەمەل دېگەن باشقىلارنىڭ ساڭا كىيگۈزۈپ قويغان چاپىنى ، بىر كۈنلەرگە كېلىپ ئۇنى سالدۇرۇۋالسا يالىڭاچلا قالىدىغان گەپ ، شۇڭا ھوقۇق قولدا باردا ئۇنى ئىشلىتىشنى بىل !... » ئۇ نۇرىمانىڭ كۆڭلىدىكىنى ئۇقۇپ باقماقچى بولۇپ سورىدى :

— نۇرىمان ، سىلى سودىنىڭ ئېپىنى بىلىلا ، سىلىچە ھازىر قانداق سودىنىڭ پايدىسى ياخشىراق ؟

— سودىنىڭغۇ تۇرلىرى جىق ، — دېدى نۇرىمان ، —

مەسىلەن ، بىر چاغلاردا كىيىم ـ كېچەك ياخشى ماتېغانىدى ، هازىر بۇنى قىلىدىغانلار كۆپىيىپ كەتتى ، جاپاغا تۆشلۇق پايدىسى يوق ، مەن باشتا ئېچىپ قويۇپتىكەنمەن ، خېرىدارلىرىمنىڭ زورى بىلەنلا قىلىۋاتىمەن ، بىز قىلساق باشقىلار تۆتىغان سودىنى قىلساق بولىدۇ .

— مەسىلەن ، قايسى سودىنى ؟

— مەن ئۇرۇمچىدىكى دوستۇمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ، دېھقانچىلىق ماتېريياللىرىنىڭ سودىسى بولغۇدەك دەپ قالدىم ، بىزدە دېھقان جىق سانىنى ئىگىلەيدىكەن ، ئۇنىڭ ئۇستىگە هازىر دېھقانلار يەرلىرىگە خىمىيىۋى ئوغۇت چاچمىسا هوسۇل ئالالمايدىغان بوپتۇ ، ئەگەر بىز ئوغۇتنى دۆلەت باهاسىدا ئېلىپ دېھقانلارغا ساتتۇق دەيلى ، بىر خالتا ئوغۇتتىن ئون كويدىن قالدى دېسەكمۇ ئوبدان پايدا قىلىدىكەن ، مەن سۇرۇشتۇرۇپ كۆردۇم ، هازىر خىمىيىۋى ئوغۇتنىڭ بازىرى بەك ئىتتىك ئىكەن...

— بۇنى ئىككىمىزلا قىلىپ كېتەلەيمىزمۇ ؟

— ئىككىمىز قىلساق چېنىپ قالىدۇ . مەن مۇنداق ئويلاۋاتىمەن ، بىزنىڭ چايدىكى ئاياللار بىرلىشىپ بىر شىركەت قۇرۇپ شۇنىڭ نامىدا قىلساق دەيمەن ، هەممەيلەن ئەهۋالىغا قاراپ پاي قوشسا مەبلەغمۇ هەل بولىدۇ .

— ئوغۇتنىمۇ ئالدۇق دەيلى ، — چىمەنگۇل ئۇقالماي سورىدى ، — ئۇنى قانداق ساتىمىز ، ناهىيە ـ ناهىيىدە دۇكان ئاچمىزمۇ ؟

— ئۇنداق ئاۋارىچىلىك كەتمەيدۇ ، — دېدى نۇرىمان چۈشەندۇرۇپ ، — بىز چوڭ بىر ئىسكىلاتنى ئېلىپ ئوغۇتنى شۇ يەرگە بېسىپ بىر ئادەم توختىتىپ قويىمىز ، هازىر خىمىيىۋى ئوغۇتنى ئېلىپ ـ ساتىدىغانلار يامان جىق ئىكەن ، شۇلار بىلەن ئالاقىلىشىۋېلىپ شۇلارغا ئۆتكۈزسەك ئىش پۈتىدۇ .

— ئۇنداق بولسا بولىدىكەن ، — دېدى چىمەنگۇل .

— سىلى پەقەت ۋالىي ئارقىلىق تەستىقلىتىپ بەرسىلا كۆپايە ، قالدى ئىشلارغا سىلىنى ئاۋارە قىلمايمىز .

— بوپتۇ ، قىلىپ باقايلى ،— دېدى چىمەنگۈل قىزىقىپ ،— يا بايدىن چىقار يا سايرامدىن...

— خاتىرجەم بولسىلا ، زىيان چىقمايدۇ .

ئۇلار شۇنداق كېلىشتى ۋە نۆۋەتتىكى چايدا قالغان ئاياللار بىلەن مەسلىھەت قىلىپ ئىشنى باشلايدىغان ، ئاڭغىچە چىمەنگۈل ۋالىيغا خىزمەت ئىشلەپ ماقۇل كەلتۈرىدىغان بولدى . چىمەنگۈل سائىتىگە قاراپ قويۇپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى :

— ۋىيەي ، چۈش بولۇپ قاپتۇغۇ ، مەن قايتاي ، — دېدى ۋە نېمىدۇر ئېسىگە كەلگەندەك سومكىنى كۆرسىتىپ ، — نۇرىمان ، بۇنىڭ ؟...

— باھاسىنى دەمسىلا ؟— نۇرىمان خاپا بولغاندەك بولۇپ قاش ـ قاپىقىنى سۈزدى ،— توۋا ، مېنى تېخىچىلا دوست كۆرـ مەيۋاتىلا ـ ھە ؟...

— ياق ... شۇنداق بولسىمۇ ...

— مېنى خاپا بولمىسۇن دېسىلە باھا ـ پاھا دېگەن گەپنى قىلمىسىلا ،— دېدى نۇرىمان سومكىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇنقۇزۇپ تۇرۇپ ،— سىلىنىڭ كۆڭۈللىرىگە يارىسىلا مەن خۇش ...

چىمەنگۈلمۇ شۇ گەپنى كۈتكەن ئىدى .

— ئەستا ... ،— دېدى چىمەنگۈل نۇرىمانىنى قۇچاقلاپ تۇـ رۇپ ،— مەنمۇ سىلىگە بىر خىزمەت قىلسام بولاتتى .

— سىلىنىڭ مېنى ئۆز كۆرگەنلىرى كۈپايە ...

نۇرىمان كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىۋاتاتتى ، مانا بۇگۈن ئۇ چىمەنگۈلنى سودا قىلىشقا ماقۇل قىلدى ، ئۇنىڭ پايدىسى... ئەڭ مۇھىمى ، بۇگۈن ئۇ چىمەنگۈلنى ئۆزى نەچچە ۋاقىتتىن ئويلاپ يۈرگەن سودىغا ئۇناتتى . ئۇنىڭ پايدىسى بۇ لاتا ـ پۇتىلاردىن

نەچچە ھەسسە چوڭ ، ئەگەر چىمەنگۈل بۇ سودىنىڭ تەمىنى تېتىپ قالسا كېيىنچە ئۇنىڭدىن تېخىمۇ ئوبدان پايدىلانغىلى بولىدۇ ، تېخىمۇ چوڭ سودىنى قىلغىلى بولىدۇ .

چىمەنگۈل شۇ كۈنى كەچتىلا نۇرىمان بىلەن قىلىشقان مەسلىھەتنى ياسىنجان ۋالىيغا دېدى .

— ھازىر ئايالارنىڭ چايلىرىنىڭ پەقەت مەسلىھەتى قالمىدى ، — دېدى ئۇ نۇرىمانىنىڭ ئۆڭەتكىنى بويىچە گەپنى ئايلاندۇرۇپ ، — بارماي دېسەم ۋالىينىڭ ئايالى بىزنى ياراتمىدى ، دەمىدىكىن دەيمەن . بارسا ئىسراپچىلىق ، غەيۋەت ـ شىكايەت ... شۇڭا نۇرىمان بىرقانچىمىز مەسلىھەتلىشىپ چاينىڭ شەكلىنى ئۆزگەرتىپ باقايلى دېيىشتۇق .

— سىلەر قانداق قىلماقچى بولدۇڭلار ؟ — ۋالىي چۈشەندىمەستىن سورىدى .

— ئاڭلىساق ، ئۇرۇمچىدە چوڭ ئايالالاردىن تەشكىل تاپقان «مېھرىبان ئانىلار» دېگەن ئۇيۇشما بار ئىكەن ، ئۇلار ھەر قېتىمقى چايدا چۈشكەن پۇلنى يېغىپ جەمئىيەتتە ئوقۇشسىز قالغان بالىلارغا ياردەم قىلىدىكەن...

— ھە ، بۇنى ئاڭلىغان ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي .

— بىزمۇ شۇنداق بىر ئىش قىلساقمىكىن دەيمىز .

ياسىنجان ۋالىي گويا ناتونۇش بىر ئادەمنى كۆرۈۋاتقاندەك ئايالىغا ئەجەبلىنىپ قاراپ قويدى .

— قالتىسقۇ ،— دېدى ئۇ بىر ئىشىنىپ ، بىر ئىشەنمەي ،— بۇ ياخشى گەپ ئىكەنغۇ ؟ ئەگەر راستتىنلا شۇ نىيەتتە كەلگەن بولساڭلار مەن قوللايمەن ، بۇنى قانداق قىلماقچىسىلەر ؟

— بىز مۇنداق دېيىشتۇق ، بۇدوقى چايدا ھەربىرىمىز بەش مىڭ كويدىن پۇل چىقىرىپ پاي قىلىپ قوشىدىغان بولدۇق . يىغىلغان مەبلەغنى سودىغا سېلىپ تاپقان پايدىنىڭ سەكسەن پىرسەنتىنى يېتىم بالىلارغا ئىئانە قىلساق دېيىشتۇق .

— سودا قىلساق؟— ياسىنجان ۋالدي قايتىلاپ سورىدى،— سىلەر نېمە سودا قىلارسىلەر؟

— شۇنى كۆپ ئويلاشتۇق، نۇرمانىنىڭ كىيىم - كېچەك تىجارىتىگە دەسمايە قىلايلىمۇ دەپمۇ باقتۇق، لېكىن نۇرمان ئۇنىمىدى. «هازىر كىيىم - كېچەكنىڭ سودىسىمۇ تازا ياخشى ئەمەسكەن، كېيىن كۆكۈل ئاغرىقى تېپىۋالمىغان ئىش بولمىسۇن» دەيدۇ، ئويلاپ باقسام ئۇنىڭ دېگىنىمۇ توغرا...

— ئەمىسە نېمە قىلىسىلەر؟

— نۇرمانىنىڭ دېيىشچە، هازىر خىمىيىۋى ئوغۇتنىڭ بازىرى ياخشى ئىكەن، بۇنى قىلساق بىر تەرەپتىن دېھقانلارغىمۇ نەپ بەرگىلى بولىدىكەن...

— خىمىيىۋى ئوغۇت دۆلەت بىرتۇتاش باشقۇرىدىغان نەرسە، — دېدى ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — ئۇنىڭ سودىسىنى قىلىشقا بولمايدۇ.

چىمەنگۈل ئېرىنىڭ شۇنداق دېيىشىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇ ئالدىراپ كەتمىدى.

— قايسىبىر نەرسىنى دۆلەت بىرتۇتاش باشقۇرمايدۇ؟ — دېدى ئۇ كۈلۈپ قويۇپ، — سىز ئۇنداق دېگەن بىلەن ئوغۇت ئېلىپساتارلىرى ماشىنا - ماشىنا ئەكېلىپ دېھقانلارغا ئۆره باھادا سېتىۋېتىپتۇ. خەقلەرنىڭ دېيىشچە، ئوغۇت زاۋۇتلىرى ئۆزلىرىمۇ سېتىۋېتىپتۇ...

— بىز بۇ يىل شۇنى تەرتىپكە سالماقچى ...

— ئۇنداق تەرتىپكە سېلىشلار جىق بولغان، قاراڭ، ئۇنى بىر سىز تۇزەپ بولالمايسىز، بازارنى ئارقىلىق تۇزەيدىغان گەپ، بىز ئەگەر هايانكەشلەردىن ئەرزان ساتساق ئۇلار ئۆزلۈكىدىنلا بۇ سودىدىن قولىنى تارتىدۇ، بۇمۇ بىر هېسابتا تۇزەش ئەمەسمۇ؟...

ياسىنجان ۋالىي ئويلىنىپ قالدى. ئۇ چىمەنگۈلنىڭ كاللىسىغا بۇ خىيالنىڭ قانداق بولۇپ كىرىپ قالغىنىغا هەيران ئىسىغا بۇ خىيالنىڭ قانداق بولۇپ كىرىپ قالغىنىغا هەيران ئە-

دى . «بۇلار زادى نېمە قىلماقچى ؟ — دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ، مۇشۇ ئارقىلىق پۈل تاپماقچىمۇ ؟ راستتىنلا خەير - ساخاۋەت قىلىدىغان ئىش بولسا مەيلىتى ، ئايال خەق دېگەن مايمۇنغا ئوخشاش دورامچى كېلىدۇ ، بۇلارمۇ تېلېۋىزورلاردىن ئاشۇنداق ئىشلارنى كۆرۈپ ، دوراپ باقماقچىمۇ قانداق ؟··· »

— ئەجەب ئۇنۇڭسز ئىچىگىزگە چۈشۈپ كەتتىغۇ ؟ — چىمەنگۈل تاقەتسزلىنىپ سورىدى ، — بىلسىگىزچۇ ، بۇ مېنىڭ سىزنى قوللاۋاتقىنىم ، ماڭا بولمىسا ، بۇ ئۆيدە نېمە كەم ؟ كىيىمەن دېسەم بار ، يەيمەن دېسەم تۇرۇپتۇ··· مەنچۇ ، خەقلەر ياسىنجان ۋالىينىڭ ئايالى چايلا ئويناۋاتقىنىنى دېمىسۇن ، جەمئىيەتكە پايدىلىق ئىش قىلىۋاتىدۇ ، دېسۇن دەپ قىلىۋاتىمەن . ئاۋۇ تۇردى ئوسمانىنىڭ خوتۇنى ھېچ ئىش قىلماي كېسەل كۆرپىسى بولۇپ يۇرسىمۇ يەنە ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى دېگەن ئەمەلنى قۇچاقلاپ يېتىۋاتىدۇ ، شۇنىڭغىلا ئىچىم قاينىپ : «بوپتۇ قىلايلى» دېدىم ، ئەجەب ياخشى ئويلاپسىز دېمەيسىزا ؟ زادى بىزنى قوللامسىز ، يوق ؟···

— ياخشى بوپتۇ دېدىمغۇ ، يەنە نېمە قىلىپ بېرىمەن ؟

— گېپىڭىز گەپ - ھە ؟— چىمەنگۈل قاشلىرىنى ئويناتىپ ئەركىلىدى ،— ئەمىسە بىزگە تەستىق يېزىپ بېرىڭ !

— نېمە تەستىق ؟

— خىمىيىۋى ئوغۇت ، جىق ئەمەس ھازىرچە يۈز تونناا···

— بۇ ··· قارىڭ ، چىمەنگۈل ،— ياسىنجان ۋالىي بېشىنى چايقىدى ، — مېنىڭ سىزگە مەسلىھەتىم ، سىز بۇ سودىغا ئارىلاشمىسىڭىز بوپتىكەن ··· بۇ دېگەن سىياسەتكە تاقىلىدىغان پرىنسىپلىق مەسىلە ···

— ۋاي - ۋۇي ، سىزنىڭ مۇشۇ پرىنسىپ ، سىياسەتلىرىڭىزدىن جاق تويدۇم··· خەقلەر نى ئىشلارنى قىلىۋاتسا گەپ يوق ، سىزلا شۇنىڭغا ئېسىلىۋالىدىكەنسىز . ھەي ، قارىڭ ، بۇ ۋالىيلىق-

مۇ سىزگە باقسىمەندە ئەمەس جۇمۇ ! نى - نى ئادەملەردىن قالغان ئورۇن بۇ... بوپتۇ ، سىز تەستىقلاپ بەرمىسىڭىز مەيلى ، لېتىپ جۇيجاڭنىڭ ئالدىغا ئۆزۈم بارايى . ئىسىت ، سىزگە دېگەن ئاغزىم...

ياسىنجان ۋالىي ئايالىنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلىدۇ : «ئۇ بىر ئىشنى قىلىمەن دېدىمۇ ، بولدى قىلماي قويمايدۇ . ئەگەر ئۇ لېتىپ جۇيجاڭنىڭ ئالدىغا بارسا بۇ گەپ جەمئىيەتكە يېيىلىدۇ ، ھەركىم ھەر خىل تەبىر بېرىشىدۇ ، بۇنىڭ تەسىرى ياخشى بولمايدۇ... چىمەنگۈل بۇ ئىشنى بىردەملىك قىزىقىش بىلەنلا قىلىۋاتىدۇ ، سودا دېگەن سەھنىدە ئويناپدىغان ئۇسۇل ئەمەس ، ئەتە - ئۆگۈن جاپاسى چىقسا ئۆزىلا ۋاز كېچىدۇ ، ھازىرچە ھەدەپ تۇراي... »

— بوپتۇ ، بوپتۇ ،— دېدى ۋالىي شۇلارنى ئويلاپ ، — بۇ تۇرقىكلاردا ، خوتۇن ، مېنى قارىغۇبتىدىغاندەك قىلىسىلەر ، بوپتۇ ، تەستىقلاپ بېرەي ، لېكىن قالغان ئىشلار بىلەن مېنىڭ كارىم يوق جۇمۇ !

— ماۋۇ گېپىڭىز ۋالىيغا لايىق گەپ بولدى ، — دېدى چىمەنگۈل يايراپ ، — خاتىرجەم بولۇڭ ، سىزنى باشقا ھېچقانداق ئىشقا ئارىلاشتۇرمايمىز ، تۆگە كۆردۈڭمۇ يوق !...

— لېكىن ، مەن سىزگە ئالدىن دەپ قويای ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي جىددىي قىياپەتتە ، — پايدا قوغلىشىپ قانۇنسىز ئىشلارنى قىلغۇچى بولماڭلار ، سىز باشقىلارغا ئوخشاشمايسىز جۇمۇ !

— بىلىمەن ، بىلىمەن ، مەنمۇ كىچىك بالا ئەمەسقۇ ؟— چىمەنگۈل ئاخىرى ئېرىنى قايىل قىلغانلىقىدىن خۇش بولۇپ ئەركىلەپ ئۇنىڭ دۇمبىسىنى سىلاپ قويدى ،— رەھمەت سىزگە ، قارىڭە ، كۆڭلىكىڭىزنىڭ ياقىسى كىر بولۇپ قاپتۇ ، مەن سىزگە دائىم دەيمەن ، كۆڭلەكنى كۈندە ئالماشتۇرۇڭ دەپ . ھە ،

راست ، نۇرىمان ئۇرۇمچىدىن سىزگە چەتئەلگە بىر كۆچلىكىنى ئالغاچ كەپتىكەن ، شۇنداق چىرايلىق ئىكەن ، ئەتە ئالماشتۇرۇۋېلىڭ !...

«بۇ نۇرىمان دېگەن ئايال ئەجەب يېقىنچىلىق قىلىپ كېتىۋاتىدىيا ؟— ياسىنجان ژالىي ئويلىنىپ قالدى ،— چىمەنگۈلنىڭ ئاغزىدىنمۇ چۈشمەيدىغان بولدى ، بۇ سودىگەر دېگەن خەقنىڭ غەرىزىنى ئۇقۇپ بولغىلى بولمايدۇ ، ئەتە - ئۆگۈن بىر بالاسى يۇقمىسا بولاتتىغۇ ؟... ئوغۇت سودىسىنىمۇ ئېھتىمال شۇ تاپتى... » ياسىنجان ژالىينىڭ كۆچلىنى بىر ساراسىمە ئىگىلىۋالىدى ، لېكىن ئەمدى ژاقىت ئۆتكەنىدى .

— نۇرىمانىنى ئاتىكەمنىڭ تۇغقىنىكەن دەۋاتاتتىڭىز ، قانداق بولۇپ سىز بىلەن يېقىن بولۇپ قالدى ؟ — ياسىنجان ژالىي تۇيۇقسىز سورىدى .

— تۇغقانلىقى تۇغقان ئىكەن ، لېكىن ئۇلار ئۇنى خارلاپ چاپلىمىغان بەتنامى قالمىغانىكەن ، بىچارە بىر كۈنى ماڭا قان يىغلاپ دەردىنى ئېيتىپ بەردى ، تۇردى ئوسمان ئۇنىڭغا زورلۇق قىپتىكەن...

— نېمە دەيسىز ؟— ياسىنجان ژالىي ھەيران بولدى .

— ماڭا ئۆز ئاغزى بىلەن دەپ بەردى ، شۇڭا ئۇلارغا چىش - تىرنىقىغىچە ئۆچ ئىكەن ، ئۇلارنىڭ گېپىنى چىقسا تىترەپ كېتىدۇ .

«ئەسلىدە ئىش مۇنداق ئىكەن - دە ؟ بوپتۇ ، ژاقىتى كەلگەندە بۇ ئايالدىنمۇ پايدىلانغىلى بولغۇدەك . ھەي ، تۇردى ، سەن خېلى ئاياللارنى بوزەك قىلىپ بېقىپسەن - دە ! بۇنىڭ جازاسىنى تارتىسەن تېخى... ئۇنداق يېرى بولسا بۇ ئايالنى يۆلەش كېرەك . سىياسىي كېڭەشكە نامزات قىلىپ كۆرسىتىپ قويساق بولامدىكىن ، تۇردى ئوسمانىنىڭ ئىچىگە ئوت كەتسۇن... » ياسىنجان ژالىينىڭ بايىقى ئەنسىزچىلىكى تۇگەپ ، خاتىرجەم بولدى .

— مۇنچىدا ئىسسىق سۇ بارمۇ؟ — ئۇ تازىلىق ئۆيىدىن چىققان چىمەنگۈلدىن سورىدى .
— باردۇ ، يۇيۇنامتىڭىز ؟
— يۇيۇنۇۋالايمىكىن...
— ئەمىسە مەن ئىچ كىيىملىرىڭىزنى تەييارلاپ بېرەي...
ياسىنجان ۋالىي مۇنچىغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىن ، چىمەنگۈل نۇرمانىنىڭ ئۆيىگە تېلېفون قىلدى :
— يېتىپ قالمىغانلا ؟— دېدى ئۇ نۇرمانىنىڭ بوش ئۇنىنى ئاڭلاپ ،— نېمە ئاۋاز ئۇ؟ ھاجىمنىڭ خورىكى دەملا ، ياشاپ كېتىڭ ، مۇزىكا بىلەن ئۇخلايدىكەنلىدە ؟... ھەي ، قارىسىلا ، ياسىنجان ھېلىقى دېگەننى ھەل قىلىپ بېرىدىغان بولدى ، خېلى تەستە ئەيۇەشكە كەلدى دېسىلە . ئەمدىچۇ ، قالغان خوتۇنلارنى سىلى يىغاملا... تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقۇيلى . قالدى ئىشلارنى ئەتە دۇكاندا پاراڭلىشايلى ، ماقۇل ، قايسر ھاجىم ئۇقمىغاندۇ ؟ ھە ، بوپتۇ ، ھازىرچە ئۇقماي تۇرغىنىمۇ ياخشى ، خەيىر ، ئەتە كۆرۈشەيلى !...
چىمەنگۈل بۇگۈن بۆلەكچە خۇشال بولدى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن باغلام ـ باغلام پۇللار خۇددى كىنو لېنتىسىدەك تىزىلىپ ئۆتۈپ ئەندىكتۇرۇۋەتتى . ئۇ كىيىم ئىشكاپىدىن ئەڭ چىرايلىق رۇباشكىنى ئېلىپ كىيدى . يۈز ، بەدەنلىرىگە ئەڭ ئېسىل ئەتىرىنى بولۇشچە چاچتى ، ئاندىن غۇۋا چىراغ نۇرى ئاستىدا كارىۋاتتا سوزۇلۇپ يېتىپ ئېرىنىڭ مۇنچىدىن چىقىشىنى كۈتتى .

19

ياسىنجان ۋالىي يىغىنغا بىر سائەت قالغاندا ـ دە ، «ئىشىم بار» دەپ يېنىپ چىقىپ «بوستان»غا ماڭدى . ئۇ بۇگۈن ئانىسى زورىخاننى يوقلاپ كەلمەكچى بولدى . يېقىنقى ئىككى ئايدىن

بۇيان ، يەغىن ، خىزمەتلەر بىلەن ئۇ ياق - بۇ ياققا كېتىپ مومايىنى يوقلىغۇدەك پۇرسەت چىقىرالمىغان ئىدى . بۇ قېتىم ئۇرۇمچىگە يىغىنغا بارغىنىدا ئانىسىغا ئاتاپ كىيىم - كېچەكلەر-نى ئېلىپ كەلگەنىدى . بۇگۈن شۇ نەرسىلەرنى ئاپىرىپ بەرگەچ ئانىسىدىن ھال سوراپ كەلمەكچى بولدى .

ياسىنجان ۋالىي ئۆزىگە تونۇش قورۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى . ئىلگىرىكى كېسەك تامنىڭ ئورنىدا پىششىق خىشتىن ئېگىز قىلىپ تام قوپۇرۇلغان ، دەرۋازىمۇ ئۆزگىرىپ تۆمۈرگە يېڭىلانغان ئىدى . ئۇ : «خاتا كېلىپ قالدىم-مۇ ؟ » دەپ ئەتراپقا قارىدى . ياق ، بۇ نەق ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن قورۇ ... ئۇ قورۇغا كىرىپ تېخىمۇ تېڭىرقاپ قالدى . بۇرۇن ئامبار ، مال قوتىنىنىڭ ئورنىدا پىشايۋانلىق ئۆيلەر پەيدا بولغان-دى . ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇنقى ئۆيى بىر بۇلۇڭدا يەرگە يېتىپ تۇراتى . كونا ئۆينىڭ ئالدىدىكى ئۇزۇم بارىڭمۇ پاكارلاپ كەتكەندەك كۆرۈنۈپ كەتتى . باراڭنىڭ ئاستىدىكى كاتتا دەم ئېلىپ ياتقان زوربخان مومايى پىكاپنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ بېشىنى كۆتۈردى . ئۇ ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەتراپقا قاراپ ھەيران بولۇپ تۇرغان ئوغلى ياسىنجاننى كۆرۈپ ئالدىراپ كاتتىن چۈشتى :

— توۋا ، بايات تېخى سىزنى خىيال قىلىپ ياتاتتىم ، — دېدى خۇش بولۇپ كەتكەن مومايى سالاملىشىپ بولۇپ ، — ئويلاپ باقسام ، سىزنى كۆرمىگىلى ئىككى ئايچە بوپتۇ . قاسىمجان «ئا-كام ئۇرۇمچىگە يىغىنغا كېتىپتۇ ، يېقىندا كېلىدۇ» دېگەنىدى ، تىنچ - ئامان بېرىپ كەلدىڭىزمۇ ؟

— تۇنۇگۈن يېتىپ كەلدىم ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي ئانىسىنىڭ قانسىز چىرايىغا قاراپ ئەندىشە بىلەن سورىدى ، — ئۆزلىرىچۇ ئانا ، ئاغرىپ - تارتىپ قالمىغانلا ؟

— خۇداغا شۈكۈر ، ياخشى تۇرۇۋاتىمەن...

— ئۆيلەر ئۆزگىرىپلا كېتىپتىغۇ ؟... بايات كىرىپ تونۇ-

يالمايلا قالدىم ، قاچاندىن بۇيان بۇ ئۆيلەرنى سالدىڭلار ؟
— ۋاي ، بالام ، — زوربخان موماي ئۇھ تارتتى ، — سىزنىڭمۇ خەۋىرىڭىز بار ، بۇ يىل قاسىمجاننى يېزىغا باشلىق قىلىپ قويدى ئەمەسمۇ ، ئۇ قاچان باشلىق بولدى ، شۇ كۈندىن تارتىپ ئۆي سالدىغانلىقى كويىغا چۈشتى . ئەتىدىن كەچكىچە ئۆينىڭلا گېپى ، ئاخىرى قايىر ھاجىمنى باشلاپ كېلىپ مۇشۇ ئۆينى سالدۇردى .

«ھاجىم بۇ يەرگىمۇ ئولگۈرۈپتۇ ـ دە ؟— ياسىنجان ۋالىي ئاچچىق كۈلۈپ قويدى ،— ئۇ بۇنىڭ بەدىلىگە يېزىدىن يەر ئالدىمىكىن ؟ بىكارغا قىلمايدۇ··· ماڭا بىر ئېغىز تىنىپ قويمىغىنىنى قارىمامدىغان ؟··· بوپتۇ ، ئۆيلەرمۇ بەك كونىراپ كەتكەنىدى··· »

— ياخشى بوپتۇ ، ئانا ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي يېڭى ئۆيلەرنى ئارىلاپ چىقىپ ، — سىزگە قايسى ئۆينى تۇتۇپ بەردى ؟

— ماڭا ماۋۇ چەتتىكى ئۆينى راسلاپ بەرگەنىدى ، تېخى كۆچمىدىم .

— نېمىشقا ؟

— ماڭا يەنە ئۆزۈمنىڭ كونا ئۆيۈم ياخشىكەن··· ئالدى ئۈزۈم بارىكى ···

— دېمىسىمۇ ، ئانا ، ماۋۇ ئۆي بەك كونىراپ كېتىپتۇ . چىقىپ ، مېۋە قويۇۋەتسىمۇ بوپتىكەندۇق .

— قاسىمجانمۇ چاقىرىز دېگەنىدى ، مەن ئۇنمىدىم .

— نېمىدەپ ؟

— بۇچۇ ، بالام ، داداڭلا ئۆز قولى بىلەن سالغان ئۆي ، سىلەر ھەممەڭلار مۇشۇ ئۆيدە چوڭ بولغان··· سىلەر ھازىر چوڭ كادىر بولۇپ كەتتىڭلار ئەمدى بۇ ئۆينى يارامسىلى تۇردۇڭلا ، ماڭىغۇ يەنە مۇشۇ ئۆيۈم ئىسسىق كۆرۈنىدۇ .

ئانىسىنىڭ كۆڭلىگە كەلگەنلىكىنى بىلىپ ياسىنجان ۋالىي گەپنى ياسىدى .

— مېنىڭ دېگىنىم ، ئانا ، ئۆي بەك كونىراپ كەتتى ، بىرەر خېيىمخەتەر بولۇپ قالامدىكىن دەيمەن .

— خۇدايىم ئۆزى ساقلايدۇ ، بالام... ،— زورىخان موماي ئورنىدىن تۇردى ،— ۋاي ، ئېسىم قۇرۇسۇن ، سىزنى گەپكە تۇتۇپلا كەتتىم ، ئوسساپمۇ قالغانسىز ، ئۆزۈم ئۈيۈتقان قېتىق بار ، بىر پىيالە ئىچىپ باقامسىز ؟

— ماقۇل ، ئانا ...

زورىخان موماي كاتىنىڭ ئۇستىگە شىرەنى قويۇپ داستىخان سالدى ، ئاندىن ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر كورىدا قېتىقنى كۆتۈرۈپ چىقىپ پىيالىگە ئۇستى ـ دە ، ئوغلىنىڭ ئالدىغا قويدى . ياسىنجاننىڭ ئېسىگە شۇئان كىچىك ۋاقىتلىرى كەلدى . ئۇ مەكـتەپتىن كېلىپلا ئاپىسىدىن «قېتىق بارمۇ ؟» دەپ سورايتتى . ئانىسى بولسا ھەر كۈنى ئۇنتۇماي قېتىق ئۈيۈتۈپ قويانتتى . ياسىنجان مۇشۇ باراڭنىڭ ئاستىدا ئانىسى ئوسۇپ بەرگەن قېتىققا نانىنى چىلاپ يەۋالاتتى . ئانىسىنىڭ قېتىقى شۇنچىلىك تاتلىق تېتىيدىكى ، تويغىنىنى بىلمەي يەيتتى . ھازىر بولسا ئۇ شۇ تەمنى تېتىيالمايۋاتاتتى . ئۇ ئانىسىنىڭ كۆڭلى ئۇچۇنلا زورلاپ ئىچتى .

— ئىككى تال نان چىلاپ قويايمۇ ؟

— ياق ، ئانا ، مۇشۇنداقلا ئىچەي ...

— كىچىك ۋاقتىڭىزدا قېتىققا بەك ئامراق ئىدىڭىز ... قېتىق دېگەن ئادەمنىڭ مىجەزىنى تەڭشەيدىغان نەرسە ، زىيان قىلمايدۇ ، دادىڭىز رەھمەتلىكمۇ بەك ئامراق ئىدى . ئېتىزدىن كېلىپلا قېتىق دەيتتى... رەھمەتلىك ماۋۇ كۈنگىچە ئۆمۈر كۆـرۈپ ، سىلەرنىڭ چوڭ كادىر بولغىنىڭلارنى كۆرگەن بولسا قانچە خۇش بولۇپ كېتەر ئىدى...

زورىخان موماينىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى . ئۇنىڭ قورۇقلار بـلەن تورلاشقان چىرايىنى مۇڭ قاپلىدى . ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئۇرۇمچىدىن ئەكەلگەن سوۋغاتلىرىنى

ئېلىپ ئالدىغا قويدى .

— ۋاي بالام ، نېمە ئاۋارە بولۇپ بۇنچىلا نەرسىلەرنى ئەكېلىپ يۈرىسىز ، رەھمەت بالام ، بالىلارغا ئەكەلسىڭىز بولاتتى ئەمەسمۇ ؟

— ئۇلارغىمۇ ئەكەلدىم .

— بىكارلا چىقىمدار بولۇپسىز ، بالام... ئاڭلىسام ئۆي سېلىۋاتىدۇ دەيدۇ ، سىلەرگىمۇ پۇل كېرەك .

— كىم دەيدۇ ؟

— قاسىمجان... ،— موماي «ھەلىمە» دەۋەتكىلى تاس قالدى . چۈنكى ، ھەپتە بۇرۇن ھەلىمە مومانىنى يوقلاپ كېلىپ ئېيتىپ بەرگەن ئىدى .

— ئىدارىنىڭ ئۆيىدە سەل قىسىلىپ قالدۇق ، — دېدى ياسىنجان ،— شۇڭا بىر زېمىن قىلىپ قويايلى دېگەنتۇق ، ئەتە ـ ئۆگۈن پېنسىيىگە چىقساقمۇ لازىم بولار...

— بۇ خىيالىڭىزمۇ بوپتۇ ، بالام ،— زورىخان موماي ئانچە ماقۇل كۆرمىگەندەك خۇرسىنىپ قويدى ، — سىز دېگەن ھۆكۈمەتنىڭ ئادىمى . ھازىرقى ئۆيۈڭلارمۇ يېتىپ ئاشاتتى ، بۇ ھەرقاچان چىمەنگۈلنىڭ پىلانىغۇ دەيمەن ؟

ياسىنجان ۋالىي گەپ ـ سۆز قىلمىدى .

— كونىلاردا «ئوشۇق دۆلەت باشقا چوماق» دېگەن گەپ بار ،— دېدى زورىخان موماي ئاستا ،— سىز بۇ يەرگە يېڭى كەلدىڭىز ، بالام . دوستىڭىز بار ، دۇشمىنىڭىز بار ، كېيىنچە بىر خاپىچىلىق تېپىۋالارسىزمىكىن دەيمەن... نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ «بوستان» غا ئەخمەت دېگەن بىرەيلەن شۇجى بولۇپ تۇرغان . بۇ ئادەم كېلە ـ كەلمەيلا ئەترەتنىڭ بېغىغا ئۆزىگە ئۆي سالدى . ئۆيىگە شەھەرمۇ شەھەردىن ئۇستىلارنى ئەكېلىپ قاراپ ئولتۇرغۇدەك قىلىپ ياسىغانتى ، شۇنىسى بۇ ئۆيدە بىر كۈنمۇ ئولتۇرالمىدى . خەقلەر يۇقىرىغا چاققان چېغى ، شەھەردىن تەكـ

شۇرۇش كېلىپ خىيانەتچى چىقىرىپ تۇرمىگە ئەكىرىپ كەتتى . ئاشۇ زېمىن ئۇنىڭ بېشىغا چىقتى ، خۇدايىم ساقلىسۇن ، خەقنىڭ كۆزى يامان...

ئانىنىڭ گەپلىرى ياسىنجان ۋالىينىڭ كۆڭلىنى دېلىغۇلـ لۇققا سېلىپ قويدى . «مەنمۇ كۆزگە چېلىقىپ قېلىۋاتىمەنمۇ نېمە ؟ ئانام ئەجەب بىر گەپلەرنى قىلىدىغۇ ؟ لېكىن ئۆي سالغان يالغۇز مەنلا ئەمەسقۇ ؟ تۇردى ئوسمانىنىڭ ئىككى يەردە زېمىنى بار ئىكەن ، قالغان كادىرلارنىڭمۇ بار ئىكەن ، ئۇلارنىڭ ھېچ گېپى يوق... ھازىر زېمىن قىلىش ئومۇمىيۈزلۈك ئىش ، قايسىبىـ رىنى بىر تەرەپ قىلىدۇ ، مەن قولۇمدا ھوقۇقنىڭ بارىدا قىلىـ ۋالمىسام ئەتە ـ ئۆگۈن بالىلىرىمغۇ : ‹دادام ئەجەب شۇنچە ھوقۇقى تۇرۇپ بىرەر زېمىنمۇ قىلىپ قويماپتىكەن › دەپ ئەيىبـ لىمەمدۇ ؟ ئانام ھازىرقى ۋەزىيەتنى چۈشىنىپ كېتەلمەيدۇ ، ھە دەپلا قويايى... »

ياسىنجان ۋالىي ئاخىرى بۇ ئۆينى ئوغلى ئادىلجانىنىڭ نامىدا سالدۇرۇۋاتقانلىقىنى ، ئۇنىڭغا ھۆكۈمەتنىڭ تەستىقىنى ئالغانلىـ قىنى ئېيتىپ ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىپ قايتتى . ئۇ ئۆيگە كىرىشىگە چىمەنگۈل ئۇنى سوئال ـ سوراق بىلەن قارشى ئالدى :

— نەگە كەتتىڭىز ؟— دېدى ئۇ قاپقىنى سۈزۈپ ،— ئىداريغا تېلېفون بەرسەم يېغىنغا كەتكەن دەيدۇ ، يېغىندىنمۇ بالدۇر چىقىپ كەتكەن دەيدۇ ، قايىر ھاجىم كەلگىلى نېكەم ، سىزنى ساقلاپ ئولتۇرىدۇ ، بولۇڭ !...

ۋالىينى كۆرۈپ قايىر ھاجىم سافادىن توك سوققاندەك تېز قوپتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، ۋالىي ،— دېدى ھاجىم پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن كۈلكە ياغدۇرۇپ ، — بىمەھەل كېلىپ ئارامىلىرىنى بۇزۇپ قويدۇم ، ئەيىبكە بۇيرۇمايلا...

— ھېچقىسى يوق... ، — ياسىنجان ژالىي ھاجىمنىڭ تەكەللۇپلىرىدىن ئىچى پۇشۇپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ،— خوش ، ئىشلار قانداقراق ؟

— مەنمۇ شۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئىشلىرىنى سىلىگە دوكلات قىلاي دەپ كېلىشىم ،— ھاجىم گېلىنى زورلاپ قىرىپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ،— ئۆينىڭ تام ـ تۇۋرۇكلىرى قوپۇرۇلۇپ ئۆگزىسىمۇ يېپىلىپ بولدى ، ئەتىدىن باشلاپ سۇۋاققا چۈشمەكچى ، خۇدا بۇيرۇسا ، كېلەر ئايغىچە قولدىنمۇ چىقىدۇ .

— ئۆزۈڭلا تۆپىدە تۇرۇۋاتقانسىلە ؟

— ئەلۋەتتە ، ئەلۋەتتە... ماتېرىياللارنى ئۆزۈم بىرمۇبىر تەكشۈرۈپ كۆرۈۋاتىمەن ... ئەڭ قىممەت ماتېرىياللارنى ئىشلىتىۋاتىمىز .

— قىممەت ماتېرىيال دەپ كېيىن بىزنى قەرزگە بوغۇپ قويمايدىغانسىلە ؟— ياسىنجان ژالىي ئۇنى «نېمە دەيدىكىن ؟» دەپ سوريدى ،— بىز كادىر خەقنىڭ ئوشۇق پۇلىمىز يوق جۇمۇ !

— ژالىي ، بىزنىزە ئۆز كۆرمەيدىغان ئوخشايلىدە ؟— قايسى ھاجىم بېشىنى چايقىدى ،— مېنىڭ سەل كۆڭلۈمگە كېلىۋاتىدۇ .

— ياق ، ياق ، ئۇنداق ئەمەس ...

— ئۇنداق بولسا پۇل ـ پۇچەكنىڭ گېپىنى دېمىگەن بولسىلا ، مەن خۇش بولۇپ قالاي... سىلى بىلەن بىز بىر مەھەللىلىك ، بىر ئۆستەڭنىڭ سۇيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان ، تەلىيىمىزگە بىزگە رەھبەر بولۇپ كەلدىلە ، بىزنى ھەر جەھەتتىن قوللاۋاتىلا ، سىلى بولغاچقا بىزمۇ ئەمدى خەقنىڭ ئالدىدا بېشىمىزنى كۆتۈرۈپ يۈرىدىغان بولدۇق ، سىلى شۇنچىلىك غەمخورلۇق قىلىۋاتقان يەر-دە بىرەر ئۆينى سېلىپ بەرمىسەك ئادەمگەرچىلىكتىن چىقىپ كەتكەن بولۇپ قالارمىز...

شۇ ئاردىدا چاي كۆتۈرۈپ كىرگەن چىمەنگۈل گەپكە ئارىلاشتى .

— سىلى بىلمەيلا ، ھاجىم ،— دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ ،— بىزنىڭ بۇ ئادەم تولىمۇ ئېھتىياتچان دېسىلە ، خەقلەر نى - نى ئىشلارنى قورقماي قىلىدۇ . بۇ ئادەم بولسا ئالدى - كەينىگە قاراپ تىترەپلا تۇرغان...

— ئېھتىيات قىلغىنىغۇ ياخشى ،— دېدى قايسر ھاجىم ژالىينىڭ تۇرۇلگەن چىرايىغا قاراپ قويۇپ ،— چۈنكى ، ھازىر ژالىينى قانداق قىلارىكىن ، دەپ كۆز تىكىۋاتقانلار ئاز ئەمەس دېسىلە .

— بىز خەقنىڭ شۇ ، — دېدى چىمەنگۈل بوينىنى تولغاپ ،— قولىدىن باشقا ئىش كەلمەيدۇ ، لېكىن ئادەم چېقىشقا كەلگەندە بىز خەقنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان ھېچكىم يوق .

— شۇنداق ، شۇنداق ،— قايسر ھاجىم خۇشامەت بىلەن ماقۇللىدى ،— ئادەتتىكى ئادەملەرغۇ چېقىمچىلىق قىلسۇن ، بوپ-تۇ دەيلى . لېكىن خېلى كاتتا ئادەملەرمۇ نومۇس قىلماي گەپ كۆتۈرۈپ يۈرىدۇ ئەمەسمۇ ؟...

— نېمە گەپ ئاڭلىدىڭلا ؟ — ياسىنجان ژالىي جىددىيلىشىپ سورىدى .

— ئۇششاق گەپ... ،— قايسر ھاجىم بېشىنى چايقاپ قويدى ،— خەقلەرنىڭ دېيىشچە ، ئاۋۇ جاپپار دېگەن نېمە «ژالىي مەكتەپنىڭ يېرىنى ئىگىلىۋالدى» دەپ ئۇ يەر - بۇ يەردە داد ئېيتىپ يۈرۈۋاتقۇدەك . ئاڭلىسام ، تۈردى شۇجى ئۇنى ئۆيىگە چاقىرىپ ، «سېنىڭ دېگەنلىرىڭ توغرا ، بۇ ئەھۋالنى يۇقىرىغا خەت يېزىپ ئىنكاس قىل ! » دەپتۇمىش ...

— شۇنداقمۇ ؟ — ژالىينىڭ چىرايى دەرھال ئۆزگەردى .

— بۇ جاپپار دېگەن نېمانداق ئۆزىنى بىلمەيدىغان نېمە ؟— چىمەنگۈل گەپكە ئارىلاشتى ،— بەلكىم مەكتەپنىڭ ئىچىدىمۇ ئۇنى كۈشكۈرتۈۋاتقانلار بارغۇ دەيمەن ؟

چىمەنگۈلنىڭ كىمنى دەۋاتقانلىقىنى سېزىپ بولغان قايسر

هاجىم ئوڭايسىزلىنىپ قالدى ـ دە ، گەپنى يوتكىمەكچى بولۇپ :
— ئۇ جاپپار دېگەن ئاشۇنداق ئاقساقال بىر نېمە ، ئۇنى بولسا يىراقراق بىر ياققا يوتكىۋېتىدىغان ئىش ئىكەن ، — دېدى .
— راست ، شۇنداق قىلسىڭىز بولمامدۇ ، — دېدى چىمەنگۈل ، — تۇرغۇن شىجاڭغا دەڭا ، بىز بىلەن ئېيتىشقىنىغا تويسۇن !
— ئۇمۇ بولۇپ قالار ، — دېدى ياسىنجان ژالىي ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ ، — هاجىم بىر گەپنى سەمىلىرىگە سېلىپ قويماي ، بۇ زېمىننى مەن ئانامغا سېلىپ بېرىۋاتىمەن ، ئۆز ۋاقتىدا دادام گۈڭشېغا باغ ئوتكۈزگەن ، شۇنىڭ هېسابىغا بەرگەن ئۆيلۈك يەر ، سورىغانلارغا شۇنداق دەيمىز جۇمۇ !
— شۇنداق ، شۇنداق ، — قايىر هاجىم ژالىينىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى ، — چوڭ بىر باغنى ئوتكۈزگەن ، بۇنىڭغا بىز گۇۋاھ ...
— بۇ كۈندە باشلىق بولماقمۇ تەس بولۇپ كەتتى ، — ياسىنجان ژالىي هارغىن هالدا خۇرسىندى ، — بەزىلەر مېنىڭ ئۈستۈمدىن هېچبىر گەپ تاپالماي مۇشۇنىڭدىن پۇتاق چىقىرىمەن دەۋاتىدۇ ، شۇ قىلغىنىغا ئۆزىنى سالغىنىم سالغان ...
— شۇنداق ، — هاجىم دەرهال قۇۋۋەتلىدى ، — ئىتلار قاۋاۋلىرىدۇ ، كارۋان ئۆز يولىغا كېتىۋېرىدۇ ...
— هەر هالدا ، — دېدى ژالىي هاجىمغا قايرىلىپ ، — قورۇلۇشقا كەتكەن ماتېرىياللار ئۈچۈن هۆججەتلەرنى تەخلەپ قويارسىلە ...
— چاتاق يوق ، ژالىي ، سۇ كىرمەيدىغان قىلىپ جۆندەپ قويىمەن .
ياسىنجان ژالىي خاتىرجەم بولغاندەك يېنىك تىن ئالدى . ئۇ قايىر هاجىمنىڭ مۇشۇ گەپلەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈنلا كەلمىگەنلىكىنى بىلەتتى . شۇڭا ئۇنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتتى ، دەرۋەقە

هاجىم سەل تۇرۇۋېلىپ گەپنى تەشتى :

— ئاڭلىساق ، شەھەردە يېڭىدىن ئېچىۋېتىلگەن رايون قۇرغۇدەك دېيىشىدۇ . بىز بىخەۋەر قالمايلى ، ۋالىي...

— سىلى نەدىن ئاڭلىدىڭلا ؟— ياسىنجان ۋالىي ھەيران بولۇپ سورىدى ، چۈنكى بۇ ئىشنى پارتكوم ئۇچ كۈننىڭ ئالدىدا مۇزاكىرە قىلغان ئىدى .

— ھازىر ئۇچۇر دېگەننىڭ مەخپىيەتلىكى قالمىدىغۇ ؟ — قايسىر ھاجىم مۇغەمبەرلىك بىلەن كۈلدى ،— ئاڭلىساق ، بۇ ئىشقا شەخسەن ئۆزلىرى مەسئۇل بولۇپلا ، تازا جايىدا بوپتۇ ، سىلى دېگەن بۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى ياخشى بىلىلا ، ئاڭلاپ ھەممەيلەن خۇش بولدۇق ، تۇردى شۇجىنى قوشۇلماپتۇ دەيدىغۇ ؟

«توۋا ، ماۋۇ ئادەم خۇددى يىغىنغا قاتناشقاندەكلا گەپ قىلىۋاتىدىغۇ ، بۇلارغا كىم يەتكۈزگەندۇ ؟... » ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ سورىدى :

— بۇنى سوراپ قالدىلا ، بىرەر پىلان بار ئوخشىمامدۇ ؟

— بۇ ناھايىتى دانا ئىش بوپتۇ ، — دېدى قايسىر ھاجىم مەقسىتىنى دېيىشكە ئالدىرىماي ، — ئەسلىدە بۇنداق رايونىنى بالدۇر قۇرىدىغان ئىش ئىدى ، لېكىن ۋىلايەتنىڭ ئىلگىرىكى باشلىقلىرىنىڭ كاللىسى تازا ئازاد بولماي كەينىگە سۆرەپ كەتتى . ھازىر بۇغداي ، قوناق تېرىپ باي بولغىلى بولمايدۇ... پېقىر ئولتۇراق ئۆي سودىسىنىڭ بازىرىنى ئېچىشنى ئويلاشقان ، لېكىن بۇ پىكرىمنى بۇرۇن ھېچكىم قوللىماي قويدى .

— ئۆي ـ زېمىن سودىسى قىلاي دەملا ؟— ياسىنجان ۋالىي ياندۇرۇپ سورىدى .

— شۇنداق ، شۇنداق ...

— ھاجىم ، — دېدى ۋالىي ،— نىيىتىڭلارغۇ ياخشى ئىكەن ، لېكىن بۇ يەردە بىرمۇنچە مەسىلە بار ، مەسىلەن ، يەرنىغۇ

ئالارسىلەر ، ئۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقان دېھقانلارنىچۇ ؟ ئۇلارنى رازى قىلىش كېرەك .

— بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىلا ، ئۇلارنىڭ ھەرقانداق تەلەپىنى ئورۇنداپ بېرىمەن .

— قانداق رازى قىلماقچىسىلە ؟

— ئۆيلىرىنى ، باغۋارانلىرىنى دۆلەت باھاسىدا باھالاپ پۇل بېرىمەن ، ئەگەر ئۆي تەلەپ قىلسا سالغان بىناددىن ئۆي بېرىمەن ...

— ھەم ، بۇ چارەڭلا بولمىدىكەن ،— دېدى ۋالى ماقۇللاپ ،— بەزىلەر كەپتۇ ، دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىنى باھالاپ ئالمىمىز ، قالغان ئىش بىلەن كارىمىز يوق ، دەيدۇ . ئۇ دېھقانلارنى بىز قانداق قىلىمىز ؟ ئەگ بولمىغاندا ، ئۆيلىرىگە ئۆي بېرىش كېرەكتە ، قانداق دېدىم ؟

— شۇنداق ، شۇنداق ...

— شۇڭا بەزىلەرگە ئۇنىمىدۇق ، يەرنى سەن ئال ، ئۇنىڭ پوق ـ سۇيدىكىنى ھۆكۈمەتكە ئىتتىرىپ قوي ، بىزنىزە تازىلىق ئىشچىسى كۆرىدىغان ئوخشايدۇ ...

ياسىنجان ۋالى قاينىپلا كەتتى . قايىر ھاجىم بولسا ئۇنىڭ گەپلىرىنى بىرمۇبىر كۆڭۈل تارازىسىغا سېلىپ باھا قويماقتا ئىدى . «قارىغاندا ، بۇ ئادەم يەر ئۇچۇن يەنە بىرنەرسە تەلەپ قىلامدۇ نېمە ؟ ئۆينى بىكارغا سېلىپ بەرگەندىن كېيىن رازى بولسا بولاتتىغۇ ، قەرز پۇلدىن قانچىلىك ئالار ؟ بەش پىرسەنتتەك رازى بولارمۇ ؟... چىمەنگۈل دېگەن ماڭۇ خوتۇنمۇ زۇۋان سۇرمەي ئولتۇرۇۋاتىدىيا ؟ بۇمۇ بايا ئەكەلگەن سوۋغاتلارغا رازى بولمىدىمۇ نېمە ؟ ياۋاللا... بۇ باشلىقلارنىڭ نەپسىگە نېمە بالا تەگدى ، تويماي-دىغانلا بولۇپ كېتىۋاتىدىيا ؟... » ھاجىم يارەم سورىغاندەك بولۇپ چىمەنگۈلگە قارىدى . چىمەنگۈل ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ ۋالىنىڭ سۆزىنى بۆلدى :

— ئۇ گەپلەرنى قويۇڭە ،— دېدى ئۇ خۇشياقمىغان قىياپەتتە ، — هاجىم ساقلىلى بىلەن ئالدىڭىزغا كەلسە نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ كەتتىڭىزغۇ ؟ ئۇ رايونىڭىزغىمۇ خېرىدارنىڭ چىقىپ بەرگىنى ياخشى ، هاجىمنىڭ چارىسى بولمىدىكەن ، سىلەرگىمۇ ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرمەيدىكەن ، بولدى ئەمەسمۇ ؟

— بولۇشىنىغۇ بولمىدۇ ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي چىمەنگۈلنىڭ گېپىدىن سەل ئوڭايسىزلىنىپ ، — لېكىن ، بۇ يەرگە مەبلەغ سالمىدىغانلارنىڭ ئۆلچىمى بار ، هاجىم بۇنىڭ هۆددىسىدىن چىقالامدىكىن ؟

— نېمە ئۆلچەم ؟

— يېتەرلىك مەبلىغى بولۇش كېرەك . هاجىم قانچىلىك مەبلەغ سالماقچى ؟

— هازىرچە بەش مىليوننى غەملەپ قويدۇم .

ۋالى كۈلگىنىچە بېشىنى چايقىدى .

— مانا ، مانا ، بەش مىليون بىلەن ئۆي ئىگىلىرىنى رازى قىلالىساڭلار چوڭ گەپ ، قۇرۇلۇشنى نېمە بىلەن سالىسىلەر ؟

— سىلىدەك باشپاناهسىز بولغاندىن كېيىن پۇل هەل قىلىپ بېرىدۇ دەيمىز ، — دېدى قايسىر هاجىم مۇغەمبەر كۈلكىسىنى كۈلۈپ .

— هاجىم ، مەن بايا دېدىمغۇ ، بىز دېگەن هۆكۈمەتنىڭ مائاشىغا قاراشلىق ئادەم ، نەدىكى پۇل بولسۇن ؟

— لېكىن ، پۇل بېرىدىغان بانكا بار ئەمەسمۇ ؟

— قەرز ئالماقچىمۇ ؟

— هازىر هەرقانداق تىجارەتچى قەرز ئالماي بىر ئىش قىلالمايدۇ ، سىلىگە كېلىپ مۇنچە مىليون دەسمايەم بار دېگەنلەرگە ئىشەنمىسىلە ، هەممىسىلا يالغان ، ئۇلارنىڭ گەدەنگىچە قەرزى بار…

— بانكا بىلەن سۆزلىشىپ باقتىڭلىمۇ ؟

— ئەچچە ۋاقىتتىن شۇ ئىشىنىڭ كويىدا يۈردۈم دېسىلە ،— دېدى قايسر ھاجىم جانلىنىپ ،— ھازىر ھەممە ئىش تونۇشلۇق بىلەن پۈتىدىغان گەپ ئىكەن ، ئىلگىرى بانكىدا گېپىمىزنى خېلى ئاڭلايدىغانلار بار ئىدى . يېقىندا كادىرلارنى تەكشەپ بىز تونۇمايدىغان ياشلارنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپتۇ ، ئۇلارنىڭ بىزگە قارايدىغان كۆزى يوق...

— بانكىنىڭ ئىشلىرىغا بىز ئارىلىشىۋالساق تازا توغرا بولمايدۇ ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي سەل تۇرۇۋېلىپ ،— ئەگەر مەن بانكىغا تەستىق سېلىپ بەرسەم ھازىرلا بەزىلەر گەپ تاپىدۇ . مەنغۇ ياخشى كۆڭلۈم بىلەن قىلارمەن ، لېكىن ئەھۋالنى ئۇقمىغانلار : «ھە ، مانا ، ياسىنجان ۋالىي قايسر ھاجىم بىلەن بىرلىشىپ سودا قىلىۋاتىدۇ» دەيدۇ ، بۇ ئىشتا مېنى خىجىل قىلمىسلا بولامدىكىن...

ۋالىينىڭ ئاخىرقى گېپىنى ئاڭلاپ قايسر ھاجىم تىتىلداپ قالدى .

— ئەسلىدە سىلىنى ئارىغا سېلىپ ئاۋارە قىلمىسام بولاتتى ،— دېدى ئۇ ئورنىدىن قوپۇپ ئېگىلگىنىچە ،— ئەمدى قارىسىلا ، سىلىدىن بۆلەك باشپاناھىمىز يوق ئىكەن ، بۇ قىلغانلىرىنى بىزمۇ لايىقىدا قايتۇرارمىز قارىسىلا ...

ياسىنجان ۋالىي نېرىدا ئولتۇرغان چىمەنگۈلگە كۆز تاشلىدى . ئۇنىڭ قارىشىنى كۈتۈپ تۇرغان چىمەنگۈل مەنىلىك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى . ئايالىدىن جاۋابنى ئالغان ياسىنجان ۋالىي ناھايىتى تەس ئىشنى ھەل قىلغاندەك گېلىنى قىرىپ قويۇپ ھاجىمغا قايرىلدى :

— قانچىلىك قەرز ئالماقچى ؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تەققىزالىقتا ئولتۇرغان ھاجىمغا جان كىردى .

— بەش مىليونغا ئىلتىماس يازغانتىم ،— دېدى دەرھال ۋە

قولىدا تۆتۈپ تۇرغان خۇرۇم سومكىسىدىن يازغان ئىلتىماسىنى ئېلىپ قوش قوللاپ ژالىيغا سۇندى .

ياسىنجان ژالىي قەرزگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ بىرەەم ئويلانغاندىن كېيىن ، يانچۇقىدىن قەلەم ئىزدىدى . ئۇنىڭدىن كۆز ئۈزمەي تۇرغان قايىر هاجىم دەرهال پارقىراپ تۇرغان قەلەمنى ئېلىپ سۇندى . ياسىنجان ژالىي ئىلتىماسىنىڭ ئۈستىگە : «قايىر هاجىم ژىلايىتىمىزدە كۆزگە كۆرۈنگەن كارخانىچى ، ئۇنىڭ قۇرۇلۇش ساهەسىدە كۆرسەتكەن تۆهپىسى زور ، نۆۋەتتە ئۇ ئېچىۋېتىلگەن رايوننىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلماقچى ، سەلەر ئۇنى كېرەكلىك مەبلەغ بىلەن تەمىن ئېتىڭلار ! » دەپ يېزىپ ئىمزاسىنى قويدى . ئۇ قەغەزنى هاجىمغا قايتۇرۇپ بېرىپ بولۇپ ، قەلەمگە كۆزى چۈشتى .

— هاجىم ، قەلەملىرى قالتىس ئىكەن ؟— دېدى ئۇ قەلەمنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ ،— ئالتۇن قەلەم ئەمەستۇ ؟

— ئوقۇغان ئادەم يەنىلا قەلەم تونۇيدۇ - دە ،— قايىر هاجىم خۇشامەت بىلەن هىجايدى ،— بۇ قەلەمنى گۇاڭجۇغا بارغاندا كۆزۈمگە چىرايلىق كۆرۈنۈپ سېتىۋالغانىدىم ، خىيالىمدا «سىلىگە يارامۇ ؟ » دەپ ئالغاچ كەلگەنىدىم .

— ياق ، ياق... ئۆزلىرى تۇتسىلا ، — دېدى ژالىي قەلەمنى تەڭلەپ .

— قولۇمنى يانداۋرمىسىلا ، ژالىي ،— دېدى هاجىم قولىنى كۆكسىگە قويۇپ ، — بۇغۇ ، سىلىنىڭ لايىقلىرىدا نېمە ئەمەس ، سىلى داۋاملىق قەلەم بىلەن ئىش قىلىلا ، مېنىڭدىن خاتىرە بولۇپ قالسۇن ، مەن خۇش بولاي ، قولۇمنى يانداۋرمىسىلا !...

— هاجىمنىڭ پەمى بار ئادەمدە ، — ياسىنجان ژالىي چىمەنگۈلگە قاراپ كۈلدى ، — بىر قەلەم بىلەن بەش مىليوننى توغرىلاۋاتىدۇ ، هاجىم ، سىلى نەدە ئوقۇغان ؟

— ياق ، ياق ،— قايسر هاجسم ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى ،— قەلەمنىڭ يولى باشقا ، ناۋادا بانكا بىلەن كېلىشىپ قالساق ئۇنىڭ كۆڭلى باشقا ، خاتىرجەم بولسىلا ...

قايسر هاجىم ئۇستى ـ ئۇستىگە رەھىمەتلەرنى ئېيتىپ ئۇزاپ ماڭدى . ئۇنى تاشقىرىقى ئىشىككىچە ئۇزىتىپ قويۇپ كىرگەن چىمەنگۇل كۆزلىرىنى ئويناتقان هالدا ئىشكاپنىڭ يېنىدا تۇرغان يوغان سومكىنى كۆتۈرۈپ ئېرىنىڭ يېنىغا كەلدى .

— بۇ نېمە ؟— ۋالىي ئەجەبلىنىپ سورىدى .

— هاجىم ئەكەپتۇ ، — چىمەنگۇل سومكىدىكى نەرسىلەرنى ئېلىپ ئۇستەلگە يېيىشقا باشلىدى ، — ساپلا سىزگە ئەكەلگەنمۇ نېمە ؟— ئۇنىڭ كۆزى قىپقىزىل دۇخاۋا قاپلىق قۇتىغا چۈشۈپ ئۇنى ئىتتىرىپ ئاچىتى ۋە خۇشاللىقىتىن كۆزلىرى ئويناپ كەتتى ،— ئالتۇن بىلەزۈك ئىكەن ، مۇشۇنداق بىلەزۈكۈم يوق ئىدى ، بۇ هاجىم ئۇنداق تۇرغىنى بىلەن خېلى مال تونۇيدىكەن جۇمۇ ،— چىمەنگۇل ئۇنى قولىغا سېلىپ كۆرۈپ باقتى ،— چىرايلىق ئىكەن ـ هە ؟ ئەتە چايغا سېلىپ بارىدىغان نەرسەم چىقتى...

— بۇ هاجىم ئەجەب قىلىپ كېتىۋاتىدۇ ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي ئۇستەلدىكى بىر ـ بىرىدىن ئېسىل نەرسىلەرگە قاراپ قويۇپ ،— كېيىن بىر دەردى چىقمىسا بولاتتىغۇ ؟

— ۋاييەي ، نېمىدىن قورقاتتىڭىز ؟— چىمەنگۇل ياراتمىغاندەك قاپقىنى سۇزدى ،— سىز ۋالىي بولغاندىن كېيىن قىلىدۇ . بۇنىڭ هەيران قالغۇدەك نېمىسى بار ؟ كونىلار : «چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە» دەپ بىكار ئېيتمىغان ، بولدى ، سىز بىلمىگەن بولۇڭ ، قالغان ئىشنى مەن توغرىلايمەن...

ياسىنجان ۋالىي چىمەنگۇلگە گەپ تېپىپ بېرەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ چۈشىنىكسىز بىر هالەتتە خۇرسىنىپ قويدى .

20

ئەنۋەر ئۇستەلدىكى سائەتنىڭ قاتتىق جىرىڭلىشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىيۇ ، لېكىن شۇ ھامان بۇگۈن دەم ئېلىش كۈنى ئىكەنلىكى ئېسىگە كېلىپ ، سائەتكە ئاچچىقى بىلەن قاراپ قويۇپ ئۆزىنى ياستۇققا تاشلىدى . ئۇ ئۇزۇلۈپ قالغان ئۇيقۇسىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن كۆزىنى يۇمۇپ يېتىپ باقتى . لېكىن ، ھەرقانداق قىلىپمۇ قاچقان ئۇيقۇسىنى تاپالمىدى ، قېرىشقاندەك ، دېرىزىدىن ئەتىگەنلىك قۇياش نۇرى ئۇنىڭ يۈزىگە چۈشۈپ قىزدۇرغىلى تۇردى . ئۇ ئاپتاپتىن قېچىپ نېرىغا سۇرۇلۇپ يېتىپ باقتى ، لېكىن بۇزۇلغان ئۇيقۇسىنى زادىلا ئۇلىيالمىدى…

ئەسلىدە ئۇ بۈگۈن تازا قېنىپ بىر ئۇخلىۋالماقچى بولغان ئىدى . يېقىندىن بۇيان ، ئىدارىدىكى ئالدىراشلىق ئۇنى قاتتىق هاردۇرۇۋەتكەن ئىدى . ئۇنى ئاز دەپ ئاخشام يالقۇننى ئۇزىتىدىغان بولۇپ ساۋاقداشلار ئولتۇرۇش قىلغان ئىدى . ئولتۇرۇش يېرىم كېچىدە ئاران تۈگىدى . هاراقمۇ تازا ئىچىلدى . بىچارە يالقۇن ئاخىرى كىچىك بالىدەك يىغلاپ كەتتى . ئاۋەتتە هاراقنى ئىچمەيدىغان يالقۇن هەممەيلەن بىلەن بىر قېتىمدىن ئىچىپ چىقتى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ يېنىغا كەلگەندە خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالغاندى :

— كېلە ، ئاداش ،— دېدى ئۇ لىققىدە هاراق قۇيۇلغان رومكىنى ئۇنىڭ رومكىسى بىلەن سوقۇشتۇرۇپ تۇرۇپ ،— بىز يەنە كۆرۈشەلەيمىزمۇ يوق ، خۇدا بىلىدۇ… سېنىڭ بىلەن ئون يىل بىللە ئوقۇپتىمەن ، ئىككىمىز بىرەر قېتىم سەن - پەن دېيىشمەپتۇق… راستتىنى ئېيتسام ، سىلەردىن پەقەت ئايرىلغۇم يوق ، قانداق قىلىمەن ، ماڭماي قالاي دېسەم ئىككى بالامغا چىدىمىدىم ، بولمىسا خوتۇن دېگەن ئازمۇ ؟… شۇڭا خوتۇننىڭ كەينى-

گه كىرىپ تونۇمايدىغان يات بىر ئەلگە كېتىۋاتىمەن . ئۇ يەردە مېنى كىم تونۇيدۇ ؟ كىم بىلەن سىلەردەك مۇڭدىشىپ ئولتۇرالايمەن ؟ مېنى قانداق تەقدىر ـ قىسمەتلەر كۇتۇپ تۇرىدۇ ، بىلمەيمەن··· ساڭا دەيدىغان گېپىم ، ئاداش ، ئايدا بولسىمۇ دادام بىلەن ئاپامنى يوقلاپ قويارسەن··· ئۇلار سېنى كۆرسە مېنى كۆرگەندەك بولىدۇ···

يالقۇننىڭ كۆزلىرىدە لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدى . ئۇنىڭغا قاراپ ئەنۋەرنىڭ كۆڭلىمۇ بۇزۇلدى . بىچارە يالقۇن بالىلىرىنى دەپ ئۆز يۇرتىنى ، قېرىنداشلىرىنى تاشلاپ كېتىۋاتىدۇ . بولمىسا ئۆزىنىڭ زادى كەتكۇسى يوق . ئايالىنىڭ ئاكا ـ ھەدىلىرى نەچچە يىل ئاۋۇال چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەنىدى ، يېقىندا بۇلارنىمۇ چاقىرىپ قەغەزلەرنى ئەۋەتكەن ئىدى . يالقۇن «كەتمەيمەن» دەپ خېلى تارتىشتى ، لېكىن ئايالىمۇ ئۇستا چىقتى : « كەتمىسەڭ ئىككى بالىنى بەرمەيمەن ، ئۆزۈم بىلەن ئەكىتىمەن» دەپ چىڭ تۇرۇۋالغاچقا يالقۇن ئامالسىز ماقۇل بولدى . «دەرۋەقە ، ئاشۇ يات ئەلدە ئۇنىڭ كۇنى نېمە بولار ؟ بۇمۇ تەقدىرمۇ ؟ بىچارە يالقۇن بالىلىرى ئۈچۈن ھەممىدىن كېچىپ كېتىۋاتىدۇ ، لېكىن مېنىڭ دادامچۇ ؟ ئۇ راھەت تۇرمۇش ، ئەمەل ئۈچۈن ئاپام ئىككىمىزنى زار يىغلىتىپ تاشلاپ كەتتى ، ئۇ قانداق دادا ؟··· ئۇنىڭدا مۇشۇ يالقۇنچىلىك ۋىجدان ، دادىلىق مەسئۇلىيىتى بولدىمۇ ؟··· »

تېلېفوننىڭ ئەنسىز جىرىڭلىشى ئەنۋەرنىڭ خىيالىلىرىنى چېچىۋەتتى . ئەنۋەر ئېرىنچەكلىك بىلەن تۇرۇپ تېلېفوننى ئالدى .

— تېخى قويمىدىڭىزمۇ ؟— تېلېفوندا گۈلشەننىڭ چاڭىلدىغان ئۇنى ئاڭلاندى ،— ئاخشام قاتتىق ئويىنۇۋەتتىڭلارمۇ نېمە ؟ كىملەر بىلەن ئولتۇردۇڭلار ؟

گۈلشەن ئاخشام دوختۇرخانىدا دىجورنى بولۇپ ئىشلىگەن ، قەيسەرنى چوڭ ئۆيگە ئاپىرىپ قويغانىدى . ھازىر ئۇنىڭ ئىشتىن چۈشۈپ تېلېفون قىلىشى ئىدى . گۈلشەننىڭ ئادىتى شۇنداق ، ئۇ

ئۆزى بىللە بارمىغان چاي ـ ئولتۇرۇشلارغا كىملەرنىڭ كەلگەن-لىكىنى ، نېمە گەپلەر بولغانلىقىنى زىر ـ زەۋىرىگىچە ئېنىقلاپ ئۇقمىغۇچە كۆڭلى تىنمايدۇ . بۇگۈنمۇ شۇنداق بولدى ، ئۇ توپ-توغرا يېرىم سائەت سوئال سورىدى . ئۆتكەنكى جېدەلدىن كېيىن گۈلشەن سەل پەسكويغا چۈشكەندەك بولدى . ئەنۋەرگە بۇرۇنقى-دەك قوپال تەگمەيتتى . ئەنۋەر بۇ ئۆزگىرىشلەرگە ئۆزىچە تەبىر بەردى . «ئۇلار ھەرقاچان بۇنىڭ دادىسى ژالىي بولۇپ كەلدى ، ئەمدى سەل ئېھتىيات قىلمىساق بولمايدۇ ، دەۋاتامدىكىن ؟... ئۇلار مېنىڭ دادام بىلەن باردى ـ كەلدى قىلمايۋاتقىنىمغا ھەر-گىز ئىشەنمەيدۇ ، دادىسىنى تېپىۋالدى دەۋاتىدۇ ، بۇ گۈلشەننىڭ گەپلىرىدىن چىقىپ تۇرىدۇ ، مەن بۇلارنى قانداق قىلسام ئىشەن-دۇرەلەيمەن ؟... ھازىرقى ئادەملەر نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ ، ھەم-مە ئىشلارنى ھوقۇق ، مەنپەئەتنىڭ تارازىسىغا سېلىپ ئۆلچەيدە-غان بولۇپ كەتتى دېسە... باشقىلارغۇ مەيلى ، مەن بىلەن بىر ياستۇققا باش قويۇپ يېتىۋاتقان گۈلشەنمۇ مېنى چۈشەنمىسە بۇنى نېمە دېگۈلۈك ؟... »

ئاخشامقى ئولتۇرۇشنى زىر ـ زەۋىرىگىچە ئېنىقلاپ بولغاندىن كېيىن ، گۈلشەن ئەنۋەردىن سورىدى :

— بۇگۈن نېمە ئىش قىلىسىز ؟

— ئۇخلايمەن ، — دېدى ئەنۋەر خۇشياقماي .

— تۇزۇك گەپ قىلمىڭا ، — گۈلشەن كۈلدى ، — بىكار بولسىڭىز زورىخان مومامنى يوقلاپ قويسىڭىز بوپتىكەن ، خېلى كۈنلەر بولدى ، ھالىنى سورىيالمىدۇق . سىزنى كۆرسە بۆلەكچە خۇش بولۇپ كېتىدۇ ، نېمە ئاپىرىمەن دەمسىز ؟ يېڭى گۆشتىن ئېلىڭ ، تاتلىق ـ تۇرۇملەردىن... ھە ، راست ، ھېلىقى «ئار-مان» قۇۋۇەت تالقانلىرىدىن ئېلىۋېلىڭ ، ئۆتكەنده شۇنى ماختىدى دەۋاتاتتىڭىزغۇ ؟... مەن چوڭ ئۆيده بولىمەن... ئەمىسە شۇنداق قىلىڭ جۇمۇ !...

ئەنۋەر ئاچچىق كۈلگىنىچە تېلېفونىنى قويدى . ئەمدى ئۇنىڭ ئۈيقۇسى تەلتۆكۈس قېچىپ كەتتى . ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ يۇز - كۆزىنى يۇيدى ، ئۇنىڭ كاللىسىغا گۈلشەننىڭ بايانلىرى كىرىۋالدى . «توۋا ، ئىلگىرى گۈلشەن بولسا مۇمامنىڭ گېپىنى ئايدا - يىلدا قىلىپ قويمايتتى ، ھازىر ئەجەب ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بولۇپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرمەمدىغان ؟ بۇنىڭ تېگىدە گەپ بارغۇ ، دادامغا ياخشى كۆرۈنمەكچىغۇ··· مەن ئەمدى ۋالىيىنىڭ سايىسىدە كۇن كۆرىدىغان تەقدىرگە قالدىممۇ ؟··· دۇنيادا ئەڭ ئىقتىدارسىز ، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئادەملەر ئاتا - ئانىسىنىڭ مەنسىپى ، بايلىقىنى كۆز - كۆز قىلىپ ماختىنىدۇ ، مەنمۇ ئەمدى شۇ كۇنگە قېلىۋاتىمەنمۇ ؟··· »

تاشقىرىقى ئىشىك يېنىك چېكىلدى . چاي ئىچىپ ئولتۇرغان ئەنۋەر «بۇ ئەتىگەندە كىملەر بولغىيتتى ؟ » دېگىنىچە ئۇسۇتەلنى ئوپۇل - توپۇل يىغىشتۇرۇپ بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى ۋە بوسۇغىدا ھىجىيىپ تۇرغان قايسر ھاجىمنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى . قايسر ھاجىم بولسا خۇددى كونا تونۇشلاردەك قىزغىن كەيپىياتتا كۆرۈشتى :

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم !— دېدى ئۇ ئىككى قولىنى تەڭ سوزۇپ ھۆرمەت بىلەن ۋە ئادەت بولۇپ كەتكەن گېپىنى تەكرارلىدى ، — بىمەھەل كېلىپ ئارامىڭلارنى بۇزۇپ قويدۇممۇ قاداق ؟··· بىز سەھرانىڭ ئادەملىرى ئەدەپ - قائىدە دېگەننىمۇ تازا بىلىپ كەتمەيمىز ، ئەپۇ قىلىلا···

ئەنۋەر ئۆيگە دەسسەپ باقمىغان بۇ ھاجىمنىڭ قاق سەھەردە كېلىشىنىڭ سەۋەبىنى ئۇقالماي ئۇنى ئۆيگە باشلىدى . قايسر ھاجىم تۇزۇت قىلماستىنلا مېھمانخانىغا كىرىپ تۆردىكى سافاغا جايلىشىپ بولۇپ دۇئاغا قول كۆتۈردى ، ئاندىن باشقىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئەھۋال سوراپ كەتتى .

— بۇگۇن دەم ئالغان ئوخشىماملا ؟ — قايسر ھاجىم ئۇزۇدىن

دىن - ئۇزۇن تىنچلىق سوراپ بولغاندىن كېيىن دېدى .
— ھەئە...
— بانكىنىڭ خىزمىتىمۇ تولا ئالدىراش - ھە... بىزنىڭ بىر تۇغقانىنىڭ قىزى سودا - سانائەت بانكىسىدا ئىشلەيتتى ، باشتا ئاتا - ئانىلىرى قىزىمىزنىڭ تەلىيى چىقتى دەپ خۇش بولۇشتى . بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن ئاڭلايمەن ، «يولدىشى بىلەن ئاجرىشىپ كېتىپتۇ» دەيدۇ ، نېمە بولغاندۇ دېسەم ، بۇ قىز بالا خىزمىتى ئالدىراش بولغاچقا ئۆيىگە ئېشىنالمايدىكەن . يولدىشى «ئاش - تاماقنى ۋاقتىدا ئەتمەيدىغان ، سەن ئاشۇ بانكىدىلا ئۆي تۇت» دەپ خېتىنى بېرىۋېتىپتۇ . شۇنىڭغا قاراپ دەيمىنا...
— بانكىنىڭ خىزمەت تۈزۈمى چىڭراق ،— دېدى ئەنۋەر ئۇنىڭ گېپىگە يارىشا . ئۇ بۇ ئادەمنىڭ ئەتىگەندە نېمىدەپ كەلگەنلىكىنى ئۇقالماي ھەر خىل پەرەزلەرنى قىلىپ باقتى . ھاجىم بولسا كېلىش مەقسىتىنى دېيىشكە ھېچ ئالدىرىمايۋاتاتتى .
— بۇ بانكىنىڭ ئۆيلىرى ئوخشىمامدۇ ؟ — قايىر ھاجىم ئۆينىڭ تام - تورۇسلىرىغا قاراپ قويۇپ سورىدى .
— ھەئە...
— قانچە ئېغىز بولدى ؟
— ئاشخانىدىن بۆلەك ئىككى ئېغىز...
— ئىككى ئېغىز ؟ — قايىر ھاجىم ئىشەنمىگەندەك ياندۇرۇپ سورىدى ، — سىلى ئىككى ئېغىز ئۆيدە ئولتۇرۇۋاتامىلا ؟
— ئىدارىدە ئۆي سەل قىسراق ، ئامال يوق...
— بۇ بولماپتۇ ،— دېدى قايىر ھاجىم ،— ياسىنجان ژالىيىنىڭ ئوغلى مۇشۇ ئۆيلەردە ئولتۇرسا قانداق بولۇپ كەتتى ؟... ھازىرغۇ باشلىقنىڭ بالىۋاقىلىرى زىيان تارتىدىغان زامان بولۇپ قالدى ، ئاتا - ئانا بولغۇچىمۇ بىزگە گەپ تېپىپ بەرمە ، دەپ تىترەپ تۇرىدۇ . باشلىقنىڭ بالىلىرى قاتتىقراق يۆتىلىپ قويىسىمۇ ، «گۇناھ قىلدى» دەيدۇ . ياسىنجان ژالىيمۇ ناھايىتى ئېھتىـ

ياتچان ئادەم ، قۇرۇق گەپكە قالماي دەپتۇ ـ دە... مۇنداق قىلايلى ، ئۇكام ، ئەگەر ياراتسىلا ، «چىمەنزار»دىكى ئاھالىلەر رايونىدا بىكار ئۆي بار ، سىلىگە بىر يۇرۇش ئۆي بېرەي...

«بۇ قىزىق ئادەم ئىكەنغۇ ، ھېچ گەپتىن ـ ھېچ گەپ يوق ماڭا ئۆي بېرىۋەتتىغۇ ؟ بۇ ئادەم زادى نېمىدەپ كەلگەندۇ ؟... »

— بىزگە ھازىرچە مۇشۇ ئۆيمۇ بولىدۇ ، — دېدى ئەنۋەر كۇلۇپ تۇرۇپ ، — ئىدارىمۇ بۇ يىل ئۆي سالماقچى بولۇۋاتىدۇ ، سالسا شۇنىڭدىن ئالارمىز .

— بىنا سالغۇچە بولسىمۇ كەڭتاشاراق ئولتۇرۇپ تۇرمامىلا ؟

— ياق ، رەھمەت...

— ۋالىيغا ئۇقتۇرمايمىز ، خاتىرجەم بولسىلا .

— گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس ، ماڭا ئىدارىدە ئولتۇرۇش قۇلايلىقراق ...

— سىلىمۇ دادىلىرىنى دوراپ ناھايىتى ئېھتىياتچان ئىكەنلا ، بۇغۇ ياخشى پەزىلەت . مانا ، ياسىنجان ۋالىي ئۆزىنى پاك تۇتقاچقا خىزمىتىمۇ ئۆسۈپ كۆتۈرۈلۇۋاتىدۇ ، بۇ يەرگە ۋالىي بولۇپ كەلگەندىن بۇيانمۇ جىق ياخشى ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ . ئىلگىرىكى ۋالىيلار ھە دېسە مېھماندارچىلىق ئويناپ كۇننى ئۆتكۈزۈشتى ، خەلق نېمە بولۇۋاتىدۇ ، قانداق قىلساق ماۋۇ يۇرتنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرىمىز دېگەنلەر خىيالىغا كىرىپ چىقمايتى . ياسىنجان ۋالىي كېلىپ بىرەر يىل بولمايلا جىق ئۆزگىرىشلەرنى قىلىۋەتتى ، چوڭ يەردە تۇرغان ، بىلىملىك ئادەم دېگەن يەنە باشقىچە بولىدىكەن...

«بۇ ئادەم زادى نېمىدەپ كەلگەندۇ ؟— ئەنۋەر ئۇنىڭ مەقسىتىنى ئۇقالماي تىت ـ تىت بولدى ،— ياكى دادام ماڭا خىزمەت ئىشلىگىلى ئەۋەتتىمۇ ـ يا ؟ ئەزىمىسىنى ئەزمەي گېپىنى دېسە بولمامدۇ ؟... »

— خىزمەت قابىلىيىتى دېسە نېمىكەن دەپتۇق ، — قايسر

هاجىم ئەنۋەر بىلەن كارى يوق سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ،— ئۇ ھەممە ئادەمدە بولۇۋەرمەيدىكەن ئەمەسمۇ ؟ بەزىلەرگە ئاتىنىڭ كالـ لىسىدەك ھوقۇقنى بەرسىمۇ خەقلەرنىمۇ ، ئۆزىنىمۇ رازى قىلالـ ماي يۈرىدۇ . نېمىشقا ئۇنداقكىن دېسەك ، قورساقتا ئۇماچ يوق ئىكەن ـ دە . ھوقۇقنىمۇ بىلىمى بار ، دىتى بار ئادەم ئىشلەتسە باشقىچە بولىدىكەن··· سىلى بىر يەرگە بارىدىغان ئوخشىماملا ؟ — قايىر ھاجىم ئاخىرى ئەنۋەرنىڭ سائىتىگە قاراپ قويغانلىقىنى كۆرۈپ سورىدى .

— بۇگۈن ئىدارىدە دىجورنى ئىدىم··· ،— ئەنۋەر يالغاندىنلا دېدى .

— ئەستا··· مەن سىلىنى بۇگۈن دەم ئالدى دەپ پاراڭ قىلىۋېرىپتىمەن···

— بىرەر ئىش بارمىدى ؟

— چوڭمۇ ئىش ئەمەس··· خەۋەرلىرىمۇ باردۇ ؟ ياسىنجان ۋالىينىڭ كۈچ چىقىرىشى بىلەن «ئاۋات»تا ئېچىۋېتىلگەن رايون قۇرۇلۇۋاتىدۇ ، — دېدى ئۇ ۋە يېنىدىن ئايرىمايدىغان قول سومـ كىسىنى ئېچىپ ئىچىدىن بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ ئەنۋەرگە قوش قوللاپ سۇندى ، — پېقىر ياسىنجان ۋالىينىڭ تەكلىپى بىلەن شۇ يەردە ئولتۇراق ئۆي قۇرۇلۇشىنى قىلىدىغان بولۇپ قالدىم . شۇ قۇرۇلۇشقا بانكىدىن قەرز ئالاي دېگەن···

ئەنۋەر قەغەزنى ئېلىپ ئوقۇپ چىقتى . ئۇ ئىلتىماسنامىڭ تۆۋەندىكى دادىسىنىڭ سالغان تەستىقىنى قايتا ـ قايتا ئوقۇدى . ئۇ خەتنى ئوقۇغانسېرى نېرۋىسى ئۆرلەپ ئاچچىقى كەلدى . ھاـ زىرغىچە ھېچقانداق باشلىق بۇنداق بۇيرۇق قىلىپ تەستىق يازمـ ىغانىدى ، ئەنۋەر ئۆزىنى بېسىۋېلىپ قايىر ھاجىمغا قارىدى .

— بۇ ئاز پۇل ئەمەسكەن ، — دېدى ئۇ ، — سىلىمۇ بىلىلا ، بانكىنىڭمۇ قائىدە ـ تۈزۈمى بار ، بۇنىڭغا يالغۇز مەن بىرنەرسە دېيەلمەيمەن ، بىز مۇزاكىرىلىشىپ بىرنېمە دەيلى···

قايسر هاجىم بۇنداق جاۋابنى كۈتمىگەن ئىدى .

— ۋالىي سىلىنى بېجىرىپ بەرسۇن دېگەنىدى ، يا ئۆزى بىلەن سۆزلىشىپ باقاملىيا ؟ — دېدى ئۇ .

— ياق ، هاجىتى يوق ،— دېدى ئەنۋەر ،— مەن بايا دېگەنـدەك بـۇنى رەھبەرلىـك بـىلەن مـۇزاكىرىلىشىپ باقمىساق بولمايدۇ...

— نىياز خاجاك بىر ئەزمە دېسىلە ، ئۇكام ، ئۇنىڭغا دېسىلە بۇنى نەچچە ئاي سۆرەيدۇ ، ۋالىي ئاڭلىسىمۇ ياخشى ئەمەس ، ئۆزلىرىلا بىرنېمە دەۋەتمەملا ؟

— سىلى مېنى ئورۇنسىز خىجىل قىلمۇاتىلا...

— خاتىرجەم بولسىلا ، ئۇكام ، بۇنىڭ پىرسەنتىنى بازار نەرخىدىن كەم قىلمايمەن .

— نېمە پىرسەنت ؟

— بىز بۇ ئىشنى بۇگۈنلا قىلمۇاتقىنىمىز يوق ، بانكىنىڭ رەسمىيىتىدىنمۇ خەۋىرىمىز بار ، باشقىلارغا كەتكەندىن سىلى دېگەن ئۆز ئادەم .

ئەنۋەر هاجىمنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ كۈلۈۋەتتى .

— نېمـە دەۋاتـىلا ، هاجـىم ؟— دېـدى ئۇ جـىددىي تەلەپـپۈزدا ،— بانكا سودا قىلمايدۇ جۈمۇسىلا ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ، بانكا كۆرۈنگەنلا باشلىق تەستىق يازسا پۇل بېرىدىغان ئىدارىنىڭ مالـيە بۆلۈمى ئەمەس . بىزنىڭمۇ قانۇن - تۈزۈمىمىز بار ، بىز ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلساق بولمايدۇ... مېنىڭ پىكرىم ، سىلى هازىر قايتىپ تۇرسىلا ، بىز ئىلتىماسلىرىنى مۇزاكىرىلىشىپ ئاندىن بىرنېمە دەيلى...

— ۋالىيغا «ئەنۋەر مۇشۇنداق دېدى» دەيمۇ ؟— قايسر هاجىم سەل تۇرۇپ كېتىپ دېدى ، — ئۇ ئادەم ماڭا جاۋابنى بەرسىلە دېگەنتى ؟

— بانكىنىڭ تۈزۈمىنى دەپ قويىلىدە...

— بۇنداق قىلساق ۋالىينى رەنجىتىپ قويارمىزمىكىن ، ئۇكام ؟— قايسر هاجىم ئەمدى پوپوزىغا ئۆتتى ، — ئۇ ئادەمنىڭ مىجەزىنى سىلى مەندىن ئوبدان بىلىلا ، دېگىنىنى قىلمىغان ئادەم ، بىكار خاپىچىلىق تېپىشىۋالمايلى .

— ۋالىيمۇ دۆلەتنىڭ قانۇن ـ تۈزۈمىنى بىلمىدۇ ، مېنىڭچە رەنجىمۇ كەتمەيدۇ...

قايسر هاجىم ئەنۋەرگە گەپ يېگۈزەلمەيدىغىنىغا كۆزى يېتىپ خۇرسىنىپ قويدى . ئەنۋەرمۇ «گەپ تۈگىدى» دېگەندەك ، ئەتەيگە يەنە سائىتىگە قاراپ قويدى .

— مېنى قۇرۇق يانداۋرمىغان بولدىلا ، — دېدى قايسر هاجىم ئورنىدىن تۇرۇپ ، — مەن چوڭ ئۇمىدته كەلگەنىدىم ، خەير...

— بىزنىڭ تۈزۈمىمىز شۇنداق ـ ده !...

— ئۇنداق تۈزۈم ، قانۇن دېگەنلەرنى ، قارىسىلا ، ۋالىيدەك ئادەملەر تۈزگەن ، ئۇنى ئۆزگەرتىشمۇ شۇلارنىڭ قولىدىن كېلىدۇ . سىلى تېخى ياش ، نۇرغۇن ئىشلارنى ئۇقۇپ كەتمەيلا... تېخى قايسى كۈنى ۋالىي تۇرغۇن شىجاڭغا : «نىياز خاڭجاڭ ياشىنىپ قاپتۇ ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئەنۋەرنى ئويلىشىڭلار» دېگەنىدى ،— قايسر هاجىم «گېپىم قانداق تەسىر قىلدى» دېگەندەك كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئەنۋەرگە قاراپ قويدىيۇ ، لېكىن ئەنۋەرنىڭ چىرايىدىن بىرەر ئالامەتنى سېزەلمىدى...

شۇ گەپنىڭ ئۈستىگە ئۆيگە هەلىمە كىرىپ كەلدى ، ئۇنى كۆرۈپ قايسر هاجىم ئالدىراپ قالدى .

— ئەنۋەر ئۇكام ، — دېدى ئۇ ئىشىك تۈۋىگە كەلگەنده توختاپ ، — بىزلەر سىلىگە قارىغاندا نەچچە ئىشتاننى بۇرۇن يىرتقان ، كۆرگەنلىرىمىزمۇ جىقراق... هەر هالدا ۋالىينىڭ لەۋزىنى ياندۇرمىغانلىرى تۈزۈك ئىدى ، كېيىن پۇشايمان قىلمىغان ئىش بولۇپ قالمىغاي يەنه...

ئەنۋەر گەپ قىلماستىن كۈلۈپلا قويدى . قايسر ھاجىم بولسا سوغۇقلا «خوش» دەپ ماڭدى .

— بۇ ئادەم نېمىدەپ كەپتۇ ؟— ھاجىم ئۈزاپ ماڭغاندىن كېيىن ھەلىمە ئوغلىدىن سورىدى . ئەنۋەر باياتىن بولۇنغان گەپ-لەرنى ئاپىسىغا دەپ بەردى .

— گېپى بەكلا يوغان نېمىكەن ، — دېدى ئەنۋەر ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ ، — ئۇنىڭ رايىچە بولسا بۈگۈنلا پۈلنى قولىغا تۇنۇزۇپ قويسام بولغۇدەك...

— ئۇنى يوغىنىتۇۋېتىپ بارغانلار بار ـ دە ،— دېدى ھەلىمە ھەممىنى چۈشىنىپ ،— سەن نېمە دېدىڭ ؟

— مۇزاكىرە قىلىمىز ، دېدىم .

— ھەل قىلىپ بەرگەن بولسا ئۆمۈ بوپتىكەن ، بالام ، يامان قىپسەن .

— نېمىشقا ؟

— ھازىر قايسر ھاجىم بىلەن داداڭلار ئاپاق ـ چاپاق . قايسر ھاجىم ئۇلارغا بىكارغا ئۆي سېلىپ بېرىۋاتمايدۇ ، تېگىدە گەپ بار ، شۇڭا داداڭ ئۇنىڭغا قەرز بېرىڭلار دەۋاتىدۇ ، مەن دەپ قويماي ، قايسر ھاجىم بۇ پۈلنى ئالماي قويمايدۇ .

— مەن قوشۇلمىسامچۇ ؟

— ھەي ، بالام ، سەن داداڭنىڭ مەسجەزىنى بىلمەيسەن ، ئۇ دېگىنىنى قىلماي قويمايدىغان ئادەم ، سەن ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيسەن...

— ئاپا ، مەنمۇ بۇنى بىلمەن ، — دېدى ئەنۋەر ، — قايسر ھاجىمنىڭ كەينىدە كىمنىڭ بارلىقىنى چۈشىنىپ تۇرۇۋاتسەن ، ئەگەر قايسر ھاجىمنىڭ ئورنىدا باشقا بىرى كەلگەن بولسا بۇنداق قاتتىق تۇرۇپ كەتمەيتتىم... سىز دەپ بېقىڭا ، دادام سىز بىلەن ماڭا نېمە كۈنلەرنى كۆرسەتمىدى ؟ سىز بىر ئۆمۈر تۇرمۇشنىڭ خوۋلىقىنى كۆرمەي ئۆتتىڭىز . مەنمۇ دادا دېگەن قانداق بولىدۇ ،

بىلمەي چوڭ بولدۇم . خەقلەر مېنى يېتىم ئوغلاق ، دەپ ھاقارەت قىلغاندا مەن نەچچە قاتار ئۆستەڭگە ئۆزۈمنى تاشلاپ ئۆلۈۋېلىشنى ئويلىغان چاغلىرىم بولغان ، شۇ كۈنلەرنى ئويلىسام ئۇنى ھازىرلا بېرىپ بوغۇپ قويغۇم كېلىدۇ... ئاشۇ كۈلپەتلەرنىڭ سورىقى بولمامدۇ ، قىلغان قىلغانىنىڭ بولۇپ كېتەمدۇ ؟... تېخى بۇگۈنگە كېلىپ بىر ئېغىز كەچۈرۈم سۆزى يوق يەنە ماڭا بۇيرۇق چۈشۈرىدىغان نېمە ھەققى بار ئىكەن ؟... قولىدىن كەلسە مېنى ئەمەلىمدىن ئېلىۋېتسۇن ، شۇنداق قىلسا تېخىمۇ ياخشى ، لېكىن مەن سىز بىلەن ماڭا قىلغانلىرىنى بىرمۇ بىر كۆزىگە كۆرسىتىمەن !...

ھەلىمە ھازىرغىچە ئوغلىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلەلمەي كەلگەنىدى ، ئۇ ئوغلىنىڭ ئالدىدا ياسىنجانىنىڭ گېپىنىمۇ زادى قىلمايتتى . بۇگۈن ئوغلىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۆڭلى دەككە - دۈككىگە چۈشتى .

— بالام ، مەن خۇش بولاي ،— دېدى ئۇ تىترىگىنىچە ،— بۇ نىيىتىڭدىن يانغىن ، ئۆتكەن ئىشلار كەتتى ، ئۇنى تەرگەشنىڭ پايدىسى يوق . ھازىر بىر ئوبدان ياشاۋاتىمىز ، مېنىڭ بۇ دۇنيادا بىردىنبىر ئۈمىدىم ، يۆلەنچۈكۈم سەن . ساڭا بىرەر پېشكەللىك كەلسە مېنىڭ تۈگەشكىنىم شۇ . ياسىنجان نېمە بولمىسۇن ، سېنىڭ ئۆز داداڭ . ئەگەر سەن ئۇنىڭغا بىرەر زىيانكەشلىك قىلساڭ مەن ئۇ دۇنيا ، بۇ دۇنيا رازى ئەمەس...

— ئانا !...

— ئۇنىڭ گۇناھلىرى بولسا خۇدايىم بار ، ئۆزى جازالايدۇ ، بۇ دۇنيادا كۆرمىسە ئۇ دۇنياغا بارغاندا كۆرەر...

ئەنۋەر ئاپىسىنىڭ بۇنداق دېيىشىنى كۈتمىگەن ئىدى . ئۇ ئاپىسىغا قاراپ تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى ، گويا ئۇ ئاپىسىنى بۇگۈن كۆرۈۋاتقاندەك ئىدى . توغرا ، ئەنۋەر ئاپىسىنى نەدىن چۈشەنسۇن ؟... ئۇ ئاپىسىنىڭ ئاشۇ ۋاپاسىز دادىسىنى جېنىدىن

ئوشۇق ياخشى كۆرگەنلىكىنى ، تۇنجى مۇھەببەتنىڭ ، قاياق سۆيگۈنىڭ ئىزنالىرى قالغان ئاشۇ بەختلىك كۈنلەرنى پات - پات ئەسلەپ ياش تۆكىدىغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن ؟ ئۇ ئاپىسىنىڭ باشلىقلار قورۇسىدا ياسىنجانىنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن چاغدا ھاياجان بىلەن ھودۇقۇپ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغانلىقىنى ، نەچچە كۈنگىچە ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيدىغان ئاجايىپ يوچۇن بىر تۇيغۇدا گاراڭ بولۇپ يۈرگەنلىكىنى قانداق بىلسۇن ؟... شۇ تاپتا ياسىنجان ھەلىمەنىڭ ئالدىغا كېلىپ : «ھەلىمە ، ياشلىقتا ئېزىپتىمەن ، ئانا - بالا ئىككىڭلارغا جىق ئازار بەردىم ، مېنى كەچۈرۈڭلار ، مەنمۇ چوڭ بوپتىمەن ، ئەمدىكى ئۆمرۈمنى سىلەر بىلەن ئۆتكۈزسەم دەيمەن» دېگەن بولسا ئۇ بەلكىم بىر ئۆمۈر تارتقان دەرد - ئەلەملىرىنى ئۇنتۇپ كەتكەن ، تەقدىرنىڭ بۇ قىسمىتىگە رازى بولغان بولاتتى . بۇ ھەلىمەگە ئوخشاش ساپ مۇھەببەتكە ئەقىدە قىلغان ۋاپادار ئايالىنىڭ دەريادەك كۆڭلى ئىدى . ئەنۋەر بولسا ئاپىسىنىڭ بۇ قەلبىنى چۈشىنىپ يېتەلمەيتتى .

21

ئاسىيەنىڭ كۈنلىرى خۇددى كۆل سۈيىدەك جىمجىت ، بىر خىل رېتىمدا ئۆتۈۋاتاتتى . ئۇ پەقەت دوختۇرخانىغا ئىشقا بارغاندىلا ئىش بىلەن بولۇپ ، ۋاقىتتىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالاتتى . خىزمەتتىن چۈشكەندىن كېيىن بولسا ئۇنى زېرىكىشلىك باساتتى . ئۆيدە ئۇ مۇڭدىشىدىغۇدەك ئادەم يوق . دادىسى تولا چاغلاردا ئۆيدە بولمايدۇ . خىزمەت ، يېغىن ، كامانداروپكا بىلەن ئالدىراشلا . ئاپىسى بولسا ھەر كۈنى دېگۈدەك چاي ، مېھماندارچىلىقتا بولۇپ ، ئۆيگە يېرىم كېچىدە كېلىدۇ . ئۇ ئاسىيەنىڭ ھالىنى ئايلاپ سوراپ قويمايدۇ . ئىنىسى ئادىلجان ئۆيگە

تېخىمۇ كەم كېلىدۇ . ئاسىيە پەقەت ئۆي خىزمەتچىسى بىلەن بىردەم - يېرىمدەم پاراڭ قىلىشىدۇ ، ئۇنىڭ ئاسىيە بىلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇرغۇدەك ۋاقتى يوق . «مومام ئۆيدە بولغان بولسىمۇ ياخشى ئىدى ، ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكى گەپلەرنى قىلىپ بېرەتتى··· » دەپ ئويلايتتى ئۇ بەزىدە . ئۇ مومىسىنى يوقلىغاچ بىرەر كېچە قونۇپ كېلىشنى ئويلايتتى ، لېكىن ئاپىسىنىڭ تىللاپ كېتىشىنى ئويلاپ بۇ نىيىتىدىن يانатتى···

ئاسىيە ئېزىلگەن ، هارغىن هالەتتە ئورنىدىن تۇرۇپ ئەيىنەكنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئەينەكتىكى سولغۇن ، چاچلىرى پاخپايغان مىسكىن چىرايىنى كۆرۈپ كۆڭلى يېرىم بولدى . ئۇ ئۆز سىيماسىغا ئۇزاق قاراپ تۇردى . ئۇنىڭ قانسىز لەۋلىرى نېمىگدۇر ئىنتىلگەندەك تەشنالىق بىلەن ئېچىلغان ئىدى . ئۇ نېپىز ئىچ كۆڭلەك ئىچىدىكى چوقچىيىپ تۇرغان كۆكسىنى سىلاپ قويدى . ئۇنىڭغا بۇ ئەت كۇندىن - كۇنگە سولىشىپ بوشاۋاتقاندەك ، كىچىكلەپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى . «مېنىڭ قىزلىق دەۋرىم مۇشۇنداق يېگانە ئۆتۈپ كېتەرمۇ ؟··· مانا يىگىرمە يەتتە يىلنى ئۇزاتتىم ، قىز بالا ئۇچۇن بۇ يىللارنى ئۆتكۇزۇش ئاسانمۇ ؟ يەنە قاچانغىچە كۇتىمەن ، مېنىڭ ئۇمىد يۇلتۇزۇم نەدىدۇ ؟··· ئاھ ، ئۇمىد ! سەن راستىنلا ئېزىتقۇ ، ساڭا هەممىلا ئادەم ئىنتىلىدۇ ، بىراق ساڭا ئېرىشەلەيدىغانلار تولىمۇ ئاز··· شۇنداق بولسىمۇ ئىنسانلار ساڭا تەمە بىلەن ئىنتىلىدۇ . ئاھ ، ئۇمىد ! مەن ساڭا يەنىلا ئىتائەت قىلىمەن ، چۇنكى سەن ئالدامچى بولساڭمۇ ، لېكىن ئازاب ، ئەندىشىلەر بىلەن تولغان بۇ هاياتقا ئازراق بولسىمۇ خۇشاللىق ، لەززەت بېغىشلايسەن . ماڭا هاياتتا هەممە نەرسە تەل ، پەقەت قەلبىملا يېگانە ، مەن يۇلتۇزۇمنى يەنە قاچاغىچە كۇتىمەن ؟··· »

ئاسىيە كەيپسىز هالدا ئىشقا باردى . ئۇ بالىنىستىنڭ ئىشىكىدىن كىرىشى بىلەن هەممىنى ئۇنتۇدى . ئەتىگەندىن بۇيان ئۇنى

ئازابلىغان خىياللار خۇددى سەھەردىكى تۇماندەك كاللىسىدىن غايىب بولدى . چۈشكە يېقىن ئۇنىڭ يېنىغا رىزۋان دوختۇر كىردى . ئۇنىڭ قولىدا مەتبەئە بېسىلغان بىر پارچە قەغەز بار ئىدى .

— ئاسىيە !— دېدى ئۇ قەغەزنى كۆرسىتىپ ،— ئۆتكەندە ئىنگلىزچە كۇرس بولسا ئوقۇسام بولاتتى دەۋاتاتتىڭىز ، مانا ئېچىلىپتۇ .

— قېنى ، ئەكېلىڭە ، سىزمۇ ئوقۇمسىز ؟

— مېنىڭغۇ ، شۇنداق ئوقۇغۇم بار ، — دېدى رىزۋان ئۈھ تارتىپ قويۇپ ،— شۇنىسى بالىنى قانداق قىلىمەن ، ئەخمەت تولىسى كامالىدروپكىغا كېتىدۇ... نېمىشقىمۇ ئالدىراپ ئەرگە تەگكەن بولغىيتتىم ؟

كىشىلەر مانا شۇنداق . بەزىلەر ئۆي تۇتقىنىغا پۇشايمان قىلىدۇ ، بەزىلەر بولسا ئۆي تۇتۇشقا ئالدىرايدۇ ، ھايات شۇنىڭ بىلەن مەنىلىك...

ئاسىيە ئىشتىن چۈشۈپ كۇرسقا تىزىمغا ئالدۇرغىلى باردى . ئوقۇيدىغانلارنىڭ تولىسى ئايالىلار ئىكەن . ئۇ ئارقىدىراق بىر ئورۇننى تاللاپ ئولتۇردى . ئاسىيە — مۇئەللىم تارقاتقان دەرسلىك قوللانمىلارنى ۋاراقلاپ كۆرۈپ ئولتۇراتتى ، بىرى ئۇنىڭ بېشىغا كېلىپ سورىدى :

— يېنىڭىزدىكى ئورۇندا ئادەم بارمىدۇ ؟

ئاۋاز شۇنچىلىك سىپايە ، سىلىق ئىدى . ئاسىيە چۆچۈپ بېشىنى كۆتۇردى . ئۇنىڭ ئالدىدا يارىشىملىق بۇرۇت قويغان ، ئېگىز بويلۇق بىر يىگىت تارتىنىش ئارىلاش كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى . ئاسىيەنىڭ يۈرىكى ھاياجان بىلەن سىلىپ كەتتى .

— يوق ،— دېدى ئۇ ھودۇققىنىچە .

— مەن ئولتۇرسام بولامدۇ ؟

— مەرھەمەت...

يىگىت بېشىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس سىلكىپ قويۇپ ئورۇن-
دۇقتا ئولتۇردى . ئاسىيە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنىڭغا سەپسال-
دى . ئۇنىڭ قۇندۇزدەك قويۇق قارا چېچى پارقىراپ تۇراتتى .
سوزۇنچاقراق كەلگەن يۈزى ، قويۇق قارا قېشى ئۆزىگە شۇنچىلىك
ياراشقان ئىدى . ئۇ ئارىلاپ ئاسىيەگە كۆز تاشلاپ قوياتتى .
ئاسىيە ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ تۇرىدىغانلىقى-
نى سېزىپ بولدى . بىردىن ئۇنىڭ ئېسىگە دەسلەپ ياخشى كۆر-
گەن يىگىتى — مەردان كېلىپ ، يۈرىكى ئاچچىق سىرقىراپ
كەتتى . ئۇنىڭغا نېمىشقىدۇر بۇ يىگىتنىڭ تەقى ـ تۇرقى ، قىلىق-
لىرى ، ھەتتا ئاۋازىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغاندەك تۇ-
يۇلدى ـ دە ، بەدەنلىرى تىكەنلەشتى . ئۇ قاپىقىنى تۇرگىنىچە
ئالدىغا قاراپ ئولتۇرۇۋالدى . يىگىتمۇ قىزنىڭ تۇرۇلگەن قاپىقىغا
ھەيران بولغاندەك قاراپ قويۇپ كىتابقا ئېگىشتى . ئۇ ئىككىنچە-
لەپ ئاسىيەگە قارىمىدى . يىگىتنىڭ ھالىتى ئاسىيەنى بىئارام
قىلدى . «مەن نېمىشقا تەتۇر قارىۋالغاندىمەن ، ماۋۇ يىگىت نېمە
دەپ ئويلاپ قالغاندۇ ؟ مەردانغا چىرايى ئوخشاشقان بىلەن قىلىقى
ئوخشاشمايدىغاندۇ ؟... بەلكىم ئۆيلەنگەن يىگىتتۇ ، نەدە ئىشلەيدە-
غاندۇ ؟... » ئاسىيە بىردىن شۇلارنى ئويلاپ كەتتى ۋە يىگىتكە
ياخشى تەسىرات بەرمىگەنلىكىگە پۇشايمان قىلىپ قالدى .

تۇنجى ئۇچرىشىش شۇنداق ئاخىرلاشتى . ئەتىسى ئاسىيە
دەرسكە سەل كېچىكىپرەك كەلدى . ئۇ تۇنۇگۈن ئولتۇرغان پار-
تىدا يىگىتنىڭ يالغۇز ئولتۇرغانلىقىنى ، بوش ئورۇندۇقتا كىتاب-
نىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يېنىغا كېلىپ سورىدى :

— بۇ يەردە بىرى بارمىدۇ ؟

يىگىت كىتابتىن بېشىنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ كۈلۈمسىرىدى :

— يوق... بۇ ئورۇننى سىزگە ئېلىپ قويغانتىم ، — دېدى
يىگىت سەل ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ ۋە ئورۇندۇقتىكى كىتابنى
ئۈستەلگە ئېلىۋەتتى .

— رەھمەت ، سىزگە ،— ئاسىيە شۇنداق دېدى ـ دە ، ئەدەپ بىلەن ئولتۇردى . يېگىتنىڭ تۇرقىدىن ئاسىيەنىڭ كەلگەنلىكىدىن خۇشال بولغاندەك بىر تۇيغۇ چىقىپ تۇراتتى . ئۇ بىرنېمە دەيدىغان قىياپەتتە ئاسىيەگە «لەپ ـ لەپ» كۆز تاشلاپ قوياتتىيۇ ، ئېغىز ئاچالمايتتى . ئاسىيە بىرلا ئۇنىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتەتتى .

مۇئەللىم ئالدىنقى دەرستە بەرگەن تاپشۇرۇقلارنى سوراشقا باشلىدى . ئۇ بىرىنچى بولۇپ يېگىتنى تۇرغۇزۇپ سورىدى . يېگىت ئىنگلىزچە شۇنچىلىك راۋان ، ئۆلچەملىك جاۋاب بەردىكى ، ئاسىيە ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالدى .

— سىز ئىنگلىزچىگە ئۇستا ئىكەنسىزغۇ ؟ — ئاسىيە ھەيران بولۇپ سورىدى .

— ئۆزلۈكىمدىن ئازراق ئۆگەنگەن ، لېكىن بەك چالا...

— قانداق ئۆگىنىۋالدىڭىز ؟

— مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا ئانچە ـ مۇنچە سودىمۇ قىلغان ، سودىدا تىل بىلمىسىڭىز بولمايدۇ ، مەجبۇرىي ئۆگەندىم .

— ھازىرمۇ سودا قىلامسىز ؟

— ياق ، كېيىن ئىمتىھان بېرىپ ئۇنىۋېرسىتېتقا ئۆتتۈم ، ھازىر ژىلايەتلىك ساياھەت ئىدارىسىدە ئىشلەۋاتىمەن ، بۇ يەردە تىل تېخىمۇ زۆرۈر ئىكەن .

— ئىسمىڭىز ؟...

— راخمان... مەن سىزنى تونۇيمەن .

— قانداق تونۇيسىز ؟

— ئىسمىڭىز ئاسىيە ، دوختۇرخانىدا ئىشلەيسىزغۇ ؟

— سىز قانداق بىلىسىز ؟

— ئەنۋەر مېنىڭ يېقىن دوستۇم ، بىز ئوتتۇرا مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان...

— ئەنۋەر ئاكاممۇ؟ — ئاسىيە خۇشال بولۇپ كەتتى.
— ھەئە... ئەنۋەر سىزنىڭ گېپىڭىزنى قىلىپ بەرگەن...
ئۇلارنىڭ تونۇشۇشى ئەنە شۇنداق باشلاندى. ئاسىيە ئۇنىڭ ئەنۋەرنىڭ دوستى ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بولدى. ئۇ راخماننىڭ ئۆيلەنمىگەنلىكىنىمۇ ئۇقۇۋالدى. ئەمدى كەچلىك كۇرس ئۇنىڭغا كۆڭۈللۈك ۋە مەنىلىك تۇيۇلۇشقا باشلىدى. كۇرسقا قاتنىشىدىغانلار كۆپەيگەنلىكتىن، ئۇلار قايسىسى بۇرۇن كەلسە يەنە بىرى ئۇچۇن ئورۇن تۇتۇشۇپ قويۇشاتتى. دەرستىن چۇشكەندىن كېيىن بولسا راخمان ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويىدىغان بولدى. ئاسىيە بارغانچە راخمانغا شۇنچىلىك ئۆگىنىپ كەتتىكى، ئۇ بىرەر قېتىم دەرسكە كەلمەي قالسا ئەندىشە قىلىدىغان، دەرسـ مۇ كاللىسىغا كىرمەيدىغان بولۇپ قالاتتى... قىزلارنىڭ كېيىن ئويغانغان مۇھەببىتى ئەنە شۇنداق بولىدۇ. ئۇ خۇددى لالىدەك قىپقىزىل بولۇپ كۆزنى قاماشتۇرۇپ قويىدۇ، خۇددى يول ياقـ سىدا ئۆسىدىغان ياۋا گۈلگە ئوخشاش ئېچىلىدۇ، پۇرىغان كىشـ نى مەست قىلىدۇ... ئاسىيە تۇنجى مۇھەببىتىدىن قەلبى يارىلاـ نغاندىن كېيىن ئىككىنچىلەپ مۇھەببەت كوچىسىغا كىرىشكە كۆـ زى يەتمىگەن ئىدى. لېكىن، ھاياتنىڭ قانۇنىيىتى ھامان توسالـ غۇسىز، ئىنسان كۆپلىگەن نەرسىسىزمۇ ياشىيالايدۇ، لېكىن يالغۇز ياشىمىقى تولىمۇ تەس. ئاسىيە مۇشۇنداق بولدى، ئۇ راخماننى ياخشى كۆرۈپ قالدى. كېچىكىپ ئويغانغان بۇ تۇيغۇ ئۇنى ئەقلىدىن ئازغۇدەك ساراسىمىگە سېلىشقا باشلىدى.
مانا ئىككى كۇن بولدى، راخمان دەرسكە كەلمىدى. ئاسىيە ئىشىكتىن كۆز ئۇزمەي ئۇمىد بىلەن تەلمۇردى. ئۇ كەلمىگەنسېـ رى ئاسىيەگە دەرسمۇ، تونۇشلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىمۇ مەنىسىز تۇيۇلۇشقا باشلىدى. «سىرتقا خىزمەتكە كېتىپ قالغانمىدۇ؟ يا ـ كى ئۆيىدە بىرەر ئىش بولدىمىكىنا؟ ئاغرىپ قالمىغاندۇ؟...»
ئاسىيەنىڭ ئويلىمىغان خىيالى قالمىدى. راخمان گويا ئاقار يۇلـ

تۇزدەك «لىپ» قىلىپ كۆرۈنۈپ غايىب بولغاندەك تۇيۇلۇپ ، ئۇنى ساراسىمگە سالدى . ئۇ ئاكىسى ئەنۋەرگە تېلېفون قىلىپ ئۇقۇپ باقماقچىمۇ بولدى ، لېكىن ئەنۋەرنىڭ باشقىچە ئويلاپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدى .

ئۇنىڭ تەلىيىگە ئەتىسى كوچىدا ئەنۋەر بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى . ئۇنى كۆرۈپ ئاسىيە خۇش بولۇپ سورىدى :

— ئۆيدىن كېلىشىڭىزمۇ ؟

— ياق ،— دېدى ئەنۋەر ، — راخمان دەپ ئاغىنەم بار ئىدى ، ئاغرىپ قاپتىكەن ، شۇنىڭ يېنىغا كىرىپ چىقتىم...

— نېمە ، راخمان ئاغرىپ قاپتۇمۇ ؟ — ئاسىيە ئۆزىمۇ ئۇقماي ئىتتىك سورىدى .

— راخماننى سىز تونۇمتىڭىز ؟ — ئەنۋەر سەل ھەيران بولدى .

— ياق... ،— ئاسىيە قىزىرىپ كەتتى ، — ئۇنىڭ بىلەن ئىنگلىز تىلى كۇرسىدا بىللە ئوقۇۋاتقانتۇق... كېسىلى خېلى ئېغىرمىكەن ؟

— زۇكام بولۇپ قاپتۇ... بۇ ئاداش دوختۇرغا كۆرۈنۈشكە بەك قېرىق... ھە ، راست ، سىز كۆرۈپ قويسىڭىزمۇ بوپتىكەن ، مەن بايىتىن دوختۇرغا چىقايلى دېسەم زادىلا ئۇنىماي قويدى .

ئاسىيە دەرھال رازى بولدى . ئەنۋەر ئۇنى باشلاپ قاتار بىنالارنىڭ ئارىسىدىكى سېرىق بىناغا ئەكېلىپ ، تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىپ بىر ئۆينىڭ ئىشىكىنى قاقتى . خېلىدىن كېيىن ئىشىك ئېچىلىپ ، ئوبدانلا جۇدەپ قالغان راخمان كۆرۈندى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ يېنىدا تۇرغان ئاسىيەنى كۆرۈپ تېڭىرقاپ قالدى .

— دوختۇرنى ئالدىڭغا ئەكەلمىسەك بولمايدىغان ئوخشايدۇ ، — دېدى ئۇ ئاسىيەنى كۆرسىتىپ .

راخمان ھودۇققىنىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى .

— هوي ، قاراپ تۇرىسەنغۇ ، ياتاققا باشلىمامسەن ؟
راخمان شۇ چاغدىلا ئېسىگە كەلدى ۋە خىجالەت ئارىلاش :
— كىرىڭلار ، كىرىڭلار ... ئەستا ، ماۋۇ ئاداشنىڭ قىلغان ئىشىنى ؟ — دېدى .
ئۇلار مېھمانخانىغا كىرىشتى . ئانچە چوڭ بولمىغان مېھمانخانا رەتلىك ۋە پاكىز ئىدى . ئاسىيە ئايالىلارغا خاس ئىنچىكىلىك بىلەن ئۆي ئىچىگە سەپسېلىپ چىقتى ـ دە ، ئاندىن راخماندىن :
— نېمە بولدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى .
— ھېچ گەپ يوق ،— دېدى راخمان بېشىنى چايقاپ ،— ئازراق زۇكام تەگكەن ئوخشايدۇ .
— دورا ئىچتىڭىزمۇ ؟
— ياق ، ھازىر ياخشى بولۇپ قالدىم .
— زۇكامغا سەل قارىغىلى بولمايدۇ ، — دېدى ئۇ راخماننىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ تۇرۇپ ،— ئۇ ھەممە كېسەلنى قوزغايدۇ ، دوختۇرغا بېرىپ باقسىڭىز بوپتىكەن...
— بولمىسا ، ئاسىيە سېنى ئاپارسۇن ،— دېدى ئەنۋەر .
— ياق ، ياق... ئاسىيەنى ئاۋارە قىلغۇدەك ئىش يوق ، كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر ، ھازىر ياخشىلا بولۇپ قالدىم .
— مانا مۇشۇنداق نېمە ئەمەسمۇ ؟ — ئەنۋەر بېشىنى چايقىدى ،— دوختۇرغا نېمانچە قېرىق ئىكەنسەنكىنتاك... ،— ئۇ سائىتىگە قاراپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى ، — چۈشتىن كېيىن يېغىن بار ئىدى ، مەن ماڭاي ، — دېدى ۋە ئاسىيەگە قاراپ ، — سىز گەپ قىلىسىڭىز ئۇناپ قالارمىكىن ؟ — دېدى .
ئەنۋەر ئالدىراپ چىقىپ كەتتى . ئۆيدە ئەمدى ئىككىسى قالدى . راخمان بۇگۈنكى تاسادىپىي ئۇچرىشىشتىن تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتاتتى ، ھەدەپ ئۆيدىكى بىرنەرسىلەرگە پۇتلىشاتتى .
— ماۋۇ ئاداشنىڭ سىزنى ئاۋارە قىلغىنىنى

كۆرمەمدىغان ؟ — راخمان ئاسىيەگە ئۇسسۇزلۇق قويۇپ بەرگەچ دېدى ، — سىلەر يولدا ئۇچرىشىپ قالغان ئوخشىمامسىلەر ؟

— ھەئە... ،— دېدى ئاسىيە ، — مەن تېخى كۆرسقا كەلمەگەنلىكىڭىزگە قاراپ بىر ياقتا خىزمەتكە كەتتىمىكىن دېگەنىدىم ؟

— باشقىلارغا زۇكامنى يۇقتۇرۇپ قويماي دېدىم ،— دېدى راخمان ئاسىيەگە قاراپ قويۇپ ،— يېڭى دەرسلەرنى ئۆتكەندۇ ؟

— ئۆتتى ، تاپشۇرۇقنىمۇ تازا بېرىۋاتىدۇ .

— مېنىڭ ئورنۇمغا باشقا بىرى ئولتۇرۇۋالمىغاندۇ ؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاسىيە «ۋىللىدە» قىزاردى .

— ھازىرچە ھېچكىم كەلمىدىغۇ ، — دېدى ئۇ ئاستا .

راخمان ئالدىراپ قىلغان چاقچىقىدىن ئوڭايسىزلىنىپ قېلىپ گەپنى يۆتكىدى :

— قانداق تاپشۇرۇقلارنى بەردى ؟

ئۇلار بىردەم دەرسلەر توغرىسىدا سۆزلىشىپ ئولتۇردى . ئاسىيە راخمانىنىڭ چىرايىنىڭ قىزىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ جىددىيلەشتى :

— سىز قىزىۋاتقاندەك قىلىسىز ، دوختۇرغا چىقىپ باقسىڭىز بولامدىكىن ؟

— ھېچ گەپ يوق ، بىردەمدىلا يانىدۇ ، — دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ .

— سىز ئەجەبكەنسىز ، — دېدى ئاسىيە ھەيران بولۇپ ،— دوختۇرغا چىقمىسىڭىز مەن سىزگە دورا ئەكېلىپ بېرەي .

ئۇ راخمانىنىڭ «بولدى» دېگىنىگە ئۇنىماي چىقىپ ئۆيگە كەلدى . ئۇ ئاپىسىنىڭ ئۆيگە ئېسىل دورىلارنى ئەكېلىپ قويىدىغانلىقىنى بىلەتتى . ئۇ زۇكام دورىلىرىدىن بىرنەچچە قۇتىنى ئىلغاپ ئېلىپ راخمانغا ئەكېلىپ بەردى .

— بۇگۈن مۇشۇ دورىلارنى ئىچىپ كۆرۈپ بېقىڭ ،— دېدى ئۇ ئەستايىدىل چۈشەندۈرۈپ ، — ئەگەر بۇ دورىلار تەسىر قىلـ-

مىسا دوختۇرخانىغا بېرىپ ئاسما ئوكۇل سالدۇرمىسىڭىز بولمايدۇ .

ئاسىيە ئەمدى يەنە ئولتۇرۇۋېرىشنى بىلمەي كۆرۈپ ياندى ، بۇگۈنكى ئۇچرىشىش ئۇنىڭ قەلبىنى داۋالغۇتۇپ ، ۋۇجۇدىنى ئاجايىپ شېرىن بىر تۇيغۇ ئەركىلىتەتتى . يۇرىكىنىڭ قەيىرىدۇر بىر يېرىدە نېمىدۇر كۆيۈپ ، تومۇرلىرىنى قىزىتاتتى . كوچىدا كېتىۋاتقان كىشىلەرمۇ ئۇنىڭغا قاراپ تاتلىق كۇلۇمسىرەۋاتقاندەك ، ئۇنىڭ شادلىقىغا ئورتاق بولۇۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى . ئۇ ئۆزىگىمۇ مەلۇم بولمىغان قانداقتۇر بىر سىرلىق كۈچنىڭ ئىختىيارىدا ئىدى . بۇ سىرلىق كۈچ ئۇنى ئەركىلەتمەكتە ئىدى . «مەن راستتىنلا ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالدىممۇ نېمە ؟ — دەپ ئويلىدى ئۇ ئۆيگە كېلىپ كارىۋاتنا يېتىپ تۇرۇپ ، — لېكىن ، مەن ئۇنىڭ بىلەن تۇزۇكرەك تونۇشۇپ بولمىغانتىمغۇ ، بەلكىم ئۇنىڭ يۈرۈۋاتقان قىزى باردۇ ؟ ھازىرغىچە توي قىلمىغىنىغا قارىغاندا تۇرمۇشقا ئالاھىدە بىر تەلىپى بارمىكىن ، بەلكىم ئەدەبىياتقا ئوبدان بىلىشى مۇمكىن ، لېكىن ئۇنىڭدىن قانداق سورايمەن ؟... » ئاسىيەنىڭ دېمى سىقىلاتتى ، پۈتۈن ئەزايى ئوت بولۇپ ياناتتى ، يۈرىكىنى بىتاقەت شېرىن بىر تۇيغۇ تىنىمسىز مۇجۇيتتى .

ئىككى كۈندىن كېيىن راخمان سەللىمازا ساقايدى . بۇ ئارىدا ئاسىيە ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ تۇردى ، ئىشلەپ قالغان چاغلىرىدا تېلېفون بېرىپ دورىنى ئىچكەن - ئىچمىگەنلىكىنى سوراپ تۇردى . دەم ئالغان كۈنى ئاسىيە كېلىپ تاماق ئېتىپ بەردى . بۇ كۈن ئۇنىڭ ئېسىدىن پەقەتلا چىقمايتتى . ئۇ كۈنى ئەتىگەندىلا راخمانغا تېلېفون قىلىپ يوقلاپ باردىغانلىقىنى دېدى ۋە ئۆيىدىن تاماققا لازىملىق نەرسىلەرنى ئېلىۋالدى . راخمانمۇ ئۆينى تازىلاپ چىنىدەك قىلىپ قويدى ، ئۇنىڭ كۆڭلى بۇگۈن تاماققا تارتىپ قالغانىدى .

— بۇگۈن چىرايىڭىزمۇ ئەسلىگە كەپتۇ ، — ئاسىيە راخمانغا سەپسېلىپ دېدى ، — چاي ئىچتىڭىزمۇ ؟

— ئازراق ئىچتىم ، — دېدى ئۇ ، — سىزنىڭ دورىلىرىڭىز پايدا قىلدى .

— دوختۇرغا ئۆچ بولسىڭىز ئۆزىڭىز زىيان تارتىسىز ، باشتىلا دورا ئىچكەن بولسىڭىز بۇنچىلىك ئاۋارە بولمايتتىڭىز ، بىرەر دوختۇر جېنىڭىزغا تەگكەنمىدى - يا ؟

راخمان چۆچۈپ ئىتتىك ئۇنىڭغا قارىدى . «ئەنۋەر بۇ قىزغا مېنىڭ بۇرۇنقى ئىشلىرىمنى دەپ بەرگەن ئوخشىمامدۇ ؟... » دەپ ئويلىدى ئۇ هودۇقۇپ . ئۇ گۇمانىنى يېشىش ئۈچۈن :

— ئاسىيە ، بىرەر گەپ - سۆز ئاڭلىغان ئوخشىمامسىز ؟— دەپ سورىدى .

— ياق ،— ئاسىيە ئەجەبلەندى ،— كەچۈرۈڭ ، مەن مۇنداقلا چاقچاق قىلغانىدىم .

— هېچقىسى يوق ،— راخمان دەرهال ئۆزىنى ئوڭشىدى ،— ئاسىيە ، راستتىمنى ئېيتسام ، مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا بەك خىجىل ، سىزنى بىرمۇنچە ئاۋارە قىلىپ قويۇۋاتىمەن .

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىۋاتىسىز ؟ قورسىقىڭىزمۇ ئاچقاندۇ ، مەن تاماق قىلاي...

— بولدى ، ئاۋارە بولماڭ ، كوچىغا چىقىپلا يەيلى .

— قويۇڭە ، كوچىنىڭ تامىقىنى ، — ئاسىيە ئۇنىمىدى ،— نېمە يېگۈڭىز بار ؟

— ئەستا... نېمە ئەتسىڭىز مەيلى .

— ئەمىسە لەڭمەن قىلاي... سىز يېتىپ دەم ئېلىڭ .

راخمان قانچە دېسىمۇ ، ئاسىيە : «بىرى ئارىلاشسا ئوخشىتالمايمەن» دەپ ئۇنى قازان بېشىغا يېقىن كەلتۈرمىدى . راخمان ئارىلاپ ئاشخانىغا قاراپ قويا‌تتى . ئاسىيە بولسا گويا بۇ ئۆينىڭ

ئادەمدەك چاقىنلىق بىلەن تەمتىرىمەي ئىشلەۋاتاتتى . «ئەنۋەر : «باشلىق دېگەننىڭ قىزىنى ئالمايدىغان ئىش ئىكەن ، گۈلشەننىڭ قولىدىن تاماق ئېتىش پەقەتلا كەلمەيدۇ ، دەپ قاقشايتتى . ئاسىيە ئەجەب تاماق قىلالايدىكەنا ، ھەممە باشلىقنىڭ قىزلىرى ئوخشاش بولمامدۇ - يا ؟... ئاسىيەگە ئۆتكەن ئىشلارنى دېگىنىم ياخشىمۇ ياكى دېمىگىنىم تۈزۈكمۇ ؟... قارىغاندا ، ئۇ ئاڭلىمىغان ئوخشايدۇ ، گۈلشەن ئەتە - ئۆگۈن ئۇنىڭغا يەتكۈزۈشى مۇمكىن ، شۇ چاغدا كۆرمەيمەنمۇ ؟... »

— قانداقراق بولدىكىن ؟— ئاسىيە بىر تەخسىدە لەڭمەننى كۆتۈرۈپ كىردى . ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ئىدى ،— ئوخشىمىسىمۇ ئىچىڭىزدە بىلەرسىز .

— بىردەمدە تەييار قىلدىڭىزمۇ ؟ — راخمان ھەيران بولدى .

— قېنى ، تېتىپ كۆرۈڭ...

— ئۆزىڭىزمۇ كېلىڭ ، بىللە ئولتۇرۇپ يەيمىز .

— مانا ھازىر .

ئاسىيە ھايال ئۆتمەي ئۆزىگە يېرىم تەخسە ئاشنى سېلىپ كېلىپ ، راخماننىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى .

— قانداقراق بوپتۇ ،— دەپ سورىدى ئۇ ،— خېلى بوپتۇ ، تاماق ئەتمەي چىقىپ قاپتىمەن .

— سىز ئۆيدە تاماق ئېتەمتىڭىز ؟

— ئۇرۇمچىدىكى ۋاقتىمىزدا تاماقنى كۆپرەك مەن ئېتەتتىم ، مەن تاماق ئېتىشنى ياخشى كۆرىمەن ، قانداق بوپتۇ ؟

— قالتىس ئوخشاپتۇ ، ئۆي تامىقى دېگەن يەنىلا باشقا بولىدىكەن .

ئۇلار ئۇ ياق - بۇ ياقنىڭ پارىڭىنى قىلغاچ تاماق يېيىشتى . راخمانغا بۇ قىزنىڭ گەپ - سۆزلىرى ، مىجەزى بارغانچە يېقىپ قېلىۋاتقان بولسىمۇ ، لېكىن كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە گۇمان ، ئەندىشىمۇ يوق ئەمەس ئىدى . «قىزلار ھەممىسى شۇنداق ، يېڭى

تونۇشقاندا شۇنداق مېھرىبان ، كۆيۈمچان بولىدۇ ، قولغا كەلتۈ-
رۈۋالغاندىن كېيىن ھۇنەرلىرى چىققىلى تۇرىدۇ . مېھرايمۇ شۇن-
داق قىلدىغۇ ؟ ئۇغۇ ئاسىيەدەك چوڭ باشلىقنىڭمۇ قىزى ئەمەس-
تى ، دادىسى بانكىدا بۆلۈم باشلىقى ئىدى . مېھراي دادىسىنىڭ
ئاشۇ ئەمىلىنى پەش قىلىپ دېمىگىنى قالمىدى . ئاسىيە بولسا
ھازىرغىچە دادىسىنىڭ بىرەر ئېغىز گېپىنىمۇ قىلىپ قويمايۋاتە-
دۇ ، بۈمۇ ۋاقىت ئۆتسۇن دەۋاتامدۇ قانداق ؟... يەنە بىر مەزگىل
كۆرۈپ باقاي... »

ئارىدىن ئىككى ئايچە ۋاقىت ئۆتتى . ئۇلار كۇندە دېگۈدەك
كۆرۈشۈپ تۇراتتى . ئاسىيە ئارىلاپ كېلىپ راخمانغا تاماق ئېتىپ
بېرەتتى . راخمانغا بۇ قىزنىڭ ھەممە تەرىپى يېقىپ قېلىۋاتاتتى .
ئاخىرى بىر كۈنى ئىنگلىزچە كۇرستىن دەرستىن قايتىپ ئاسە-
يەنى ئۆيىگە ئېلىپ كېتىۋاتقاندا ، راخمان كۆڭلىنى ئىزھار
قىلدى :

— ئاسىيە ، — دېدى راخمان تىترەپ تۇرۇپ ، — سىزگە
بىر گېپىم بار ئىدى...

ئاسىيە ئۇنىڭ ئوت بولۇپ يانغان كۆزلىرىگە قاراپ ھەممىنى
چۈشەندى . يىگىتنىڭ كۆزلىرىدىن چاقنىغان ئوت ئۇنىڭ ۋۇجۇ-
دىنى شامدەك ئېرىتىپ بارماقتا ئىدى . قىزلار ئۇچۇن يىگىتتىدىن
ئاشۇ بىر جۇملە سۆزنى ئاڭلاشتىن ئارتۇق شادلىق بولمىسا كې-
رەك . ئاسىيەمۇ تەقەززالىق بىلەن تەلمۈردى .

— ئاسىيە ، مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن...

ئاسىيە ئەندىكىپ كەتتى . ئۇنىڭغا شۇ تاپتا كېچە ئەمەس ،
بەلكى پۈتۈن ئادەم ئوت بولۇپ كۆيۈۋاتقاندەك بىلىندى . بىردىن
ئۇنىڭ يۈزىگە ئوتتەك ئىسسىق بىر نەپەس ئۇرۇلغاندەك بولدى .
ئۇنىڭ يۈرىكى گويا سوقۇشتىن توختاپ قالغاندەك ، پۈتۈن ۋۇجۇ-
دى ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى . ئۇنىڭ ھاياجاندا تىترەپ
تۇرغان لەۋلىرىگە نېمىدۇر تېگىپ غىدىقلىغاندەك بولدى ، ئاندىن

بىر كۆيدۇرگۈچ يالقۇن ئاۋۇال لەۋلىرىنى ، ئاندىن پۈتۈن ۋۇجۇدىنى كۆيدۇرۇپ هوشسىزلاندۇرۇۋەتتى . ئۇنىڭ كاللىسى هېچ نەرسىنى سەزمەيتتى ، پەقەت بىر يېقىملىق ، شېرىن تۈيغۇنىڭ ئۆزىنى نەپەس ئالالمىغۇدەك دەرىجىدە هالسىرىتىپ ۋۇجۇدىنى ئېرىتىۋاتقانلىقىنىلا سېزەتتى...

ئاردىدىن هەپتە ئۆتۈپ ، ئاسىيە ئىشتىن يېنىپ ئۆيىگە مېڭىشىغا گۈلشەن ئۇچراپ ئۇنى چەتكە تارتتى .

— بىر گەپ ئاڭلايمەنغۇ ؟ — دېدى ئۇ قاش - كۆزلىرىنى ئويناتىپ ،— مۇبارەك بولسۇن .

ئاسىيە نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى .

— راخمانغۇ ياخشى بالا ، — دېدى گۈلشەن ، — بىزنىڭ ئەنۋەرنىڭ يېقىن دوستى ، هازىرغۇ يىگىتلەردە ئىشەنچ قالمىدى ، ئۆيلەنگەن بولسا نېمە بوپتۇ ، ياخشىسى بالىسى يوق...

ئاسىيە چۆچۈپ كەتتى .

— گۈلشەن !... نېمە دەۋاتىسىز ؟ — دېدى ئۇ ئارانلا .

— نېمە ؟ سىز ئۇقمامتىكىز ، راخمان سىزدىن يوشۇرۇپ-تۇ - دە ! توۋا ، مەن تېخى سىزنى بىلىدۇ دەپتىمەن...

گۈلشەننىڭ كېيىنكى گەپلىرى ئاسىيەنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى . ئۇنىڭغا گويا يەر - جاهان ئاستىن - ئۈستۈن بولۇۋاتقاندەك بولۇپ ، كاللىسى قېتىپلا قالدى ، پۈتۈن ئەزايى مۇزلاپ كەتتى . ئۇ ئۆيگە قانداق كەلگىنىنمۇ ئۇقمىدى . ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى - دە ، ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى . ئەلەم - هەسرەت ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇپ ئازابلايتتى ، كاللىسىدا پەقەت : «مەن نېمانچە تەلەيسىز ؟» دېگەن بىر گەپلا تەكرارلىناتتى . ئۇ مۇهەببەتتىن ، هاياتتىن ئۈمىدىنى بىراقلا ئۈزدى .

ئاسىيە شۇ كۈندىن باشلاپ ئاغرىپ يېتىپ قالدى .

22

نۇرىمان يېقىندىن بۇيان تولىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى . چىمەنگۈل بىلەن قىلىشقان مەسلىھەت بويىچە ئاۋۋال ئۆزى بۇرۇندىن ئارىلىشىپ يۈرگەن ، ئويۇنخۇمار ئاياللاردىن سەككىزى بىلەن سۆزلىشىپ چىقتى . ئۇلارنىڭ تولىسى ۋىلايەت ، شەھەردىكى مۇھىم ئىدارىلارنىڭ باشلىقلىرى ، بەزىلىرى سودىگەرلەرنىڭ ئاياللىرى بولۇپ ، ئەرلىرىگىمۇ گېپىنى ئۆتكۈزەلەيدىغان نۇرىمانىڭ كونا ئۇلپەتلىرى ئىدى . نۇرىماننىڭ تەكلىپىگە ئۇلار جان دەپ قوشۇلۇشتى ۋە ھەربىرى ئون مىڭ يۈەندىن پاي قوشۇشتى . نۇرىمان يىغىلغان پۇلغا ياسىنجان ۋالىينىڭ تەستىقى بىلەن دېھقانچىلىق ئەشيالىرى ئىدارىسىدىن زاۋۇت باھاسىدا خىمىيىۋى ئوغۇت ئالدى . بۇ ئارىدا قايىر ھاجىم ناھىيىلەرگە قاتراپ ، بىر قانچە ئوغۇت سودىگەرلىرىنى تېپىپ كەلدى . ئۇلار ھەر خالتىسىغا يىگىرمە يۈەندىن پايدا بېرىپ ئوغۇتنى توختاتماي ئېلىپ كەتتى . نۇرىمان ئىككى ھەپتىگە قالماي ئالغان ئوغۇتنى قولدىن چىقىرىپ بولدى . ئۇ ھېساب قىلىپ كۆرگەنىدى ، مۇشۇ بىر قېتىملىق سودىدىنلا يۈز مىڭ ساپ پايدا قاپتۇ...

نۇرىمان سودىنىڭ جەريانىنى چىمەنگۈلگە دەپ بەرگەنىدى ، ئۇ ئىشەنمەيلا قالدى :

— راستتىنلا شۇنچىلىك پايدا بولدىمۇ ؟— دېدى چىمەنگۈل ھەيران بولۇپ ،— نەچچە زاماندىن نېمىدەپ مۇشۇ سودىنى قىلماي يۈردۇق ؟

— راستتىنى ئېيتسام ، مەن باشتىلا ئويلىغان ، لېكىن سىلىگە دېيىشكە جۈرئەت قىلالمىدىم .

— مېنى پۇلغا ئۆچ دەپ قاپتىلىدە ؟

— سىلىنى نېمىدەپ ئويلاپ قالىدۇ ، دېدىم... ھېلىمۇ بولسا كەچ ئەمەس...

— خوش ، ئەمدى قانداق قىلىمسز ؟— دېدى چىمەنگۈل ئالدىراپ ،— بۇ پايدىدىن خوتۇنلارغا تارقىتىمسزمۇ ؟

— ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ ،— دېدى نۇرىمان ،— بۇ پۇلنى يەنە ئايلاندۇرۇش كېرەك . ھازىر ئوغۇتنىڭ بازىرى بەك ئىتتىك بولۇۋېتىپتۇ . بۇدا جىقراق ئېلىپ ساتايلىمىكىن دەيمەن .

— ھېلىقى ئىنانىنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمسز ؟— دېدى چىمەنگۈل ،— قايسى كۈنى ياسىنجان سوراۋاتىدۇ .

— ئۇنى قىلماي بولمايدۇ... شۇنىڭغا دەپ يېگىرمە مىڭ يۈەننى ئايرىپ قويدۇم ، بولامدۇ ؟

— ئاز بولۇپ قالمىدىمۇ ؟

— جىقراق قىلساقمۇ بولاتتى ،— دېدى نۇرىمان چۈشەندۈرۈپ ،— لېكىن بىسىللاسىغا جىقراق چىقارساق ، بىرىنچىدىن ، كېيىنكى سودىمىزغا دەسمايە ئازلاپ قالغۇدەك ؛ ئىككىنچىدىن ، خەقلەر بۇلار بۇنچىۋالا پۇلنى نەدىن تاپتى دەپ گۇمان قىلىپ قالامدىكىن دەيمەن .

— بۇ دېگەنلىرىمۇ راست ،— دېدى چىمەنگۈل سەل ئويلىنىپ ،— ياسىنجان : «ھايانكەشلىك قىپسىلەر» دەپ يولىمىزنى ئېتىپ قويمىسۇن يەنە .

— يېگىرمە مىڭمۇ ئاز پۇل ئەمەس ،— دېدى نۇرىمان ،— ھە ، راست ، ئىنانە بېرىدىغان ئورۇن بىلەن كۆرۈشۈپ باققانلا ؟

— كۆرۈشتۇم ، ئۇلار بىزنى قاچان كېلىشىلا دەپ ساقلاۋاتىدۇ .

— ئەمىسە مۇنداق قىلايلىمۇ ؟— دېدى نۇرىمان ماقۇللاپ ،— ئۆگۈنلۈككە مېنىڭ چاي نۆۋىتىم ، ھەممە خوتۇنلار يىغىلىدۇ ، ئەتىگەندە يىغىنغا قاتنىشۇېتىپ ، ئاندىن چاينى ئويىنىساق قانداق ؟

— بۇمۇ بولغۇدەك ،— چىمەنگۈل قوشۇلدى ،— ئەمىسە مەن

بۇگۈنلا ئۇلارغا خەۋەرنى بېرىۋېتەي ، تەييارلىق قىلىۋەرسۇن .
— بولسا بۇ ئىشنى سەل داغدۇغا بىلەن قىلايلى ، گېزىت-
نىڭ ، تېلېۋىزىيىنىڭ مۇخبىرلىرىنى چاقىرساق قانداق دەيلا ؟
— بۇنى ئوبدان دېدىلە ، خېنىم ،— دېدى چىمەنگۈل خۇش
بولۇپ ،— ئۇلارلا ئەمەس ، مۇناسىۋەتلىك باشلىقلارنىمۇ چاقىرايلى ، بىزنىڭ قىلىۋاتقىنىمىزنى كۆرسۇن . بولدى ، بۇ ئىشلارنى مەن ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇرىمەن .
ئۇلار شۇنداق كېلىشتى . بۇگۈن شەھەرنىڭ چېتىگىرەك جايلاشقان يېتىم بالىلار ساناتورىيىسى بايرام تۈسىگە كىردى . چىمەنگۈلنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە شەھەر باشلىقى تۇرغۇن بۇگۈنكى مۇراسىمىگە شەھەرنىڭ باشلىقلىرى ، مۇناسىۋەتلىك ئىدارە ، جەمئىيەتنىڭ ئادەملىرىنىڭ ھەممىسىنى چاقىرتىپ كەلدى . ھەر خىل ئاپپاراتلارنى كۆتۈرۈشكەن مۇخبىرلارمۇ پەيدا بولۇشتى . رەڭگارەڭ گۈللەر بىلەن بېزەلگەن سەھنىدە شەھەر باشلىقى تۇر-غۇن قاتارلىق شەھەرنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن بىر قاتاردا مەيدىلە-رىگە قىزىلگۈل تاقاشقان چىمەنگۈل قاتارلىق شەپقەتچى ئاياللار ئورۇن ئالغاندى . يېغىن باشلىنىپ ئاۋۋال شەھەر باشلىقى تۇر-غۇن سۆز قىلىپ ، چىمەنگۈل باشلىق شەپقەتچى ئاياللارنىڭ بۇ-گۈنكى ئىشانە بېرىش ھەرىكىتىگە ئالاھىدە رەھمەت ئېيتتى ۋە جەمئىيەتتىكى ھەر ساھەدىكىلەرنىڭ بۇلارنىڭ مۇشۇ روھىنى ئۆ-گىنىپ ، جەمئىيەتكە ، خەلققە پايدىلىق ئىشلارنى كۆپرەك قىلىشقا چاقىردى ، ئاندىن سۆز چىمەنگۈلگە بېرىلدى .
— بۇگۈن بىز ئۇچۇن تولىمۇ خاسىيەتلىك كۈن بول-دى ،— دەپ باشلىدى ئۇ سۆزىنى ،— مانا مۇشۇ سەھنىدە ئول-تۇرغان ئون ئايال بۇگۈن ئۆزىمىزنى تولىمۇ بەختلىك ھېس قىلىۋاتىمىز . نېمىشقا دېسەڭلار ، بىز بۇگۈن مۇشۇ يېتىم بالە-لارنىڭ بېشىنى سىلىغانلىقىمىز ئۈچۇن ، جەمئىيەت ئۈچۇن ئاز-راق بولسىمۇ پايدىلىق ئىش قىلغانلىقىمىزدىن خۇشال ...

هەممىڭلارغا مەلۇم ، ھازىر جەمئىيەتتە ، بولۇپمۇ ئاياللار ئارىسىدا ھەر خىل مەربكە ، چايلار ناھايىتى ئەۋج ئېلىپ كەتتى . ئىسراپ-چىلىق ، بۇزۇپ - چېچىش ، ھەشەمەتچىلىك ناھايىتى ئېغىر . مەن بەزى چايلارغا قاتنىشىپ بېقىپ ھەيران قالدىم . ھازىر بىزنىڭ چايلىرىمىز كۆڭۈل ئېچىش سورۇنى ئەمەس ، بەلكى ئىسراپچىلىق قىلىدىغان ، غەيۋەت - شىكايەت قىلىدىغان سورۇنغا ئايلىنىپ قالدى . شۇڭا مۇشۇ ئولتۇرغان خانىملار مەسلىھەت قىلىشىپ چاينى ئاددىي ، مەنىلىك قىلىشنى ، شۇنىڭغا كېتكەن چىقىمنى مۇشۇ ئاتا - ئانىسىز يېتىم بالىلارغا ئىئانە قىلىشنى قارار قىلىشتۇق . گەرچە بۇگۈنكى ئاتىغىنىمىز تولىمۇ ئاز بولسىمۇ ، لېكىن بۇ كۆڭلىمىز . مۇشۇنىڭ بىلەن توختاپ قالمايدۇ ، بىز داۋاملىق ياردەمىمىزنى ئايمايمىز...

چەمەنگۈلنىڭ سۆزى زالدىكىلەرنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلغان قىزغىن چاۋاكلىرى بىلەن كۆمۈلدى . يىغىن تولىمۇ تەنتەنىلىك ئۆتتى . يىغىندىن كېيىن مۇخبىرلار چەمەنگۈلنى ئايرىم زىيارەت قىلىپ سۆزلەشتى . بۇگۈن چەمەنگۈلنىڭ خۇشلۇقى ھېسابسىز ئىدى . ئەتىلا گېزىت ، تېلېۋىزىيىدە ئۇنىڭ سۆزى بېرىلىدۇ . ئۇنىڭ نامى ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىغا چىقىدۇ . «ئاتىكەم ئەمدى قانداق قىلىپ قالارکىن ؟— دەپ ئويلىدى ئۇ تەمەننا بىلەن ، — سەن شۇنچە يىل ئاياللار مۇدىرى بولۇپ تۇرۇپ خەقلەر تىلغا ئالغۇدەك نېمە ئىشلارنى قىلالىدىڭ ، مانا مەن قىلدىم ، ئالدىرىما ، چەمەنگۈلنىڭ كارامىتىنى تېخى كۆرىسەن ، ئاخىرى سېنىڭ ئورنىڭنى تارتىۋالماي قويمايمەن !... »

بۇگۈنكى چاينى نۇرىمان بەرمەكچى ئىدى . يىغىن تۈگىگەندىن كېيىن ، ئۇ ئون ئايالنى شەھەرنىڭ سىرتىدىكى «ئوردا» ئارامگاھىغا باشلاپ چىقتى .

— رېستورانلاردىمۇ ئولتۇرۇپ كۆردۇق ، — دېدى ئۇ چۈشەندۈرۈپ ، — ۋاراڭ - چۇرۇڭدا خاتىرجەم ئوينىغىلى بولمايدىكەن ،

كەن ، ياز بولغاندىن كېيىن ھاۋا يېگەچ مۇشۇ يەردە ئولتۇرايلى دېدىم ، بوپتۇمۇ ؟

بۇ ئارامگاھ ھەممىدىن چىمەنگۈلگە ياراپ كەتتى .

— دىتىڭىز بار چوكان جۇمۇ سىلىنىڭ ، — دېدى ئۇ نۇرمانىنى ماختاپ ، — بۇنداق ئازادە ، چىرايلىق يەر تۇرغاندا رېستورانىنى نېمە قىلىمىز ؟ شۇنىسى بىرلا نەرسە كەم بوپتۇ .

— نېمىنى دەيلا ؟

— رەڭلىك ئويۇن...

— ئۇمۇ ئاستا ـ ئاستا بولۇپ قالار ، — دېدى نۇرمان بوينىنى قېقىپ .

بۇگۈن ھەممەيلەننىڭ كەيپى چاغ ، گويا شەھەر ئالغان جەڭ-چىلەردەك خۇشال ئىدى . ئۇلار ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي بۇگۈن-كى يىغىننىڭ گېپىنى قىلىشاتتى .

— بۇنىڭدىن كېيىن چايلارنى سىرتلارغا چىقىپ ئويناساقمۇ بولغۇدەك ،— دېدى نۇرمان چىمەنگۈلگە كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ، — ھازىر ئۇرۇمچىدە چايلارنى ئىچكىرىلەرگە بېرىپ ئويناپ كېلىش مودا بوپتۇ ، ھازىر قاتناشمۇ قولايلىق ، دۇنيانىڭ راھىتىنى بىزمۇ كۆرۈپ باقمايمىزمۇ ؟

— شۇنداق قىلايلى .

— ئەمىسە بۇداقى چاينى ئۇرۇمچىدە ئويناپ كېلىمىزمۇ ؟

— بۇدو ئايشىگۈل سىلى بېرەملا ؟

— ماڭا كەلگەن ،— دېدى دوپدوغلاق ، چىرايى قونچاققىلا ئوخشايدىغان ئايال ، — شۇنىسى چىمەنگۈل خانىمنىڭ ۋاقتى چىقارمىكىن ؟

— سىلىنىڭ چايغا ھەرەمدە بەرسىلمۇ بارىمەن ، — دېدى چىمەنگۈل .

تاماقلارغا بىرەر قور ئېغىز تېگىپ بولغاندىن كېيىن نۇرد-مان گەپنى ئالدى .

— بۇگۈن ناھايىتى ئەھمىيەتلىك ئىش قىلدۇق ، — دېدى ئۇ چىمەنگۈلگە قاراپ قويۇپ ، — ئىنئانە قىلىنغان پۇلنىڭ قانداق كەلگەنلىكى ھەممىمىزگە ئايان ، ئوغۇتنىڭ پايدىسىدىن ئاجراتـ تۇق ، باشتا كېلىشكىنىمىز بويىچە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ پايدىدىن مەلۇم پىرسەنتنى ئاجرىتىپ مۇشۇنداق خەير ـ ساخاۋەت ئىشلىـ رىغا ئىشلەتسەك ئەرزىيدۇ ، — ئاندىن ئۇ بۇ قېتىمقى ئوغۇت سودىسىنىڭ كىرىم ـ چىقىمى توغرىسىدا تەپسىلىي ئىزاھات بېرىپ بولۇپ دېدى ، — پايـدىنىڭ پـۇلىنى بۆلـۈشسەك دەپ ئويلاۋاتقانلارمۇ باردۇ ؟ سودا دېگەندە ئۇنداق بولمايدۇ ، دېھقانمۇ يەرگە ئۇرۇقنى ئەتىيازدا تەۋەككۇل دەپ چېچىپ ھوسۇلنى كۈزدە ئالىدۇ ، سودىمۇ شۇنداق ، يىلنىڭ ئاخىرى ھېساب قىلىشىمىز ، ئاڭغىچە تاپقان پۇلنى ئايلاندۇرۇپ تۇرىدىغان گەپ . ئەمما ، خاـ تىرجەم بولۇشسىلا ، ھازىر سودىمىز ياخشى مېڭىۋاتىدۇ ، مۇشۇنـ داقلا بولسا يىل ئاخىرى ھەرىمىزگە كەم دېگەندە قىرىق ـ ئەللىك مىڭدىن تېگىدۇ .

نۇرمانىنىڭ ئاخىرقى گېپىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلارنىڭ يۈـ رەكلىرى ئويناپ كەتتى . ئۇلار ئەمدى سودىنىڭ تۇرنى كېڭەيـ تىش ھەققىدە بەس ـ بەس بىلەن تەكلىپلەرنى بېرىشكە باشلىدى . ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن سوزۇلغان بۇ مەسلىھەتلەردىن ئىچى پۇشقان چىمەنگۈل گەپلەر سەل سېلىككەندە ، ئالدىدىكى ئۇزۇم ھارىقى قۇيۇلغان رومكىنى قولىغا ئېلىپ گەپ باشلىدى :

— خوش ، خېنىملار ،— دېدى ئۇ رومكىنى كۆتۇرۇپ ،— بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلىرىمىزنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولۇشى ئۈـ چۈن مۇشۇ قەدەھنى كۆتۇرەيلى ،— دېدى ـ دە ، ئۆزى باشلاپ ئىچىۋەتكەندىن كېيىن نۇرمانغا قاراپ ، — گەپنىمۇ ھارغۇچە قىلىشتۇق ، ئەمدى بىردەم پەيزى قىلمايلىمۇ ؟ قېنى ، نۇرمان ، دۇتارنى ئالسىلا !

نۇرمانمۇ شۇنى كۈتۈپ تۇراتتى . ئۇ دۇتارنى ئېلىپ سازلـ

دى ـ ده ، ئاياللار ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ناخشىلارنى بىر ـ بىرىگە ئۇلاپ ئېيتىشقا باشلىدى . ھاراقنىڭ تەسىرىدىنمۇ ، ئۇ بۇگۈن ناخشىلارنى شۇنداق مۇڭلۇق ئېيتتى . ئۇ چىمەنگۈلنىڭ ئىشارىتى بىلەن دۇتارنى ئۇسسۇل پەدىسىگە يۆتكىگەندى ، قىزىپ قالغان چىمەنگۈل بىرەرىنىڭ تارتىشىنىمۇ كۈتمەي بىرىنچى بو- لۇپ ئۇسسۇلغا چۈشتى . ئۇ بۇگۈن شۇنچىلىك خۇلق چىقىرىپ ئويناپكى ، ھەممەيلەننىڭ ئۇنىڭغا مەستلىكى كېلىشتى . قوشنا ئولتۇرۇشقان بىر توپ يىگىتلەرمۇ ئىچىۋاتقان ھاراقلىرىنى توخ- تىتىپ ئۇنىڭغا قاراپ قېلىشتى . دۇتار تارىنىڭ ئۇزۇلۇشى بىلەن نۇرىمان ناخشىدىن توختىدى .

— سەت بولدى ـ ھە ؟— دېدى نۇرىمان خىجالەت بولغان- دەك ،— پەيزىلىرىنى بۇزۇۋەتتى···

— تارىغۇ مەيلى ، قوللىرىغا دەرد بەرمىسۇن ، نۇرىمان ،— دېدى چىمەنگۈل قوش رومكىغا ھاراق قۇيۇپ بىرىنى نۇرىمانغا تۇتتى ، — سىلىدەك پەيزى بار چوكاننى ئېلىۋالغان ھاجىمنىڭ تەلىيى بار جۇمۇ ، ئەگەر مەن ئەر كىشى بولۇپ قالغان بولسام سىلىنى ھاجىمدىن بۇزۇپ ئالاتتىم جۇمۇ !

شۇ گەپ بىلەن سورۇندا قىيقاس كۈلكە كۆتۈرۈلدى . ئاياللار تەرەپ ـ تەرەپتىن نۇرىمانغا چاقچاق قىلغىلى تۇردى .

— ھاجىمنىڭ نەرىگىمۇ ئاشىق بولۇپ تەگكەنلا ؟

— پۇلىغا بولمامدۇ ؟

— پۇل كۆڭۈلنى تولدۇرامدىكەن ؟

— ھاجىمغىمۇ مۇشۇنداق ناخشا ئېيتىپ بېرەملا ؟

نۇرىمان كۈلۈپ قويۇپ بېشىنى چايقىدى .

— ھاجىمنىڭ ناخشا ـ ساز بىلەن خۇشى يوق .

— نېمىگە خۇشى بار ؟

— پۇلنى ياخشى كۆرىدۇ···

پەستىرەك ئولتۇرغان ئېگىز بويلۇق ، ئورۇق ئايال يېنىدە-

كى سېمىز ئايالغا قايرىلىپ پىچىرلىدى :
— توۋا ، هازىر نېمە بولۇۋاتىدىكىن ، ئەرلەر بىز بىلەن كارى بولمايدىغان بولۇۋالدى . مېنىڭ ئاۋۇ ئېرىم ئىشتىن كېلىپ قىلىدىغان ئىشى تۆت ئادەمنى يىغىۋېلىپ قارتا ئويناشلا بولۇۋاتىدۇ .
— سىلىنىڭغۇ يۇۋاشقۇ ، خېنىم ، بىزنىڭ نىيازچۇ ، ئۆيگە بىرەر كۈن ساق كەلگەنلىكىنى بىلمەيمەن ، كېلىدىيۇ ، پوك چۈشۈپ خورۇلداپ ئۇخلايدۇ .
— ئۇنىڭ پەيزىنى كۆرمىگىلى خېلى بوپتۇ ـ دە ؟
— ئۇنتۇپ قالغىلى تۇردۇق...
ئورۇق ئايال ئېرىدا نۇرمان بىلەن كۈلۈشۈپ پاراڭ قىلىشىۋاتقان چىمەنگۈلنى ئىما قىلىپ يېنىدىكى ئايالغا پىچىرلىدى :
— ئاڭلىدىلىمۇ ؟ ياسىنجان ۋالىينى ھەلىمەنىڭ قېشىغا بېرىپ يۈرىدۇ دەيدىغۇ ؟
— راستمۇ ، كىمدىن ئاڭلىدىلا ؟
— مەكتەپتىكىلەر دېيىشىپ يۈرىدۇ ، ماۋۇ گەپنى مەن دېمىدىم جۇمۇسىلا !
— ۋايىيەي ، مېنى شۇنداق ئاغزى بوش چاغلاۋاتامىلا ؟
— ماۋۇ هازارۇل ئاڭلاپ قالمىسۇن دەيمىنا .
— ھەلىمە بىچارە مۇشۇ خوتۇنىنىڭ كاساپىتىدە بىر ئۆمۈر تۇل ئولتۇردى ، ئۇنىڭغىمۇ ئۇۋال...
— ئۇنى ئاز دەپ مەكتەپكە ئۆي سېلىۋاتقىنىنى دېمەملا ، ھەلىمە بىچارىنىڭ كۆرىدىغان كۈنى بار ئوخشايدۇ .
— تاماشىنى ئەمدى كۆرىمىزغۇ تېخى...
— نۇرمان ئىككىسى قالتىس دوست بولۇپ كېتىۋاتىدۇ ، بۇلارنىڭ بىر ئىشى بار .
— قوشقان پۇلىمىزنى ساق تىرىلدۇرۇۋالساق بولاتتىغۇ ؟...
ئايالىلار — هامان ئايالىلار . ئۇلار «بىز پەقەت غەيۋەت قىلماي-

مىز » دەپ قەسەم ئىچىشىپ تۇرسىمۇ ، ئىختىيارسىز ھالدا يەنە غەيۋەتكە چۈشۈشتى . بۇلارغا قاراپ چىمەنگۈلنىڭ ئىچى پۈشتى : «بۇلار قاچانمۇ مەدەنىيەت دېگەنىنى ئۆگىنەر ، ئۇلار پەقەت يەپ ـ ئىچسە ، غەيۋەت قىلسىلا بولدى . مۇشۇلارنىڭ ئورنىدا ئەرلەر بولغان بولسىمۇ ، ئويۇنداسىن ئوت چىقىپ كېتەر ئىدى... ،— چىمەنگۈل سائىتىگە قارىدى ، — سائەت تېخى توققۇز بولماپتۇ ، ئۆيگە بارساممۇ نېمە قىلىمەن ؟ ياسىنجان تۇنۇگۈن ئۇرۇمچىگە يېغىنغا كەتتى ، ئاز بولغاندىمۇ بىر ھەپتىسىز كەلمەيدۇ . باشلىقنىڭ خوتۇنى بولسىمۇ تەس ئىش ئىكەنغۇ ؟... شەۋكەتنى چاقىرايمىكىن ؟... »

چىمەنگۈلنىڭ ئەمدى ئولتۇرغۇسى كەلمىدى . ئۇ شەۋكەتكە تېلېفون بېرىپ ئۇنى كېلىپ ئەكېتىشنى ئېيتتى . چىمەنگۈلنىڭ قايتماقچى بولغىنىنى ئۇقۇپ ھەممىسى كەتكىلى قوزغىلىشتى .

— سىلىنى مەن ئاپىرىپ قويايمۇ ؟ — كەينىدە قالغان نۇرماندىن سورىدى ئۇ .

— سىلى بىلەن كېتەيلى دېگەن ،— دېدى نۇرىمان قىزىرىپ ، — ھازىر تۇرغۇن شىجاڭ تېلېفون قىپتۇ ، مېنى ساقلاپ تۇرسىلا دەيدۇ ، قانداق قىلايكىن ؟

— شۇنداقمۇ ؟ — چىمەنگۈل قاشلىرىنى سۈزدى ، — پەيزىلىرى بار... بۇگۈن چاينىڭ خۇلاسىسىنى ئىككىلىرى چىقىرىشىدىكەنلىدە ؟

— سىلىدىن يوشۇرمايمەن ، تۇرغۇن شىجاڭ پېيىمغا كىرىپ لىۋالدى... «خەلچەمنى سېزىپ قالامدىكىن » دەپ يۇرىكىم سۇ...

— «ئىتتىن قورققان ئابدال بولماپتۇ » دەيدۇ ، خېنىم ، نېمىدىن قورقىلا...

— سىلى بىلمەيلا ، خەلچەم دېگەن قىپقىزىل ساراڭ نېمە .

— شۇڭا تۇرغۇن شىجاڭ ياراتمايدۇ ـ دە ،—... تالادا ماشى-

ننىڭ سىگنالىنى ئاڭلاپ چىمەنگۈل قوزغالدى ،— شەۋكەت كەلگەن ئوخشايدۇ ، مەن سىلىگە كاشىلا بولماي كېتەي··· ، — ئۇ نۇرمانىڭ بېلىكىنى چىمدىپ قويۇپ تالاغا ماڭدى .

چىمەنگۈل ئادىتىنى بۇزۇپ ماشىنىنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئولتۇردى . ئۇنىڭ كىرىشى بىلەن ماشىنىنىڭ ئىچىگە ئەتىر ۋە ھاراقنىڭ پۇرىقى «گۈپپىدە» تارقالدى . شەۋكەت ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى .

— بۈگۈن چاي بالدۇرلا تۈگەپتىغۇ ؟ — سورىدى شەۋكەت .

— خۇشياقمىدى ، — دېدى چىمەنگۈل تەرىنى تۇرۇپ ،— بۇ خوتۇنلار كىيگەننىڭ ، يېگەننىڭلا گېپىنى قىلىپ بېشىمنى ئاغرىتىۋەتتى···

— ئۆيگە كېتەملا ؟

چىمەنگۈل دەرھال جاۋاب بەرمىدى . ئۇ قاراڭغۇلۇق ئىچىدە يېيىلىپ ياتقان كوچىغا خىيالچان بېقىپ تۇرۇپ :

— شەۋكەت ، ئۆيگە بارغۇم يوق ، — دېدى ۋە ناز بىلەن شەۋكەتنىڭ مۇرىسىنى سىلاپ قويدى ، — كەرىمە ئۆيدىمۇ ؟

— ئۆيدە ، تېخى باياتىن تېلېفون قىلغانتى .

— نېمە دەيدۇ ؟

— نېمە دەيتتى ، مېنى نەدە يۈرىدۇ ، دەپ سۈرۈشتۈرمەيدۇ ؟

— ئەمىسە نەگە بارىمىز ؟··· ئۆتكەنكى مېھمانخانىغا بارايلى .

شەۋكەتكە ماقۇل دېمەكتىن بۆلەك ئامال يوق ئىدى . ئۇ ماشىنىنى يىراقتا ئېلىكتر چىراغلىرى يۇلتۇزدەك چاقناپ تۇرغان شەھەرگە قاراپ ھەيدىدى .

— تېلېفوننى ئېتىۋېتىڭ ! — چىمەنگۈل ئۇنىڭغا قارىماستىن بۇيرۇدى .

شەۋكەت يانفوننى ئېتىۋېتىپ ، كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا چىمەنگۈلگە سەپسالدى . چىمەنگۈل سۈرلۈك بىر ھالەتتە ئولتۇراتتى .

«بۇگۈن بۇ جادىغا تۆتۈلۈپ قالغىنىمنى كۆرمەمدىغان ، — شەۋكەت ئەلەم بىلەن ئىچىگە تىندى ، — ئاغىنىلەر تازا ساقلايدى-غان بولدى ـ دە . شەمشىنۇر مېنى ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان نېمە-كەن دەۋاتامدىكىن ، بۇنىڭدىن بىرەمدىلا قۇتۇلغىلى بولارمۇ ؟... نەدىنمۇ بۇ قېرى بىلەن تونۇشۇپ قالغاندىمەن ؟... »

شەۋكەت چىمەنگۈل بىلەن بەش يىل ئىلگىرى تاسادىپىيلا تونۇشۇپ قالغان ئىدى . ئۇ چاغدا شەۋكەت تاكسى ماشىنىسىنى هەيدەيتتى . يازنىڭ تىنچىق ئىسسىق ئاخشىمى ئىدى . كوچا چى-راغلىرى سۇس يورۇتۇپ تۇرغان يوللاردا ئادەملەر قالمىغان ، پەقەت رېستورانلاردىن كېچىلىك بەزمىدىن تارقىغانلارلا توپ - توپ بولۇپ ئۇچراپ قالاتتى . بۇنداق ۋاقىتتا تاكسىنىڭ خېرىدار-لىرىمۇ شۇلار ئىدى . شەۋكەت رېستوران جايلاشقان كوچىلارنى ئايلىنىپ ماڭدى ، لېكىن بۇ رېستورانلارنىڭ ئالدى تاكسى ماشى-نىلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى . شەۋكەت بۇلاردىن ئۈمىد ئۈزۈپ شەھەرنىڭ چېتىدىكىرەك كوچىغا قاراپ ماڭدى . ئىشىك ئالدى رەڭگارەڭ چىراغلار بىلەن بېزەلگەن بىر رېستورانغا يېقىن كېلى-شىگە يول بويىدا كوچىغا قاراپ تۇرغان بىر ئايالنى كۆردى . مۇرىسىگە چىرايلىق سومكا ئېسىۋالغان ، پۈزۈر كىيىنگەن بۇ ئايال ئالدىغا كەلگەن تاكسى ماشىنىلارغا ئېتىبار بېرىپ قارايتتى - دە ، بېشىنى چايقايتتى . «بۇ نېمە قىلىپ تۇرغان ئايالدۇ ؟ بىرىنى ساقلاۋاتامدۇ ياكى تاكسىچىلاردىن قورقۇۋاتامدۇ ؟ ئەجەب كېلىش-كەن نېمىكەن... » شەۋكەت ماشىنىنى ئاستىلىتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئايالمۇ خودىدى ئۇنى كۆتۈپ تۇرغاندەك قايرىلىپ قارە-دى . غۇۋا چىراغ نۇرىدا شەۋكەتكە ئۇ پەرىزاتتەك كۆرۈنۈپ كەتتى . شەۋكەتنىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى . ئۇ ئايالغا قاراپ كۈلۈمسىرىگەنىدى ، ئايالمۇ سەل هەيران بولغاندەك قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ تەبەسسۇم قىلدى . «كېچىلىك ئوقەتكە چىققان توشقان بولمىغىيتتى ؟ » شەۋكەتنىڭ كۆڭلىگە دەرهال شۇ كېچىپ كەت-

مەكچىمۇ بولغانىدى ، ئاڭغىچە ئايال ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ، ئالدىدىكى ئورۇنغا چىقىپ بولدى . ئۇنىڭ كىرىشى بىلەن تەڭ ، شەۋكەتنىڭ بۇرنىغا ئەتىرنىڭ يېقىملىق پۇرىقى «گۇپپىدە» ئۇرۇلدى . شەۋكەت ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا سەپسالدى . ئايالنىڭ كىيگەن كىيىملىرى ئېسىل ، چىرايىمۇ پاكىز ئىدى . «ياق ، بۇ ياۋا توشقانلارغا ئوخشىمايدۇ» دېدى ئۇ ۋە سىپايىلىك بىلەن سورىدى :

— نەگە بارىسىز ؟

ئايال سىرلىق كۈلۈمسىرەپ قارىدى . ئۇنىڭ خۇمارلىشىپ تۇرغان كۆزلىرى شوخلۇق بىلەن يالتىرايتتى . ئۇ «پىسىڭكىدە» كۈلگىنىچە :

— ئۆيگە ،— دېدى .

بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ شەۋكەتمۇ كۈلۈۋەتتى .

— ئۆيىڭىز نەدە ؟

— ئۇرۇمچىدە...

ئايالنىڭ چاقچاقلىرىدىن شەۋكەت تەمتىرەپ قالدى . لېكىن چاندۇرماستىنلا :

— مەن تېخى توقسۇندىمىكىن دېگەنىدىم ، — دېدى .

ئايال شەۋكەتكە قىزىققاندەك قاراپ قويدى . ئۇنىڭغا شەۋكەتنىڭ چاقچىقىمۇ يېقىپ قالغاندەك تۇراتتى . بىردەمدىن كېيىن ئۇلار كونا تونۇشلاردەك پاراڭلىشىپ كەتتى . ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە ، چىمەنگۈل سومكىسىنى ئاختۇرۇپ ئوڭايسىزلىنىپ كەتتى .

— پورتمىنىم رېستورانىدا چۈشۈپ قالغان ئوخشايدۇ ، يوق تۇرىدۇ ،— دېدى ئۇ خىجالەت بولۇپ ، — خاپا بولماي بىردەم ساقلاپ تۇرسىڭىز ، ئۆيدىن پۇل ئاچىقىپ بېرەي .

— بولدى ، ئاۋارە بولماڭ ، — دېدى شەۋكەت ئۇنىڭ تەڭقىس بولغىنىنى كۆرۈپ ،— كېرەك يوق ، كېيىن ئۇچرىشىپ

قالغاندا تەڭشىلىپ كېتەر...

— ياماڭ سەت ئىش بولدىغۇ ، — دېدى ئۇ ، — ئۇنداق بولسا تېلېفون نومۇرىڭىزنى بېرىڭ !

شەۋكەت ئۇنىڭغا ئىسىم كارتوچكىسىنى بەردى . ئاردىدىن ئۇچ كۈن ئۆتۈپ شەۋكەت ئۇنىڭ تېلېفونىنى ئالدى . چىمەنگۈل ئۇنى باغچىنىڭ ئالدىدا كۈتىمەن دېدى . شەۋكەت ئۇنىڭ گېپىگە ھەيران بولدى : «بۇ ئايال نېمە بولغاندۇ ؟ ئون نەچچە كوي ئۇچۇن ئەجەب قىلىپ كەتتا ! قانداق قىلاي ، بېرىپ گېپىنى ئاڭلاپ باقمايمەنمۇ ؟ خېلى بولىدىغان نېمە ئىكەن... »

شەۋكەت باغچىنىڭ ئالدىدا توزدەك چىرايلىق ياسىنىۋالغان ئايالنى يىراقتىنلا تونۇدى .

— مېنى قېچىپ كەتتى دەپ نەچچە كۈندىن ئۈيقۇڭىزمۇ كەلمىدىغۇ دەيمەن ،— چىمەنگۈل شەۋكەتنى كۆرۈپ چاقچاق قىلدى .

— تازا قويمىچىغا ئۇچراپتىمەن دەپ ئاغرىپلا قالدىم دەڭا ،— شەۋكەتمۇ چاقچاق بىلەن جاۋاب بەردى ، — بۇگۈنغۇ پورتمىنىڭىز باردۇ ؟

— مەن ئۆزۈم تۇرغاندا پورتمانىنى نېمە قىلارسىز ؟...

چىمەنگۈل سىرلىق بىر تەبەسسۇم بىلەن كۈلدى . بۇ گەپنى ئاڭلاپ شەۋكەتنىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى . ئۇلار خالىي بىر ئاشخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى ، تاماق بىلەن بىللە ھاراقمۇ ئىچتى . ھاراقنىڭ كەيپىدە قىزىپ قالغان شەۋكەت ئۇنى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى . شەۋكەتنىڭ ئايالى تۇنجى بالىسىغا تۇغۇتلۇق بولۇپ ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىدە ئىدى . شەۋكەت ئۆزىدىن ئون ياشلار چوڭ بولسىمۇ ، لېكىن قىزلاردەك خۇلقى بار چىمەنگۈل بىلەن شېرىن مۇئامىلە قىلىشىدىغان ئۆتكۈزدى .

شۇنىڭدىن كېيىن ، ئۇلار پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇرىدىغان بولدى . شەۋكەتكە ئىچىكىشىپ كەتكەن چىمەنگۈل ئاخىرى ياسىنـ

جانغا دەپ يۈرۈپ ، ئۇنىڭغا شوپۇر قىلىپ يۆتكەپ ئەكەلدى . ياسىنجان بۇ يەرگە ژالىي بولۇپ تەيىنلەنگەندىن كېيىنمۇ شەۋكەت-نى ئۆزلىرى بىلەن بىللە يۆتكەپ ئەكەلگەن ئىدى . يېقىندىن بۇيان شەۋكەت ئۇنىڭغا قۇيرۇق تۇتقۇزماي يۈرگەندەك تۇيۇلۇشقا باشلىدى ، ھە دېسە بىر ئىشلارنى باھانە قىلىپ كۆرۈشكىلى ئۇنىمايتتى . «سەن نېمىگىمۇ ھال پەيدا بولۇپ قالدىمۇ نېمە ؟» چىمەنگۈل بەزىدە ئۆز چىرايىغا قاراپ تۇرۇپ ئويلاپ قالاتتى . ئۇنىڭ كۆزىگە يۇزىدىكى سىزىقلار بارغانچە كۆپىيىۋاتقاندەك ، بويىنىمۇ خالتىلىشىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى . «راستىنلا قېرىپ كېتىۋاتىمەنمۇ ؟ مېنىڭ ئويناپ ـ كۈلۈپ ھۇزۇر سۈرىدىغان چاغلىرىم ئەمدى كەلگەنتىغۇ ؟ ياق ، مەن تېخى قېرىمىدىم ، كۆڭلۈم ئويناپ تۇرىدۇ ، شەۋكەتنى چىڭ تۇتقىنىم تۇتقان··· »

شەۋكەتنىڭ جىمىپ كېتىشى چىمەنگۈلنىڭ ئىچىنى پۈشۈردى .

— ئەجەب جىمىپ كەتتىڭىزغۇ ؟ — دېدى ئۇ شەۋكەتكە ئۆرۈلۈپ .

— ھېچنىمە··· ،— شەۋكەت چۆچۈپ ئۇن قاتتى ،— ھاۋا بۇزۇلۇۋاتىدۇ ، يامغۇر ياغىدىغان ئوخشايدۇ···

چىمەنگۈل ماشىنا ئەينىكىدىن سىرتقا قارىدى . ئاسمان گويا قارا قازاننى كۆمتۇرۈپ قويغاندەك قاراڭغۇ ئىدى . ھايال ئۆتمەي تۇيۇقسىز ئۇرۇلغان بوران بىلەن تەڭ ، ماشىنا ئەينىكىگە تاراسلاپ يامغۇر ئۇرۇلدى . ماشىنا تۇمان قاپلىغان نەم ھاۋانى خىرە يورۇتۇپ ئاسفالت يولدا كېلىۋاتاتتى . كېچە قاراڭغۇسىدا ئەتراپتىكى ھەممە نەرسە روشەن قىياپىتىنى يوقاتقان بولۇپ خىرەلىشىپ كەتكەندى . ماشىنىنىڭ كەينى ئەينىكىدىن ئارقىدا قېلىۋاتقان كوچىدىكى ئېلېكتر چىراغلىرى گاھ يېنىپ ، گاھ ئۆچۈپ تۇرغاندەك بىر يوقىلىپ يەنە پەيدا بولاتتى . يامغۇر كۈچەيىشكە باشلىدى .

مېهمانخانىنىڭ كۈتكۈچىسى ئۇلارغا بۇلۇڭدىكى ئىچكىرى - تاشقىرى ئۆيىنى ئېچىپ بېرىپ ، چىمەنگۈلگە قىزىققاندەك مەنىلىك قاراپ قويدى . چىمەنگۈلدە ھاراقنىڭ كەيپى تېخىچە كەتمىگەندى . شۇڭىمۇ ئۇ ياناققا كىرىپلا شەۋكەتنىڭ بوينىغا گىرە سالدى - دە ، ئاچ كۆزلۈك بىلەن يالاشقا باشلىدى . شەۋكەت بولسا كۆڭلى تارتمىسىمۇ ئۇنىڭ رايىغا باردى ۋە شەھۋانىي ھەۋەستە قۇتۇرغان بۇ ئايالنى كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا ئېلىپ باردى .

ئارىدىن يېرىم سائەت ئۆتكەندە شەۋكەت ئورنىدىن تۇرۇپ سائەتكە قارىدى . شېرىن لەززەتتىن ھۇزۇرلىنىپ ياتقان چىمەنگۈل ئۇنىڭ قولىنى تارتتى :

— نېمە سائەتكە قاراپ كەتتىڭىز ؟ — دېدى ئەركىلەپ ، — بىرەم يېتىڭا !

— ماڭايلىمىكىن ، كەرىمەگە ھېلىلا كېلىمەن ، دەپ قويغانىدىم .

چىمەنگۈلنىڭ چىرايى شۇ ھامان تۇرۇلدى .

— كەرىمە ساقلاۋاتامدۇ ياكى باشقا بىرلىرى ساقلاۋاتامدۇ ؟ — دېدى ئۇ ئاچچىق بىلەن قاپىقىنى سۇزۇپ .

— نېمە دېگىنىڭىز ، مېنى يەنە كىم ساقلايتتى !

— ساقلايدىغانلار باردۇ ؟

— خۇدايا توۋا دەڭا ، مەن...

— ئالدىنقى كۈنى كەچتە نەدە بولدىڭىز ؟

— ئالدىنقى كۈنى ؟... ،— شەۋكەت خىيال قىلىپ تۇرۇپ كەتتى ، — ئىككى ئاغىنەم كەلگەنتى ، شۇلار بىلەن ئاشخانىدا بىرەم پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق .

— يالغان ئېيتماڭ ، تېلېفوندا قىزلارنىڭ كۈلكىسى ئاڭلاندىغۇ ؟ ئاغىنىلىرىڭىز بىلەن رەڭلىك ئولتۇرغان ئوخشىمامسىلەر ؟

— خۇدا ھەققى ، قىزلار يوق . ئۆزىمىزلا... قەسەم قىلىپ بېرەيمۇ ؟

— سىزنىڭ قەسىمىڭىزگە ئىشىنىدىغان ئەخمەق چاغلاۋاتامسىز مېنى؟ راست گەپنى قىلىڭ، كىم ئۇ؟

— ئاغىنىلەر دېدىمغۇ، سىزگە قاچان يالغان گەپ قىلغان يېرىم بار؟

— ئەمىسە نەدىكى قىزلارنىڭ ئاۋازى؟

— باشقا ئۇستەللەردىكى قىزلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئوخشايسىز؟

چىمەنگۈل شەۋكەتنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە ئۈزاققىچە قاراپ تۇردى.

— شەۋكەت!— دېدى ئۇ بېشىنى يېنىك چايقاپ قويۇپ،— مېنى ئۇقمايدۇ دېمەڭ، يېقىندىن بۇيان خېلى ھۇنەرلىرىڭىز چىققىلى تۇردى، مېنىڭدىن زېرىكىپ قېلىۋاتامسىز قانداق؟

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىۋاتىسىز؟ — شەۋكەت ئەندىككەن ھالدا كۈلدى، — چۈشىڭىز بۇزۇلۇۋاتامدۇ نېمە؟

— مەن سىزگە دەپ قويايلى شەۋكەت، — چىمەنگۈل بوينىنى قېقىپ تۇرۇپ دېدى، — ماڭا خىيانەت قىلىپ يۈز ئۆرۈيمەن، دەپ خام خىيال قىلماڭ. بىكار ئۆزىڭىز زىيان تارتىپ قالىسىز...

چىمەنگۈلنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ شەۋكەتنىڭ ۋۇجۇدىغا مۇز دەك تىترەك ئولاشتى. ئۇ بىردەم «قانداق قىلاي؟» دېگەندەك تۇرۇپ كېتىپ ئېسىگە كەلگەندەك بولدى ۋە باشقىدىن يوتقانىنىڭ ئىچىگە كىردى.

23

ياسىنجان ۋالىيلار بۈگۈن يېڭى ئۆيگە كۆچۈپ چىقىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئەلگە ئۆي چېيى بەردى. ھەشەمەتلىك قورۇ بۈگۈن

توي تەنتەنىسىگە چۆمدى . ئەتىگەندىن تارتىپلا قورۇنىڭ ئالدى رەڭگارەڭ كىچىك ماشىنىلار بىلەن تولدى . بۇگۈنكى مەرىكىگە خىزمەت قىلىش شەرىپىگە ئېرىشكەن ئەر ـ ئاياللار ئەس ـ هوشىنى يوقىتىپ ئالدىرىشىپ يۈرەتتى . چىمەنگۈل تۇنۇگۈنكى مەسلىھەت چېيىدا بۇگۈنكى مەرىكىگە باش باشقۇرغۇچى قىلىپ شەھەر باشلىقى تۇرغۇننى ، ئەرلەرنى كۈتۈۋېلىشقا قايىر هاجىمىنى ، ئاياللارغا بولسا نۇرىمانىنى مەسئۇل قىلىپ بېكىتتى ۋە هەممە ئىشلارنى قىلىدىغان ئادەملەرنى ئورۇنلاشتۇردى . شۇڭا هەممەيلەن ئۆز ۋەزىپىسىنى ياخشى بەجا كەلتۈرۈپ خوجايىنىغا ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن جان ـ دىلى بىلەن ئىشلەۋاتاتتى .

بۇگۈن چىمەنگۈل بىلەن نۇرىمان پار قىلىپ پىلاتى يوپكا كىيىشكەن ئىدى . نۇرىمان مۇشۇ چاي ئۈچۈن ئالايىتەن ئورۇمچىگە بېرىپ مۇشۇ كىيىمنى ئەكەلگەن ئىدى . ئەڭ يېڭى مودىدىكى بۇ كىيىملەر بىلەن ئۇلار تېخىمۇ كۆزگە تاشلىنىپ ، ئاياللارنىڭ ئىچىگە ئوت يېقىۋەتتى . چىمەنگۈل بىلەن نۇرىمان ئاياللارغا تەيىيارلانغان ئۇستەللەرنى تەكشۈرۈپ قانائەت هاسىل قىلغاندىن كېيىن ، هويلىغا چىقىپ بۇگۈنكى مەرىكىنىڭ نەغمە ـ ناۋاسىنى كۆتۈرە ئالغان سەنئەت ئۆمەكتىكى ئارتىسلارنىڭ يېنىغا كەلدى :

— بۇگۈن هۇنەرلىرىڭلارنى بىر كۆرسىتىسىلەر جۇمۇ ، هاراقنى ئازراق ئىچىڭلار ،— دېدى ۋە شۇلارنىڭ يېنىدا پاراڭلىشىپ تۇرغان شەۋكەتنى شەرەت قىلىپ چاقىردى ،— شەۋكەت ! بۇ ياققا كېلىڭا !

نەچچە كۈندىن بۇيان بۇگۈنكى چاي ئۈچۈن مېڭىپ ئۇھ دېگۈدەك هالى قالمىغان شەۋكەت خۇشياقمىغاندەك قاپىقىنى تۈرۈپ قويۇپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى :

— ئەجەب ئارتىسلارنىڭ يېنىدىن كېتەلمەيسىزغۇ ؟ — چىمەنگۈل قاش ـ قاپىقىنى سۈزۈپ ئۇنى سوراقىقا ئالدى ،— ماگنىتلار تارتىۋاتامدۇ ؟

— نەدىكى گەپنى قىلىسىز ؟— شەۋكەت «ھۇپپىدە» قىزاردى .

— شوخلۇقنى ئازراق قىلىڭ جۇمۇ ! كېيىن ھېسابىنى بېرەلمەي قالمايسىز... ،— چىمەنگۈل ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ ئۇنىڭغا تاپشۇرۇق بەردى ،— سىز مېھمانلار ئەكەلگەن سوۋغاتلارنى تاپشۇرۇۋېلىپ تىزىملايسىز . ياسىنجان سېتىۋالدى مۇدىرنى كۆرسەتكەندى ، ئاكىلىسام ئۇنى قولى ئەگرى نېمە دەيدۇ ، سىز ئۇنىڭ يېنىدا تۇرىسىز ، نەق پۇللارنى سىز ئېلىڭ جۇمۇ !

— سوۋغاتلارنى نەگە قويىمىز ؟

— يەر ئاستى ئۆيىگە ، سېتىۋالدى شۇ يەردە ، سىز شۇ يەردىن مىدىر قىلماڭ !

شەۋكەت ئەلەم بىلەن ماقۇل دېدى . ئىچىدە بولسا «خەپ توختاپتۇر ، قانجۇق ! مۇشۇ قىلغىنىڭغا كۆزۈڭگە كۆرسىتىدىغان كۈنلەرمۇ كېلەر» دەپ قويدى ـ دە ، يەر ئاستى ئۆيىگە قاراپ ماڭدى .

بۇگۈن قايىر ھاجىم ھەممە ئادەمدىن ئالدىراش ئىدى . ئېسىل رەختتىن كاستۇم ـ شىم كىيىپ ، مەيدىسىگە گۈل تاقىۋالغان ھاجىمنىڭ بوينىغا تاقىۋالغان گالستۇكى يوغان قورسىقىنىڭ يېرىمىغا ئاران كەلگەنىدى . ئۇ گويا مۇشۇ مەرىكىنىڭ ئىگىسىدەك ھويلىدا ئۇ ياقتىن ـ بۇ ياققا ئالچاڭشىپ مېڭىپ ، ئۇنىڭ ـ بۇنىڭغا بۇيرۇقلارنى بېرىپ قوياتتى . ياسىنجان ۋالىي نەگە بارسا كەينىدە سايىدەك ئەگىشىپ يۈرەتتى . كۆزى بولسا ساھىبخانىلارغا قويۇلغان ئورۇندۇقلاردا ئىدى . ئەگەر ياسىنجان ۋالىي ئورۇندۇقتا ئولتۇرماقچى بولۇپ كەلسە ، ئۇ ئاجايىپ بىر چاققانلىق بىلەن ئۇنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقنى ئىگىلەيتتى .

مېھمانلار دېگەن ۋاقىتتىن بالدۇر كېلىشكە باشلىدى . بۇ شەھەرده شۇنداق بىر ئادەت بار ئىدى . باشلىقنىڭ مەرىكىسىگە قانچە بالدۇر كېلىپ كۆزىگە كۆرۈنسە ، بۇنى ئۇنىڭغا بولغان

هۆرمەت ، ساداقەتلىك دەپ بىلەتتى . شۇڭا چايغا ھەممىدىن ئاۋ-ۋال ۋىلايەت ، شەھەردىكى ئىدارىلەرنىڭ باشلىقلىرى كەلدى . ئۇ-لار ۋالىينىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىپ تۇرۇشنى ئارزۇ قىلىپ شۇنچە بالدۇر كەلسىمۇ ، لېكىن ئۇ ئورۇنلار ئاللىقاچان قايىر ھاجىمدەك تەلەيلىك ئادەملەر تەرىپىدىن ئىگىلىنىپ بولۇنغانلىقى-نى كۆرۈپ ھەسرەت بىلەن ئىچىگە تىنىشاتتى .

ياسىنجان ۋالىي شەھەرلىك يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ باش-لىقى نىيازنى كۆرۈپ ئۇنى يېنىغا چاقىردى .

— قايىر ھاجىمنىڭ ئىشىنى قانداق قىلدىڭلا ؟ — دېدى ئۇ ھاجىمنى كۆرسىتىپ .

— ھاجىم ئەنۋەر خاتىجاڭ بىلەن كۆرۈشۈپتىكەن ،— دېدى ئۇ ئالدىراپ ،— ئەنۋەر خاتىجاڭ بۇنى بانكىنىڭ رەسمىيىتى بويىچە قىلساق دەپتۇ...

— ئەنۋەر رەھبەرلىككە چىققىلى ئۇزۇن بولمىدى ،— ۋالىي ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى ، — سىلى باش خاتىجاڭ بولغاندىن كېيىن بىرنېمە دېمەمسىلە ؟ سىلىگە ئايرىم بىرنېمە يېزىپ بېرىمىزمۇ - يا ؟

— يوقسۇ... يوقسۇ... ۋالىي ، — نىياز خاتىجاڭ تىترەپ كەتتى ،— بىز ئەتىلا ھەل قىلىپ بېرەيلى ، مەن ئەنۋەر خاتىجاڭ-نىڭ گېپىنى يېرىمالماي تۇرغان...

— ئەنۋەرنىڭ ئېھتىيات قىلغان يەرلىرىمۇ باردۇ ،— دېدى ۋالىي ، — ياش ئەمەسمۇ ، تەجرىبىسى يوق ، ئۇنىڭغا كۆپرەك ياردەم قىلىڭلا !

— ئەلۋەتتە ، ئەلۋەتتە... ئەنۋەر خاتىجاڭنى ماختىغانلىق ئە-مەس ، ناھايىتى ياخشى ئىشلەۋاتىدۇ ، ئۇزۇنغا قالماي بانكىنى قولىغا ئالىدۇ ، خاتىرجەم بولسىلا...

— رەھمەت ، ۋالىي ،— دېدى قايىر ھاجىم ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ ،— بۇ تۇلكىنى ئەجەب جايلىدىلە ؟ ! تومۇر تۇتۇپ ئۆگە-

نسپ قالغان نېمىلەرچۇ بۇلار...

ياسىنجان ژالىي گەپ - سۆز قىلمىدى . باش مېھمان كۈتكۈچى — شەھەر باشلىقى تۇرغۇن كەلگەن مېھمانلارنى ئەمەل ، دەرىجىسى بويىچە تەيىارلانغان ئۆيلەرگە باشلاپ تۇرۇۋاتاتتى . بەرىنچى قەۋەتتىكى ساپالار بىلەن بېزەلگەن ئۆيلەر ژىلايەت دەرىجىلىك باشلىقلارغا ، ئۇنىڭ يېنىدىكى ئۈستەل قويۇلغان زال ناھىيە دەرىجىلىكلەرگە تەيىارلانغان بولۇپ ، بۇ ئۆينىڭ مېھمانلىرى خەلا كۆپ ئىدى . تاماقلار تارتىلغاندىن كېيىن ، ياسىنجان ژالىي شەھەر باشلىقى تۇرغۇن بىلەن قايىر ھاجىمنىڭ ھەمراھلىقىدا مېھمانلارنىڭ يېنىغا كىرىپ ، تاماققا تەكلىپ قىلدى . ھەممەيلەن ژالىينىڭ سول يېنىدا كېرىلىپ مېڭىۋاتقان قايىر ھاجىمغا قاراپ بىر - بىرىگە مەنىلىك كۆز قىسىشىپ قويىاتتى . ژىلايەتلىك سودا - سانائەت ئىدارىسىنىڭ پاكار بويلۇق ، كۆزلىرى مۇغەمبەرلىك بىلەن ئۇيناپ تۇرىدىغان باشلىقى يېنىدا ئولتۇرغان سەھىيە ئىدارىسىنىڭ ياپىلاق يۈز ، سېمىز باشلىقىغا بۇرۇلۇپ :

— بۈگۈن قايىر ھاجىم ئۆزىنى بىر كۆرسىتىۋالدى - دە . قاراڭلا ، ئاۋۇ قىلىپ كېتىپ بارغىنىنى ، — دېدى .

— سىلىگمۇ مۇشۇنداق ئېسىل ئۆيلەرنى بىكارغا سېلىپ بەرسە ئوڭ يېنىڭلارغا ئېلىپ ماڭاتتىڭلا ،— دېدى سېمىز ئادەم .

— ھاجىمنى بىكارغا قىلدى دەۋاتامسىلە ؟... شۇنىڭ بەدىلىگە «ئاۋات»تىن خېلى جىق يەر تەستىقلىتىپ ئاپتۇ .

— نېمە قىلغۇدەك ؟

— تاۋار ئۆيلەرنى سالىدىغان بوپتۇ ، بانكىدىنمۇ قەرز پۇل تەستىقلىتىپتۇ .

— ھاجىمنىڭ ئىشى ئوڭ كەپتۇ - دە ،— دېدى سېمىز ئادەم تام - تورۇسلارغا كۆز يۈگۈرتۈپ ،— ئۆيگە قالتىس ئىشلەپ قويغاندەك قىلامدۇ نېمە ؟ نەچچە ئېغىز ئۆيدۇ ؟

— تۆپە - تېگى بولۇپ ئون ئېغىز ئىكەن ، يەر ئاستىدا

نەچچە ئېغىز ئىسكىلاتى بار ئىكەن .

— قاچانلاردا كېلىپ كۆرۈپ يۈرسىلەر ؟

— تۇنۇگۈن ئىدارىنىڭ ئىشى بىلەن ۋالىينى ئىزدەپ كەلگەن ، ۋالىي ئۆيلەر قانداق بوپتۇ ، دەپ كۆرسىتىپ چىقتى .

«ئىدارىنىڭ ئىشى بىلەن كەلگەن دەپ كەتكىنىنى ماۋۇ مازار چاشقىنىنىڭ . خۇشامەتنى تۇنۇگۈنلا بەجا كەلتۈرۈپ بولۇپ-سەن ـ دە . بۇ كاززاپ نېمە سوۋغاتلارنى ئەكېلىۋەتكەندۇ ؟ بايانتىن ۋالىينىڭ ئەھۋال سوراپ كەتكىنىگە قارىغاندا ، ۋالىينى خېلى رازى قىلغۇدەك بىرنەرسىلەرنى ئەكەلگەن بولسا كېرەك... » سەمىز جۈيجاڭ ھەسرەت بىلەن ئىچىگە تىنىپ قويدى .

— قايسر ھاجىمنىڭ ھۈنىرىگە قول قويدۇم جۇمۇ ، — دېدى پاكار جۈيجاڭ ھەۋەس بىلەن ، — نەقىش دېگەننىمۇ جايىدا قويۇپ-تۇ ، بۇ ئۆيلەرنىڭ ئالدىدا تۇردى شۇجىنىڭ ئۆيلىرى نېمە ئۇ ؟

— تۇردى شۇجى كەلمىگەندەك تۇرامدۇ نېمە ؟

— ئۇ ئادەم ، ئېيتسىمۇ كەلمەيدۇ جۇمۇ ؟

— ئاڭلىساق ، سىلىنىمۇ «بوستان»دىن يەر ئاپتۇ دەيدۇغۇ ؟ ئۆي سالامسىلە ؟

— كىم دەيدۇ ؟— پاكىنەك جۈيجاڭنىڭ كىچىك كۆزلىرى پىلدىرلاپ كەتتى ، — ھۆكۈمەت بەرگەن بىر يۈز ئون كۈادرات مېتىر ئۆي يېتىپ ئاشىدۇ ، يەنە ئۆي سېلىپ نېمە قىلىمەن ؟

— خۇپسەنلىكىنىمۇ قاملاشتۇرۇۋېتىسىلەر جۇمۇ !... ئاۋۇ تۇگمەنبېشىدىكى زېمىنىڭلارچۇ ؟

— ئۇ دېگەن ئۇكامنىڭ زېمىنى ، مېنىڭ چىشىم پاتمايدۇ . سىلىنىڭچۇ ؟ نەچچە يەرگە دوختۇرخانا ئېچىپ قويدۇڭلا ، بىزنى بىلمەيدۇ دەۋاتامسىلە ؟

سەھىيە ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنىڭ چىرايى شۇ ھامان تاتىرىپ كەتتى . مېھمانلار ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىۋاتاتتى . ياسىنجان ۋالىي خۇشامەت بىلەن ئالدىغا كەلگەن رەڭگارەڭ چىرايلارنى

كۆرۈپ كۆڭلى مەمنۇن بولدى . كېلىۋاتقانلارنىڭ ئىچىدە تۇردى ئوسماننىڭ يېقىنلىرى دېگەنلەرمۇ بار ئىدى . ۋالىي ئۇلارنى كۆرۈپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى . «ئالدىمغا كەلمەي چارەڭلار يوق ، چۈنكى سىلەرنىڭ تەقدىرىڭلار مېنىڭ قولۇمدا . هوقۇق دېگەن رەھىمسىز نېمە ، ئۇ ۋاقتى كەلگەندە دادا بىلەن بالىنى دۇشمەن قىلىۋېتىدۇ ، مىليونېرنى دىۋانە قىلىۋېتىدۇ . شۇڭلاشقا مەن بىر ئۆمۈر مۇشۇ هوقۇق ئۈچۈن تىرىشتىم ـ تىرماشتىم ، توغرا كەلگەندە ئايىماي بەدەلمۇ تۆلىدىم ، ئاخىرى بۇنىڭغا ئېرىشتىم . ئەمدى سىلەرمۇ مەندەك بەدەل تۆلىشىڭلار كېرەك ، ماڭا بولسا ئەمدى شۇ هوقۇقنىڭ هالاۋىتىنى كۆرىدىغان چاغلار كەلدى··· »

ۋالىينىڭ يېنىغا تۇرغۇن شەھەر باشلىقى كەلدى .

— بۇگۈن مېهمانلار خېلى ئىچىپ قويىدىغان ئوخشايدۇ ،— دېدى ئۇ ئۆزىنى يەلپۈپ تۇرۇپ ،— هېلىتىنلا ئىككى ساندۇق هاراق تۇگەپتۇ .

— هاراق باردۇ ؟

— هاراقتىن خاتىرجەم بولسىلا ، ۋالىي ، تاڭ ئاتقۇچە ئىچسىمۇ يېتىدۇ .

— تۇردى ئوسمان كەلمىدى ـ هە ؟

— كەلمىدى ، ئاڭلىسام دوختۇرخانىغا كىرىپ قاپتۇ دەيدىغۇ ؟

«مېنىڭ مەرىكە ئۆتكۈزىدىغىنىمنى ئاڭلاپ دوختۇرخانىدا يېتىۋاپتۇ ـ دە ! سەن مەن بىلەن ئاداققىچە ئېلىشماقچى ئوخشايسەن ، بوپتۇ ، ئېلىشىپ باقايلى . مەن سېنى ئالدىمدا ئۆمىلەتمەيدىغان بولسام ، ياسىنجان دېگەن ئېتىمنى يۆتكىۋېتەرمەن !··· »

ياسىنجان ۋالىي ئاچچىقى بىلەن دىمىغىنى قېقىپ قويدى .

مەكتەپ بىلەن توغرا تام ئايرىپ تۇرغان ۋالىينىڭ بۇ هەشەمەتلىك قورۇسىدا بەزمە قاينىماقتا . مېهمانخانىنىڭ پەگاھىدىن ئورۇن ئالغان سازەندىلەر پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن ناخشا ـ مۇزە-

كىلارنى چىلىۋاتاتتى ، لېكىن ، بۇ ناخشا - مۇزىكىلارنى ئاڭلاۋاتقان ئادەمنىڭ تايىنى يوق ئىدى . رومكىلار تۆت - بەش قېتىم چۆرگىلىگەندىن كېيىن ، بايات تولىمۇ سالاپەتلىك ئولتۇرۇشقان مېھمانلارنىڭ يۈز - كۆزلىرى قىزىرىپ ، گەپ - سۆزلىرىمۇ ئاينىپ كەتتى . ھاراق گويا ھەممىنىڭ تىلىنى ئېچىۋەتكەندەك ئۇلار ئەمدى يۈرىكىنىڭ پىنھان قېتىدىكى سىرلىرىنى بىر - بىرىگە تۆكۈشكە باشلىدى .

— راھەتباغقا بېرىپ تۇرۇۋاتامسىلە ؟

— ئۇ يەردە نېمىش قىلىمەن ؟ نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىسىلە ؟

— بولدى ، قىزارماڭلا ، بۇ كۈندە ھۇزۇر - ھالاۋەتنى سىلى كۆرۈۋاتىسىلەر جۇمۇ !

— سىلىچۇ ، يېڭى بىرىنى نىكاھ قىلدۇرۇۋاپسىلەرغۇ ؟

— يالغان گەپ ، بىر خوتۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايۋاتساق…

— بۇ چوكان قانداقراق ئىكەن ؟

— قانداق بولىدىغىنىنى سىلى مەندىن ئوبدان بىلىدىغانسىلە ؟…

— راستىنى ئېيتسام ، مۇشۇ كۈندە دۇنيانىڭ ھۇزۇرى شۇ ئىكەن . بەزىلەر تاپقان - تەرگىنىنى خەجلەپ ئۆي - زېمىن سالىدىكەن . ئۆلۈپ كەتسە قالىدۇ - دە . ئۇنىڭدىن بىر كۈن بولسىمۇ ئوينىۋالغىنىڭ غەنىيمەت ئىكەن .

— شۇنىسى زامان كەڭرىپ كەتكەندە قېرىپ كېتىۋاتقىنىمىزنى دېمەمسىلە ، ھەي… كېلىڭلا ، بىردىن ئىچەيلى…

بىزنىڭ بەزى ئەمەلدارلىرىمىزنىڭ قېنىغا سىڭگەن بىر خۇي بار . ئۇلار ئەمەلگە ئولتۇرغاندىن كېيىن ، بىر بولسا زېمىن سالىدۇ ، يا بولمىسا قوشلاپ خوتۇن ئالىدۇ . ئۇلار ھاياتنىڭ مەنىسىنى شۇلا دەپ بىلىدۇ .

ئايال مېھمانلار بار ئۆيدە ئولتۇرۇش تېخىمۇ قىزىپ كەتكەن

ئىدى . ئۇلار ئاۋۇال ئۆيلەرنى بىرقۇر ئارىلاپ كۆرۈشتى . ئۆيلەر-گە قويۇلغان جابدۇقلار ، دېرىزىلەرگە تارتىلغان پەردىلەر ، كارە-ۋات ياپقۇچلىرىغىچە تۇتۇپ كۆرۈشۈپ ئاغزى ئېچىلىپ قېلىشتى . يۈزلىرى ئاپئاق ئۆپكىدەك لىغىرلاپ تۇرغان سېمىز ئايال يېنىدە-كى قارامتۇل ئايالغا دېرىزىنى ئىشارەت قىلدى .

— پەردىلىرى ئەجەب ئېسىل ئىكەن ، نەدىن ئالغاندۇ ؟

— نۇرىمان ئۇرۇمچىدىن ئەكەلدۈرۈپ بېرىپتۇمىش ، تۇر-كىيىنىڭ دەيدىغۇ ؟

— مەنمۇ بۇدا يېڭى ئۆيۈمگە مۇشۇنىڭدىن تارتسام بولغۇ-دەك . شۇنداق ئېچىپتۇ ـ ھە ! نۇرىمانغۇ بەك قىممەتچى ، ھەرقا-چان چىمەنگۈلگە بىكارغا ئەكەلدۈرۈپ بەرگەندۇ ؟

— شۇڭا كۆرمەمسىلە ، بۇگۈن چىمەنگۈلنىڭ ئوڭ قولى بولۇپ تۇرمامدۇ ؟

— ئاڭلىدىڭلىمۇ ؟— دېدى ئۇ يېقىن كېلىپ پىچىرلاپ ،— نۇرىمانىنى تۇرغۇن شىجاڭ بىلەن شۇنداق دەيدۇ ، — سېمىز ئايال ئەتراپقا قاراۋېتىپ قېشىنى مەنىلىك قىلىپ ئۇچۇرۇپ قويدى .

— ۋاي ، خۇدايىم !... شۇنداقمىكەن ؟ ئەجەب مۇشۇ پاسكە-نىغا بىر ئۆلۈمۇ كەلمىدى ، خۇدايىمنىڭمۇ كۆزى يوقمىدۇ ؟

— سىلىنىڭ رازاقنىمۇ خېلى ئايلاندۇردى ـ ھە ؟

— ئۇنى بىر دېمەڭلا ، ئاخىرى كېسەل قىلىپ تاشلاپ بەردى... تۇرغۇن شىجاڭنىمۇ ۋەيران قىلىدۇ بۇ ئالۋاستى !

— توۋا ، بۇنىڭ بارغانچە ياشىرىپ كېتىۋاتقىنىنى دېمەمدە-غان ، كىم بىلىدۇ ، ئەتە ـ ئۆگۈن ۋالىينىمۇ ئوينىتىدۇ بۇ .

— ئەمما چىمەنگۈل تېتىيدۇ جۇمۇ !

— مۇشۇ كۈندە ئەرلەر نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدىكىن ، ھە دېسە تالاغا قاراپ ئاشنا ئوينايدىغانىنى چىقىرىۋالدى دېسە .

— «توقلۇقتىن شوخلۇق چىقىدۇ» دېگەننى ئاڭلىمىغانمە-

ىتىگلا... بۇرۇنلاردا تەشكىلدىن قورقاتتى ، ھازىر ئۇلارنىڭمۇ كا-
رى يوق بولدى .
— ئىنساپىنى تىلەپلا ئولتۇرىدىكەنمىز - دە !...
زالغا گۈلدەك يايراپ چىمەنگۈل كىرىپ كەلدى .
— خېنىملارنىڭ ئىچى پۈشۈپ قالدىمىكىن ؟— دېدى ئۇ
كۈلۈپ تۇرۇپ ، — ئەرلەر قىزىپ كېتىپتۇ ، بىزمۇ قاراپ ئول-
تۇرمايلى ، نۇرىمان بىر - ئىككى پەدە ناخشا ئېيتىپ بەرسە
قانداق ؟...
ھەممەيلەن «شۇنداق بولسۇن» دەپ توۋلاشتى . نۇرىمانمۇ
خۇددى شۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك دۇتارنى ئېلىپ ئالدىغا چىقتى .
— بوپتۇ ، چىمەنگۈل خانىمنىڭ مەرىكىسىدە چالمىغان دۇ-
تارنى نەدە چالىمىز ، مەن بىلگىنىمنى چالاي ، چىمەنگۈل خانىم
ئۈسسۈل ئويناپ بەرسۇن بولامدۇ ؟
ئايالار «گۈررىدە» چاۋاك چېلىشتى . نۇرىمان بىر خىل
نازاكەت بىلەن دۇتارنى سازلىدى . ئۇنىڭ ئالتۇن ئۈزۈكلەر بىلەن
تولغان ئاپئاق بارماقلىرى دۇتار تارى ئۈستىدە ئويناشقا باشلىدى .
ئۇ پائۇزىنى چېلىپ بولۇپ ناخشا باشلىدى :

چاي تۇتقان پىيالەڭنى ،
قۇرۇق ياندۇرار بولدۇم .
نە ئېتەي سېنى ياربم ،
داغدا قالدۇزار بولدۇم .

نۇرىمان قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ چىمەنگۈلگە قايرىلدى . چە-
مەنگۈل ئارتىسلارغا خاس نازاكەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى ۋە
لەرزان ھەرىكەت بىلەن ئۈسسۈلنى باشلىدى . ئۇنىڭ قوللىرىدىن
«قاس» چىقىرىپ شوخلۇق بىلەن پىرقىراشلىرى ، نازلىق تولغا-
نىشلىرى شۇنچىلىك ياراشقان ئىدىكى ، ئۆيدىكى ھەممەيلەن ئۇ-
نىڭغا ھەۋەس بىلەن قاراپ قېلىشتى . ئۇ نۇرىمانىنىڭ ئالدىغا
كېلىپ بوينىنى قېقىپ تۇرۇپ قاش تاشلىدى :

ئۆستەڭ بويىدا ساندۇق ،
ساندۇققا قۇلۇپ سالدۇق .
چاتاقنى ئايرىۋەت يارىم ،
كۆيۈك ئوتىدا قالدۇق...

— ياشاپ كەتسىلە ، نۇرمان !— چىمەنگۈل ئۇنىڭغا ئېگىلىپ توۋلىدى .

چىمەنگۈل يەنە بىر - ئىككى ئايلانغاندىن كېيىن ، ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرۇشقان ئۆمەكنىڭ ئۇسسۇلچى قىزلىرىنى تارتتى . ئۆي ئىچىنى نازۇك قوللاردىن چىقىۋاتقان قارسىلدىغان ئاۋازلار ، دۇتارغا تەڭكەش قىلىنىپ چېلىنغان چاۋاكلار بىر ئالدى . نۇرمان دۇتارنى يېڭى - يېڭى پەدىلەرگە يۆتكەيتتى ۋە پۈتۈن خۇلقىنى چىقىرىپ ناخشا ئېيتاتتى . قىزىپ قالغان ئايالار بىر - بىرىنى تارتىپ ئۇسسۇلغا چۈشۈشتى . ئۆي ئىچىنى تەر بىلەن ئەتىرىنىڭ پۇرىقى قاپلىدى ۋە يېنىك تۇمان بولۇپ ، نەقىش بىلەن گۈل چېكىلگەن تورۇسقا يېيىلدى . يېقىملىق ناخشا ، خۇشخۇي كۈلكە بۇ ئايالارنى ئەسىر قىلىپ ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرغان ئىدى . ئۇلار شۇ تاپتا ئۆيلىرىنى ، بالىلىرىنى ، تۇرمۇشنىڭ قايغۇ - ھەسرەتلىرىنى — ھەممىنى ئۇنتۇغاندەك ئىدى . پەقەت مۇشۇ تاماشىنىڭ مەڭگۈ ئۇزۇلمەي داۋاملىشىشىنى خالايتتى ، ھايات مانا شۇنداق...

مېھمانلار كەچقۇرۇن تارقىلىشتى . بىر كۈن ئۆرە يۇرگەن ياسىنجان ژالىينىڭ ھېرىپ ھالى قالمىغان ئىدى . ئۇ بىردەم يېتىۋالماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا چىمەنگۈل ئۇنى ھويلىغا چاقىردى .

— يۇرۇڭ ، خەقلەرنىڭ ئەكەلگەن سوۋغاتلىرىنى كۆرۈپ باقايلى ،— دېدى ۋە ئىرىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي ئۇنى يەر ئاستى ئۆيىگە باشلاپ كىردى . خېلى چوڭلا يەر ئاستى ئۆيى شۇ تاپتا ھەر تۈرلۈك ماللار بىلەن تىقىلىپ ماگىزىنغىلا ئوخشاپ

قالغان ئىدى . شەۋكەت قولىدىكى تىزمىلىك بويىچە ئىككى خوجا-يىنغا سوۋغاتلارنى بىر - بىرلەپ كۆرسىتىشكە باشلىدى . كەلگەن نەرسىلەرنىڭ تولىسى گىلەملەر ئىدى . پېچىتى بۇزۇلمىغان تېلې-ۋىزور ، توڭلاتقۇدىن تارتىپ كىر يۇيۇش ماشىنىلىرىغىچە بار بولۇپ ، بىرەر ماگىزىن توشقۇدەك مال يىغىلغان ئىدى . چىمەن-گۈل بۇ نەرسىلەرگە ياراتمىغاندەك قاراپ قويدى .

— چۈشكەن نەق پۇل تۆت يۈز مىڭ بوپتۇ ،— دېدى شەۋكەت دەپتەرنى بىر - بىردىن ئوقۇپ ،— تۈرغۇن شىجاڭ ئەللىك مىڭ ، قايىر ھاجىم قىرىق مىڭ ، تۈرسۇن خانجاڭ ئوتتۇز مىڭ...

— لېتىپ جۇيجاڭ ئاران بەش مىڭنى ئەكەپتۇمۇ ؟ — چىمەنگۈل شەۋكەتنىڭ گېپىنى بۆلۈپ سورىدى ، — ئۇنداق كەل-گۈچە كەلمىسىمۇ بولمامدۇ ، ئادەمنى زادىلىق ئەتكەندەك بەرگەن نېمىسىنى كۆرمەمدىغان ؟... ئەگەر تۈردى شۇجى چاي قىلغان بولسا ئۇنداق قىلماس بولغىيتتى ؟ ئاشۇنداق پەسلىكىدىنمۇ خوتۇ-نى كېسەلدىن نېرى بولالمايدۇ... بىلىپ قويۇڭ جۇمۇ ! كىم سىزنى چىن كۆڭلىدىن ۋاي دەيدۇ ، مۇشۇ ئەكەلگەن نەرسىسى دەيدۇ...

چىمەنگۈلنى خۇش قىلغىنى ئالتۇن - جابدۇقلار بولدى . چاققان كەلگەن بىر ساندۇق ھەر خىل ئۇزۇك ، ھالقا ، مېدالـ-ئون ، ئالتۇن زەنجىرلەر بىلەن تولغان ئىدى . ئاق - سېرىق ئالتۇن جابدۇقلار ، ياقۇت كۆزلەر ، مەرۋايىتلار كۆزنى چاقنىتاتتى . چىمەنگۈل ئۇلارنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ باھالاپ چىقتى ۋە ھاردۇقى چىققاندەك بولدى .

— تۈردى ئوسمانىڭ ئاتىكەمى كەلگەندەك قىلمۇاتاتتى ، نېمە ئەكەپتۇ ؟— دەپ سورىدى شەۋكەتتىن .

— ئۇچ مېتىر سارجا ، بىر كىيىملىك دۇخاۋا بىلەن بەش يۈز يۈەن پۇل قويدى .

— پەس ! — دېدى چىمەنگۈل ئاچچىقى بىلەن ،— شۇڭمۇ

كېسەلدىن قۇتۇلالمايدۇ ، ئۆيلەرنى كۆرۈپ زۇۋانى تۇتۇلۇپلا كەتتى ، ھەرقاچان ، بىزنى قانداقراق ئۆي سالدى كۆرۈپ باقاي ، دەپ كەلگەن ئېمە ؟ مەنمۇ كۆر مانا ، سىلەردەك قوتان سالمايمىز ، دەپ ھەممە ئۆينى كۆرسەتتىم .

«مۇشۇ ئايالالرنىڭ مەنمەنچىلىكى قاچانمۇ تۈگەر ؟ — ياسىنجان ۋالىي خۇرسىنىپ قويدى ،— مۇشۇ داۋراڭنىڭ ئاخىرى تىنچ ئۆتۈپ كەتسە بولاتتىغۇ ؟... » ئۇنىڭ كۆڭلىنى نېمىشقىدۇر غەشلىك چۈلغۇۋالدى... ئەسلىدە مۇشۇ چاينى ئۆتكۈزۈش - ئۆتكۈزمەسلىك توغرۇلۇق ئۆيدە خېلى تالاش - تارتىش بولۇپ ئۆتكەنىدى . ياسىنجان ۋالىي چاينى قىلماسلىقنى دېگەنىدى ، چەمەنگۈل ئۇنىڭغا دەرھال قارشى چىقتى :

— نېمىدەپ چاي قىلمايمىز ؟ — دېدى ئۇ كۆكىرىپ ،— ھازىر يېڭى ئۆي سالغانلارنىڭ چاي ئۆتكۈزۈشى بىر ئادەت . خەق قىلغان يەردە بىز قىلمىساق ، «تازىمۇ پىششىق ئادەملەركەن» دېمەمدۇ ؟

— ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن ھازىر مۇشۇنداق ھەشەمەتچىلىكنى چەكلەۋاتقان يەردە بىز قويۇپ باشلاپ بەرسەك تەسىرى ياخشى بولماسمىكىن ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇشۇ ئۆي توغرۇلۇقمۇ گەپ - سۆز ئاز ئەمەس .

— نېمە گەپ بولاتتى ؟ — چىمەنگۈل تېرىكتى ، — بىز باشقىلاردەك قانۇنسىز ئىش قىلمىدۇق ، ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىغا خىيانەت قىلمىدۇق . نېمە قورقۇش ؟... ئۇنىڭ ئۈستىگە ، كەلگەندىن بۇيان خەقلەرنىڭ چېيىنى ئىچىپ كېلىۋاتىمىز ، بىزمۇ بەرەر قېتىم داستىخان سالمىساق سەت بولار ؟

ياسىنجان ۋالىي چىمەنگۈلنىڭ بۇ چاينى ئۆتكۈزمەي قويمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ «بوپتۇ» دېيىشكە مەجبۇر بولدى . ئۇ چىمەنگۈلنىڭ كۆڭلىدىكىنى پەرەز قىلىپ بولدى . ئۇ شۇ تاپتا ئالدىدا يېيىلىپ تۇرغان بىر - بىرىدىن ئېسىل سوۋغاتلارنى

كۆرۈپ خۇش بولغاندەك بولدىيۇ ، لېكىن كۆڭلىنىڭ بىر يېرىنى ئەندىشە ئارىلاش غەشلىك چۈلغۇالدى .

ئانىسى زۇرىخان بىلەن قىلىشقان پاراڭ ياسىنجان ژالىينى تېخىمۇ ئويغا سېلىپ قويدى . ئۇ سوۋغاتلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ، بىرئاز دەم ئالماقچى بولۇپ ياتاق ئۆيگە كىرىپ بولۇپ ، تۇرۇپلا ئانىسى ئېسىگە كېلىپ قالدى . ئەتىگەندىن بۇيان قاتىلاڭچىلىقتا ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىغۇدەك بولالمىغاندى ، ئۇ يېتىشتىنمۇ يالتىيىپ چەتتىكى ئانىسى يانقان ئۆيگە كىردى . گىلەم ئۈستىدىكى كۆرپىدە زۇرىخان مومای ئاسىيە بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى .

— ئانا ، بىرەر نەرسە يېدىڭىزمۇ ؟— دەپ سورىدى ئۇ ،— بۇگۈن بۇ قالايمىقانچىلىقتا سىزگىمۇ قارىغۇدەك بولالمىدۇق .

— يېدىم ، يېدىم ،— دېدى مومای ، — ئاسىيە قىزىم يېنىمدىن ئېرى بولماي بېقىپ تۇردى ، مېھمانلارنى ئۇزىتىۋالدىڭلارمۇ ؟

— ھەئە ، — دېدى ياسىنجان ئۆھ تارتىپ قويۇپ ، — ئەدىن چىقتى مۇشۇ ئۆي چېيى دېگەن ، قىلمىسا بولمىغان...

— ھەر زامانىڭ بىر پەدىسى بولىدىكەن ، — دېدى مومای ، — بىز كىچىك چاغلاردا بايلار ، دوتەي - ئامبالىلار قىز - ئوغۇل تويىنى ئەچچە كۈن قىلاتتى . ھازىر قارىسام ، تويلار كىچىكلەپ بىر كۈندە تۈگەيدىغان ، مۇشۇنداق ئۆي چېيى دېگەنلەر كاتتا بولىدىغان بوپتۇ . بۇمۇ يېڭى يوسۇن ئوخشايدۇ ، بىزنىڭ مەھەللىدىمۇ بىرىكىم ئۆي سالسا توي قىلىدىغان بولۇۋالدى ، توۋا دەيمەن ، بارغانچە ئادەمدىن ئۇي ئەتىۋار بولۇپ قېلىۋاتامدۇ نېمە ؟...

— مەنغۇ بۇ چاينى قىلمايلى دېگەن ، — دېدى ژالىي ئانىنىڭ گېپىدىكى كىنايىنى چۈشىنىپ ، — چىمەنگۈل ئۇنماي تۇرۇۋالدى .

— ئايال خەق دېگەن كۆرسەتكىلى خۇشتار بولىدۇ... شۇ ئاردا چىمەنگۈل ئاسىيەنى چاقىرىپ قالدى . ئاسىيە

مومىسغا «هېلى كېلىمەن» دەپ چىقىپ كەتتى . ئەمدى ئۆيدە ئانا - بالا ئىككەيلەن ئازادە قالدى .

— ئەمدى ئۆيلىرىمىز كەڭتاشا بولدى ،— دېدى ياسىنجان ژالىي ئانىسىغا قاراپ ،— ئەمدى بىز بىلەن مۇشۇ ئۆيدە تۇرار-سىز ، سىز ئۇ ياقتا تۇرسىڭىز بىزمۇ خاتىرجەم بولالمايدىكەنمىز ، ئۆيلەر قانداق بوپتۇ ؟

— بولمامدىغان ، بالام... پادىشاھنىڭ ئوردىسىدەك بوپتۇ . ئۆز ژاقتىدىكى مامۇت شاڭيونىڭ زېمىنىمۇ بۇنچىلىك كاتتا ئەمەس ئىدى . ئۆيغۇ كاتتا بوپتۇ ، بالام ، شۇنىسى دوست بار يەردە دۇشمەن بار بولىدۇ . خۇدايىم ، مۇشۇ ئۆيلەردە ئولتۇرۇش نېسىپ قىلسۇن . مېنىڭچىغۇ ، ھۆكۈمەتنىڭ ئاشۇ بەرگەن ئۆيلىرىمۇ تىنچ ئىدى .

— ئۇ يەردە سەل قىسىلىپ قالدۇق .

— ئۇمۇ جىق ئۆيلەر ئىدىغۇ ؟... ھازىرغۇ ، زامان شۇنداق بولۇپ كەتتى . ئۆز ژاقتىدا ئالتە - يەتتە جان ئىككى ئېغىز ئۆيدە چوڭ بولغانتىڭلار... ئادەم دېگەنغىغۇ بۇ دۇنيادا ھەممە نەمە تارلىق قىلىدىكەن ، ئۆلۈپ قالساق بىر غۇلاچ يەرگە پاتىدىكەنمىز ... خۇدايىم تىنچ - ئامان قىلسۇن !...

«ئانام ئەكەلگەن سوۋغاتلارنى كۆرسە نېمە دەپ قالار ؟... ئەڭ ياخشىسى ، ئانام ئۇقمىسۇن» دېدى ياسىنجان ژالىي ئىچىدە . ئانىسىنىڭ گېپى ئۇنىڭ كۆڭلىگە يېڭى ئەندىشە سېلىپ قويدى .

24

شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ھەر چارشەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىنكى يېرىم كۈن سىياسىي ئۆگىنىش كۈنى قىلىپ بېكىتىلگەن ئىدى . جىنايى ئىشلار رازۋېدكا ئەترىتىدىكىلەر ئۇقتۇرۇش بويىچە بالدۇرلا يىغىن زالىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى . ئەترەت باشلىقى زالدىكىلەرگە بىرقۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن ، يېنىدىكى مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقىدىن سورىدى :

— ئادىلجان رۇخسەت سورىغانمىدى؟

— ياق، — دېدى مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى، — ھازىر كېلىپ قالارمىكىن...

گەپ تېخى تۈگىمەي تۇرۇپلا يېغىن زالىغا ئادىلجان كىرىپ كەلدى. ئۇنى كۆرۈپ ئەترەت باشلىقى كۆپچىلىكىنى دىققەتكە چاقىردى:

— ھازىر ئۆگىنىشنى باشلايمىز، — دېدى ئۇ ئۇستەلنى چېكىپ تۇرۇپ، — بۈگۈن ھەرقانچە مۇھىم ئىش بولسىمۇ قايرىپ قويۇپ تۇرايلى، ئۆتكەن بىر - ئىككى قېتىم ئۆگىنىشنى قىلالمىغانىدۇق، ئىدارە رەھبەرلىكى بىزنى قاتتىق تەنقىد قىلىدى، شۇڭا بۈنىڭدىن كېيىن ئۆگىنىش ۋاقتىدا ھېچكىمگە رۇخسەت بېرىلمەيدۇ.

ئەترەت باشلىقى بۇ گەپنى ئادىلجانغا قاراپ تۇرۇپ دېدى. چۈنكى، نەچچە كۈن ئاۋۇال ياسىنجان ۋالىي ساقچى باشلىقىغا تېلېفون قىلىپ ئادىلجاننىڭ نەچچە كېچە ئۆيگە كەلمىگەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئىدارىدە بولغان - بولمىغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئاخىرىدا ئىدارە باشلىقىغا قاتتىق جېكىلىدى:

— ئۇنى ئەركىگە قويۇپ بەرمەي چىڭ تۇتۇڭ، كېيىن ئۇ بىرەر مەسىلە تۇغدۇرسا مەن سىزنى تۇتىمەن!

ئىدارە باشلىقى ئەتىگەن ئەترەت باشلىقىنى چاقىرىپ ۋالىيىنىڭ بۇ گېپىنى يەتكۈزگەن ئىدى. شۇڭا، ئەترەت باشلىقى ئادىلجاننىڭ كىرىپ: «مۇھىم ئىشىم بار ئىدى» دېگىنىگىمۇ ئۇنىمىدى. ئادىلجان نائىلاج ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. لېكىن، ئۇنىڭ قولىقىغا ئوقۇلۇۋاتقان ھۆججەتتىكى گەپلەرنىڭ بىرسىمۇ كىرمەيتتى. ئەسلىدە ئۇ بۈگۈن چۈشتىن كېيىن قايسى ھاجىم بىلەن كۆرۈشۈشكە ۋەدىلەشكەن، ھاجىم ھاۋالە قىلغان پاسپورتنىمۇ تەييار قىلىپ قويغان ئىدى. بۈگۈن ئۇنىڭ يانچۇقىغا ئون مىڭ يۈەن پۇل كىرەتتى. «بۈگۈن قانغۇدەك بىر ئويناپ

مىسام... قايسى كۈنى گۈزەللىنۈرىنىڭ باشلاپ كەلگەن دوستى ئە-
جەب پەيزى بار نېمىكىنا ، ئۇرۇمچى كۆرگەن قىزلار دېگەن يەنە
باشقىدە ، — ئۇ سائىتىگە قاراپ قويۇپ تىتىلدىدى ، — ماڭۇ
ئاداش ئەجەبمۇ ئېزىپ ئوقۇپ كەتتا ؟... »

ئەتىرەت باشلىقى ھۆججەتىنى ئوقۇپ بولۇپ ئۆگىنىشنى
ئورۇنلاشتۇردى :

— يۇقىرىدا يېڭىدىن تۈزۈلگەن جىنايى ئىشلار قانۇنىنى
بىرقۇر ئوقۇدۇق . بىر قېتىم ئوقۇش بىلەنلا ئۇنى ئېگىلەپ
كېتەلمەيمىز ، شۇڭا بۇ قانۇننى بىز داۋاملىق ئۆگىنىمىز ، بىز
ساقچىلار ئاۋۋال قانۇننى بىلىشىمىز كېرەك . ھازىر قانۇن خىز-
مەتچىلىرىگە ئاممىنىڭ ھەر خىل پىكرى بار . ئاز بىر قىسىم
ساقچىلار جەمئىيەتتىكى بۇزۇق ئادەملەر بىلەن تىل بىرىكتۇ-
رۇپ ، قانۇنغا خىلاپ ئىشلارنى قىلىۋاتقانلار يوق ئەمەس . بۇ ئاز
ساندىكى ئادەملەر بولسىمۇ ، لېكىن خەلق ساقچىلىرىنىڭ ئىناۋە-
تىگە ئېغىر زىيان سېلىۋاتىدۇ . شۇڭا ئىدارە پارتكومى بۈنىڭدىن
كېيىن ئۆگىنىشنى كۈچەيتىشنى ئورۇنلاشتۇدى . ئۆگىنىشكە
بىرلەشتۇرۇپ قانۇن قوشۇننىنى تەرتىپكە سالماقچى . شۇڭا بۈنىڭ-
دىن كېيىن يولداشلار ئۆگىنىشكە ۋاقىتىدا قاتنىشايلى .

ئۆگىنىش ئاخىرى تۈگىدى . تاقىتى تاق بولغان ئادىلجان
ئىشىككە مېڭىشىغا ئەترەت باشلىقى ئۇنى چاقىردى :

— ئادىلجان ، بۈگۈن كېچە سىز نۆۋەتچى ئىكەنسىز
جۇمۇ !— دېدى ئۇ .

ئادىلجاننىڭ ئەرزاھى ئۇچتى .

— نېمىدەپ ماڭا كېلىدۇ ؟ — دېدى ئۇ تېرىكسىپ ،— مەن
دۇشەنبە كۈنىلا نۆۋەتچى بولغان تۇرسام .

— ئەسلىدە قەھرىمانغا كەلگەن ، لېكىن ئۇ دوختۇرخانىدا
يېتىپ قالدى .

— ئۇنداق بولسا باشقىسى تۇرسۇن ، شۇ تاپتا مېنىڭ موما-

ئەمۇ ئوپېراتسىيە قىلغان ، بۇگۈن كېچىسە مەن قارىمىسام بولمايدۇ .

— راستمۇ ؟

— راست ، بايات ئەچچە تېلېفون كېلىپ بولدى ، — ئادىلجان ئېسىگە كەلگەن شۇ گەپتىن خۇش بولۇپ كەتتى .

ئەتىرەت باشلىقى بىردەم تۇرۇپ كېتىپ ، ئۇنىڭغا رۇخسەت قىلدى . ئادىلجان ئىشخانىدىن ئالدىراپ چىقتى ـ دە ، ماشىنىغا چىقىپ ئوت ئالدۇردى . «بۇ يەردىن دەرھال كېتىش كېرەك» دېدى ـ دە ، ئىدارىدىن چىقىپ كەتتى . كوچىغا چىققاندىن كېيىن ، ئۇ قايىر ھاجىمغا تېلېفون قىلىپ دەرھال «قىزىلگۈل» رېستورانىغا كېلىشنى ئېيتتى ، ئاندىن دوستى ئېلىشاتقا تېلېفون قىلدى :

— سەن نەدە ؟— دەپ سورىدى ئۇ ئالدىراپ ،— تېخى ئىشخانىدا ئولتۇرامسەن ؟ بولدى قىلە ! يالغاننى توقۇمامسەن ! ؟... ھېلىقى ئۇرۇمچىلىك قىزنى تاپامسەن ، نېمە ؟ ئاخشام تېلېفون نومۇرىنى ئېلىۋاتقاندەك قىلىۋاتاتتىڭغۇ ، بۇگۈن ئۇنىڭ پەيزىنى بىر كۆرەيلى ، بولدى ، بۇگۈن مەن مېھمان قىلىمەن ، «تولۇن ئاي»غا كېلەمسەن ؟ بىر سائەتتىن كېيىن كۆرۈشەيلى ، قىزلارنى چوقۇم ئەكېلىسەن جۇمۇ !...

ئادىلجان قايىر ھاجىم بىلەن بولغان سودىنى تېزلا تۈگىتىپ يولغا سالدى . ئۇ ھاجىمنىڭ خىزمەتتە بولاي دېگىنىگە : «كەچتە ئىدارىدە نۆۋەتچى ئىدىم» دەپ رەھمەت ئېيتتى . ئۇ تاراقلاپ تۇرغان پۇللارنى يانچۇقىغا سېلىۋېتىپ ئۆزىگە : «يالغاننىمۇ قامىلاشتۇرۇپ دېسەڭ ئەسقاتىدىكەن» دەپ قويدى .

ئۇ «تولۇن ئاي» رېستورانىغا كىرىشىگە تونۇش خوجايىن ئۇنىڭغا :

— بالىلار سىزنى ساقلاپ ئولتۇرىدۇ ،— دېدى خۇشامەت بىلەن كۆرۈشۈپ ، — بۇگۈن پەيزى يېغىلىپ قاپسىلەر ، كېپە-

نەكلەرنىڭمۇ نوچىلىرى كەپتۇ .

— قايسى ئۆيگە ئورۇنلاشتۇردىڭلا ؟

— بىرىنچى ئايرىمخانىغا باشلاپ قويدۇم ، كەڭتاشا ، مەشرەپ قىلساڭلىمۇ قىسىلمايسىلەر .

ئادىلجان رازى بولغاندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ تۆپىگە چىقتى . ئۇ كىرگەندە ئېلشات ئىككى قىز بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى .

— قۇرۇقتىن - قۇرۇق ئولتۇردۇڭمۇ ؟— دېدى ئادىلجان ئۇستەلگە قاراپ ئېلشاتقا ،— مېھمانلارنىڭ ئالدىدا يۈزىمىزنى ئىلگىرى - كېيىن چۈشۈرۈپسەن - دە ؟

— سېنى ساقلاپ تۇرغان .

— بولە ، كۆتكۈچىنى چاقىر ! — دېدى ئۇ ئورۇمچىدىن كەلگەن قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ .

كۆتكۈچى قىز كىرگەندىن كېيىن ئادىلجان تاماق تىزىملىكى يېزىلغان دەپتەرنى يېنىدىكى قىزغا سۇنۇپ تۇرۇپ :

— سىز مېھمان ، ئاۋۋال سىز بۇيرۇڭ ، نېمىگە كۆڭلىڭىز تارتىدۇ ؟... شەھىرىمىز كىچىك بولغان بىلەن يېمەك - ئىچمەك خېلى كەڭرى ، قېنى ، تارتىنماي بۇيرۇڭ !...

قىز تاتلىققىنا كۈلۈپ قويۇپ ئۆزرە ئېيتتى . بىرمۇنچە تەكەللۇپلاردىن كېيىن تاماق - سەيلەرمۇ بۇيرۇلدى . ئادىلجاننىڭ كېلىشى بىلەن ئولتۇرۇشقا جان كىرگەندەك بولدى . رومكىلار ئىككى - ئۈچ قېتىم پىرقىراپ قۇرۇقدالغاندىن كېيىن قىزلارنىڭ تارتىنىش ، سۈزۈلۈشلىرىمۇ يوقاپ ئېچىلىپ كەتتى . ئادىلجان نۆۋەتتىكى رومكىنى يېنىدىكى قىزغا تۇتتى .

— كامىلە ، تونۇشۇپ قالدۇق... بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ قويۇق ئارىلىشىپ ئۆتۈشىمىز ئۇچۇن مۇشۇ رومكىنى كۆتۈرەيلى ، بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم .

قىز سىرلىق بىر تەبەسسۇم بىلەن رومكىنى قولىغا ئالدى .

ئۇنىڭ زىلۋا قامىتى ، سۇزۇك يۈزى ، كۈلۈپ تۇرغان قوي كۆزلـ
ـرى ئادىلجاننىڭ يۈرىكىنى ئوينىتىپ ، تاقىتىنى تاق قىلىۋېتىپ
باراتتى . «پەرىزات ئىكەنغۇ كاساپەت... بۇگۈن ئۇنى كەلتۈرگـ
ـىنىم كەلتۈرگەن» . ئادىلجان ئۇنىڭ بىلەن رومكا سوقۇشتۇرۇپ
ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنى تانسىغا تارتتى . ھاراقنىڭ كەيپىدە
قىزىغان ئادىلجاننىڭ تەشنالىقىنى قىزنىڭ ژۇجۇدىدىن تارقىلـ
ۋاتقان يېقىملىق ئەتىر ھىدى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى . ئۇ قىزنىڭ
كۆڭلىنى مايىل قىلىش ئۈچۈن پۈتۈن ھۈنىرىنى ئىشقا سالدى :

— خىزمەت تاپتىڭىزمۇ ؟ — دېدى ئۇ بىردەم پاراڭلاشقاندىن كېيىن .

— نەدىكىنى ، — قىز ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ دېدى ، — ھازىر ماڭا ئوخشاش ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر سامانىدەك ئىكەن... قەيسەرنىڭ دېيىشىچە ، سىزنىڭ دادىڭىزنى ۋالدىي دەيدىغۇ ؟

— ھە ، قانداق ؟ بىرەر ئىش بارمىدى ؟

— مېنىڭ خىزمەت ئىشىمنى ھەل قىلىپ بېرەرمۇ ؟

— چاتاق يوق... سىزدەك ئالىي مەكتەپنى ئوقۇپ كەلگەنـ
ـلەرنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرمىسا نېمە قىلىدۇ ، قايسى ئورۇندا ئىشلەشنى خالايسىز ؟

— ئوقۇغان كەسپىم دورىگەرلىك ، لېكىن ھەممە يەردە ئادەم تولۇق دەپ يېقىن كەلتۈرمەيۋاتىدۇ ، بارمىغان يەر قالمىدى .

— ئۇنداقتا دوختۇرخانىدا ئىشلىسەڭىز بولىدىكەنغۇ ، ژىلايەتلىك دوختۇرخانىدا بولامدۇ ؟

قىز ھاياجاندىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى . ئۇ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەيۋاتاتتى . «ژىلايەتلىك دوختۇرخانا نېمىشقا بولـ
ـمىغۇدەك . شەھەرلىك دوختۇرخانا بولسىمۇ مەيلىتى . قارىغاندا ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان يىگىتتەك قىلىدۇ . يۈرۈۋاتقان قىزى بارمىدۇ ؟»

قىزلار مانا شۇنداق . ئۇلارنىڭ قەلبى خۇددى كۆز يېشىدەك ئېرىمسكىمۇ شۇنداق ئاسان . كامىلە ئادىلجاننىڭ دېگەنلىرىگە ئىشەندى . ئۇنىڭ تۇنۇقان ھارىقىنى ياندۇرمىدى . بۇ يېگىت ئۇنىڭغا خىيالىدىكى جۇپتى بولۇپ تۇيۇلۇشقا باشلىدى . نۆۋەتتىكى بىر تانسىدا ئادىلجان قىزنى ئۆزىگە تارتىپ تۇرۇپ ھاياجان بىلەن پىچىرلىدى :

— كامىلە ، مەن سىزنى قايسى كۈنى تويدا كۆرگەندىن بۇيان قولۇم پەقەت ئىشقا بارماي قويدى ، راست...

قىزنىڭ يۈزلىرى «لاپ» قىلىپ ئوت ئالدى . يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلدى . ئۇنىڭ ۋۇجۇدى تومۇرلىرىنى بويلاپ يامراپ كېلىۋاتقان ئىللىق بىر ئېقىمنىڭ تەسىرىدە ئېرىپ بارماقتا ئىدى .

— يۈرگەن قىزىڭىز باردۇ ؟

— مەن ھازىرغىچە ئۆزۈمگە لايىق قىز تاپالمىدىم .

— ئىشەنمەيمەن .

— قەسەم قىلىپ ېيتەيمۇ ؟ ئىشەنمىسىڭىز قەيسەردىن سوراڭ !

قىز ناز بىلەن قاشلىرىنى سۈزدى . ئولتۇرۇش تەڭ كېچىگىچە داۋاملاشتى . كامىلە بۇگۈن ئادىلجاننىڭ كۆڭلىنى ياندۇرماي جىقراق ئىچىپ قويغاچقا مەست بولۇپ قالدى .

— كەلتۈرۈپ بوپسەندە ؟— ئېلىشات ئادىلجاننىڭ قولىقىغا پىچىرلىدى ، — نەگە ئاپىرىسەن ؟

ئادىلجان كۆرەڭلىگەن قىياپەتتە قولىدىن «قاس» چىقىرىپ قويدى . بىرئازدىن كېيىن ئۇ كامىلەنى رېستوراندىن قولتۇقلاپ ئاچىقىپ ماشىنىغا ئولتۇرغۇزدى . ئۇ قىزنى شەھەرنىڭ چېتىدىكى ئىجارىگە ئېلىپ قويغان ، ئارىلاپ قىزلارنى ئەكېلىپ قونۇپ كېتىدىغان ئۆيگە ئېلىپ بارماقچى بولۇپ ماڭدى . كوچا چىراغلىرى سۇس يورۇتۇپ تۇرغان كوچىدا ئادەم قالمىغان ، ئاندا - ساندا تاكسى غۇيۇلداپ ئۆتۈپ قالاتتى . ئادىلجان يېنىدىكى ئورۇندۇقتا

سوزۇلۇپ ئولتۇرغان قىزغا پات - پات قاراپ قويياتتى . قىز تولىمۇ چىرايلىق ئىدى : تال - تال كىرپىكلىرى ئاستىدىكى بۇلاقتەك كۆزلەر ، ئېقىپ چۈشكەندەك نازۇك بۇرۇن ، نېمىگە دۇر تەشنالىق بىلەن يېمىرىلىپ تۇرغان لەۋلەر قارىغان كىشىنى مەست قىلاتتى . ئادىلجاننىڭ كۆزى قىزنىڭ ئېچىلىپ قالغان يوتىسىغا چۈشتى . ئاق بېلىقتەك چىرايلىق ساغرا گويا بىر پارچە ماگنىتتەك ئۇنى ئۆزىگە تارتىپ ، سەۋر - تاقىتىنى يوقاتتى . ئۇ ئوڭ قولىنى سوزۇپ قىزنىڭ يوتىسىنى بوشقىنا سىلىدى . قىز گويا ھەرە چاققاندەك چۆچۈپ كۆزىنى ئاچتى - دە ، تۇرۇلۇپ قالغان يوپكىسىنى تۆۋەنگە تارتتى ۋە تىكرەك بولۇپ ئولتۇردى .

— نەگە كەلدۇڭ ؟— دېدى قىز ئەتراپقا ئالاڭلاپ قاراپ .

— سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە كېتىۋاتىمىز .

— ۋىيەي ، ئۆيگە مۇشۇ تۇرقۇمدا بارسام نېمىدەپ قالار ؟— دېدى قىز ئاغرىۋاتقان بېشىنى تۇتۇپ ،— مەن پەقەت ھاراق ئىچىپ باقمىغان ، بۇگۈن ئەجەب بىر ئىش بولدى ، سىزنىڭ قولىڭىزنى ياندۇرالمىدىم .

— سىزگە رەھمەت .

— مېنى ئالداپ قويمايدىغانسىز ؟

— قەسەم قىلىپ بېرەيمۇ ؟

قىز ناز بىلەن كۈلدى . ئادىلجاننىڭ ئەمدى تاقىتى چېكىگە يەتتى . ئۇ قىزنى بوينىدىن قۇچاقلاپ ئۆزىگە تارتتى .

— ئادىلجان !... بۇنداق قىلمائ ، —قىز ئۇنىڭ قولىدىن چىقىش ئۈچۈن تېپىرلىدى . ئادىلجان بولسا ئۇنىڭ بوينىنى تېخىمۇ قايرىپ ئۆزىگە تارتتى . ماشىنا بولسا مەست ئادەمدەك كوچىنىڭ ئۇ چېتىدىن - بۇ چېتىگە قېيىپ مېڭىشقا باشلىدى .

— ماشىنىنى توختىتىڭ !— قىز يۇلقۇنۇپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى .

ئەمما ، ئادىلجان ئۇنىڭ دېگەنلىرىگە قۇلاق سالمايتتى . قىز-

نىڭ قارشىلىقى ئادىلجاننىڭ نېرۋىسىنى ئۆرلەتتى . ئۇنىڭ كۆزىگە قىزىللىق تېقىلدى . ئۇ رولنى ، ماشىنىنى ئۇنتۇپ ، بار كۈچى بىلەن قىزنى ئۆزىگە تارتتى . ماشىنا تۆت كوچىغا كېلىپ قالغان ئىدى .

— ماشىنىغا قارا ! — قىز ئالدىغا قاراپ توۋلىدى .

ئادىلجان رولنى ئىتتىك سولغا بۇرىدى ۋە ئۆزىمۇ ئۇقماس-تىن پۈتىدا ماينى بېسىۋەتتى . ماشىنا ئوقتەك ئېتىلىپ ئالدىغا تاشلاندى . ئادىلجاننىڭ كۆزىگە ئالدىدا ژېلىسىپىتلىك بىر ئادەم كۆرۈنگەندەك بولدىيۇ ، ئەس - ھوشىنى يىغىپ رولنى تولغاشقا ئۇلگۈرەلمىدى . ئۇنىڭ قۇلىقىغا «جاڭ ! » قىلغان ئاۋاز ئاڭلانغان-دەك بولدى . ئۇ ئېسىنى يىغىپ ماشىنىنى توختاتتى . ئۇنىڭ كاللىسى قېتىپ قالغاندەك ئىدى . ئۇ ئىشكىنى ئېچىپ ئارقىغا قارىدى . ماشىنىدىن ئىككى مېتىر كەينىدە بىرى يېقىلىپ ياتاتتى ، ئۇنىڭ يېنىدا ئالدى چاقى قاتلانغان ژېلىسىپىت تۇراتتى . بۇنى كۆرۈپ ئادىلجاننىڭ پۈت - قوللىرى جان قالمىدى .

— ئادەم ساقمىدۇ ؟— قورقۇپ كەتكەن قىز تىترەپ تۇرۇپ سورىدى .

«قانداق قىلىش كېرەك ؟ — ئادىلجاننىڭ ھاراق كەيپى تارقىلىپ ئەمدى ئۇنى قورقۇنچ باستى ،— ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپارسام نېمە دەيمەن ؟ مەن ئۇرۇۋەتتىم دېسەم ئۆزۈمنى ئۆزۈم تۇتۇپ بەرگەن بولىمەن ، ئۇ تىرىكمىدۇ ياكى ئۆلگەنمىدۇ ؟ بۇ ئىشنى ھېچكىم كۆرمىدى . ئەڭ ياخشىسى كۆزدىن يىتىش كېرەك . ماڭۇ پالاكەتنى كۆرمەمدىغان ، نەدىنمۇ ماڭۇ جالاپقا يولۇقتۇم ، دەرھال بۇ يەردىن كېتىش كېرەك !... » ئۇ ئەتراپقا قارىدى ، ھېچكىم يوق . يىراقتا بىر ماشىنىنىڭ سىگنالى ئاڭلانغان-دەك قىلدى . ئادىلجان ئالمان - تالمان ماشىنىنى ئوت ئالدۇرۇپ ئىتتىك ماڭدى .

— ئاۋۇ ئادەمنى تاشلاپ كېتەمدۇق؟— قىز ئالدىراپ سورىدى .

— سېنىڭ تۇرمىدە ياتقۇڭ بارمۇ؟ — ئادىلجان ئۇنىڭغا قاراپ ۋارقىرىدى ، — ھەممىنى قىلغان سەن !

— مەن نېمە قىلدىم؟ مېنى سەنلىمەڭ !

— سەنلىمىگۈدەك كىم ئىدىڭ؟ — ئادىلجان خېلى ماڭغاندىن كېيىن ماشىنىنى توختاتتى ،— چۈشە ماشىنىدىن ، دوممىلە؟ !

— ھوي ، لۇكچەك !— قىز غەزەپ بىلەن ئالايدى ،— سېنىڭ نەرىڭمۇ ساقچى ، مېنى ھاقارەت قىلغىنىڭنىڭ جاجىسىنى تارتىسەن جۇمۇ !

قىزنىڭ ئاخىرقى گېپىنى ئادىلجاننى چۆچۈتۈپ قويدى . «بۇ جالاپ ساقچىغا خەۋەر قىلسا تۇڭەشكىنىم شۇ ، بۇنى بۇنداقلا قويۇۋەتسەم بولمىغۇدەك . بۇنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاش كېرەك··· » ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ كەتمەكچى بولۇۋاتقان قىزنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ئولتۇرغۇزدى .

— خاپا بولماڭ ، — دېدى ئۇ يالۇۋۇرۇپ ،— بايىقى پالاكەتتىن خۇدۇمنى يوقىتىپ قويدۇم . قارىڭ ، بولىدىغان ئىش بولدى ، ئەمدى نېمە دېگەنبىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ . ئەگەر بۇنى مەلۇم قىلساق ھەر ئىككىمىز جىنايەتچى بولۇپ ئىستىقبالىمىز تۇگەيدۇ .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ قىزنىڭ بەدىنىگە تىتىرەك ئولاشتى .

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

— ساقچىدا بۇنداق ئىشلار قەدىمدە بىر ئۇچراپ تۇرىدۇ ، بىزنى بايىتىن ھېچكىم كۆرمىدى . شۇڭا بىزنىڭ بۇ ۋەقە بىلەن ھېچقانداق ئالاقىمىز بولمىسىلا بولدى ، چۈشەندىڭىزمۇ؟

— ئۇ ئادەمنى ئاشۇنداقلا تاشلاپ قويامدۇق؟

— بولمىسا ھازىر بېرىپ قاراپ باقايلى .

— شۇنداق قىلايلى .

ئادىلجان ماشىنىنى قايدۇرۇپ بايانىن ۋەقە يۈز بەرگەن يەرگە كەلدى . ئۇ يەردە ھازىر ئادەمىۋ ، ۋېلىسىپىتمۇ يوق ئىدى . ئادىلجان يەرگە سەپسالدى . بىر يەردە قان ئىزىمۇ يوق ئىدى . بۇنى كۆرۈپ ئادىلجاننىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشكەندەك بولدى .

— ساق ئوخشايدۇ ، — دېدى ئۇ قىزغا ، — قوپۇپ كېتىپتۇ .

— ئىلاھىم شۇنداق بولار ، — قىز ئۇھ تارتىپ دېدى ، — بولدى ، مەن مۇشۇ يەردە چۈشۈپ قالاي .

— نەگە ئالدىرايسىز ؟ مەن ئاپىرىپ قويىمەن .

— رەھمەت ، تاكسى توسۇپ كېتىمەن ، — قىز شۇنداق دېدى ـ دە ، ماشىنىدىن ئىتتىك چۈشتى . قىزنىڭ گەپ يېمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ئادىلجان ئۇنىڭ كەينىدىن چۈشۈپ يېنىغا كەلدى .

— ئەمىسە گەپ شۇنداق ، كامىلە ،— دېدى ئۇ تەئەددى بىلەن ،— تۆگە كۆردۈڭمۇ يوق جۇمۇ ! ئەگەر بۇ ئىشنى بىرەرىگە تىنىپ قويىسىڭىز ئۆمرىڭىز تۇرمىدە ئۆتىدۇ ، ئېسىڭىزدە بولسۇن !...

قىز گەپ ـ سۆز قىلمىدى . ئۇ كېلىۋاتقان بىر تاكسىنى توستى ـ دە ، غۇۋا يورۇپ تۇرغان كوچىغا كىرىپ غايىب بولدى . ئادىلجان تاكسىنىڭ كەينىدىن غەزەپ بىلەن تۈكۈردى . «خەپ ، بۇگۈن خەجلىگەن پۇلۇم كۆزى ئوچۇقلا كەتتى ـ دە . ھۆزۈرىنى كۆرەلمىدىم . كاساپەت بولىدىغان نېمە ئىكەندۇق . بىر ھېسابتا بۇمۇ ياخشى بولدى . ئۇ ئەمدى مېنىڭ چاتىگىلمىدىن چىقىپ كېتەلمەيدىغان بولدى... » ئادىلجان ماشىنىنى ئاستا ھەيدىگەچ خىيال قىلدى . كېچە جىمجىتلىقىغا چۆككەن كوچا كۆچۈلسىز ئىدى . ئارىلاپ رېستورانلارنىڭ ئىشىكلىرىدىن مۇزىكىلار كوچىغا بوراندەك گۈرۈلدەپ ئاڭلىنىپ قالاتتى . قىزلارنىڭ ۋارقىراپ ـ چىرقىرىغان ئاۋازى كېلەتتى . «ئۇ ئادەم راستتىنلا ھېچ نەرسە

بولمىغانمىدۇ ؟ ۋېلسىپىتى ماكچىيىپ كەتكەندەك كۆرگەنىدىم ، ئۇنى كىم ئېلىپ كەتكەندۇ ؟ ئەگەر ئۆلگەن بولسا يەردە قان داغلىرى بولاتتى . قارىغاندا ساق بولسا كېرەك··· ۋاي - ۋۇي ، نېمە بۇنىڭغا بېشىمنى قاتۇرىمەن ، نېمە بولسا بولمامدۇ ؟ ئىشقىلىپ ، مېنى بىرى كۆرگەندەك قىلمىدى ، يىراقتا بىر ماشىنىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندەك قىلدى ، لېكىن ئۇ ماشىنامنىڭ نومۇرىنى كۆرەلمىدى··· هاراقنىڭ كەيپىمۇ تۇگىدى دېسە··· » ئادىلجاننىڭ بىردىن ئىچى پۇشتى . ئۇنىڭ شۇ تاپتا چىلاشقۇدەك ئىچكۈسى كەلدى . ئۇ يېنىدىن تېلېفونىنى ئېلىپ ، ئۇزۇن بىر نومۇرنى باستى .

— ئېلىشاتمۇ سەن ؟ — دېدى ئۇ چىرايىنى تۇرۇپ ، — نەدىسەن ؟ تېخى ئولتۇرۇۋاتامسىلەر ، مەن هازىر بارىمەن···

ئۇ «تولۇن ئاي» رېستورانىنىڭ تونۇش ئايرىمخانىسىغا كىرگەندە ، ئېلىشات بىلەن قىز تانسا ئوينىۋاتاتتى . غەرق مەست بولغان ئېلىشات قىزنى تاشلاپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى .

— بالدۇرلا يولغا سېلىپسەنغۇ ؟— دېدى ئۇ ئېگىلىپ ، — قانداق راق ئىكەن ؟ چىرايىڭ سولىشىپ قاپتۇ ، كەلتۇرەلمىدىڭمۇ - يا ؟

ئادىلجان گەپ - سۆز قىلماستىن بوتۇلكىنى ئېلىپ رومكىغا «لىققىدە» توشقۇزۇپ هاراق قويدى - دە ، بىراقلا كۆتۈردى . ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى ، ئىچى - قارنى چوغ چۈشكەندەك كۆيۈشتى . هايال ئۆتمەي ۋۇجۇدى قىزىشقا باشلىدى . ئاشۇ بىر رومكا هاراق بىلەن ئۇنىڭ قەلبىنى بېسىپ تۇرغان غەم بۇلۇتلىرى ئاستا - ئاستا تارقالغاندەك بولدى .

25

ئۇ دوختۇرخانىدا هوشىغا كەلدى . ئۇنىڭ بېشى غوڭۇلداپتتى . ئەتراپتىكى هەممە نەرسە قويۇق تۇمان ئىچىدە لەيلەۋاتا-

قاندەك غۇۋا كۆرۈنەتتى . ئۇ پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ كۆزىنى ئاچماقچى بولاتتىيۇ ، لېكىن قاپقىغا تاش ئېسىپ قويغاندەك ئېغىر ئىدى . تېنىمۇ ئۆزىنىڭ ئىختىيارىدا ئەمەستەك ئىدى . بېشى ئۇستىدە بىرلىرىنىڭ گۈڭۈلدىغان ئاۋازى ئاڭلىناتتى ، لې-كىن ئۇلارنىڭ كىملەر ئىكەنلىكىنى ، نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭقا-رالمايتتى . قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن ، بەدىنىدە نېمىدۇر چې-مىلداپ ماڭغاندەك بولدى ـ دە ، كاللىسىدىكى تۇمان ئاستا ـ ئاستا تارقىلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى . ئۇ زور بىلەن كۆزىنى ئاچتى .

— ئەنۋەركا !...

تولىمۇ يىراقتىن تونۇش بىر ئاۋاز كەلدى . ئۇ ئاق خالات كىيگەن بىر ئايالنىڭ بېشىدا ئۆزىگە ئېگىشىپ تۇرغانلىقىنى غۇۋا پەرق قىلالىدى . ئۇ مىدىرلىماقچى بولۇپ كۈچىنىپ باقتى ، لې-كىن پۈتۈن ئەزايى گويا بىرى مەھكەم باغلاپ قويغاندەك قوزغالمىدى .

— ئەنۋەركا !...

بۇ قېتىم ئۇ ئاۋازنى ئېنىق ئاڭلىدى . «بۇ ئاسىيەغۇ ؟... مەن دوختۇرخاندا ئوخشايمەنده ؟... گۇلشەن نەدىدۇ ؟... »

— ئاسىيە !... ،— دېدى ئۇ ئارازلا ،— مەن نېمە بولدۇم ؟...

— ئەنۋەركا ، بىر يېرىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ ؟

— مەن نېمە بولدۇم ؟...

— ماشىنا ۋەقەسىگە ئۇچراپسىز... خۇداغا شۈكرى ، ھازىر ھەممە ئىش ئۆتۈپ كەتتى ، چوڭ ئىش يوق...

— پۈتۈم نېمە بولدى ، مىدىرلىمايدىغۇ ؟

— گىپسلاپ قويدى ، سۆڭەككە دەز كېتىپتۇ...

— گۇلشەن ئۇقتۇمۇ ؟

— ھېلى تېلېفون قىلدىم... مانا گۇلشەن كەلدى...

ئۆڭسۈلى قالمىغان گۇلشەن ئىشكتىن ئېتىلىپ كىردى .

— ئەنۋەر ! نېمىتىش بۇ ؟... ،— ئۇ بالىنىستىنى بېشىغا كىيىپ چىرقىرىدى ۋە ئەنۋەرنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئاتتى .

— گۈلشەن !— دېدى ئاسىيە كېلىپ ئۇنى تارتتى ،— بۇنداق قىلماڭ ، ئەنۋەركام تېخى ھازىرلا ھوشىغا كەلدى .

قىيا ـ چىيانى ئاڭلاپ مەسئۇل دوختۇر بىلەن سېستىرالار يۈگۈرۈپ كىرىشتى .

— گۈلشەن ،— دېدى مەسئۇل دوختۇر ،— كېسەل دەم ئېلىشى كېرەك...

— ئاسىيە ،— دېدى گۈلشەن ئۇنىڭغا ئۆرۈلۈپ ، — زادى نېمە گەپ ، ئەنۋەرگە نېمە بولدى ؟

— يۈرۈڭ ،— دېدى ئاسىيە ئۇنى تارتىپ ، — مەن سىزگە بولغان ئىشنى دەپ بېرەي .

ئاسىيە ئۇنى دوختۇرلار ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى :

— خەۋىرىڭىز بار ، مەن ئاخشام دېجورنى ئىدىم ، — دېدى ئاسىيە ئۇنىڭغا ، — ئاخشام يېڭى كېسەلمۇ كەلمىدى ، سائەت ئوندىن ئاشقاندا ئۇخلاي دەپ يېتىپ زادى ئۇيقۇم كەلمىدى ، يۈرىكىم تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا ئېغىپ ئاغزىمغا تىقىلغاندەك بولاتتى ، كۆڭلۈمگە ئۆيدە بىرەر ئىش يۈز بېرىدىغاندەكلا تۇيۇلۇپ ئەنسىز-لىك بېسىۋالدى . كىتاب ئوقۇي دېسەم كىتابلىرىم ئۆيدە قاپتۇ ، ئاخىرى چىقىپ «ئۆيگە بېرىپ كېلەيچۇ ؟» دەپ بىر تاكسىنى توسۇپ ماڭدىم . 3 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئالدىدىكى تۆت كو-چىغا كېلىشىمىزگە يان كوچىدا ماشىنىنىڭ قاتتىق تورمۇز قى-لىپ چىرقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى . «نېمە ئىش بولغاندۇ ؟» دەپ يېتىپ كەلسەك بىرەيلەن كوچىدا يىقىلىپ يېتىپتۇ ، يېنىدا ماك-چايغان ۋېلىسىپىت ، چۈشۈپ قارىسام ئەنۋەركام ئىكەن .

— بىرى ماشىنىدا ئۇرۇۋېتىپتىكەن ئوخشىمامدۇ ؟

— شۇنداق ئىكەن ، بىز دوقمۇشتىن قايرىلىشىمىزغا بىر ماشىنا ئۇچقاندەك تېز كېتىپ قالدى .

— ماشىنىنى كۆرەلمىدىڭلارمۇ ؟

— ئۇ كوچىنىڭ چىرىغى بەك سۇس ئىكەن ، كۆرەلمىدۇق ، تاكسى شوپۇرىنىڭ دېيىشىچە كىچىك ماشىنا دەيدۇ...

— ئەنۋەرنىڭ جاراھىتى ئېغىرمۇ ؟

— سول پۇتىنىڭ سۆڭىكى سۇنۇپتۇ ، قوۋۇرغىسىمۇ زەخىم يېگەندەك تۇرىدۇ ، بېشى قاتتىق سىلكىنگەن ئوخشايدۇ ، خۇدايىم ساقلاپ كوچىنىڭ چېتىدىكى سېمونت قىرغا تەگمەي ، بىر غېرىچ بېرىسىغا يىقىلىپتۇ ، ئەگەر بېشى قىرغا تەگكەن بولسا ئەنۋەركام يوق ئىدى . تاكسى شوپۇرىنىڭ دېيىشىچە ، ئۇرۇۋەتكەن ماشىنىنىڭ شوپۇرى مەست بولسا كېرەك . ئۇ ئەنۋەركامنى ئۇرۇۋەتكەندىن كېيىن قورقۇنچاقلىقىدا قېچىپتۇ...

— ۋاي ، خۇدايىم ! نېمە كەلگۈلۈك بىزگە ،— گۈلشەن مىچىلداپ يىغلىدى ،— ئاسىيە ، سىزچە ئەنۋەرگە بىر ئىش بولماس ، مېڭىسى زەخىم يېمىگەندۇ - ھە ؟

— يېرىلغان يەرنىڭ قېنى توختىدى ، بايات ھوشىغىمۇ كەلدى . مېنىڭچە ، مېڭىسى ساقىتەك قىلىدۇ ، ئەتىگىچە مېڭە تەكشۈرۈش ماشىنىسىغا سېلىپ كۆرۈپ باقماقچى .

— جېنىم ئاسىيە ، سىزگە كۆپ رەھمەت ، سىز بولمىسىڭىز ئەنۋەر نېمە بولاتتى .

— گۈلشەن ، بۇ نېمە دېگىنىڭىز ؟ ئۇ مېنىڭ ئۆز ئاكام تۇرسا .

— ئوغرا دەيسىز ، ئۇ سىزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ ،— گۈلشەن بىرنېمە دېمەكچى بولۇپ توختاپ قالدى ،— قېينانامغا خەۋەر قىلساق بولارمۇ ؟

— مەن سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى كۈتۈپ تۇرغان ، مېنىڭچە خەۋەر قىلغىنىڭىز توغرا بولار ، كېيىن رەنجىپ قالمىسۇن .

— ماقۇل...

ئەنۋەرنىڭ ھادىسىگە ئۇچرىشى بۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا

دىكى ئۆچمەنلىكنى يوق قىلىۋەتكەندەك ئىدى . ئۇنىڭ تۇرۇپلا ئاسىيەگە ئىچى ئاغرىپ قالدى .

— ئاسىيە ،— دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ، — سىز بىردەم يېتىپ ئۇخلىۋېلىڭ ، قاراڭا ، كۆزلىرىڭىز قان قۇيغاندەك قىزىرىپ كېتىپتۇ .

— ياق ، بولدى...

— ماقۇل دەڭ ، — دېدى گۈلشەن ئۇنىڭ مۇرىسىدىن بېسىپ ، — سىز كېچىچە ئۇخلىمىغان ئادەم ، مەن ئەنۋەرنىڭ يېنىغا چىقىپ باقاي !

— ماقۇل... ،— دېدى ئاسىيە . ئۇ گۈلشەننىڭ تۇنجى قېتىم ئۆزىگە ئىللىق مۇئامىلە قىلغىنىدىن كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى .

ھەلىمە كېلىنىنىڭ تېلېفوندا دېگەن خەۋىرىنى ئاڭلاپ ھوشىدىن كەتكىلى قىل قالدى . ئۇنىڭ كاللىسىغا مىڭ تۈرلۈك خىياللار كېلىپ پۈت ـ قولىدا جان قالمىدى . ئۇ بىرىنچى سائەتلىك دەرسىنىمۇ ئۇنتۇدى ، ئىچىۋاتقان چېيىنىمۇ تاشلاپ دوختۇرخانىغا يۈگۈردى . ئۇ بالىنىستقا كىرگەندە دوختۇرلار ئەنۋەرنىڭ بېشىدا بىرلەشمە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋاتاتتى . ئاسىيە بۆلۈم باشلىقى قاتارلىق دوختۇرلارغا ئەنۋەرنىڭ كېسەل ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى . گۈلشەن ئىشىكتىن ھاسىراپ كىرىپ كەلگەن قېيىنانىسىنى كۆرۈپ ئىتتىك ئالدىغا باردى .

— ئاپا ، كەلدىڭىزمۇ ؟— دېدى بوش ئاۋازدا .

— بالام ساقمۇ ؟

— ساق ، ئاپا ، ئەنسىرىمەڭ ، دوختۇرلار تەكشۈرۈۋاتىدۇ ، سەل تەخىر قىلىپ تۇرايلى .

ھەلىمەنىڭ كۆزى ئوتتۇرىدا سۆزلەۋاتقان ئاسىيەگە چۈشۈپ يۇرىكى ئاچچىق بولدى . ئۇ ياسىنجان ۋالىينىڭ بۇ قىزىنى قېينىنسى زورىخانىنىڭ يېنىدا بىرلا قېتىم كۆرگەن ، زورىخان مومای بۇ قىزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختاپ بەرگەنىدى . ئەنۋەرنىڭ

ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ قېلىشى ھەلىمەنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلدى .
«توۋا ، ماۋۇ قىسمەتنى كۆرمەمدىغان ، مېنى نېمە قىلساڭ قىل دېگەندەك ئەنۋەرنىڭ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغىنىنى كۆرمەمدىغان ، كىم بىلىدۇ ، ئاغزىدا ۋاي دەپ قويمغىنى بىلەن كۆڭلىدە نېمە شۇملۇقلارنى پىلانلاۋاتىدۇ ، بىرەر دورىنى خاتا بېرىپ قويسا ئەنۋەر تۆگەيدىغۇ ؟... ياق ، ئەنۋەرنى بۇ يەردىن يۆتكەپ كېتىش كېرەك . ئۇرۇمچى بولامدۇ ، نەگە ئاپارساقمۇ مەيلى ، لېكىن بۇنىڭ قولىغا قالدۇرمايمەن... »
ئەنۋەرنى تەكشۈرۈش خېلى ئۇزۇن داۋاملاشتى . بۆلۈم باشلىقى ئاسىيەنىڭ دىئاگنوزىنى توغرا كۆردى ، ئاندىن يېڭىدىن ئوكۇل ، دورىلارنى بۇيرۇپ بولۇپ ماڭدى . ئاسىيە شۇ چاغدىلا ھەلىمەنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى .
— ھەلىمە ئاپا ، كەلدىڭىزمۇ ؟ — دېدى ئۇ ئوچۇق چىراي بىلەن .
ھەلىمە نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى .
— ئەنۋەركام خېلى ياخشى بولۇپ قالدى ، بۇگۈن مېڭىسىنى رەسىمگە ئالىدىغان ماشىنىغا سېلىپ كۆرۈپ باقماقچىمىز ، قورقىدىغىنىڭ ئىش يوق .
— قورساقنىڭ ئىچىگە قان چۈشمەپتىمۇ ؟ — گۈلشەن سورىدى .
— رەسىمگە قارىغاندا ئۇنداق ئالامەت يوق ، قوۋۇرغا ئېگىلگەندەك قىلىدۇ ،— ئاسىيە ئوڭايسىزلانغاندەك بولدى ، — دوختۇرلار مېنى ساقلاپ قالدى ، كېسەللەرنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن كىرىمەن .
ھەلىمە ئەنۋەرنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندىن كېيىن كۆڭلى جايىغا چۈشتى . لېكىن ، ئوغلىنىڭ ئاسىيەنىڭ قولىدا داۋالىنىشى ئۇنى زادى خاتىرجەم قىلمىدى . ئاخىرى ئۇ گۈلشەنگە كۆڭلىدىكىنى دېدى :

— ئاپا ، — دېدى گۈلشەن ئۇنىماي ، — راست گەپنى قىلغاندا ، بۇ دورەم ئەنۋەرنى ئاسىيە قۇتۇلدۇرۇپ قالدى . ئەگەر ئاسىيەگە يولۇققىغان بولسا ئەنۋەر بەلكىم قانسىراپ بىر نەرسە بولغان بولاتتى . ئۇ ھازىرغىچە ئەنۋەرنى كۆڭۈل قويۇپ داۋالاۋاتىدۇ ، مۇشۇ ئەھۋالدا باشقا دوختۇرخانىغا يۆتكىسەك قانداق بولار ؟ ئەنۋەرمۇ ئۇنىماسمىكىن ؟

ئاسىيەگە چىش ـ تىرنىقىغچە ئۆچ گۈلشەننىڭ گېپى ھەلـ مەنى ھەيران قالدۇردى . گۈلشەن بولغان ۋەقەنىڭ جەريانىنى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن ھەلىمەمۇ ئىككىلىنىپ قالدى . «بۇ قىز ئەنۋەرگە نېمىدەپ يېقىنچىلىق قىلىپ كېتىدۇ ؟ دادىسىنىڭ قىلغان ۋاپاسىزلىقى ئۈچۈن نومۇس قىلامدۇ ياكى ياسىن ئەنۋەرنى يۇمشىتىش ئۈچۈن مۇشۇ قىزنى ئىشقا سېلىۋاتامدۇ ـ يا ؟ بۇمۇ يوق ئەمەس ، تۇرقىدىنغۇ خېلى تۇزۈكتەك تۇرىدۇ ، بىر يەرلىرى ياسىنغا ئوخشاپ كېتىدىكەن··· »

ئەتىگەنلىك كېسەللەرنى تەكشۈرۈشنى تۈگەتكەن ئاسىيە ئۇـ لارنىڭ يېنىغا كېلىپ گۈلشەندىن سورىدى :

— ساقچىغا مەلۇم قىلدىڭىزمۇ ؟

— ياق···

— بۇ ئىشنى ئۇلارغا ۋاقتىدا مەلۇم قىلىش كېرەك . يۇـ رۇڭ ، ئىشخانىغا كىرىپ تېلېفون قىلايلى ، ئەنۋەركام ئۇخلاۋاتـ مدىغۇ دەيمەن ؟···

ھەلىمە ئاسىيەنى چەتكە تارتتى .

— قىزىم ، راست گەپنى قىلسىلا ، — دېدى ئۇ يىغلامسـ راپ ، — ئەنۋەر ساقىيىپ كېتەرمۇ ؟

— چوڭ خەتەر ئۆتۈپ كەتتى ،— دېدى ئاسىيە ئۇنى بەزلەپ ،— مەن راستتىمنى ئېيتسام ، مېڭىسىدىن ئەنسىرە گەنىدىم . تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا مېڭە ساقتەك قىلىدۇ ، قان چۈشكەن ئالامەتمۇ يوق ، ئۆزىنىڭ گەپ ـ سۆزىمۇ جايىدا . خاتىر ـ

جەم بولسىلا ، چوقۇم ساقىيىپ كېتىدۇ .
— ئىلاھىم ، دېگىنىڭىزدەك بولار ، دادىڭىز ئۇقتۇمۇ ؟
— ياق تېخى ، دادام تۇنۇگۈن ناھىيىگە كەتكەن··· خەۋەر قىلىپ قويايمۇ ؟
— ياق ، ياق ، — ھەلىمە ئىتتىك بېشىنى چايقىدى .
— ھەلىمە ئاپا ، دادام بۇنى بەربىر ئاڭلايدۇ ، كېيىن سەن نېمىشقا دېمەيدىكەن دەپ مېنىڭدىن خاپا بولىدۇ ، ئۇققىنى ياخشىمەكىن ؟
— سىز ئەنۋەرنىڭ مىجەزىنى بىلمەيسىز ، سەل جاھىلراق بالا ، دادىڭىزنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىپ قويامدىكىن دەيمەن .
— ئەنۋەركام رەنجىتسىمۇ ھەقلىق··· ئاچچىقىنى قورساقتا ساقلىغاندىن چىقىرىۋەتكەن ياخشىغۇ ، دادامۇ توغرا چۈشىنىدۇ .
ھەلىمە ئويلىنىپ قالدى . ئاسىيە ئۇنىڭغا بارغانچە ياخشى كۆرۈنۈپ قېلىۋاتاتتى . «توۋا ، بۇ ۋالىينىڭ قىزىدەكمۇ ئەمەس ، ئاددىي ـ ساددا ، ئوڭلۇق قىز ئىكەن . گۈلشەن مۇشۇ قىزنى دورىغان بولسىمۇ نېمە بولاتتى ، ئەنۋەر ئۇنى بىكارغىلا ماختىمەغان ئىكەندە ؟··· ياسىنىنىڭ ئۇققىنىمۇ بىر ھېسابتا توغرا . قانداقلا بولمىسۇن ، ئۆزىنىڭ پۈشتى ـ دە . ئاسىيە دېگەندەك ماڭا نېمىشقا ئېيتمىدىڭلار دېسە نېمە دەيمىز ؟··· » ھەلىمە چىگىش خىيالىلارنىڭ ئىچىدە قالدى···
ئەنۋەر كۈندىن ـ كۈنگە ياخشى بولۇشقا باشلىدى . بېشىنىڭ ئاغرىقىمۇ قويۇپ بەردى ، پەقەت پۈتىنى گىپسلاپ قويغاچقا يەرگە چۈشەلمەيتتى . ئاسىيە ھەر قېتىم يېنىغا كىرسە ، «گىپسىنى ئېلىۋېتىڭلار ! » دەپ جېدەل قىلاتتى . كېچىلىرى كۆپرەك ئاسىيە بىلەن گۈلشەن ئۇنىڭغا نۆۋەتلىشىپ قارايتتى . بۇگۈن گۈلشەن ئۆيدىن بالدۇرلا كەلدى . ئاسىيە بالىنىستقا كېچىلىك دىجورنى ئىدى . گۈلشەن ئەنۋەرنىڭ تامىقىنى يېگۈزۈپ تۇرۇشىغا بالىنىستقا ئەنۋەرنى يوقلاپ راخمان كىرىپ كەلدى . ئاسىيە ئىشىككە

دۇمبىسىنى قىلىپ ئولتۇرغاچقا راخماننىڭ كىرگىنىنى كۆرمە-
دى . پەقەت گۈلشەن گەپ قىلغاندىلا ئۇنى كۆرۈپ هودۇقۇپ
قالدى ، راخمانمۇ ئاسىيەنى كۆرۈپ ئۆزىچىلا قىزىرىپ كەتتى .
ئاسىيەنىڭ تەلىيىگە نۆۋەتچى سېستىرا كىرىپ يېڭى كېسەلنىڭ
كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىپ قالدى ـ دە ، ئاسىيە دەرهال ئورنە-
دىن تۇردى :

— ئەنۋەركا ، مەن چىقىپ باقاي ، — دېدى ئۇ ۋە راخمانغا
قارىماستىن ئالدىراپ چىقىپ كەتتى . بۇ هالنى كۆزىتىپ تۇرغان
ئەنۋەر هەيران بولۇپ گۈلشەنگە قاراپ قويدى .

ئاسىيە كېسەلنى كۆرۈپ يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن دوخ-
تۇرلار ئىشخانىسىغا قايتىپ كىردى . ئۇنىڭ راخمانىنى كۆرگۈسى
يوق ئىدى . ئۇ سومكىسىدىن ئىنگلىزچە تىل ئۆگىنىش قوللانمە-
سىنى ئېلىپ مەشىق قىلماقچى بولدى . لېكىن ، شۇ هامان گويا
ئۇنىڭ قېشىغا راخمان كىرىپ : «بۇ ئورۇندا ئادەم بارمۇ ؟ » دەپ
سورايدىغاندەك تۇيۇلۇپ دىققىتى چېچىلدى . ئۇ قانچە قىلىپمۇ
پىكرىنى يىغالمىدى . گويا راخمان هېلىلا ئىشىكتىن كىرىپ
كېلىدىغاندەك ، ئۇنىڭدىن : «نېمىشقا مەندىن ئۆزىڭىزنى قاچۇ-
رۇپ يۈرىسىز ، ماڭا سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىڭا ؟ » دەيدىغاذ-
دەك بىلىنىپ بىئارام بولدى . بەزىدە ئۇنىڭ ئېسىگە راخمان
بىلەن بىللە بولغان چاغلار كېلىپ يۈرىكى ئەلەم بىلەن ئېچىشاتتى
ۋە ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىشىنى ئويلايتتى . لېكىن ، كوچىلاردا راخماذ-
نى يىراقتىن كۆرۈپ قالسا ئۆزىنى قويارغا يەر تاپالماي قالاتتى .
ئاشۇ چاغدا گۈلشەن راخمان توغرۇلۇق گەپنى قىلغاندىن كېيىن
ئاسىيە بىرنەچچە كۈنگىچە گاراڭ بولۇپ يۈردى ، هەممىدىن ئۈمە-
دىنى ئۈزدى . ئۇ ئىنگلىز تىلى كۇرسىغىمۇ بارماي قويدى .
ئۇنىڭ راخمانىنى پەقەتلا كۆرگۈسى يوق ئىدى . بىر كۈنى ئۇ
ئىشتىن چۈشۈپ دوختۇرخانىدىن چىقىشىغا دەرۋازىدا تۇرغان
راخمان ئۇنى توسۇدى :

— ئاسىيە ، نېمە بولدىڭىز ؟ ئاغرىپ قالمىغانسىز ؟ — دېدى راخمان يېقىن كېلىپ ، — كۆرسقىمۇ كەلمىدىڭىز ؟

ئاسىيە ئۇنىڭغا چىراي ئاچمىدى .

— مىجەزىم يوق ، — دېدى ئۇ راخماندىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن يالغاندىنلا ، — دوختۇرخانىدىمۇ ئىش ئالدىراش بولۇپ كەتتى .

— سىزگە نەچچە قېتىم تېلېفون قىلدىم ، قايتۇرمىدىڭىز . مەن تېخى «بىر ياققا كېتىپ قالدىمىكىن» دەپ گۇلشەندىن سورىسام ، «بار» دېدى . شۇڭا بۇگۈن سىزنى ساقلاپ تۇرغانىدىم ، ئىشتىن چۈشتىڭىزمۇ ؟

— ھەئە...

— ئاسىيە ، تاماقمۇ يېمىگەنسىز ، ۋاقتىڭىز بولسا ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يېسەك قانداق ؟

— رەھمەت ،— ئاسىيە ئۇنىڭغا قارىماستىن بېشىنى چايقىدى ، — مەن ھازىر ئۆيگە كەتمىسەم بولمايدۇ .

— ئاسىيە ، مەن چۈشىنەلمەي قالدىم ، بىرەر گەپ ـ سۆز بولدىمۇ ؟

— ھېچ نەرسە بولمىدى... بۇندىن كېيىن مېنى ئىزدىمەڭ ، تېلېفونمۇ قىلماڭ !

— نېمىشقا ؟— راخمان تېڭىرقاپ قالدى ، — زادى نېمە گەپ بولدى ؟

— بولدى ، — ئاسىيە قاپقىنى تۇرۇپ دېدى ، — مېنى ئارامىمدا قويۇڭ !

ئاسىيە شۇنداق دېدى ـ دە ، قايرىلىپ ماڭدى . ھېچ نەرسىنى ئۇقالمىغان راخمان نېمە دېيىشىنى بىلمەي قېتىپ تۇرۇپلا قالدى...

راخمان شۇ كۆرۈشۈشتىن كېيىن ئاسىيەنى ئىزدىمىدى . تېلېفونمۇ قىلمىدى . ئۇلار يات ئادەملەرگە ئايلىنىپ كەتكەندەك ئىدى . ئۇ ئىزدىمىگەنچە ئاسىيەنىڭ گۇمانى تېخىمۇ كۈچەيدى .

«گۈلشەننىڭ دېگىنى توغرا گوخشايدۇ ، ئەگەر ئۇنىڭ كۆڭلىدە بولسام مېنى ئىزدىمەي قويمايتتى ، نېمىشقا رەنجىگىنىمنى بىلدىشى كېرەك ئىدىغۇ ؟ بەلكىم ، يېڭى بىر قىزنى تېپىپ بولغاندۇ ؟ توۋا ، ماڭا نېمىشقا ساپلا مۇشۇنداق تايىنى يوق ئالدامچىلار ئۇچرايدۇ ؟ مەن نېمانچە بىتەلەي ؟... »

كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئازابلارمۇ ئۇنتۇلۇشقا باشلىدى . ئاسىيە ئەمدى پۈتۈن زېھنىنى خىزمەتكە ئاتىدى . ئۆيدە بىكار بولسا كىتاب ئوقۇيتتى ، توي - تۆكۈن ، ئويۇن - تاماشىلاردىن ئۆزىنى پۈتۈنلەي تارتتى . ئۇ شۇ نىيەتكە كەلدى . ئەمدى ئۆمۈرۋايەت يالغۇز ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدى .

لېكىن ، بايانتىن راخماننى كۆرۈپ ئۇنىڭ تىنچلىقى يەنە بۇزۇلدى ، گويا راخمان ھېلىلا كىرىپ : «ئاسىيە ، سىز مېنى خاتا چۈشىنىپ قالدىڭىزغۇ دەيمەن ، مەن سىزنى چىن كۆڭلۈمدىن ياخشى كۆرىمەن » دەيدىغاندەك بىلىنىپ يۈرىكى ھېلىدىن - ھېلىغا ئېغىپ داۋالغۇيتتى . «گۈلشەننىڭ گېپىگە راستمىدۇ ؟ راخمان ئۇنداق ئەمەستەك كۆرۈنىدۇ . ئەگەر شۇنداق بولسا ئەنۋەر-كاممۇ ئۇنىڭغا تونۇشتۇرماس بولغىيتتى ، مەن بەك ئالدىراپ كەتتىممۇ نېمە ؟... »

گۈلشەننىڭ كىرىشى ئاسىيەنىڭ خىياللىرىنى بۆلۈۋەتتى .

— كېسەلنى كۆرۈپ بولدىڭىزمۇ ؟ نېمە كېسەل ئىكەن ؟ — گۈلشەن ئۇنىڭ قارشىسىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ سورىدى .

— ئۇرۇشۇپ تاياق يېگەن بىرى ئىكەن ، تېڭىپ ماڭغۇزىۋەتتىم .

— ياشلاردۇر ھەرقاچان ؟

— ھەئە... تويدا بىرىنىڭ قىزىغا چاقچاق قىلغان ئوخشايدۇ ، قىزنىڭ يىگىتى بوتۇلكا بىلەن ئۇرۇپتۇ... بۇ كۈننىڭ ياشلىرى نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدىكىنىتاڭ ، دوختۇرخانىغا كۈندە شۇنداقلاردىن نەچچىسى كېلىدۇ .

— هازىرقى قىزلارمۇ ئەسكى ، بىكار تۇرماي ئىش تېپىپ تۇرىدۇ ، قايسى يىگىتنىڭ يانچۇقى تومراق بولسا شۇنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتىدۇ··· مېنىڭ بىر ساۋاقدىشىم بار ئىدى ، يىگىتى گېزىتخانىدا مۇخبىر ئىدى ، ئۇلار تۆت ـ بەش يىلدىن بۇيان يۇرۇۋاتقان ، ھەتتا توي قەغىزىنىمۇ ئېلىپ بولغانىدى دەڭا ، قايسى كۈنى قىزلاردىن ئاڭلايمەن ، ئۇ دوستۇم يىگىتىدىن يۈزىنى ئۆرۈپ بىر سودىگەرنى تېپىۋاپتۇ دەيدۇ ، ئىچىمدە دېدىم : «سېنىڭ كۆرىدىغان كۈنۈڭ بارغۇ ، سودىگەرنىڭ پۇلىمۇ تۈگەيدۇ ، ئۇ چاغدا قانداق قىلارسەنكىن ؟»··· بەزىلەر تويىنى ئويۇن چاغلايدىكەن ، قىز بالا دېگەن تۇنجى يۈرگەن يىگىتىدىن ئايرىلسا چوقۇم بەختسىز بولۇپ قالىدۇ···

— ئەنۋەركام سىزنىڭ تۇنجى يىگىتىڭىزغۇ دەيمەن ؟

— ھەئە··· ،— گۈلشەن ئېچىلىپ كەتتى ، — بىز بىر تويدا تونۇشۇپ قالغان ، ئۇ يىگىت قولدىشى ، مەن قىز قولدىشى ئىدىم . ئۇنى بىر كۆرۈپلا يارىتىپ قالدىم ، قارىسام ئېغىر ـ بېسىق ، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان يىگىت ئىكەن ، بىرەر يىلدەك يۈرۈپ توي قىلدۇق ، ھازىر ئويلىسام يىگىتنى خاتا تاللىماپتىمەن .

— سىز راستىنلا بەختلىك ، گۈلشەن ، — دېدى ئاسىيە ، — ئەنۋەركامدەك يىگىتلەر ھازىر بەك ئازلاپ كەتتى . مەن راستىتىمنى ئېيتسام ، دادام بىلەن ئەمەس ، بەلكى ئەنۋەركام بىلەن پەخىرلىنىمەن .

ئاسىيەنىڭ ئاخىرقى گېپى گۈلشەنگە قاتتىق تەسىر قىلدى . ئۇنىڭ بىردىن ئاسىيەگە ئىچى ئاغرىپ قالدى .

— ئاسىيە !— دېدى گۈلشەن ئوڭايسىز بىر ھالەتتە ، — مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا بەك خىجىلمەن .

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز ؟— ئاسىيە ھەيران بولدى .

— سىز بۇ يەرگە كەلگەندىن بۇيان سىزگە ياخشى مۇئامىلە قىلمىدىم . ئۆچلۈك قىلىپ كۆڭلىڭىزگە جىق ئازار بەردىم ،

ئەنۋەر ئىككىمىز سىز توغرۇلۇق سوقۇشۇپمۇ قالدۇق . ھازىر ئويلاپ باقسام مەن خاتا قىپتىمەن . چوڭلارنىڭ ئىشىغا بىز نېمە-دەپ ئارىلىشىمىز ؟ چوڭلارغۇ ئەمەل تالىشىدىكەن ، سىز بىلەن مەن نېمىنى تالىشىمىز ؟ شۇنداقمۇ ؟ ھۆكۈمەت دادىڭىزنىڭ ۋا-لىيلىقىنى سىزگە بەرمەيدۇ ، ماڭىمۇ دادامنىڭ شۇجىلىقىنى تۇ-قۇزۇپ قويمايدىغۇ ؟...

— شۇنداق ، بىز ئۆز ئىستىقبالىمىزنى ئۆزىمىز يارىتىمىز .

— شۇڭا ھازىر مەنمۇ چۈشەندىم . ماڭا قەدىرلىكى ئۆزۈمە-نىڭ ئائىلەم — ئەنۋەر ، ئوغلۇم ئىكەن ، ئاندىن قالسا خىزمىتىم ئىكەن . شۇڭا ھازىر چوڭ ئۆيدىكىلەرنىڭ ئاشۇنداق گەپلىرىنى ئاڭلىمايدىغان بولدۇم .

— توغرا ئويلاپسىز ، گۈلشەن .

— راستىنى ئېيتسام ، مەن سىزنى ئەنۋەر ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق سالىدۇ ، دەپ ئويلىغانتىم . قارىسام ، سىزنىڭ مىجەزىڭىز باشقىلارغا ئوخشاشمايدىكەن ، بۇ قېتىم ئەن-ۋەرنى يەنە سىز قۇتۇلدۇرۇپ قالدىڭىز ، مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا بەك خىجىلمەن .

— ئۇنداق دېمەڭ ، مەن سىلەرنىڭ تۇرمۇشىڭلارغا شۇنداق ھەۋەس قىلىمەن .

— سىزمۇ خۇدايىم بۇيرۇسا بەختلىك بولىسىز ، — گۈلشەن كۆزى بىلەن بالىنىستنى ئىشارەت قىلدى ،— راخمان بىلەن قان-داقراق ؟

ئاسىيەنىڭ چىرايى شۇ ھامان ئۆڭدى .

— ئۆزۈن بولدى كۆرۈشمىدىم .

— نېمىشقا ؟

— سىز ئۆز ۋاقتىدا نېمە دېگەن ، ئېسىڭىزدىدۇ ؟

— ۋاي ، ئۆلەي !... ،— گۈلشەن لېۋىنى چىشلىدى ،— ئاسىيە ، مەن ئۇ چاغدا سىزگە زىتلىشىپ دېگەن گەپ ئىدى .

راخمان هازىرغىچە بىر قىز بىلەن يۈرۈپ باقمىغان .
بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاسىيەنىڭ يۈرىكى داۋالغۇپ كەتتى .
— شۇ گەپكە ئىشىنىپ قاپسىز ـ دە ؟— گۈلشەن قىزىرىپ كەتتى ، — ئەگەر راخمان شۇنداق بولسا ئەنۋەرمۇ ئاغىنە بولۇپ يۈرمەس ئىدى ، شۇنى ئويلىمىدىڭىزمۇ ؟
— مەن سىزنىڭ گېپىڭىزگە ئىشىنىپتىمەن .
— جېنىم ئاسىيە ، مېنى كەچۈرۈڭ ، — گۈلشەن هودۇقۇپ كەتتى ،— مەن راخمانغا ئۆزۈم چۈشەندۈرەي بولمىسا .
— ياق ، ياق ، هاجىتى يوق…
شۇ ئارىدا كارىدوردا چوڭ ـ چوڭ چامدىغان ئاياغ ئاۋازى ئاڭلاندى . ئاسىيە ئىتتىك بېشىنى كۆتۈردى . ئۇ بۇ كېلىۋاتقان ئادەمنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى تۇيۇپ بولغان ئىدى ، دەرۋەقە ئىشىكىتە راخمان پەيدا بولدى .
— مەن قايتاي ، گۈلشەن ،— دېدى ئۇ . لېكىن كۆزى ئاسىيەدە ئىدى ،— ئەنۋەرمۇ دەم ئالسۇن ، ئەتە يەنە كېلىمەن .
— رەھمەت ، راخمان ،— دېدى گۈلشەن ئاسىيەگە قاراپ قويۇپ ، — ياتاققا كېتەمسىز ؟
— هەئە…
— ئاسىيەمۇ ئۆيگە كەتمەكچى بولۇپ تۇراتتى ، ئۆيگە ئاپىرىپ قويمامسىز ؟
ئاسىيە چۆچۈپ كەتتى . ئۇ «گۈلشەننى بۇنداق دەيدۇ» دەپ ئويلىمىغان ئىدى ، شۇڭا هودۇقمىنچە نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى .
— ئەگەر خالىسا ئاپىرىپ قويايلى ، — دېدى راخمان .
— بايا تىن يالغۇز قانداق كېتەرمەن دەپ تۇراتتىڭىز ، — دېدى گۈلشەن ئاسىيەگە كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ، — راخمان ئاكىڭىزنىڭ ئاغىنىسى… راخمان ، ئاسىيەنى بوزەك قىلىسىڭىز كۆرىدىغىنىڭىز بار جۇمۇ !

— بوزەك قىلىدىغانغا بېشىم ئونمۇ مېنىك .
— ئەمىسە شۇنداق بولسۇن ، — دېدى گۈلشەن قوپۇپ ، — مەن ئەنۋەرنىڭ قېشىغا چىقىپ باقاي ، ئەتە كۆرۈشەيلى .
ئاسىيە بۇ تاسادىپىيلىقتىن تەمتىرەپ كەتتى . ئۇ راخمانغا تىكىلىپ قاراشقا جۈرئەت قىلالمايتتى ، لېكىن ئۇنىڭ يۈرىكى راخماننىڭ ئۆزىگە ئىنتىزارلىق بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى .

26

ياسىنجان ۋالىي ئەنۋەرنىڭ ھادىسىگە ئۇچرىغانلىقىنى ئاسىيەدىن ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى .
— ھازىر قانداقراق ؟ — دېدى ئۇ ئالدىراپ ، — مېيىپ بولمىغاندۇ ؟
— ھازىر خېلى ياخشى ، پۇتى ئوشۇقىدىن سۇنۇپتىكەن ، گىپسلاپ قويدۇق ، ئىككى قوۋۇرغىسى ئېگىلىپتۇ .
— ناكار بولۇپ قالماس ـ ھە ؟
— ناكار بولمايدۇ ، ھازىرمۇ تېز ئەسلىگە كېلىۋاتىدۇ .
— ساقچىغا مەلۇم قىلغانمۇ ؟
— گۈلشەن «مەلۇم قىلدىم» دېگەن . تېخى ئېنىقلاپ چىقمىغان ئوخشايدۇ .
ياسىنجان ۋالىي شۇ ھامان شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا تېلېفون قىلدى :
— ھازىرغىچە ئېنىق يېپ ئۇچى تاپالمىدىڭلارمۇ ؟ — دېدى ئۇ ساقچى باشلىقىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن خاپا بولۇپ ، — مۇشۇنداق ئاددىي ئەنزىنىمۇ بۇگۈنگىچە سۆرەپ يۈرىسەڭلار سىلەرنىڭ خىزمىتىڭلارنى نېمە دېسەك بولىدۇ ؟ بۇ ئەنزىنى تەكشۈرۈشكە كىمنى مەسئۇل قىلغانتىڭلار ؟... بولماپتۇ ،

دەرھال كونا ، تەجرىبىلىك ساقچىلاردىن بىر گۇرۇپپا تەشكىل قىلىپ ئېنىقلاڭلار ، ئەنزىنىڭ نەتىجىسىنى ماڭا دوكلات قىلىڭ !...

ياسىنجان ژالىي ئەنۋەرنى يوقلاپ بېرىش - بارماسلىق توغرۇلۇق بىر قارارغا كېلەلمەي ئىككى تايىن بولۇپ تۇرۇپ كەتتى . «شۇ تاپتا بارسام ئەنۋەر ماڭا چىراي ئاچماي قويسىچۇ ؟ ئۆتكەندە ئانامنىڭ ئالدىدا مېنى ئوسال قىلدى . بۈگۈنمۇ شۇنداق قىلىپ قالسىچۇ ؟... لېكىن مۇشۇنداق چاغدا يوقلاپ بارمىسام ماڭا تېخىمۇ ئۆچ بولۇپ كېتەر ، خەقلەرمۇ ئەيىبىنى ماڭا قويىدۇ . بوپتۇ ، قانداق قىلىپ قالسىمۇ باراي... »

ئۇ شۇ قارارغا كېلىپ ئاسىيەدىن سورىدى :

— ئەنۋەر قايسى ياتاقتا ؟

— ئون بەشىنچى نومۇرلۇق ئۆيدە ، — دېدى ئاسىيە خۇش بولۇپ .

ياسىنجان ژالىي باشقا گەپ قىلماستىنلا ماڭدى . ئۇ ئىشىككە بارغاندا توختاپ :

— ئاپىكىز سورىسا مېنى ئىدارىغا كەتتى دەپ قويۇڭ ،— دېدى .

ياسىنجان ژالىي تاشقى كېسەللەر بۆلۈمىگە كىرىپ ئاسىيە دەپ بەرگەن ئۆينى ئىزدىدى . كارىدور كېسەللەر بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ ئېسىگە ھۆكۈمەت يېغىنىدا دوختۇرخانىنىڭ بالىنىست بىناسى سېلىشنى مۇزاكىرە قىلغان چاغ كېلىپ خۇرسىنىپ قويدى . شۇ چاغدا ياسىنجان ژالىي : «ھازىر ئىقتىساد جىددىي » دەپ بالىنىست بىناسى سېلىشقا قوشۇلمىغانىدى . «بۇنى ئويلىشىپ كۆرسەك بولغۇدەك ، بۇ دوختۇرخانىغا ئوخشىماي قاپتۇ ... » دەپ ئويلىدى ئىچىدە . ئۇ ئون بەشىنچى نومۇرلۇق ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىچكىرىگە قۇلاق سالدى . ياتاقنىڭ ئىچىدىن بىرلىرىنىڭ گەپ قىلغان ئاۋازى كېلىۋاتاتتى . «كىملەر باردۇ ؟ »

ياسىنجان ژالىينىڭ يۈرىكى ئەنسىز سېلىپ كەتتى . گويا ھەلىمە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ : «سىزگە نېمە بار ؟ بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىڭىز ؟ » دەپ تىللاپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلدى . دەل شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ چايدان كۆتۈرگەن ھەلىمە ئۇنىڭ ئالدىغلا چىقتى . ئۇ ئىشىكتە تۇرغان ياسىنجان ژالىينى كۆرۈپ چۆچۈپ كەينىگە داجىدى ، قولىدىكى چايدانمۇ يەرگە چۈشۈپ كېتەي دېدى . ھەر ئىككىسى بىر مىنۇتچە گەپ - سۆزسىز قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى . ھەلىمەنىڭ كۆز جىيەكلىرىدە لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدىيۇ ، لېكىن شۇ ھامان ئۆزىنى تۇتۇۋالدى .

— ئەنۋەر مۇشۇ يەردىمۇ ؟ — دەپ سورىدى ياسىنجان ژالىي .

— ھە ، كېلىڭ ،— دېدى ھەلىمە ۋە ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ ژالىيغا يول بەردى .

ياسىنجان ژالىي ھەلىمەگە گەپ - سۆز قىلماستىن مېڭىپ ئەنۋەر يانقان كارىۋاتنىڭ يېنىغا كەلدى . بېشى داكا بىلەن تېڭىۋېتىلگەن ئەنۋەر دادىسىنىڭ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ كۆزىنى يۇمۇۋالدى . بۇنى ھەلىمە سېزىپ بولدى . ياسىنجان ژالىي كارىۋاتنىڭ قېشىدىكى ئورۇندۇقىقا كېلىپ ئولتۇردى . ھەلىمە بىرلىسا دادا - بالا ئوتتۇرىسىدا يۈز بېرىدىغان كۆڭۈلسىزلىكتىن ئەنسىرەپ ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇراتتى . ياسىنجان ژالىي ئەنۋەرگە قاراپ قويۇپ ھەلىمەدىن سورىدى :

— ئەھۋالى قانداقراق ؟

— ھازىر خېلى ياخشى...

— مەن ناھىيىلەرگە كەتكەن ، بۈگۈن ئەتىگەن ئاسىيەدىن ئاڭلىدىم ،— دېدى ئۇ ئەنۋەرگە كۆز تاشلاپ قويۇپ ،— بۇلارنىڭ داۋالىشى قانداق ئىكەن ، ئەگەر بولمىسا ئۇرۇمچىگە يۆتكەيلى .

— ھازىر كۈندىن - كۈنگە ياخشى ، ئاسىيە ئۆزى مەسئۇل بولۇپ داۋالاۋاتىدۇ . مەن ئاسىيەگە چوڭراق دوختۇرخانىغا ئاپە-

رايلمۇ دېسەم ، «چوڭ ئىش يوق ، مۇشۇ يەردە داۋالانسىمۇ بولىدۇ» دېدى .

— مەن ئاسىيەدىن ئۇقۇپ باقاي ، بولمىسا ۋاقتىدا يۆتكەش كېرەك .

ھەلىمە ماقۇل دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتتى . ئۇ ياسىنجان ۋالىينىڭ يوقلاپ كەلگەنلىكىدىن كۆڭلى خۇش بولدى . نەچچە كۈندىن بۇيان تۇردى ئوسماندىن تارتىپ جىق ئادەملەر ئۇنى يوقلاپ كەلدى . ئۇنىڭ خىزمەتداشلىرى ، دوست ـ ئاغىنىلىرى ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇردى . ھەلىمە ئوغلىنىڭ شۇنچىلىك يۇز ـ ئابرۇيىدىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقاندەك بولدى . لېكىن ، ئۇنىڭ كۆڭلى ھامان يېرىم ئىدى . ئۇ مۇشۇ ئادەمنىڭ كېلىشىنى كۈتكەن ئىدى . ئاسىيە دادىسىنىڭ ناھىيىلەرگە خىزمەتكە كەتكەندىلىكىنى دەپ بەرگەن ئىدى . شۇڭا ئۇ ياسىنجانىنىڭ كېلىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتاتتى . بايا تىن ئۇ ئىشكىتە پەيدا بولغاندا ، ھەلىمە ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ مۇشۇ سۈرلۈك ئادەمنى «دادا» دەپ چاقىرىشىنى چىن يۈرىكىدىن ئارزۇ قىلاتتى ، لېكىن ئەنۋەر كۆزىنى ئاچماي قويدى . ھەلىمە ئاخىرى چىدىمىدى .

— ئەنۋەر ، ئەنۋەر !— ھەلىمە ئوغلىنىڭ بېشىغا كېلىپ ئاستا چاقىردى ،— بالام ، دادىڭ سېنى يوقلاپ كەپتۇ...

ئەنۋەر چۆچۈگەندەك سىلكىنىپ كۆزىنى ئاچتى ۋە ئاپىسىغا قارىدى . ئۇ ئانىنىڭ ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغان كۆزىدىكى يېلىنىش ، ئىلتىجانى چۈشەندى . ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ھەممە ئاچچىقلار تارقاپ كەتكەندەك بولدى . ئۆپكىسى ئۇرۇلۇپ ، كۆزلىرىدە ياش پەيدا بولدى . ئۇ ياش يۇقى كۆزى بىلەن ئاستا دادىسىغا ئۇرۇلدى . بۇنى كۆرۈپ ياسىنجان ۋالىينىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ لەۋلىرى تىترەپ كەتتى . ئۇ قولى بىلەن ئەنۋەرنىڭ مەڭزىدىكى ياشنى ئاستا سۈرتتى :

— ئەنۋەر !...— دېدى ئۇ تىترەپ تۇرۇپ ، — مېنى كەچۈرگىن ، بالام... مەن ئاپاڭ ئىككىڭلارنىڭ ئالدىدا گۇناھكارمەن...

ئەنۋەرنىڭ لەۋلىرى ئۇمچەيدى . ئۇ نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ لەۋلىرىنى مىدىرلاتتى . لېكىن ، گېلىغا قاپلاشقان ئاچچىق بىر نەرسە ئۇنىڭ گېپىنى يۇتۇۋەتتى . دادا ـ بالا ئىككىسىگە هودۇقۇش ، ئەنسىرەش بىلەن قاراپ تۇرغان هەلىمە ئەنۋەرنىڭ ئۆز دادىسىغا قارىغانلىقىنى كۆرۈپ «ئۇھ» دېدى ، يۈرىكىنى بېسىپ تۇرغان تاش چۈشكەندەك يېنىكلەپ قالدى . ئانا قەلبى شۇنداق . بىر ئۆمۈر يالغۇزلۇق ، تۇللۇقنىڭ ئازابىنى تارتقان ، ئوغلىنىڭ ئالدىدا دادا مېهرىگە قەرزدار بولغان ئانا شۇ تاپتا ئوغلىنىڭ دادىسىنى كەچۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ بەخت قوينىغا چۆمگەندەك بولدى . ئۇ دەل مۇشۇ دەقىقىلەرنى كۈتكەن ، ئارمان قىلغانىدى . ئاخىرى مۇرادىغا يەتتى ، قەرزىنى ئادا قىلدى . ئۇ بۇنىڭ ئۈچۈن هاياتى بىلەن بەدەل بېرىشكە رازى ئىدى .

ياتاققا ئاسىيە كىرىپ كەلدى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ بېشىدا ئولتۇرغان دادىسىنى كۆرۈپ خۇشال بولدى .

— دادا ، كەلدىڭىزمۇ ؟ — دېدى ئۇ يېقىن كېلىپ ، — ئەنۋەركام ياخشىلا بولۇپ قالدى .

— سىز مەسئۇل بولۇپ داۋالاۋاتامسىز ؟

— هەئە... قانداق ؟

— راست گەپنى قىلىڭ ، سىلەرنىڭ تېخنىكاڭلار بولامدۇ ؟ بولمىسا ، ۋاقتىدا چوڭراق دوختۇرخانىلارغا يۆتكىسەك بولىدۇ .

— بىزنى شۇنچىۋالا سەۋىيەسىز چاغلايسىز ـ هە ، دادا ! قاراپ تۇرۇڭ ، شۇ دېگىنىڭىزگە ئەنۋەركامنى بۇرۇنقى ساق هالىتىگە ئەكەلمىسەم .

— پونى ئازراق ئېتىڭ ، ئەگەر ئەنۋەرنىڭ بىر يېرى ناكار بولۇپ قالسا سىزدىن هېساب ئالىمەن جۇمۇ !

— خاتىرجەم بولۇڭ ، دادا .

شۇ ئارىدا ياتاققا ساقچى فورمىسى كىيگەن ئىككەيلەن كىرىپ كەلدى . ئۇلار ژالىينى كۆرۈپ سالام قىلدى .

— بىز ئەنۋەردىن شۇ كۈنكى ئەھۋاللارنى ئىگىلەيلى دەپ كەلگەنتۇق ،— دېدى ئوتتۇرا ياش ساقچى ژالىيغا ، — بولمىسا ، بىز چۈشتىن كېيىن كېلەيلى .

— ياق ، ھازىر سۆزلىشىۋېرىڭلار ، — دېدى ياسىنجان ژالىي ئورنىدىن تۇرۇپ ۋە گەپ قىلغان ساقچىنى چەتكە تارتتى ،— ئىلگىرىلەش بارمۇ ؟

— بەزى يېپ ئۇچىغا ئېرىشتۇق ، يەنمۇ ئىچكىرىلەپ تەكشۈرمەكچىمىز .

— تېز تۇتۇپ ئىشلەڭلا !

— ئەنۋەر سىلىنىڭ ئوغۇللىرى ئىكەنده ؟

— ھەئە...

— بىز بۇ ئەنزىنى چوقۇم ئېنىقلاپ چىقىمىز .

ياسىنجان ژالىي ئۇلارغا يەنە بىر قېتىم تاپىلاپ قويۇپ ئەنۋەرنىڭ يېنىغا كەلدى :

— ئەنۋەر ، مېنىڭ يىغىنىم بار ئىدى ، — دېدى ئۇ سائىتىگە قاراپ قويۇپ ، — ئەتىگىچە يەنە كېلىمەن ، بىرەر نەرسە لازىممۇ ؟

ئەنۋەر «ياق» دېگەندەك بېشىنى چايقىدى . ياسىنجان ژالىي ئوغلىنىڭ قولىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپ قويۇپ خوشلىشىپ ماڭدى . ھەلىمە ئۇنى كارىدورغىچە ئۇزىتىپ چىقتى .

— رەھمەت سىزگە ، — دېدى ھەلىمە ئاستا . ئۇنىڭ شۇ تاپتا دەيدىغان جىق گەپلىرى بار ئىدى ، لېكىن ئۇ ياسىنجان ژالىينىڭ باشقىچە چۈشىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ گەپ قىلمىدى .

— داۋالاش پۇلىنى تاپشۇردىڭلارمۇ ؟ — ياسىنجان ژالىي سورىدى .

— ئىككى مىڭ يۈەن تاپشۇرغان...

ياسىنجان ژالىي قويۇن يانچۇقىدىن قېلىن بىر كونۇبرتنى ئېلىپ ھەلىمەگە سۇندى:

— دوختۇرخانا پۇل بىلەن داۋالايدۇ، — دېدى ئۇ، — جىنايەتچى ئېنىقلانغىچە قاراپ تۇرغىلى بولمايدۇ، مانى تۆلەپ تۇرۇڭلار!

— ياق، ياق، — ھەلىمە كەينىگە داجىدى، — ئەنۋەرنىڭ ئىدارىسىمۇ داۋالاشنى كۆتۈرىدىغان بولدى، كېرىكى يوق.

— مېنىڭ قولۇمنى ياندۇرماڭ، — ياسىنجان ژالىي بۈيرۇق قىلغاندەك دېدى، — ئەنۋەرنىڭ ئىدارىسى ھەممىنى كۆتۈرۈشى ناتايىن...

ھەلىمە ئۇنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلىدۇ. ھەلىمە ھېچقاچان ئۇنىڭ گېپىنى يېرىپ باقمىغان، ھەلىمە شۇ تاپتىمۇ ئۇنىڭ تۇرقىدىن ئەيمىنىپ ماقۇل بولدى.

— بىرەر نەرسە لازىم بولسا ئاسىيەگە دەڭلا بولامدۇ؟

— ماقۇل، — دېدى ھەلىمە، — ئاسىيە ياخشى قىز بوپتۇ، ئەگەر شۇ قىزغا ئۇچراپ قالمىغان بولسا ئەنۋەر نېمە بولاتتىكىن، ئەنۋەرنى كۈنىگە يۈز قاتار يوقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ.

— مېنىڭ ھالىمغا يېتىدىغىنىمۇ شۇ قىز.

— خۇدايىم بەختىنى بېرەر، — دېدى ھەلىمە، ئاندىن ژالىيغا ئىلتىماس قىلدى، — ياسىن، بولسا ئەنۋەر ساقايغۇچە كېلىپ تۇرسىڭىز، بىچارە بالام دادىغا قانماي چوڭ بولدى، سىزنى كۆرسە كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالىدۇ.

ياسىنجان ژالىينىڭ ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى تەستە تۇتۇپ «ھەئە» دېدى - دە، قايرىلىپ ماڭدى. ئۇ شۇ تاپتا يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى. نېمە بولمىسۇن، ئەنۋەر ئۇنىڭغا چىراي ئاچتى. گەرچە «دادا» دەپ چاقىرمىسىمۇ، ياسىنجان ئۇچۇن شۇمۇ يېتەرلىك ئىدى... يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ئۇ

هايات توغرۇلۇق كۆپ ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى . ئۆتكەن هاياتى پات - پاتلا كۆز ئالدىغا كېلىپ ئازابلىناتتى . بولۇپمۇ هەلىمە بىلەن ئەنۋەر خىيالىغا كەلسە گويا كەكرى يەۋالغاندەك ئاچچىق بىرنەرسە گېلىنى بوغقاندەك بولاتتى . ئۇنىڭغا هاياتىدا ئېرىشكەن نەرسىسىدىن يوقاتقان نەرسىلىرى چوڭ بىلىنەتتى . ئۇ هوقۇق ئۈچۈن نۇرغۇن نەرسىلەرنى قۇربان قىلدى ، ئاخىرى ئۇنىڭغىمۇ ئېرىشتى . لېكىن شۇنچە بەدەللەرنى بېرىپ ، جاپا بىلەن ئېرىشكەن ئاشۇ نەرسە ئۇنىڭ كۆڭلىنى تولدۇرالمىدى . خۇددى نۇرغۇن ئادەملەر پۇل ، بايلىق ئۈچۈن ئۆزىنى ئۇنتۇپ كۆرەش قىلىپ ، ئاخىرى ئۇنىڭغا ئېرىشكەندە بولسا قىممەتسىز نەرسىگە ئايلانغاندەك هېسسىياتقا كېلىپ قالدى . «مەن تۇردى ئوسمانلارنىڭ ئالدىدا ئۆزۈمنى كۆرسەتتىم ، لېكىن شۇنىڭ هېسا-بىغا ئىككى جاننى بىر ئۆمۈر ئازابلىدىم ، كۈلپەت تارتقۇزدۇم . چىمەنگۈل ماڭا ئامەت ، مەنسەپ هەدىيە قىلدى ، ئەمما مەن ئۇنىڭ قونچىقىغا ئايلاندىم ، ئاسىيەغۇ تۇزۇك قىز بولدى ، ئادىلجانچۇ ، تۇرغان - پۇتكىنى بىر بالايىئاپەت بولدى ، ئەنۋەرنى ئازراق بول-سىمۇ دورىغان بولسا كاشكى... » . ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىق-لىرى نەچچە قاتار ئۇنىڭ دەردىنى ئېيتىپ كەلدى ، ئۇنىڭ يۈزىنى دېمىگەن بولسا ئاللىقاچان خىزمەتتىن هەيدىۋەتكەن بولار ئىدى . ئۇنىڭ دەردىنى ئاز دەپ چىمەنگۈلنىڭ ئەدەپ كېتىۋاتقىنى ، هازىر ئۇ ئالىمەنگىلا تۇردى . ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇپ - ئۇقتۇرماي ئېلىۋې-رەتتى . يېڭى ئۆيگە كۆچۈپ كەلگەندىن بۇيان ئۇنىڭ نەپسى تېخە-مۇ يوغىناپ كەتكىلى تۇردى . ياسىنجان ۋالىي ئەمدى ئۇنىڭدىنمۇ ئەنسىرەپ قالدى...

ياسىنجان ۋالىي ئازادە ئىشخانىسىدا يېڭى كەلگەن هۆججەت-لەرنى كۆرۈپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ كاللىسىغا تۇرۇپ - تۇرۇپلا ئويلىمىغان ، يوقىلاڭ ئىشلار كىرىۋېلىپ دەققىتىنى ئېلىپ قاچاتـ-تى . ئاخشام ئۇيقۇسىمۇ ياخشى بولمىدى . هېلىدىن - هېلىغا قارا

بىسىپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتەتتى . شۇڭلاشقىمۇ بۇگۈن ئۇنىڭغا ھاردۇق يەتكەندەك بولۇپ ئېزىلىپ قالدى . ئۇ غەيرەت قىلىپ بىر ھۆججەتنى كۆرۈپ چىقتى ـ دە ، دوختۇرخانىغا ئەنۋەرنى كۆرۈپ كەلمەكچى بولۇپ تۇرۇشىغا ، ئىشخانىغا كاتىپ كىرىپ كەلدى :

— شەھەرلىك ساقچىنىڭ باشلىقى سىز بىلەن كۆرۈشىدىغان مۇھىم ئىش بار ، دەپ كەپتۇ . كىرسۇنمۇ ؟ — دېدى ئۇ .

ژالىيەنىڭ ئېسىگە شۇ ھامان ئەنۋەر كېلىپ جىددىيلەشتى ـ دە :

— كىرسۇن !— دېدى .

ھايال ئۆتمەي قولتۇقىغا قارا سومكا قىستۇرغان ساقچى باشلىقى كىرىپ سالام قىلدى .

— ئىشلار قانداقراق ، جىنايەتچىنىڭ دېرىكى چىقتىمۇ ؟ — دەپ سورىدى ژالىي .

ساقچى باشلىقى دەرھال جاۋاب بەرمىدى . ئۇ بۇ ئەنزىنى تەكشۈرۈش جەريانىنى ئۆزۈندىن ـ ئۆزۈن سۆزلىدى . ياسىنجان ژالىي ئاخىرى چىدىماي ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى :

— ئۇ گەپلەرنى قويۇپ نەق گەپنى دېسىلە ، زادى جىنايەتچى ئېنىقلاندىمۇ ؟

ساقچى باشلىقى ئوڭايسىزلانغاندەك تۇرۇپ قالدى .

— نېمىشقا گەپ قىلمايسىلە ؟ — ژالىي سۈرلۈك تەلەپپۇزدا سورىدى .

— ژالىي... ،— دېدى ساقچى باشلىقى دۈدۈقلاپ ، — سىلىگە قانداق دېيىشىمنى بىلمەيۋاتىمەن ، بۇ...

— نېمە گەپ زادى ؟

— جىنايەتچى ئادىلجان چىقىپ قالدى .

ياسىنجان ژالىي باشتا ئۇقالمىدى ، ئارقىدىن گويا غايىبتىن كەلگەن بىر تۇقماق بېشىغا تەگكەندەك كالىلىسى پىرقىراپ كەتتى .

— نېمە دېدىڭلا ؟

— بىزمۇ بۇنداق بولۇشىنى پەقەتلا ئويلىمىغانىدۇق...

ساقچى باشلىقى جىنايەت جەريانىنى تەپسىلىي سۆزلەشكە باشلىدى . ياسىنجان ۋالىي موردىدەك قېتىپلا قالدى ، مېڭىسى ۋىڭلدايتتى ، يۈرىكىنىڭ بىر يېرى ئاچچىق سىرقىراپ ، بارا - بارا نەپەسىنى بوغۇشقا باشلىدى . ئۇ ناھايىتى تەستە بوينىدىكى گالستۇكنى تارتىپ بوشاتتى ، يېقىلىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ئو-رۇندۇقنىڭ تۈنقۇچىنى چىڭ تۇتۇۋالدى .

ساقچى باشلىقى تەكشۈرۈش ئەھۋالىنى سۆزلەپ بولدى . ئۇ ۋالىينىڭ ئالدىدا كەچۈرگۈسىز خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويغان كىشى-دەك سالپىيىپ تۇراتتى .

— ئادىلجان بىلەن سۆزلەشتىڭلارمۇ ؟— ياسىنجان ۋالىي خېلىدىن كېيىن ئۈن قاتتى .

— سۆزلەشتۇق ، ھەممىگە ئىقرار بولدى...

ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭغا «چىقىپ كېتىڭ» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى . ساقچى باشلىقى پۈتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ ئىشخانىدىن چىقتى . بۇ شۇم خەۋەر ۋالىينىڭ ئەس - ھوشىنى يوقىتىۋەتتى ، ئۇ گويا مۇردىدەك قېتىپلا قالدى ، مېڭىسىنى بولسا بىرلا سوئال قوزغىتتى : «بۇ نېمە گەپ ؟... ئەنۋەرگە باشقا بىرى ئەمەس مېنىڭ بالام قەست قىلغان بولدىغۇ ؟... بۇ گەپنى ھەلىمە ، ئەنۋەر ئۇقسا نېمە دەر ؟ بۇ تەقدىرنىڭ مېنى جازالىشىمۇ نېمە ؟ ئۇلارغا قانداق چۈشەندۈرۈش كېرەك ؟... بىلمىگەنلەر بۇنى بەلكىم ئادىل-جان قەستەن قىلدى دېيىشى مۇمكىن ، بۇ گەپ كوچىغا چىقىپ كەتسە خەقلەر نېمە دەيدۇ ؟ تۇردى ئوسمانلارغا تېپىلغۇسىز دەس-مايە بولىدىغان بولدى - دە ؟... »

ئىشخانىغا رەڭگىرويىدا قان قالمىغان چىمەنگۈل ئېتىلىپ كىرىپ كەلدى .

— ئادىلجاننى نېمىدەپ سولايدۇ ؟— دېدى ئۇ ئىشخانىنى

بېشىغا كىيىپ ، — بۇ چوقۇم ئاۋۇ ھەلىمە دېگەن ئەر ئالماس خوتۇننىڭ تۆھمىتى... مېنىڭ بالامدا گۇناھ يوق... بالىگىنى سولاپ قويسا غەم تارتماي ئولتۇرىسىزغۇ ، گەپ قىلمامسىز ؟...

ياسىنجان ژالىينىڭ ئۇستەلنى قاتتىق ئۇرۇشىدىن چىمەنگۈل توختىدى .

— نېمە ئاغىزىڭىزغا كەلگەننى ژالاقىلايسىز ؟ — ياسىنجان ژالىي غەزەپ بىلەن ژارقىرىدى ،— ھەممە گۇناھ ئادىلجاندا...

— كىم دەيدۇ ؟

— ساقچىلار ئېنىقلىدى ، ئۆزىمۇ ھەممىگە ئىقرار بوپتۇ .

— ژاي ، جېنىم بالام ،— چىمەنگۈل يىغىنى سالدى ، — بۇ نەس يۈرتقا كەلمىسەڭمۇ بوپتىكەن ، دۇشمەنلىرىڭنىڭ كۆزى تەگدى ساڭا ، ژاي ، ئەمدى قانداق قىلارمەن ؟ بۇ دەردكە قانداق چىدارمەن ؟...

— بولدى قىلىڭ ! — ياسىنجان ئۇنى سىلكىدى ، — ئىدارىدىكىلەر نېمە دەيدۇ ؟...

چىمەنگۈل ئېسەدىگىنچە توختىدى . ياسىنجان ژالىي تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى . ئۇ شۇ تاپتا نېمە قىلىشىنى بىلمەيتتى ، ئۇ پۈتۈن ئەلىمىنى چىمەنگۈلدىن ئالدى :

— مانا ، ژاي - ژاي دەپ پەپلىگەننىڭ خۇلاسىسى چىقتى ، ئۆز ژاقتىدا ئادىلجاننى بۇنداق ئەركە قىلمايلى ، كېيىن بېشىمىزغا بالا تېپىپ بېرىدۇ دېسەم ، سىز ئارىلاشماڭ دەپ گەپ قىلغىلى قويمىدىڭىز ، ئۇرۇمچىدىمۇ خېلى ئويۇنلارنى كۆرسەتتى ، نەچچە قېتىم تۆرمىنىڭ ئىشىكىگە بېرىپ ياندى ، ئاخىرى مانا ماۋۇ ئىشنى چىقاردى ، يەنە كېلىپ ئەنۋەرگە تەگكىنىنى كۆرمەمدىغان ؟ ھەممىنى قىلغان سىز !...

ياسىنجان ژالىي چىمەنگۈل بىلەن ئۆي تۇتۇپ ھازىرغىچە ئۇنىڭغا بۇنداق قاتتىق گەپ قىلىپ باقمىغانىدى . باشقا چاغلار

بولسا چىمەنگۈل قاراپ تۇرمىغان ، ۋارقىرىغىنى ئۇچۇن تويغۇ-زۇپ قويغان بولاتتى . لېكىن ، هازىر ئۇنىڭ بىلەن تەڭ تۇرسا زىيان تارتىدىغانلىقىنى پەملەپ يالۋۇرۇشقا ئۆتتى .

— ياسىنجان ، — دېدى ئۇ تىترەپ تۇرۇپ ،— نېمە بولمەسۇن ، ئادىلجان ئۆزىڭىزنىڭ ئوغلىڭىز ، مەستچىلىكتە ئۇقماي باستۇرۇۋېتىپتۇ ، ئۇ قەستەن قىلمىدى - دە . ئەنۋەرمۇ ئۆلمەپتۇ .

— ئۆلسە بولامتى ؟

— مەن ئۇنداق دېمىدىمغۇ ، ئاسىيەنلىك دېيىشچە ، هازىر ياخشى بولۇپ قالدى دەيدۇ . ئەگەر ئەنۋەر ئەرز قىلمىسا قانۇنمۇ جازالىمايدۇ ، ئادىلجانمۇ قانداقلا بولمىسۇن بىر تۇغقان قېرىندىشىغۇ ؟

— ئادىلجان قېرىنداشلىقىنى تازا ئوبدان يەتكۈزدى .

— ئۇقمىغانلىقىڭ ئىشىغۇ ، بولمىسا ئادىلجانمۇ سارالڭ ئەمەس ... ئۇنىڭ ئۇستىگە سىز دېگەن ۋالىي ، ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس ، ئادىلجان مۇشۇ جىنايەت بىلەن كېيىنلىسە خەقلەر نېمە دەيدۇ ؟

— ئۇنداق بولسا قانداق قىلىمىز ؟

— ئەنۋەر بىلەن سۆزلىشىپ باقسىڭىز دەيمەن ، — چىمەنگۈل ئالدىراپ دېدى ، — دوختۇرخانىغا يوقلاپ بارىڭىزمۇ ؟

— يېقى... ،— ياسىنجان ۋالىنى بېشىغا كۆتۈرمەستىن دېدى .

— بۇ قىلىقىڭىز بولماپتۇ ، هازىرلا بېرىڭ... بولسا ، هەممىمۇ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ دەڭ ، سىزنى ئايىسا بولىدۇ . ئادىلجانغۇ ئۆزىمۇ پۈشايمان قىلىۋاتقاندۇ ، ئەگەر ئەنۋەر بۇ قېتىم ئۆچمەنلىك قىلىپ جازالىتىۋەتسە ئادىلجانىڭمۇ يۈرىكىگە ئورناپ كېتىدۇ ، بۇ قېتىم ياخشىلىق قىلسا ئادىلجانىڭمۇ بىلگۈچىلىكى بار...

ئايالىنىڭ گەپلىرى ياسىنجان ۋالىنى يۇمشاتتى . ئادىلجاننى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ يولىمۇ شۇ ئىكەنلىكىنى ئۇ ئۆزىمۇ هېس قىلاتتى : «لېكىن بۇنى ئۇلارغا قانداق دېيىش كېرەك ؟ ئۇلارنىڭ

شۇنچە يىللاردىن تارتقان كۆلپەتلىرى ئازمۇ؟... ئەنۋەر تېخى ئەمدىلا ئۇنىڭغا چىراي ئاچقان ئىدى . ئۇلار ئادىلجانىنىڭ بۇ قىلمـ قىنى مەقسەتسىز سەۋەنلىك دېگەنگە ئىشىنەرمۇ؟ دادىسىنىڭ شۇ تاپتىكى تارتىۋاتقان دەردىنى چۈشىنەرمۇ؟... »

ياسىنجان ۋالىي تاماكىدىن يەنە بىر تالنى ئېلىپ تۇتاشتۇرـ دى . ئۇنىڭ كاللىسى ئىلىشىپ كەتتى . ئۇنىڭ كۆڭلى يەنە نېـ مىشقىدۇر ھەلىمە : «ئۇنىڭ ھالىغا يېتىپ بوپتۇ» دەيدىغاندەك ، ئەنۋەرمۇ : «بوپتۇ ، دادا ، ئادىلجاننى قۇتۇلدۇرايلى» دەپ ئۇنى غەمدىن خالاس قىلىدىغاندەك تۇيۇلاتتى . ئۇ تاماكىنى كەينى ـ كەينىدىن شورىدى ۋە تاماكا تۇتۇنى ئارىسىدىن ئۇدۇلىدا ئولتۇرـ غان چىمەنگۈلگە قارىدى . چىمەنگۈل ئۇنىڭ كۆزىگە تۇرۇپلا جىلـ مىيىپ ئەركىلىگەندەك ، تۇرۇپلا قاپقىدىن مۇز ياغدۇرۇپ ۋەھـ مىلىك تۇرۇلۇۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى . ياسىنجان ۋالىينىڭ يۈرىكى ئەنسىز سېلىپ كەتتى . شۇنداق ئاياللار بار ، ئۇلار بەئەينى ئۆمۇـ چۈككە ئوخشايدۇ ، ئۇلار ئەرلەرنى كۆزگە كۆرۈنمەس تور بىلەن چىرمىۋالىدۇ . سەن ناۋادا شۇ تورنىڭ ئىچىگە كىرىدىكەنسەن ، بولـ دى ، ئۇ توردىن قۇتۇلۇپ چىقالمايسەن ، ياسىنجان ۋالىيمۇ چەـ مەنگۈلنىڭ قاتمۇقات توردىن چىقىپ كېتىشكە ئاجىز ئىدى...

ياسىنجان ۋالىي ئەلەم بىلەن خۇرسىندى . ئۇنىڭ كەيپىياتـ نى كۆزىتىپ ئولتۇرغان چىمەنگۈلنىڭ كۆزلىرىدە خاتىرجەملىك ئۇچقۇنى چاقنىدى . ئۇ مۇلايىم بىر ئاۋازدا :

— مەنمۇ بىللە بارايمۇ؟— دەپ سورىدى .

— ياق !... ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي قاپقىنى ئاچماستىن ۋە ئېغىر قەدەملەرنى ئېلىپ سىرتقا ماڭدى .

27

يېقىندىن بۇيان يۇز بەرگەن ئىشلار ھەلىمەنى ھارغۇزۇپ ھالىنى قويمىدى . ئۇ قانچە ـ قانچە كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى . بىر تەرەپتىن مەكتەپتىكى دەرس ، يەنە بىر تەرەپتىن

ئەنۋەرنىڭ كېسىلى . ئۇ دەرسىنى ئۆتۈپ بولۇپلا دوختۇر-خانىغا يۈگۈرەيتتى . ھېلىمۇ تەلىيىگە ئەنۋەر ياخشى بولۇپ قال-دى . تۇنۇگۈن ئۆزىنىڭ ئۆيىگە يېنىپ چىقتى . ھەلىمەمۇ خاتىر-جەم بولۇپ «ئۇھ» دېدى . بۈگۈن شەنبە ، دەم ئېلىش ئىكەنلىكى ئېسىدە يوق . ئۇ ئەتىگەن تۇرۇپ چېيىنى چالا ـ بۇلا ئىچتى ـ دە ، مەكتەپكە چىقتى . لېكىن ، ھويلىدا بىرمۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ ، بۈگۈن دەم ئېلىش ئىكەنلىكى ئېسىگە كېـ-لىپ «توۋا !» دېدى ـ دە ، ئۆيگە يېنىپ كىردى .

بىردىن ئۇنى ھارغىنلىق باستى . ئۇگە ـ ئۇگىلىرى ئاجراپ كەتكەندەك بوشىشىپ كەتتى . ئۇ بىردەم ئۇخلاپ ئارام ئېلىش ئۈچۈن ساپاغا سوزۇلدى ، لېكىن يېتىپلا ئۇيقۇسى قاچتى . ئۇنىڭ كاللىسىغا يەنىلا باش ـ ئايىغى يوق خىياللار بۆسۈپ كىرمەكتە ئىدى . يېقىندىن بۇيان ئۇنى مۇشۇنداق قالايمىقان ، تەشۋىشلىك خىياللار ئەسىر قىلىۋالىدىغان بولدى . ئۇ قانچە ئۆزىنى قاچۇر-سىمۇ ، بۇ خىياللار خۇددى سايىدەك ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئارام بەرمەيتتى . ئۇ دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باققانىدى ، دوختۇر ئۇنى ئۆزۈندىن ـ ئۆزۈن تەكشۈرگەندىن كېيىن :

-- ئىچكى ئەزالىرىڭىز ساق ئىكەن ، — دېدى ھەلىمەنى خاتىرجەم قىلىپ ، -- ئادەم بەك چارچاپ كەتسىمۇ نېرۋا ئاجىز-لاپ كېتىدۇ ، بىرقانچە ۋاقىت دەم ئېلىپ كۆرۈڭ ،— دېدى ۋە نېرۋىنى تىنچلاندۇرىدىغان دورىلارنى يېزىپ بەردى .

لېكىن ، دوختۇرنىڭ بەرگەن ئۇ دورىلىرىمۇ تەسىر قىلمە-دى . مانا شۇ تاپتىمۇ ئۇنىڭ مېڭىسى غوڭۇلداشقا باشلىدى . كۆز ئالدىغا بولسا ئاشۇ سۇرلۇك ئادەم نامايان بولدى . ئۇ ئېگىز بىر تاغنىڭ ئۇستىدە تۇرۇپ ، قول ئىشارىتى بىلەن ھەلىمەنى چاقىرە-ۋاتاتتى . ھەلىمە ئۇنىڭغا قاراپ ئىمىرلىدى . ئۇ شۇ تاپتا جىسمە-نىڭ ساپادىن ئايرىلىپ ئاستا ـ ئاستا لەيلەۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . تورۇس بولسا تولىمۇ ئاستا چۆرگىلەۋاتاتتى . ئۇ قۇلىقىغا

سانسىزلىغان ئاۋازلارنىڭ كىرىۋاتقانلىقىنى بايقىدى . ئۇ ناھايىتى يېقىندىن شۇنداق يېقىملىق تونۇش ئاۋازنى پەرق قىلدى . «ھەلـ-مە ، بولۇڭ ! نېمىگە قاراپ تۇرىسىز ؟ بىز بۇ يەردىن كېتەيلى !... » دەيتتى . ھەلىمە كۆچەپ ئالدىغا ئۆمىلىدى . جىسـ-مى تېخىمۇ يۇقىرىغا لەيلىدى . بىردىن ئۇ بەدىنىنىڭ بوشىشىپ ئېرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ، نەپىسىنىڭمۇ چىڭقىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى . شۇ ئاردىدا ھېلىقى ئادەم تاغ بېشىدىن غايىب بولدى ، ئۇنىڭ ئورنىنى يوپۇرۇلۇپ كەلگەن قارا بۇلۇتلار قاپلـ-ۋالدى . ئۇنىڭ مېڭىسىگىمۇ سانسىزلىغان ھەرىلەر كىرىۋالغاڭ-دەك غوڭۇلداپ كەتتى . ئەمدى ئۇ ئاستا ـ ئاستا پەسلەپ چۆكۈپ كېتىۋاتاتتى ، ئۇشتۇمتوت نېمىگىدۇر تەگكەندەك بولدى . قۇلـ-قىغا قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلاندى...

ھەلىمە چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . تېلېفون كەينى ـ كەينىدىن جىرىڭلاۋاتاتتى . ئۇ خۇشياقماستىن ئورنىدىن تۇرۇپ تېلېفوننى ئالدى . ئۇ تېلېفوندىكى ئاۋازنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى . تېلېفون بەرگەن ياسىنجان ۋالىي ئىدى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ بولغاندىن كېيىن :

— ئەنۋەرنىڭ ئۆيىنىڭ تېلېفونىنى بىلمەيدىكەنمەن ، دەپ بېرەمسىز ؟— دېدى .

ھەلىمە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا دەرھال تېلېفون نومۇرىنى ئېيتىپ بەردى . گەپ تۈگىدى ، ھەلىمە بولسا تېخىچىلا ئۆزىگە كېلەلمەيۋاتاتتى . «ئۇ ئەنۋەرگە نېمە دېمەكچىكىنا ؟ يەنە بىر ئىش بولمىغاندۇ ؟... چىمەنگۈل يەنە بىر ئىش تاپتىمىكىنا ؟... » ھەلـ-مەنى يەنە ئەنسىزلىك باستى . ئۇنىڭ ئېسىگە نەچچە كۈن ئاۋۋال دوختۇرخانىدا بولغان ئىشلار كەلدى . ئۇ كۈنى زوربخان مومای ئەنۋەرنى يوقلاپ كەلگەنىدى . ھەلىمە بولسا مومايغا ئەنۋەرنىڭ قانداق بولۇپ ۋەقەگە ئۇچرىغانلىق جەريانىنى سۆزلەپ كېلىپ ، ئاخىردا ئۇنى ئاسىيەنىڭ قۇتۇلدۇرۇپ قالغانلىقىنى دەپ بەرگە-

نىدى ، مومای خۇش بولۇپ كەتتى .

— خۇدايىم بىر بالا ـ قازادىن ساقلاپتۇ ، بالام ،— دېدى مومای ئەنۋەرنىڭ قولىنى سىلاپ تۇرۇپ ،— ھېلىمۇ ئاسىيە قىزـ غا ئۇچراپ قالغىنىڭنى دېمەمدىغان ، ئەجەبمۇ ئالدى ئوچۇق قىزغۇ ئۇنىڭ ، ماڭىمۇ شۇ قىزىم خەۋەر قىلدى ، بىچارە قىزنىڭ ئاغزىـ دىن ئەنۋەر چۈشمەيدۇ ، ئەنۋەرنى ئۇرۇۋەتكەن جىنايەتچى تۇتۇلۇپـ تۇمۇ ؟...

— تۇتۇلۇپتۇ دەيدىغۇ .

— كىم ئىكەن ؟

ھەلىمە نېمە دېيىشىنى بىلمەي ئوغلىغا قارىدى . ئەنۋەر ئاپىسىنىڭ ھالىنى سېزىپ ئالمان ـ تالمان :

— بىر مەست ئىكەن ، مەنمۇ تونۇمايمەن ، — دېدى .

— بېشىڭنى يەيدىغان ، خۇدايىم جاجىسىنى بېرەر ، ئىلاھىم ئۆمرى تۇرمىدە ئۆتۈپ كېتەر ، ياسىنجان ئۇقتۇمۇ ؟

— كەلدى...

مومای ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى ۋە رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى .

— نېمە بولمىسۇن ، ئۆزىنىڭ پۇشتى ئەمەسمۇ ؟ — دېدى ئۇ خۇرسىنىپ قويۇپ ، — بۇ دۇنيادا ئازمايدىغان بەندە يوق ئىكەن ، بالامنىڭ بېشىنى ئاشۇ ئالۋاستى ئازدۇرۇپ كەتتى ، سىلەردىن ئايرىۋەتتى .

— تەقدىر شۇنداق ئىكەن ، ئانا...

ھەلىمە گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيىشكە ئۇلگۇرەلمىدى . بۆلۈمـ گە ياسىنجان ۋالىي كىرىپ كەلدى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ بېشىدا ئولتۇرـ غان ئانىسىنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ قالدى .

— ئانا !... ،— ياسىنجان ۋالىي ئوڭايسىزلىنىپ ئىتتىك ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ، — سىز قاچان كەلدىڭىز ؟ — ۋە ھەلىمەگە قاراپ رەنجىگەن قىياپەتتە دېدى ، — ئانامغا سىز دېدىڭىزمۇ ؟

— ماڭا ئاسىيەگۈل دېدى ، — زورىخان موماي ھەلىمەنىڭ ئالاقزادە بولغانلىقىغا ئىچى ئاغرىپ ئۇن قاتتى ، — مەندىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاتتىڭلار ؟

— سىزنى ئەنسىرەپ كەتمىسۇن دېگەن .

— نەچچە كۈندىن قاپىقىم تارتىپ كەتكەنىدى ، بايام مۇشۇ ئىش ئىكەن··· ئەنۋەرجاندىن ئەھۋال سوراپ قويۇڭ ، بالام .

ياسىنجان ۋالىي ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ ئەنۋەرگە قايرىلدى :

— قانداقراق تۇرۇۋاتىسەن ؟ ئاغرىق قويۇۋەتتىمۇ ؟

ئەنۋەر بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى . دادا ـ بالىنىڭ كەيپىياتىغا ئەنسىزلىك ئىچىدە زەن قويۇپ تۇرغان ھەلىمەنىڭ ۋۇجۇدى ھاياجان بىلەن تىترەپ كەتتى ، كۆزىگە ياش كەلدى . دادا مېھرىگە قانمىغان ئوغلىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى قەرزدار ھېسابلاپ كەلگەن ھەلىمەنىڭ كۆڭلى تىندى . ئۇنىڭ ئۆچۈن مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك ئىدى . زورىخان موماي بولسا ياسىنجان ۋالىيدىن مىننەتدار بولدى . «جېنىم بالام ، مېنىڭ ئارمىنىم دادا ـ بالا ئىككىڭلارنى جەم قىلىش ئىدى . خۇدايىم تىلىكىمگە يەتكۈزدى . ئەمدى يارانقان ئىگەم ئامانىتىنى ئالسىمۇ ئارمىنىم يوق··· » دېدى ئۇ ئىچىدە .

ياسىنجان ۋالىي ئانىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئەھۋال سورىدى .

— ياخشى ، بالام ، خۇدايىمنىڭ ھىممىتىدە يەيدىغان رىزقىم بار ئوخشايدۇ ، ئوبدان تۇرۇۋاتىمەن ، ئەنۋەرجان نەچچە كۈندە بىر قېشىمغا چىقىپ تۇراتتى ، يېقىندىن چىقمىدى ، مەن تېخى خىزمەت بىلەن بىر ياقلارغا كەتكەن چېغى دەپتىمەن ، زادى كۆڭلۈم بىر يامانلىقنى تۇيغانتى··· جىنايەتچىنى تۇتۇلۇپتۇ دەيدۇ ، سىزنىڭ خەۋرىڭىز باردۇ ؟

ياسىنجان ۋالىي چۆچۈپ كەتتى . ئۇ ھودۇققىنىدىن نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى . لېكىن ، ئۇ مىڭ يوشۇرغان بىلەن ئەتە ـ ئۆگۈنگىچە جىنايەتچى بەربىر ئاشكارا بولىدۇ . بۇلار

ئادىلجاننى قەستەن ئۇرۇۋەتتى دەپ ئويلىشىمۇ مۇمكىن ، ئۇ چاغدا ياسىنجان نېمىدەپ چۈشەندۈرەلەيدۇ ؟ چىمەنگۈلگە نېمە دەيدۇ ؟ ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ بىر يېرى يىڭنە سانجىغاندەك سىرقىراپ كەتتى ، دېمى سىقىلغاندەك بولۇپ بىئارام بولدى . ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغان زورىخان مومای ئەنسىرەپ سورىدى :

— بالام ، مىجەزىڭىز يوقمۇ نېمە ؟

— ياق··· ،— ياسىنجان ۋالىي بېشىنى كۆتۈرۈپ زورىخانغا كۈلۈمسىرىدى ، — ھېچنىمە بولمىدىم ، سەل ھاردۇق يەتكەن چېغى···

— دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقسىڭىز بوپتىكەن ، بالام ، چىرايىڭىز بىرقىسمىلا···

— ھېچقىسى يوق ، ئانا···

ياسىنجان ۋالىي ئەسلىدە ئادىلجانىنىڭ ئىشىنى ھەلىمە بىلەن ئەنۋەرگە ئايرىم دېمەكچى بولۇپ كەلگەنىدى . لېكىن ئانىسىنىڭ بۇ يەردە بولۇشى ئۇنى ئىككى تايىن قىلىپ قويدى . تۇرغانلا گەپ ، مومای ئۇنى ئەيىبلەيدۇ ، ئادىلجان ئەتەيگە ئەنۋەرگە قەست قىلدى دېيىشى مۇمكىن . ئۇ ئانىسىنىڭ ئادىلجاننى ياخشى كۆرىمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى . بىر قېتىم ئۇنىڭغا : «ئادىلجاننى بەكمۇ شوخ قىلىۋېتىپسىلەر ، كېيىنچە بىرەر خاپىلىق تېپىپ بەرمىسە بولاتتىمغۇ ؟ » دېگەنىدى . «ئەگەر ئانام جىنايەتچىنىڭ ئادىلجان ئىكەنلىكىنى ئۇقسا نېمەدەپ قالار ؟ » ياسىنجان ۋالىيىنىڭ بېشىنىڭ ئىچىمۇ ـ تېشىمۇ قاتتى .

— ساقچىلارغا گەپ قىلىپ قويغان بولسىڭىز بوپتىكەن ، بالام ،— زورىخان مومای ئوغلىغا مۇراجىئەت قىلدى ، — سىزنىڭ گېپىڭىزنىمۇ ئاڭلار ؟

— جىنايەتچى تۇتۇلۇپتۇ .

— كىم ئىكەن ؟

— ئادىلجان··· ،— ياسىنجان ۋالىيىنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى .

— كىم دېدىڭىز ؟ — موماي قايتىلاپ سورىدى ، — قايسى ئادىلجان ؟

— بىزنىڭ ئادىلجان...

— ۋاي ، خۇدايىم ! نېمە دەيدىغانسىز ؟— موماي پەرياد سالىدى ، — ئەنۋەرجان ئۇنىڭغا ھېچبىر يامانلىق قىلمىغانتىغۇ ؟

ھەلىمەمۇ ئادىلجانىنىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى . ئۇ ئىتتىك ياسىنجان ۋالىيغا قارىدى . ئۇنىڭ سولغۇن ، بىچارە تۇرقى ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇۋەتكەندەك بولدى ـ دە ، غەزىپى نەلەرگىدۇر تارقىلىپ كەتكەندەك بولدى ، ئاپىسىغا كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرغان ئەنۋەر گويا بۇ مەنزىرىنى كۆرۈشنى خالىمىغاندەك كۆزىنى يۇمۇۋالدى .

— ئادىلجانىنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ ؟— موماي تىترەپ تۇرۇپ سورىدى .

— مەن تېخى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىدىم ، — دېدى ياسىنجان خۇرسىنىپ قويۇپ ، — ساقچى باشلىقىنىڭ دېيىشچە ، ئۇ غەرق مەست ماشىنىنى ھەيدەپ چىققانكەن ، ئۆزىمۇ كىمنى ئۇرۇۋەتكىنىنى ئۇقمايدىكەن .

— ۋاي ، خۇدايىم ! — زورىخان موماي ھەسرەت بىلەن بېشىنى چايقىدى ، — نېمە سەتچىلىك بۇ ؟ ياسىنجان ۋالىينىڭ ئوغلى ئاكىسىنى باستۇرۇۋېتىپتۇ دېسە نە ئاتاق ، نە نومۇس ؟ خەقلەر نېمە دەيدۇ ، ھېلىمۇ خۇدايىم ساقلاپ ئەنۋەرجان ساق قاپتۇ ، بولمىسا نېمە رەسۋاچىلىق بولاتتى ؟...

ياسىنجان ۋالىي ئىتتىك ھەلىمەگە قارىدى . ھەلىمە بولسا يەرگە قارىغانچە گەپ قىلماي ئولتۇراتتى . ئۇ ياسىنجانىنىڭ ئىلتىجا بىلەن قارىشىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىپ بولدى . «ياسىنجانغىمۇ تەس بولدى ، — دەپ ئويلىدى ئىچىدە ، — ھەر ئىككىسى ئۆزىنىڭ بالىسى ، ئەگەر ئادىلجان كېسىلىپ كەتسە چىمەنگۈل بۇنى ئەنۋەر بىلەن ئىككىمىزدىنلا كۆرىدۇ ، ياسىنجانغا

كۆن بەرمەيدۇ ، لېكىن ئەنۋەر قاراپ تۇرۇپ بىكاردىنلا ئازاب چېكەمدۇ ؟ پۈتى سۇندى ، بىر ئايدىن بۇيان قىينالدى ، بۇنىڭغا ئەنۋەر رازى بولامدۇ ؟... ئەنۋەر ئەمدىلا تېخى دادىسىنىڭ يۈزىگە قارىغانتى ، مۇشۇ ئىش بىلەن بۇلار ئادا - جۇدا بولۇپ كېتەرمۇ ؟ ۋاي خۇدايىم ، بىزگە نېمە كەلگۈلۈك بۇ ؟... » ھەلىمەنىڭ كاللا-سىنى بىر - بىرىدىن چىگىش ، ئەندىشىلىك خىياللار چىرمىۋال-دى . ئۇ قانداق قىلىشنى بىلمەي قالدى .

ياسىنجان ۋالىي ھەلىمەگە پات - پات قاراپ قويياتتى ، ئاخىر ئۇ ئېغىز ئاچتى :

— ھەلىمە ، ئەنۋەر ! — دېدى ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ، — ئەگەر ئادىلجان ئەنۋەرنى ئەمەس ، باشقا بىرىنى باستۇرۇۋەتكەن بولسا ھەرگىز ئارىلاشمايتتىم ، قانۇنىنىڭ تېگىش-لىك جازاسىنى تارتسۇن دەيتتىم ، ئۆزىمۇ شۇنداق يېرىگە كېلىپ قالغانىدى . لېكىن قېرىشقاندەك ئۇنىڭ باستۇرۇۋەتكەن ئادىمى ئەنۋەر بولۇپ قالدى ، مېنىڭ ھالىمنى دەپ ئولتۇرمىسامۇ چۈ-شىنىۋاتقانسىلەر ، مەن شۇ تاپتا قانداق قىلىشىمنى بىلەلمەي قالدىم . ئادىلجان جازالانسا خەقلەر بۇنى سىلەردىن كۆرىدىغىنى تۇرغان گەپ ، شۇڭا سىلەرنىڭ ئالدىڭلارغا كېلدىم ، ئىلگىرىمۇ سىلەر مېنىڭ ئېغىرىمنى كۆتۈرگەن ، ھازىرمۇ سىلەرگە ئىشىنىمەن .

ئوتتۇرىغا چىدىغۇسىز جىمجىتلىق چۈشتى . ئەنۋەر بولسا گويا دادىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغان كىشىدەك كۆزىنى ئاچماس-تىن ياتاتتى . ھەلىمە بولسا چوغنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغاندەك بىئارام بولغىنىچە بىر ئوغلىغا ، بىر زورىخان مومايغا قاراپ قويياتتى . ئۇ شۇ تاپتا ئەنۋەرنىڭ بىرەر ئېغىز ئېپادە بىلدۈرۈشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى . زورىخان مومای بۇ جىمجىتلىققا چىدىمىغاندەك پات - پات ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ - كىچىك خۇر-سىناتتى ، ئۇنىڭ ئولتۇرۇشقان كۆز چاناقلىرىدا يالتىراپ ياش

پەيدا بولدى . ئۇنىڭ قانسىز لەۋلىرى تۇرۇپ - تۇرۇپلا مىدىر-لايتتىيۇ ، لېكىن ئۇن چىقمايتتى . ئۆينى ماتەم جىمجىتلىقى قاپلىغان ئىدى .ئاخىرى ئەنۋەر كۆزىنى ئاچتى :

— ئانا ، — دېدى ئۇ ھەلىمەگە قاراپ ، — دادامنى خىجالەت قىلمايلى ، ساقچىلارغا دەڭ ، بىزنىڭ دەۋايىمىز يوق ، ماقۇلمۇ ؟

ھەلىمەمۇ ئوغلىدىن شۇنى كۈتۈپ تۇراتتى . ئۇ ھودۇققان ھالدا :

— سەن نېمە دېسەڭ شۇ ، — دېدى .

زورىخان موماي نەۋرىسىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ قولىنى ئېلىپ باغرىغا باستى :

— ئەقىللىق بالام ، كۆڭلى دەريادەك بالام ، خۇدايىم ئۆمۈرىڭنى ئۇزۇن قىلار ، — دېدى ئۇ تىترەپ تۇرۇپ ،— خۇدايىم سېنى يامان كۆزلەردىن ساقلار ، رەھمەت بالام ، — موماي ئاندىن ياسىنجان ژالىيغا قارىدى ، — بالام ، مۇشۇنداق ئوغلىڭىزنى نەچچە ژاقىتتىن تاشلىۋېتىپ ياخشى قىلمىدىڭىز ، ئەمدى ھەممىنى چۈشەنگەنسىز ، سىزگە مەن نەسىھەت قىلغۇدەك يەردە ئەمەس ، سىز دېگەن بىر ژىلايەتنى سوراپ تۇرۇۋاتقان ئادەم ، ھەممىنى بىلىسىز ، ھىلىھەم بولسا مۇشۇ ئەقىللىق ئوغلىڭىزغا ئاتىدارچىلىقىڭىزنى يەتكۈزۈڭ ، بېشىنى سىلاڭ ، مېنى خۇش قىلمەن دېسىڭىز ، ئانا - بالا مۇشۇ ئىككىسىنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرگۈچى بولماڭ بالام ، ئۇلار سىزنىڭ دەردىڭىزنى يەتكۈچە تارتتى ، شۇمۇ يېتەر ، مەن دەپ قويماي ، سىزگە ژاپا قىلىدىغىنى مۇشۇ ئىككىسى...

ئانىنىڭ سۆزلىرى ياسىنجان ژالىينىڭ يۈرىكىنى ئېزىۋەتتى . ئۇ لام - جىم دېمەستىن يەرگە قارىغىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى . ئۇ بۇگۈن ئۆزىنى تولىمۇ ئاجىز ھېس قىلدى . ئۇنىڭغا ئەتراپىدىكى ھەممە نەرسە شۇنچىلىك يات ، قەدىرسىز تۇيۇلۇشقا باشلىدى . «مەن نېمە قىلدىم ؟... ئەمەل ، ھوقۇقنى دەپ بىر

ئوبدان ئائىلىنى ۋەيران قىلدىم ، ئاخىرىغۇ مەقسىتىمگە يەتتىم ، تۇردى ئوسمانىنىڭ ئۇستىدىن غەلىبە قىلدىم ، يۈرىكىم قانائەت هاسىل قىلدى . مەن تېخى تۇردى ئوسمانىنى دەسسەپ چەيلىمەكچى ، ماڭا ئۆز ۋاقتىدا قىلغانلىرىنىڭ ئۆچىنى بىر - بىرلەپ ئالماقچى ئىدىم ، هازىر ئويلىسام بۇ نادانلىق ، ئەخمەقلىق ئىكەن··· مەن شۇنىڭدىن نېمىگە ئېرىشىمەن؟ ئەنۋەر جېنىدا شۇنچە يىل مېنىڭ سەۋەبىمدىن كۆلپەت چېكىپ تۇرۇپ يەنە مېنى كەچۈرۈۋاتىدۇ ، مەن شۇنى بولسىمۇ دوريالمىدىمغۇ؟··· »

ئادىلجاننىڭ ئىشى ئۇنىڭ هەممە پىلانلىرىنى يوققا چىقىرىپ ئۈمىدسىزلەندۈردى ، بۇ ئەمدى تۇردى ئوسمانلار ئۈچۈن دەسمايە بولدى . «ئۇلار هازىر هەممە يەردە مۇشۇ توغرۇلۇق مۇهاكىمە قىلىشۋاتىدۇ ، مېنىڭ قانداق قىلىشىمنى كۈتۈۋاتىدۇ . توۋا ، بۇ پالاكەت نېمىدەپ مېنىڭ بېشىمغا كېلىپ قالدى؟ ئۆز ۋاقتىدا ئادىلجان ‹ئۈرۈمچىدە قالىمەن› دېگەندە ، بوپتۇ دەيدىغانمۇ گەپ ئىكەن . كۆزدىن يىراقتا نېمە بولسىمۇ مەيلىتى ، هەممىنى قىلغان چىمەنگۈل . ئۆز ۋاقتىدا ئۇنى چىگىراق تۇتايلى دېسەم يول قويمىغانىدى ، بولۇشىغا قويۇپ بەرگەنىدى ، ئاخىرى مانا خۇلاسىسى چىقتى . ئەنۋەرنىڭ ئازراق يېرىنى بولسىمۇ دورىمىدى ، يەنىلا ئەنۋەر مېنىڭ هالىمنى چۈشەنىدى ، ئەمدى خۇدايىم بۇيرۇسا ئۇنىڭغا دادىلىقنى يەتكۈزىمەن··· »

ياسىنجان ۋالىي ئۆيگە ئالدىرىمىدى ، نېمىشقىدۇر كۆڭلى پەرىشان ، چىگىش خىيالىلار كۆڭلىنى ساراسىمگە سالاتتى . بۇ-گۈن ئۇنىڭ هەممىدىن كۆڭلى سوۋۇدى . ئۇنىڭ كۆڭلىگە قانداق-تۇر بىر ۋەهىمە ئۇنىڭغا قاراپ يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقاندەك تۇيۇ-لۇپ يۈرىكى ئاچچىق - ئاچچىق سانجىپ كەتتى . شەهەرگە گۈگۈم قاراڭغۇلۇقى يېيىلغان ئىدى . كوچىلاردا ئادەم شالاڭ ئۆتۈشۈپ تۇراتتى . ئۇ تونۇشلارنىڭ ئۇچراپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ پىيادە-لەر يولىدىن ئۆتۈپ باغچىغا كىردى ۋە ئادەمسىز بىر يەرنى تاللاپ

ئولتۇردى . ئۇنىڭ ئەزايىغا ھاردۇق يەتكەندەك بوشىشىپ كەتتى . ئۇ بۇ باغچىغا شۇ كەمگىچە بىر قېتىممۇ كىرىپ باقمىغانلىقىنى ئويلاپ «ئوھ» تارتىپ قويدى . ئۇنىڭ پۈتۈن كۈنلىرى خىزمەت ، يىغىنلار بىلەنلا ئۆتۈۋاتاتتى . «ھايات دېگەن شۇمۇ ؟ مەن نېمىگە ئېرىشتىم ؟... توغرا ، مەن ئۆز ۋاقتىدا ھوقۇق ، مەنسەپنىڭ خورلىشىغا ئۇچرىدىم . شۇڭا ھوقۇق ئۈچۈن كۈرەش قىلدىم ، ئاخىرى بۇنىڭغىمۇ ئېرىشتىم . لېكىن بۇنىڭ ھېسابىغا ئورنىنى تولدۇرغىلى بولمايدىغان ، مەن ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك بولغان نەرسىنى يوقاتتىم ، مەن ئەسلىدە بۇ يەرگە يېنىپ كەلمىسەم بوپتىكەن... »

ياسىنجان ۋالىي تۇنجى قېتىم پۇشايمان قىلدى . ئىنسان دېگەن شۇنداق نەرسە : بەزىدە بىرەر كۆڭۈلسىزلىك سېنى ھەممە نەرسىدىن ۋاز كەچكۈزۈۋېتىدۇ ، سەن ھەممىنى چۈشىنىپ ، قاناداق ياشاشنى بىلگەن چېغىڭدا كېچىككەن بولىسەن ، پۇشايمانلىرىڭمۇ ، ئارزۇ - مەقسەتلىرىڭمۇ بىكار بولىدۇ...

يانفوننىڭ ئەنسىز سايرىشى ياسىنجان ۋالىينى خىيالدىن سەگىتتى . ئۇ يانچۇقىدىن يانفوننى ئېلىپ قارىدى . تېلېفوننىڭ ئۈيدىن كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ چىرايىنى تۇردى . ئۇنىڭ بۇگۈن چىمەنگۈلنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغۇسى ، چىرايىنىمۇ كۆرگۈسى يوق ئىدى . لېكىن تېلېفون كەينى - كەينىدىن سىگنال بېرىۋەرگەنىدىن كېيىن : «يەنە خىزمەت ئىشى بولۇپ قالمىسۇن» دەپ تېلېفوننى ئالدى .

— سىز نەدە ؟ — چىمەنگۈل ئاچچىق ئارىلاش سورىدى ، — دوختۇرخانىغا تېلېفون قىلسام سىزنى خېلى بۇرۇن كەتكەن دەيدۇ ، نەدە يۈرىسىز ؟

— نېمە بولدى ؟ — ياسىنجان ۋالىي كۆڭۈلسىزلا دېدى .

— ئۆيگە تېز يېنىپ كېلىڭا ، ئابلا جۇيجاڭ بايانىن تېلېفون قىلغانىدى .

— نېمە دەيدۇ ؟

— ئۆيگە تېز كېلىڭا !— چىمەنگۈل شۇنداق دېدى ـ دە ، تېلېفوننى ئېتىۋەتتى .

ياسىنجان ۋالىي چىمەنگۈلنىڭ تەلەپپۇزىدىن ياخشىلىقنىڭ يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى . ئۇنىڭ كۆڭلىنى يېڭى بىر ۋەھىمە قاپلىدى .

28

ئاتىكەم ئۆيگە ھودۇققان ھالدا ئالدىراپ كىردى . ئادەتتە ئاسمان ئۆرۈلۈپ كەتسىمۇ تەۋرەپ قويمايدىغان ئېزىلەڭگۈ ئايال-نىڭ ھازىرقى جىددىيلەشكىنىنى كۆرگەن تۇردى ئوسمان ئۇنىڭ بىرەر مۇھىم خەۋەرنى ئۇقۇپ كەلگەنلىكىنى پەملەپ سورىدى :

— نېمە بولدۇڭلا ؟

— يېڭى بىر خەۋەرنى ئاڭلاپ كەلدىم ،— دېدى ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ .

— نېمە خەۋەر ؟

— ئەنۋەرجاننى ماشىنىدا باستۇرۇۋەتكەن كىمكەن دېمەملا ؟

— ھە ، كىمكەن ؟

— ياسىن ۋالىينىڭ كىچىك ئوغلى ئادىلجان ئىكەن...

— نېمە دېدىڭلا ؟ — تۇردى ئوسمان بىرى بېقىنىغا نوقۇغاندەك ئىتتىك بېشىنى كۆتۈردى ،— ئادىلجان دەمسىلە ؟

— ھە ، شۇ ئىكەن .

— كىم دەيدۇ ؟

— بايىتىن دوختۇرخانىغا دورا ئالغىلى بارغان ، ئەنۋەرجاننى يوقلاپ كېتەي دەپ كىرسەم يېنىدا گۈلشەن بار ئىكەن ، شۇ دېدى . ئادىلجاننى ساقچىلار تۇتۇپ كېتىپتۇ دەيدۇ .

تۇردى ئوسمان بۇ خەۋەرگە بىر ئىشىنىپ ، بىر ئىشەنمەي

تۇرۇپ كەتتى ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا جان كىرگەندەك بولۇپ تېتىكـ
لەشتى ، كۆڭلى خۇشاللىقتىن يايراپ كەتتى . شۇ ھامان ئۇنىڭ
كۆز ئالدىغا ياسىنجان ۋالىينىڭ تەكەببۇر قىياپىتى كېلىپ ئاچـ
چىق كۈلۈپ قويدى . «خوش ، ياسىناخۇن ، ئەمدى تاماشاڭنى
كۆرۈپ باقمىزكەن ـ دە ؟ نەچچە ۋاقىتتىن كۆرەڭلەپ تېرەڭگە
پاتماي كەتكەنسىدىڭ . ‹ئالدىرىماڭ يارەي ، سىزگىمۇ بىر كۈن
بارەي ، دېگەن مۇشۇ··· تەقدىر ـ قىسمەت مۇنداقمۇ توغرا كەلتۇرـ
گەن بارمۇ ؟··· بۇ تېخى باشلىنىشى ، ئەتە ـ ئۆگۈن كۆرىدىغىنىڭ
بار تېخى··· سەن ئۆزۈڭچە تۇردى ئوسمانىنى بوش چاغلاپ قالدىڭ .
مېنىڭ قانات ـ قۇيرۇقىمنى بوغقۇچلىۋەتتىم دەپ كېرىلىپ كەتـ
كەنسىدىڭ ، ئۇنداق ئاسان ئىش يوق ، ئۇستۇڭدىن يېزىلغان ئەرزـ
لەردىن تېخى خەۋىرىڭ يوق ، ئەتە ـ ئۆگۈن ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىـ
سەن . مەن بۇ يەردە ھايات بار ئىكەنمەن ، ساڭا كۈن يوق··· »
— ئەنۋەرجاننىڭ ئەھۋالى قانداقراق ئىكەن ؟— دەپ سورىـ
دى ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ .
— خېلى ياخشى بولۇپ قاپتۇ .
— ماۋۇ خەۋەرنى ئۇققاندۇ ؟
— ئۇققان ئوخشايدۇ . گۈلشەننىڭ دېيىشىچە ، بۇ خەۋەرنى
ئاڭلاپ قاتتىق يىغلاپ كەتتى ، دەيدۇ .
«ئاچچىقىدا يىغلىغاندۇ ؟ دېمىسىمۇ : ‹بالا كەلسە قېرىنداشـ
تىن ، دەپ داددىسى ئۇنى قارا يېتىم قىلىپ تاشلاپ
كەتسە··· ئىنىسى بولغان نېمە ماشىنىدا ئۇرۇۋەتسە ئۇنىڭغا ئېغىر
كېلىدۇ ـ دە ! بۇ تۇرقىدا ئەنۋەرجان ئۇنى بوش قويمايدىغان بولسا
كېرەك . بولسا ، ھەلىمەنمۇ كۈشكۈرتۈش كېرەك··· » تۇردى
ئوسمان شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ ئاتىكەمگە ئۆرۈلدى :
— ماڭا قاراڭلا ،— دېدى ئۇ ،— ياسىن ۋالىينىڭ ھەيۋىسـ
نى سۇندۇرىدىغان پۇرسەت ئەمدى كەلدى . ئەگەر ئەنۋەرجان
بىلەن ئاپىسى قاتىلىنى جازالاشنى چىڭ تۇرۇپ تەلەپ قىلسا ياسىنـ

جاننىڭ ئۇ ئوغلىنى چوقۇم كېسىۋېتىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن ياسىنىڭ جاننىڭ بۇ يەردىكى ئابرۇيىمۇ بىر پۇل بولىدۇ . شۇڭا گۈلشەنگە دەڭلا ، ئەنۋەرجان چىڭ تۇرسۇن ، ئاندىن ھەلىمەگىمۇ خىزمەت ئىشلەش كېرەك . قايسى كۈنى گۈلشەن ئۇنى ئاغرىپ قاپتۇ ، دېگەندەك قىلىۋاتاتتى . بېرىپ قويدۇڭلىمۇ ؟

— بارغۇدەك نەدە چولا ؟ بۇ نەچچە كۈن كۆرس ئاچمىز ، دەپ ئالدىراش بولۇپ كەتتۇق .

— خىزمەت دېگەن تۇگىمەيدۇ ، — دېدى تۇردى ئوسمان ئاچچىقى كەلگەندەك بولۇپ بېشىنى چايقاپ ، — ئايال كىشىنى مەن يوقلاپ بارسام سەت تۇرار ، بۇگۈنلا بېرىڭلار ! ئوبدانراق تەييارلىق قىلىپ بېرىڭلار جۇمۇ !

ئېرىنىڭ ئەلپازىدىن چۆچۈگەن ئاتىكەم دەرھال ماقۇل دېدى .

— ئاندىن كېيىن ، — دېدى تۇردى ئوسمان نېمىدۇر ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ ، — بۇ خەۋەرنى پۈتۈن شەھەرگە تارقىتىش كېرەك . سىلەرنىڭ ھېلىقى قاتار چېيىڭلار بولۇڭاتقاندۇ ؟

— ئەتە سەلىمەم ئۆتكۈزمەكچى .

— چايدا ھەممىگە دەڭلا ، ئۇلارنىڭ ئاغزى رادىئو ـ تېلېۋىزورىدىنمۇ تېز...

— ھە ، راست ، يەنە بىر گەپنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ، — دېدى ئاتىكەم ئالدىراپ .

— نېمە گەپ ؟

— بۇگۈن دوختۇرخانىدا بىرقانچىسى دەيدۇ ، ھازىر چىمەنگۈلنىڭ كامپانىيىسىدىكىلەر چايلىرىنى شەھەر ئاتلاپ ئوينايدىغان بولۇپ كېتىپتۇمىش .

— قانداق ؟

— ئۇلار چاينى بۇ يەردە ئەمەس ، ساياھەت قىلغاچ ئوينايدىغان پەدىنى چىقىرىپتۇ ، دەيدۇ . يېقىندا ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئوي-

ناپ كەپتۇمىش ، بۇدا ئىچكىرىگە بېرىپ ئويناپمىز دېيىشۋاتقۇ-
دەك .

«جاھاننى بۇزىدىغانلار ھەممىدىن بۇرۇن مۇشۇ خوتۇن خەق-
لەرغۇ ، ئەمدى ماڭا پەدىنى چىقىرىپتۇ - دە ! بۇلار نەدىكى پۇلغا
سايامەت قىلىدىغاندۇ ؟ — تۇردى ئوسمانىنىڭ كۆڭلىگە شۇ ھامان
گۇمان چۈشتى ، — ئۇرۇمچىگە بارسىمۇ مېھمانخانىدا يېتىش
كېرەك . مېھمانخانىنىڭ بىر كۈنلۈكى پالانچى پۇل ، سايامەت
قىلسىمۇ پۇل كېتىدۇ ، بۇ خوتۇنلارنى تاراقشىتىپ ئۇسسۇلغا
سېلىۋاتقان بىر ئويۇن بارمۇ نېمە ؟... »

— ئۇنداقتا بىر چايغا نەچچە مىڭنى خەجلەپ قويغۇدەك -
دە ، بۇلار ؟ — تۇردى ئوسمان بۇنىڭ تېگى - تەكتىنى ئۇقۇپ
باقماقچى بولۇپ سوردى .

— خوتۇنلارنىڭ دېيىشىچە ، نۇرىمان شۇ چايغا ئون نەچچە
مىڭنى خەجلەپتۇ دەيدۇ...

— پاھ ، قالتىسقۇ ؟ ئۇغۇ سودىگەر بولغاچقا پۇلى باردۇ ؟

— بۇلار ھازىر چايغا ئويىنمايدىكەن ، سودا قىلىۋاتقانىنىڭ
گېپى بار .

— نېمە سودا ؟ — تۇردى ئوسمان دىققەت بولۇپ سوردى .

— ئۆتكەندە خەلچەم مۇدىر شەھەرلىك ئايالار بىرلەشمىسى-
نىڭ ئىشلىگەن خىزمەتلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ، بىز ھازىر ئايالار-
نى خەير - ساخاۋەت ئىشلىرىغا تەشكىللەۋاتىمىز دەپ چىمەنگۇل
باشلىق ئون ئايال چايدا چۈشكەن پۇلىدىن يېتىملار ساناتورىيىسى-
گە يىگىرمە مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى ، دەپ ئالاھىدە تىلغا ئالدى .
بۇنى گېزىت ، تېلېۋىزىيىدىمۇ خەۋەر قىلغانتى ، كېيىن ئۇقساق
ئۇلار سودا قىلىپ شۇنىڭ پايدىسىدىن ئىئانە قىپتۇمىش .

— ئۇلار نېمە سودا قىلىدىكەن ؟

— ئېنىق ئۇقمىدىم ، خوتۇنلارنىڭ دېيىشىچە ، ئوغۇت ئې-
لىپ سېتىۋاتىدۇ دېگەندەك قىلىدۇ .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇردى ئوسمان سەگەكلەشتى .

— بۇ ئىشنى ئۇقۇپ باقساڭلا بولىدىكەن ، ئەگەر ئۇلار راستتىنلا شۇ سودىنى قىلىۋاتقان بولسا بۇنىڭدا چوقۇم مەسىلە بار ، ھازىر خىمىيىۋى ئوغۇت ، ئۇرۇق قاتارلىق نەرسىلەرنى ھۆكۈمەت چىڭ تۇتۇۋاتىدۇ . بۇلار چوقۇم ئۇ نەرسىلەرنى زاۋۇت باھاسىدا ئېلىپ قىممىتىگە سېتىۋاتىدۇ ، بۇ قانۇنغا چۈشىدىغان مەسىلە... ئۇلارنىڭ چېيىدا كەملەر بار ؟... ئايشەم جۈيجاڭ بارمۇ ؟

ئايشەمنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ ئاتىكەمنىڭ قاپاقلىرى سۈزۈلدى .

— بولمامدۇ ، — دېدى ئۇ ،— ھازىر ئۇ چىمەنگۈلنىڭ ئۆيىدىن چىقمايدۇ ، ئۆز ۋاقتىدا بوسۇغامدىن كەتمەيدىغان پاسكىنا ئىدى ، ئادەم دېگەن يۈزسىز بولسىمۇ ئامال يوق ئىكەن...

تۇردى ئوسمان ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ قىمىرلاپ قويدى . ئۇنىڭ ئېسىگە بىر چاغلاردا شۇ ئايال بىلەن بىللە بولغان شېرىن كۈنلەر كېلىپ خۇرسىنىپ قويدى - دە ، گەپنى دەرھال يۆتكىدى :

— ماۋۇ مۇھىم گەپ ئىكەن ،— دېدى ئۇ جىددىي تۇرده ،— ئەگەر بۇ ئاياللار راستتىنلا خىمىيىۋى ئوغۇت سودىسى قىلىۋاتقان بولسا بۇ بىر مەسىلە . ئۇلار بۇ نەرسىلەرنى ئۆزلىرى ئالالمايدۇ ، ئۇلارنىڭ كەينىدە چوقۇم ئەرلىرى بار ، چۈشەندىڭلەمۇ ، شۇڭا بۇنى چاندۇرماي ئۇقۇپ بېقىش كېرەك ، بولامدۇ ؟

— ماقۇل ،— دېدى ئاتىكەم...

بۇگۈن ئاتىكەم ئەكەلگەن خەۋەرلەر تۇردى ئوسمانىنىڭ قەلبىگە ئۇمىد چىرىغى ياققاندەك بولۇپ ئۇنى خۇش قىلدى ، ۋۇجۇدىغا باشقىدىن جان كىرىپ تېتىكلەشتى . ئۇنىڭغا گويا يېقىن كۈنلەردە چوڭ بىر ئۆزگىرىش بولىدىغاندەك ، ياسىنجان ۋالىيدىن ئۆچ ئالىدىغان پۇرسەت كېلىدىغاندەك تۇيۇلۇشقا باشلىدى . ئەل-

ۋەتتە ، ئۇ بۇ يولدا ئاز ئىش قىلمىدى . «ئاۋات»لىق يۇرتداشلىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ ئەرز قىلدۇردى ، 3 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ-نىڭ مۇدىرى جاپپارغا يول كۆرسىتىپ ئاپتونوم رايونغا ئەۋەتتى . «ئۇنىڭ ئىرادىسى چىڭ ئىكەن : ‹بۇ ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىقمىغۇچە توختىمايمەن› دەپ يۈرىدۇ . بۇگۈن ئاتىكەم دەپ كەلگەن خەۋەرمۇ مۇھىم ، ئەگەر ئۇلار راستتىنلا سودا قىلىۋاتقان بولسا بۇنىڭغا چوقۇم ياسىن شارائىت يارىتىپ بېرىۋاتىدۇ . خەير ـ ساخاۋەت قىلارمىش ، بۇ بىر پەردە نىقاب . ئۇلار شۇ ئارقىلىق پۇل تېپىۋاتىدۇ ، نۇرىمان ئارىلاشقان ئىكەن ، بۇ چوقۇم سودا... بۇنى ئېنىقلاپ بېقىش كېرەك . كىم بىلىدۇ ، مۇشۇ ئىشتىن ياسىنىنى پۈتلىغۇدەك بىرەر نېمە چىقىپ قالامدۇ ؟... »

بۇگۈن تۇردى ئوسمانىڭ كەيپى كۆتۈرۈلۈپ قالدى . ئۇ دوختۇرنىڭ «بالىنىستتا يېتىپ داۋالانمىسىڭىز بولمايدۇ» دېگەن گەپلىرىنىمۇ ئۇنتۇپ ئىدارىغا بارماقچى بولدى . ئۇ ئۆيدىن چىقىۋېتىپ ئاتىكەمگە بۇيرۇق قىلدى :

— ئەتە ـ ئۆگۈنگىچە گۈلشەن بىر كەلسۇن !

— نېمە ئىش بولدى ؟

— سوراپ نېمە قىلىسىلە ، گەپ بار... ،— دېدى تۇردى ئوسمان ئايالىنىڭ كوچىلاپ سوراپ كەتكىنىگە ئاچچىقى كېلىپ .

ئاتىكەم گەپ ـ سۆز قىلمىدى . ئۇ ئېرىنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلىدۇ . ئەگەر يەنە بىرەر ئېغىز گەپ سورىسا تۇردى ئوسمان ئۇنى سوراققىغا تويغۇزۇپ قويىدۇ . شۇڭا ئۇ سۆكۈت قىلىشقا ئادەتلەنگەن . ئۇ ئېرىنىڭ رايىغا بېقىپ شۇنچە يىللارنى ئۆتكۈزدى . بۇ ئۆيدە ھەممە ئىشلار تۇردى ئوسمانىڭ ئىرادىسى بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ ، نېمە تاماق ئېتىش ، ئۆيگە نېمە سايمان ئېلىشلاردىن تارتىپ تۇردى ئوسمان بەلگىلەيتتى . ئائىلىدە ھېچكىم ئۇنىڭغا «ياق» دەپ قارشى گەپ ياندۇرۇپ باقمىغان . تۇردى ئوسمان ئائىلىدىكى بۇ تۈزۈم ـ تەرتىپنى ھەرگىز بوشاش-

تۇرمايتتى . شۇڭا ئۇ ئاتىكەمنىڭ ئېسىدە يوق سوربغان سوئاللىرىنى قوپاللىق بىلەن سىلكىۋەتتى .

ئاربدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ گۈلشەن چوڭ ئۆيگە كەلدى . يېقىندىن بۇيانقى جىددىيچىلىك ، ئەنۋەرنىڭ ھادىسىگە ئۇچرىشى ئۇنى ئوبدانلا ھارغۇزۇپ ئورۇقلىتىۋەتكەنىدى . «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دەپ قايسى كۈنى ئوغلى ئاغرىپ بەردى . ھېلىمۇ قېينانىسى ھەلىمە بالىغا تەڭ قاربدى ، سەل ياخشى بولغاندا مەن قاراي ، دەپ بالىنى ئۆيگە ئېلىپ كەتتى . شۇڭا ئۇ بۇگۈن ئاران ۋاقىت چىقىرىپ كەلگەنىدى .

تۇردى ئوسمان ئەسلىدە ئۇنىڭ دېگەن چاغدا كەلمىگەنلىكىگە قايىلماقچى ئىدى ، لېكىن قىزنىڭ ھارغىن چىرايىنى كۆرۈپ توختاپ قالدى .

— ئەنۋەرجاننىڭ ئەھۋالى قانداق ؟ — دېدى ئۇ سوغۇقلا قىلىپ .

— خېلى ياخشى ، پۈتىدىكى گىپسىنى بۇگۈن ئالدى .

— كارىۋاتتىن چۈشتىمۇ ؟

— ئەتىگىچە چۈشۈپ ھەرىكەت قىلىدىغان ئوخشايدۇ ، ئاسىيە دوختۇر ھەرىكەت قىلىپ بەرسۇن ، دەيدۇ .

تۇردى ئوسمان ئىتتىك گۈلشەنگە قاربدى . ئۇنىڭ قاربشىدىن گۈلشەننىڭ يۈرىكى جىغىلداپ كەتتى . ئاتىكەمۇ گۈلشەنگە قاراپ چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ قويدى . گۈلشەن شۇ چاغدىلا ئاسىيەنىڭ ئىسمىنى چىقىرىپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلدى .

— ياسىن ۋالىي يوقلاپ كەلدىمۇ ؟

گۈلشەن دادىسىنىڭ مۇشۇنى سورايدىغىنىنى ئويلىغانىدى . ئۇ ئىچىدە : «دادام بۇلارنىڭ ئىشىغا نېمىدەپ ئارىلىشىدىغاندۇ ؟» دەپ ئويلىدى ۋە نېمە دەيدىكىن دەپ :

— كەلدى ، كۈن ئارىلاپ يوقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ ، — دېدى .

تۇردى ئوسمانىڭ چىرايى يېقىمسىز پۈرۈشتى .

— بۇ گەپچە ، ئەنۋەرجانمۇ دادىسىنى تېپىۋاپتۇ - دە ؟— تۇردى ئوسمان دىمىغىنى ئاچچىقى بىلەن قېقىپ قويدى ،— «ئالا ئىنەكىنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق» دېگەن شۇ... مەن ئەنۋەرجاننى خېلى جىگەرلىك دەپ ئويلىسام بۇمۇ تايىنلىق نېمە ئىكەن... ئۇ ئۆزىنى ماشىنىدا ئۇرۇۋەتكەن ئادەمنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئۇقمىغاندۇ ھەرقاچان ؟

— ئۇقتى ، دادىسىمۇ كېلىپ دېدى .

— ھە ، ئەنۋەرجان قانداق قىلىپ قالدى ؟ — تۇردى ئوسمان ئالدىراپ سورىدى .

گۈلشەن : «نېمە دېسەم بولار ؟» دېگەندەك ئىككى تايىن بولۇپ تۇرۇپ كەتتى .

— ھە ، گەپ قىلمايسىزغۇ ؟

— ئەنۋەر باشتا بەك ئازابلاندى . — دېدى گۈلشەن بۇ ئىشقا گويا ئۆزى ئەيىبكاردەك دۇدۇقلاپ .

— كېيىنچۇ ؟

— ئادىلجاننىڭ قەستەن قىلمىغانلىقىنى بىلىپ كەچۈرۈۋەتتى .

— كەچۈرۈۋەتتى ؟— تۇردى ئوسمان ئاچچىقى بىلەن قايتىلاپ سورىدى ، — سىزمۇ بوپتۇ دېدىڭىزمۇ ؟ ئۇنى قەستەن قىلمىدى دەپ كىم دەيدۇ ؟

— دادا ، ئادىلجان ئۇ كۈنى ئېغىر مەست ئىكەن ، ئۇنداق چاغدا ئادەم تونۇمدۇ ؟

تۇردى ئوسمانىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى .

— ياخشى ، ياخشى ، — دېدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن تىترەپ تۇرۇپ ، — شۇنداق قىلىپ ئەنۋەرجان ئەرز قىلمايدىغان بولدى دەڭ ، شۇنداقمۇ ؟ سىزچۇ ، سىزمۇ ماقۇل دېدىڭىزمۇ ؟

— مەن نېمە دەيمەن ؟... ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەنۋەرمۇ ياخشى بولۇپ قالدى ، ئۇلارنى ۋەيرانچىلىققا سالساق نېمە پايدا ؟ ئەگەر

شۇ كۈنى ئاسىيە قۇتقۇزۇۋالمىغان بولسا ئەنۋەر بۇ دۇنيادا يوق ئىدى . ئاسىيە كېچە ـ كۈندۈز يېنىدىن نېرى بولماي داۋالىدى ، بۇنى كۆرۈپ تۇرۇپ مەن يەنە نېمە قىلىمەن ؟

تۇردى ئوسمان قىزىنى بۇگۈن كۆرۈۋاتقاندەك قاراپ كەتتى .

— مۇنداق دەڭ ،— دېدى ئۇ زەھەر بىلەن دىمىغىنى قېقىپ ،— دېمەك ، ياسىنلارغا ئىچىڭىز ئاغرىپ ئېرىپ كېتىپ-سىزدە ؟ ياخشى... ،— ئۇ بىر چەتتە گەپ قىلماي سالپىيىپ تۇرغان ئاتىكەمگە قاراپ خىتاب قىلدى ،— قىزىڭلىنىڭ گېپىنى ئاڭلىدىڭلىمۇ ؟ ئۇلارغا ئىچى ئاغرىيدىغان بولۇپ كېتىپتۇ ، بۇ يېڭى گەپ بولدىغۇ ، ئەجەبا ، ياسىن بىزگە نېمە ياخشىلىق قىلدى دەپ ئويلاپ باقمايدىكەنسىز ـ ھە ؟... ئۇ كەلگەندىن بۇيان نېمە-لەرنى قىلمۇاتىدۇ ، ماڭا تېگىدىغان ۋالىيلىق ئورۇننى ئىگىلمۇال-دى ، بىزگە ماڭدامدا بىر زەربە بېرىۋاتىدۇ ، مېنىڭ يېقىنلىرىم-نىڭ ھەممىسىنى چەتكە قاقتى ، ئۇنىڭ مەقسىتى مېنى ئۆرۈۋېتىش . ئۇ بۇ يولدا قولىدىن كېلىدىغان ھەممە ئىشنى قىلمۇاتى-دۇ ، ئەجەبا ، ئۇ بىزگە قىلسا بولىدىكەن ، بىز تەگسەك بولمامدى-كەن ؟ ئەنۋەرجان ئۇنىڭ پۇشتى بولغاچقا دادىسىنىڭ بېشىغا چۈش-كەن كۈنگە ئىچى ئاغرىپ ، ئۇنىڭ ئابرۇيىنى ساقلىماقچى بولۇپ كەچۈرۈپتۇ ، سىزچۇ ، سىزمۇ شۇلارنىڭ قاتارىغا قېتىلىپ كەتتى-ڭىزمۇ ؟

— ئەمىسە مەن نېمە قىلىمەن ؟ — گۈلشەن بىزار بولغاندەك بولۇپ دېدى .

— ئەنۋەرجاننى ئەرز قىلدۇرۇڭ !

— ئۇ ئۇنىمىسچۇ ؟

— ئۇنىمىسا سىز ئەرز قىلىڭ ! سىز دېگەن ئۇنىڭ ئايالى . ناۋادا ئەنۋەرجان مۇشۇ ۋەقەدە ناكار بولۇپ قالغان بولسا كىمگە بولاتتى ، بار جاپانى سىز تارتاتتىڭىز ، ئەنۋەرجان ئويلىمىغان يەردە سىز بىلىشىڭىز كېرەك ـ دە ! ئەنۋەرجاننى گەپكە كىرگۈ-

زۇشكىز كېرەك ـ دە ! ھازىرچۇ خەققە ئىچ ئاغرىتمىدىغان ، يول قويمىدىغان زامان ئەمەس جۇمۇ !

گۈلشەن تەڭقىسلىقتا قالدى . ئۇ ئەنۋەرنىڭ مەجەزىنى ئوبدان بىلىدۇ . ئەنۋەرنى گەپكە كىرگۈزۈش دادىسى دېگەندەك ئاسان ئەمەس . بۇنىڭ ئۈچۈن چوڭ بىر جېدەلنى قوزغىسا بولىدۇ . بۇنىڭ ئاقىۋىتى ئائىلىنى ۋەيران قىلىشى مۇمكىن . لېكىن ، دادىسىنىڭ خۇيىمۇ ئۇنىڭغا ئايان ، ئۇمۇ دېگىنىدىن يانمايدىغان ئادەم . «قانداق قىلىش كېرەك ؟ خۇداغا شۈكۈر ، ئەنۋەر ساقىيىپ قالدى ، ئۇمۇ بىر يېرىنى ئويلاپ ‹بولدى› دەۋاتىدۇ . مەن مۇشۇنداق چاغدا ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرسەم قانداق بولىدۇ ؟ ھېلىمۇ دادامنىڭ رايى بىلەن نەچچە ۋاقىتتىن ئۇنى جىق خاپا قىلدىم ، بۇزەك قىلدىم ، ئەنۋەر شۇنىڭ ھەممىسىنى كۆتۈردى ، ئەمدى كۆتۈرۈشمۇ ناتايىن ، بولدىلا... »

گۈلشەن ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم دادىسىغا قارشى چىقتى .

— دادا ! — دېدى ئۇ ئاستا ، — سىز بۇ ئىشقا ئارىلاشمىسىڭىز بوپتىكەن...

قىزىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تۇردى ئوسمانىنىڭ ئاق سېرىق چىرايى كۆكىرىپ كەتتى .

— نېمە دېدىڭىز ؟— دېدى ئۇ تىترەپ تۇرۇپ ،— يەنە بىر دەڭا !

— دادا ، — دېدى گۈلشەن يېغلامسىراپ ، — مېنى قىينىمىسىڭىز بولمامدۇ ، بۇنى تەرگەپ نېمە قىلىسىز ؟ مەن ئەرز قىلسام ئۆينى بۇزسام بولىدۇ .

— بۇزۇلسا نېمە بوپتۇ ؟ بۇزۇش توغرا كەلسە بۇزۇش كېرەك !

— ياق ،— دېدى گۈلشەن بېشىنى تولغاپ ، — مەن بالامنى يېتىم قىلمايمەن !

تۇردى ئوسمان بىرپەس گۈلشەنگە تىكىلىپ قادالغىنىچە تۇرۇپ كەتتى . ھازىرغىچە بالىلارمۇ ، باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا بۇنداق

گەپ ياندۇرۇپ باقمىغانىدى . گۈلشەننىڭ بۇ قارشىلىقى ئۇنىڭ جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى .

— يوقال ! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ قولىنى شىلتىپ ، — كۆزۈمدىن يوقال ! ئىككىنچى بۇ ئۆيگە دەسسىگۈچى بولما !...

گۈلشەن داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى . ئۇ دادىسىنىڭ بۇنداق دېيىشىنى كۈتمىگەنىدى ، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى مۇزلاپ كەتكەندەك بولدى .

— يوقال دەۋاتىمەن ! — تۇردى ئوسمان غەزەپ بىلەن هۆركىرىدى .

گۈلشەن ئېسەدەپ يىغلىغىنىچە كەينىگە قايرىلدى ۋە ئېتىلغىنىچە سىرتقا چىقتى . ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەيتتى ، ئاچچىق ئەلەملىك ياش بولۇپ قۇيۇلاتتى ، ئۇ دادىسىنىڭ كەينىدىن ۋارقىراپ - جارقىرىغىنىنى ئېنىق ئاڭلىمىدى . ئۇ باراڭ ئاستىغا كېلىپ بىردەم تۇردى . ئۆي ئىچىدىن ئاپىسىنىڭ بولسا كېرەك ، يىغلاپ يالۋۇرغان ئاۋازى ئاڭلاندى ، لېكىن كەينىدىنلا دادىسىنىڭ :

— سەنمۇ يوقال ! هوي ، نائەهلىيلەر ! — دېگەن ھەرلىك ئاۋازى كەلدى .

گۈلشەن كۆز ياشلىرىنى ئېرتتى- دە ، كوچىغا چىقتى . ئۇنىڭ مېڭىسى غوڭۈلدايتتى ، يۈرىكى ئاچچىق بىرنېمىنى تۆكۈپ قويغاندەك ئېچىشاتتى . چوڭ كوچىغا چىققاندىن كېيىن ، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋالدى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا هېلىلا ئۆيى ، يۇز بەرگەن ئىشلار ، دادىسىنىڭ قورقۇنچلۇق چىرايى كېلىپ تۇرەپ كەتتى . «توۋا ، دادام نېمانچىلا قىلىدۇ ، باشقىلارنىڭ ئىشىنى ئىشلىرىغا نېمىدەپ ئارىلىشىدۇ ؟... ئۇ ئەنۋەرنىڭ دادىسىغا نېمانچە ئۆچلۇك قىلىدىغاندۇ ؟ بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇغمەيدىغان نېمە ئاداۋەت باردۇ ؟ ئۆز ۋاقتىدا مېنىڭ ئەنۋەر بىلەن ئوي قىلىشمىغىمۇ شۇنداق قارشىلىق قىلىپ كەتتى ، هەتتا سېنىڭ قىزىم يوقمۇ

دى ، بۇگۈن بولسا يەنە مۇنداق دەيدۇ ، دادامغا زادى نېمە كېرەك ؟ ئۇنىڭغا نېمە يەتمەيدۇ ؟ ئەمەل دېسە ئەمىلى بار ، بالىلار- دىنمۇ ھېچقانداق بىر خاپىچىلىق كۆرمىدى ، بولدى ئەمەسمۇ ؟... ئەمەل ، ھوقۇق دېگەن ئادەملەرنى شۇنداق تىنچ قويمايدىغان نەر- سىمىدۇ ؟ ئەنۋەرنىڭ دادىسىمۇ ئۆز ۋاقتىدا ئەمەلنى دەپ ، ئۆينى ۋەيران قىلىپ ئەنۋەرنى يېتىم قىلىپ كېتىپتىكەن . دېگەن ئەمە- لىگىمۇ ئېرىشتى ، لېكىن ئاسمانغا چىقىپ كەتمىدىغۇ ، يەنە خاپە- چىلىقتىن نېرى بولالمايۋاتىدۇ . ئۇنىڭدىن بىزنىڭ تۇرمۇشىمىز خاتىرجەم ئىكەن ، يەيدىغىنىمىز بار ، كىيىمەن دېسەك تۇرۇپتۇ ، ھېچكىم بىزدىن بىرنەرسىنى تالاشمايدۇ ، ئەنۋەر شۇڭا بانكىغا باشلىق قىلىمىز دېگەندە ئۇنىماي كەتكىنى شۇ ئىكەن - دە ! ئەمەل تۇتقانلار دادامدەك بولمىدىغان بولسا ئۇنى نېمە قىلىدۇ ؟... مەن ئەنۋەردىن ھەرگىز ئايرىلمايمەن ، ئوغلۇمنى يېتىم قىلمايمەن !... »

گۈلشەن سەل يېنىكلىگەندەك بولۇپ ئۇدۇل دوختۇرخانىغا ماڭدى .

29

ساقچى باشلىقى ياسىنجان ۋالىيغا ئادىلجاننىڭ يېقىندىن بۇيانقى خىزمەت ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى .

— ئۆزلىرىنىڭ خەۋەرلىرى بار ، ھازىر قانۇن ئورۇنلىرىدە- كى خىزمەتچىلەرگە قويۇلۇۋاتقان تەلەپ بەك قاتتىق ، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي ، — ئادىلجانمۇ بىلىدۇ ، بىز يېقىندىلا ۋەزىپە ئىجرا قىلىۋاتقاندا ھاراق ئىچىپ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغان بىر ساق- چىنى چارە كۆرۈپ خىزمەتتىن بوشاتتۇق . ئادىلجان بولسا بىر ئەمەس ، بىرنەچچە قېتىم ۋەقە تۇغدۇردى . شۇ كۈنمۇ ئەسلىدە ئادىلجاننى ئىدارىدە نۆۋەتچىلىككە بەلگىلىگەن ئىكەن . لېكىن ئۇ

ئەترەت باشلىقىغا : «موماي ئوپېراتسىيە قىلىنغانتى ، مەن كەچتە شۇنىڭغا قارىماسلىقى بولمايدۇ» دەپ يالغان ئېيتىپ ئولتۇرۇشقا كېتىپ ئاخىرى بۇ ۋەقەنى سادىر قىلدى . ئىلگىرى بىز سىلىنىڭ يۇزلىرىنى قىلىپ تەربىيە بېرىپلا ئۆتكۈزۈۋېتىپ كەلگەن ، بۇنىڭ-غا ئىداردە باشقىلارنىڭ پىكرىمۇ جىق . بۇ ئىشنى ئەمدى قانداق بىر تەرەپ قىلساق بولىدىكەن ، بىزنىڭمۇ بېشىمىز قېتىپ قالدى...

«بۇ ئاداش زادى نېمە دېمەكچى ؟ — ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭ ئۇزۇندىن - ئۇزۇن چۈشەندۈرۈشلىرىدىن بىزار بولۇپ قاراپ قويدى ، — مېنى چېكىپ باقماي دەۋاتامدۇ ؟ ياكى مۇشۇ باھانىدە بىرەر نەرسە ھەل قىلىۋالماقچىمۇ ؟... مەن ساڭا ئوخشاش نېمە-لەرنى كۆپ كۆرگەن ، قېنى نېمە دەيسەنكىن ، يۈرىكىڭدىكى مەق-سىتىڭنى ئاڭلاپ باقاي... »

— ئادىلجانغا قانداق چارە كۆرمەكچىسىلەر ؟ — دەپ سورە-دى ئۇ .

— مەنغۇ ئامال بار يېنىكرەك بىر تەرەپ قىلىش تەرەپدارى ، ئۆزلىرىمۇ بىلىلا ، بۇ يالغۇز مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس...

— مەن سىلىگە باشتىلا دېگەن ، — ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ، — ئادىلجان سەل شوخراق ، شۇڭا چىڭراق تۇتۇۋىلا دەپ . مەسئۇلىيەتنىڭ بىر قىسمى سىلەردىمۇ بار ، نېمە-دەپ ئۇنىڭغا ماشىنا تۇتقۇزۇپ قويىسىلەر ؟

— جىنايى ئىشلار ئەتىرىتىدىكىلەرگە خىزمەتنىڭ ئېھتىياجى بويىچە ماشىنا سەپلەپ بېرىلىدۇ . بۇ ئىدارىنىڭ بەلگىلىمىسى .

ياسىنجان ۋالىي ساقچى باشلىقىغا قاراپ قويۇپ سورىدى .

— سىلىنىڭمۇ بالىلىرى باردۇ ؟

ژالىينىڭ سوئالى ساقچى باشلىقىنى ئەجەبلەندۈردى .
— بار ، — دېدى ئۇ ، — مەن بالىغا خېلى باي . تۆت بالا بار .
— ھەممىسى خىزمەت قىلامدۇ ؟
— ئۇچى خىزمەتكە ئورۇنلاشتى .
— تۆتىنچىسىچۇ ؟
— كەنجىسى قىز ئىدى . سەپەننى پۈتتۈرۈپ كەلگىلى بىر يىل بولدى ، شەھەردە ھېچ ئورۇن چىقمايۋاتىدۇ ، مائارىپتىكىلەر بىلەن كۆرۈشسەم يېزا مەكتەپلىرىنى دەۋاتىدۇ ، قىزىم بولسا يېزىغا بېرىشقا ئۇنىمايدۇ ، شۇنىڭ بىلەن تۇرۇۋاتىدۇ .
«مۇنداق يېرىڭ بار ئىكەن - ده . بالدۇرراق دېسەڭ بولمامدۇ ؟ »... ياسىنجان ژالىي ساقچى باشلىقىنىڭ ئىلتىجا بەلەن دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى - ده :
— شەھەرنىڭ باشلىقلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ باقمىدىڭلار-مۇ ؟— دېدى توغرىدىن - توغرا دېمەستىن .
— كۆرۈشكەن ، تۇرغۇن شىجاڭغا دېگەنتىم ، ئۇ ئادەم شەھەردىكى مەكتەپلەردە شتات ئېشىپ كەتتى ، ئورۇن يوق دەيدۇ .
ئەسلىدە شەھەر باشلىقى تۇرغۇن ئۆز ۋاقتىدا بىر تۇغقىنىنىڭ نوپۇسىنى ھەل قىلىپ بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن ، ساقچى باشلىقىنى سوغۇق مۇئامىلە قىلىپ قايتۇرغانىدى .
— مۇنداق دېسىلە ، — دېدى ياسىنجان ژالىي سائىتىگە قاراپ قويۇپ ، — سىلىدىمۇ بالا دەردى بار ئىكەن - ده . مۇنداق قىلايلى ، سىلى ئەتە بالىنىڭ ئەھۋالىنى يېزىپ ئىشخانامغا بېرىڭلا ، مەن تۇرغۇن شىجاڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ باقاي...
ساقچى باشلىقىنىڭ كۈتكىنىمۇ شۇ ئىدى . ئۇ خۇشاللىقتىن نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى .
— رەھمەت ، ژالىي ،— دېدى ئۇ خۇشامەت بىلەن ئېگىلىپ

لىپ ،— نەچچە ۋاقتتىن سىلىنى ئىزدەپ بارايمۇ دېگەن ، لېكىن سىلىنى بىسەرەمجان قىلىشقا پېتىنالمىدىم ، سىلىنىڭ بۇ غەم-خورلۇقلىرىنى ئۆلسەممۇ ئۇنتۇمايمەن...

— ئادىلجاننىڭ ئىشىنى قانداق قىلساق بولار ؟ — دېدى ياسىنجان ئۇنىڭ كۆزىگە قادىلىپ تۇرۇپ .

— ئادىلجاندىن خاتىرجەم بولسىلا ، — دېدى ساقچى باشلىقى دەرھال ، — مەنمۇ ئوبدان نەسىھەت قىلدىم . سىلى دېگەن ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس ، بىر ۋىلايەتنىڭ رەھبىرى ، سىلىنىڭ ئابرۇيلىرىنى قوغدىمىساق قانداق بولىدۇ ؟ بىز ئادىلجاننىڭ ئىشىنى قايتا مۇزاكىرىلىشىپ باقارمىز ، ياش بالىلار ئەمەسمۇ ، تەربىيىلىۋالساق بولىدۇ .

ياسىنجان ۋالىي ساقچى باشلىقىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشىنىپ بولدى .

— ئەمىسە شۇنداق بولسۇن ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي ئورنىدىن تۇرۇپ ،— ھە ، يەنە بىر گەپ ، بۈگۈندىن كېيىن ئادىلجانغا ماشىنا تۇتقۇزماڭلا بولامدۇ ؟

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، بىزمۇ شۇنداق ئويلاشقان ،— دېدى ساقچى باشلىقى ئالدىراپ ،— ئۆزىمۇ مۇشۇ ئىشتىن كېيىن ماشىنىدىن تويغاندەك تۇرىدۇ ، مەن خىيالىمدا ئۇنى ئىدارىنىڭ تاشقى ئىشلار ئىشخانىسىغا يۆتكىسەك قانداق بولاركىن ، دەۋاتىمەن . سىلىچە بولامدۇ ؟

— ئۇ ئىشخانىدا نېمە ئىش قىلىدۇ ؟

— چەت ئەلگە چىقىدىغانلارنىڭ رەسمىيىتىنى بېجىرىدۇ ، ئىشى ئېغىر ئەمەس .

ياسىنجان ۋالىي بىردەم تۇرۇپ كېتىپ :

— بوپتۇ ، ئىشقىلىپ چىگىراق تۇتۇڭلا ، — دېدى .

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، خاتىرجەم بولسىلا... ،— دېدى ساقچى باشلىقى ئۇنى ھويلىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ .

ياسىنجان ژالىي ساقچى ئىدارىسىدىن كۆڭلى خاتىرجەم بو-لۇپ يېنىپ چىقتى . ئۇ گويا يەلكىسىدىن ئېغىر بىر يۈكنى ئېلىۋەتكەندەك يېنىكلەپ قالدى . «دېمىسىمۇ ، ناۋادا ئادىلجانغا چارە كۆرۈلسە ئۇ باشقىلار ئالدىدا يۈزىنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىدۇ ؟ بولۇپمۇ تۇردى ئوسمانلىك ئادەملىرىگە بولۇپ بېرەتتى - ده !... مانا هوقۇقلىك كارامىتى ، ساقچى باشلىقلىك بالىسىنى سېتىۋالدى مۇدىرغا دېسەملا پۈتمەمدۇ ؟ مەكتەپنىڭ شتاتى ئوشۇق بولسا نېمە بوپتۇ ، هازىر قايسى بىر ئورۇنلىك شتاتى ئوشۇق ئەمەس... ئەگەر مېنىڭ ئورنۇمدا هوقۇقى يوق ئادەتتىكى بىر ئادەم بولغان بولسا ئادىلجانلىك بۇ ئىشى قانداق بولاتتى ؟... ئەڭ يېنىك بولدى دېگەندە ساقچى ئىدارىسىدىن قوغلىناتتى . هوقۇق دېگەنلىك قۇدرىتى مانا مۇشۇ ، هازىرقى كۈندە هوقۇقۇڭ بولمىسا يۈزۈڭمۇ بولمايدۇ ، هەرقانداق قانۇن ، پرىنسىپلارمۇ هوقۇقتا بويۇن ئېگىدۇ... » ياسىنجان ژالىي ئۇزۇن يىللىق هاياتىدىن چىقارغان بۇ خۇلاسىسىغا يەنە بىر قېتىم قايىل بولدى . شۇڭا ئۇ ئۆز ۋاقتىدا هوقۇق ئۈچۈن ئائىلىسىنى ۋەيران قىلدى . هوقۇق ئۈچۈن چىمەنگۈلنىڭ خورلۇقلىرىغا چىدىدى . ئاخىرى ئۇنىڭ بېشىغا بۇ ئامەت قوندى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ هۆزۈرىنى كۆرمەكتە . خۇدا بۇيرۇسا ئۇنىڭ هالاۋىتىنى بىر ئۆمۈر كۆرىدۇ...

شۇ كۈنى كەچتە ئادىلجان تۇرمىدىن بوشاپ ئۆيگە يېنىپ كەلدى . ئۇ ياداپ سولىشىپلا كەتكەنىدى . ياسىنجان ژالىي كەچتە ئۇنىڭغا ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى . ئەتىسى چاي ئۈستىدە ژالىي ئۇنىڭدىن سورىدى :

— ئۇ يەر قانداقراق ئىكەن ، ياخشى كۈتكەندۇ ؟

ئادىلجان دادىسىنىڭ تۇرۇلگەن چىرايىنى كۆرۈپ ، بۇگۈن سوراقنىڭ خېلى قاتتىق بولىدىغانلىقىنى پەملىدى . شۇڭا ئۇ گەپ ياندۇرماسلىقنى لايىق كۆردى .

— مەن ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغان بولسام ، — دېدى ياسىنجان ژالىي ئوغلىغا ئالىيىپ قاراپ قويۇپ ، — سېنى ساقچىدا بىر كۈنمۇ ئىشلەتمەيتتىم... ئويلاپ باققىنا ، ساقچى دېگەن نېمىش قىلىدۇ ؟ خۇددى ساڭا ئوخشاش هاراقنى بولۇشىغا ئىچىپ ماشىنا هەيدىگەنلەرنى جازالايدۇ ، بۇنى بىلەمسەن ؟ قانۇنىنى ئىجرا قىلغۇچىلار قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا بۇ دېگەن قوش جىنايەت بولىدۇ . ئۆزۈڭچە ، مەن دېگەن ژالىينىڭ ئوغلى ، نېمىش قىلسامۇ سورىقى بولمايدۇ ، دەيدىغان ئوخشىمامسەن ؟... يەنە كېلىپ ، باشقا بىرى ئەمەس ئۆز ئاكاڭنى باستۇرغىنىڭنى كۆرمەمدىغان... هەي ، ئۇنى ئۇرۇۋەتكەن ئادەم نېمىشقا ئۇنى كوچىغا تاشلاپ قويۇپ قېچىپ كەتتىڭ ؟ مەن گەپ سوراۋاتىمەن ؟

ئادىلجان يارەم سورىغاندەك يېنىدا ئولتۇرغان ئاپىسىغا قاراپ قويدى . چىمەنگۈلمۇ ئاربىغا چۈشمەكچى بولۇپ تەمشىلىۋىدى ، ياسىنجان ژالىي ئۇنىڭغا قاراپ :

— سىز ئارىلاشماڭ ، مەن ماۋۇ نوچىدىن سوراۋاتىمەن ، — دېدى قوپاللىق بىلەن .

باشقا چاغلار بولغان بولسا چىمەنگۈل ئېرىنىڭ بۇنداق قوپاللىقىنى كۆتۈرمىگەن ، ئۇنىڭ بىلەن تاكاللاشقان بولاتتى . لېكىن بۈگۈن ئۇ يول قويۇشنى لايىق كۆردى . ئاپىسىدىن يارەم ئالالمىغان ئادىلجان سالپايغان هالدا يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي :

— قورقۇپ كەتتىم ،— دېدى ئاستا .

— ئەگەر ئاسىيەگە ئۇچراپ قالمىغان بولسا سەن ئەنۋەرنى ئۆلتۈرگەن قاتىل بولاتتىڭ ، بىلەمسەن ؟ ئۆمرۈڭ تۈرمىدە ئۆتەتتى ، ئۆزۈڭ بىلەنلا كەتمەي بىزنىمۇ خانىۋەيران قىلاتتىڭ ، ئەمدىغۇ هاراقنا تويغانسەن ؟ ياكى...

چىمەنگۈل ئاخىرى چىدىمىدى .

— بولدى قىلىڭا ئەمدى ، — دېدى ئۇ ئېرىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ ، — بالىنىڭ نەچچە كۈندىن بۇيان تۈرمىدە تارتقان ئازابىمۇ

يېتەر ، دەۋەردىكىز ، ئۆزىمۇ قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ .
— كۆرىمىز ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي تېرىكىپ ، — بۇچۇ ، ئۇنداق پۇشايماندىن نەچچە يۈزنى قىلغان ، ئۇرۇمچىدە نېمە ئىشلارنى قىلمىدى ، ئېسىكىزدىن چىقىپ كەتتىمۇ ؟
— بۇ قېتىم راستتىنلا پۇشايمان قىلدى .
— مەن ساڭا دەپ قويماي ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي ئوغلىغا قولىنى جونۇپ تۇرۇپ ، — بۇ قېتىم تەلىيىڭ ئوڭدىن كېلىپ ئەنۋەرگە بىر ئىش بولمىدى ، ئەگەر ئۇنداق بولمىغان بولسا مەن سېنى ئۆز قولۇم بىلەن تۈتۈپ بېرەتتىم ، ئەنۋەرنىڭ پوقىنى دورىغان بولساڭ كاشكى... سەن شۇنچىۋالا ئىشنى قىلساڭ ئۇ يەنە ساڭا ئىچى ئاغرىپ كەچۈردى ، قېرىنداشلىقنى يەتكۈزدى ، شۇنى بىلىۋاتامسەن ؟
بۇ گەپنى ئاڭلاپ چىمەنگۈلنىڭ چىرايى خۇشياقمىغاندەك تۇرۇلدى :
— ئەمدى ئۆز ئىنىسىنى ئەرز قىلسىمۇ سەت تۇرار ؟ — دېدى ئۇ تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ .
— خەقنى بىكاردىن - بىكار باستۇرۇۋەتسە گەپ قىلماي تۇرسا بولامتى ؟
— ئادىلجانمۇ قەستەن باستۇرمىدى - دە ؟
— ئەگەر ئەنۋەرنىڭ ئورنىدا باشقا بىرى بولسىچۇ ؟ ئۇ بوش قويارمىدى ؟
— ياتلارنىڭ يولى باشقا...
ھەر قېتىم مۇشۇنداق ئىدى . ياسىنجان ۋالىي ئادىلجانغا تۆت ئېغىز گەپنى قىلا - قىلمايلا چىمەنگۈل ئاربىغا كىرەتتى - دە ، ئۇنىڭ تەنبىھلىرى بىكارلا بولاتتى . بۇگۈن ئۇ ئەسلىدە ئادىلجانىڭ يۈرىكىگە تەگكۈدەك گەپ قىلماقچى ، چۆچۈتۈپ قويماقچى بولغانىدى ، لېكىن چىمەنگۈل ئۇنىڭ بۇ ئويىنى يەنە بۇزۇۋەتتى . ياسىنجان ۋالىي يەنە بىر كۆڭۈلسىزلىك تېپىۋالماي دېدىمۇ ،

ئادىلجانغا قىلىدىغان نەسىھەتلىرىنىمۇ بولدى قىلدى .

— ئىدارەڭ مېنىڭ يۈزۈمنى قىلىپ ساڭا يېنىكرەك چارە قوللىنىدىغان بولدى ، — دېدى ئۇ ئوغلىغا قاپىقىنى تۈرۈپ تۇرۇپ ،— بۇنىڭدىن كېيىن ماشىنىغا يېقىن يوللىمايسەن ، ئۇقتۇڭمۇ ؟... خىزمىتىڭنىمۇ باشقا بۆلۈمدە ئىشلەيدىغان بولدۇڭ .

ئادىلجان ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ سورىدى :

— قايسى بۆلۈمدە ؟

— تاشقى ئىشلار ئىشخانىسىغا ئالمىشىدىغان بولدۇڭ ، بولامدۇ ؟

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئادىلجان ئىككى خىيال بولۇپ قالدى . «تاشقى ئىشلار ئىشخانىسىغۇ بولىدىغان يەر ، ئۇ يەردە پاسپورت دېگەننى خالىغانچە ھەل قىلغىلى بولىدۇ ، پايدىسىمۇ نەقلا... لېكىن ماشىنىدىن قۇرۇق قالىدىغان بولدۇم ـ دە ! ماڭۇ قېرىنىڭ تاپقان ئەقلى ئىكەن ـ دە... بوپتۇ ، ھازىرچە ماقۇل دەپ تۇراي ، ھەيدەيمەن دېسەم ماڭا ماشىنا كەممۇ ؟ بولمىغاندا ، پاسپورتلارنى سېتىپ شەخسىي ماشىنا ئالارمەن »... ئۇ شۇلارنى ئويلاپ دادىسىغا ماقۇل بولدى .

— ئەنۋەر سېنىڭ كاساپىتىڭ بىلەن ئۆلۈمنىڭ ئاغزىغا بېرىپ ياندى ، — دېدى ياسىنجان ژالىي ، — ئۇ ھازىرمۇ دوختۇرخانىدا يېتىۋاتىدۇ ، سەن ئۇنى يوقلىغاچ بېرىپ كەچۈرۈم سورا ! بولامدۇ ؟

ئادىلجان يا «ھە» ، يا «ياق» دېمىدى . ئۇنىڭ جىم تۇرغىنىنى كۆرۈپ ياسىنجان ژالىي قايتىلاپ سورىدى :

— گەپ قىلمايسەنغۇ ؟

— قاچان بارىمەن ؟

— بۈگۈنلا بار...

چىمەنگۈل ئاڭغا كىردى :

— ئادىلجان تۇرمىدىن ئاخشاملا چىقتى ،— دېدى ئۇ ئېرىگە

خاپا بولۇپ ،— بالىنىڭ چىرايىغا قاراپ بېقىڭە ، نەچچە يىل كېسەل تارتقان ئادەمدەك بولۇپ كەتكىنىنى ، بۇگۈن بىزەر كۈن دېمىنى ئالسۇن ، ئەتە ـ ئۆگۈنگىچە بارسىمۇ قېچىپ كەتمەيدىغۇ ؟

— شۇنداق قىلايچۇ ، دادا ،— دېدى ئادىلجان خۇش بولۇپ ، — بۇگۈن پەقەت مىجەزىم يوق .

— مۇنچىغا چۈشۈپ يۆگىنىپ ياتقىن ،— دېدى چىمەنگۈل .

— ماقۇل...

— ئەمىسە ئەتىگىچە چوقۇم بارسەن جۇمۇ ! — ياسىنجان ۋالىي شۇنداق دېدى ـ دە ، ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى ،— مەن مەركەزدىن كەلگەن مېھمانلار بىلەن ناھىيىلەرگە بارىمەن ، كەچتە ماڭا قارىماڭلار !

— بىرنەچچە كۈن تۇرامسىلەر ؟ — چىمەنگۈل سورىدى .

— ئىككى ـ ئۈچ كۈن كېتىدىغۇ دەيمەن .

— دورىلىرىڭىزنى ئېلىۋالدىڭىزمۇ ؟

— ھەئە... ،— دېدى ۋالىي ، ئاندىن ئادىلجانغا بىرنېمە دېمەكچى بولۇپ تەمشەلدىيۇ ، لېكىن يەنە خۇرسىنىپ قويدى ـ دە ، قويۇپ ماڭدى .

دېرىزىدە قاراپ تۇرغان چىمەنگۈل ماشىنىنىڭ ئاۋازى يىتـكەندىن كېيىن «ئۇھ ! » دېدى ـ دە ، ئۇستەلگە يېنىپ كەلدى . بۇگۈنكى سوئال ـ سوراقنىڭ بۇنداق تېز ئاخىرلاشقانلىقىدىن كۆڭلى خۇش بولدى . ئۇ ئادىلجانىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ گەپ قىلدى :

— داداڭ بولمىغان بولسا بۇ قېتىم ئىشىڭ چاتاقتى ، بالام ،— دېدى ئۇ ،— يەنە كېلىپ ئاشۇ ئەنۋەر دېگەن پالاكەتكە ئۇچرىغىنىڭنى دېمەمدىغان ؟ ئەگەر ئۇ ئۆچەكىشىپ ئەرز قىلغان بولسا قانداق قىلاتتۇق ؟

— ئۆلۈپلا كەتمەپتۇ ئۇ گۇي ، — دېدى ئادىلجان پەرۋاسىز ھالەتتە ، — بىراقلا قۇتۇلغان بولاتتۇق...

— ئۇنداق دېمە ،— دېدى چىمەنگۈل ئەندىكىپ ، — ئۇ ئۆلۈپ كەتكەن بولسا سەنمۇ ساق قالامتىڭ ؟ ھېلىمۇ خۇدايىم بىر ساقلىدى... شۇنىسى ، مۇشۇ باھانىدە داداڭ ئۇ بالىسىنى تېپىۋالدى .

— خاتىرجەم بول ، ئاپا ، مەن ئۇنى بوسۇغىغا يولاتمايمەن !

— مەنمۇ ، بىر ساڭا ئىشىنىمەن ،— دېدى چىمەنگۈل ئوغلىنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ ، — ئاۋۇ ئاچاڭ دېگەن نېمە ئېچىمىزدىن چىققان ۋىجدانسىز خائىن بولدى . بىرنېمە دېسەم ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن ، دەپ قوقاق سالىدۇ . يا ئۇنى بىر ئەر ئالمىدى...

— چىقمەن دېسە ھەيدىۋەتسەك بولمامدۇ ؟

— داداڭ ئۇنامدۇ ، ئۇنى ئۆلگۈدەك ياخشى كۆرىدۇ ، ئەسلىدە بۇ نەس يەرگە كەلمەيدىغانمۇ ئىشكەن ، ئۇرۇمچىدە بىر ئوبدان خاتىرجەم ياشاۋاتاتتۇق ، داداڭنىڭ بەك كەلگۈسى كېلىپ كەتتى .

— بالىسىغا تارتىشقاندۇ ؟

چىمەنگۈل ھەسرەت بىلەن «ئۇھ» تارتىپ قويدى . ئۇ يېقىندىن بۇيان ياسىنجاندىن ئەنسىرەپ قالدى . ماشىنا ۋەقەسىنىڭ باھانىسى بىلەن ياسىنجان ئەنۋەرنى كۇندە دېگۈدەك يوقلاپ تۇرىدى . بۇ ئىش چىمەنگۈلنىڭ يۈرىكىنى ئازابلايتتى ، ئەنسىزچىلىكە سالاتتى . ئۇنىڭغا ياسىنجان بارغانچە ئۆزىگە بۇرۇنقىدەك مۇئامىلە قىلمايۋاتقاندەك ، بارغانچە سالقىن قاراۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ بىئارام قىلاتتى . «ھەلىمە بىلەن يوشۇرۇن كۆرۈشۈپ تۇرۇۋاتامدۇ - يا ؟» دەپمۇ ئويلىدى ئۇ ۋە ياسىنجانغا تۇيدۇرماستىن كۆزىتىپمۇ باقتى . لېكىن بۇ ھەقتە بىرەر گەپ - سۆزمۇ ئاڭلىمىدى . شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم ئەمەس ئىدى . «بۇ كۇندە ئەر خەققە ئىشەنگىلى بولمايدۇ ، — دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ،— ئۇلارغا ئىشەنگەندىن يانچۇققا ئىشىنىش كېرەك... ئۇنىڭ مۇشۇنداق ھوقۇقى بار چاغدا پايدىلىنىپ ، ئۆزۈمنى چىڭ

دىۋالغىنىم تۇزۇك··· » ، چىمەنگۈلنى خۇش قىلىۋاتقىنى نۇرىمان بىلەن قىلىۋاتقان ئوغۇت سودىسى ئىدى . ھازىرغىچە پايدىسى «لوق ـ لوق» تېگىۋاتىدۇ . بۇ پۇللارنى ئۇ ياسىنجانغا بىلدۈرمەي ئايرىم تىقىپ قويدى . ئۇنىڭدىن باشقا كېلىۋاتقان سالام ـ سوۋغاتلارنىڭ كۆپ قىسمىنى سېتىپ ئۇنىمۇ جايلاشتۇردى . بۇ پۇللار ئۇنىڭ بىر ئۆمۈر باياشات تۇرمۇش ئۆتكۈزۈشىگە يېتىدۇ···

— ئەنۋەرنى يوقلاپ قويامسەن ؟ — چىمەنگۈل ساپادا سوزۇلۇپ يېتىپ تېلېۋىزور كۆرۈۋاتقان ئوغلىدىن سورىدى .

ئادىلجان تەرىنى تۇرۇپ ئالايدى :

— بېشىمنى ئاغرىتمىغىنا ، ئاپا ،— دېدى ئۇ خۇشياقمىغاندەك بېشىنى چايقاپ ، — ئۇنىڭ ئالدىغا نېمىدەپ بارىمەن ؟··· مەنچۇ ، ئۆمرۈمدە بىرەرىدىن كەچۈرۈم سوراپ باقمىغان···

— داداڭ كېلىپ سورىسا نېمە دەيسەن ؟

— باردىم دەپ قويارمەن . دادام ئاڭغىچە ئۇنتۇپمۇ قالىدۇ .

شۇ ئارىدا ئۆمەكتىن تېلېفون كېلىپ ، چىمەنگۈل ئالدىراپ ئىدارىغا ماڭدى . ئادىلجان كىيىمىنى ئالماشتۇرۇپ كوچىغا چىقىتى ـ دە ، يانفونىنى ئېلىپ تېلېفون قىلدى :

— ئېلىشاتمۇ سەن ؟ — دېدى ئۇ خۇشخۇي كۈلۈپ ، — مەن ئاكاڭ ، نېمىش قىلىۋاتىسەن ؟ مەنمۇ··· داشۆنى ئوقۇپ چىقتىم ، ھە ، ئىچىم پۈشۈپ كەتتىغۇ ئاداش ، بىردەم ھاردۇق چىقارمايلىمۇ ؟ ئەتىگەندىن بۇيان بوۋاينىڭ پەندى ـ نەسىھەتىنى ئاڭلاپ كاللا قاپاق بولۇپ كېتەي دېدى . نەگە بارىمىز ؟ «قىزىلگۈل» گىمۇ ؟ ھە بوپتۇ ، شۇ يەردە كۆرۈشەيلى ! — ئادىلجان تېلېفوننى ئېتىپ خۇشخۇي ئىسقىرتىپ قويدى .

بۇگۈن ھاۋا ئوچۇق ، سېنتەبىر قۇياشى شەھەرنى ئىللىق نۇرغا كۆمگەن ئىدى . كوچىدا رەڭگارەڭ ماشىنىلار ، قىزلار قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇراتتى . ئادىلجاننىڭ كۆڭلى يايراپ كەتتى . ئۇ پىيادىلەر يولىدا ئۆزىگە قارشى كېلىۋاتقان قىسقا يوپكا ، مەيدە-

سى يېرىم ئوچۇق كوپتا كىيگەن زىلۋا قىزغا كۆزى چۈشتى ۋە يېقىن كەلگەندە ئۇنىڭغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويدى . قىزمۇ ھودۇقسقان ھالەتتە قايرىلىپ قاردى . «بولىدىغان نېمە ئىكەنا! » دېدى ئادىلجان ئىچىدە ۋە ئۆزىچىلا كۈلۈپ قويدى .

30

ياسىنجان ۋالىينىڭ ئائىلىسىگە كەلگەن كۆڭۈلسىزلىك ئۆتۈپ كەتتى . پۈتۈن شەھەرگە پۇر كەتكەن ، ھەممە سورۇنلاردا پاراڭنىڭ تېمىسىغا ئايلانغان ئادىلجان ۋەقەسى بىرنەچچە ۋاق قىزىق نۇقتا بولۇپ مۇھاكىمە قىلىنغاندىن كېيىن ، ئاخىرى ئۆز ئايىغىدىن جىمىپ قالدى . ھايات يەنە ئۆز ئىزىغا چۈشتى .

چىمەنگۈل بىر ـ ئىككى ھەپتە تالا ـ تۈزدىمۇ كۆرۈنمىدى . ئۇلارنىڭ قاتار چېيىمۇ توختاپ قالدى . ئادىلجاننىڭ ئىشى بىر تەرەپ بولۇپ كوچىدىكى گەپلەر بېسىققاندىن كېيىن چىمەنگۈل ئۆيده ئولتۇرالمىدى . ئۇنىڭ ئويۇن خۇمارى يەنە تۈتۈپ نۇرمانىنى ئىزدەپ باردى . نۇرمان بولسا ئۇنى يېڭى بىر تەكلىپ بىلەن قارشى ئالدى :

— شاڭخەيده بىر شېرىكىم بار ئىدى . قايسى كۈنى تېلېفون قىپتۇ ، يېڭى مالىلار چىقتى ، كەلسىڭىز زاۋۇت باھاسىدا ئېلىپ بېرىمەن دەيدۇ . ھېسابلاپ باقسام ، بىرگە ئىككى پايدا قىلىدىكەن ، شۇنىڭغا «غاچچىده» بېرىپ كەلسەم بولامدىكىن دەۋاتىمەن .

— ئۇ شېرىكلىرى ئەر كىشىدۇ ؟— چىمەنگۈل قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ سورىدى .

— ھاجىم ئادەم ، — دېدى نۇرمان «ۋىللىده» قىزىرىپ .

— ھازىرقى ھاجىملارنى ئوبدان بىلمىمىز ،— دېدى چىمەنگۈل كۈلۈپ تۇرۇپ ،— قايىر ھاجىمغا نۇرمانىنى ئەۋەتمىسىلە ، دەپ قويىمەن جۇمۇ !

— ژاييەي ، بىزنىڭ ئۇ ھاجىمچۇ ، پۇل كېلىدىغان ئىش بولسا دوزاخقا ئەۋەتىشكىمۇ رازى . ئۇنىمايۋاتقان ئادەم باشقا .

— كىم ؟... ھە ، بىلدىم ، تۇرغۇن شىجاڭ ئىكەنده ؟

نۇرىمان كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ كۈلدى .

— سىلىنى يالغۇز ئەۋەتىشكە مەن بولسامۇ ئۇنىمايمەن ، ئويۇننى سىلى يالغۇز ئويناپ ، بىزنى ماڭۇ يەردە چۈشۈرۈپ يۈرىدىكەنمىز ـ ده ؟

— ئۇنداق بولسا بىللە بېرىپ كېلەيلى... يا بۇداقى چاينى شۇ ياققا بېرىپ ئۆتكۈزۈپ كېلەمدۇق ـ يا ؟

چىمەنگۈلگە بۇ تەكلىپ خۇشياقتى .

— بۇ يىل ئۆمەكتىن بىرنەچچە ياش ئارتىسلارنى شاڭخەي مۇزىكا ئىنستىتۇتىغا بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتمەكچى بولغانتۇق . شۇنى ئالاقىلاشقاچ ئويناپ كەلمەيمەنمۇ ، بۇمۇ بولىدىغان گەپ بولدى ، قالغان خوتۇنلارنى قانداق قىلساق بولار ؟

— ھەممىسگە دەپ باقايلى ، مېنىڭچە ، شاڭخەي دېسەك ھەممىسى بىر ئامال قىلىپ بارىدۇ جۇمۇ ! يول كىراسىنى ھەر-كىم ئۆزى چىقارسۇن ، سىلىنىڭكىنى خىزمەت ئۈچۈن بولىدىغان بولسا ھۆكۈمەت كۆتۈرىدۇ .

— بۇنچىۋالا خوتۇنلارنى ئېلىپ بارسىلا ، ئۇ ھاجىملىرى قورقۇپ قېچىپ كېتەرمىكىن ؟ ئۇ ياقنىڭ ئاغىنىلىرىمۇ بارىدۇ ؟

— بارىدۇ ، زېرىكتۈرۈپ قويمايدۇ ، — دېدى نۇرىمان مەنـ-لىك كۈلۈپ ، — راست ، سىلىگە بىر مەسلىھەت بار ئىدى .

— نېمە ئىش ؟

نۇرىمان ئۇستەل تارتمىسىدىن بىر دەپتەرنى ئېلىپ ئاچتى .

— بۇ قېتىم سېتىلغان ئوغۇتنىڭ پۇللىرى يىغىلىپ بولـ-دى ، جەمئىيىسى ماڭۇ ،— دېدى ئۇ دەپتەرنى كۆرسىتىپ ،— مەن چايدىكى ئاياللارنىڭ قوشقان دەسمايىسى بويىچە پايدىنى بۆلۈپ چىقتىم ، كۆرۈپ باقاملا .

چىمەنگۈل دەپتەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ رازى بولغان قىياپەتتە بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى . چۈنكى ، چىمەنگۈلنىڭ ئا-لىدىغىنى باشقىلارنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە جىق ئىدى .

— بۇنى كۆرسەتسىلە ئاۋۇ خېنىملارنىڭ ئىچى ئۆرۈلۈپ كېتەرمىكىن ؟

— ئۇلارغا بۇنى كۆرسىتىمەن دەملا ؟ ئۇلارغا ئېلان قىلىدە-غىنىمىز ماۋۇ ، — دېدى نۇرىمان تارتمىدىن باشقا بىر دەپتەرنى ئېلىپ چىمەنگۈلگە بەردى .

— ھە ، ماۋۇ بوپتۇ ، — دېدى چىمەنگۈل دەپتەرنى كۆرۈپ چىقىپ ، — بار جاپانى ئىككىمىز تارتىپ ، يەنە ئۇلار بىلەن تەڭ ئالساق ئادىللىق بولمايدۇ - دە ! ھېلىمۇ شۇنچىلىك نەپ بېرىۋاتە-مىز ، شۇنداقمۇ ؟...

— مەنمۇ شۇنى دەيمەن...

— مېنىڭچە ، پۇلنى ھازىر تارقاتماي تۇرسىلا . شاڭخەيدىن كەلگەندىن كېيىن بەرسەكمۇ بولىدۇ... ھېلىقى ھاجىمىڭىز دېگەن مالىلار ياخشى بولۇپ قالسا شۇ پۇلغا ئىككىمىز مال ئەكېلەرمىز .

— بۇمۇ بولىدۇ ، ھازىر ئۇ دېگەن مالىلار بازاردا يوق ، جايىدا بولۇپ قالسا نەچچە يۈز مىڭ بىراقلا كېلىپ قالىدۇ .

— نۇرىمان ، — دېدى چىمەنگۈل خۇش بولۇپ ، — مەن سىلىگە ئىشىنىمەن ، سىلى مېنى زىيانغا ئۇچراتمايلىغۇ ؟

— خاتىرجەم بولسىلا ، شۇڭا بۇ سودىنى سىلىگىلا دەۋا-تىمەن .

— سودىنىغۇ تەڭ قىلىدىغان بولدۇق ،— دېدى چىمەنگۈل كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ،— تاماشىنىچۇ ؟ ئۇنىڭدا بىزنى ئايرىپ قويمايدىغانلا ؟

— سىلىنى تېخى تالاشتا قېلىپ مەن بوينۇمنى قىسىپ قالامدىمكىن ، دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن...

ئۇلار مەسلىھەتنى شۇنداق پىشۇرۇشتى . نۇرىماننىڭ تەكلە-

چى قالغان ئاياللارنىمۇ قىزىقتۇردى . پەقەت ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان ئايشەم ئازراق كېچىكتۈ-رۇپ بېرىشنى ئېيتقانىدى ، چىمەنگۈل ئۇنىمىدى .

— بۇ بىرنەمىنىڭ ئىشى تۈگىمەيدۇ ، — دېدى ئۇ ، — بولدى ، ئۆزىمىز كېتىۋېرەيلى ! باشقىلار چىمەنگۈلنىڭ بۇيرۇقىغا قارشى گەپ قىلالمىدى .

بۇ ھەيۋەتلىك شەھەرگە نۇرماندىن بۆلەك ھېچقايسىسى كېـ-لىپ باقمىغانىدى . ئاسمان ـ پەلەككە تاقاشقان چىرايلىق بىنا-لار ، كوچىلارغا پاتماي مېڭىۋاتقان پىكاپلار ، ئىچىگە كىرسە ئېـ-زىپ قالغۇدەك چوڭ ماگىزىنلار ، ئۇ يەردىكى بىر ـ بىرىدىن ئېسىل مالىلار ئاياللارنىڭ كۆزىنى ئالا چەكمەن قىلىۋەتتى . نۇرە-مانىنىڭ شېرىكى ئەكبەر ھاجىم ئۇلارنى شاڭخەينىڭ ئەڭ گۈزەل ، مەنزىرىلىك يەرلىرىگە ئاپىرىپ كۆرسەتتى . خۇاڭپۇجياڭ دەريا-سىدا پاراخوتتا ئايلاندۇردى ، كەچلىرى بەزمىخانىلارغا ئەكىردى . ئەكبەر ھاجىم چىمەنگۈل پەرەز قىلغانىنىڭ ئەكسىچە يېشى قىرىققا ئەمدىلا ئۇلاشقان ، ياۋروپاچە ياسىنىپ يۈرىدىغان يېگىت ئىكەن . ئۇنىڭ دۇنيادا بارمىغان دۆلەتلىرىمۇ ئاز ئىكەن . ھەرەمگە ئىككى قېتىم بېرىپتۇ ، لېكىن ھاراقنى سۈدەك ئىچىدىكەن . چىمەنگۈل ئۇنى بىر كۆرۈپلا يارىتىپ قالدى . ئۇمۇ چىمەنگۈلگە يەر ئاستـ-دىن مەنىلىك قاراپ قويياتتى .

چىمەنگۈل بىلەن نۇرمان ئىككىسى بىر ياتاقتا ياتقانىدى . ئۇلارنىڭ بۇ شەھەرگە كەلگىنىگە بىر ھەپتە بولدى . چىمەنگۈل مۇزىكا ئىنستىتۇتىدىكى ئىشىنى بىرەر سائەتتىلا تۈگەتتى . قال-غان كۈنلىرى ئۇلار شەھەرنى ئايلىنىش بىلەن ئۆتكۈزدى . بۈگۈن ئاياللار ماگىزىنلارغا مال ئالغىلى چىقىپ كېتىشتى . چىمەنگۈل «ھېرىپ قاپتىمەن ، دەم ئالاي» دەپ ياتاقتا قالدى . نۇرمان بولسا ئەكبەر ھاجىم بىلەن زاۋۇتقا بېرىپ مال كۆرمەكچى بولۇپ چىقىپ كەتتى .

چىمەنگۇل ياتاقتا يالغۇز قالدى . ئۇ نەچچە كۈندىن بۇيان شەھەرنى كۆرۈپمۇ زېرىكتى . قاياققا قارىسا ئۆ مىغلىدىغان ئادەم ، ماشىنا... نۇرىمانىنىڭ تونۇشتۇرۇپ قويماقچى بولغان يىگىتىنىڭمۇ تايىنى بولمىدى . تۇنۇگۈن ئەكىبەر ھاجىم دېۋىدەك يوغان ، قاپقارا بىر ئادەمنى باشلاپ كەلگەنىدى ، چىمەنگۇل ئۇنى كۆرۈپلا ئەرۋاھى ئۇچتى . ئۇ تىنماي ۋالاقلاپ سۆزلەيتتى ، ئاخىرى چىمەنگۇلنىڭ ئىچى پۇشۇپ نۇرىمانىنى سىرتقا چاقىردى :

— ئاۋۇ ۋالاقتەگكۈرنى نەدىن تېپىپ كەلدىلا ؟ — دېدى ئۇ ئاچچىقى كېلىپ ، — كۆڭلۈمنى ئىلەشتۇرمەي كۆزۈمدىن يوق قىلسىلا !

«نۇرىمان مەندىن قورقۇۋاتامدۇ ؟ — چىمەنگۇل شۇنى ئەسلەپ ئەلەم بىلەن ئويلىدى ، — شاڭخەيدەك شەھەردە سودىگەرلەر ئازمۇ ؟ ئەكبەر ھاجىممۇ ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپلا تۇرىدىكەن ، باشلاپ ئەكەلگەن ئادىمىنى كۆرمەمدىغان ، نۇرىمانىنىڭ شۇنچىۋالا نېمە خىسلىتى باردۇ ؟...— چىمەنگۇل ئويلىغانچە نۇرىمانغا ئۆچ-مەنلىكى قاينىشقا باشلىدى ، — سېنىمۇ شەھەردە بېشىڭنى كۆتۈرگۈزۈپ قويغان ئادەم مەندۇرمەن ، بولمىسا ھالىڭ چاغلىق ئىكەندۇق . ئەمدى تۆت تەڭگە قولۇڭغا كىرىپ ماڭا تارلىق قىلىۋاتامسەن ؟ كونىلار : ‹ئايال خەقنىڭ ھەقىقىي دوستى بولمايدۇ › دەپ راست ئېيتقان ئىكەن . مەنمۇ ئەزەلدىن دوستقا ئىشەنمەيتتىم ، راست چىقتى ، شاڭخەيدەك يەرگە ئەكىلىپ قۇرۇق ئەكىتىدىغان ئوخشايدۇ بۇ ! شۇ قىلغىنىڭغا ئەكبەر ھاجىمنى ئۆزۈمگە تارتىۋالسام قانداق قىلسەنكىن ؟... »

ئىشىكنىڭ يېنىك چېكىلىشى چىمەنگۇلنىڭ خىيالىنى ئۈزۈۋەتتى ، ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ يايراپ كەتتى . ئىشىكتە چىرايلىق كىيىنگەن ، ئۆزىدىن گۈپۈلدەپ ئەتىر پۇراپ ئەكبەر ھاجىم تۇراتتى .

— كېلىڭ ، كېلىڭ ، — دېدى چىمەنگۇل ناز بىلەن ئەركە-

لەپ . ئۇنىڭ كۆزىگە ئەكبەر ھاجىم بۆلەكچە چىرايلىق كۆرۈنۈپ كەتتى .

— ئۆزىڭىز يالغۇزمۇ نېمە ؟ — ئەكبەر ھاجىم ئۆي ئىچىگە كۆز يۈگۈرتۈپ سورىدى ، — نۇرىمانچۇ ؟

— نۇرىمان بولمىسا قورقامسىز نېمە ؟

— ياق ، بۇگۈن زاۋۇتقا بىللە بارايلى دېگەن .

— بۇ گەپچە ، سىزنى تاشلاپ كېتىپتۇ ـ دە ،— دېدى چىمەنگۇل مىيىقىدا كۈلۈپ ، — ئەتىگەن زاۋۇتقا بارىمەن دەپ كەتكەن ئىدىغۇ ، سىزگە تېلېفون قىلمىدىمۇ ؟

— تېلېفونۇمنىڭ توكى تۈگەپ قاپتىكەن...

— ئولتۇرۇڭ ، — دېدى چىمەنگۇل كارىۋاتنى ئىما قىلىپ ، — ئۇسساپ قالغانسىز كولا ئىچەمسىز ؟

ھاجىم ماقۇل دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتتى . چىمەنگۇل توڭلاتقۇدىن بىر قۇتا كولانى ئېلىپ ئاغزىنى ئاچتى ـ دە ، ئەكبەر ھاجىمغا تۇتتى . قۇتىنى ئالغىچە ئۇنىڭ قولى چىمەنگۇلنىڭ نازۇك بارماقلىرىغا تېگىپ كەتتى . چىمەنگۇل ئۇنىڭغا قاراپ تەبەسسۇم بىلەن جىلمايدى . بۇنى كۆرۈپ ئەكبەر ھاجىمنىڭ يۈرىكى جىغىلداپ توك سوققاندەك تىترەپ كەتتى . چىمەنگۇلمۇ ئالدىدىكى يىگىتنىڭ ھاياجان بىلەن چاقناپ كەتكەن كۆزلىرىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى سېزىپ بولدى .

— نۇرىمان بىلەن ئارىلىشىۋاتقىلى ئۇزۇن بولدىمۇ ؟ — چىمەنگۇل ئۇنى گەپكە سالماقچى بولۇپ سورىدى .

— ئۇزۇنمۇ ئەمەس ، ئۆتكەن يىلى ئۇرۇمچىدە بىر ئولتۇرۇشتا تونۇشۇپ قالغان ، ناخشىغا خېلى پەيزى بار ئىكەن... شۇنىڭدىن بۇيان تېلېفونلىشىپ تۇرۇۋاتىمىز ، يېڭى مال چىقسا خەۋەر قىلىمەن .

— نۇرىمانغا ھەيرانمەن ، — دېدى چىمەنگۇل مىيىقىدا كۈلۈگۈنچە ، — تونۇشلىرىمۇ جىق ئىكەن ، ھەممىسگە يېتىشىپ

ئۇلگۈرىدىكەن ، مەن ئۇنىڭغا قول قويدۇم .

— مەنمۇ بۇ ئايالنى چۈشىنىپ كېتەلمىدىم ، — دېدى ئەكىبەر هاجىم ، — ئاغزى بىلەن يۈرىكى باشقا ئىكەن ، مەن بولمىسا ئۇنىڭغا ئاز پايدا بەرمىدىم ، ئىنساپ قىلمايدىغان ئايال ئىكەن...

— ئەرلەرمۇ ئەخمەق بولىدىكەن ، قاپاقنى ئەمەس باراڭنى پۇلغا ئالىدىكەن...

چىمەنگۈلنىڭ بىرنەچچە ئېغىز سۆزى ئەكبەر هاجىمنى ئېرىتىپلۇەتتى . ئۇ دەسلەپ نۇرىمان ئۇنى تونۇشتۇرغاندا بۇ ئايالىدىن چۆچۈگەن ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى سىپايە تۇتۇشقا تىرىشقان ئىدى . نۇرىمانمۇ : «ئۇنى ئويۇن - تاماشىدا يوق ، تۇز ئايال ، يەنە چاقچاق قىلىپ يۈرمەكچۇ جۇمۇ» دېگەنىدى . «سەن ئەسلىدە مەندىن قورۇپتىكەنسەنده ، بۇنىڭ خۇلق - نازى سېنىڭدىن قېلىشمىغۇدەك تۇرىدۇ ، كۆرۈپ باقايچۇ ؟...» ئەكبەر هاجىم شۇلارنى ئويلاپ چىمەنگۈلگە يېقىن سۈرۈلدى .

— سىز بىلەن بالدۇرراق تونۇشماپتۇق ، — دېدى ئەكبەر هاجىم چىمەنگۈلنىڭ قولىنى ئاستا تۇتۇپ ، — هېلىمۇ كەچ ئەمەستۇ ؟

— بار نەپنى باشقىلارغا بېرىپ بولغاندىمۇ ؟

— سىزگىمۇ بار .

— تاينىلىق ،— چىمەنگۈل ئەركىلىدى ، — نۇرىمان ماڭۇ بۇرۇتىڭىزنى بىر تالدىن يۇلۇۋېتەرمىكىن ، پونى ئازراق ئېتىڭ .

— مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسىز ، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ئۇ نېمىدى ؟

ئەكبەر هاجىم ئۇنى تارتىپ قۇچىقىغا ئالدى - دە ، ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۆيۈشكە باشلىدى . چىمەنگۈل بولسا ئۇنىڭ قۇچىقىدا ناز بىلەن ئىڭرايتتى . هاجىم ئۇنى كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا يانتۇزدى...

ئىشىكنىڭ شاراقلاپ ئېچىلىشىدىن ئۇلار چۆچۈپ قوپۇشتى .

كۆزلىرى ھەيرانلىق ، غەزەپ ئارىلاش چەكچەيگەن نۇرىمان ئۇ-
شكىتە داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى . ئۇ كارىۋاتتا قىپيالىڭاچ يانقان
چىمەنگۈل بىلەن ئەكبەر ھاجىمغا تېڭىرقىغاندەك قاراپ تۇراتتى ،
چىرايى قورقۇنچلۇق تاتىرىپ كەتكەنىدى . ئۇ ۋۇجۇدىنى ئۆرتەۋاتـ
قان ئاچچىقىنى كۆچ بىلەن بېسىپ تۇراتتى . ناۋادا چىمەنگۈلنىڭ
ئورنىدا باشقا بىرى بولغان بولسا نۇرىمان بوش قويمىغان ، دوستـ
لۇققا قىلغان خىيانىتى ئۈچۈن ئاللا - توۋۇنى كۆرسەتكەن بولار
ئىدى . لېكىن ئۇ چىمەنگۈلگە ئۇنداق قىلىشقا پېتىنالمىدى .
ئەقىل ئۇنىڭ ئاچچىقىنى بېسىپ چۈشتى . ئۇ زەھەرلىك كۈلگـ
ىنچە ئەكبەر ھاجىمنىڭ ئالدىغا كەلدى :

— مېنى ئەخمەق قىلغىنىڭ يەتمەي ، ئەمدى دوستۇمنى
بوزەك قىلغىلى تۇردۇڭمۇ ؟— دېدى غەزەپ بىلەن ،— ھوي ئىپـ
لاس ، يوقال بۇ يەردىن !...

ئەكبەر ھاجىم ئالمان - تالمان كېيىمىنى كىيدى - دە ،
ئۆيدىن چىقىپ كەتتى . ئۆيدە ئەمدى نۇرىمان بىلەن چىمەنگۈل
قالدى . چىمەنگۈل بۇ تاسادىپىيلىقتىن ئەس - ھوشىنى يىغىپ
بولالمىغانىدى ، ئۇ نۇرىمانغا قانداق تاقابىل تۇرۇشنى ئويلاپ بىر
يەرگە كېلەلمەيۋاتاتتى ، ئاخىرى نۇرىمان ئۇن قاتتى .

— بۇ سودىگەر دېگەن نېمىلەر ئېشەككە ئوخشاش ، كىم
ئۇچقاشسا شۇنىڭغا ئارتىلىمەنلا ، دەپ تۇرىدۇ . ماۋۇ ئەكبەر دې-
گەننى خېلى تۇزۇكمىكىن دېسەم ، بۇمۇ شۇلاردىن قېلىشمايدىغان
نېمە ئىكەن .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ چىمەنگۈلنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشتى .

— مەن ئۇقمايلا قالدىم قارىسىلا ،— دېدى چىمەنگۈل ئۆزۈ-
نى ئاقلاپ ،— ئۇ سىلىنى ئىزدەپ كەپتىكەن ، ھېچ گەپتىن -
ھېچ گەپ يوق ئېسىلىۋاتامدۇ ؟ قورقۇپ جېنىم چىقىپ كېتەي
دېدى ، ھېلىمۇ سىلى كېلىپ قالدىلا ، ۋاي توۋا !...

«قورقۇپ كېتىپتۇمىش ؟ — نۇرىمان ئاچچىق بىلەن كۈلۈپ

قويدى ، — ناياقشىپ بەرگەنسەن ؟... سەندە ئىنساپ دېگەن يوق ئىكەن . سەن ۋىلايەتكە كەلگەندىن بۇيان ، مەن ساڭا ئاز نەپ بەردىمۇ ؟ كىيىدىغان كىيىملىرىڭنى ، ئالتۇن جابدۇقلارنى بىر تىيىن ئالماي بىكارغا بېرىپ كېلىۋاتىمەن ، ئوغۇت سودىسىدىمۇ پايدىنىڭ جىقىنى ساڭا بېرىۋاتىمەن ، يەنە شۇنىڭغا رازى بولماي مېنىڭ نېسىۋەمگە چاڭ سېلىۋاتقىنىڭنى قارا... سەن نۇرمانىنى بوش چاغلاپ قاپسەن . «نېمە قىلسام كۆتۈردۇ» دەيدىغان ئوخشايسەن ، ئۇنداق ئىش يوق ، ئەمدى نۇرمانىنى كۆرۈپ قوي !... »

— چىمەنگۈل !— دېدى ئۇ ئىچ ئاغرىتقان بولۇپ ، — كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا ، ئالىدىغان مالنى دېمىگەن بولساق ئۇنداق نېمىلەرنىڭ چىرايىغا قارايدىغان ئىش يوق ئىدى ، مەن سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا بەك خىجىل...

چىمەنگۈل نۇرمانىنىڭ گېپىگە نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى . شۇنىڭدىن كېيىن نۇرمان بۇ گەپنى ئىككىنچى تىلغا ئالمىدى . ئۇلارنىڭ شاڭخەيدىكى چاي ئويۇنىمۇ شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى .

چىمەنگۈللەرنىڭ ئىچكىرىگە بېرىپ چاي ئويناپ كەلگەنلىكى بۇ كىچىككىنە شەھەرگە پۈر كەتتى . ئاياللار ئۇچۇن بۇنچىلىك گەپ تېپىلغۇسىز دەسمايە بولدى ، توي ـ تۆكۈن ، چايلاردا قىزىق نۇقتىغا ئايلاندى . چىمەنگۈلنىڭ تەلىيىگە شۇ كۈنلەردە ياسىنجان ۋالىي ئۇرۇمچىگە يىغىنغا كەتكەنىدى . ئۇ ئېرى كەلگىچە بۇ گەپلەرنىڭ بېسىقىپ قېلىشىنى تىلەيتتى ، لېكىن بۇ گەپلەر بېسىقىش بۇ ياقتا تۇرسۇن ، تېخىمۇ ئاۋۇپ كېتىۋاتاتتى .

ئۇلار شاڭخەيدىن قايتىپ كېلىپ ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئايشەم نۇرمانىنىڭ دۇكىنىغا كېلىپ ، ئۇلارنىڭ شاڭخەيدە قانداق ئويىنىغانلىقلىرىنى سۇرۇشتۇردى . نۇرمان ئۇنىڭغا ئەھۋاللارنى بىرقۇر دەپ بېرىپ كېلىپ :

— چىمەنگۈلنىڭ ئاجايىپ قىلىقى بار ئىكەن قارىسىلا ،

ئايشەمنى نەچچە كۈن ساقلايلى ، دەپ شۇنچە يالۋۇرۇپ كەتسەك ئۇنىمىدى دېسە . سىلى رەنجىتىپ قويغانمىتىلىمىكىن ؟

— مەن نەدە يۈرۈپ رەنجىتىمەن ، — دېدى ئايشەم ھەيران بولۇپ ، — ھېلىمۇ نېمە دېسە «ھە» دەپ تۇرۇۋاتىمەن . ئاڭلىسام ، مېنىڭ ئۈستۈمدە خېلى گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈپتۇ ، سىلىمۇ ئاڭلىغانلا ؟

— ياق... نېمە دەپتۇ ؟

— «ئايشەم باشقارمىنىڭ باشلىقى بولغان بىلەن قولىدىن پوق كەلمەيدىغان قۇرۇق ھەيكەل ئىكەن ، مەن ئۇنىڭ ئورنىدا بولغان بولسام خېلى ئىشلارنى قىلاتتىم» دەپتۇ . ئۇ ياقىنىڭ مېنىڭ ئورنۇمغا كۆزى چۈشكەن ئوخشايدۇ .

— ۋېيەي ، شۇنداق دەپتۈمۇ ؟ — ئۈرىمان بېشىنى چايقىدى ، — بۇ ئايال دېسىمۇ دەيدۇ ، ھېچنىمىگە تويمايدىغان ئايال ئىكەن... تېخى تۇنۇگۈن كېلىپ ماڭا نېمىدەپ ماڭا ئوغۇتلىنىڭ پايدىسىنى ئاز بەرمىگىلار ، دەپ خاپا بولۇپ كەتتى . راست گەپنى قىلسام ، ئايشەم ، ئۇنىڭغا سىلەردىن بىر ھەسسە ئوشۇق بەرگەن .

— بۇ قانداق گەپ ؟— ئايشەم شۇ ھامان كۆكىرىپ كەتتى ، — ھەممەيلەن پاينى ئوخشاش قوشقان تۇرساق ، نېمىدەپ ئۇ جىق ئالىدىكەن ؟ ئۇ «مەن دېگەن ۋالىينىڭ ئايالىمەن» دەپ ئالاھىدە بولامدىكەن ، سودا دېگەندە چوڭ ـ كىچىك يوق...

— ماڭىمۇ ئامال يوق ، ئايشەم ،— دېدى ئۈرىمان ئۇنىڭغا تېخىمۇ يەل بېرىپ ، — چىمەنگۈل ھەممە يولنى مەن ھەل قىلىدىم ، شۇڭا ئىككى كىشىلىك ئالىمەن دەۋاتىدۇ .

— بىر پارچە قەغەزگە شۇنچىۋالا ھەق ئالامدىكەن ؟ بىزمۇ ئاز ئىش قىلمىدۇق ، پۈتۈن خېرىدارلارنى بىز تاپتۇق ، بۇ ھېساب ئەمەسمىكەن ؟

ئۈرىمان ئايشەمنىڭ ھازا ۋاللىقىنى ئوبدان بىلەتتى ۋە ئۇنىڭ

بۇرۇن تۇردى ئوسمان بىلەن يېقىنلىقىنى ، ئۇ ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا خېلى گەپلەرنىڭ چىققانلىقىنى ئاڭلىغانىدى . شۇڭا بۇ ئايالدىن پايدىلىنىپ ئۇنى چىمەنگۈلگە قارشى سالماقچى بولدى .

— ئۇ يەرلىرىنى دېسىلىغۇ ، ئايشەم ، ھەممىمىز تەڭ ئالساق بولاتتى ، چىمەنگۈل ھېچ نەرسە بىلەن كارى يوق ، ھەممە جاپانى سىلى بىلەن مەن تارتىۋاتىمەن ، مۇشۇ ئىشقا ئاۋارە بولۇپ دۇكاندىغىمۇ قارىيالمايۋاتىمەن . راستتىمىنى ئېيتسام ، مەنمۇ ھېرىپ قالغىلى تۇردۇم . بۇ دورەم شاڭخەيدىمۇ ھەممە چىقىمنى بىز كۆتۈرسەك يەنە رازى بولماي كەلدى .

— ۋايجانەي··· بۇ خېنىمنى ۋاي دەپ قويساق ھەددىدىن ئېشىپلا كەتكىلى تۇردى ، ۋالىي بولسا ئېرى ۋالىي ، بۇنىڭغا نېمە ئاتىكارچىلىق ؟···

نۇرىمان ئايشەمنى يەنىمۇ ئېچىتماقچى بولدى .

— چىمەنگۈل چوڭ بولمىغان ئايال ئىكەن ، — دېدى ئۇ ، — بىز چايدىكىلەر بىر ـ بىرىمىزنىڭ ھۆرمىتىنى قىلساق بولاتتى ، بۇ ئايالغا ھېچكىم يارىمايدىكەن ، باشقىلار ئاڭلاپ قالار دېمەي خەقنىڭ غەيۋىتىنى قىلىۋېرىدىكەن .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئايشەم سەگەكلەشتى .

— مېنىڭ ئۇستۇمدە يەنە نېمىلەرنى دەپ يۈرىدۇ ؟

— ئايشەم ، بۇنى سورىمايلا قويسىلا ، مەنمۇ ئاڭلىمىدىم .

— نۇرىمان ! بىز نېمە بولسىمۇ مۇشۇ يەرلىك ، تۇنۇگۈن ـ بۈگۈن ئارىلىشىۋاتقانلار ئەمەس ، ماڭىمۇ ئىشەنمەملا ؟

— ئۇنداق ئەمەس··· شۇنىسى چىمەنگۈلدىن چۆچۈپ قالدىم . مەنغۇ ئىنسانغا تىنىمىدىم ، ماۋۇ گەپنىمۇ مەن دېمىدىم جۇمۇسىلا !

— مەن سىلىنى ھەرگىز ساتمايمەن .

— سىلىنىچۇ تۇردى شۇجى بىلەن شۇنداق ئىكەن ، دەيدۇ .

ئايشەم بىردەم تاتىرىپ تۇرۇپ كېتىپ ئاچچىقى بىلەن كۈلدى .

— شۇنداق دەمدۇ؟ — دېدى ئۇ دىمدىغىنى قېقىپ قويۇپ ، — بۇ خوتۇن تولا مېنىڭ ئاغزىمنى ئاچمىسۇن ، ئاۋۋال ئۆزىنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ باقسا بولىدۇ ، مەنغۇ ئۆزۈمگە ئاق... مەنچۇ ، ئۇنىڭغا ئوخشاش خەقنىڭ ئۆيىنى بۇزۇپ ئېرىنى يولدىن چىقارمىدىم ، نېمە يېتىم قوۋۇرغامنى ئېگىدۇ؟ ئۇنىڭچۇ ، ئۇرۇمچىدە خېلى داڭقى بار نېمە ئىكەن...

نۇرىمان ئىچ - ئىچىدىن يايراپ كەتتى . ئايالالار ئۇچۇن شۇنچىلىك گەپنىڭ ئۆزى كۇپايە . ئايشەمگە ياققان ئوت تېزلا تۇتاشتى . ئەمدى بۇ ئوتنى ئۆچۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ... «چىمەنگۇل ، — دېدى نۇرىمان ئايشەمنىڭ ئەلپازىغا قاراپ ، — خەقنىڭ نېسىۋىسىگە كۆز ئالايتقانىنىڭ دەردىنى ئەمدى تارتىلا ، نۇرىماننى ئۇنچۇالا بوش چاغلىمىسىلا ! سىلى ئەكىبەر ھاجىمنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرمىغان بولسىلا ماڭا نەق يىگىرمە مىڭ پايدا بار ئىدى ، قاراپ تۇرۇپ قۇرۇق قالدىم . ماڭىمۇ ، ئۆزلىرىگىمۇ قىلدىلا ، ماۋۇ ئايشەم دېگەن قېپقىزىل سارىاڭ خوتۇن ، ئەمدى بۇنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈپ باقسىلا... »

نۇرىمان ئويلىغاندەك نۆۋەتتىكى چايدا ئايشەم پارتلىدى .

— تەقسىماتتا ئادىللىق بولمايۋاتىدۇ ، — دېدى قوپۇپ ، — باشتا پاي قوشقاندا پۇلنى ھەممىمىز تەڭ چىقارغان ، پايدىنمۇ تەڭ كۆرىمىز دېيىشكەن . بىرنەچچە ئايدىن بۇيان قارىساق پايدىنىڭ تايىنى بولمايۋاتىدۇ ، بىزلەرمۇ ئوقۇغان ، تۇت ئەمەلنى ئوبدان بىلمىمىز ، بۇ پايدا نەگە كېتىپ بارىدۇ؟ بەزىلەر قىلغان ئىشنىڭ تايىنى يوق لوق - لوق ئېلىۋېتىپتۇ ، نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟

— كىم لوق - لوق ئېلىۋېتىپتۇ؟ — چىمەنگۇل ئۆزىگە ئېلىپ سوردى .

— سىلى ئېلىۋېتىپلا...

— ئايشەم ، — دېدى چىمەنگۇل كۆكىرىپ ،— قارىسىغا ئۇسمەيلى ، كېيىن دېگەنلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي قالمىسىلا جۇمۇ !

— قارا چاپلاش دېگەن سىلىدىن ئايلانسۇن ،— ئايشەم بوش كەلمىدى ،— خەقلەرنىڭ ئۇستىدىن ئۇزۇن ـ قىسقا گەپلەرنى قىلىۋاتقان كىم ؟... ئۇنداق ئادەم ئاۋۋال ئۆزىمىزنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ باقساق بولىدۇ...

چىمەنگۈلنىڭ چىرايى قورقۇنچلۇق تاتىرىپ كەتتى .

— ئايشەم ، مەن نېمە دەپتىمەن ؟

— نېمە دېگەنلىرى ئۆزلىرىنىڭ كۆڭۈللىرىگە ئايان ، سىلى مەن دېگەن ۋالىينىڭ خوتۇنى ، نېمە قىلسام يوللۇق دەۋاتاملا ؟ بىزمىچۇ ، ئۆزىمىزگە تۇشلۇق ئادەم .

نۇرىمان ئارىغا كىرىپ يۇرۇپ جېدەلنى ئاران بېسىقتۇردى . ئايشەم دەيدىغاننى دەپ بولۇپ :

— شىركەتنىڭ ھېسابىنى ئېنىقلاش كېرەك . بولمىسا ، مەن تەكشۈرىدىغان يەرلەرگە ئىنكاس قىلىمەن ،— دېدى ـ دە ، چاي-دىن چىقىپ كەتتى .

شۇنداق قىلىپ ، شەھەردە خېلى دەبدەبە قوزغىغان چىمەن-گۈل باشچىلىقىدىكى خەير ـ ساخاۋەت شىركىتى جەڭگى ـ جېدەل بىلەن ئۆمرىنى ئاخىرلاشتۇردى .

31

چىمەنگۈللەرنىڭ شاڭخەيگە بېرىپ چاي ئۇيناپ كەلگەنلىكى-نى ئاسىيەدىن ئاڭلىغان ياسىنجان ۋالىي دەرغەزەپكە كەلدى . ئۇ چۈشتە چىمەنگۈل ئىشتىن كېلىشىگە سوراققا ئالدى :

— بۇ ئەمدى نەدىن چىققان پەدە ؟ — دېدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن ، — سىلەرگە مۇشۇ شەھەر تارلىق قىلىپ قالدىمۇ ؟

— مەن خىزمەت ئىشى بىلەن باردىم ، — دېدى چىمەنگۈل ئۆزىنى ئاقلاپ .

— قالغانلارمۇ خىزمەت بىلەن باردىمۇ ؟...

— ئۇلارنىڭمۇ ھەر خىل ئىشلىرى بار ئىكەن...

— بۇ گېپىڭىزگە كىم ئىشىنىدۇ؟— ياسىنجان ژالىي بەشىنى چايقىدى،— ئۆتكەندە ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئويناپ كەپسىلەر. «هە» دەپ قويسا چەت ئەلگىمۇ چىقىپ چاي ئوينايدىغان ئوخشىمامسىلە؟

— بارساق ئۆز پۇلىمىز بىلەن باردۇق، باشقىلارمۇ چىقىۋاتىدىغۇ؟

— سىز ئۇلارغا ئوخشاشمايسىز، بىلەمسىز؟

— هېلىمۇ سىزنىڭ يۈزىڭىزنى ئايىپ، چاقىرغان يەرلەرنىڭ ئۇنىڭ بىرسىگە بارسام بارىمەن، بولمىسا يوق. يەنە مەن گۇناھكارمۇ؟

— مەن ئۆز ۋاقتىدا سىزگە نېمە دېگەن؟ — دېدى ياسىنجان ژالىي، — بۇ يەر ئۇرۇمچىگە ئوخشاشمايدۇ، ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى سىز بىلەن مەندە، بۇنى نېمىشقا چۈشەنمەيسىز؟... ئادىلجاننىڭ ئاۋارىچىلىكىنى ئاران بېسىقتۇرۇپ تۇرسام، سىز بۇ قىلىقنى چىقاردىڭىز.

— مەن نېمە قىپتىمەن، مەن خىزمەتكە بېرىپ كەلدىم.

— خەقلەر نېمە دېيىشىۋاتىدۇ، ئاڭلاپ باقتىڭىزمۇ؟

— ۋاي - ۋۇي،— دېدى چىمەنگۈل قاش - قاپىقىنى سۈزۈپ،— بۇنداقلىقىنى بىلگەن بولسام بۇ شەھەرگە كەلمەيدىكەنمەن. ژالىي بولدۇم دەپ، بولۇپ بەردىمۇ دەيمەن. سىزنىڭ دەستىڭىزدە ئەركىن دەسسەپمۇ يۈرگىلى بولمايدىكەن - دە. بولىدى، بۇ يەردە ئۆزىڭىزلا تۇرۇڭ، مەن ئۇرۇمچىگە كېتىپ كۆزىڭىزدىن نېرى بولاي...

باشقا چاغلار بولغان بولسا ياسىنجان ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ كۆڭلىنى ياسىغان بولاتتى، لېكىن بۇگۈن ئۇنداق قىلمىدى.

— راست كېتەمسىز؟ — دېدى ئۇ چىمەنگۈلگە قادىلىپ تۇرۇپ.

— كېتىمەن!

— بۇ يەرنى ياراتمىغان بولسىڭىز ، بوپتۇ ، كېتىڭ !
چىمەنگۈل «ئېرىنى بۇنداق دەيدۇ» دەپ ئويلىمىغانىدى .
— نېمە دېدىڭىز ؟— دېدى ئۇ يېقىن كېلىپ ،— يەنە بىر دەڭا !
— كېتىمەن دېسىڭىز كېتىڭ !
— شۇنداق ـمۇ ؟— چىـمەنگۈلنىڭ لەۋلىـرى تىـترەپ كەتـتى ،— ئەمدى مېنىڭ كېرىكسىم يوق بولۇپ قالدىمۇ ؟ كۆزىڭىزگە سەت كۆرۈنۈپ قېلىۋاتىمەنمۇ ؟... شۇنداق ، ئۆزىڭىزنىڭ يۈرتىغا كېلىۋالدىڭىز ، بالا ـ چاقىلىرىڭىزنى تېپىۋالدىڭىز ، مۇراد ـ مەقسىتىڭىزگە يەتتىڭىز ، شۇنداقمۇ ؟ ئەمدى مېنى قوغلىماقچىـمۇ ؟...
— چىمەنگۈل ،— دېدى ياسىنجان ۋالىي بوغۇلۇپ ،— گەپنى بۇرىماڭ !
— مەن بۇرىمىدىم ، يۇرىكىڭىزدىكى مەقسىتىڭىزنى دەۋاتىـمەن ، مېنى بىلمەيدۇ دېمەڭ ، سىز بۇ يەرگە كېلىپ ئۆزگىرىپ كەتتىڭىز ، مېنىڭ بىلەن كارىڭىز يوق بولدى ، ھازىر مەن نېمە ئىش قىلسام سىزگە يارىماي قېلىۋاتىمەن ، توۋا ، توۋا... ئادەم بالىسىغا ئىچ ئاغرىتىپ ياخشىلىق قىلىدىغان نېمە ئەمەسكەن ، نېمە پوق يېدىممەن ؟— چىـمەنگۈل مىچىلىـداپ يىغلىـغىلى تۇرىـدى ،— توۋا ، ھېچنىمىدىن ـ ھېچنىمە يوق كەت دەۋاتقىنىنى ، مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا شۇنچىلىك خار بولۇپ قالدىممۇ ؟
— كېتىمەن دېگەن ئۆزىڭىز...
— مېنى كەتكۈزۈپ بۇ ئۆيگە كىمنى ئەكىرمەكچى ، ھەلـمەكنىمۇ ؟ سىزنىڭ مەقسىتىڭىز شۇغۇ ؟
— چىمەنگۈل ، تۇز گەپ قىلىڭ ! — ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭغا دېۋەيلىدى .
— ھە ، ئۇرامسىز نېمە ؟ — چىمەنگۈل ئەزۋەيلىدى ، — ئەمدى سىز قىلمىغان شۇ قالغان... ئۇرۇڭ !...

ياسىنجان ۋالىي چىمەنگۇلگە گەپ يېگۈزەلمەيدىغانلىقىغا كۆ-
زى يېتىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى . چىمەنگۇل بولسا ئۆيىنى بېشىغا
كىيىپ يىغلاپ قالدى . قانچە ۋاقىت ئۆتتىكىن ، ئۇ يىغلاپ
هاردى ـ دە ، ئۆرە بولۇپ ئولتۇردى . ئېرىنىڭ بۇگۈنكى ئەلپازى
ئۇنىڭغا ئەلەم قىلاتتى . «بۇ ئەبگارغىمۇ هال كىرىپ قالدى ، ئۇ
بۇرۇن قانداق ئويىنىساممۇ كارى يوق ، سورىقىنىمۇ قىلىپ قوي-
مايتتى ، هازىر يۇرتىغا كېلىۋېلىپلا يوغانچىلىق قىلغىلى تۇردى .
بۇنى كۆشكۈرتۈۋاتقان ئادەملەر بار ، ئۇ هە دېسىلا ئوغلى ئەنۋەر-
نىڭ يېنىغا يۈگۈرەيدىغان بولدى ، ئاۋۇ هەلىمە بىلەن گەپنى بىر
قىلىۋاتامدۇ ـ يا ؟ زورىخان دېگەن قېرى جادىمۇ هەلىمەنى ياخشى
كۆرىدۇ ، ئانىسىمۇ بۇنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋاتامدىكىن ؟ هەي ،
ياسىنجان ! سېنى مۇشۇنچىلىك قىلىپ ياسىنجان قىلىپ قويغان
كىم ؟... مەن بولمىسام تاشيولدا توپىغا مىلىنىپ يۈرەتتىڭ ،
ئەمدى كېلىپ ماڭا هۆركىرەيدىغان بولدۇڭمۇ ؟ توختاپتۇر ، چە-
مەنگۇل ساڭا بوزەك بولىدىغان خوتۇن ئەمەس... »
چىمەنگۇل ئۇرۇمچىگە — ئاقساقالغا تېلېفون قىلىۋىدى ،
كاتىپ ئۇنىڭغا ئاقساقالنىڭ ئاغرىپ بالنىستتا يېتىۋاتقانلىقىنى ،
تېخى بىر هەپتە بۇرۇن ئۇنىڭ پېنسىيىگە چىققانلىقىنى ئېيتقاند-
ىدى . چىمەنگۇل «لاسسىدە» بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ ئۇمىدى ئۇ-
زۇلدى . قايسى كۈنى ئايشەمنىڭ قىلغان ئاھانىتى ، بۇگۈن ياسىن-
جانىڭ قوپاللىقى ، ئارقا ـ ئارقىدىن كەلگەن بۇ كۆڭۈلسىزلىك-
لەر ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇپ ئەلەم قىلاتتى . ئۇنىڭ ئىشقا بارغۇ-
سىمۇ كەلمىدى . ئۇ نۇرىمانىنىڭ قېشىغا بېرىپ ئىچ پۇشۇقىنى
چىقىرىپ كېلەي ، دەپ تۇرۇشىغا ئۆيگە شەۋكەت كىرىپ كەلدى .
ئۇنى كۆرۈپ چىمەنگۇل خۇش بولۇپ كەتتى .
— ياسىنجانكام ماتېرىيال سومكىسىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ ، ئىدا-
رىغا بېرىپ ئېسىگە كەلدى ، مېنى ئەكەل دەپ ئەۋەتكەنتى ، —
دېدى ۋە چىمەنگۇلنىڭ سولغۇن چىرايىنى كۆرۈپ سورىدى ، —

نېمە بولدىڭىز ، يەنە ئادىلجان خاپا قىلدىمۇ ؟
چىمەنگۈل شەۋكەتنىڭ بوينىغا گىرە سالغىنىچە ئېسىدەپ يىغلاپ كەتتى . ھېچ نەرسىنى ئۇقالمىغان شەۋكەت :
— ۋالىي بىرنېمە دېدىمۇ - يا ؟— دېدى گۈمانلىنىپ .
چىمەنگۈل «ھە» دېگەندەك قىلىپ بېشىنى ئېغىتتى .
— ھېچىنىمىدىن - ھېچىنىمە يوق ۋارقىراپ يۇرىدۇ ، — دېدى ئۇ ئېسىدەپ تۇرۇپ .
— بەلكىم شاڭخەيگە بارغىنىڭلارغا ئاچچىقى كەلگەندۇ ؟— دېدى شەۋكەت ئۇنىڭغا ،— دېمىسىمۇ ھازىر شەھەردە بۇ گەپ پۈر بولۇپتۇ .
— راستمۇ ؟ — چىمەنگۈل ئەندىكىپ سورىدى ، — نېمە گەپلەر بار ؟
— نېمە گەپ بولاتتى ، ھەر قىسما گەپ . بەزىلەر بۇلار نەدىكى پۇلغا ئۆيناۋاتىدۇ ، دېگەنلەر بار . بەزىلەر بۇلار ساپلا باشلىقلارنىڭ ئايالى تۇرۇپ مۇشۇنداق ئويىنىسا باشلىقلارغا ياخشى تەسىر بەرمەيدۇ دەۋاتقانلارمۇ بار . ئىشقىلىپ ، گەپ تولا...
— مەن دېگەن خىزمەت بىلەن باردىم ، ھەممىنى قىلغان نۇرىمان .
— سىز نۇرىماننىڭ كەينىگە ئاز كىرسىڭىز بولاتتى ، ئۇ دېگەن ھەممە قازاندا قايناپ چىققان نەرسە ، ئاڭلىسام شاڭخەيدە يېگىت تالىشىپ قاپسىلەرغۇ ؟
— نېمە دەيدىغانسىز ؟— چىمەنگۈل «ۋىلىلدە» قىزاردى ، — كىم دەيدۇ ؟
— ئەكبەر قاپاقنى مەن تازا ئوبدان بىلىمەن ، بىز بۇرۇن بىر كالوندا ئىشلىگەن ، ئۆزى ماڭا تېلېفون بېرىپ ھەممىنى دەپ بەردى .
— يالغان ئېيتىپتۇ ، — دېدى چىمەنگۈل ئەركىلەپ ، — سىز ئويلاپ بېقىڭا ، مەن ئاشۇ بىرنېمىنىڭ خىلىمۇ ؟ ئۇلار نۇرى-

مان ئىككىسى كونا تونۇشلار ئىكەن ، مەن نېمە بىلمەن ؟
شەۋكەت ئىشەنمىگەندەك ئاچچىق كۈلۈپ قويدى .
— جېنىم شەۋكەت ،— دېدى چىمەنگۈل ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ ، — سىزمۇ مېنى چۈشەنمەمسىز ؟ مەن قاچان سىزگە ۋاپاسىزلىق قىلغان ؟ ئەگەر سىزمۇ مېنى رەنجىتىسىڭىز ئۆلۈۋالمەن ، راست...
شۇ ئەسنادا ئۆيگە ئالدىراپ ئاسىيە كىرىپ كەلدى . ئۇ ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇچاقلىشىپ تۇرغان شەۋكەت بىلەن چىمەنگۈلنى كۆرۈپ بىرپەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى — دە ، ئىتتىك بۇرۇلۇپ ئۆزىنىڭ خانىسىغا كىرىپ كەتتى . ئۇ ئىشىكنى شۇنداق چىڭ ياپتىكى ، تورۇستىكى چىراغلار تىترەپ كەتتى . بۇ تاسادىپىيلىق شەۋكەت بىلەن چىمەنگۈلنىمۇ جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى . قورقمىنىدىن چىرايىدا قان قالمىغان شەۋكەت ۋالىينىڭ سومكىسىنى ئالدى — دە ، سىرتقا ماڭدى . چىمەنگۈل بىرھازاغىچە ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ كەتتى . ئۇنىڭ كاللىسى قېتىپ قالغاندەك ئىدى .
چىمەنگۈل خېلىدىن كېيىن ئېسىگە كېلىپ ئاستا مېڭىپ ئاسىيەنىڭ خانىسىغا كىردى . بۇ چاغدا ئاسىيە كارىۋىتىدا بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە لېۋىنى چىشلەپ ئولتۇراتتى . چىمەنگۈل گەپنى نېمىدىن باشلاشنى بىلمەي تۇرۇپ كەتتى .
— ئاسىيە ، — دېدى ئۇ ئاخىرى دۈدۈقلاپ ،— شەۋكەت دېگەن بۇ بىرنېمىنى خېلى تۇزۇك ئادەممىكىن دەپ يۇرۇپتىكەنمەن ، ھېچ گەپتىن — ھېچ گەپ يوق كېلىپلا...
— بولدى ، — ئاسىيە بېشىنى كۆتۈرمەستىن ئۇن قاتتى ، — مەن كىچىك بالا ئەمەس ، ماڭا چۈشەندۈرمەڭ !
— ئاسىيە ، خۇدا ھەققى راست گېپىم...
— ئاپا ، — دېدى ئاسىيە بېشىنى كۆتۈرۈپ ، — سىز مۇشۇ ياشقا كەلگەندە نومۇس قىلسىڭىز بولمامدۇ ؟ دادامنىڭ يۈزىنى

قىلسىڭىز بولمامدۇ؟ سىزگە يەنە يەتمەيدۇ ـ ھە؟ دادام بىچارە نېمە دېسىڭىز قىلىپ بېرىۋاتىدۇ ، ئۆي دېدىڭىز ئۆي سېلىپ بەردى ، سودا قىلماقچى بولدىڭىز ، ئۇنىڭغىمۇ يول قويدى ، ماشىنا دېدىڭىز ، ئۆمەككە كىچىك ماشىنا تەستىقلاپ بەردى . سىزگە يەنە نېمە كېرەك؟ ئۆتكەندە ئادىلجان بىرمۇنچە خاپىلىقنى تېپىپ بەردى ، بىچارە دادام ساقلىنى سۆرەپ خەقلەرگە يالۋۇرۇپ يۈرۇپ جازادىن قۇتۇلدۇرۇپ قالدى . سىزنىڭ دادامغا ئېيتقان رەھمىتىڭىز مۇشۇمۇ؟ قىلغان ۋاپايىڭىز مۇشۇمۇ؟ سىز زادى قاچان چوڭ بولىسىز ؟...

چىمەنگۈل قىزىدىن بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلايمەن دەپ ئويلىمىغان ئىدى . شۇڭا ئۇ نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى . ئاخىرى ئۇ ئېسىدەپ يىغلاشقا ئۆتتى .

— ئاسىيە ،— دېدى ئۇ مېچىلداپ تۇرۇپ ، — سەن مېنىڭ تارتىۋاتقان دەردىمنى ئۇقمايسەن ، داداڭ ئۆزىنىڭ يۈرتىغا كېلىپ ئۆزگىرىپ كەتتى ، كۆڭلى بۇزۇلدى...

— دادام ئۆزگىرىپ نېمە قىلدى؟

— بۇرۇنقى ئايالى بىلەن بالىسىنى تېپىۋالدى .

— ئەنۋەركامنى تېپىۋالسا نېمە بوپتۇ؟ ھېلىمۇ يىگىرمە يىلدىن بۇيان سىزنىڭ رايىڭىزغا بېقىپ قارىمىدى ، دادىلىق بۇرچىنى ئادا قىلمىدى . ئەمدى ئالدىغا كەلگەن چاغدا قارىمىسا ، تونۇمىسا بولامتى؟ خەقلەر نېمە دەيدۇ؟ ھېلىمۇ ئەنۋەركامنىڭ كۆكسى ـ قارنى كەڭ ئىكەن ، دادامنى كەچۈردى . ئەگەر ئۇ ئۆچ ئالمەن دېگەن بولسا ئادىلجان تۇرمىدە يانقان بولار ئىدى . مەن دادامنى ئوبدان بىلمەن ، ئۇنىڭ ئەنۋەركامنىڭ ئاپىسى بىلەن ھېچقانداق غەيرىي مۇناسىۋىتى يوق...

— سەن ئۇقمايسەن ،— چىمەنگۈل ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ، — ھەلىمە سەن دېگەندەك بوش ئايال ئەمەس . ئەگەر ئۇنىڭ مەقسىتى بولمىسا نېمىدەپ مومائىنى ھازىرغىچە تاشلىمای

خەۋەر ئېلىپ تۇردىدۇ ، ئۇ داداڭنى شۇ ئارقىلىق ئۆزىگە قاراتماقچى...

— ئەنۋەركامنى كىچىك ۋاقتىدا مومام كۆپرەك بېقىپتىكەن ، شۇڭا قارايدۇ ـ دە . ئۇنىڭ ئۇستىگە سىز ئۆزىڭىز مومامغا ياخشى مۇئامىلە قىلمىدىڭىزمۇ ؟ ئۇرۇمچىدىكى ۋاقتىمىزدىمۇ ھەر بارسا بىرمۇنچە ئازار بېرىپ رەنجىتىپ كەتكۈزۈۋېتىپسىز ، بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنمۇ خاپا قىلمىدىڭىز ، ھازىر مانا ئۆيگە دەسسىمەيدىغان بولدى .

— ئۇ قېرىنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋاتقانلار بار .

— ئاپا ، مەن سىزنى بۇنچىۋالا تاش يۈرەك ، رەھىمسىز دەپ ئويلىماپتىكەنمەن ، سىز دادامغا قىلغان ۋاپاسىزلىقلىرىڭىزنىڭ جازاسىنى تارتىپ قالىسىز ، مەنمۇ ھازىر بۇ ئۆيدە ئارتۇقچە ئادەم بولۇپ قالدىم . بۇنداق رەسۋاچىلىقنى كۆرگۈم يوق .

— سەن نېمە قىلماقچى ؟

— دوختۇرخانىغا كۆچۈپ كېتىمەن .

چىمەنگۈلنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ كەتتى .

— نېمە دەۋاتىسەن ؟— دېدى ئۇ ۋارقىراپ ،— داداڭ بىلەن مېنى تىرىك ئۆلتۈرەي دەۋاتامسەن ، خەقلەر ئاڭلىسا نېمە دەيدۇ ؟

— نېمە دېسە دېمەمدۇ ؟

— ئاسىيە ، — دېدى چىمەنگۈل بوشىشىپ ، ئۇ بىردىنلا تولىمۇ بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالدى ، — بوپتۇ ، مېنى نېمە دېسەڭ دېگىن ، لېكىن مەن يەنىلا سېنىڭ ئۆز ئاپاڭ . داداڭ سېنى ئادىلجانغا قارىغاندا ياخشى كۆرىدۇ ، بۇنى ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن ، ئەگەر سەن مۇشۇنداقلا ئۆيدىن چىقىپ كەتسەڭ داداڭ نېمىدەپ ئويلاپ قالىدۇ ؟ داداڭنىڭ باققان ئەجرىگە نېمىدەپ جاۋاب بېرىسەن ؟ داداڭنى ئايىغىن ، بالام...

ئاسىيە شۇكلەپ كەتتى ، شۇ تاپتا ئۇنىڭ يۈرىكى قوقاسقا چۈشكەندەك پۈچۈلىنىۋاتاتتى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا دادىسى كېلىپ

تۇرۇۋالدى . «بىچارە دادام ، بۇ ئۆيدىكى مېنىڭ بىردىنبىر باشپاناھىم !... سىزگە چىدىمايمەن... » ئۇ ھەر قېتىم ئاپىسىدىن دەشنەم يېگەندە دادىسى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ بېشىنى سىلايتتى . ئاپىسىدىن يوشۇرۇنچە كىيىملەرنى ئېلىپ بېرەتتى . ئۇ شۇ ياشقا كەلگۈچە دادىسى ئۇنى بىرەر قېتىممۇ سىلكىپ دىلىنى رەنجىتكىنى يوق . شۇڭا ھازىر چىمەنگۈل ئۇنىڭغا دادىسىنى توغرا قويغاندا ، ئۇنىڭ يۈرىكى يېڭنە سانجىغاندەك ئېچىشىپ كەتتى ۋە بايىقى ئاچچىقىدىن ياندى .

— بوپتۇ ، بۇ قېتىم دادامنىڭ يۈزىنى قىلاي ،— دېدى ئۇ ئاخىرى چىمەنگۈلگە قارىماستىن تۇرۇپ ، — لېكىن سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى ، بۇنداق ئىش ئىككىنچى تەكرارلىنىدىغان بولسا مەن بۇ ئۆيدە يوق ، ئانا ـ بالىلىقتىنمۇ كېچىپ كېتىمەن !...

قىزنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ چىمەنگۈل يېنىك «ئۇھ» تارتتى . ئۇنىڭ يۈرىكىنى بېسىپ تۇرغان تاش چۈشۈپ كەتكەندەك بولدى . ئاسىيە ئاپىسىغا قارىماستىن ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشقا تەرەددۇدلاندى .

— نەگە ؟— چىمەنگۈل ئېھتىيات بىلەن ئاستا سورىدى .

— ئەنۋەركام ئۆيىگە چىقىپ كەتكەندىن بۇيان بارالمىدىم ، دورا ئاپىرىپ بېرىمەن .

چىمەنگۈل گەپ ـ سۆز قىلمىدى . بۇرۇنقى ۋاقىت بولغان بولسا ئۇ ئاسىيەنى تىللاپ قىمىر قىلغۇزمىغان بولاتتى ، لېكىن بۇگۈن ئۇنداق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى .

— بالدۇرراق يېنىپ كەلگىن ، — دېدى پەقەت .

چىمەنگۈل ئۆيدە يالغۇز قالدى . جاراڭلاپ تۇرغان ئۆيلەردىن يۈرەكنى سىققۇدەك بىر سوغۇقلۇق تۆكۈلۈپ تۇراتتى . دېرىزىلەردىن چۈشۈۋاتقان كۈز قۇياشى شۇنچە ئاجىز ، سارغايغان غازاڭلار ـ دەك نۇرسىز ئىدى . چىمەنگۈلگە ئۆي ئىچىدىكى ھەممە نەرسىلەر كونىراپ رەڭگىنى يوقاتقاندەك تۇيۇلۇپ كۆڭلى بۇزۇلدى . ئۇ

ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم يالغۇزلۇقنىڭ ئازابىنى ھېس قىلدى... ئۇ ھازىرغىچە ئۆزىنىڭ ھاياتىدىن مەمنۇن ئىدى. گەرچە تۇنجى سۆيگۈنى ئۇنى داغدا قالدۇرغان، ۋاپاسىزلىق قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ياراتقان ئىگىسىنىڭ رەھمى كەلدىمۇ، ئۇنى ياسىنجان بىلەن ئۇچراشتۇردى. ئۇ ياسىنجاننى بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭ تۇز كۆڭۈل، ساددا يىگىت ئىكەنلىكىگە كۆزى يېتىپ ئۇنى چىڭ تۇتتى. چىمەنگۈل خاتالاشمىغان ئىكەن، ياسىنجان ئۇنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقتى، ئۇنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلدى. چىمەنگۈل-نىڭ بىر دوستى ئۇنىڭغا شۇنداق مەسلىھەت بەرگەنىدى: «ئايال-لارنىڭ گۈل پەسلى تولىمۇ قىسقا بولىدۇ، ئەر كىشىگە كۆڭلۈڭ-نىڭ ھەممىسىنى بېرىۋەتمە! چىش پاستىسىغا ئوخشاش ئاز - ئازدىن چىقارغىن؛ بولمىسا ئەرلەر سېنىڭدىن ئاسانلا زېرىكىپ قالىدۇ. بولسا، ئۇلار سېنى باشقىلاردىن كۈنلەپ تۇرسۇن» دېگە-نىدى. ئۇ ئۆز تۇرمۇشىدا دوستىنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ ياسىنجاننى يىگىرمە يىلدىن بۇيان ئۆزىگە مەھلىيا قىلدۇرۇپ كەلدى. ئۇ ئېرىنى چىڭ تۇتتى، ئۇنىڭ ئەمەلدار بولۇشى ئۈچۈن ھەممە يولنى تەڭ ئېچىپ بەردى. ئۇ ھازىرقى چاغدا ئەمەل، ھوقۇق بولسا ھەممە نەرسىنىڭ بولىدە-غانلىقىنى ياخشى بىلەتتى. ئۇ ئاخىرى ئارزۇ قىلغان تۇرمۇشقا ئېرىشتى. پۇل، بايلىقنىڭ مېغىزىنى چاقتى. لېكىن، شۇنداق كۈنلەرگە ئېرىشكەن چاغدا كۆڭۈل ئاغرىقى، خاپىچىلىقمۇ تەڭلا كۆپىيىۋاتقانلىقىغا ئىچى پۈشاتتى. ئۇنىڭغا ھەممە ئىش ئۆز ئىزى-دىن چىقىپ كېتىۋاتقاندەك، ھېلىلا يەر - جاھان تەۋرەپ ھەممە-سى ۋەيران بولۇپ ئىزسىز يوقىلىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. تۇرۇپلا ئۇنى قورقۇنچ بېسىپ، ۋۇجۇدىغا سوغۇق بىر تىترەك ياماشتى. ئۇ دېمى سىقىلغاندەك بولۇپ ئۆيدە ئولتۇرالماي ھويلىغا چىقتى - دە، پەلەمپەيدە ئولتۇردى. كۆز قۇياشى ھويلىنىڭ ئېگىز تاملىرىنىڭ كەينىگە ئۆتكەن، ئۇنىڭ قىزغۇچ نۇرلىرى

هويلىدىكى قويۇق شاخلىغان سېدىنىڭ يوپۇرماقلىرىنىڭ ئۇچىدا چاقنايىتتى . هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سۇغا چۆمۈلىدىغان كۆل-چەكتىكى سۇ جىمىرلايىتتى ، ئۇنىڭ ئەتراپىغا تىكىلگەن نامازشام-گۈللەر ئاق ، سېرىق ، كۆك رەڭدە چىرايلىق ئېچىلىپ كەتكەن-دى . نېرىدىكى قويۇق شاخلىغان سۆگەتكۈلگە رەڭگى يېشىل ، قۇيرۇقى ئۇزۇن بىر قۇش كېلىپ قوندى ۋە زوق - شوخ بىلەن سايراشقا باشلىدى . چىمەنگۈلگە بۇ قۇش پەرياد سېلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ ، ئۇنىڭ غەمگە تولغان كۆڭلىنى تېخىمۇ يېرىم قىلدى . گۈگۈم پەردىسى زېمىنغا يېيىلغانچە قورۇنىڭ ئىچى سۇرلۇك كۆرۈنۈشكە باشلىدى . ئۇ قويۇپ هويلىنىڭ چىرىغىنى يېقىۋەتتى . ئۇ هازىرغىچە هېچقاچان بۇگۈنكىدەك غېرىبسىنغان ، غەمكىن بولمىغانىدى . «ئادىلجان يېنىمدا بولغان بولسىمۇ گەپ قىلىپ بېرەتتى··· » چىمەنگۈل هىم يېپىلغان هەيۋەتلىك دەرۋازىغا تىكىلگىنىچە ئويلىدى . لېكىن ئوغلىنىڭ ئادەتتە يېرىم كېچە-لەردە كېلىدىغانلىقى ئېسىگە كېلىپ «ئۇھ» تارتىپ قويدى . تۇرمىدىن چىققاندىن بۇيان ئۇ ئۆيدە تېخىمۇ كەم بولىدىغان ، تولىسى ئىداردە «نۆۋەتچىمەن» دەپ كەلمەيدىغان بولۇۋالدى . چىمەنگۈل ئۇنىڭغا گەپ قىلىپمۇ هاردى .

چىمەنگۈل هويلىدا غەمكىن خىياللارغا چۆكۈپ ئۇزاق ئولتۇردى . ئۇنىڭ ئۆيگە پەقەت كىرگۈسى يوق ، شۇ تاپتا بىرەرى بىلەن مۇڭداشقۇسى بار ئىدى . لېكىن ، بۇگۈن بۇ ئۆيدىكى هەمە-مىسى ئۇنى يالغۇز تاشلاپ كېتىشتى . ئۇنىڭ هالىغا ئورتاق بولۇپ ، كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان ئادەم چىقمىدى . ئۇ ئەلەم بىلەن ئۇزاقتىن - ئۇزاق يىغلىدى···

32

بازاردىن كۆكتات ئېلىپ قايتقان هەلىمەنى ئارقىسىدىن بە-رى چاقىرغاندەك قىلىپ قالدى . هەلىمە قايرىلىپ كەينىدە ئالدە-

راپ كېلىۋاتقان قوشنىسى ئىبادەتنى كۆردى .
— يېقىندىن بۇيان خالىدەنى كۆردىلىمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ يېقىن كېلىپ .
— مەنمۇ ئەنۋەر بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۇنى يوقلىغۇدەك چولام بولمايلا كەتتى ، سىلى كۆردىلىمۇ ؟
ئىبادەت ئۇھ تارتىپ قويدى - دە :
— تۇنۇگۈن 5 - ئوتتۇرا مەكتەپكە بىر نەزەرگە بارغانتىم ،— دېدى ئۇ ، — خالىدەنى ئۇچرىتىپ قالدىم ، بىچارە ئورۇقلاپ بىر تېرە ، بىر ئۈستىخان بولۇپ قاپتۇ ، بۇرۇنقى خالىدە يوق ، قاراپ تونۇمايلا قاپتىمەن ، ئۇ سىلىنى سورىدى .
— كېسەل بولۇپ قالمىغاندۇ ؟
— ماڭا ئوچۇق دېمىدى . قارىسام ، كېسىلى خېلى بار ئوخشايدۇ...
ئىبادەتنىڭ دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ ھەلىمە ساراسىمگە چۈشۈپ قالدى . «خالىدەگە نېمە بولغاندۇ ؟ ئەجەب بىر يوقلاپ بارالماي كەتتىم . بىچارە مېنىڭدىن قانچە رەنجىۋاتقاندۇ ؟... » ھەلىمە ئويلىغانسېرى بىئارام بولدى . ھەمىشە خۇشخۇي ، خاپىلىقنى بىلمەيدىغان دوستىنى ئۇ تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى . ئۇلار پېداگوگىكا مەكتىپىدە بىللە ئوقۇدى ، كېيىن يەنە بىر مەكتەپتە ئىشلىدى . بۇرۇن مەكتەپتىكى چاغدا ئۇلار كۈندە دېگۈدەك كۆرۈشۈپ تۇراتتى . ھەلىمەمۇ خاپىلىق تارتسىمۇ ، خۇشاللىق كۆرسىمۇ ئۇنىڭغا دەپ ئورتاقلىشاتتى . ئۇلار مەكتەپتىن كۆچۈپ كەتكەندىن كېيىن ھەلىمەمۇ يالغۇزسىراپ قالغانىدى .
ھەلىمەنىڭ قولى ئىشقا بارمىدى . ئۇنىڭ خىيالىغا خالىدە كىرىپلىۋالدى . ئاخىرى ئۇ بۇگۈن قىلماقچى بولغان ھەممە ئىشنى تاشلاپ ، دوستىنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن جابدۇنۇپ ماڭدى .
10 - ئوتتۇرا مەكتەپ بۇرۇنقى يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىنى ئاساس قىلىپ يېڭىدىن قۇرۇلغان مەكتەپ بولۇپ ، شەھەرنىڭ سىرتىدا

ئىدى . مەكتەپنىڭ بىر چېتى يېزىغا تۇتۇشۇپ كېتەتتى . ھەلىمە مەكتەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ تاكسىدىن چۈشتى ـ دە ، ئەتراپقا قاراپ تۇرۇپ كەتتى . بۇ يەر راستىنلا سەھرا ئىدى . سوقما تام بىلەن قورشالغان مەكتەپ قورۇسىدىن توپا ئۆرلەپ تۇراتتى . قورۇنىڭ تۆرىدە سىنىپلار بولسا كېرەك ، بىر قەۋەتلىك كونا ئۆيلەر بار بولۇپ ، خام كېسەكتە سېلىنغان بۇ ئۆيلەرنىڭ بەزى يەرلىرىنىڭ سۇۋاقلىرى چۈشۈپ كەتكەن ، بەزىلىرىنىڭ دېرىزىلىرىگە ئەينەك ئورنىدا سۇلياۋ تارتىپ قويۇلغانىدى . قورۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورنىتىلغان ۋاسكېتبول گارى بىر تەرەپكە قىيسىيىپ ئۆرۈلۈپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى . بۇگۈن دەم ئېلىش كۈنى بولغاچقا ، مەكتەپنىڭ ئىچى جىمجىت ئىدى . ھەلىمە سىرلىرى ئۆچۈپ كەتكەن تۆمۇر دەرۋازىدىن كىرىپ ، دەرۋازا تۈۋىدىكى خەۋەرلىشىش بۆلۈمىگە كىردى . زەي ئۆرلەپ تۇرغان ئۆينىڭ تۆرىدىكى ياغاچ كارىۋاتتا مايلىشىپ كەتكەن دوپپىنى چۆكۈرۈپ كىيگەن ، يۈز ـ كۆزىنى ساقال بېسىپ كەتكەن بىرەيلەن يۆگەكلىك ئورۇن ـ كۆرپىگە قىيسايغىنىچە ياتاتتى . ئۇ ئىشىكتە كېلىشكەن بىر ئايالنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئىتتىك ئورنىدىن قوپتى .

— جاپپار مۇدىرنىڭ ئۆيى قايسى تەرەپتىكىن ؟ — دەپ سورىدى ھەلىمە .

كۆزەتچى ھەلىمەگە باشتىن بوي قاراۋېتىپ جاۋاب بەردى :

— ئاۋۇ تۆۋەندىكى قاتار ئۆيلەرنىڭ ئەڭ چېتىدىكى ئۆي شۇ ،— دېدى ئۇ هويلىغا چىقىپ قولى بىلەن كۆرسەتتى ، — جاپپار مۇدىر ئەتىگەندە چىقىپ كېتىۋاتاتتى ، شەھەرگە كەتتىمىكىن ؟

— خالىدە باردۇ ؟

— خانىم ئۆيدە بارىدۇ...

ھەلىمە كۆزەتچى كۆرسەتكەن ئۆينىڭ ئالدىغا كەلدى . پارچە

كېسەكلەر بىلەن قىڭغىر - قىيسىق قوپۇرۇلغان ، تېشىمۇ سۇ-ۋالمىغان هويلا تېمى هېلىلا ئۆرۈلۈپ كېتىدىغاندەك تۇراتتى . پارچە - پۇرات تاختايلاردىن ئاندا - ساندا مىخلاپلا تۇرغۇزۇلغان هويلا ئىشكى بىر تەرەپكە قىيسىيىپ تۇراتتى . هەلىمە قىيا ئوچۇق ئىشكىتىن هويلىغا سەپسالدى . هويلىنىڭ ئىچى قالايمىقان بولۇپ ، بۇلۇڭدىكى چايخانىدا چاچلىرى پاخپايغان بىر ئايال ئىشككە دۇمبىسىنى قىلىپ بىرنەرسە قىلىۋاتاتتى . «خالىدە شۇ-مىدۇ ؟... » دېدى هەلىمە ئىچىدە ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي ۋە ئىشكىنى ئېچىپ هويلىغا كىردى . هويلا ئىشكىنىڭ يېقىمسىز ، ئاچچىق غىچىرلىشىنى ئاڭلىغان ئايال كەينىگە ئۆرۈلدى ۋە ئىشكىتە تۇرغان هەلىمەنى كۆرۈپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي قېتىپ تۇرۇپ قالدى . خېلىدىن كېيىن ، ئۇ ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ زورىغا كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى .

— هەلىمە !... ،— دېدى ئۇ هەيران بولغاندەك مىسكىن بىر هالەتتە ، — قانداق شامالدا ئۇچۇرۇپ كېلىپ قالدى ؟...

هەلىمە ئۇنى يۇگۇرۇپ كېلىپ قۇچاقلاپ كۆرۈشىدىغۇ ، دەپ ئويلىغانىدى ، دوستىنىڭ بۇنداق قارشى ئېلىشىدىن هەلىمە ئۇ-ڭايسىزلانغاندەك بولۇپ قالدى .

— قانداقراق ئەهۋالىڭ ، تىنچ - ئامان تۇردۇڭمۇ ؟ — دېدى هەلىمە .

— ياخشى ، ئۆيگە كىرگىن .

دوستىنىڭ سالقىن كەيپىياتى هەلىمەنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلدى . «مېنى يوقلىمىدىڭ دەپ قاتتىق رەنجىپتۇ - دە ؟ » دەپ ئويلىدى ئىچىدە . ئۇ ئۆيگە كىرىپ تېخىمۇ هەيران بولدى . ئۆي-نىڭ ئىچى شۇنچىلىك قالايمىقان ئىدىكى ، هەلىمە بۇنىڭ خالىدە-نىڭ ئۆيى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي قالدى . ئىلگىرى خالىدە ئۆينى رەتلىك ، پاكىز تۇتۇشى بىلەن مەكتەپتە نامى بار ئىدى . ئۇنىڭ ئۆيىلا ئەمەس ، هويلىسىمۇ قاچانلا كىرسە پارقىراپ تۇراتتى .

«خالىدەگە نېمە بولغاندۇ؟... ئەجەبمۇ ئۆزىنى تاشلىۋېتىپتۇ - يا؟...» ھەلىمە ئورۇندۇقتىكى چېچىلىپ ياتقان كىتابلارنى ئۈستەلگە ئېلىۋېتىپ ئولتۇردى. خالىدە بولسا تامغا تىرەپ قويغان قوش كىشىلىك كارتۇاتنىڭ لېۋىگە جايلاشتى. ھەلىمە ئۆيگە قاراپ دوستىغا نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. ئارىغا كۆڭۈلسىز، يۇرەكنى سىققۇدەك جىمجىتلىق چۈشتى.

— مىجەزىڭ يوقمۇ نېمە؟ — ھەلىمە ئاخىرى ئۇن قاتتى، — مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ ھەلەكچىلىكى بىلەن سېنى ۋاقتىدا يوقلاپ كېلەلمىدىم، نېمە دەپ قالدىڭكىن؟

خالىدە گەپ - سۆز قىلمىدى. ئۇنىڭ بۇغداي ئوڭ يۈزى ئېسىلىپ، كۆزلىرىدە لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدى. ئۇ يەرگە قارىغانچە قولىدىكى لۆڭگىنى ھەدەپ مىجىقلايتتى. ھەلىمە ئۇنىڭ مۇرىلىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇردى. ئاخىرى ئۇ ئۇن - تىنسىز ئېسىدەشكە ئۆتتى. ھەلىمە ھېچ نەرسىنى چۈشىنەلمەستىن ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

— نېمە بولدۇڭ، ئاداش؟

خالىدە ئۇنىڭغا ئېسىلغىنىچە ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

— مەن چىدىمىدىم، — دېدى ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ، — بىزگە بۇ نېمە تارتقۇلۇق؟... بىزنى نېمە قىلغانغا مۇشۇنچىۋالا قىينايدۇ؟...

— نېمە بولدى؟

— جاپپارنى مۇشۇ يەرگە پالىغىنى ئاز كېلىپ، مۇدىرلىقتىنمۇ ئېلىۋەتتى، بۇرۇنقى ئۆيدىنمۇ كۆچۈرۈپ مۇشۇ يەرگە ئەكېلىپ قويدى... بۇنىڭغىمۇ مەيلى دېسەك، قايسى كۈنى مۇدىر مېنى چاقىرىپ: «بۇنىڭدىن كېيىن قورۇنىڭ تازلىق ئىشلىرىنى قىلىڭ!» دەيدۇ، قارا...

— بۇ قانداق گەپ؟ — ھەلىمە ھەيران بولدى ، — نېمىشقا ئۇنداق قىلىدىكەن؟

— «ياسىنجان ۋالىينى ئەرز قىلىپسىلەر» دەپ قىلىۋاتقىنى بولمامدۇ...

— ئەرزنى جاپپار قىلسا ساقا نېمىشقا ئۇنداق قىلىدۇ؟

— شۇنىڭغىلا ھەيرانمەن ،— خالىدە كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ تۇرۇپ دېدى ،— بۇ جاپپارمۇ ئۆتۈپ كەتكەن جاھىل ، ئۆز ۋاقتىدا «ئالە» دەپ يەرنى بېرىۋەتكەن بولسىمۇ بۇ سورۇقچىلىقنى كۆرمەيتتۇق . خۇددى ئاتا ـ ئانىسىدىن مىراس قالغان زېمىنىدەك ئۇنىڭغا چاپلىشىۋالدى . كېيىن يەنە بولدى قىلماي ئەرز قىلدى . مانا شۇ ئەرزلەرنىڭ دۆلىتىنى تازا كۆرۈۋاتىمىز...

ھەلىمە گويا بۇ ئىشقا ئۆزى مۇناسىۋەتلىكىتەك بىئارام بولدى .

— جاپپار بولىدى قىلسىمۇ بوپتىكەن ، — دېدى ئۇ ئاخىرى ، — ئۇلار بىلەن تەڭ بولغىلى بولامدۇ؟ قاغا قاغىنىڭ كۆزىنى ھەرگىز چوقۇمايدۇ .

— مەنمۇ شۇنى دەپ يالۋۇرۇپ كەتتىم ، يىغلىدىم ، ئۇرۇشتۇم . بىكار ، پەقەت ئاڭلىمايدۇ . جاپپارنىڭ مىجەزىنى سەنمۇ بىلىسەن ، بىر ئىشنى قىلىمەن دېدىمۇ كىرىشىپلا قالىدۇ . بىرنېمە دېسەڭ ، دەيدىغىنى «بۇ ئىشنىڭ سورىقىنى قىلىدىغانلار چوقۇم چىقىدۇ» دەيدۇ ، ئۇلار سورىغىچە مەن تۇگەپ كېتىدىغان ئوخشايمەن .

— نېمە ، ئاغرىپ قالمىغانسەن؟ چىرايىڭ بىرقىسىلا .

— قېنىم ئازلاپ كېتىۋاتىدۇ ، سەللا ھەرىكەت قىلسام ، بېشىم قېيىپ بولالمايلا قالىمەن .

— دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقمىدىڭمۇ؟

— كۆرۈندۇم ، ئۇلار : «بالىستتا يات!» دەيدۇ ، شۇ تاپتا بالىستتا ياتقۇدەك شارائىت نەدە دەيسەن ، جاپپاردىن ئەنسىرەي-

مەن ، ئۇنىڭ ئەھۋالى مەندىن ناچار .

— نېمە بولدى ؟

— ئۇ يۈرەك تىقىلمىسىغا گىرىپتار بولۇپ قالدى ، تۇرۇپ - تۇرۇپلا تۇتۇپ كېتىدۇ . شۇڭا ئۆينىمۇ تاشلاپلىۋەتتىم ، جان بولسا جاھان ئىكەنغۇ ؟... ئۆزۈڭنىڭ ئەھۋالىچۇ ؟ مەن ئۆز دەردىمنى سۆزلەپلا كەتتىم ، ئادەم باشقا كەلگەندە بىلىدىكەن ، خاپا بولمىغىن...

ھەلىمە ئۇنىڭغا ئەنۋەرنىڭ ھادىسىگە ئۇچرىغان جەريانىنى قىسقىلا قىلىپ سۆزلەپ بەردى .

— شۇ ھەلەكچىلىكتە سىلەرنىمۇ يوقلاپ كېلەلمىدىم ،— دېدى ھەلىمە ، — نېمە دەپ قالدىڭلاركىن... ھازىر ئەنۋەرمۇ سەللىمازا ياخشى بولۇپ ئۆيگە چىقتى ، مەنمۇ ئەمدى ئۇھ دېدىم .

— مۇنداق ئىشلار بولۇپ كەتتى دە ؟ — دېدى خالىدە ھەيران بولۇپ ،— ئەجەب بىز ئاڭلىماپتۇق ، مەن تېخى سەندىن رەنجىپ يۈرۈپتىمەن ، ئۇنى ماشىنىدا ئۇرۇۋەتكەن كىم ئىكەن ؟

— ياسىنجاننىڭ كىچىك ئوغلى ئىكەن...

— نېمە دەيدىغانسەن ؟ — خالىدەنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى ، — ياسىنجاننىڭ ساڭا قىلغىنى ئاز كېلىپ ئەنۋەرگىمۇ قەست قىلدىمۇ ؟ توۋا ، بۇ ياسىنجاننىڭ سەندە تۇغىمەيدىغان نېمە ئۆچى باردۇ ؟

ھەلىمە بۇ ۋەقەنىڭ قەستەن بولمىغانلىقىنى دېسىمۇ خالىدە چىنپۇتمىدى .

— سەن بەكمۇ ساددا ، ئاق كۆڭۈلغۇ سەن ، — دېدى خالىدە بېشىنى چايقاپ ، — شۇڭا ھەممە ئادەمنى ئۆزۈڭدەك چاغلايسەن ، ھازىرقى ئادەملەر مەككار ، قۇۋ بولۇپ كەتتى . ياسىنجانمۇ بۇرۇنقى ياسىنجان ئەمەس ، بولمىسا ئۆسۈپ ۋالىي بولۇپ كەتمەسسىدى ، سەن ئەخمەق ئۇنىڭغا يەنە ئىچ ئاغرىتىسەن ، يا

بىرەر تارتىشىدىغان يېرىڭ بارمۇ - يا ؟
— نەدىكى گەپنى قىلىدىغانسەن ؟
— ھازىرمۇ ئۆيۈڭگە كېلىپ تۇرامدۇ ؟ ئەمدى يېقىن قوشنا بولۇپ قالدىڭلار .
— ياق ، شۇ بىر قېتىم كەلگەندىن كېيىن دەسسىمىدى...
خالىدە ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمىگەندەك قاراپ قويدى . خالىدە دوستىنى كۆرۈپ جان كىرگەندەك تېتىكلىشىپ قالدى . ھەلىمە ئۇنىڭغا مەكتەپتىكى يېڭىلىقلارنى — كىملەرنىڭ توي قىلغانلىقى ، يەنە كىملەرنىڭ پېنسىيىگە چىققانلىقى ، يېڭىدىن كىملەرنىڭ كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى . ھەلىمە ئىككىسى پاراڭ قىلىشقاچ ئۆيلەرنى بېسىقتۇرۇپ تاماق ئېتىشتى . تاماق تەييار بولغاندا تەرلەپ - پىشىپ جاپىيار ئۆيگە كىرىپ كەلدى . ئۇ نېمىگىدۇر خۇشال ئىدى .
— ياھ ، ۋاقتىدا ئۇلگۈرۈپ كەپتىمەنده ،— دېدى ئۇ ھەلىمە بىلەن تىنچلىق سورىشىپ بولۇپ ئۇستەلگە كۆز يۈگۈرتۈپ ، — ھېلى يولدا كېلىۋېتىپ خالىدە بىرەر تاماق قىلغانمىدۇ ، دەپ ئويلاپ كەلگەنتىم ، قورساق دېگەن پىياز بولۇپ كەتكەنتى...
— قورساق پىياز بولغۇچە نەدە يۈردىڭىز ؟ — دېدى خالىدە خاپا بولۇپ ،— ھەلىمە كەلمىگەن بولسا بۈگۈن تاماق قىلغۇدەك ھالىم يوق ئىدى... كوچىدا ئولجا ئۈچراپ قالدىمۇ نېمە ؟ ئۆزلىرى خۇشالغۇ ؟...
جاپىيار تاماقنى ئىلەشتۇرۇپ تۇرۇپ دېدى :
— بۈگۈن خۇش خەۋەرلەر خېلى بار ،— دېدى ئۇ ،— بىرىنچىسى ، بۈگۈن ھېلىقى نۇرسمان دېگەن سودىگەر خوتۇننى ساقچىلار قولغا ئاپتۇ...
— نۇرسماننىمۇ ، نېمە دەپ ؟ — ئىككى ئايال تەڭلا سورىدى .
— خەقنىڭ ئاغزىدا ھەر خىل گەپ . ئۇلارنىڭ دېيىشىچە ،

ئۇ دېھقانلارغا ساختا ئوغۇت سانقانمىش ، دېھقانلار ئەرز قىپتۇ دەيدۇ .

— ئۇ خوتۇنىنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ ،— دېدى خالىدە بېشىنى چايقاپ ،— كىم بىلىدۇ ، زەھەر سودىسىنىمۇ قىلدىمۇ ؟ ئۇ ئاۋۇ چىمەنگۈل بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇشۇپ كېتىپتىكەن ، خەقلەر بۇلار مودا چىقىرىپ ئىچكىرىلەرگە بېرىپ چاي ئويناپ كەپتۇ دېيىشۇاتاتتى .

— ئەمدى شۇ چاينىڭ خۇلاسىسى چىقىدىغان ئوخشايدۇ ،— دېدى جاپپار ، — بۇ ئىشتا چىمەنگۈلمۇ بارمىش ، ھازىر بۇ ئەنزىنى تەكشۈرۈۋېتىپتۇ .

— چىمەنگۈل دېگەن خوتۇن جاھانغا پاتماي كەتكەنتى ،— دېدى خالىدە يايراپ ،— ئەجەب ئوبدان بوپتۇ... خۇدايىم ئاشۇنداق جايلايدۇ... ھە ، يەنە نېمە خەۋەر ئاڭلىدىڭىز ؟

— يەنە بىر مۇھىم خەۋەر ،— دېدى جاپپار ھەلىمەگە قاراپ قويۇپ ، — پارتكومدىكى بىر تونۇشۇم دەيدۇ ، ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈشتىن ئادەملەر كەپتۇ ، ئۇلار ئاساسلىقى ۋىلايەتتىكى باشلىقلارنىڭ شەخسىي زېمىنلىرىنى ئېنىقلايدىكەن ، ھازىر ھەممە ئەمەلدارلارنىڭ پۇچقىقىغا پىت چۈشۈپ قاپتۇ...

— ئەجەب ئوبدان بوپتۇغۇ ،— خالىدە خۇشاللىقىدا تېتىكلىشىپ كەتتى ،— دېمىسىمۇ ، باشلىقلار بەس - بەس بىلەن زېمىن سېلىشىپ كەتكەنتى ، ئەمدى زېمىنغىمۇ تويغۇدەك - دە !... ھۆكۈمەت دېگەن ئاشۇنداق جايلايدۇ...

— ئەتىگەن چىقىۋاتسام مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ مۇخبىرى مەن دەيدۇ ، بىرەيلەن مېنى ئىزدەپ كەپتىكەن ، ئۇ ياسىنجان ۋالىينىڭ مەكتەپنىڭ يېرىنى ئىگىلەپ ئۆي سالغانلىقىنى تەپسىلىي سوريدى ، ئۇنىڭ ئۆيىنى سۈرەتكە تارتىۋالدى . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، ئۇلار مۇشۇنداق ئەھۋاللارنى ئىچكى ماتېريال قىلىپ يۇقىرى ئورۇنلارغا ئىنكاس قىلىدىكەن...

ھەلىمە جاپپارىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلى نېمىشقىدۇر پەرىشان بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا دەرھال ياسىنجان ژالىي ، ئۇنىڭ ھەشەمەتلىك ئۆيى كەلدى . «ياسىنجانغا بىرەر پالاكەت كېلىپ قالامدۇ نېمە ؟... ھەي ياسىنجان ، شۇ زېمىننى سېلىپ نېمىمۇ قىلاتتىڭ ؟ ساڭا ھۆكۈمەتنىڭ بەرگەن ئاشۇ كاتتا ئۆيلىرىمۇ يەتمەمتى ؟ مانا ئەمدى ئۆزۈڭگە ئىش تاپتىڭ ، بىز ئۆز ژاقتىدا بىر ئېغىز ئۆيدىمۇ ئۆتكەنىدۇققۇ ؟ مۇشۇ ھەشەمەتنى قىلىپ نېمىمۇ قىلار ئىدىڭ ؟ جاپپارنىمۇ ژەيرانچىلىققا سالدىڭ ، مەكتەپتىكىلەرمۇ كەينىڭدىن مىڭنى تىللاژاتىدۇ ، سەن شۇلارنى ئاڭلامدىغانسەن ؟... » ھەلىمە ئويلىغانچە بىئارام بولدى . ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ بىر يېرى تىت ـ تىت بولاتتى . ئاخىرى ئۇ خالىدە بىلەن جاپپارنىڭ تۇتقىنىغا ئۇنىماستىن قايتماقچى بولدى .

— تۇنۇگۈندىن بۇيان ئەنۋەرنىڭ يېنىغا بارالمىدىم ، — دېدى ئۇ ئوغلىنى باھانە قىلىپ ، — ئاپام نېمە بولدى دەپ قالمىسۇن ، مەن قايتاي...

ھەلىمە ئۆيگە يېنىپ كېلىپمۇ خاتىرجەم بولالمىدى . جاپپارنىڭ دېگەن گەپلىرى ئۇنىڭ كاللىسىغا كىرىۋالدى . گويا ياسىنجانغا نۇرىمانغا ئوخشاش تۇيۇقسىزلا تۇتۇپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلاتتى . ئۇنىڭ قولى ئىشقا بارمىدى ، ئاخىرى ئۆيدىمۇ ئولتۇرالماستىن سىرتقا چىقتى ۋە بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ئۆزىمۇ بىلمەستىن ياسىنجان ژالىينىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلدى . نەقىشلەپ ئىشلەنگەن تۆمۇر دەرۋازا ھىم تاقاقلىق تۇراتتى . قورۇدىمۇ ئادەم باردەك قىلمايتتى . ھەلىمە بىر مىنۇتچە دەرۋازىنىڭ ئالدىدا تۇردى ـ دە ، تۇيۇقسىزلا ئۆزىنىڭ بۇ قىلىقىدىن چۆچۈپ قورۇنىڭ ئالدىدىن ئىتتىك كەتتى . ئۇ كېتىۋېتىپ : «بىرەرى كۆرۈپ قالغانمىدۇ ؟ » دېگەندەك ئەتراپقا قارىدى ۋە ھېچكىمنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ «ئۇھ» دېدى ـ دە ، ئىتتىك مېڭىپ چوڭ كوچىغا چىقتى . ئۇ يەردىن ئوڭغا قايرىلىسلا مەكتەپكە كىرەتتى . ئۇ

دوقمۇشتىن قايرىلاي دېيىشىگە ئالدىدىن قولىدا ماتېرىيال سومكىسى كۆتۈرگەن ياسىنجان ۋالىي ئالدىغىلا چىقىپ قالدى . ئۇنى كۆرۈپ ھەلىمە ھودۇقۇپ قالدى .

— ھەلىمە ، ئەھۋالىڭىز قانداق ؟ — دېدى ياسىنجان ۋالىي ئۇنى كۆرۈپ .

— ياخشى··· ،— دېدى ھەلىمە ئارانلا .

— ئەنۋەرنىڭ ئەھۋالىچۇ ؟ مەن تېخى ھازىرلا ئۇنى ئويلاپ كېلىۋاتاتتىم ، ئاسىيە : «ئۆيگە چىقىپ كەتتى» دەيدىغۇ ؟

— ئۆيدە دەم ئېلىۋاتىدۇ ، مەن شۇنىڭ قېشىغا ماڭغانتىم .

— شۇنداقمۇ ؟— دېدى ئۇ سائىتىگە قاراپ قويۇپ ، — مەن ئەنۋەرنى كۆرۈپ كەلسەم بولاتتى ، دەۋاتاتتىم . ياخشى بولدى ، مېنى باشلاپ بارامسىز ؟

ھەلىمە نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى . «ئۇنى باشلاپ بارسام ئەنۋەر نېمىدەپ قالار ؟ دادىسىنى كۆرۈپ خۇش بولارمۇ ؟··· تۇرغىنىمىزنى بىرەرى كۆرۈپ قالمىغاندۇ ـ ھە ؟··· » شۇ ئارىدا ياسىنجان ۋالىي يانفونىنى ئېلىپ تېلېفون قىلغانىدى ، ھايال ئۆتمەي ئۇنىڭ ھەيۋەتلىك ماشىنىسى ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى .

— قېنى ، ماشىنىغا چىقىڭ !— دېدى ياسىنجان ۋالىي ماشىنىڭ كەينى ئىشىكىنى ئېچىپ تۇرۇپ .

ھەلىمە ھودۇقىنىچە ماشىنىغا چىقتى . ئۇنىڭ كەينىدىن ياسىنجان ۋالىي چىقىپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردى . ھەلىمە ئۆمرىدە ئولتۇرۇپ باقمىغان بۇ ھەشەمەتلىك ماشىنىدا قورۇنۇپ بىر چەتتە ئولتۇردى . ياسىنجان بولسا ئۆزىنى ئورۇندۇقىنىڭ يۆلەنچۈكىگە تاشلىغىنىچە سۆلەت بىلەن ئولتۇراتتى . ئۇ شوپۇردىن ئېھتىيات قىلدىمۇ ، بۆلەك گەپ قىلمىدى . پەقەت ئەنۋەرنىڭ تاماققا كىرىشكەن ـ كىرىشمىگەنلىكىنى سوراپ قويدى . ھەلىمە بىلىندۇرمەستىن ئۇنىڭغا سەپسالدى . ئۇنىڭ كۆزىگە يېنىدىكى بۇ ئادەمنىڭ

چاچلىرى تېخىمۇ ئاقىرىپ كەتكەندەك ، كۆزلىرىنىڭ ئەتراپىدىكى قورۇقلارمۇ بۇرۇنقىدىن كۆپەيگەندەك بىلىنىپ كەتتى . ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر خىل هارغىنلىق چىقىپ تۇراتتى . ماشىنا تولىمۇ سىلىق ، ئاۋازسىز كېتىپ باراتتى . هەلىمەنىڭ ئېسىگە ياسىنجان بىلەن توي قىلغان چاغلار كەلدى . ئۇ ئەنۋەرگە ئېغىرئاياغ بولغاندىن كېيىن ، ياسىنجان هەر كۈنى ئۆزىنىڭ كونا ۋېلىسىپىتىگە مىنگەشتۈرۈپ مەكتەپكە ئەكېلىپ ـ ئەكېتەتتى . بىر قېتىم كېچىدە كېلىۋېتىپ تۈيۇقسىزلا ۋېلىسىپىتىنىڭ ئوقى ئۈزۈلۈپ كېتىپ ئىككىلىسى ۋېلىسىپىتتىن يىقىلىپ چۈشتى . ياسىنجانىنىڭ پۇتىغا ۋېلىسىپىتىنىڭ پىدالى تېگىپ قان چىقىپ كەتتى ، لېكىن ئۇ پۇتىغا قارىماستىن يۈگۈرۈپ قويۇپ هەلىمەنى يۆلىدى ، بىر يېرىنىڭ ئاغرىغان ـ ئاغرىمىغانلىقىنى سورىدى··· كېيىن شۇ پۇتى تاتۇق بولۇپ ساقايدى . ئۇلار بىرنەچچە ئاي قورساقنى قەسىپ يۈرۈپ يېڭى ۋېلىسىپىت ئالغانىدى . ئۇلار ئۆمرىدە شۇ كۈندىكىدەك خۇشال بولمىغانىدى : «··· ياسىنجان بەلكىم ئۇ ئىشلارنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتكەندۇ ؟ بۇنداق ئېسىل ماشىنىلار تۇرغاندا ئۇ ئىشلار ئېسىگە كېلەمدۇ ؟··· »

ئەنۋەر ئاپىسى بىلەن دادىسىنىڭ بىللە كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ سەل هەيران بولغاندەك بولدىيۇ ، لېكىن چاندۇرمىدى .

— مەن ئۇرۇمچىگە يىغىنغا كېتىپ ئۆيدە بولالمىدىم ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي نەرسىلەر سېلىنغان يوغان سومكىنى ئۈستەلگە قويۇپ تۇرۇپ ، — دادام كېلىپمۇ قويمىدى دەپ خاپا بولدىڭىمكىن ؟

— سىزنىڭ ئۇرۇمچىگە كەتكىنىڭىزنى ئاسىيە دېگەنتى .

— ئاسىيە كېلىپ تۇرامدۇ ؟

— كۈن ئارىلاپ كېلىپ تەكشۈرۈپ تۇرىدۇ .

ياسىنجان ۋالىي مەمنۇن بولغاندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى .

— ئاسىيەمۇ سېنىڭ ياخشى گېپىڭنى قىلىدۇ ،— دېدى ئۇ ،— ئاسىيە ئەقىللىق قىز بولدى ، مومىسىنىمۇ مېنىڭ ئورنۇمدا يوقلاپ تۇرىدۇ . ئانامنىڭ يېنىغىمۇ بارالمىغىلى ئۇزۇن بولدى ، يېقىندىن بەك ئالدىراش بولۇپ كەتتىم ، ئىشلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇلىشىپ تۇرغان ، ئۇرۇمچىدە خىزمەت بۇنچىۋالا بېسىق ئەمەس ئىدى ، يەرلىكنىڭ ئىشى تۇگىمەيدىكەن...

— ئۆزىڭىزگە دىققەت قىلىڭ ، — دېدى ئەنۋەر ، — ئىش ، خىزمەت دېگەن تۇگەپ قالمايدۇ... ئاسىيە «دادامنىڭ يۇرىكى چاتاق ، ئۆزى پەقەت دىققەت قىلمايدۇ» دەيدۇ ، دوختۇردا يېتىپ داۋالانسىڭىز بوپتىكەن .

— دوختۇر دېگەنلەر ساق ئادەمنىمۇ كېسەلگە چىقىرىۋېرىدۇ ، — دېدى ياسىنجان ۋالىي قولىنى سىلكىپ ، — ئاسىيە دېگەنچىلىكىمۇ ئەمەس ، ئۇنىڭ ئۇستىگە دورام يانچۇقۇمدا بار...

شۇ ئارىدا ئۇنىڭ يانفونى سايراپ كەتتى . ياسىنجان ۋالىي سۆزلىشىپ بولۇپ ئورنىدىن تۇردى .

— لى شۇجى تېلېفون قىپتۇ ، كەچتە پارتكوم دائىمىي ھەيئەتلەر يىغىنى بار ئىكەن ، مانا مۇشۇنداق ئىشلار... ،— ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ خوش ئېيتتى ،— مەن يەنە كېلىپ تۇرىمەن ، بىرەر ئىش بولسا تارتىنماي دېگىن جۇمۇ !

ھەلىمە باياتىن دادا ـ بالا ئىككىسىنى ئايرىم قويۇپ ياندىكى ئۆيدە تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرغانىدى ، ياسىنجان ۋالىينىڭ خوشلاشقىنىنى ئاڭلاپ ئۇنى ئۇزاتقىلى چىقتى :

— سىز ئۆيگە كېتەمسىز ؟ — دەپ سورىدى ياسىنجان ۋالىي ئۇنىڭدىن ، — مەن ئاپىرىپ قوياي .

— ياق ، — دېدى ھەلىمە ، — بۇگۈن گۈلشەن كېچە ئىشلەيدىكەن ، مەن ئەنۋەرنىڭ يېنىدا ھەمراھ بولاي...

ياسىنجان ۋالىي نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ توختاپ قالدى .

— بوپتۇ ئەمىسە ،— دېدى ئۇ ۋە قايرىلىپ ماڭدى .

— ياسىن !— ھەلىمە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۇنى چاقىرىدى . ياسىنجان ۋالىي چۆچۈگەندەك بولۇپ توختىدى .

— ياسىن ! — دېدى ھەلىمە ھودۇقۇش ئارىلاش ، — ئۆزىڭىزگە ئېھتىيات قىلىڭ !...

— بىرەر گەپ - سۆز ئاڭلىدىڭىزمۇ ؟ — ياسىنجان ۋالىي ئەجەبلىنىپ سورىدى .

— ئۇستىڭىزدە خېلى گەپ بولۇۋېتىپتۇ ، بەزىلەر يۇقىرىغا ئەرز قىپتۇ...

— ھەرقاچان ھېلىقى جاپپار دېگەن چېقىمچىدۇ ، — ياسىنجان ۋالىي دىمىغىنى قېقىپ قويدى ،— قارىغاندا ، ئۇ تېخى پۇشايمان قىلماپتۇ - دە ؟... مەن بىلەن ئادەتچە ئېيتىشىمەن دەۋاتقان ئوخشىمامدۇ ؟ مەيلى ، ئۇنىڭ بىڭىسىنى كۆرۈپ باقاي... مەن ئۇنىڭغا ئوخشاش سولتەكلەرنى جىق كۆرگەن...

ياسىنجان شۇنداق دېدى - دە ، قايرىلىپ ماڭدى . ھەلىمە ئۇ ماشىنىسىغا چىققۇچە قاراپ تۇردى . «سىزنىڭ جاھىل خاراكتېرىڭىز تېخىچە ئۆزگەرمەپتۇ - دە ، —دېدى ھەلىمە ئىچىدە ، — ئۆز ۋاقتىدىمۇ شۇ مىجەزىڭىزنىڭ كاساپىتى بىلەن يۈرتىڭىزنى تاشلاپ كەتكەنىدىڭىز ، بىر ئوبدان ئائىلىمىزنى سورۇۋەتكەنىدىڭىز . لېكىن سىز ھازىر يەنە بىر ئائىلىگە سورۇقچىلىق سېلىۋاتىسىز ، شۇنى بىلەمسىز ؟ كىشىگە قىلغان كىشىدە قالمايدۇ ، مەنغۇ بوپتۇ ، كۆڭلۈمدىن چىقىرىۋەتتىم . لېكىن جاپپارنى مەنمۇ ئوبدان بىلىمەن ، ئۇ سىزدىن ئۆتەر جاھىل ئەمە ، سىزغۇ ھازىرقى ھوقۇقىڭىزغا تايىنىپ ئۇنى باسارسىز ، چارە قوللىنارسىز ، لېكىن خەقمۇ جىم ياتمايدۇ - دە ! ئەگەر جاپپار دېگەندەك تەكشۈرۈش كېلىپ قالسا گۇناھ سىزگە ئارتىلىپ قالارمىكىن... »

ھەلىمەنىڭ كۆڭلى غەش بولدى . تۇرۇپلا ئۇ : «مەن نېمانچىلا غەم قىلىمەن ، بولسا ئۇ بۇرنىغا تازا بىر يېسۇن ! سەن ئەنۋەر ئىككىمىزگە نېمە كۇنلەرنى كۆرسەتمەكچى ، ئەمدى سەنمۇ كۆرۈپ باق ، شۇ چاغدا ئاندىن ئادەم بولارسەن ! ھازىر سەن ھوقۇقىڭغا ئىشىنىۋاتىسەن ، لېكىن بۇ ئەمەل ساڭا مەڭگۈلۈك ئەمەس ، كېيىن پۇشايمان قىلىسىڭ قالسا ئورنىغا كەلمەيدۇ··· » ھەلىمە ئۆزىگە شۇنداق دېگىنىچە ئەنۋەرنىڭ قېشىغا يېنىپ كىردى .

33

چىمەنگۇل نۇرمانىنىڭ قولىغا ئېلىنغانلىقىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى . «بىرەرى ئوغۇت سودىسىدىن چاتاق چىقاردىمۇ نېمە ؟— دەپ پەرەز قىلدى ئۇ ئۆينىڭ ئىچىدە تىت ـ تىت بولۇپ ،— بۇ نۇرمانىنىڭمۇ نەپسى بالادەك نېمىكەن ، يەتمىش كويلۇق ئوغۇتنى قاراپ تۇرۇپ يۇز يىگىرمە كويدىن سېتىپتۇ ، تېخى ماڭا ئۇقتۇرماي قانداق سودىلارنى قىلىپ كەتتى بۇ ؟··· ئەجەب بىر رەسۋاغا ئارىلىشىپ قاپتىمەن ، ئەمدى بۇ مېنى چىشلەپ تارتمىسا بولاتتىغۇ ؟··· » چىمەنگۇلنى ئويلىغانچە قورقۇنچ باستى . ھېلىلا ئۆيگە سۇرلۇك ساقچىلار كىرىپ كېلىدىغاندەك تۇيۇلۇپ ، بەدىنىگە تىتىرەك ئولاشتى .

ئۇ ئاخىرى بۇ ئىشنى ئۇقۇپ باقماقچى بولۇپ ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا تېلېفون قىلدى . ساقچى باشلىقى سوغۇقلا جاۋاب بەردى :

— ئالدامچىلىق جىنايىتى بار ئىكەن ، شۇنىڭ بىلەن قولىغا ئېلىندى ،— دېدى ئۇ ،— ھازىر تېخى تەكشۈرۈش ئۇستىدە··· ئۇنىڭدىن باشقا باج ئوغرىلىغان ئىشلىرىمۇ بار ئوخشايدۇ .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ چىمەنگۇلنىڭ يۈرىكى سەل جايىغا چۈشتى .

— قارىسىلا ،— دېدى ئۇ ساقچى باشلىقىغا ،— ئۇ ماڭا كىيىم ئەكەلدۈرۈپ بېرىمەن دەپ پۇل ئالغانتى ، يا قولىدىن ھۆججەت ئېلىۋالمىغان ئىكەنمەن ، شۇنىڭدىن ئەنسىرەپ قالدىم . شۇ ئىش توغرۇلۇق كۆرۈشۈپ سۆزلەشسەم بولامدۇ ؟

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، — دېدى ساقچى باشلىقى ، — قاچان كۆرۈشەي دەيلا ، بىز تۇرمە باشقۇرغۇچىلارغا خەۋەر قىلىپ قويايلى .

— بۈگۈن ۋاقتىم يوق ، ئەتە باراي دېگەن .

— بولىدۇ ، -- دېدى ساقچى باشلىقى .

چىمەنگۈل كېچىچە تۈزۈك ئۇخلىمىدى . ئۇنىڭ كۆڭلىنى قورقۇنچلۇق خىياللار ، ۋەسۋەسە چىرمىۋالغانىدى . ياخشى يېرى ، ياسىنجان ۋالىي بۇ كۈنلەردە ئۇرۇمچىگە پارتكوم كېڭەيتىلگەن يىغىنىغا كەتكەنىدى . بولمىسا ، ئۇ تۇرغانلا گەپ : « ‹مەن باشتا نېمە دېدىم ، نۇرىمان دېگەن بۇ ئايال بوش ئايالدەك قىلمايدۇ ، ئۇنىڭ بىلەن ئازراق ئارىلاش دەپ ، سودىگەر دېگەن خەقتىن ۋاپا كەلمەيدۇ ، ئەمدى مېنىڭ كارىم يوق ، نېمە چاتاق بولسا ئۆزىڭىز ئايرىڭ ، دەيتتى . ئۇ ھازىر بۇرۇنقى ياسىنجان ئەمەس ، بۇ يەرگە كېلىپ قىز كۆرسىتىدىغان بولۇۋالدى . ئوغلىنى ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى تېپىۋالدى ، ئەگەر مەندىن بىرەر ئېۋەن تېپىۋالسا ئاجرىشىشتىنمۇ يانمايدۇ ، ئاپىسى دېگەن جادىمۇ ھەلىمەنى ياخشى كۆرىدۇ ، ناۋادا ياسىنجان شۇنداق دەپ قالسا مېنىڭ تۇغىشكىنىم شۇ ئەمەسمۇ ؟... ياق ، مەن ئۇنى ھەرگىز قولدىن چىقارمايمەن ، ئۇنىڭ ھوقۇقىنىڭ دۆلىتىنى كۆرىدىغان كۈنلەر تېخى ئەمدىلا باشلانىدى . مەن قاراپ تۇرۇپ بۇ دۆلەتنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىمەنمۇ ؟ شۇڭا ئاۋۋال ماۋۇ نۇرىماننىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاش كېرەك !... »

ئۇ تۇرمىنىڭ كۆرۈشۈش بۆلۈمىدە نۇرىماننى كۆرۈپ تونۇ-يالمايلا قالدى . ئۇنىڭ بۇرۇنقى پارقىراپ تۇرىدىغان چىرايى قو-

رۇلۇپ سولىشىپلا كەتكەندى . نەچچە كۈننىڭ ئىچىدىلا قېرىلىق يەتكەندەك مۇكچىيىپ قالغاندى . «سېنى پارقىرىتىپ تۇرغىنى پۇل بىلەن پەردازلا ئىكەن ـ دە ؟ » دەپ ئويلىدى چىمەنگۈل ئۇنى كۆزۈپ ۋە ئىچى ئاغرىپ قالدى . چىمەنگۈلنىڭ يوقلاپ كەلگەنلىكى نۇرىماندا ئۈمىد پەيدا قىلىپ تېتىكلەشتۈردى .

— مەن سىلىنى چوقۇم يوقلاپ كېلىدۇغۇ دېگەنىدىم ،— دېدى ئۇ ئېچىلىپ ،— تېخى ئاخشاملا چۈشۈمگە كىرىپ تىكەنلا...

— بۇلار نېمىدەپ قاماشتى ؟— چىمەنگۈل ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ سورىدى .

— نېمە دەيتتى ، ئالدامچىلىق قىلىپلا دەيدۇ ، ئوغۇت ئالغان خېرىدارلارنىڭ بىرەرى ئەرز قىلغان ئوخشايدۇ .

چىمەنگۈل ئەتراپىغا قاراپ قويۇپ پىچىرلىدى :

— ئىقرار قىلمىسىلا... مەن سىلىگە باشتىلا دېگەن ، مەن سىلىنىڭ ھېچقانداق ئىشلىرىدا يوق ، مېنى ئارىلاشتۇرمىسىلا جۇمۇ !

نۇرىمان ئاچچىق كۈلۈپ قويدى .

— چىمەنگۈل ! — دېدى ئۇ يالۇۋۇلۇپ ،— مېنى قۇتۇلدۇرۇپ ئاچقىكەتسىلە ؟ !

— مەن قانداق قۇتۇلدۇرىمەن ؟

— ۋالىيغا دېسىلە ، ئۇ ئادەم گەپ قىلسا قويۇۋېتىدۇ .

— ياسىنجان بۇنىڭغا ھەرگىز ئارىلاشمايدۇ...

— بولمىسا ، پۇل تۆلەپ كېپىل بولۇپ ئاچقىپ كەتسىلە ، مەن چىدىمىدىم...

— قايىر ھاجىمچۇ ، پۇلنى شۇ تۆلىمەمدۇ ؟

— ئۇنىڭدىن تېيىن چىقمايدۇ ، چىمەنگۈل ، ھازىرغىچە كېلىپمۇ قويمىدى .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ چىمەنگۈلنىڭ تېرى تۇرۇلدى .

— قىزىق گەپ قىلىدىكەنلىغۇ ؟ — دېدى چىمەنگۈل ئاچچىقى كېلىپ ، — ئەرلىرى ئىگە بولمىسا مەن نېمىدەپ كېپىل بولغۇدەكمەن ، مەن يا سىلى بىلەن شېرىك بولمىسام ؟...

— چىمەنگۈل ! — دېدى نۇرىمان يالۋۇرۇپ ، — ماڭا ئىچىڭلىرى ئاغرىسۇن ، مەن شۇ كەمگىچە سىلىگە قولۇمدىن كەلگەن نەپنى بېرىپ كەلدىم ، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ خىزمەتلىرىدە بولىمەن ، قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ھەسسىلەپ ياندۇرىمەن ، ئۇنداق قىلماي ماڭا ياردەم قىلىپ بۇ يەردىن قۇتۇلدۇرسىلا !...

چىمەنگۈل ئاچچىقى بىلەن دىمىغىنى قاقتى :

— نۇرىمان ! مەن سىلىگە دەپ قويماي ،— دېدى ئۇ ساقچىلارمۇ ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئۈنلۈك قىلىپ ، — مېنىڭ سىلى بىلەن ھېچقانداق ئالدى - بەردىم يوق ، سىلىنى تونۇمايمەن ، سىلى مەسىلىلىرىنى ياۋاشلىق بىلەن تاپشۇرۇپ ، قانۇنىنىڭ كەڭچىلىك قىلىشىنى قولغا كەلتۈرسىلە ، مەن كەتتىم .

ئۇ شۇنداق دېدى - دە ، «شارتتىدە» بۇرۇلۇپ كۆرۈشۈش ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى . چىمەنگۈلنىڭ بۇنداق يۇزسىزلىك قىلىشىنى پەرەز قىلمىغان نۇرىمان بىرھازاغىچە تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى . ئەلەم ، ئاچچىق ئۇنىڭ يۈرىكىنى چوغ بولۇپ كۆيدۈردى . «جىنايىتىمنى تاپشۇرىمەنمۇ ؟— ئۇ چىمەنگۈل چىقىپ كەتكەن ئىشىككە قاراپ تىترىگىنىچە ،— ياخشى ، بولىدۇ !... سەن جالاپ ، نۇرىماننى بوش چاغلاپسەن . مېنى ئارىلاشتۇرماسمىش ، سەن ناۋادا بۇ يەردىن چىقىپ كېتىشىمگە ياردەم قىلغان بولساڭ سېنى راستىنلا چاتمايتتىم... ۋالىينىمۇ مېنىڭدىن قاچۇرۇۋاتىسەن... بوپتۇ ، ئۆز ۋاقتىدا مېنىڭ پايدام تەگكەندە يېقىن دوست ئىدۇق ، ئەمدى مېنى تونۇماس بولۇۋاتامسەن ؟ سىلەرنىڭ بىزدىن قانچىلىك پارا ئالغىنىڭلار ، ھاجىمدىن ئۆمەكنىڭ قۇرۇلۇشىنى بېرىپ قانچە ئالغىنىڭلار ، ئوغۇتتىن ئالغان پايداڭ ھەممىسى مېنىڭ كاللامدا ئېنىق . پايدىنى تەڭ ئالغاندىن كېيىن دەردىنمۇ

تەڭ تارتمىز ، نۇرىمان بۇنداق قازاندا جىق قاينىغان ، ئەمدى مېنى كۆرگىن !... »

نۇرىمان بىرنەچچە كۈن ساقلاپ باقتى . ئۇ چىمەنگۈلىنىڭ بۇنداق تېز يۇز ئۆرۈپ كېتىشىگە ئىشەنمەيتتى . «بەلكىم ئېھتىيات قىلىپ دەپ قويغان گېپىدۇ ؟ قاراپ تۇرۇپ مېنى ئوتقا تىقىۋەتمەس » دېدى . لېكىن كېيىنكى سوراقلاردا ساقچى ئۇنىڭغا بەزى يېڭى پاكىتلارنى قويغاندا ، ئۇ چۆچۈپ كەتتى . بۇ سىرلارنى پەقەت چىمەنگۈللا بىلەتتى . «سېنىڭدىن كەلگەن ژاپا مۇشۇ بولدىمۇ ؟ — دېدى نۇرىمان ئەلەم بىلەن ، — ئۆزۈڭچە مەن ژالىيەنىڭ خوتۇنى ، مېنى قانۇن ھېچنىمە قىلالمايدۇ... ‹سەن نېمە بولساڭ بولمامسەن » دەۋەتىپسەن ـ دە . ھۇي ، ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان ۋىجدانسىز ، قېنى ، سېنىڭ قۇتۇلۇپ كەتكىنىڭنى بىر كۆرەي... » نۇرىمان نۆۋەتتىكى سوراقتا چىمەنگۈلنى پاش قىلىشقا ئۆتتى .

چىمەنگۈل ئۆز تەقدىرىنىڭ بۇنداق بولۇشىنى پەقەت ئويلىمىغان ئىدى . بۇگۈن ئەتىگەندىلا ئادىلجان ئىككىسى ئەتىگەنلىك چېيىنى ئىچىپ بولۇپ خىزمەتكە بارغىلى كىيىمىنى ئالماشتۇرۇۋاتاتتى . ئۆيگە ئۇچ ساقچى كىرىپ كەلدى . ئۇلارنىڭ ئىككىسى ئايال ، بىرى ئەر ئىدى . ئۇلارنى كۆرۈپ ئادىلجاننىڭ يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى . ئوتتۇرا ياشلىق ئايال ساقچى ئۇدۇل چىمەنگۈلنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭغا قولغا ئېلىش قەغىزىنى كۆرسەتتى .

— ئالدامچىلىق ، پارا ئېلىش جىنايىتى بويىچە قولغا ئېلىنىدىڭىز ، قول قويۇڭ ! — دېدى ئۇ .

چىمەنگۈل بىرپەس موردىدەك قېتىپ تۇرۇپ قالدى ـ دە ، ئاندىن ئېسىگە كېلىپ پەرياد سالدى .

— سىلەر مېنى نېمىدەپ قولغا ئالىسىلەر ؟ مەن ھېچ نەرسە قىلغىنىم يوق ، مېنى قويۇۋېتىڭلار !

ساقچىلار چاقىرىلىق بىلەن ئۇنىڭ قولىغا كويزا سالدى . شۇ ئارىدا ئادىلجان ئۇلارغا قاراپ ئېتىلدى :

— ئاپامنى قويۇۋېتىش ! — دېدى ئۇ يان قورالىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ، — بولمىسا ، ھەممىڭلارنى ئېتىپ تاشلايمەن !

ئۇنىڭغا دىققەت قىلىپ تۇرغان ئەر ساقچى ئۇنى كەينىدىن كېلىپ قۇچاقلاپ قولىدىكى قورالنى ئېلىۋالدى - دە :

— بىز ۋەزىپە ئىجرا قىلىۋاتىمىز ، سەن ساقچى تۇرۇپ بۇنىڭغا توسقۇنلۇق قىلساڭ جازاغا تارتىلىسەن ،— دېدى .

— ئاپام نېمە گۇناھ قىلدى ؟ نېمىگە تۇتىسىلەر ؟

— بۇنى ئىدارىغا بارغاندا بىلىسەن ، ھازىر سەن ئارىلاشما !

ساقچىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئادىلجان بوشاپ قالدى . چىمەنگۇل بولسا ئۆزىنى بېشىغا كىيىپ ۋارقىرايتتى :

— سىلەرنىڭ مېنى تۇتىدىغان ھەققىڭلار يوق ، مەن ياسىنجان ۋالىيغا دەيمەن ، مەن ھېچ گۇناھ قىلمىدىم... ئادىلجان ، داداڭغا تېلېفون قىل !

ساقچىلار چىمەنگۇلنى سۆرىگەندەك قىلىپ ئۆيدىن ئاچىقىپ ماشىنىغا سالدى - دە ، ئېلىپ كەتتى . ساقچى ماشىنىسىنىڭ ۋەھىمىلىك سىگنالى خېلى بىر كەمگىچە ئاڭلىنىپ ، ئاندىن جىمىپ قالدى . كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە يۈز بەرگەن بۇ ئىشتىن ئادىلجان خۇدىنى يوقتىپ قويۇپ دېدى . ئۇ ئاپىسىنىڭ جىنايەتچى بولۇپ قېلىشىغا زادى ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى . «ئاپام نېمە قىلغان بولغىيتتى ؟ دادامغا ئۇقتۇرماي پارا ئالغان ئوخشىمامدۇ ؟... ئۆيگە كېلىۋاتقان شۇنچىۋالا نەرسىلەر يەتمىگەنمىدۇ ؟... ھازىر خەقلەر ئەسكى بولۇپ كەتتى ، ماڭا ياقتىن باپرىپ ئۇ ياقتىن سېنى پۇتلاشنىڭ كويىغا چۈشىدۇ... دادامغا خەۋەر قىلايمۇ ، قىلمايمۇ ؟ ئەگەر راستتىنلا پارا ئالغان بولسا دادامۇ ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ ، دادامغا تەشكىلدىن ئۇقتۇرغان بولۇشمۇ مۇمكىن... » ئادىلجاننىڭ بېشىنىڭ ئىچىمۇ - تېشىمۇ قاتتى ، ئۇ

ئەمدى ئۆزىدىن ئەنسىرەپ قالدى . «ھېلىقى پاسپورت ئىشىدىن چاتاق چىقىپ قالارمۇ ؟ نۇرىمان دېگەن خوتۇنىنىڭ ئۇنىڭدىن خەۋىرى بارمىدۇ ؟ قايسى ھاجىم دېگەن نېمىگىمۇ ئىشەنگىلى بولمايدۇ . بۇ سودىگەر دېگەن خەق مەنپەئەت ئۈچۈن ، تاپقان ئاتا ـ ئانىسىنىمۇ سېتىۋېرىدۇ ، ئەگەر ئۇ ئاپامنىڭ قولغا ئېلىنغانلىقىنى ئاڭلىسا بىزدىن يۈز ئۆرۈشى تۇرغان گەپ . ئەگەر بۇ ئىش پاش بولۇپ قالسا مەنمۇ ساق قالمايمەن··· » شۇلارنى ئويلاپ ئادىلجاننىڭ ۋۇجۇدىغا مۇزدەك تىترەك ئولاشتى . ئۇنىڭغا بايىقى ساقچىلار يېنىپ كېلىپ ئۇنىمۇ تۇتۇپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ ، ۋەسۋەسىگە چۈشتى . تالادا «تىرىق ! » قىلغان ئاۋازدىن چۆچۈپ ئالاقزادە بولۇشقا باشلىدى . «قورقمانغا قوش كۆرۈنەر » دەپ دەل شۇ چاغدا دالانىڭ ئىشكى چېكىلدى . ئادىلجان قورقمىدىن نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى . ئىشىك يەنە چېكىلىپ تونۇش ئاۋاز ئاڭلاندى :

— ئادىلجان ، ئادىلجان !··· بۇ مەن···

ئادىلجان ئۇنىڭ قايسى ھاجىمنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېنىك تىن ئالدى ـ دە ، بېرىپ ئىشكىنى ئاچتى :

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم !··· ،— قايسى ھاجىم ئەتراپقا ئالاقزادە بولغاندەك قاراپ قويۇپ سورىدى ، — نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىۋاتىدۇ ، ئۇكام . ھېلى ئاڭلايمەن··· ئۆزلىرى تىنچلىقتۇ ؟

ئادىلجان بۇ سودىگەرنىڭ ئالدىدا چاندۇرماسلىققا سېلىپ :

— ساقچىلار بەزىبىر ئىشلارنى ئېنىقلىماقچى بولسا كېرەك ، ئاپامنى چاقىرىپ كەتتى ، بىرەدەمگىچە يېنىپ كېلىدۇ ، — دەپ قويدى .

— ھەممە ئىشنى تېرىۋاتقان ئاۋۇ نۇرىمان دېگەن رەسۋا خوتۇن ، — دېدى قايسى ھاجىم بېشىنى چايقاپ ، — مەن ئۆز ۋاقتىدا دېگەن ، «ئايال كىشى سودىغا ئارىلاشسا بىر چاتىقى چىقىدۇ» دەپ . دېگىنىمدەك بولدى ، مەن ئۇنىڭغا «مېنىڭ تېپىپ

بەرگىنىمنى خەجلەپ ئۆيدە ئولتۇر» دېسەم ئۇنىماي كەتتى ، مانا خۇلاسىسى چىقتى . ئۇنى ئاز دەپ بۇلارنىڭ چېيىنى دېمەملا ، چاي دېگەننى شاڭخەيلەرگە بېرىپ ئويناش كېتەمدۇ ؟ خەقلەر ئاڭلىسا نېمە دەيدۇ ؟ تېخى ماڭا ئىش چىقمىغان بولسا چەت ئەلگە چىقىپ ئويىنىماقچى بولۇشقانمىش ، شۇڭا ياراتقان ئىگەم بۇ خەقنى تۆت تامنىڭ ئىچىگىلا ياراتقان... ماڭا تېخى نېمە دەيدۇ ، پۇل تۆلەپ چىقىرىۋالغۇدەكمەن ، ئۇنىڭغا بېرىدىغان نەدىكى پۇل ، ئۆزۈڭنى تېرىغان بالانى ئۆزۈڭ تارت ، دېدىم...

ئادىلجان ھاجىمنىڭ ئەزىلىپ كەتكىنىدىن ئىچى پۇشتى .

— ھېلىقى ئىشلار توغرۇلۇق گەپ - سۆز يوقتۇ ؟— دېدى ئۇ ھاجىمنىڭ گېپىنى بۆلۈپ .

قايسر ھاجىمنىڭ چىرايى شۇئان جىددىيلەشتى .

— مەنمۇ شۇ ئىشلارنىڭ ۋەجىدىن كەلگەن ، — دېدى ئۇ ،— بۇ كۆندە ئىنسانغا ياخشىلىق قىلسا يامانلىق يانىدىغان بولۇپ قاپتۇ ، سىلى بىلەن بىز نى - نى جاپالار بىلەن پاسپورتنى جۆندەپ بەرسەك ، شۇنىڭغا رازى بولماي ئىغۋا قىلىۋاتقانلار بار ئىكەن...

— نېمە دەپتۇ ؟

— «بىزگە پاسپورت سېتىپ پايدا ئالدى» دەپ يۈرگۈدەك ، مەنغۇ بىر - ئىككىسىنىڭ ئوبدان ئەدىپىنى بېرىپ قويدۇم ، بۇ كۆندە ئىنساپ دېگەن قالماپتۇ .

— ھاجىم ، — دېدى ئادىلجان جىددىي تۇردە ،— بۇ ئىشنى باشتا سىلى دېمىگەن بولسىلا مەنمۇ ھەرگىز ئارىلاشمايتتىم ، ئەگەر بۇ گەپ تەشكىلنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ قالسا ھەر ئىككىمىز - گە ياخشى بولمايدۇ ، مەن باشتا دېگەن ، مەن بۇ ئىشتا يوق جۇمۇسىلا !

— شۇنداق ، شۇنداق ، ئاش بەرگەن قازاننى چاقساق نائەھلىي بولۇپ كېتىمىز ، مەندىن خاتىرجەم بولسىلا ، پېقىرنىڭ

ئاغزىدىن جان چىقسا چىقىدۇكى ، سىلى توغرۇلۇق زۇۋان چىقمايدۇ .

— مۇشۇ گەپلىرىگە ئىگە بولسىلا ئەسسە .

— قەسەم قىلىپ بېرەيمۇ ؟

— ياق ، بولدى ،— دېدى ئادىلجان . ئىچىدە بولسا : «سەندەك نېمىلەرنىڭ قەسىمى تايىنلىق» دەپ قويدى .

— شۇنىسى ، بىزنىڭ ئاۋۇ رەسۋا خوتۇن ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈيدىغان نېمە ، مەن شۇڭا بىر مەزگىل ئۇنىڭ كۆزىدىن يىراق تۇرۇپ تۇرايمىكىن دېگەنتىم .

— نەگە باراي دەيلا ؟

— چەت ئەلگە چىقىپ تۇرايمىكىن ، شۇڭا بىرەر پاسپورت جۆندىگىلى بولغان بولسا .

«تىكىۋېتەي دەپسەن ـ دە ؟... سەن مەن توغرۇلۇق نېمىلەرنى دەۋەتتىڭ خۇدا بىلىدۇ ، سەن قۇتۇلۇپ ، مەن تۇتۇلىمەنمۇ ؟ ياق ، بۇرادەر ، ئۇنداق ئاسان ئىش يوق... »

— ھازىر پاسپورت بېجىرىش چىڭ بولۇپ كەتتى ، ئىدارە باشلىقى ئۆزى تەستىقلايدىغان تۇزۇم چىقتى .

— ماڭا بىر ياردەم قىلسىلا ، ئادىلجان ، ئىلگىرىكىدىن ئىككى ھەسسە ئوشۇق تۆلەي ، سىلىدىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى بولاتتىم...

ئادىلجاننىڭ كۆڭلىگە باشقا بىر ئوي كەلدى .

— مەن بۇ يولنى قىلىپ باقاي ،— دېدى ئۇ بىردەم تۇرۇپ كېتىپ .

قايسىر ھاجىمنىڭ چىرايى دەرھال ئېچىلدى . ئۇ ئالمان ـ تالمان قويۇن يانچۇقىدىن بىر باغلام پېچەت پۇلنى ئېلىپ ئادىلجاننىڭ ئالدىغا قويدى .

— ماۋۇ ئون مىڭنى ھازىرچە ئېلىپ تۇرسىلا ، پاسپورت پۈتكەنده قالغان يېرىمىنى بېرىمەن...

— هاجىم ، ئەسسە گەپ شۇ ، — دېدى ئادىلجان پۇلنى يانچۇقىغا سېلىپ ، — بىز بىر - بىرىمىزنى تونۇمايمىز جۇمۇ !

قايسى هاجىم ماقۇل دېگىنىچە كەينىچە مېڭىپ چىقىپ كەتتى . ئادىلجان ئۆيده يالغۇز قالدى . بۇگۈن يۇز بەرگەن ئىشلار-دىن ئۇنىڭ كاللىسى ئىلىشىپ كەتتى . بۇ ئىشلار گويا بىر چۈشتەك ، هېلىلا ئويغانسا هەممە ئىشلار ئۆز جايىغا كېلىدىغاندەك تۇيۇلاتتى . ئۇ پىكىرلىرىنى يىغىپ ، قانداق قىلىش هەققىده ئوبدانراق ئويلاپ باقماقچى بولۇپ تاماكا ئېلىپ چەكتى . «ساقچىلارنىڭ ئاپامنى تۇتۇپ كەتكىنىگە قارىغاندا ئادەتتىكى ئىش ئەمەستەك قىلىدۇ ، دادام ئۇقتىمىكىن ؟ ئۇ ئۆتۈپ كەتكەن پىرىنسىپچى ئادەم ، بۇنى ئاڭلىسا ماڭا بىر بالاسى يۇقىدۇ دەپ چەك - چېگرانى ئاجرىتىپ ، ئاپام بىلەن ئاجرىشىپ كېتىشى مۇمكىن . بۇ يەرگە كەلگەندىن بۇيان ، دادام ئوبدانلا ئۆزگىرىپ قالدى . ئۇ بىزدىن قۇتۇلىدىغان بىرەر باهانە تاپالماي يۈرىدۇ ، ماۋۇ ئاسىيە دېگەن ۋېجدانسىزمۇ ئاشۇلار بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ يالىقىنى يالاپ يۈرىدۇ ، ئاپامغا بىرەر ئىش بولسا ماڭا بۇ ئۆيدە كۈن يوق··· ئەگەر هاجىم بايا دېگەن گەپلەر تەشكىلىنىڭ قۇلىقىغا يەتسە مېنىمۇ بوش قويمايدۇ ، ئۇنىڭدىن مۇشۇنداق چاغدا بېشىمنى ئېلىپ چىقىپ كەتسەم بولىدىغان ئوخشىمامدۇ ؟ ئېپىنى تاپسام چەت ئەلگە چىقىپ كېتەرمەن··· »

ئادىلجان ئويلا - ئويلا ئاخىرى شۇ قارارغا كەلدى - ده ، تەييارلىق قىلىشقا كىرىشتى . ئۇ يەر ئاستى ئۆيىنىڭ قۇلۇپىنى چېقىپ كىردى . ئىسكىلاتتەك چوڭ ئۆينىڭ ئىچى يۆگەپ قويۇل-غان گىلەملەر ، پېچىتى بۇزۇلمىغان تېلېۋىزور ، توڭلاتقۇلار بە-لەن تولغان ئىدى . بىر چەتتە ساندۇق - ساندۇقلاردا ئالىي دەرىجىلىك هاراق ، تاماكىلار دۆۋىلەكلىك تۇراتتى . بۇ نەرسىلەر-گە ئۇزۇندىن بۇيان قول تەگمىگەچكە توپا بېسىپ كەتكەنىدى . ئادىلجان بۇلارغا يارىتىمىغاندەك قاراپ قويۇپ تامغا زەن سالدى ۋە

قورۇغا قارىغان تامدىكى تۆمۈر ئىشكاپنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كەتتى . ئىشكاپ ئاپتوماتىك قۇلۇپلانغانىدى . ئۇ ھويلىغا چىقىپ پالتىنى ئەكەلدى ـ دە ، ئىشكاپنىڭ ئاغزىنى قايرىدى . ئىشكاپ ناھايىتى چىڭ ئىكەن . ئۇ خېلى ھەپىلىشىپ تەستە بۇزۇپ ئاچ-تى . تامنى ئويۇپ ياسىغان ئىشكاپ خېلى چوڭ بولۇپ ، ئىچىدە بىرنەچچە خالتىلار تۇراتتى . ئادىلجان بىر خالتىنى تارتىپ چىقد-رىپ ئاغزىنى ئاچتى . خالتىنىڭ ئىچىدە باغلام ـ باغلام پېچەت پۇللار بار ئىدى . ئۇ ھەممە خالتىلارنى ئېلىپ يۇقىرىغا چىقتى . ئۇ بۇ پۇللارنى كىيىم چامادانىنىڭ تېگىگە جايلاشتۇردى ، ئاندىن ئاپىسىنىڭ ياتاق ئۆيىگە كىرىپ ئۇنىڭ ئالتۇن جابدۇقلىرىنى سالىدىغان ساندۇقنى ئاچتى . ساندۇقنىڭ ئىچى توشقۇچە ئالتۇن زەنجىر ، ئۈزۈك ، ھالقا ، مېدالىئونلار ئىدى . ئىككى جۇپ قاش-تېشىدا ئىشلەنگەن بىلەزۈكمۇ بار ئىدى . ئادىلجان ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى يېغىپ چامادانغا تۆكتى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرقۇر كىيىملىرىنى سېلىپ تەييار قىلدى .

ئۇ — بۇ ئۆيدىن ، بۇ شەھەردىن كېتىش قارارىغا كەلدى . ئۇنىڭ يۈرىكى ئۆزىگە كېلىدىغان ئاپەتنى سېزدى ـ تۇراتتى . «ئاۋۋال ئۇرۇمچىگە بارىمەن ،— دېدى ئۇ ئىچىدە ، — ئۇ يەردىن بىر ئامال قىلىپ چەت ئەلگە چىقىپ كېتىمەن ، ئۇرۇمچىدە يول تاپماق ئاسان··· بۇ يەردە ئەمدى ماڭا ياخشى كۈن يوق ، ئاۋۇ قايىر ھاجىم دېگەن نېمىگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ ، تېخى مەندىن بۇرۇن قۇيرۇقىنى تىكىۋەتمەكچى بولغىنىنى كۆرمەمدىغان ، مېنىزە قا-پاق كۆرىدىكەندە··· پاسپورتلارنىڭ سورىقى بولۇپ قالسا ئۇنىڭ ھېسابىنى ئۆزۈڭ بېرەرسەن !··· »

ئادىلجان ئۆيلەرگە بىرقۇر قاراپ چىقتى . ئادەمسىز ئۆيلەر گۆرىستان جىمجىتلىقىغا چۆمگەنىدى . ئۇ كۆڭلى بۇزۇلغان ھالدا ئۆزىنىڭ ياتاق ئۆيىگە كىرىپ كارىۋات ، تامدىكى رەسىملەرگە قاراپ تۇردى . قىسمەت ئۇنى بۇ قەدىردان ماكانىدىن ئايرىۋاتىدۇ ،

ئۇنى ئەمدى يەنە قانداق تەقدىرلەر كۈتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ ، بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ... ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ بىر يېرى چىمىلداپ ئېچىشىپ ، كۆزىگە ياش كەلدى . ئۇ يەنە بىردەم تۇرسا پۈت - قولى بوشاپ ماڭالماي قالىدىغاندەك تۇيۇلدى . ئۇ كۆزىنى يۇمۇپلا كەينىگە ئۆرۈلدى ۋە ئېغىر چامادانىنى كۆتۈرۈپ قورۇدىن تېز - تېز مېڭىپ چىقىپ كەتتى .

34

ياسىنجان ۋالىي ئائىلىسىگە كەلگەن بۇ پالاكەتتىن تەمتىرەپ-لا كەتتى . ئايرودرومغا ئۇنىڭ ئالدىغا چىققان ئاسىيە ئۆيگە كېلە-ۋېتىپ چىمەنگۈلنىڭ قولغا ئېلىنغانلىقىنى دېگەندى ، بۇ خەۋەر-نى ئاڭلاپ هوشىدىن كەتكىلى تاس قالدى ، خېلىغىچە ئاغزى گەپكە كەلمىدى .

— نېمە جىنايەت بىلەن قولغا ئالدى ؟ — ئۇ خېلىدىن كېيىن ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سورىدى .

— «ئالدامچىلىق قىلغان دەپتۇ» دەپ ئاڭلىدىم ، خىمىيىۋى ئوغۇت سودىسىدا بىر چاتاق چىققان ئوخشايدۇ .

ياسىنجان ئەلەم بىلەن ئىچىگە تىندى . «ئۇلارنىڭ شۇ سودە-سىدىن بىر چاتاق چىقارمۇ دېگەن ئىدىم ، دېگىنىمدەك بولدى ، مەن نېمىدەپ ئۇنىڭغا ماقۇل دېگەن بولغىيتتىم ؟... بۇنى ئېنىقلاپ كەلسە ماڭمۇ چېتىلىدۇ ، ھەرقاچان ھېلىقى نۇرىمان دېگەن خوتۇن ئىلەشتۇرگەن گەپ ... ئەستەغپۇرۇللا ... ، — ياسىنجان ۋالىي ئويلىغانچە كاللىسى پىرقىراپ كەتتى . لېكىن يەنە تۇرۇپ ئۆزىگە تەسەللى بەردى ، — چىمەنگۈلنىڭ بىۋاستە جىنايەتكە چېتىلىشى ناتايىن بولۇشى مۇمكىن ، دېلونى ئېنىقلاش ئۈچۈن تۇتۇپ تۇرۇۋاتقاندۇ ؟... »

— قاچان تۇتۇپ كەتتى ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— ئوچ كۈن بولدى .
— يوقلاپ باردىڭىزمۇ ؟ قانداقراق تۇرۇپتۇ ؟
— ئۆزىغۇ ياخشى تۇرۇپتۇ ، سىزنى دەرھال كېلىپ قۇتۇل-
دۇرۇپ چىقىپ كەتسۇن ، دەيدۇ .
ياسىنجان ژالىينىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلدى .
— ئادىلجانچۇ ، ئۇ ساقتۇ ؟
ئاسىيە بىر دەم ئىككى تايىن بولۇپ تۇرۇپ كەتتى . ئۇ ئەس-
لىدە بۇگۈنچە دادىسىغا ئۇنىڭ گېپىنى قىلماي دەپ ئويلىغانىدى .
ئۇنىڭ ئارىسالدى بولۇپ قالغىنىدىن كۆڭلىگە گۇمان چۈشكەن
ياسىنجان ژالىي كوچىلاپ سورىدى :
— ئۇ يەنە نېمە ئىش تېپىدى ؟
— دادا ،— دېدى ئاسىيە ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ يالۇۋۇ-
رۇپ ، — ئادىلجان ھازىر شەھەردە يوق...
— نەگە كەتتى ؟
— بىلمىدۇق ، ئاپامنى قولغا ئالغاندا ئۆيدە بار ئىكەندۇق ،
شۇ كۈندىن باشلاپ يوق ، ھازىر ساقچىلار ئىزدەۋاتىپتۇ ، ئۆيدىكى
نەق پۇللارنى ، ئاپامنىڭ ئالتۇن جابدۇقلىرىنى ئەكېتىپتۇ...
ياسىنجان ژالىينىڭ مەيدىسىنىڭ بىر يېرى ئاچچىق ـ ئاچ-
چىق سانجىپ كەتكەندەك بولدى ـ دە ، بېشى قايغاندەك بولدى .
ئۇنىڭ ھالىتىگە سەپسېلىپ ئولتۇرغان ئاسىيە قورقۇپ كەتتى .
— دادا ، دادا ، نېمە بولدىڭىز ؟ — دېدى ئۇ دادىسىنى ئاستا
سىلكىپ ۋە دەرھال ئۆيدىن ئېھتىماللىققا دەپ ئېلىۋالغان يۈرەك
دورىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئاغزىغا سالدى .
بىرئازدىن كېيىن ياسىنجان ژالىي ئېسىگە كېلىپ كۆزىنى
ئاچتى .
— دادا ، دوختۇرخانىغا بارايلىمۇ ؟ — دېدى ئاسىيە .
ياسىنجان ژالىي «ياق» دېگەندەك بېشىنى چايقىدى ۋە ئۆي
تەرەپنى ئىما قىلدى . ياسىنجان ژالىي بۇ كېچىنى ئۇيقۇسىز

ئۆتكۈزدى . ئۇ ، ئائىلىسىگە تۈيۈقسىز كەلكۈندەك باستۇرۇپ كەلگەن بۇ پالاكەتنى ئەقلىگە ھېچ سىغدۇرالمايتتى ، ئۇ بۇ ئاپەت-تىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئىزدەپ كۆردى ، لېكىن ھېچبىر چارە ئۇنىڭ كۆڭلىگە يارىمايتتى ، ئۇنىڭ بېشىدا ۋەھىمىنىڭ قارا سايىسى ئەگىپ تۇرغاندەكلا تۈيۈلاتتى .

ئەتىسى ئۇ ئىدارىغا بارغۇسى يوق ياتقانىدى ، لېكىن لى شۇجى تېلېفون قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان مۇھىم ئىش بارلىقىنى ئېيتىپ ئىشخانىسىغا چاقىردى . ياسىنجان ۋالىي ئامالسىز ئورنىدىن تۇردى . ئۇ كىرگەندە ئىشخانىدا لى شۇجىدىن باشقا ئۇ تونۇمايدىغان ئىككى ئادەم ئولتۇراتتى .

— بۇلار ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىدىن كەلگەنلەر ، — دېدى لى شۇجى ۋە ئۇلارنى بىر - بىرلەپ تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ۋالىيغا ئۆرۈلدى ،— چىمەنگۈلنىڭ ئىشىنى سىزمۇ ئۇقۇپ بولغانسىز ، مەنمۇ ئاڭلاپ ھەيران بولدۇم . تەپتىش مەھكىمىسىدىكى يولداشلارنىڭ تونۇشتۇرۇشچە ، ئۇلارنىڭ ساخاۋەت شىركىتى ئۇستىدە ئاممىنىڭ ئەرزى خېلى بار ئىكەن ، ئۇلار دۆلەت كونترول قىلىپ تۇرۇۋاتقان خىمىيىۋى ئوغۇتنى ھاينىڭغا سېتىپ دېھقانلارغا زىيان سالغان ، ھەتتا ساختا ئوغۇتنىمۇ ئەكېلىپ ساتقان مەسىلىسى بار ئىكەن . ئەلۋەتتە ، بۇنىڭغا بىزنىڭ بەزى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردىكى رەھبىرىي كادىرلار شارائىت يارىتىپ بەرگەن . بۇ مەسىلە ئاپتونوم رايوندىكى رەھبەرلىكنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ ، رېۋىزىيە كومىتېتى مەخسۇس بىر خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتتى . بىز سىزنىڭ بۇ خىزمەتكە ماسلىشىپ بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز...

لى شۇجىنىڭ تەلەپپۇزىدىن ياسىنجان ۋالىي چۆچۈپ قالدى . «رېۋىزىيە كومىتېتىدىن گۇرۇپپا كەلدى» دېگەن گەپ بۇ يالغۇز چىمەنگۈللەرنىڭ مەسىلىسى ئەمەس . قائىدە بويىچە ئۇلار ئۇچۇن

ئاپتونوم رايوندىن گۇرۇپپا ئادەم كېلىپ يۇرمەيدۇ ، بەلكى ئۇنى - بۇنى تەكشۈرگىلى كەلگەنلەر... ئۇنىڭ ئۇستىدە چوقۇم يۇقىرىغا ئىنكاس بارغان گەپ . «تۇردى ئوسمانلار بىكار ياتماپتۇ - دە؟ ئەجەب ئۇلارغا سەل قاراپ قاپتىمەن؟ نېمىلەرنى يەتكۈزگەندۇ؟ ئۇينىڭ ئىشىنى دېگەنمىدۇ؟... قايسى كۈنى ھەلىمەنىڭ دىققەت قىلىڭ دېگىنى بىكار ئەمەسكەن - دە؟ مەن نېمىدەپ بىخودلۇق قىلغاندىمەن؟... »

ياسىنجان ۋالىي ئىشخانىسىغا چىقىپمۇ تىنچلىنالمىدى ، قولىمۇ ئىشقا بارمىدى . ئۇ كاتىپقا دوختۇرغا بارمەن دەپ قويۇپ ئۆيگە يېنىپ كەلدى . ئۇ يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئىشلار توغرۇلۇق ئوبدانراق ئويلىنىۋالغۇسى بار ئىدى . شۇ تاپتا ئۇ بىرەرىنىڭ كۆزىگە كۆرۈنۈشنىمۇ خالىمايتتى ، ئۇ ھويلىدىكى ماشىنىنىڭ قېشىغا بارغۇچە يەرگە قارىغىنىچە بېشىنى كۆتۈرمەي ماڭدى . ئۇنىڭغا ئىداردىكى ھەممە ئادەم سىرلىق بىر نەرسىدە قاراۋاتقاندەك ، كەينىدىن ئۇنى كۆرسىتىپ پىچىرلىشىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى .

ئۇ ئۆيگە كىرىپ مېھمانخانىدىكى ساپاغا ئۆزىنى تاشلىدى - دە ، كۆزىنى يۇمدى . ئۇ پىكىرلىرىنى يىغىشقا تىرىشىپ باقتى . لېكىن ، يۈرىكىنىڭ بىر يېرى سەگىلىپ يېڭىنە سانجىغاندەك سىزىقراپ ئاغرىشى يەنە پەيدا بولدى ، مېڭىسىگە گويا مىڭلاپ ھەرىلەر كىرىۋالغاندەك كاللىسى غوڭۇلدايتتى . ئۇ ئۆرە بولۇپ تاماكا چەكتى ، لېكىن تاماكا ئىسى خۇددى مېڭىسىگە كىرىۋاتقاندەك كاللىسى تېخىمۇ تۇمانلىشىپ كەتتى . ئۇ ئاچچىقى بىلەن تاماكىنى ئۆچۈردى . ئۇنىڭ قۇلىقىغا دالاندا بىرلىرىنىڭ سۆزلەشكەن ئاۋازى كىردى ۋە ھايال ئۆتمەي خىزمەتچى قىز مېھمانخانىغا ئۇ ئەتىگەن لى شۇجىنىڭ ئىشخانىسىدا كۆرۈشكەن ئىككەيلەننى باشلاپ كىردى .

— سىز بىلەن سۆزلىشىدىغان ئازراق ئىش بار ئىدى ، —

دېدى ئوتتۇرا ياش ئادەم ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ، — سىزگە دەخلى بولماس...

— مەرھەمەت... ،— دېدى ياسىنجان ژالىي ھودۇققىنىچە .

— ئايالىڭىز چىمەنگۈل ھازىر تەكشۈرۈش ئۈستىدە بولغاچقا ، سىزگە چېتىلىدىغان ئىشلار ھازىرچە ئېنىق ئەمەس ،— دېدى ئوتتۇرا ياش ئادەم سومكىسىدىن خاتىرىسىنى ئېلىپ ،— لېكىن بىزنىڭ ئۇقۇشىمىزچە ، ئۇنىڭ ئالدامچىلىق جىنايىتىدىن باشقا سىزنىڭ نامىڭىزدا باشقىلاردىن ئالغان پارىسى توغرۇلۇق ئىنكاس بار ، بۇ ھەقتە بىلىدىغىنىڭىز بولسا ئوبدان ئەسلەپ باقسىڭىز بولىدۇ . سىز بىر رەھبىرىي كادىر ، ئۇزۇن يىل پارتىيىنىڭ تەربىيىسىنى ئالغان ، قانۇندىن ، پارتىيە ئىنتىزامىدىن ئوبدان خەۋىرىڭىز بولسا كېرەك . بۇ ھەقتە ئوبدانراق ئويلىنىپ كۆرەرسىز ، بۇگۈن بىز باشقا بىر ئىشنى سىزدىن سوراپ باقماقچىمىز...

ياسىنجان ژالىي ھودۇققان ھالدا ئۇنىڭغا قارىدى .

— ئۆيىڭىز بەك كاتتا ئىكەن ، قانچە پۇلغا پۈتتى ؟— رېۋىزىيە خادىمى ئۆيگە كۆز يۈگۈرتكىنىچە سورىدى .

— مەن بۇنى ئېنىق ئۇقمايدىكەنمەن ؟ — دېدى ياسىنجان ژالىي ھودۇقۇپ ، — ئۆينىڭ ھېسابىاتىنى ئايالىم قىلغان ، ئۆينى سالغاندىمۇ مەن يوق...

— باشقىلارنىڭ دېيىشىچە ، بۇ ئەسلىدە مەكتەپنىڭ يېرى ئىكەن ، بۇ يەرنى قانداق رەسمىيەت بىلەن ئالغانتىڭلار ؟

— مەكتەپنىڭ يېرى ئىكەنلىكىدىن مېنىڭ تازا خەۋىرىم يوق ئىكەن...

— سىز راستتىنلا ئۇقمامسىز ؟

— مەن شەھەردىكىلەرگە ئۆيلۈك يەرنىڭ گېپىنى قىلسام ، ئۇلار مۇشۇ يەرنى كۆرسىتىپ بەرگەنىدى .

— ئۇلار كۆرسىتىپ بەردىمۇ ياكى سىز تاللاپ ئالدىڭىزمۇ ؟

ياسىنجان ژالىي دۇدۇقلاپ قالدى .

— ئايالىم مۇشۇ يەرنى تاللاپتۇ .
— مەكتەپ يەرنى بېرىشكە قوشۇلغانمىدى ؟
— ھەئە...
رېۋىزىيە خادىمى ئاچچىق كۈلۈپ قويدى :
— سىز راست گەپ قىلمىدىڭىز ، ياسىنجان ۋالىي ، — دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ ، — بىزنىڭ ئۇقۇشىمىزچە ، مەكتەپ رەھبەرلىكى ئەسلىدە بۇ يەرگە ئوقۇتقۇچىلارغا ياتاق بىنا-سى سالماقچى بولۇپتىكەن ، شۇڭا يەرنى بېرىشكە قوشۇلمىغان ، سىز بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شەھەر باشلىقىغا مەكتەپ مۇدىرىنى يۆتكەۋېتىشنى تاپشۇرغانسىز ، ئەينى ئەھۋال شۇنداققۇ دەيمەن ؟
ياسىنجان ۋالىي نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى .
— دېمەك ، سىز ھوقۇقىڭىزدىن پايدىلىنىپ مەكتەپنىڭ يېرىنى قانۇنسىز ئىگىلىۋالغانسىز ، ئۇنى ئاز دەپ پرىنسىپتا چىڭ تۇرغان مەكتەپ مۇدىرىنى چەتكە قېقىپ ئۆچ ئالدىڭىز ، بۇنى ئوبدانراق ئويلىنىپ كۆرۈڭ ! ئىككىنچى بىر مەسىلە : بۇ ئۆيىنى سىزگە «بوستان» شىركىتىنىڭ خوجايىنى قايىر ھاجىم سېلىپ بەرگەن ، شۇنداققۇ دەيمەن ؟
— ھەئە... لېكىن بىز ھەققىنى تۆلىگەن ؟
— قانچە تۆلىگەن ؟
— مېنىڭ ئېسىمدە يوق ، ئۇنىڭ تالونلىرى ئايالىمدا .
— مەيلى ، سىلەر تۆلىگەنمۇ بولۇڭلار ، — دېدى رېۋىزىيە خادىمى ، — بىز ئۆيلەرنى قۇرۇلۇش مۇتەخەسسىسلىرىگە باھالا-تىپ كۆردۇق ، ئۆيگە ئىشلەتكەن نەرسىلەر ئالىي دەرىجىلىك ماتېرىياللار ئىكەن ، ئۇلار بۇ ئۆيىنى بىر مىليون باھالىدى ، سىز بۇنچىۋالا پۇلنى نەدىن تاپتىڭىز ؟
— ئۆزىمىز ئىقتىساد قىلغان نەچچە يۈز مىڭ بار ئىدى ، قالغىنىنى تۇغقانلاردىن قەرز ئالدۇق .
— بۇنى تەكشۈرۈپ كۆرىمىز ،— دېدى رېۋىزىيە خادە-

مى ،— بىزنىڭ ئىگەللىشىمىزچە ، سىز «بوستان» شىركىتىنىڭ خوجايىنىغا ھەق بەرمىدىڭىز ، ئەكسىچە ئۆينىڭ بەدىلىگە قايىر ھاجىمغا ئېچىۋېتىلگەن رايوندا تاۋار ئۆيى سېلىشى ئۈچۈن يەر تەستىقلاپ بەردىڭىز ، بانكىغا قەرز پۇل بېرىڭلار دەپ بۇيرۇق چۈشۈردىڭىز ، ئەسلىي پاكىت شۇنداق بولسا كېرەك .

ياسىنجان ۋالىينىڭ دېمى تۇتۇلۇپ كەتتى . ئۇ بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە :

— خاتالىق مەندە··· مەن ئېزىپتىمەن ،— دېدى ئارانلا .

— سىز ئۇزۇن يىللىق پارتىيە ئەزاسى ، پارتىيىنىڭ مۇھىم بىر پرىنسىپى راستچىل بولۇش ئىكەنلىكىنى سىز ئوبدان بىلىسىز ، شۇڭا مەسىلىڭىزنى ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن ھالدا بارىنى بار دەپ تاپشۇرغىنىڭىز ياخشى ، بىز سەزنى كۈتىمىز···

رېۋىزىيە خادىملىرى ئۇزاپ ماڭدى . ياسىنجان ۋالىي ئۇلارنى ئىشىككىچە تەستە ئۇزىتىپ چىقتى . ئۇنىڭ پۈت ـ قولى تىترەيتتى ، بېشى ئايلىناتتى . ئۇ ناھايىتى تەستە مېڭىپ سافاغا كېلىپ ئولتۇردى . ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئۆيلەر پىرقىراۋاتقاندەك ، ئالەم ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇۋاتقاندەك ئىدى . ئۇنىڭ كۆزى ئۇدۇل تامدىكى چىرايلىق رامكىغا ئېلىنغان چىمەنگۈل ئىككىسىنىڭ رەڭلىك سۈرىتىگە چۈشتى . ئۇنىڭدىكى ئادەملەر بىردەم بېشى تۆۋەن ، پۈتى ئاسمانغا بولۇپ كۆرۈنەتتى ؛ بىردەم بولسا كىچىكلەپ يوقاپ كېتەتتى . تۇرۇپ ، چىمەنگۈل قاش ـ قاپىقىنى سۈزگەن ، زەھەردەك كۈلكىسى بىلەن پەيدا بولاتتى . ئۇ ياسىنجانىغا قاراپ بىرنېمىلەرنى دەۋاتاتتى ، ئۇزۇن تىرناقلىرى بىلەن نەق ئۇنىڭ كۆزىگە جونۇيتتى . ياسىنجان بۇ مەنزىرىدىن قورقۇپ كۆزىنى يۇمۇۋالدى . قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن ، ئۇ كۆزىنى ئاچتىيۇ ، ھەيران بولۇپ قېتىپ قالدى . رامكىدا ئەمدى چىمەنگۈل ئەمەس ، بەلكى ئۇنىڭ يېنىدا ھەلىمە تۇراتتى . ئۇ مىسكىن ،

مۇڭلۇق بىر قىياپەتتە ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ تۇراتتى . ئۇنىڭ كۆزلـ
ـردىن ئىككى تامچە ياش ئېقىپ چىقىپ مەڭزىنى بويلاپ تۆۋەنگە
سىيرىلدى ، لەۋلىرى بولسا نېمىدۇر دېمەكچى بولغاندەك بوشقىنا
مىدىرلايتتى··· ياسىنجان ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قولى بىلەن كۆزىنى
ئۇۋۇلاپ يەنە رەسىمگە تىكىلدى . رەسىمدە يەنە ھەلىمەنىڭ سۈرە ـ
تى··· ئۇنىڭ كۆزلىرى ھارغىنلىق ، مەيۈس ۋە ئىلتىجا بىلەن
تەلمۈرۈپ تۇراتتى . ياسىنجان ۋالىي ئەلەم ـ ھەسرەت بىلەن
«ئۇھ» تارتتى . شۇ خۇرسىنىش بىلەن ئۇنىڭ مەيدىسىنىڭ بىر
يېرى گويا نەيزە سانجىغاندەك ئېچىشىپ كەتتى ، ئۇنىڭ كەينىدىنـ
ـلا بىرنەرسە ئۇزۇلگەندەك بولدى ـ دە ، نەپىسى سىقىلدى . ئۇ
بار كۈچىنى يىغىپ ساپادىن تۇرماقچى بولدىيۇ ، لېكىن قوزغىلالـ
ـمىدى ، ئەكسىچە ، يۈمشاق ساپا خۇددى دەم تارتقاندەك ئۇنى
چۆكتۈرۈپ ئەكېتىشكە باشلىدى . ئۇ ئاۋازىنى چىقىرىپ ۋارقىرـ
ـغانىدى ، لېكىن ئاۋازىنى ئۆزىمۇ ئاڭلىمىدى . ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ
بىر يېرى يەنە بىر قېتىم ئاچچىق قىسقىرىدى ـ دە ، كۆز ئالدى
قاراڭغۇلاشتى . ئۇنىڭ ئاق ئارىلىغان يوغان بېشى ساپانىڭ يۆلەـ
ـچۈكىگە ئاستا قىڭغايدى···

ئىشتىن قايتىپ كەلگەن ئاسىيە ئۆيگە كىرىپ خىزمەتچى قىزدىن سورىدى :

— دادام كەلدىمۇ ؟

— كەلدى ، مېھمانخانىدا··· تاماقنى ئۇسۇۋېرەيمۇ ؟

ئاسىيە «ھەئە» دېدى ـ دە ، مېھمانخانىغا كىردى . ئۇ ساپادا قىڭغىيىپ يانتاق دادىسىنى كۆرۈپ ئۇخلاپ قالغان چېغى دەپ ئويلاپ چىقىپ كەتمەكچى بولدىيۇ ، لېكىن دادىسىنىڭ ئوچۇق تۇرغان كۆزىنى كۆرۈپ يۈرىكى «قارت» قىلدى ـ دە ، ئىتتىك كېلىپ دادىسىنى چاقىردى . لېكىن دادىسىدىن زۇۋان چىقمىغاندىن كېيىن ، يېقىن كېلىپ تومۇرىنى تۇتۇپ كۆرۈپ چۆچۈگىنىچە پەرياد سېلىپ ۋارقىرىدى .

— دادا ، جېنىم دادا !...

ئاسىيەنىڭ پەريادى ئۆيىنى كۆتۈرۈۋەتتى . ئاشخانىدا ئاش ئۇسۇۋاتقان خىزمەتچى قىز قورقۇپ كېتىپ چۆمۈچنى پىرقىرىتىپ تاشلاپ مېھمانخانىغا يۈگۈردى ۋە ئاسىيەنىڭ ياسىنجان ۋاقىلىنى قۇچاقلاپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئېسىدىن كېتىپ يەقىلدى . ئاسىيە بىردەم يىغلىغاندىن كېيىن ئېسىگە كەلدى ۋە ھەممىدىن ئاۋۋال ئەنۋەرگە تېلېفون قىلدى .

بىردەمدىن كېيىن ئەنۋەر مومىسىنى ئېلىپ ماشىنىدا يېتىپ كەلدى . ئۇلار ياسىنجاننىڭ سوۋۇپ كېتىۋاتقان تېنىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ ھازا ئېچىشتى ، ھەشەمەتلىك قورۇدىن چىقىۋاتقان يىغا ـ زار بىردەمدە شەھەرگە تارقالدى . بۇ خەۋەرگە ھەممىسى ھەيران بولۇپ پەتىگە كېلىشكە باشلىدى . زورىخان موماي مەكتەپتىكى ئايالىلار قاتارىدا كىرگەن ھەلىمەنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ پەريات سالدى :

— ئەجىلىدىن بۇرۇن كەتكەن بالام ، مۇرادىغا يەتمىگەن بالام ، سېنى شەيتان ئازدۇردىغۇ ، ساڭا كەلگەن ئەجەل ماڭا كەلسە بولماملۇ ؟... بىزنى ھەسرەتتە قويۇپ كەتتىڭغۇ بالام ، ئەمدى مەن قانداق قىلىمەن ؟...

مومانىڭ ھازىسى ھەممىنى يىغلىتىۋەتتى . زورىخان موماي ھەلىمەنى قويۇۋەتمەي يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ بېشىغا ئاق سالدى :

— خەق نېمە دېسە دېسۇن ،— دېدى ئۇ ئۇنلۇك قىلىپ ،— ياسىنجانغا سىلى بىر ئۆمۇر ئەقىدە باغلىدىلا ، بۇنىڭغا ياراتقان ئىگەم گۇۋاھ ، مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرسىلا !

ياسىنجان ۋالىنىڭ تۇيۇقسىز قازا قىلىشى پۈتۈن شەھەرنى تەۋرىتىۋەتتى ، كېلىۋاتقان پەتىچىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى . ۋالىنىڭ ئۆلۈمىنى ھەركىم ئۆزىچە مۇھاكىمە قىلىشاتتى . دوختۇرلار تەكشۈرۈپ جىددىي خاراكتېرلىك يۈرەك تىقىلمىسى دەپ دىئاگنوز قويۇشتى . كىشىلەر بولسا بۇ ئائىلىگە ئارقا ـ ئارقىدىن

كەلگەن پاجىئەگە ھەيران بولۇشاتتى .

— ياسىنجان ۋالىينىڭ ئۆزىدىنمۇ كەتتى ، مۇشۇ جاينى سالمىغان بولسىمۇ بۇ پېشكەللىك يوق ئىدى .

— ئۇنى ۋەيران قىلغان ئاۋۇ ئارتىس خوتۇن ، ۋالىينىڭ نامىنى سېتىپ جىق ئوقەت قىپتۇ ئەمەسمۇ ؟

— چىمەنگۈلنى ئىلىشىپ قاپتۇ دەيدىغۇ ؟

— ئىلىشسىمۇ ئىلىشقاندۇ ، ھەممە نېمىدىن ئايرىلدى .

— ئاۋۇ ساقچى ئوغلى كۆرۈنمەيدىغۇ ؟

— ئاڭلىمىدىڭلىمۇ ، چىمەنگۈل قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن قېچىپ كېتىپتۇ دەيدۇ ، ساقچىلار ئىزدەۋاتقانمىش .

— ئۇمۇ ئاپىسى بىلەن شەرىك ئوخشايدۇ ـ دە ؟

— شۇنداق بىر يېرى بارده ، بولمىسا قاچامدۇ ؟

— بۇمۇ باشقا كەلگەن قىسمەت دەڭلا ، بولمىسا ياسىنجان ۋالىيدەك جاي سالغانلار ئازمۇ ؟ ئادەمدىن ئامەت قاچسا ئامال يوق .

— ئەمدى تۈردى ئوسمان ۋالىي بولارمۇ ؟

— كىم بىلىدۇ ، ھەر ھالدا تۈردى شۇجىنىڭ ئۆيىگە سالامغا بارىدىغانلار باشلىۋەتتى بولغاي ، بايانتىن دەققەت قىلدىڭلىمۇ ، نۇر-غۇن ئىداره باشلىقلىرى بىرەم ئولتۇرۇپلا مېڭىشتى . ئۇلار چوقۇم تۈردى شۇجىنىڭ ئۆيىده جۇمۇ !...

يېغا ـ زار بىلەن مېيىتمۇ ئۈزىدى . ئەنۋەر تاۋۇتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ، تاكى قەبرىستانغىچە ئۇنى كۆتۈرۈپ ماڭدى . يەرلىككە قويۇپ كەلگەندىن كېيىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلار يىغىلىشىپ نەزىر-نىڭ مەسلىھەتىنى قىلىشتى :

— ياسىنجان بالامنىڭ بېشىغا چىققان بۇ ئۆيده نەزىر قىلماي-لى ، رەھمەتلىكنىڭ روھىمۇ قورۇنىدۇ ، — دېدى زورىخان مو-ماي ، — مېنىڭ گېپىمگە كىرسەڭلار ، نەزىر ـ چىراغنى ياسىنـ-جان تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئۆيده بەرسەك...

هەممەيلەن موماينىڭ پىكرىنى ماقۇل كۆرۈشتى .

ئۇرۇق ـ تۇغقانلار نەزىرىنىڭ تەييارلىقىنى قىلىشقا تارقاپ ، ئۆيدە ئاسىيە يالغۇز قالدى . ئۆي بىردىنلا ئۇنىڭغا يات تۇيۇلدى . ھېلىدىن ـ ھېلىغا كۆز ئالدىغا دادىسى كېلىۋېلىپ ئىچ ـ ئىچىدىن يىغا تۇتاتتى . ئۇنىڭغا يۇز بەرگەن بۇ ئىشلار گويا قاباھەتلىك چۈشتەك ، دادىسى ھېلىلا سالماق دەسسەپ كىرىپ كېلىدىغاندەك ، ئاسىيەنىڭ يېنىغا كېلىپ : «قىزىم ، نېمىگە يىغلاۋاتىسىز ؟ » دەپ بېشىنى سىلايدىغاندەك تۇيۇلۇپ يۇرىكى ئاغدۇرۇلاتتى . شۇنداق تۇرغاندا ، ھويلىدا بىرىنىڭ يۆتەلگەن ئاۋازى كېلىپ هايال ئۆتمەي ئۆيگە راخمان كىرىپ كەلدى . ئۇنى كۆرۈپ ئاسىيەنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپتى .

— سىزنى يالغۇز قالدى دەپ ئەنۋەر مېنى ئەۋەتتى ،— دېدى راخمان قىزنىڭ يىغىدىن ئىششىپ كەتكەن قاپىقىغا قاراپ قويۇپ ،— ئاسىيە ، سەۋر قىلىڭ . بۇنداق يىغلاۋەرسىڭىز ئۆزىڭىزنى يوقتىپ قويىسىز ؟...

— راخمان ، — دېدى ئاسىيە ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلاپ تۇرۇپ ، — مەن ئەمدى قانداق قىلىمەن ، مەن تىرىك يېتىم بولۇپ قالدىمغۇ ؟... مەن نېمانچە شور پېشانە...

— ئۇنداق دېمەڭ ، ئاسىيە ، — دېدى راخمان ئۇنىڭ دۇمبىسىنى سىلاپ تۇرۇپ ، — سىز يالغۇز ئەمەس ، ئەنۋەر ئاكىڭىز بار ، مەن بار... كۆڭلىڭىزنى هەرگىز يېرىم قىلماڭ !

راخماننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئاسىيە يىغىدىن توختىدى .

— بۇ ئۆيدە ئەمدى يالغۇز قانداق تۇرارسىز ؟— راخمان بىرئازدىن كېيىن سورىدى .

— ئەمدى بۇ ئۆيدە تۇرمايمەن ،— دېدى ئاسىيە لېۋىنى چىشلەپ ، — باشتا مومامنىڭ يېنىغا كۆچۈپ كېتەي دېگەن ، لېكىن ئىشىمغا قۇلايسىز ئىكەن ، دوختۇرخانىدا تۇرغىنىم ئوڭ ئىكەن ، ئۇلارمۇ بىر ئېغىزلىق ياتاق بەردى .

— بۇمۇ بوپتۇ ، — دېدى راخمان ماقۇللاپ ، — قاچان كۆچىسىز ؟

— بۇگۈنلا كېتىمەن ، راخمان ، ماڭا ياردەملىشىپ بېرەمسىز ؟

ئۇلار ئىككىسى ئاسىيەنىڭ نەرسىلىرىنى بىر دەمدە يىغىشتۇرۇپ بولدى . ئاسىيە ئىشكىلەرنى ئېتىپ ، دەرۋازىغا يوغان قۇلۇپنى سالدى .

— ماڭا قويسا ، دادامنىڭ بېشىغا چىققان بۇ ئۆيگە ئوت قويۇۋېتەتتىم ، — دېدى ئاسىيە ئۆيلەرگە ئاچچىقى بىلەن قاراپ . ئاندىن راخمانغا ئەگىشىپ تېز - تېز ماڭدى...

35

تۇردى ئوسمان هاشىمنىڭ دېگەن خەۋىرىنى ئاڭلاپ ئورندىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى .

— نېمە دېدىڭلا ؟ — دەپ سورىدى ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي .

— ياسىنجان ۋالىي ئۆلۈپ قاپتۇ .

— نەدە ؟

— ئۆيىدە ، باللىرى يىغا - زار قىلىۋېتىپتۇ .

تۇردى ئوسمان ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەي تۇراتتى . شۇ ئارىدا تېلېفون كېلىپ پارتكوم ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى ياسىنجان ۋالىيىنىڭ بايىاتىن تۇيۇقسىز قازا قىلغانلىقىنى خەۋەر قىلدى . ئويلىمىغان بۇ خەۋەر تۇردى ئوسماننى تەمتىرىتىپلا قويدى . «بۇ ئوڭۇمۇمۇ ، چۇشۇمۇمۇ ؟...— دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ، — قارىغاندا ، چىمەنگۈللەرنىڭ مەسلىسىگە چېتىشلىق يېرى بولۇپ ، شۇ پاش قىلغان بولسا ئېغىر كەلگەن ئوخشايدۇ - دە . مەن باشتىلا مۇشۇ خوتۇن ئاخىر بىر كۈنى سېنى ۋەيران قىلىدىغۇ دېگەنتىم ، دېگىنىمدەك بوپتۇ . هەلىمەگە قىلغانلىرىڭنىڭ جازاسىنى تارتتىڭ

مانا... ژالىيلىق ئەسلىدىلا ساڭا ئەمەس ، ماڭا مەنسۇپ ئىدى . ئۆزۈڭگە تەئەللۇق بولمىغان نەرسىگە چاڭ سالساڭ بۇنى خۇدامۇ راۋا كۆرمەيدۇ ، ئەمدىغۇ ماڭا قالغاندۇ ؟... » تۇردى ئوسماننىڭ ژۇجۇدىغا جان كىرگەندەك بولدى . ئۇ شوپۇرغا تېلېفون بېرىپ دەرھال ماشىننى ئەكېلىشنى ئېيتتى .

ئۇ ياسىنجان ژالىينىڭ ئۆيىگە كەلگەندە ھويلىنىڭ ئىچى ئادەم بىلەن تولغاندى . ئۆينىڭ ئىچىدە ئايالالرنىڭ يىغا ـ زارىسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى . تۇردى ئوسمان ئۇدۇل كېلىپ ئەنۋەر بىلەن كۆرۈشۈپ سورىدى :

— تېخى تۇنۇگۈنلا ساپساق ئىدىغۇ ، نېمە گەپ بۇ ؟

— بىزمۇ ئۇقمىدۇق ، ئىدارىدىن كېلىپ ساپادا دەم ئېلىپ ئولتۇرۇپلا جېنى چىقىپ كېتىپتۇ... .

ئاڭغىچە شەھەر باشلىقى تۇرغۇن كېلىپ ئۇنىڭ بىلىگە ئاق باغلاپ تۇرۇپ دېدى :

— ژالىينىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى قانداق قىلىمىز ؟ ئۆزلىرى يولىورۇق بەرگەن بولسىلا ، — دېدى .

— پارتكوم ئىشخانىسىنىڭ ئادەملىرى كەلدىمۇ ؟

— كەلدى ، ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنى ساقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ...

— ئۇنداق بولسا ھېلى بىر باش قوشۇۋالايلى...

تۇردى ئوسمان ئەمدى ھازىرلار سېپىنىڭ بېشىدىن ئورۇن ئېلىپ تۇردى . ئۇ مەرھۇمنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئۆزى رىياسەتچىلىك قىلىشقا باشلىدى . پەتىگە كەلگەن جامائەت ئۇنىڭ رەقىبى ئۇچۇن بۇنچىلىك ئەستايىدىل خىزمەت قىلىۋاتقىنىغا قاراپ ياقىلىرىنى تۇتۇشتى .

ئۇ مەرھۇمنى يەرلىككە قويۇپ بولغاندىن كېيىن ئۆيگە يېنىپ كەلدى . بىر كۇن ئۆرە يۇرۇش ئۇنى كەتمەن چاپقاندىن بەكرەك ھاردۇرۇۋەتكەنىدى . ئۇ شەھەر باشلىقى تۇرغۇن باغلاپ قويغان ئاقنى يېشىپ پىرقىرىتىپ چۆرىدى ـ دە ، ئۆزىنى ساپاغا

تاشلىدى . بۇگۈن يۈز بەرگەن بۇ تاسادىپىيلىققا ئۇ تېخچىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى . ئەتىگەن ھاشىمنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ بارغاندىن كېيىن ، ئەنۋەردىن دادىسىنىڭ مېيىتى يانقان ئۆيىنى سوراپ ، ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ بېقىش ئۈ-چۈن كىردى . ئادەمسىز ئۆيدە بىرلا كارىۋات بولۇپ ، مېيىت ئاق رەخت بىلەن يېپىپ قويۇلغانىدى . تۇردى ئوسمان ئېھتىيات بە-لەن يېقىن كېلىپ ، ئۇنىڭ يۈزىنى ئاچتى . كارىۋاتتا ئوخشىسىغا يانقان ياسىنجان ژالىيىنىڭ چىرايى خۇددى بىرى كېلىپ گېلىدىن بۇغۇپ قىينىغاندەك تاتىرىپ ئېچىنىشلىق ھالەتكە كېلىپ قالغا-نىدى . كۆزىنىڭ ئەتراپى ، ئاغزىنىڭ چۆرىلىرى قارىداپ كۆكە-رىپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ كالپۇكلىرى يېرىم ئېچىقلىق بولۇپ نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ ئۇلگۈرەلمىگەندەك تۇراتتى . «خەنىڭ رىزقىغا چاڭ سېلىپ مۇشۇ كۈنگە قالدىڭ ، بۇرادەر ،— دېدى تۇردى ئوسمان ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ ئۆز - ئۆزىگە ، — سەن ئەسلىدە بۇ يەرگە كەلمەسلىكىڭ كېرەك ئىدى ، ژالىيلىق ئورۇن مېنىڭكى ئىدى ، مەن بۇ ئورۇن ئۈچۈن بىر ئۆمۈر كۈرەش قىلىپ كۈتۈۋاتقانتىم ، لېكىن سەن بۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ چاڭ سالدىڭ ، سەن ئۆزۈڭچە مېنىڭدىن كونا ئۆچۈڭنى ئېلىپ دەسسەپ - چەي-لەيمەن دەپ ئويلىغانتىڭ ، ئاخىرى نېمە بولدى ؟ ئۆزۈڭ تۈگەش-تىڭ ، ئائىلەڭ ژەيران بولدى ، تۇردى ئوسمان بىلەن ئۇزەكگە سوقۇشتۇرغانىڭ ئاقىۋىتى مۇشۇ ، قېنى ئەمدى مەندىن كىم تالىشاركىن ؟... » ئۇ شۇلارنى ئويلاپ ژۇجۇدىغا شېرىن ، راھەت بىر سېزىم تارقالدى ، يۈرىكى ھاياجان بىلەن سوقۇپ كەتتى .

دالاندا بىرلىرىنىڭ گۈدۈڭلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ ئارقىدىن ئىشكتە ئاتكەمنىڭ گۆشلۈك يۈزى پەيدا بولدى .

— ھاشىم شىجاڭلار كەپتىكەن ، — دېدى ئۇ ئېھتىيات بىلەن .

— كىرسۇن ، كىرسۇن ، — دېدى ئۇ قولى بىلەن ئىشارەت

قىلىپ ۋە ئۆزە بولۇپ ئولتۇردى .

مېھمانخانىغا ھاشىم باشلىق بىرنەچچەيلەن خۇشامەت بىلەن ئېگىلىپ كىرىپ كەلدى . تۇردى ئوسمان ئۇلارنى ناھايىتى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە ئاتىكەمگە «گۆش سېلىڭلار» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى .

— بىزنىڭ ۋالىيدىن تازا تەلىيىمىز يوق ئىكەن ، — دېدى تۇردى ئوسمان چىرايىغا غەمكىن تۈس بېرىپ ، — ئابلىز ۋالىي ئىككى يىل تۇرمايلا يۆتكىلىپ كەتتى ، ياسىنجان ۋالىينى مۇشۇ يەرلىك بولغاندىن كېيىن خېلى ئىشلەيدىغۇ دېسەك ، بۇ ئادەممۇ مانا ئەسقاتمىدى . ئەمدى قانداقراق بىرى كېلەركىن ؟

— ئەمدىغۇ سىلى ۋالىي بولالا ؟— ھاشىم ئورنىدىن يېرىم كۆتۈرۈلۈپ دېدى ،— سىلى دېگەن ۋىلايەتنىڭ ئەھۋالىنى بەش قولدەك بىلىلا ، يۇقىرىمۇ بۇنى ئويلىشىپ كۆرەر ؟... ياسىن دېگەن ئاداش كېلىپ نېمە قىلىپ بەردى ؟ قىلغان ئىشىنىڭ تايىنى يوق ، خىزمەتلەرنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتى . ئۇ ئەسلىدە بۇ يەرگە كونا ئۆچىنى ئالغىلى كەپتىكەن...

— «نىيىتى ياماننىڭ قازىنى تۆشۈك دېگەن» شۇ ، — تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ساماساق — تۇردى ئوسمانغا قاراپ قوشۇمچە قىلدى .

«ماۋۇنىڭ دەۋاتقان گېپىنى ؟ نەچچە ۋاقىتتىن ياسىننىڭ قولتۇقىدىن چىقماي يۈرەتتىڭ ، خوجايىنىڭ ئەسقاتمىدىمۇ ؟ توغىتاپتۇر ، سەن چوقۇردىن ئالدىرىماي ھېساب ئالمەن...» تۇردى ئوسمان ئۇنىڭغا قاراپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى .

— تۇردى شۇجى ! — دېدى ھاشىم ئۆزە بولۇپ ، — ياسىن دېگەن بۇ نېمىنىڭ جازاسىنى خۇدايىم ئۆزى بەردى . بۇگۈن بېشىمىزدىن بىر تاغنى يۆتكىۋەتكەندەك بولدۇق . بىز مۇشۇ خۇشاللىقنى ئۆزلىرى بىلەن تەڭ سۈرەيلى دەپ كەلدۇق ، ئەيبكە بۈيرۇمىسىلا ، — ئۇ يېنىدىكى سومكىسىدىن بىر بوتۇلكا ھاراقنى

ئېلىپ ئۇستەلگە قويدى .

— هوي ، هوي ، بۇ ئىشىكلار بولمىدى ، — تۇردى ئوسمان بوتۇلكىغا قاراپ قويۇپ بېشىنى چايقىدى ، — مەن دېگەن مۇسىبەتلىك ، بۇنداق قىلساڭلار قانداق بولىدۇ ؟

— ئەمدى··· تۇردى شۇجى ، ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ ، — دېدى سامساق چۇجاڭ ، — بىزنىڭ ئويىمىز ئۆزلىرىنىڭ قارىسىنى ئۇشتۇپ قويايلى دەپ···

— بۇ كۆڭلۈڭلەرگە رەھمەت ، لېكىن ماۋۇ ئوسۇزلۇقنى كۆتۈرۈپ كەلگىنىڭلار بولماپتۇ··· مېنى ئونچىۋالا كەسىبەغەل كۆرۈپ كەتمەڭلار ، ئۆيدىمۇ ئاز ـ تولا بىرنېمىلەر چىقاتتى .

— ئەمدى سىلى ئىچىمگەندىن كېيىن ساقلىمايدىغۇ دەپتۇق .

— تېخى ئونچىۋالا سوپى بولۇپ كەتمىدۇق .

— مۇنداق دېسىلە ، شۇجى···

تۇردى ئوسمان ئورنىدىن قوپماي تۇرۇپ ئاتكەمنى چاقىردى .

— ئىشكاپقا قاراپ بېقىڭلا ، ئاچچىقسۇدىن باردۇ ـ ھە ؟— دېدى ئاتكەمگە .

ئېرىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەن ئاتكەم بېشىنى چايقىدى :

— سىلىگە دوختۇر نېمە دېدى ، ئونتۇپ قالدىلىمۇ ؟

تۇردى ئوسمان مېھمانلارغا قاراپ بوينىنى قىستى .

— بىزنىڭ مۇدىر مۇشۇنداق قاتتىق باشقۇرىدۇ ئەمەسمۇ ؟— دېدى ئۇ كۈلۈپ ، ئاندىن ئاتكەمگە ئۆرۈلۈپ ، — ماڭا قاراڭلا ، مەن ئىچمەيمەن ، ماۋۇ ئاغىنىلەر ئۇسساپ كىرىپتۇ ، ئۇنداق قىلماي ماڭا يۈز بېرىڭلا !

— ئاتكەم مۇدىر بۇنداق ئەمەستى ، — دېدى ھاشىم ئاربىغا كىرىپ ، — قوشنىلىرىنىڭ خۇيى يۇقتۇمۇ نېمە ؟

— ئاتكەم مۇدىر ئۇ ياقنى دورىمىسۇن جۇمۇ ! — سامساق

چۇجاڭ گەپ قىستۇردى .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئاتىكەمنىڭ قاشلىرى سۇزۇلدى :

— ئۇنداق چوڭ شەھەرنىڭ چوكانلىرىنى بىز دورىيالمايمىز ، — دېدى ئۇ دىمىغىنى قېقىپ تۇرۇپ ، — ئۇنى دورىغانلار-نىمۇ كۆرۈۋاتىمىز .

سامساق چۇجاڭنىڭ چوقۇر يۈزى دەرھال قىزىرىپ ، كەينى-دىن تامەك تاتىرىپ كەتتى . ئاتىكەم بۇ گەپنى ئۇنىڭغا قارىتىپ ئېيتقانىدى . چۇنكى ، سامساق چۇجاڭنىڭ ئايالى بۇھەجەر چىمەن-گۈلنىڭ چېيىدىكى ئاياللارنىڭ بىرى ئىدى . چىمەنگۈل بىلەن نۇرىمان قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن ، ئۇ ئاغرىپ بالىنىستىنا يېتىۋا-تاتتى ، ئۇمۇ ئاتىكەمنىڭ ئۇرۇنىنى تالىشىۋاتقانلارنىڭ بىرى ئىدى... تۇردى ئوسمان ئاتىكەمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يا-راپ كەتتى . «ھە ، تويدۇڭمۇ چوقۇر ، قالغىنىنى كېيىنچە مەن-دىن كۆرىسەن ، مەن ھەممىڭلارنى كۆرۈپ قويدۇم ، كىمنىڭ ماڭا سادىق ئەمەسلىكىنى تارازىغا سېلىپ ئايرىپ قويدۇم ، ئاۋۇال مېنىڭ قولۇمغا ۋالىيلىق كىرسۇن ، ئاندىن كېيىن ھېساب - كىتابىنى بىر - بىرلەپ قىلىشىمىز... »

ئاتىكەمنىڭ گېپى بىلەن ئوتتۇرىغا چۈشكەن ئوڭايسىزلىقنى يەنە تۇردى ئوسمان ئۆزى ئوڭشىدى .

— ئاتىكەم مۇدىر ئۆيگە كەلگەن مېھمانلارنىڭ كۆڭلىنى زادى ياندۇرۇپ باقمىغان ، — دېدى ۋە ئاتىكەمگە قاراپ چاندۇر-ماي ئالايغانىدى ، ئىرىنىڭ ئەلپازىنى سەزگەن ئاتىكەم دەرھال يۇمشىدى - دە :

— مانا ھازىر ، — دېگىنىچە نېرىقى ئۆيگە چىقىپ كەتتى .

تۇردى ئوسمانىنىڭ بىر ئادىتى بار ئىدى . ئۇ ئەزەلدىن ئۆزى-دىن تۆۋەن دەرىجىلىكلەرگە ھاراق قۇيۇپ خىزمەت قىلمايتتى ، بۇگۈن ئۇ بۇ ئادىتىنى بۇزدى . ئۇ بوتۇلكىنى ئالدىغا تارتىپ رومكىلارغا تولدۇرۇپ - تولدۇرۇپ قۇيۇپ ، مېھمانلارغا تۇتتى .

ئۆزى بىر رومكىنى قولىغا ئېلىپ قەدەھ سۆزى قىلدى :
— ئاغىنىلەر ،— دېدى ئۇ دائىم ئادەتلەنگەن سۆزىنى ئىشلەتمەي ، — بۇ ھاراق دېگەننى ، بىرى ، خۇشاللىق ئۈچۈن ؛ يەنە بىرى ، قايغۇنى يۇقىتىش ئۈچۈن ئىچىدىغان گەپ . بۇگۈن بىزگە قايغۇلۇق كۈن ، بىز ياخشى بىر يولداشتىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ قالدۇق . بەزى يولداشلار ئۇنى - بۇنى دېدى ، لېكىن ياسىنجان ۋالىي ۋىلايىتىمىز ئۈچۈن نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلدى ، بۇ-نىڭدىن كېيىنمۇ قىلماقچى ئىدى . لېكىن ئەجەل يول قويمىدى . بىز بۇنىڭغا قاتتىق قايغۇرۇۋاتىمىز ، لېكىن قايغۇ بىلەنلا ئىش تاڭ ئاتمايدۇ ، بىز ھاياتلار قايغۇنى كۈچكە ئايلاندۇرۇپ ، ئۇنىڭ تېخى قىلىپ ئۈلگۈرەلمىگەن ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشىمىز كې-رەك . مەن شۇنىڭغا مۇشۇ رومكىنى رەھمەتلىكىنىڭ روھىغا ئاتاپ ئىچىمەن !
بىر بوتۇلكا ئىچىلگەندىن كېيىن كەيپىيات باشقىغا ئۆزگەر-دى . ئۆپكىدەك قىزارغان ھاشىم ئورنىدىن قوپتى :
— ياسىن دېگەن قانچىلىك نېمىتى ؟ — دېدى ئۇ قولىنى پۇلاڭلىتىپ ،— ئۆز ۋاقتىدا تاشيولدا شېغىل تاسقاپ يۈرگەن ئەبگار ئىدى ، تۇردى شۇجى دېگەن ئۇ چاغدا بىر ناھىيىنى باشقۇ-رۇۋاتقان مۇدىر ئىدى . ئۇنى ۋالىي قىلىپ قويغان ئاۋۇ خوتۇنى ، شۇڭا خوتۇننىڭ سىزنىڭدىن چىقالمايى كەتتى... خۇدايىمنىڭ كۆزى بار ئىكەن ، ئۆزى جاجىسىنى بەردى ، ئاغىنىلەر ، ۋالىيلىق-نى تۇردى شۇجىدىن بۆلەك ھېچكىم ئەپلەشتۇرەلمەيدۇ جۇمۇ ! قېنى ، تۇردى ۋالىي ئۈچۈن ئىچەيلى !
— ماۋۇ جىڭ گەپ بولدى .
— ياشىسۇن تۇردى ۋالىي !
«ھۇررا» سادالىرى ئۆينى بىر ئالدى ، تۇردى ئوسمان قولىنى كۆتۈردى :
— ئاغىنىلەر ، بۇنداق دېمەڭلار ، تەشكىل تېخى نېمە دەيدۇ ؟

— ئەمدى سىلى چوقۇم بولىلا !
— سىلىدىن بۆلەك كىم بار ؟
— ئاڭلىساق ، لى شۇجىمۇ سىلىنى كۆرسىتىپتۇ...
— «بوستان» لىقلارمۇ سوراپ بولدى ئەمدى...
— بىرىنچى بولۇپ تۇرغۇننى يوقىتىش كېرەك !...
سامساق چۈجاڭ بىر رومكا هاراقنى كۆتۈرۈپ تۇردى ئوسمانىڭ يېنىغا كەلدى :
— تۇردى شۇجى !— دېدى ئۇ خۇشامەت بىلەن ئېگىلىپ ،— سىلى بىلەن ئۈزۈن يىل بىللە ئىشلەپ كەپتىمەن ، سىلى دېگەن مېنى ئۆزلىرى تەربىيىلەپ ئۆستۈردىلە ، مەن سىلىنىڭ غەمخورلۇقلىرىنى ئۇنتۇپ قالمىدىم... ياسىنجان ژالىي مېنى سىلىنىڭ ئادىمى دەپ چەتكە قېقىپلا كەلدى ، بۇ ئادەم بەك يۇرتۇاز ، مەزھەپچى ئىكەن ، بەزى كادىرلارنى ئۆستۈرۈشكە مەن قوشۇلمىغان ، قارىسىلا...
«يالغانچىلىقىڭ چىرايىڭدىن چىقىپ تۇرىدۇ ، خوتۇنۇڭ ئىكىكەنلىكىڭ كۈن ئارىلاپ داستىخان كۆتۈرۈپ ياسىنىڭ ئۆيىگە سوكۇلداپ كىرىشكىنىڭنى كۆرمىدى دەۋاتامسەن ! سەن ئۆزۈڭچە مېنىڭ ئورنۇمنى كۆزلىگەنتىڭ ، ئاۋۇ بۇھەجەر دېگەن جالىپنى ئاتىكەمنىڭ ئورنىغا ئۆستۈرمەكچى بولۇشتۇڭ ، بۇلارنىڭ هەممىسىدىن خەۋىرىمىز بار . سەن ئەمدى مۇشۇ ئورنىڭدا تۇرالامسەن ، يوق ؟ تېخى قاراپ باقمىسز ، بىكار ئاۋارە بولما !... » تۇردى ئوسمان ئۇنىڭغا قاراپ ئاچچىق كۈلۈپلا قويدى .
تۇردى ئوسمان توسۇغانغا قارىماي ئىچىۋەردى . دەرۋەقە ، ئۇ بۇگۈن ئىچمەي قاچان ئىچىدۇ ؟ ئۇ بۇگۈن خۇشاللىق ئۈچۈن ئىچىۋاتىدۇ . «خۇشاللىق ئۈچۈن ئىچكەن هاراق ئاسان مەست قىلمايدۇ» دەۋاتاتتى ، راست ئوخشايدۇ . مانا ئارقا ـ ئارقىدىن بەش ـ ئالتە رومكىنى كۆتۈرۈۋەتتى ، لېكىن هوش ـ كاللىسى جايىدا . ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى يىل بۇرۇن مۇشۇلار بىلەن تازا

ئىچكەنىدى . ئۇ ئابلىز ۋالىي يۆتكىلىپ كەتكەن كۈن ئىدى . مېھمانلار «ئەمدى تۈردى ئوسمان ۋالىي بولىدۇ ! » دەپ تەبرىكلەشىپ كەلگەنىدى . لېكىن ئۇ كۈنكى ئولتۇرۇش ياراشمىدى ، نەچچە كۈن ئۆتۈپ ھېچكىم كۈتمىگەن يەردىن ۋىلايەتكە ئۇنىڭ ئەشەددىي رەقىبى ياسىنجان ۋالىي بولۇپ كەلسە بولىدۇ ، شۇنىڭ-دىن بۇيان تۈردى ئوسمان بۇگۈنكىدەك كۆڭلى يايراپ خۇش بولمىدى . ئىككى يىلنى ئاچچىق ھەسرەت ، خاپىلىقلار بىلەن ئۆتكۈزدى . لېكىن ، ئۇ ئۇمىدىنى ئۈزۈۋەتمىدى ، چىدام بىلەن كۈتتى . مانا ، ئۇ تەقەززا بولۇپ كۈتكەن كۈنمۇ ئاخىرى كەلدى ، ئۇنىڭ ئۈچۈن زۇلمەت تۈيۈلغان كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى . ئەمدى ئۇنىڭ يايرايدىغان دەۋرى كەلدى... تەقدىر ، قىسمەت دېگەن مانا شۇنداق بولىدىكەن...

مېھمانلار يېرىم كېچىگىچە ئىچىشىپ ئولتۇرۇشتى ، يۈرەك سۆزلىرىنى ، قەلبىنى ئىزھار قىلىشتى . تۈردى ئوسمان ئىچىۋېرىپ ئاخىرى مەست بولۇپ قالدى . ئۈزۈندىن بۇيان ئىچمىگەچ-كىمۇ ھاراق ئۇنى ئاخىرى ئېلىپ قويدى . ئۇ ھاشىم باشلىق ئىككىسىنىڭ ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ ياتاق ئۆيگە ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويۇشقانلىرىنى پەقەتلا تۇيمىدى .

تاڭغا يېقىن ئۇ چۆچۈپ ئويغاندى . ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئەتراپقا سەپسالدى . ئۆي ئىچى گۆردەك قاراڭغۇ ئىدى . ئۇ ئۇسساپ ئاغزى قۇرۇپ كەتكەنىدى ، بېشى بولسا تاش ئېسىپ قويغاندەك ئېغىر ئىدى . ئۇ يېنىغا قارىدى ، كارىۋات بوش ، ئاتىكەم يېنىدا يوق ئىدى . ئۇ ئۆرە بولۇپ ئولتۇردى ، چىراغنى يېقىپ ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتى ، لېكىن ئىچكۈدەك بىر نەرسە كۆرۈنمەيتتى . «كالۋا !... دۆت ! — تۇردى ئوسمان ئىچىدە ئايالىنى تىللىدى ،— ساڭا ئۆگىتەلمەيلا ئۆمرۈم ئۆتتۈپ كەتتىغۇ ؟... توختاپتۇر ، ئاۋۋال ۋالىي بولاي ، ئاندىن سېنىمۇ ئويلىشىپ كۆرىمىز... » يانداكى ئۆيدىن خورەك ئاۋازى ئاڭلاندى ، ئۇ يىرگەنـ

گەندەك چىرايىنى پۈرۈشتۈردى .

ئۇ ئاشخانىغا چىقماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى ، تۇردىيۇ ، بېشى «پىرىدە» پىرقىراپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى . ئۇ ھاۋادا لەيلەپ قالغاندەك بولدى . شۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولغانلىقىنى ئۇقمىدى .

ئۇ دوختۇرخانىدا ئېسىگە كەلدى . ئۇنىڭ بېشىدا ئاتىكەم يىغلاپ ئولتۇراتتى . تۇردى ئوسمان گەپ قىلماقچى بولۇپ تەمىشەلگەن ئىدى ، لېكىن ئاغزى ھەرىكەتكە كەلمىدى . ئۇ قولىنى كۆتۈرمەكچى بولدى ، لېكىن قولىمۇ ھېچ نەرسىنى سەزمەيتتى ، ئۇ بەدىنىنى مىدىرلىتىپ كۆردى ، ئوڭ پۇتى ياغاچتەك قېتىپ تۇراتتى . تۇردى ئوسمان چۆچۈپ كېتىپ ئاتىكەمگە ئىشارەت قىلدى :

— ھاراقنى ئىچمىسىلە دېسەم ئۇنمايلا ، مانا شۇنىڭ خۇلاسىسى چىقتى ، — دېدى ئاتىكەم يىقىن كېلىپ ، — ھېلىمۇ دوختۇرلار قۇتقۇزۇپ قالدى ، مېڭىلىرىگە قان قۇيۇلۇپتۇ...

تۇردى ئوسمان يەنە گەپ قىلماقچى بولۇپ كۈچىنىپ كۆردى ، لېكىن تىلى قېتىپ قالغاندەك ھەرىكەتكە كەلمىدى . «مەن نېمە بولدۇم؟ — دېدى ئۇ ئەلەم بىلەن ،— تېخى تۇنۇگۈنلا ساپساق ئىدىمغۇ ، ژالىيلىق ئۇستەل مېنى كۈتۈپ تۇراتتىغۇ ، مەن راستتىنلا پالەچ بولۇپ قالدىممۇ ؟ ماۋۇ قىسمەتنى كۆرمەمىدىغان ، ئەمدى مەندەك پالەچنى ھۆكۈمەت ژالىي قىلامدۇ ؟ ھەي ، ئاتىكەمنىڭ گېپىگە كىرسەم بوپتىكەن ، ئەمدى مۇشۇنىڭ قولىغا قاپتىمەن ـ دە ؟... »

ئۇ كۆزىنى يۇمۇۋالدى . ئەلەم ، پۇشايمان يۈرىكىنى چوغ بولۇپ كۆيدۈرمەكتە ئىدى . ھېلىدىن ـ ھېلى كۆز ئالدىغا ياسىنجان كېلەتتى . ئۇستىدە ئاق كېپەن ، چىرايى سۇرلۇك ياسىنجان ئۇنىڭ بېشىغا كېلىپ : «بۇرادەر ، سەن بەك بالدۇر خۇش بولۇپ كەتتىڭ ، مانا ساڭىمۇ تەگمەيدىغان بولدى ، بىلەمسەن ، ئەسلىدە

هەر ئىككىمىزگە بۇنى بۇيرۇمىغان ئىكەن ، تەقدىرگە تەن بېرەيلى··· »

تۇردى ئوسمان چۆچۈپ كۆزىنى ئاچتى ۋە بېشىدا ئۆزىگە قاراپ تۇرۇشقان ئەنۋەر بىلەن گۈلشەننى كۆردى .

36

شەھەرنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى تاغ باغرىدا «ئاقتاش» دەپ ئاتىلىدىغان قاقاس سايلىق بار ئىدى . گىياھ ئۈنمەيدىغان بۇ يەرنى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ھۆكۈمەت قەبرىستانلىق قىلىپ بېكىتكەندىن كېيىن ، بۇ يەر ئاۋاتلىشىپ كەتتى . شەھەردىن قەبرىستانلىققا باردىغان ئاسفالت يول ياسالدى ، تۇرۇبا بىلەن سۇ ئاچقىپ كۆچەتلەر تىكىلدى ، قەبرىستانلىققا قارايدىغان ئادەملەر قويۇلدى . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، كىشىلەر قەبرىگە ئالاھىدە ئىشلەيدىغان بولۇپ كەتتى . بەزىلەر تۆمۈردىن رىشاتكا چۆرۈپ ، قەبرە بېشىغا تاش قويىدىغان ، يەنە بەزى قول ئىلكىدە بار بايلار شام گۆر ياسىشىپ گۈمبەز قاتۇرىدىغان بولۇپ كېتىشتى . ئاشۇ ھەشەمەتلىك قەبرىلەرنىڭ يېنىدا يېقىندا يېڭى بىر قەبرە پەيدا بولدى . ئاددىيلا سېمونت بىلەن قاتۇرۇلغان قەبرىنىڭ پېشانىسىگە قويۇلغان ئاق تاشقا «بۇ يەرگە مەرھۇم ياسىنجان ئۆمەر دەپنە قىلىندى» دېگەن خەتلەر ئويۇلغانىدى .

بۇ قەبرىنىڭ بېشىغا پات - پاتلا كىچىك ماشىنىدا ئىككى ئايال بىلەن ياش بىر يىگىت چىقىدۇ . ئاياللارنىڭ بىرى چېچى كۈمۈشتەك ئاقارغان ھاسىلىق موماي ئىدى . يەنە بىرى يېشى ئەللىكلەردە بار بۇغداي ئۆڭ ، ئوتتۇرا بوي ئايال ئىدى . موماي قەبرىنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئۆزى بىلمىدىغان ئايەتنى شۇنىرلاپ ئوقۇپ بولۇپ ئۆزۈندىن - ئۇزۇن دۇئا قىلىدۇ ، ئاندىن ئۇلار ئۇن - تىنسىز ئولتۇرۇپ كۆز يېشى قىلىشىدۇ .

بۇگۈنمۇ ئوتتۇرا ياش ئايال بىلەن يىگىت موماينى قولتۇقلىدىن يۆلەپ قەبرە بېشىغا كەلدى . موماينىڭ پۈت ـ قولى تىترەپ هاسىراپ كەتكەنىدى ، ئايال ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ :

— ئانا ، بىر دەم دەملىرىنى ئېلىڭ السىلا ، — دېدى .

موماي يىگىت سېلىپ بەرگەن گىلەمگە يۆكۈنۈپ ئولتۇردى . ئۇ خېلىغىچە دېمىنى رۇسلىيالمىدى ، بىرهازادىن كېيىن «ئۇھ» دەپ يىنىك تىنىپ ، ئاندىن پىچىرلىغىنىچە ئايەتنى ئوقۇدى . تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا ئۇنىڭ ئاۋازى ئۇزۇلۇپ قالاتتى ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتەتتى . ئۇ ئايەتنى تەستە تۈگىتىپ دۇئا قىلىپ بولۇپ يېنىدىكى ئايالغا ئۆرۈلدى :

— هەلىمە بالام ، — دېدى ئۇ هاسىراپ تۇرۇپ ، — مېنىڭمۇ رىزقىم توشۇپ قېلىڭانقاندەك قىلىدۇ .

— ئۇنداق دېمىسىلە ، ئانا...

— يېقىندىن بۇيان ، ياسىنجان چۈشۈمگە تولا كىرىدىغان بولۇپ كەتتى . كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ ، مېنى يېنىغا چاقىرىۋاتىدۇ... ناۋادا ياخشى كۈنىنىڭ يامىنى بولۇپ كۆز يۇمسام ، مېنى مۇشۇ بالامنىڭ يېنىغا قويۇڭلار ، مەن ئۇ دۇنيادا بولسىمۇ هەمراه بولاي... ئەنۋەر بالام ، سەنمۇ ئاڭلاپ قوي !...

— ئاڭلىدىم ، چوڭ ئانا...

— مەن سىلىدىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازى ، بالام ، — دېدى ئۇ ئايالغا قاراپ ، — كېلىنلىكنى يەتكۈزدىلا... ياسىنجان ئۆز ۋاقتىدا شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرمىگەن بولسا بۇ كۈنمۇ يوق ئىدى . بۇمۇ قىسمەت... ئاندىن يەنە بىر گېپىم... ، — دېدى ئۇ سەل توختاپ دېمىنى ئېلىۋېلىپ ، — ياسىنجانىنىڭ ئىككى بالىسى ئەنۋەر بىلەن ئاسىيە قالدى ، ئاسىيە بۇگۈن ئىشلىگەچكە دادىسىنىڭ بېشىغا چىقالمىدى . سىلىدىن ئۆتۈنىدىغىنىم ئاشۇ قىزغا بۇنىڭدىن كېيىن ئانا بولۇپ ئۆتسىلە...

— ئانا ، خاتىرجەم بولسىلا...
— رەھمەت ، بالام ...
ئىككى ئايال سۈرلۈك قەبرىستانلىقتا ئۇزۇندىن - ئۇزۇن مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇشتى...

2005 - يىل ، دېكابىر

图书在版编目(CIP)数据

命运：维吾尔文 /阿力木江·斯马义著. —乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2007.3
ISBN978— 7—5371—4699—9

Ⅰ.命… Ⅱ.阿… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第 037759 号

责任编辑：尼加提·穆合力斯
责任校对：迪力亚尔·吐尔逊
封面设计：阿里甫·夏

命运（维吾尔文）
（长篇小说）
阿力木江·斯马义 著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路二巷1号 邮编：830049）
新疆新华书店发行
新疆金版印务有限公司印刷
850×1168毫米 32开本 14.375印张
2007年3月第1版 2007年3月第1次印刷
印数：1—4060

ISBN978—7—5371—4699—9 定价：25.00元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换